

**Marxilais-
leniniläinen
valtio-
ja oikeusoppi**

Moskova
Kustannusliike Progress
1980

МАРКСИСТСКО-ЛЕНИНСКОЕ УЧЕНИЕ
О ГОСУДАРСТВЕ И ПРАВЕ

На финском языке

SUOMENTANUT ROBERT KOLOMAINEN

Tekijät:

L. Mamut Johdanto, 1. luku, 1.—4. §§

V. Gulijev 1. luku, 5. §

M. Bajtin, P. Gratsianski, N. Farberov 2. luku

V. Tumanov 3. luku

V. Gulijev, E. Rozin, G. Tšernobel 4. luku

A. Kositsin, G. Manov (käytetty *M. Bajtinin* aineistoja) 4. luku

B. Grafski, V. Tširkin 6. luku

Painettu Neuvostoliitossa

© Издательство «Наука», 1977

© Suomensos. Kustannusliike Progress 1980

M $\frac{11001-664}{014(01)-80}$ 346—80

1202000000

Marxin, Engelsin ja Leninin luoma dialektismaterialistinen valtio- ja oikeusteoria on merkittävä vaihe poliittisen ja oikeusajattelun monivuosisataisessa historiassa. Marxismi-leninisin klassikot ensimmäisinä erittelivät tieteellisesti yhteiskunnan perustekijät ja osoittivat sen kehityksen liikevoimat. He selvittivät yhteiskuntaelämän kunkin osa-alueen (talouden, politiikan, kulttuurin ym.) ja luokkayhteiskunnan kunkin toimintalohkon (tuotannon, tietoyhteyksien, kasvatuksen, tiedonhankkimisen jne.) ominaislaadun sekä kunkin yhteiskuntaluokan käyttäytymisen. Marx, Engels ja Lenin antoivat oikean käsityksen kaikkien näiden komponenttien dialektisestä ykseydestä ja vuorovaikutuksesta. Tällä käsityksellä on suuri merkitys sekä teorianmuodostukselle että käytännön politiikalle.

On tärkeää muistaa, ettei dialektismaterialistinen valtio- ja oikeusteoria ole mikään poliittis-juridinen tusinaoppi, joka viime vuosisadan puolimaissa liittyi pitkään riviin muita samankaltaisia oppeja. Valtio- ja oikeusilmiöiden syvällisen ja kaikinpuolisen selvittelyn sekä yhteiskunnallisen roolinsa puolesta se on kaikkien muiden tämänlaatuisten teorioiden yläpuolella. Marxilainen valtio- ja oikeusoppi on periaatteellisesti uusi vaihe maailman poliittisen ja oikeusajattelun historiassa.

Uusi valtio- ja oikeuskäsitys pohjautuu marxismi-leninisin klassikkojen kehittämään tieteelliseen käsitteeseen yhteiskuntataloudellinen muodostuma. Yhteiskuntataloudellisella muodostumalla he ymmärsivät historiallista yhteiskuntatyyppejä sellaisena kuin tämä toteutuu eheässä sosiaalisessa järjestelmässä, joka määräytyy

tuotantotavan perusteella ja jonka synty, kehitys ja muuttuminen korkeammanasteiseksi yhteiskuntaorganismiksi ovat spesifisten objektiivisten lakien alaisia. Lenin tähdensi: »Materialismi on antanut täysin objektiivisen kriteerin erottamalla *tuotantosuhteet* yhteiskunnan struktuurina ja tekemällä mahdolliseksi soveltaa näihin suhteisiin sitä yleistieteellistä toistuvuuskriteeriä, jonka soveltuvuuden sosiologiaan subjektivistit ovat kiistäneet... aineellisten yhteiskuntasuhteiden analyysi teki heti mahdolliseksi huomata toistuvuuden ja säännönmukaisuuden sekä yleistää eri maissa vallitsevat järjestelmät yhdeksi peruskäsitteeksi *yhteiskuntamuodostuma*.»¹

Marx, Engels ja Lenin osoittivat, että poliittisen elämän ilmiöitä, mm. valtio- ja oikeuslaitoksia, täytyy ehdottomasti tutkia yhteiskuntataloudellisen muodostuman kokonaisyhteydessä. Siten kumottiin idealistinen näkemys, jonka mukaan poliittiset ja oikeudelliset instituutiot ovat luonteeltaan filosofisia, uskonnollisia, psykologisia ja eettisiä ilmiöitä. Idealismi karkotettiin valtio- ja oikeustieteestä.

Sen tieteellisen totuuden oivaltaminen, että ratkaisevat sosiaaliset muutokset määräytyvät viime kädessä tuotantotavan, yhteiskunnan talousjärjestelmän kehityksestä, teki marxismi-leninismiin klassikoille mahdolliseksi esittää ja todistaa väittämän, että yhteiskuntataloudellisten muodostumien (ja niiden mukana myös yhteiskunnan erilaisten poliittisten organisaatioiden, valtiotyyppeiden ja oikeussysteemien) vaihtuminen on spontaani luonnonhistoriallinen prosessi, joka kehittyy sille ominaisia objektiivisia lainmukaisuuksia vastaavasti.

Tieteellisen kommunismin perustajien suurena vallankumouksellisena keksintönä valtio- ja oikeustieteen alalla ei ole pidettävä niinkään paljon kaikkien poliittisten ja oikeudellisten instituutioiden luokkaluonteen toteamista kuin luokkien ja luokkasuhteiden olemassaolon selittämistä yhteiskunnallisen työnjaon ja aineellisen tuotannon kehityksen väistämättömäksi seuraukseksi. Tieteellisen kommunismin klassikot todistivat, että yhteiskunnan valtiolliset ja oikeudelliset organisaatiomuodot ovat sen tietyissä kehitysvaiheissa välttämättömiä ja että luokkataistelun kuluessa, työväenluokan

saavutettua voiton, nämä muodot kehittyvät väistämättömästi kommunistiseksi yhteiskunnalliseksi itsehallinnoksi.

Samalla kun marxismi-leninismi esitti teesin, että päällysrakennemuodostumat ovat johdannaisia taloudellisesta perustasta, se painotti päällysrakenteen suhteellista itsenäisyyttä ja pysyvää aktiivisuutta. Perusta ja päällysrakenne täydentävät toisiaan, ja vasta tässä yhteenkuuluvuudessaan ne antavat oikean kuvan luokkayhteiskunnan sosiaalis-taloudellisten ja poliittis-oikeudellisten rakenteiden keskinäisestä suhteesta.

Marx, Engels ja Lenin vastustivat jyrkästi poliittisten ja oikeudellisten laitosten sekä poliittisen ja oikeusideologian reaalisen yhteiskunnallisen merkityksen kaikenlaista aliarviointia. He kuvasivat ihmisyyhteiskunnan historian jatkuvana vuorovaikutuksena subjektin (yksilön, kollektiivin ja yhteiskunnan) ja objektin (ihmistoiminnan kohteen ja tuloksen) välillä, vuorovaikutuksena, joka toteutuu tuotannon, yhteiskunnallisesti järjestetyn työn ja sosiaalisen kanssakäymisen välityksellä.

Marxismi-leninismin klassikot perustelivat teoreettisesti sellaisen tehtävän kuin maailman uudistaminen tieteellisen kommunismin ihanteiden mukaisesti. He kiinnittivät aina vakavaa huomiota subjektiiviseen tekijään. Heidä kiinnosti kysymys, miten yksilöiden, ryhmien ja luokkien väliset suhteet välittyvät politiikan kautta. Miehillä, jotka laskivat tieteellisen vallankumouksellisen ajattelun ja työväenluokan vallankumouksellisen toiminnan perustan, oli ensiarvoisen tärkeää tutkia julkisen vallankäytön sosiaalipsykologista ja organisaatiomekanismia sekä yhteiskunnan poliittisia ja oikeusoloja.

Marx, Engels ja Lenin luonnehtivat täsmällisesti eri luokkien ja ryhmien vaikutuskeinoja poliittiseen valtakoneistoon sekä niiden käyttämiä vaikutuskanavia ja -tapoja. Heidän teoksensa sisältävät analyysin useista poliittisista vakiotilanteista, poliittisista käyttäytymismalleista sekä poliittisesta ja oikeustajunnasta. Heidän huomiotaan kiinnittivät erityisesti valveutuneisuuden, itsenäisyyden ja aloitteellisuuden, mutta myös passiivisuuden ja vanhoillisuuden ilmaukset laajojen väestökerrosten keskuudessa ja yksityisissä joukkoliikkeissä sekä

valtiomiesten, poliittisten johtajien, ideologiiden ym. ajatuskehittelyt ja teot.

Myös luokkayhteiskunnan poliittisen organisaation dynamiikkaa koskeva teorianmuodostus on kiistattomasti näkyvällä sijalla Marxin, Engelsin ja Leninin luomassa dialektismaterialistisessa valtio- ja oikeusopin alalla.

Marxilais-leniniläisen valtio- ja oikeusopin syntymisen myötä paljastui poliittisten ja oikeusjärjestelmien muodollis-normatiivisen tutkimustavan ahdasalaisuus ja kestäättömyys. Kävi selväksi, että on väärin selittää valtiota ja oikeutta »niistä itsestään käsin». Poliittisia ja oikeusjärjestelmiä selvittelevien marxilaisten tutkijoiden tulee välttämättä ottaa huomioon yhteiskunnallisen työnjaon taso, yhteiskunnan luokkarakenne, eri yhteiskunnallisten instituutioiden toimintatekniikka, väestötieteelliset ja etniset prosessit, maan ulkopoliittinen asema ym.

Tieteellisen kommunismin perustajien kehrittelemällä sosiaalisen maailman (mm. poliittisen ja oikeuselämän) tutkimusmetodiikalla on yhtä olennainen ja periaatteellinen merkitys kuin heidän perustelemallaan materialistisella historiankäsityksellä. Tämä metodiikka on samaa kuin materialistinen dialektiikka, jonka kategoriaihin on kiteytetty ihmiskunnan yhteiskunnallinen kokemus. Vain marxilaiseen materialistiseen dialektiikkaan pohjautuvat yleis- ja erityistieteelliset menetelmät voivat turvata yhteiskunnallisten ilmiöiden, mm. poliittisten ja oikeusilmiöiden, menestyksellisen tutkimisen.

Marxilais-leniniläistä oppia lukuun ottamatta yhdesäkään Marxin ja Engelsin oppia edeltäneessä tai nykyaisessa sosiaalifilosofisessa järjestelmässä puoluekantaisuuden periaate ei ole tietoisesti julistettu ja johdonmukaisesti noudatettava metodologinen periaate, joka tähdentää luokkakantaista lähestymistapaa yhteiskuntaelämän kaikkien puolien ja ilmiöiden sosiaalisen merkittävyyden arvioinnissa. Kommunistinen puoluekantaisuus johtuu työväenluokan ja kaikkien työtätekevien joukkojen perimmäisistä eduista ja päämääristä. Työväenluokan perusedut edellyttävät mm. objektiivisen totuuden selvittämistä. Tämän vuoksi puoluekantaisuus ja ankara tieteellisyys lankeavat marxismi-leninismissä yhteen.

Dialektismaterialististen menetelmäperiaatteiden soveltamisen tehokkuus riippuu siitä, missä määrin noudatetaan puoluekantasuuden periaatetta ja kuinka pitkälle tiedostuksen ja toiminnan subjekti tajuaa tämän riippuvuussuhteen. Ellei puoluekantasuuden periaatetta oteta huomioon, niin muiden metodisten sääntöjen ja tutkimusotteiden soveltaminen saattaa viedä ahtaaseen skientismiin sekä tietoteoreettisten tehtävien ja arvostus- ja suuntautumistehtävien perustelemattomaan vastakainasetteluun. Kommunistisen puoluekantasuuden periaatteen mukaan arvostusten täytyy ehdottomasti pohjautua tieteellisesti perusteltuihin kriteereihin. Vain tieteelliseltä pohjalta voidaan kehittää subjektivistisistä kerrostumista vapaita, mahdollisimman oikeita (ja siis työväenasiaille mahdollisimman hyödyllisiä) luokkasosiaalisia arvostuksia ja kannanottoja politiikan, valtion ja oikeuden kysymyksissä.

Teoreettisen tiedon nykyiselle kehitysvaiheelle on piirteellistä voimistunut vuorovaikutus yhteiskuntatieteiden, luonnontieteiden ja teknisten tieteiden välillä. Tämä vuorovaikutus »osoittautuu erityisen hedelmälliseksi valtioon ja oikeuteen kohdistuvassa tutkimuksessa, varsinkin kun otetaan huomioon, että valtio ja oikeus eivät ole ainoastaan monitahoisia luokkasosiaalisia muodostumia, vaan että niiden tehtävänä on myös ohjata yhteiskunnallisia prosesseja, säännellä yhteiskunnallisia suhteita politiikan, talouden, kulttuurin ja monilla muilla yhteiskuntaelämän alueilla»². Luokkayhteiskunnan instituutioina valtio ja oikeus ovat yhteiskuntaelämän kaikkien tärkeimpien tekijöiden, ilmiöiden ja prosessien vaikutuspiirissä. Samalla ne vaikuttavat takaisin moniin yhteiskuntaelämän alueisiin osallistuen aktiivisesti niiden toimintaan. Juuri sen vuoksi valtion ja oikeuden tutkimuksen täytyy ehdottomasti olla systeemitar- kasteluun pohjautuvaa ja poikkitieteellistä. Tällainen tarkastelutapa puolustaa paikkaansa sikäli, mikäli tietyn systeemin osatekijöillä on suhteellisen itsenäiset ja spesifiset lainalaisuutensa, jotka kuuluvat eri tieteiden tutkimuspiiriin. Tämä pätee varsinkin niiden systeemikokonaisuuksien tutkimukseen, jotka muodostuvat ja toimivat yhteiskuntaelämän eri aloilla.

Lankeaa luonnostaan, että myös valtio- ja oikeustiede ovat tämänsuuntaisen kehityksen alaisia. Valtio- ja

oikeustieteen uumenista ovat lainomaisesti syntyneet ja vahvistuvat yhä enemmän eri tieteiden välimaastoon sijoittuvat tutkimussuunnat ja tieteenhaarat, jotka voivat edistää suuresti valtioon ja oikeuteen kohdistuvaa tutkimusta. Kyseessä ovat mm. poliittisen systeemin teoria, oikeusmetriikka, oikeusnormien logiikka, oikeuskybernetiikka ja -psykologia ym. Marxilais-leniniläisen valtio- ja oikeusteorian luova kehittäminen edellyttää, että lujitetaan kaikin tavoin tämän teorian erottamattomaa yhteyttä yhteiskunnalliseen ja poliittiseen käytäntöön ja tutkitaan jatkuvasti sen sisäisiä muutoksia, ongelmia, säännönmukaisuuksia jne.

NKP:n politiikalla, puolueen edustajakokousten ja Keskuskomitean päätöksillä on määräävä vaikutus Neuvostoliitossa harjoitettavaan valtion ja oikeuden tutkimukseen. NKP:n Keskuskomitean päätökset »Toimenpiteet oikeustieteen edelleen kehittämiseksi ja maassa annettavan lainopillisen koulutuksen parantamiseksi» (1964) ja »Toimenpiteet yhteiskuntatieteiden edelleen kehittämiseksi ja niiden osuuden kohottamiseksi kommunistisessa rakennustyössä» (1967) ovat esittäneet tärkeää osaa oikeustieteen kehityksessä. Valtio- ja oikeustieteellinen tutkimus on viime vuosina saanut suotuisia vaikutteita puolueen asiakirjoista, jotka on omistettu sellaisille merkkitapahtumille kuin Lokakuun suuren sosialistisen vallankumouksen 60-vuotispäivä, Vladimir Iljitš Leninin syntymän 100-vuotispäivä ja Karl Marxin ja Friedrich Engelsin syntymän 150-vuotispäivä (1968 ja 1970), sekä kommunististen ja työväenpuolueiden kansainvälisen neuvottelukokouksen (1969) asiakirjoista.

Yhteiskuntakehityksen nykyvaihe vaatii valtio- ja oikeustieteilijöitä kohottamaan huomattavasti valtioon ja oikeuteen kohdistuvien tutkimusten teoreettista ja metodologista tasoa. On tehostettava talouselämän, politiikan ja kulttuurin ajankohtaisten ongelmien tutkimista.

SNTL:n uuden perustuslain hyväksyminen ja voimaansaattaminen (1977) on edistänyt valtavasti tämän historiallisesti tärkeän tehtävän ratkaisemista. SNTL:n perustuslaissa, joka vakiinnuttaa Neuvostoliiton yhteis-

kuntajärjestelmän ja politiikan perusteet ja määrittelee kansalaisten tärkeimmät oikeudet, vapaudet ja velvollisuudet sekä sosialistisen koko kansan valtion periaatteet ja päämäärät, marxilais-leniniläisen valtio- ja oikeusopin ydinkysymysten tulkinta on kohotettu uudelle tasolle. Samalla kun perustuslaki yhdistää itseensä kommunistisen puolueen teoreettisessa toiminnassa saadut arvokkaat kokemukset ja marxilaisen yhteiskuntatieteen saavutukset, se kehittää olennaisesti myös valtio- ja oikeusilmiöiden metodologisia tutkimusperiaatteita. Niinpä perustuslaissa on toteutettu johdonmukaisesti kokonaisvaltainen asennoitumistapa monimutkaisten yhteiskunnallisten ilmiöiden analyysiin ja arviointiin sekä konkretisoitu sosiaalis-taloudellisten, poliittisten ja henkisten prosessien tutkimista niiden yhteenkuuluvuudessa, keskinäisessä yhteydessä ja vuorovaikutuksessa.

»Maan nykyisessä kehitysvaiheessa tarve teorian luovaan kehittämiseen ei ole vähentynyt, vaan päinvastoin kasvanut entisestään... Valtiolaitoksemme kehitykseen liittyviä ongelmia sekä kasvatus- ja ideologisen työn muotoja ja menetelmiä on tutkittava edelleenkin»,³ sanoi Leonid Brežnev NKP:n 25. edustajakokouksessa.

Puolue kehottaa yhteiskuntatieteilijöitä tutkimaan rohkeasti ja luovalla tavalla monimutkaisia yhteiskunnallisia ilmiöitä ja analysoimaan todellisuutta kaikinpuolisesti marxilais-leniniläisen teorian kannalta. Nykyään on mahdotonta ohjata yhteiskunnallisia prosesseja ilman laajaa tieteellis-teoreettista perustaa, joka yksin mahdollistaa elämän varmentamien suositusten, ehdotusten ja suunnitelmien hyväksymisen ja toteuttamisen.

»Ilmeistä on, että yhteiskuntatieteemme edessä olevat tehtävät voidaan ratkaista vain sillä ehdolla, että se on mitä kiinteimmässä yhteydessä elämään. Skolastinen teoretisointi saattaa vain hidastaa eteenpäinmenoamme. Vain yhteys käytäntöön voi lisätä tieteen tehokkuutta, mikä onkin nykyään keskeisiä ongelmia.»⁴

Käytäntö, johon oppi valtiosta, oikeudesta ja politiikasta kytkeytyy, on varsin pitkälle eriytynyt alue, ts. eri toimintalajien kokonaisuus. Jokainen niistä on oma-laatuinen ja omalla tavallaan vuorovaikutuksessa teorian, tieteen kanssa. Sen vuoksi teorian ja käytännön keskinäistä suhdetta selviteltäessä on otettava huomioon,

mistä konkreettisesta käytännön muodosta on kulloinkin kysymys.

Se käytäntö eli yhteiskunnallinen toiminta, jota valtio- ja oikeusoppi vastaa, voidaan kaavamaisesti jaotella seuraavasti: politiikan strategisten suuntaviivojen ja taktisten linjojen määrittely, valtion ja oikeuden kehittämistoiminnan suunnittelu ja suorittaminen, poliittisen ja oikeusjärjestelmän tehtävien toteuttaminen, ideologinen toiminta, joukkojen oikeuskasvatus ja lainopillinen koulutus. On aivan selvää, että oppi politiikasta, valtiosta ja oikeudesta suhtautuu joukkojen oikeuskasvatukseen toisin kuin politiikan strategisen suuntauksen määrittelyyn ja valtion ja oikeuden kehittämistoimintaan toisin kuin ideologiseen työhön. Nämä eroavuudet on otettava huomioon, jotta voitaisiin parantaa ja uudistaa teorian vaikutuskeinoja ja -tapoja käytäntöön. Kyseisten erilaisuuksien huomioonottaminen auttaa myös kartoittamaan käytännön uusia vaikutuskanavia teoriaan ja tekee tieteelle mahdolliseksi saada uusia kehitysvirikkeitä käytännöllisestä kokemuksesta.

Pitää paikkansa, että käytäntö kokonaisuudessaan on teorian päätestaaja, joka viime kädessä tarkastaa sen käsitteiden, oppien, menetelmien yms. totuudellisuuden. Mutta yhtä oikea on toinenkin väittäminen, jonka mukaan teoria antaa mahdollisuuden arvioida yhteiskunnallisen käytännön konkreettisten muotojen ja toimintatapojen merkitystä yhteiskunnalle, sosiaaliryhmille ja yksityisille henkilöille. Tälle väittämälle ei kuitenkaan toistaiseksi vielä panna riittävää painoa.

Valtio- ja oikeusoppi täyttää yhteiskunnallisen tehtävänsä todella tehokkaasti vain silloin, kun se kytkeytyy elimellisesti käytäntöön ja palvelee sitä. Toisaalta myös käytäntö ja valtion ja oikeuden toimintaan ja kehitykseen liittyvä kokemus ovat hyväksymisen ja kannatuksen arvoisia vain sillä ehdolla, että ne vastaavat tieteellisesti perusteltuja ja todennettuja ideoita ja periaatteita eivätkä ole ristiriidassa niiden kanssa, ts. vain sillä ehdolla, että ne edustavat tieteellisesti todistettuja teoreettisia käsityksiä politiikasta, oikeudesta ja valtiosta. Tutkija, joka pyrkii hankkimaan uutta teoreettista tietoa, ei saa rajoittua nykypäivän tosiasioihin ja kehitystendensseihin. Hänen täytyy aina nojautua laajaan historialliseen kokemukseen voidakseen perustella jonkin ny-

kyistä täydellisemmän yhteiskunnallisen käytännön muodon tai todistaa jonkin instituution tietyn kehitysvaihtoehdon tarkoituksenmukaisuuden, mahdollisuuden ja suotavuuden uusissa konkreettisissa olosuhteissa.

Edellä puhuimme poliittisen ja oikeudellisen käytännön ja valtiota, oikeutta ja politiikkaa tutkivan tieteen vastaavuudesta, sellaisena kuin se esiintyy niin sanoaksemme sisällöllisessä ja rakenteellisessa ulottuvuudessaan. Tieteen ja käytännön keskinäisellä suhteella on toki muitakin ulottuvuuksia. Jokaisella niistä on oma ongelmapiirinsä, joka vaatii tieteellistä selvittelyä ja ratkaisua. Kysymys on siitä, että po. keskinäissuhdetta on syytä tarkastella myös niiden olosuhteiden kannalta, jotka aiheutuvat sosialistisen maailmanjärjestelmän, imperialistisen leirin ja ns. kolmannen maailman valtioiden olemassaolosta. Elämä asettaa marxilais-leniniläisen valtio- ja oikeustieteen ratkaistavaksi kysymyksiä, jotka liittyvät mainituilla alueilla tapahtuvien yhteiskunnallisten ja poliittisten prosessien erikoislaatuun.

Neuvostoliitossa, kehittyneen sosialismin oloissa, nousee etualalle sellainen tehtävä kuin historiallisen kehityksen tärkeimmät tendenssit ja näköalat huomioivan puolueen ja valtion poliittisen linjan pohjustaminen teoreettisin perustutkimuksin. Näiden tutkimusten tarkoituksena on määritellä mahdollisimman suotuisat sisä- ja ulkopoliittiset edellytykset yhteiskunnan etenemiselle kohti kommunismia.

Valtion ja oikeuden kehittämistoiminnan alueella välttämättömyys lujittaa kaikin tavoin sosialistista koko kansan valtiota kehittämällä ja parantamalla sosialistista demokratiaa asettaa marxilais-leniniläiselle valtio- ja oikeustieteelle erittäin vaativia tehtäviä. Tämä onkin ymmärrettävää, sillä vain voimakas, hyvin järjestetty ja täysin toimintakuntoinen valtiokoneisto kykenee kiinteässä yhteistoiminnassa muiden sosialistisen yhteiskunnan poliittisen organisaation osatekijöiden kanssa ohjaamaan tehokkaasti nykyajan monimutkaista kansantaloutta sekä muita yhteiskuntaelämän puolia.

Sosialistisen demokratian kehittäminen on valtiokoneiston lujittumisen ja sen häiriöttömän toiminnan varmin edellytys. Neuvostoliiton kommunistinen puolue, työväenluokan ja koko kansan etujoukko ja sen yleisesti tunnustettu johtaja, lähtee siitä, että kommunismia voi-

daan rakentaa vain demokraattisten menettelytapojen avulla, jolloin kaikki kansalaiset hoitavat käytännössä yhteiskunnan ja valtion asioita.

Sosialistinen demokratia edellyttää, että kohotetaan ihmisten vaativuutta itseään ja toisiaan kohtaan. Stabiili laillisuus, vankka oikeusjärjestys ja kansalaisten tietoinen kurinalaisuus kuuluvat sosialistisen demokratian olemukseen. Kaikenlainen anarkia, leväperäisyys ja mielivalta ovat vieraita sosialistiselle yhteiskunnalle, joka hylkää piintyneisyyden, virkavaltaisuuden ja kulttuurittomuuden.

Tieteellisteknisen kumouksen kaudella valtiotoiminnan järkiperäinen organisaatio ja tieteellisille periaatteille rakentuva ohjaustoiminta muodostuvat mahtaviksi sosiaalisiksi vipusimiksi ja edistävät suuresti yhteiskunnan kehitystä. On tärkeää, että myös poliittisen ja oikeudellisen päällysrakenteen piirissä (valtion ja oikeuden kehittämistoiminnassa ja sosialististen yhteiskuntasuhteiden oikeudellisessa sääntelyssä) tieteellisteknisen kumouksen valtava kehityspotentiaali yhdistetään mahdollisimman lyhyessä ajassa ja teoreettisesti perustelujen suositusten pohjalta sosialismin etuisuuksiin ja sen suuriin humanistisiin ihanteisiin.

Yksi kommunistisen rakennustyön tärkeimpiä tavoitteita Neuvostoliitossa on se, että kaikista neuvostoihmistä kasvatetaan valveutuneita kansalaisia, jotka pitävät kunniaa oikeutta ja lakia. Eikä tämä ole sattuma. Nykyään tajutaan selvästi se tosiasia, että poliittisten toimenpiteiden tuloksellisuus ja lainsäädännön tehokkuus riippuvat suoranaisesti yhteiskunnassa vallitsevasta ilmapiiristä. Olennainen merkitys on tässä mielessä ihmisten suhtautumisella oikeuteen. Sen vuoksi syvän kunnioituksen kasvattamisesta lakia ja kommunistisen yhteiselämän sääntöjä kohtaan, jokaisen yksilön kasvattamisesta kunnioitukseen oikeutta kohtaan on tullut ensisijainen yhteiskuntapoliittinen tehtävä. »Oikeuksiensa tuntemus ja taito käyttää niitä hyväkseen uuden yhteiskunnan rakennustyössä todistavat neuvostoihmisen aktiivisesta elämänsenteestä ja korkeatasoisesta poliittisesta kulttuurista, jonka muovaamiseen ja kehittämiseen puolueemme on kiinnittänyt vakavaa huomiota. Kansalaisen tietoisuus vastuustaan yhteiskuntaa kohtaan sekä velvollisuudestaan työskennellä rehellisesti ja tun-

nollisesti kansan parhaaksi ja olla valmis puolustamaan Lokakuun vallankumouksen kotimaan saavutuksia on tietysti poliittisen kulttuurin erottamaton osa.»⁵

Oikeudellisen kasvatustoiminnan mittavuus ja sen tehokkuuden lisäämistarve vaativat oikeustieteilijöitä suorittamaan kiinteässä yhteistyössä muiden yhteiskuntatieteilijöiden kanssa sellaisia tutkimuksia, joiden tarkoituksena on kehitellä oikeudellisen kasvatus- ja valistustyön tosi tieteelliset perusteet sekä laatia konkreettiset esitykset viranhaltijoiden, kansalaisten ja koko väestön yleisen oikeuskulttuurin kohottamiskeinoista ja -menetelmistä.

Lainopillisen tiedotustoiminnan, poliittisen valistustyön ja kommunistisen kasvatuksen ongelmiin liittyvät läheisesti työntekijävoimien ideologista koulutusta ja kaikkien neuvostoihmisten ideologista valveutumista koskevat ongelmat. Niiden merkittävyys ja ajankohtaisuus korostuvat aivan erityisesti aikana, jolloin maailmassa käydään ideologista kamppailua kahden vastakkaisen yhteiskuntajärjestelmän välillä.

Ideologinen taistelu on nykyään sosialismin ja kapitalismin välisen luokkataistelun tärkeimpiä ilmenemismuotoja. Sen ankaruus kasvaa ja sen reaalin vaikutus yhteiskuntaelämään voimistuu. Ideologista taistelua käydään nyt koko maailman mitassa (maailmassa ei nykyään ole ideologisesti puolueettomia maita); sen vaikutuspiirissä ovat käytännöllisesti katsoen kaikki yhteiskuntatodellisuuden alueet: talouselämä, kulttuuri ja etenkin politiikka.

»Kahden maailmankatsomuksen kamppailussa ei voi olla sijaa puolueettomuudelle ja kompromisseille. Tässä ovat tarpeen hellittämätön poliittinen valppaus, tarmokas, joustava ja vakuuttava valistustyö ja vihamielisen ideologisen [myyräntyön oikea-aikainen torjunta.»⁶

Nykypäivän ideologisen taistelun polttopisteessä ovat etupäässä poliittista valtaa, valtiota, demokratiaa, laillisuutta sekä yksilön vapautta ja oikeuksia koskevat kysymykset. Juuri ne muodostavat sen taistelutanteen, jolla marxilais-leniniläinen valtio- ja oikeustiede ottaa yhteen taantumuksellisten, porvarillisten poliittisten ja oikeusoppien kanssa, hyökkää kiihkaasti niitä vastaan ja paljastaa päättävästi vihamielisen, antikom-

munistisen ja neuvostovastaisen ideologian, esiintyipä tämä missä muodossa tahansa.

Kapitalistisissa maissa huomio kiintyy nykyään ongelmiin, jotka liittyvät porvarillisen valtion olemukseen ja tehtäviin, valtiokoneiston rakenteeseen ja toimintaan sekä kapitalistisen yhteiskunnan demokratian luokkataustaan ja reaaliseen sisältöön. Porvarilliset ideologit levittävät tehostetusti oppeja siitä, että tieteellistekninen kumous on mullistanut länsimaisen valtiolaitoksen, että »teollisuusyhteiskunnan valtiolaitos» on muka menettänyt luokkaluonteensa, joten tämän yhteiskunnan valtiokoneisto on lakannut olemasta monopolipääoman poliittisen vallankäytön väline ja asetuttuaan »kilpailevien intressien» yläpuolelle muuttunut puhtaasti tekniseksi koneistoksi, joka harjoittaa yleissosiaalista ohjausta.

Yhtä ahkerasti syötetään taruja, joiden mukaan »vapaassa maailmassa» valtiotoiminta ei enää muka ole luokkasidonnaista ja että se kadottaa luokkasorron piirteitä. Porvarilliset ideologit tulkitsevat omalla tavallaan sitä seikkaa, että »normaalitilanteessa» (ts. silmäänpiistävien yhteiskunnallisten kriisioireiden puuttuessa) riistoyhteiskunnan hallitsevat piirit pyrkivät tavallisesti ylläpitämään porvariston ylivaltaa ideologisen painostuksen menetelmin. Mainitut ideologit sivuuttavat vaikenemalla sen kiistattoman tosiasian, että nykykapitalismin oloissa monopolien voima yhtyy kasvavassa määrin valtion voimaan myös henkisen tuotannon ja joukkotiedotusvälineiden alueella.

Pyrkiessään ohjailemaan yksilöiden, ryhmien ja luokkien poliittista käyttäytymistä oman mielensä mukaan valtiomonopolistisen kapitalismin johtajat ja ideologit turvautuvat väestön ideologiseen muokkaukseen. Ihmisille tyrkytetään jatkuvasti porvarilliselle tietoisuudelle ominaisia suhtautumiskaavoja tarkoituksena saada heidät hyväksymään vapaaehtoisesti kansanvastaiset valtiolliset ja oikeudelliset instituutiot ja hallintojärjestelmät. Länsimaisten yhteiskuntaihanteiden ylistämisellä, »vapaan maailman» normien, arvojen ja pluralistisen demokratian juurruttamisella sekä kommunismin mustamaalaamisella tähdätään ilmeisesti porvarillisen yhteiskunnan säilyttämiseen ja kapitalististen suhteiden varmistamiseen. Imperialistinen propaganda, ideologinen

painostus on tehokas keino monopoliporvariston diktaattuurin ylläpitämiseksi, se esittää yhtä tärkeää osaa kuin riistäjien luokkaherruuden perinteinen välineistö, fyysiset voimakeinot eli aineelliset jatkeet kuten armeija, poliisi, turvallisuuspalvelu, oikeuslaitos, tiedustelupalvelu, vankilalaitos yms.

Monet sosialististen maiden poliittisista vastustajista myöntävät, joskin vastahakoisesti, että sosialismi tuo mukanaan yhteiskunnan talouselämän ja kulttuurin kukoistuksen. Kuitenkin he väittävät vastoin tosiasioita, että sosialismissa kavennetaan ihmisoikeuksia ja yksilön vapautta. Näiden totuudenvastaisten väitteiden tarkoituksena on heikentää sosialismin aatteiden vaikutusta kansanjoukkoihin.

Nykyajan aatteelliselle ja poliittiselle taistelulle on luonteenomaista se, että oikeistorevisionistit ja seikkailumieliset yltiövasemmistolaiset hyökkäävät sosialistista valtiota vastaan siinä missä varsinaiset imperialistiset ideologitkin käyttäen kilpenään näennäisvallankumouksellisia fraaseja. Ne sosialistisen valtiojärjestelmän mallit, joita marxilais-leniniläisen opin avoimet ja salaiset vastustajat esittävät, ovat joko muodollisen porvarillisen demokratian kaavoja tai alkeellisen, tasanjakoperiaattelelle rakentuvan kasarmikommunismin vähemmän houkuttelevia ihannekuvia.

Ideologisen taistelun nykyisessä vaiheessa valtion, oikeuden ja politiikan ongelmien marxilais-leniniläisellä tutkimuksella täytyy olla kahdenlainen tarkoitus. Toisaalta sen tulee paljastaa entistä laajemmin ja perusteellisemmin imperialismin ideologiset vehkeilyt sekä vastustaa sosialistiselle järjestelmälle vieraita ja vahingollisia menneisyyden jäänteitä. Toisaalta taas sen tulee osoittaa aloitteellisuutta uusien ajankohtaisten teoreettisten ongelmien asettelussa ja niiden ratkaisussa sekä esittää ajallaan perusteltuja ja punnittuja käytännöllisiä ehdotuksia. Näin valtiotieteilijät voivat omalta osaltaan edistää sosialistisen valtion lujittamista, sosialistisen demokratian parantamista ja edelleen kehittämistä sekä yksilön etujen entistä laajempaa turvaamista.

Lyhytkin katsaus marxilais-leniniläisen valtio- ja oikeustieteen edessä oleviin keskeisiin tehtäviin osoittaa niiden merkittävyuden ja monimutkaisuuden sekä nykyajan poliittisten ja oikeusilmiöiden puoluekantaisen ja

todella luovan analyysin tarpeellisuuden. Valtio- ja oikeustieteilijöille on tärkeä NKP:n 25. edustajakokouksessa tehty johtopäätös: »Eri tieteiden, mm. luonnon- ja yhteiskuntatieteiden yhtymäkohdissa avautuu suotuisia mahdollisuuksia sekä yleisteoreettisille perustutkimuksille että sovelletuille tutkimuksille. Näitä mahdollisuuksia on käytettävä täysin määrin hyväksi.»⁷ Tämä taas merkitsee, että politiikan, valtion ja oikeuden tutkijoiden (samoin kuin kaikkien yhteiskuntatieteilijöiden) »täytyy mahdollisimman paljon nojautua marxismi-leninisin klassikkojen teoreettiseen jäämistöön sekä puolustaa ja kehittää vallankumouksellisen oppimme peruseriaatteita ottaen huomioon nykytieteen ja yhteiskunnallisen käytännön saavutukset»⁸.

Neuvostoliittolaiset juristit ja valtiotieteilijät ovat aina tutkineet huolellisesti sosialistisen valtio- ja oikeustieteen teoreettisena perustana olevia Marxin, Engelsin ja Leninin käsityksiä valtiosta ja oikeudesta. Marxismi-leninisin klassikkojen teoksiin sisältyviä kannanottoja valtion ja oikeuden ongelmiin sekä joitakin heidän valtio- ja oikeusoppinsa puolia käsitellään neuvostoliittolaisten valtio- ja oikeustieteilijöiden erikoistutkielmissa, lukuisissa artikkeleissa ja esitelmissä.

Viime vuosina on Neuvostoliitossa ensi kerran julkaistu monia Marxin, Engelsin ja Leninin teoksia ja tehty korjauksia eräiden aiemmin ilmestyneiden teosten käännöksiin. Nämä julkaisut ja korjaukset kaipaavat vielä kaikinpuolista analyysia. Nehän tuovat lisävalaistusta marxismi-leninisin klassikkojen katsomuksiin valtiosta, oikeudesta ja politiikasta sekä auttavat ymmärtämään vielä paremmin Marxin, Engelsin ja Leninin poliittis- ja oikeusteoreettisen ajattelun sosiaaliset ja tieto-opilliset aspektit ja sen ideologisen taustan. Siten saadaan entistä selvempi kuva marxilais-leniniläisen poliittisen ajattelun muovautumisvaiheista ja eteenpäinmenosta.

Lisäksi humanististen rajatieteiden edustajat (filosofit, historioitsijat, sosiologit, taloustieteilijät, psykologit ja tieteen tutkijat) ovat keränneet ja yleistäneet hyvin laajan aineiston, joka koskee marxismin historiaa sekä sosiaalisen ja poliittisen kehityksen, henkisen kulttuurin ym. ydinongelmia ja joka liittyy välittömästi marxismin klassikkojen poliittisiin ja oikeuskatsomuksiin. Oikeustieteilijöiden täytyy ehdottomasti perehtyä po. aineistoon

voidakseen tarkentaa käsitystään näiden katsomusten sisällöstä ja niiden kehityksen erikoispiirteistä.

Aina Lokakuun suureen sosialistiseen vallankumoukseen (1917) saakka marxismi-leninismien klassikkojen kehittämä ja puolustama valtio- ja oikeuskäsitys pysyi mitä suurimmassa määrin oppositiohenkisenä oppina, joka vastusti tuolloin kaikkialla vallinneita riistoyhteiskunnan sosiaalis-taloudellisia ja poliittis-oikeudellisia rakenteita. Mitä nykypäivän marxilais-leniniläiseen valtio- ja oikeusoppiin tulee, niin sosialistisissa maissa se on erottamaton osa virallisesti hyväksyttyä ja yhteiskunnassa vallitsevaa ideologiaa. Ellei tätä seikkaa oteta huomioon, on tuskin mahdollista tutkia tuloksellisesti politiikkaa, valtiota ja oikeutta koskevan marxilais-leniniläisen opin kohta puolitoistavuosisataista historiaa.

Poliittisen ja oikeusteorian sosiaalinen asema määrää sen paikan kulttuurijärjestelmässä ja heijastuu tämän teorian tehtäviin yhteiskuntajärjestelmän toiminnassa, uusiintumisessa ja kehittymisessä. Niinpä kapitalismissa Marxin, Engelsin ja Leninin käsitykset valtiosta, oikeudesta ja politiikasta kytkeytyvät poliittiseen ja henkiseen kulttuuriin aivan toisin kuin sosialismissa; porvarillisen yhteiskunnan elämässä niillä on aivan toisenlainen merkitys kuin sosialistisen yhteiskunnan elämässä. Sosialismin oloissa Marxin, Engelsin ja Leninin katsomukset muodostavat tieteellisen perustan yhteiskunnan ja valtion poliittiselle johdolle ja luovat teoreettisen pohjan puolueen ideologiselle toiminnalle, joka tähtää kansan kommunistiseen kasvatukseen; ne ovat lisäksi laajalle haarautuneen valtio- ja oikeustieteen aatteellis-teoreettisena perustana. Tietysti tämä kaikki vaikuttaa ratkaisevasti marxilais-leniniläisen valtio- ja oikeustieteen ongelmapiirin muotoutumiseen ja tämän tieteen käytännölliseen sovellutukseen sosialistisissa maissa.

Näin ei asian laita ole eikä voikaan olla kapitalistisissa maissa. Tämä seikka painaa leimansa marxilais-leniniläisen valtio- ja oikeusopin problematiikkaan kapitalistisen järjestelmän puitteissa, tämän opin vuorovaikutukseen muiden yhteiskunnallisen tajunnan muotojen kanssa ja sen yhteyksiin yhteiskunnalliseen ja poliittiseen käytäntöön.

Valtiota, oikeutta ja politiikkaa koskevan marxilais-leniniläisen opin kehityshistoria osoittaa, että tämän

opin ongelmakenttä, sisältö ja tehtävät eivät riipu ainoastaan sen suhtautumisesta yhteiskunnan poliittisiin ja oikeudellisiin rakenteisiin. Tutkimuksen kohteet, painopistealueet ym. riippuvat paljolti myös yksittäisten maiden sisällä ja kansainvälisellä tasolla käytävän työväen luokkataistelun strategiasta ja taktiikasta.

Marxilais-leniniläisen valtio- ja oikeusopin historiallisia kohtaloita selviteltäessä on tärkeää muistaa, että tätä yleispätevää ja yhtenäistä, *luokkaluonteeltaan kansainvälistä oppia* kehittävät ihmiset, ryhmät ja puolueet joutuvat toimimaan erilaisissa yhteiskunnallisissa ja poliittisissa oloissa ja ratkaisemaan tavallisesti erilaisia tieteellisiä ja käytännöllisiä tehtäviä. Tämä aiheuttaa tutkimusongelmien, teoreettisten painotusten ja eri maiden marxilaisten tutkijoiden käyttämien esitystapojen erilaisuuden, vaikka mainitut tiedemiehet tutkivatkin samaa luokkaolemuksestaan kansainvälistä marxilais-leniniläistä valtio- ja oikeusoppia.

Tämä yhtenäinen oppi on vastapainona oikeistorevisionistiselle käsitykselle sosialismin mallien ja marxilais-leniniläisten ideologioiden useudesta. Mainitun käsityksen puoltajat yrittävät kumota sen historian vahvistaman totuuden, että sekä »socialismiin johtavalle tielle että itse tälle järjestelmälle ovat luonteenomaisia, kuten veljespuolueet painottavat, monet peruslainmukaisuudet, jotka ovat samoja sosialistiselle yhteiskunnalle missä maassa tahansa»⁹.

Marxin, Engelsin ja Leninin luomalle ja marxistien-leninistien edelleen kehittämälle dialektismaterialistiselle valtio- ja oikeusopille on ollut piirteellistä peräänantamaton vastustusasenne erilaisiin epätieteellisiin, kommunistiselle liikkeelle vihamielisiin ideologioihin. Kaikenlaisten valetieteellisten ja taantumuksellisten poliittisten ja oikeusoppien perusteellista kritiikkiä ja voittamista marxismi-leninismien klassikot pitivät oikeutetusti välttämättömänä edellytyksenä valtiota, oikeutta ja politiikkaa koskevien tosi tieteellisten käsitysten edelleenkehittelylle. Nykypäivinä tämä perinne säilyy ja lujittuu kommunististen puolueiden ja Marxin — Engelsin — Leninin lipulle uskollisten tiedemiesten teoreettisessa toiminnassa.

Esillä olevassa teoksessa analysoidaan teoreettisesti näitä ja eräitä muita valtiota, oikeutta ja politiikkaa kos-

kevan marxilais-leniniläisen opin kehityspiirteitä. Kirjoittajat lähtevät siitä, että vain selvittelemällä Marxin, Engelsin ja Leninin poliittisia ja oikeustieteellisiä katsoimuksia voidaan arvioida oikein niiden sisältö ja merkitys sekä kehittää luovasti marxilais-leniniläistä valtio- ja oikeustiedettä nykykauden tarjoaman uuden historiallisen kokemuksen pohjalta.

Teoksen ja sen kunkin luuvn ydinajatuksena on historismin aate ja sitä elimellisesti täydentävä ja konkretisoiva ajatus marxismi-leninismien perustajien valtiota, oikeutta ja politiikkaa koskevien tieteellisten käsitysten omalaatuisuudesta, joka ilmenee yhtä hyvin näiden käsitysten sisällössä ja muodossa kuin niiden kehityksessäkin. Kyseiset katsomukset muodostavat samalla kehitystilassa olevan yhtenäisen teoreettisen järjestelmän.

Kirjassa pyritään mm. valaisemaan Leninin nimeen liittyvää vaihetta Marxin ja Engelsin luoman dialektis-materialistisen valtio- ja oikeusopin kehityksessä. Lenin ja hänen perustamansa puolue vapauttivat vallankumouksellisen työväenliikkeen ja edistyneen tieteen taantumuksellisen porvarillisen ja pikkuporvarillisen ideologian turmiollisista vaikutuksista sekä kohdistivat voimakkaita iskuja kansainväliseen opportunismiin. Lenin ja hänen johtamansa puolue puolustivat ja kehittivät edelleen tieteellisen kommunismin perustajien vallankumouksellista oppia. Sekä Lokakuun vallankumousta edeltäneellä kaudella että vallankumouksen aloittamalla uudella historiallisella kaudella Lenin viitoitti kansainväliselle kommunistiselle liikkeelle ainoan oikean tien ja varusti tämän liikkeen edistyksellisellä, vallankumouksellisella teoriolla, jota ilman ei ole eikä voi ollakaan työväenluokan voitollista vallankumouksellista liikettä.

Juuri Lenin ja hänen kannattajansa paljastivat ja määrittelivät tieteellisesti sen uuden historiallisen aikakauden luonteen, ristiriidat ja lainalaisuudet, johon maailma astui 1800-luvun lopulla ja jonka helmassa muotoutuivat objektiiviset ja subjektiiviset edellytykset mainittujen ristiriitojen vallankumoukselliselle ratkaisemiselle. Lenin näki ennakoita, että sosialistinen vallankumous voidaan suorittaa eri muodoissa, että eri maat tuovat väistämättä uusia erikoispiirteitä sosialististen uudistusten vauhtiin ja menetelmiin, samalla kun kapitalismista sosialismiin siirtymisen peruslainalaisuudet (ennen kaik-

kea työväenluokan poliittisen herruuden, proletariaatin diktatuurin pystyttäminen) säilyttävät yleispätevyytensä.

Marxin ja Engelsin aatteisiin nojautuen Lenin loi merkitykseltään kansainvälisen opin sosialistisesta valtiosta ja oikeudesta. Hän osoitti sosialistisen valtion ja oikeuden kiistattoman paremmuuden kapitalismin kansanvastaisiin poliittisiin ja oikeudellisiin sortojärjestelmiin verrattuna. Lenin määritteli sosialistisen valtion ja oikeuden historiallisen tarkoituksen, niiden tehtävät ja tärkeimmät kehitysvaiheet, kehittäi sosialistisen valtiokoneiston rakenne- ja toimintaperiaatteet sekä perusteli kommunistisen puolueen johtavan osuuden sosialistisen yhteiskunnan poliittisessa organisaatiossa.

Lenin perusteli tieteellisesti uuden aikakauden oloissa Marxin keksimän lainalaisuuden, nimittäin kansanjoukkojen historiallisen roolin kasvun, ja ennusti tarkasti, että sosialismi laajentaa tavattomasti historiallisen toiminnan mittasuhteita¹⁰, lisää sen osallistujien lukumäärää, aiheuttaa työtätekevien yhteiskunnallisen toimeliaisuuden ja tietoisien aloitteellisuuden valtavan nousun sekä turvaa kansanvallan todellisen kukoistuksen, laillisuuden ja oikeuden ylivallan ja yksilön kaikinpuolisen kehityksen.

Marxismien historian leniniläinen vaihe käsittää Leninin teoreettisen ja poliittisen toiminnan lisäksi myös hänen työtovereidensa, Neuvostoliiton kommunistisen puolueen ja muiden marxilais-leniniläisten puolueiden toiminnan. Sen vuoksi on virheellistä rajoittaa leninismi kronologisesti vuoteen 1924 ja jättää leniniläisen vaiheen ulkopuolelle Leninin kuoleman jälkeinen kausi, jonka kuluessa marxilais-leniniläiset puolueet, Leninin oppilaat ja seuraajat ovat hedelmällisesti ja luovasti kehittäneet edelleen marxilaista teoriaa ja menetelmää. Ajallisesti leniniläinen vaihe ulottuu viime vuosisadan lopulta aina nykypäiviin asti, se on merkinnyt marxismien kaikkien puolten luovaa kehittämistä kommunistisen maailmanliikkeen teoriassa ja käytännössä. Eikä tämä etenevä kehitysprosessi ole tapahtunut Marxin, Engelsin ja Leninin esittämistä marxismi-leninismien periaatteista poiketen vaan niiden pohjalta. »Karl Marx, Friedrich Engels ja Vladimir Iljitš Lenin ovat kolme jättiläismäistä, toinen toisistaan erottamatonta henkilöä, jotka ovat

laskeneet kommunistisen liikkeen kulmakivet. Heidän elämäänsä ja toimintaansa, heidän oppiinsa liittyy erottamattomasti proletariaatin taistelujen ja voittojen koko historia, sosialismin ja kommunismin rakennustyön koko historia.»¹¹

Tekijät pyrkivät luonnollisesti selvittelemään kommunististen puolueiden panosta marxilais-leniniläisen poliittisen teorian aarreitassa ja tämän teorian merkittävää roolia politiikkaa, valtiota ja oikeutta koskevan dialektismaterialistisen opin eteenpäinviejänä. Tarkoituksena on osoittaa kommunististen puolueiden voimaperäinen teoreettinen työ, joka liittyy taisteluun marxismi-leninismiin väristelijöitä vastaan sekä porvarillisten, oikeisto-opportunististen ja vasemmistolaisdogmaattisten valtio- ja oikeusopillisten katsomusten kritiikkiin.

Teoksessa tarkastellaan Marxin, Engelsin ja Leninin opin synty- ja kehitysvaiheita lähinnä valtion ja oikeuden yleisten ongelmien ja valtio- ja oikeusopin teorettisten perusväittämien kannalta. Tässä yhteydessä kosketellaan marxismi-leninismien klassikkojen käsitystä porvarillisesta valtiosta ja oikeudesta, joihin he ymmärrettävästi kohdistivat päähuomionsa. Tämän jälkeen tekijät siirtyvät käsittelemään porvarillisen valtion ja oikeuden vallankumoukselliseen murskaamiseen ja riistoyhteiskunnan poliittis-oikeudellisten rakenteiden hävittämiseen liittyviä ongelmia.

Tekijät ovat tietoisia valitsemansa aiheen vaikeudesta ja sen asettamasta velvoituksesta. Toisaalta on selvää, ettei kyseistä aihetta voida käsitellä tyhjentävästi yhden tutkimuksen puitteissa, vaikka tämä olisikin suhteellisen laaja. Sanomme enemmänkin: tämä aihe tulee vastakin olemaan yksi valtiota, oikeutta ja politiikkaa tutkivan marxilais-leniniläisen tieteen valta-aiheita. Jatkuva, alituinen »neuvottelemine Marxin kanssa» (Lenin) ja, voimme sanoa, »neuvottelemine Leninin kanssa», marxismi-leninismien perustajien aateperinnön huolellinen tutkiminen ja siihen perustuva uuden historiallisen käytännön, sosialistisessa ja kommunistisessa rakennustyössä saavutetun kokemuksen syvällinen yleistäminen — siinä tie, jota sosialistinen valtio- ja oikeustiede on edennyt ja tulee vastedeskin etenemään,

**MARXIN JA ENGELSIN DIALEKTIS-
MATERIALISTISEN VALTIO- JA OIKEUSOPIN
MUOVAUTUMISVAIHEET JA SEN EDELLEEN-
KEHITTELY LENININ TEOKSISSA**

Marxilais-leniniläisen poliittisen ajattelun yhtenäisellä ja keskeytyksettömällä kehitysprosessilla on omat vaiheensa ja kautensa, jotka pääpiirteiltään lankeavat yhteen marxismi-leninismien tärkeimpien kehitysvaiheiden ja -kausien kanssa. Dialektismaterialistisen valtio- ja oikeusopin historian tieteellinen aikajaotus pohjautuu sen tosiseikan tunnustamiseen, että yhteiskunnalliset vallankumoukset ovat tuon historian tärkeimpiä merkkipaaluja. Yhteiskunnallisissa vallankumouksissa ilmentyvät ja vakiintuvat taloudessa, politiikassa ja yhteiskunnallisessa tajunnassa tapahtuvat syvälliset muutokset.

Yhteiskunnalliset vallankumoukset ovat yhteiskunnallisen ja taloudellisen kehityksen, luokkataistelun ja työtätekevien joukkojen ideologian muovautumishistorian keskeisiä tapahtumia, niiden huippukohtia. Sen vuoksi on selvää, että myös marxilais-leniniläisen poliittisen ajattelun kehitysprosessin tieteellinen aikajaotus täytyy ankkuroida käänteentekeviin tapahtumiin kansainvälisen työväenliikkeen historiassa, kapitalismin kukistamiseen tähdätyssä työväen luokkataistelussa ja sosialistisen yhteiskunnan rakennustyössä. Nämä kansainvälisen työväenliikkeen historian käännekohdat (jotka määräytyvät viime kädessä taloudellisten suhteiden kehittymisestä ja yhteiskuntaelämässä tapahtuneista laadullisista muutoksista) ovat keskeisiä rajapyykkejä dialektismaterialistisen valtio- ja oikeusopin eri kehitysvaiheiden ja -kausien välillä.

Marxilais-leniniläisen valtio- ja oikeusopin historia jakautuu ennen kaikkea kahteen pitkään ajanjaksoon,

jotka erottaa toisistaan Lokakuun sosialistinen vallankumous 1917. Edellinen alkaa 1840-luvulta ja päättyy proletaarisen vallankumouksen voittoon Venäjällä (lokakuu 1917) ja maailmankapitalismin rintaman murtumiseen; jälkimmäinen taas alkaa Lokakuun suuresta sosialistisesta vallankumouksesta ja jatkuu nykypäiviin saakka.

Kummankin ajanjakson rajoissa voidaan osoittaa kaksi vaihetta, jotka eroavat olennaisesti toisistaan.

Lokakuun vallankumousta edeltäneen ajanjakson muodostavat a) esimonopolistisen kapitalismin kaudelle ajoittuva dialektismaterialistisen valtio- ja oikeuskäsityksen muovautumis- ja kehittelyvaihe (1840-luku — 1800-luvun loppu) ja b) leniniläisen valtio- ja oikeusteorian muotoutumisvaihe ja marxilais-leniniläisen opin kehittymisvaihe (1890-luku — lokakuu 1917).

Lokakuun vallankumouksen jälkeinen ajanjakso, kapitalismin luhistumiskausi, jolle on piirteellistä marxilais-leniniläisen teorian voittokulku, käsittää niin ikään kaksi vaihetta, joiden sisältönä ovat a) marxilais-leniniläisten valtio- ja oikeusaatteiden kehittäminen, levittäminen ja toteuttaminen olosuhteissa, joille antavat leiman kapitalismin yleinen kriisi, sosialismin rakentaminen Neuvostoliitossa ja vihdoinkin sosialismin leviäminen yhden maan rajojen ulkopuolelle ja sen muuttuminen maailmanjärjestelmäksi; b) marxilais-leniniläisen valtio- ja oikeusopin kehittäminen ja käytäntöön soveltaminen sosialismin voimien kasvun ja lujittumisen, kahden yhteiskuntajärjestelmän välisen taistelun, imperialismin siirto-maajärjestelmän hajoamisen, maailmanlaajuisen vallankumousprosessin edelleenkehittymisen ja kehittyneen sosialismin rakentamisen luomissa olosuhteissa.

1. MARXILAISEN VALTIO- JA OIKEUSOPIN SOSIAALIHISTORIALLISET SYNTYEDELLYTYKSET JA TEOREETTISET ALKULÄHTEET

Kapitalistinen maailmanjärjestelmä kriisin kynnyksellä. Marxilainen valtio- ja oikeusoppi syntyi vuosina, jotka olivat varsin merkittäviä uuden ajan Euroopan historialle. 1830- ja 40-luvun yhteiskuntataloudelliset ja poliittiset suur tapahtumat paljastivat ensi kerran niin jyrkissä ja räikeissä muodoissa porvarillisen järjestelmän antagonistisen luonteen ja kansanvastaisen olemuksen

sekä kapitalismin koko sosiaalisen arvojärjestelmän alkaneen kriisin. »Nykyaikainen porvarillinen yhteiskunta... muistuttaa taikuria, joka ei enää kykene hallitsemaan esiin manaamiaan voimia»,¹ totesivat »Kommunistisen puolueen manifestin» kirjoittajat. Kapitalismi maailmanjärjestelmänä oli kriisin kynnyksellä.

Tuon ajan edistyneimpienkin maiden yhteiskunnalliset olot (mm. valtio- ja oikeusolot) kertoivat siitä, että kapitalismi ei kykene turvaamaan yhteiskunnan eteenpäinmenoa ilman lukemattomia uhrauksia kansanjoukkojen taholta ja ihmiskunnan aineellisten ja henkisten voimavarojen valtavaa hukkaa. Teollinen kumous ja porvarillisten tuotantosuhteiden vakiintuminen aiheuttivat 1800-luvun alkupuoliskolla sen, että työtätekevien elinolot huononivat entisestään. Työväenluokka alkoi yhä voimakkaammin vastustaa pääoman herruuteen liittyvää ankaraa riistoa ja sortoa (Lyonin kapinat, chartismi, Sleesian kankureiden kansannousut ym.). Työläisten ajattelutavassa tapahtui vähitellen perinpohjainen muutos: he tiedostivat olevansa riistoyhteiskunnan täydellinen vastakohta ja tajusivat yksityisomistajien etuja puolustavan valtion työväenluokalle vihamieliseksi.

Sosialististen ja kommunististen teosten leviäminen ympäri Eurooppaa oli yksi selvimpiä oireita sovittamattomien luokkaristiriitojen kärjistymisestä ja porvarilliseen järjestelmään kohdistuvasta tyytymättömyydestä. Nämä teokset herättivät suurta mielenkiintoa, ne saivat laajan lukijapiirin ja aiheuttivat vilkasta ajatustenvaihtoa. Toisaalta taas liberaalit ja vasemmistoradikaalit porvarilliset piirit jatkoivat hyökkäyksiään vanhaa feodaalijärjestelmää vastaan, koska monet sen piirteistä säilyivät yhä. Vastaukseksi siihen feodaalinen ylimystö, joka menetti entisiä asemiaan ja etuoikeuksiaan, hyökkäili yhä aktiivisemmin porvarillista sivilisaatiota vastaan. Näitä hyökkäilyjä luonnehdittiin »Kommunistisen puolueen manifestissa» seuraavasti: »Tällä tavoin syntyi feodaalinen sosialismi, puolittain valitusvirtenä, puolittain herjauskirjoituksena, puolittain kaikuna menneisyydestä, puolittain tulevaisuuden uhkana osuen joskus suoraan porvariston sydämeen katkeralla, henkevän purevalla arvostelullaan, mutta tehden aina koomisen vaikutuksen ollessaan täysin kykenemätön ymmärtämään nykyajan historian kulkua.»²

Myös porvariluokan sisäiset ristiriidat tulivat selvästi esiin. Porvariston eri ryhmittymät kilpailivat ja taistelivat keskenään havitellessaan johtoasemaa yhteiskunnassa. Vallassa olleet luokat ja ryhmät pyrkivät hinnalla millä hyvänsä varmistamaan mieleisensä asiaintilan; ne rankaisivat julmasti kapinoivia työläisiä, ahdistivat oppositiota ja vainosivat vimmatusti kaikkea edistyksellistä. Siitä huolimatta asiat Euroopassa kehittyivät kohti vallankumousta.

Erityisen kireäksi muodostui tilanne Saksassa. Tämä maa oli kansallisesta hajanaisuudesta, lukuisista feodalismiin jäänteistä ja kapitalismin kehityksestä johtuvien antagonismien solmukohta. Absolutismi ja sille ominaiset byrokraatia, mielivalta ja terrori jarruttivat taloudellista, poliittista ja kulttuurikehitystä. Useimmissa Saksan valtioissa ei voinut olla puhettakaan perustuslaista, demokratiasta tai vapaudesta (ei edes muodollisesta eli juridisesta vapaudesta). Taantumukselliset hallitukset vainosivat säälimättä vallitsevan poliittisen järjestelmän vastustajia.

Hallinto- ja poliisitoimenpiteiden avulla, tehostamalla ideologista sortoa ja juurruttamalla valtion palvontaa monarkit riistivät alamaisiltaan kaiken mahdollisuuden ajatella ja toimia itsenäisesti ja pyrkivät muuttamaan väestön nöyräksi ja orjallisen tottelevaiseksi ihmis-massaksi. Siitä huolimatta oli mahdotonta poistaa tyytymättömyys, lamauttaa ja jäädyttää yhteiskuntaelämä ja ehkäistä mieltenkuohu. Saksan feodalisminvastaisten, demokraattisten voimien ideologit suuntasivat iskunsa ennen kaikkea uskontoa, vanhoillisia sosiaalifilosofisia oppirakennelmia ja yhteiskunnan säilyttämiseen tähtääviä virallisia poliittisia teorioita vastaan horjuttaen ensi sijassa feodalismiin henkisiä tukipylväitä.

1830—40-luvun vaihteen sähköinen ilmapiiri, johon länsieurooppalaisen proletariaatin luokkataistelun nousu antoi päävärin, vaikutti ratkaisevasti Marxin ja Engelsin maailmankatsomuksen ja heidän valtio- ja oikeustieteellisen ajattelunsa muovautumiseen. Tieteellisen proletariisen valtio- ja oikeuskäsityksen syntytaustan muodostivat reaaliset historialliset tapahtumat. Uusi valtio- ja oikeusoppi vastasi yhteiskunnallisen ja poliittisen kehityksen tarpeita. Edistyksellinen sosiaalinen ajattelu etsi tuolloin

kiinteästi ulospääsyä kapitalistisesta orjuudesta, siitä umpikujasta, johon riistojärjestelmä oli johtanut yhteiskunnan. Sen vuoksi po. oppi ei syntynyt pelkästään nerokkaiden tiedemiesten, Marxin ja Engelsin, henkilökohtaisena keksintönä, vaan myös teoreettisena yleistyksenä kokonaisen yhteiskuntaluokan, proletariaatin, käytännöllisen vallankumoustaistelun tendensseistä ja siinä saaduista kokemuksista. Tieteellisen proletaarisen valtio- ja oikeusopin tuli viitoittaa poliittisesti oikea tie sellaiseen yhteiskuntaan, joka on vapaa yksityisomistuksesta ja luokka-antagonismeista, joka lopettaa yksilön sortamisen ja tekee ihmisten keskinäiset suhteet todella oikeudenmukaisiksi.

Näin ollen 1800-luvun puoliväliin tultaessa objektiiviset edellytykset tieteellisen proletaarisen valtio- ja oikeusopin luomiselle olivat jo kypsyneet. Näin sanoessamme korostamme kyseisen opin ilmaantumisen yhteiskunnallisesti välttämätöntä ja lainomaista luonnetta. Olisi kuitenkin väärin nähdä marxilaisen valtio- ja oikeusopin sosiaaliset alkujuurat vain niissä tapahtumissa, joita esiintyi Länsi-Euroopan 130—140 vuoden takaisessa taloudellisessa ja poliittisessä elämässä.

Vielä virheellisempää on selittää sen suuren vallankumouksellisen keksinnön sisältörikkaus ja yleinen merkitys, jonka Marx ja Engels tekivät valtiota ja oikeutta koskevien käsitysten alueella, joillakin silloin vallinneilla konkreettisilla historiallisilla olosuhteilla. Kuitenkin marxismin porvarilliset ja revisionistiset väristelijät tulkitsevat marxilaisen poliittisen opin syntyä ja sen sisältöä juuri tässä valossa.

Kun sanotaan, että marxilaisen valtio- ja oikeusopin synty, sen aatesisältö ja rooli selittyvät viime kädessä tietyistä tosioloista, niin tämän todellisuuden katsotaan koostuvan kahdenlaisista perustekijöistä: toisaalta ilmiöiden, ajallisten muotojen virrasta ja toisaalta pysyvistä olemuksellisista rakenteista, perustavista lainalaisuuksista, jotka ovat ominaisia joko kaikelle yhteiskuntaorganisaatiolle tai yhteiskunnan merkittäville ja pitkäaikaisille kehityskausille.

Marx ja Engels pitivät tarkoin erillään objektiivisen todellisuuden yleisen ja erityisen, pysyvän ja tilapäisen aineksen, sen syvyys- ja pintakerroksen. Heidän teoksensa eivät ole viime vuosisadan poliittisen ja sosiaalhistorian

tapahtumien valokuvailua, joka nykypäivinä saattaa kiinnostaa enää vain historian harrastajia, vaan luokkayhteiskunnan tieteellistä tutkimusta sen kaikissa perusulottuvuuksissa. Marx ja Engels selvittelivät tämän valtiollisesti organisoidun yhteiskuntatyyppin pysyviä peruspiirteitä. Tästä seuraa, että marxilainen oppi valtiosta, oikeudesta ja politiikasta on puolustanut pätevyyttään kauas 1800-luvun yli.

Marxilaisen valtiokäsityksen teoreettiset alkulähteet. Niiden tekijöiden joukkoon, jotka synnyttivät marxismia ja sen poliittisen opin, kuuluivat taloudellisten suhteiden, valtion ja oikeuslaitosten, luokkataistelun, silloisen maailmantilanteen yms. lisäksi myös tietyt aate-elämän ilmiöt, jotka tarjosivat Marxille ja Engelsille lähtökohdaksi sopivaa ajatusaineistoa heidän luodessaan ja kehitellessään omaa oppiaan. Luonnehtiessaan marxismia paikkaa ihmiskunnan tieteellisessä aatevarastossa Lenin tähdensi teoksessaan »Marxilaisuuden kolme lähdettä ja kolme perusosaa» seuraavaa: »Filosofian historia ja yhteiskuntatieteen historia osoittavat täysin selvästi, että marxilaisuudessa ei ole mitään, mikä muistuttaisi 'lahkolaisuutta' siinä mielessä, että se olisi jokin koteloitunut, luutunut oppi, joka on syntynyt *sivussa* maailman sivilisaation kehityksen valtatiestä. Päinvastoin, Marxin nerokkuus on juuri siinä, että hän antoi vastaukset kysymyksiin, jotka ihmiskunnan edistyksellinen ajattelu oli jo asettanut. Hänen oppinsa syntyi filosofian, kansantaloustieteen ja sosialismin suurimpien edustajien opin suoranaisena ja välittömänä *jatkona.*»³ Näin Lenin selitti marxismia suhdetta sitä edeltäneisiin yhteiskuntaoppeihin. Tämän tulkinnan pohjalta ratkaistaan myös marxilaisen valtio- ja oikeuskäsityksen teoreettisia alkulähteitä koskeva ongelma.

Marxilaisen valtio- ja oikeusopin teoreettiset alkulähteet muodostavat varsin monivivahteisen kokonaisuuden. Siihen kuuluu erilaatuisia elementtejä, joista jokainen suhtautuu marxilaiseen valtio- ja oikeusoppiin omalla tavallaan. Marxin ja Engelsin aatteiden vertaileminen marxilaisen valtio- ja oikeusopin teoreettisiin alkulähteisiin ei todista niinkään paljon tieteellisen kommunismin perustajien esittämien käsitysten riippuvuutta heidän edeltäjiensä aatepiiristä kuin heidän ajattelunsa ominta-keisuutta.

1800-luvun toisella neljänneksellä kapitalismin sosiaalista arvojärjestelmää kohtasi kriisi. Ranskan suuren porvarillisen vallankumouksen seuraukset aiheuttivat katkeaa pettymystä eurooppalaisen älymystön piireissä ja synnyttivät pyrkimyksen tarkistaa tuon vallankumouksen aatteellisia lähtökohtia. Demokraattisesti suuntautuneet ajattelijat tahtoivat tarkentaa valistusajan ihanteita ja perustella ne entistä huolellisemmin, kun taas taantumukselliset romantikot luopuivat valistusperiaatteista ja koettivat elvyttää keskiaikaisen maailmankatsomuksen. Utopistisosialistien valtaenemmistö sitä vastoin suuntasi katseensa tulevaisuuteen. He vastustivat porvarillista yhteiskuntaa ruoskien suuttumukseksi yhteisin sanoin yksityisomistukseen perustuvaa riisto- ja sortojärjestelmää, paljastivat kapitalismin vikoja ja puolustivat yhteiskunnan vähäosaisia. He kehottivat saattamaan voimaan sosialistisen yhteiskuntajärjestyksen, joka tuo mukanaan oikeudenmukaisuuden, demokratian, sopusoinnun ja onnen.

Työtätekevän kansan etujen puolustaminen ja leppymätön viha kaikkea mielivaltaa ja oikeudettomuutta kohtaan vaikuttivat epäilemättä olennaisesti nuorten Marxin ja Engelsin ideologisten ja arvokäsitysten muotoutumiseen.

Olipa yksityinen ajattelija kuinka omaperäinen tahansa, hän tiedostaa maailmaa yhteiskunnan luomien käsitteiden, aatteiden ja oppien avulla. Kunkin aikakauden hallitsevan ajattelutavan peruspiirteet saavat ilmauksensa tuon ajan kaikkien tieteiden problematiikassa, kielenkäytössä, logiikassa ja metodologiassa.

1800-luvun alkuvuosikymmeninä tiedemiesten teoreettisessa toiminnassa muotoutuivat ja vahvistuivat sellaiset piirteet, jotka antoivat aiheen puhua uuden tieteellisen ajattelutavan, dialektisen ajattelun, esiinmurtautumisesta. Tiedemies alkaa ajatella dialektisesti silloin, kun hän ei tunnusta ainoastaan objektiivista dialektiikkaa vaan myös subjektiivisen dialektiikan (ts. tiedostusprosessin ja sen lakien dialektisen luonteen).

Dialektista ajattelutapaa luonnehtivat useat yhteen nivoutuvat teoreettisen tarkastelun periaatteet: olioiden ja prosessien luonteeseen kuuluvien ristiriitojen tunnistaminen, ilmiöiden käsittäminen eheinä moniulotteisina objekteina (systeemeinä, organismeina), historismi ym.

Tosin dialektisen ajattelutavan syntyvaiheessa sitä räsittivät erilaiset arveluttavat ainekset; ne eivät kuitenkaan voineet peittää näkyvistä tämän ajattelutavan ydinsisältöä. Oli syntymässä uusi tieteellisen ajattelun logiikka, joka yhä aktiivisemmin ohjasi tiedemiesten huomion todellisuuden monimutkaisten objektien salaisten kehitysmekanismien selvittelyyn. Se merkitsi suuntautumista sellaiseen yhteiskunnallisten ilmiöiden selitykseen, joka ottaa huomioon kaikki tutkittavaan ilmiöön liittyvät syyt ja tekijät. Se ei vaatinut pelkästään näiden tekijöiden huomioonottamista, vaan myös sitä, että niiden joukosta erotetaan ehdottomasti tärkeimmät, määräävät tekijät ja selvitetään näiden vuorovaikutus muiden tekijöiden kanssa.

Marx ja Engels kehittivät tämän logiikan huippuunsa. Heidän oppirakennelmansa, heidän poliittinen oppinsa mukaan luettuna, oli perinyt edistyksellisen yhteiskunnallisen ajattelun aikaansaannokset, mm. saksalaisen klassisen filosofian metodologiset aatteet. Marxin viljelemä todellisuuden tieteellisteoreettinen tutkimustapa ei kuitenkaan ollut pelkkä kokoelma aiemmin esitettyjä dialektiikan yleisväittämiä, joita sovellettiin konkreettisen tosiasia-aineiston tutkimukseen. Nykyään, teorian myöhemmän kehityksen valossa, on käynyt ilmeiseksi, että Marxin ja Engelsin teokset edustavat laadullisesti uutta tieteellistä ajatustyyliä. He testasivat menestyksellisesti monimutkaisen objektin aivan uudenlaisen tutkimusmetodiikan, jonka filosofisena perustana oli materialistinen dialektiikka.

Juuri luokkakantaisen ideologisen asennoitumisen ja uuden, dialektismaterialistisen historiankäsityksen ansiosta Marx ja Engels pystyivät ratkaisemaan ne valtion ja oikeuden ydinongelmat, jotka maailman poliittisen ja oikeusajattelun kehitys oli 1800-luvun puolimaissa asettanut päiväjärjestykseen.

Koska yhteiskunnan ja valtion keskinäistä suhdetta koskeva ongelma on valtiotieteelle varsin merkityksellinen, selostamme alkajaisiksi tämän ongelman hedelmällisen tarkastelun 1700—1800-luvun porvarillisessa klassisessa kansantaloustieteessä. Taloustieteilijät päätelivät suurin piirtein seuraavasti. Yhteiskunta on ihmisten aineellisten tarpeiden maailma. Yhteiskunnan olemassaolo ei riipu mistään yliluonnollisista voimista

eikä itsekkäitä etujaan ajavien yhteiskunnan jäsenten tahdosta ja mielihaluista; yhteiskunta kehittyy objektii- visten lakien mukaan, jotka säätelevät talouselämää ja yhtenäistävät erillisten yksilöiden kanssakäymisen. Yhteis- kunta on jakautunut luokkiin. Omistajien taloudelliset edut ovat suoraan vastakkaisia proletaarien eduille. Valtio on syntynyt spontaanisti yhteiskunnasta eikä ihmisten välisestä sopimuksesta. Yhteiskuntaelämän tär- keimpänä käyttövoimana ei ole poliittisella alueella il- menevä aktiivisuus, vaan toiminta aineellisten hyödyk- keiden tuotannon, vaihdon ja jaon piirissä. Valtio vastaa tarkoitustaan vain sikäli, mikäli se valvoo tuotantopro- sessiin osallistuvien omistajien etuja. Koska yhteiskunta toimii ja kehittyy omien lakiansa mukaan, valtiovalta ei saa puuttua mielivaltaisesti talouselämään.

Fysiokraattien, Adam Smithin ja David Ricardon kä- sitykset tuotantomuodoista luonnonvälttämättömyyksi- nä, jotka noudattavat objektiivisia lainalaisuuksia eivät- kä lainlaatijan tai hallituksen tahtoa, aineellisten hyö- dykkeiden tuotannon ja vaihdannan ensisijaisesta merki- tyksestä ja valtiosta yhteiskunnan palvelijana, joka saa sisältönsä yhteiskunnasta, esittivät tärkeää osaa yhteis- kunnan ja valtion, talouden ja politiikan keskinäisen suhteen materialistisen tulkinnan kehittelyssä. Koska porvarillinen klassinen kansantaloustiede tutki yhteis- kunnan ja valtion välisiä yhteyksiä enimmäkseen puh- taasti taloudelliselta kannalta, vieläpä aikana, jolloin kapitalismille ominaiset luokkaristiriidat eivät vielä olleet kehittyneet tarpeeksi pitkälle, se ei voinut havaita kuvailemansa valtion rakenteen ja tehtävien riippuvuutta tietystä yhteiskunnallisesta erilaistumisesta ja toisilleen vastakkaisten luokkien taistelusta. Porvarillisen klassi- sen kansantaloustieteen edustajat joutuivat vastustamaan feodaalisia etuoikeuksia sekä talouselämän piirissä esiin- tynyttä ammattikuntakeskeistä ja merkantilistista sään- nöstelyä, joka edellytti valtionhallinnolta taloustapahtu- mien pitkälle vietyä säätelyä; he eivät kuitenkaan näh- neet yhteiskunnan ja valtion vuorovaikutusta, ts. sitä, että valtio vaikuttaa voimakkaasti takaisin yhteiskun- taan.

Jos porvarillinen klassinen kansantaloustiede ei pys- tynyt selittämään tyydyttävästi luokkatekijän osuutta valtiolaitoksen vaiheissa, niin samaa ei voida sanoa rans-

kalaisesta romanttisesta historiankirjoituksesta. Sen merkittävät edustajat (Augustin Thierry, François Mignet ja François Guizot) oivalsivat, että luokkataistelu on sivilisaation kehityksen valtapiirre. Omaksuttuaan ajatuksen yhteiskunnan jakautumisesta eri luokkiin ja arvioituaan poliittisen sosiaalisen heijasteeksi restauraatioajan ranskalaiset historioitsijat koettivat saada selville luokkien välisen taistelun aineelliset syyt, todelliset (eikä historiallisen tapahtumisen osallistujien luulottelemia) päämäärät ja yhteiskunnalliset seuraukset. Ranskalainen romanttinen historiankirjoitus pyrki siten täyttämään tietyn sosiaalisen tilauksen, so. todistamaan porvarillisten vallankumousten oikeellisuuden ja lainomaisuuden.

Kyseinen koulukunta tuotti loistokaudellaan (1820—30-luku) useita luokkataistelun historiaa käsitteleviä kuvauksia, jotka koskivat pääasiassa porvariston taistelua aatelistoa vastaan.⁴ Se tähdensi ja puolusti väittämää, jonka mukaan luokkataistelulla on valtava vaikutus poliittisten instituutioiden ja oikeuslaitosten kehitykseen. Ranskalaisen romanttisen historiankirjoituksen edustajat katsoivat, että luokan, joka esittää johtavaa osaa maan talouselämässä, täytyy ehdottomasti päästä johtoasemaan myös valtiossa, koska omistusetu hallitsee kaikkia muita yhteiskunnan etuja eivätkä mitkään hallintoaatteet kykene kilpailemaan sen kanssa. He väittivät myös, että kolmannen säädyn monivuosisatainen taistelu feodaaliherroja vastaan, joka johti porvarilliseen vallankumoukseen ja porvarillisen valtio- ja oikeusjärjestelmän luomiseen, oli täysin oikeutettu, koska se oli porvaristolle ainoa keino elinetujensa ja laillisten oikeuksiansa puolustamiseksi ja yleisen tunnustuksen hankkimiseksi.

Edetessään kohti materialistista historian-, yhteiskunta- ja valtiokäsitystä ranskalainen romanttinen historiankirjoitus pysähtyi puolitiehen. Sen filosofisena lähtökohtana oli edelleen idealismi: historiallisten muutosten ja yhteiskunnallisten uudistusten pohjimmaisat syyt piilivät tajunnan ilmiöissä. Romanttinen historiankirjoitus ei ottanut asiaankuuluvalla tavalla huomioon riistäjien ja riistettyjen antagonismia kolmannen säädyn sisällä. 1800-luvun taitteessa porvarillisten historiantutkijoiden taisteluinto laimeni: he pelkäsivät kulkea eteen-

päin nähdessään proletariaatin nousevan taisteluun kapitalistista järjestelmää vastaan. Porvarilliset historioitsijat tunsivat kapitalististen omistajien luokkaedut omikseen ja sen vuoksi kuvasivat porvarillisen valtion ja oikeuden yleiskansallisiksi laitoksiksi. He himmensivät näiden instituutioiden kansanvastaista olemusta.

Siitä huolimatta ranskalaisen romanttisen historiankirjoituksen esittämällä kuuluisalla väittämällä, että luokkataistelu täyttää koko kansallishistorian, oli ensisijainen merkitys yhteiskunnallisen ja poliittisen ajattelun kehitykselle. Mainittu väittäjä sai pian uutta ajan-kohtaisuutta. Kommunistivallankumoukselliset ottivat sen 1830—40-luvulla mukaan omaan oppiinsa, uudistivat sen ja suuntasivat itse porvaristoa vastaan.

Marxilaisen valtio-opin syntyä ei voida ymmärtää, ellei tarkasteta vallankumouksellisen utopistisen kommunismin poliittista ohjelmaa, jota edustivat O'Brien (Englannissa), Dezamy ja Blanqui (Ranskassa), Weitling (Saksassa) ym. Nämä kommunistivallankumoukselliset olennoivat utopistisen sosialismin radikaalia, proletariaarista virtausta ja olivat ennen kaikkea babouvismien maineikkaiden perinteiden jatkajia. Samalla he jatkoivat ansiokkaasti myös Saint-Simonin, Fourier'n ja Owenin aloittamaa kapitalistisen sivilisaation säälimätöntä kritiikkiä. Heihin pätevät kiistatta seuraavat Leninin sanat: »He katsoivat samaan suuntaan, minne todellinen kehityskin kulki; he *kävivät* todellakin tämän kehityksen *edellä.*»⁵ He ennakoivat teoksissaan monia syvällisiä aatteita, jotka Marxin ja Engelsin luovasti muokkaamina lakkasivat olemasta pelkkiä oivalluksia ja muodostivat marxilaisen valtio-opin erään keskeisen käsityksen, proletariaatin diktatuuria koskevan käsityksen, perusrungon.

Selostamme lyhyesti joitakin näistä aatteista. Olemassa olevat valtiot, oikeusjärjestelmät, lait ja oikeudelliset menettelytavat ovat yksityisomistusta palvelevia väkivallan välineitä. Yksityisomistajat käyttävät niitä mielensä mukaan suojellakseen vääryydellä hankkimiaan rikkauksia ja etuoikeuksia kansaa vastaan. Porvarillisten vallankumousten aikana julistetut demokraattiset oikeudet ja vapaudet ovat itse asiassa kovaosaisen ja söröalaisen kansan saavuttamattomissa. Ne ovat vain rahavallan, pääoman kaikkivoipaisuuden verhona. Porvarilliset vallankumoukset eivät poista eivätkä voikaan pois-

taa kansan kärsimyksiä ja onnettomuuksia, joita yksityisomistukseen perustuva järjestelmä aiheuttaa; tämän järjestelmän turvana ovat sotilaan pistin, poliisin sapeli, virkamiehen käskykirje ja tuomioistuimen päätös. Tarvitaan vielä yksi, viimeinen vallankumous. Se lopettaa yksityisomistuksen ja poistaa kaikki sen aiheuttamat yhteiskunnalliset epäkohdat; se turvaa vihdoin ihmisten todellisen hyvinvoinnin. Ei voida säätää ennalta mitään yleispäteviä yhteiskunnan vallankumouksellisen uudistamisen muotoja tai menetelmiä. Millä keinoin vallankumous suoritetaan, riippuu monien muuttujien yhtymästä. Yhteiskunnan perinpohjaisen uudistamisen tärkein edellytys on riistäjäluokan ja sen käskyläisten täydellinen syrjäyttäminen valtion johdosta, kaiken vallan ottaminen kansan käsiin ja työtätekevien poliittisen heruuden pystyttäminen. Kommunistisen yhteiskunnan rakentamiseksi maan mitassa tarvitaan tietty ajanjakso, siirtymäkausi.

Näistä realistisista aatteista voidaan siis löytää alkioita marxilaiseen oppiin työväenluokan diktatuurista. Kommunistivallankumouksellisten käsitykset eivät olleet pelkästään yksi Marxin ja Engelsin valtio-opin teoreettinen alkulähde monien joukossa, kuten oli laita porvarillisen kansantaloustieteen klassikkojen ja ranskalaisen romanttisen historiankirjoituksen edustajien katso-
musten, vaan samaa luokkaa edustavien hengenheimolaisten käsityksiä.

Se taso, jolle proletariaatin luokkataistelu kehittyi 1840-luvulla, oli tieteellisen sosialismin synnyn tärkeimpiä edellytyksiä. »1830-luvun ja 40-luvun alkupuolen proletaarinen vallankumousliike ja sen yritykset itsensä ilmaisemiseksi teorian alalla olivat monessakin suhteessa marxismin valmistelua, eräänlaista johdantoa siihen.»⁶

Tieteellisen kommunismin perustajien luoman oikeusopin teoreettiset alkulähteet. Kirjallisuudessa on jo yritetty selvittää Marxin ja Engelsin *valtio-opin* teoreettisia alkulähteitä.⁷ Heidän oikeusoppinsa alkulähteiden analyysi sitä vastoin on jäänyt vähemmälle huomiolle. Seuraavassa tarkastelemme lyhyesti tätä ongelmaa.

P. I. Stučka huomauttaa aivan oikein, että Marx oppi tuntemaan perusteellisesti vanhan roomalaisen oikeuden koulukunnan, joka joskus oli hallitsevassa asemassa Ber-

liinin yliopiston lakitieteellisessä tiedekunnassa, ja omaksui 1830-luvulla vallinneet oikeuskäsitteet.⁸ Samaa voidaan sanoa myös Engelsistä. Marx ja Engels joutuivat ymmärrettävästi maksamaan pakkoveronsa tuon ajan oikeustieteen edistyksellisille suuntauksille, eivätkä vain terminologian kohdalla. Heitä kiinnostivat näiden suuntauksen painottama problematiikka, niiden käyttämät tietovälineet, ongelmien ratkaisut jne.

Niiden postulaattien joukossa, jotka muodostivat vanhan ajan roomalaisiin juristeihin palautuvan oikeusajattelun perustan, oli teesi, että oikeus ei ole samaa kuin laki. Tässä teesissä oikeutta ei eristetty laista, vaan ainoastaan todettiin, että oikeus ja laki ovat kaksi eri asiaa; lait eivät tyhjennä koko oikeutta eivätkä samastu siihen. Teesissä korostetaan, että oikeus on ensisijainen lakiin verrattuna, kun taas laki on toissijainen ja sisällöltään johdannainen oikeudesta. 200-luvulla elänyt Paavali, yksi merkittävimpiä roomalaisia juristeja, väitti: »Sääntö (so. yleispätevä normi, laki.— *L.M.*) ilmaisee lyhyesti sen, mikä on olemassa; ei oikeus ole alkuisin säännöstä, vaan päinvastoin sääntö on alkuisin voimassa olevasta oikeudesta.»⁹ Kuinka syvälle tämä näkemys oli juurtunut uuden ajan eurooppalaiseen ajatteluun, siitä todistaa eräs Ludwig Feuerbachin lausunto, joka on varsin tyypillinen. Feuerbach katsoi, että oikeus ei ole riippuvainen laista vaan päinvastoin *laki on riippuvainen oikeudesta*. Laki vain *vakiinnuttaa* sen, mikä on oikeutta.

Tässä ei ole paikallaan syventyä niihin syihin, jotka saivat monia juristi- ja filosofipolvia pitämään oikeuden ja lain erillään. Tartoituksemme ei ole selvitellä, miten oikeuskäsitteen konkreettinen sisältö on vaihdellut aikojen kuluessa, eikä myöskään jäljittää oikeuden ja lain keskinäisen suhteen tulkinnassa tapahtuneita muutoksia. Tärkeintä on todeta, että niiden lukuisien oikeustieteellisten ja filosofisten rakennelmien joukossa, jotka kiinnostivat Marxia ja Engelsiä ja joita he tulkitsivat positii-visesti materialistiselta kannalta, oli myös teesi oikeuden ja lain laadullisesta eroavuudesta.

Marx ja Engels osoittivat jatkuvasti mielenkiintoa yrityksiin selvittää se, mitä 1700-luvulla kutsuttiin lakien hengeksi. Objektiivisesti nämä yritykset supistuivat niiden ulkoisten tekijöiden toteamiseen, jotka muovavat oikeusnormeja ja valtion lakeja. Toisin sanoen tar-

koituksena oli selvittää, mistä voimassa olevan lainsäädännön luokkasosiaalinen suuntaus riippui.

Montesquieu arveli, että lakien henki kuvastaa maan luonnonoloja, sen kokoa, maassa vallitsevaa hallitusjärjestelmää sekä kansan omaksumia uskonnollisia pitämyksiä ja elintapoja. Teoksessaan »Théorie des lois civiles» (1767), jonka Marx arvosti erittäin korkealle,¹⁰ Linguet katsoi valtion lakien turvaavan rikkaiden omaisuuden köyhälistön anastusyriksiä vastaan. Hän esitti ajatuksensa paljon konkreettisemmin ja täsmällisemmin kuin Montesquieu: »Lakien henki on omistuksen pyhitystä.»¹¹

Eräät ajattelijat, jotka elivät kauan ennen valistus-aikaa ja jotka eivät tosin käyttäneet sanontaa »lakien henki», kykenivät osoittamaan vallanpitäjien edun, voimakkaampien hyödyn perustavantärkeäksi lakia luovaksi tekijäksi. Kyseessä ovat kreikkalaiset sofistit. Niinpä Kallikleen ja Thrasymakhoksen lausunnoista (joita Platon esittää »Gorgiaassa», 485a—492c, ja »Valtiossa», 338c — 444c) käy ilmi, että he pitivät sosiaalista voimaa niiden lakien perustana, joita ihmiset säätävät. Tätä valtion lakien tulkintalinjaa jatkoi uuden ajan eurooppalainen yhteiskunnallinen ajattelu. Arvostellessaan Max Stirneriä, joka yritti ratkaista oikeuden sisältöä koskevan kysymyksen sanallisten silmäkääntötempujen avulla, Marx ja Engels kirjoittivat seuraavaa: »Machiavellista, Hobbesista, Spinozasta, Baudinista ym. uuden ajan ajattelijoiden alkaen, varhaisemmista puhumattakaan, voima kuvattiin oikeuden perustaksi; politiikan teoreettinen tarkastelu vapautettiin siten moraalista, ja itse asiassa esitettiin vain postulaatti politiikan itsenäisestä tulkinnasta. Myöhemmin, 1700-luvulla¹² Ranskassa ja 1800-luvulla Englannissa, kaikki oikeus palautettiin yksityisoikeuteen (mistä pyhä Max ei edes mainitse) ja viimeksi mainittu täysin määrättyyn mahtiin, yksityisomistajien mahtiin.»¹² Jatkaessaan politiikan ja oikeuden teoreettista tarkastelua, jonka valtiotieteen klassikot olivat vapauttaneet paljaasta moralisoinnista, Marx ja Engels osoittivat, miksi ja millaisten mekanismien vaikutuksesta valtion lait ovat riistojärjestelmän vallitessa pakostakin yksityisomistajien yhteiskunnallisen mahdin keskitettyä ilmausta, eräs tapa pakottaa kaikki yhteiskunnan jäsenet noudattamaan yksityisomistajien tahtoa.

Näkemyks, joka korosti juridisten lakien sisällön riippuvuutta useista ulkoisista tekijöistä ja siis sen muuttuvuutta, yleistyi ehkä jo 1700-luvun oikeustieteessä. Sitä mielenkiintoisemmilta näyttävät ne uudet momentit, jotka oikeushistoriallinen koulukunta toi tähän näkemykseen. Tämän koulukunnan perustajista ja kannattajista voitaneen sanoa samaa kuin mitä Lenin sanoi 1800-luvun merkittävistä historioitsijoista ja filosofeista: katsumustensa taantumuksellisuudesta huolimatta he veivät yhteiskuntatiedettä eteenpäin.¹³ Vaikka oikeushistoriallinen koulukunta oli käytännöllispoliittisilta johtopäätöksiltään ilmeisen vanhoillinen, se rikastutti kuitenkin sosiologista ja oikeustieteellistä ajattelua hedelmällisillä tieteellisillä hypoteeseilla sekä arvokkailla metodologisilla oivalluksilla. Seuraavassa koskettelemme kolmea niistä.

Oikeus syntyy spontaanisti, eikä suinkaan vain lainsäätäjän tahdosta. Gustav Hugo vertasi oikeutta kieleen: samoin kuin kieltä ei säädetä sopimuksella, ei saateta voimaan ylhäältä käsin eikä anneta valmiina jumalan toimesta, vaan se muovautuu vähitellen itsestään, samoin oikeus ei muotoudu niinkään paljon lainsäädännön ansios- ta kuin omaehtoisen kehityksen tietä. Kanssakäymistä koskevat säännöt syntyvät spontaanisti, ja kansa hyväksyy ne vapaaehtoisesti, mikäli ne vastaavat sen elämänoloja.

Karl Savigny katsoi, että oikeus on kansanhengen tuote, kansan ehyen kulttuurin erottamaton osatekijä, joka ei voi määräytyä erillisten yksilöiden tai henkilöryhmien mielihaluista. Oikeus muotoutuu kaikkien kansaa muodostavien ihmisten yhteiselämän vaiheissa; ihmisiä pitävät koossa yhteinen oikeustajunta ja olemukseltaan yhteiskunnallinen toiminta. Koska oikeus kuuluu erottamattomana osana kansan kulttuuriin, se voi olla samassa tilassa ja samalla tasolla kuin tämä kulttuuri ja on ymmärrettävissä vain sen puitteissa. Oikeuskehitys on aina elimellinen tapahtuma siinä mielessä, että se muistuttaa organismin kehittymistä sikiöstä. Koko oikeushistoria on sen substanssin verkkaista, tasaista kehkeytymistä, joka jyvän lailla on alun perin piillyt kansanhengen maaperässä.

Oikeudella on historiansa, väitti Georg Puchta. Hän tarkoitti lähinnä sitä, että on epämielekästä rakentaa keinotekoisesti jokin oikeusjärjestelmä ja tarjota sitä

ihmisille minä ajankohtana tahansa. Oikeusjärjestelmä, joka on irrallaan elävän kansanhengen historiasta ja joka ei ammenna sen lähteistä, ei voi juurtua yhteiskuntaan. Kuten elävän organismin jäsenille, myös oikeussäännöksille, jotka muodostavat kansan eheän kulttuurin haaran, on ominaista elimellisyys, joka ilmenee mm. siinä, että oikeuskehityksen vaiheet ja rytmi lankeavat yhteen kansanelämän kehityskulun kanssa. »Tämä elimellinen ominaisuus luonnehtii oikeutta myös sen eteenpäinmenossa; oikeussäännösten jatkuvuuskin on elimellistä. Tämä voidaan ilmaista näin: oikeudella on historiansa.»¹⁴

Kansanhenkimystiikka, jota Hugo, Savigny ja Puchta juurruttivat oikeustieteeseen, sai vain vähän kannattajia. Kuitenkin oikeushistoriallisen koulukunnan oikeusfilosofinen näkemys oli teoreettisesti mielekäs sikäli kuin se kritisoi luontaisoikeudellisten oppien metafysisistä rationalismia ja niiden julistamaa ikuisten ja muuttumattomien oikeuksien periaatetta. Oma merkityksensä oli myös kyseisen koulukunnan pyrkimyksellä selittää oikeusinstituutit erikoislaatuiseksi sosiaalisiksi ilmiöiksi, jotka historiallisella lainomaisuudella syntyvät, toimivat ja kehittyvät kansojen yhtenäisessä elämävirrassa.

Teesi oikeuden yhteiskunnallisesta luonteesta otettiin uudelleen pohdittavaksi saksalaisessa klassisessa filosofiassa. Vastakohtana luontaisoikeudellisissa opeissa vallinneelle käsitykselle oikeudesta pelkkänä määreenä, joka on ominaista ihmiselle yleensä (so. historiattomalle, muuttumattomalle, abstraktiselle yksilölle), saksalaisen filosofian klassikot esittivät käsityksen oikeudesta erikoislaatuiseina sosiaalisena yhteytenä, joka syntyy ihmisten välille heidän kanssakäymisessään. Kävi niin, että tämän näkemyksen pohjaksi tuli idealistinen maailmankatsomus. Esimerkiksi Johann Fichte piti oikeutta apriorisena kategoriana ja johti sen puhtaan järjen muodoista. Hänen mielestään oikeuden tekee välttämättömäksi itsetajunta, sillä vasta oikeus luo edellytykset tuon yksilön keskeisen substanssin ilmentymiselle. Oikeus ei kuitenkaan pohjaudu yksilölliseen tahtoon (tässä kohden Fichte selvästikin poikkesi »robinsonadeista», useimpien luontaisoikeudellisten oppien suosimista ajatusrakennelmista). Oikeus konstituoituu siten, että yksilöt tunnustavat toistensa henkilökohtaisen vapauden. »Oikeuden

käsite on järkiolentojen välisen suhteen käsite. Se on olemassa vain sillä edellytyksellä, että näitä olentoja ajatellaan keskinäisessä suhteessaan»,¹⁵ selitti Fichte kantansa. Myös Hegelille oikeus esittäytyi erikoislaatuisena suhteena, joka voi syntyä yhteiskunnan jäsenten välille vain yhteiskuntakokonaisuuden sisällä ja sen ansiosta. Onko tämä suhde valtion lakien sääntelemä vai ei, tällä seikalla ei ole merkitystä. Filosofin mielestä siinä ei ole mitään ongelmaa. Asian ydin on se, mikä muuttaa yhteiskunnan jäsenten välisen suhteen oikeudeksi. »*Oikeus* on ihmisten keskinäistä suhdetta, mikäli he ovat abstraktisia henkilöitä.»¹⁶ Pohjustamalla käsityksen oikeudesta tietynlaisena yhteiskunnallisena suhteena (oikeussuhteena) saksalainen klassinen filosofia loi edellytykset oikeuden sosiaalista luonnetta koskevien tieteellisten katsomusten kehittämiseksi ja syventämiseksi.

Saksalaisen filosofian klassikkojen ansiot oikeusajattelun alueella eivät kuitenkaan supistu siihen. Sen lisäksi että he käsittivät oikeuden tietynlaiseksi yhteydeksi sosiaalisen kanssakäymisen osallistujien välillä, he selittivät oikeuden sellaiseksi yhteiskunnalliseksi suhteeksi, joka on vapauden läsnäolemista. Vapaudella ei tällöin tarkoitettu mielivaltaa, täydellistä esteettömyyttä tai rasituksettomuutta, vaan itseään sisäisesti rajoittavaa autonomista tahtoa. Hegelille, joka kehitti Kantin ja Fichten katsomuksia edelleen, oikeus oli mielivallan voittamiseksi käsitetyn vapauden läsnäolemista. Oikeuden eli oikeussuhteiden alue alkaa siellä, missä ihminen itsenäisesti ilmentää määrätavalla tahtoaan, ts. tietää vapautensa, tajuaa sen edellytykset ja rajat.

Neuvostoliittolainen tiedemies I. P. Razumovski huomautti aiheellisesti, että suppeakin yleiskatsaus Kantin, Fichten ja Hegelin oikeusfilosofisiin perusajatuksiin paljastaa niiden joukossa sellaisia, jotka valmistelivat Marxin suorittaman oikeusteorian edelleenkehittelyn. Razumovski luki näihin aatteisiin näkemyksen oikeudesta yhteiskunnallisten suhteiden muotona (tarkemmin sanoen omalaatuisena yhteiskunnallisena suhteena) ja vapaan tahdon tai vapauden ilmentymänä.¹⁷

Herää kysymys: eikö saksalaisen filosofian klassikkojen idealismi mitätöi heidän oikeusteoreettisten ajatuskehittelyjensä arvoa? Ei ainakaan kokonaan. Saksalainen klassinen filosofia tulkitsi subjektin ja objektin keski-

näistä suhdetta uudella tavalla (esimarxilaiseen materialismiin verrattuna): se pani erityistä painoa subjektin ja objektin välisten suhteiden toiminnalliseen puoleen. Tämä oli huomattava edistysaskel filosofisen tiedon kehityksessä. Päätelmät objektiivisuuden kaikkivoipaisuudesta ja inhimillisen subjektiivisuuden satunnaisuudesta, epäolennaisuudesta ja pinnallisuudesta luhistuivat.

Saksalainen klassinen filosofia selitti subjektin ja objektin keskinäisten suhteiden toimintapuolta idealistiseen tapaan: se tähdensi teorian, hengen ensisijaisuutta käytäntöön nähden, ideologisten suhteiden ensisijaisuutta aineellisiin suhteisiin nähden ja väitti historiaa ideoiden objektivaatioksi. Kuitenkin »toimintapuolen» selvittely loi pohjan dialektiikan kehittämiseksi saksalaisessa klassisessa filosofiassa ja antoi siihen kiihokkeen. Koska tämä tiedostavan ajattelun aluevaltaus objektiivisten sosiaalisten syiden johdosta osoittautui mahdolliseksi vain idealistisen viitekehyksen puitteissa, niin filosofinen idealismi Kantista Hegeliin oli samalla teorian välttämätön edistysmuoto.»¹⁸ Idealismi oli se hinta, joka jouduttiin maksamaan tieteellisestä edistyksestä.

Katsauksen aatteisiin, jotka tarjosivat Marxille ja Engelsille rakennusaineeksi dialektismaterialistista *valtio-oppia* varten, me päätimme tarkastelemalla eräiden 1830—40-luvun kommunistivallankumouksellisten, marxismin edelläkävijöiden, poliittisia katsomuksia. Myös marxilaisen *oikeusopin* teoreettisten alkulähteiden selvittelyssä on syytä menetellä samoin. Ideologisessa suhteessa marxilaiseen oppiin sointuivat parhaiten ne käsitykset, joissa työtätekevien joukkojen kannalta arvosteltiin ja paheksuttiin riistoyhteiskunnan (varsinkin porvarillisen yhteiskunnan) oikeutta ja lainsäädäntöä. Sosialistisessa kirjallisuudessa Thomas Mooresta Auguste Blanquihin oli kiteytynyt aivan oikea näkökanta, jonka mukaan silloisessa yhteiskunnassa valtion lait puolustavat rikkaiden ja etuoikeutettujen väestökerrosten etuja ja polkevat maahan köyhien, työtätekevien, tavallisten ihmisten oikeuksia. Sen tosiseikan paljastaminen, että juridisten lakien taakse naamioidaan yksityisomistajien tahto; joka yhteiskunnan oikeuden muodossa pakotetaan ihmisten noudatettavaksi, on esimarxilaisen sosialismin kapitalistisen yhteiskunnan oikeusinstituutteihin kohdistaman kritiikin vahva puoli.

Sosialistit tunsivat hyvin myös valtion lakien toimintamekanismin. He olivat selvillä siitä, että tiettyjen periaatteiden ja sääntöjen laatiminen yleispätevien oikeusohjeiden muotoon ja näiden ohjeiden mukainen käyttäytyminen edellyttävät reaalisia (ensi sijassa aineellisia) mahdollisuuksia lain hyväksikäyttämiseen. Työkansalla ei tällaisia mahdollisuuksia ole, koska riistäjät, yksityisomistajat ovat monopolisoineet ne itselleen. Porvarillisessa lainsäädännössä julistettujen oikeuksien ja vapauksien näennäisyys ilmenee juuri siinä, että useimmat yhteiskunnan jäsenet eivät tosiasiasa voi käyttää näitä oikeuksia ja vapauksia. Teesin, jonka mukaan laeilla on arvoa ihmiselle vasta silloin, kun hänellä on asianomaisia keinoja niiden toteuttamiseksi, Wilhelm Weitling kiteytti seuraaviin sanoihin: »Laki on kuin vesi, kumpikin on kaikille samanlainen; samoin kuin vedessä painuu pohjaan se, joka ei osaa uida, samoin lain voimalla passitetaan vankilaan se, joka ei voi maksaa.»¹⁹

Ruoskiessaan porvarillisen yhteiskunnan oikeuslaitosta kansan sortamisvälineenä esimarxilaisen kauden sosialistit turvautuivat etupäässä moraaliin perusteluihin. Marxilaiselta kannalta riistojärjestelmän moraalinen kritiikki on varsin tärkeä sosiaalinen tekijä. Laajojen kansanjoukkojen mielialoja heijasteleva siveellinen suuttumus, joka kohdistuu tiettyihin yhteiskunnallisiin ilmiöihin, on varma merkki siitä, että nuo ilmiöt ovat eläneet ohi aikansa.²⁰ Silti moraalinen kritiikki ei ensinkään voi korvata kapitalismin tieteellistä tutkimusta, ts. niiden tehokkaiden taistelukeinojen ja -menetelmien teoreettista tiedostamista, joiden avulla kapitalismi voidaan kukistaa. Esimarxilainen sosialismi ei pystynyt tällaiseen tutkimukseen.

Edellä osoitimme siis, miten viitoitettiin se valtatie, jota kulkien nuoret Marx ja Engels tulivat periaatteellisesti uusiin johtopäätöksiin valtio- ja oikeustieteen alalla.

Jos pitää paikkansa, että ilman marxismia ei voida ymmärtää poliittisten ja oikeusaatteiden historiaa, niin on totta sekin, että marxilaisen valtio- ja oikeusopin sisältöä ja merkitystä ei voida ymmärtää kaikessa laajuudessaan, ellei oteta huomioon poliittisten ja oikeusoppien historiaa. Ilmiön tiedostaminen vaatii muutakin kuin sen alkuperän selvittämistä. Silti epätietoisuus il-

miön alkuperästä tekee mahdolliseksi ilmiön täydellisen selittämisen.

Oppien ja niiden teoreettisten alkulähteiden keskinäinen suhde on lähinnä tietoteoreettinen ongelma. Olemme koskettelleet sitä siinä määrin kuin on ollut aiheellista. Sen sijaan emme ole sanoneet mitään toisesta hyvin tärkeästä ongelmasta, joka liittyy läheisesti edelliseen. Kysymys on siitä, miten itse ajattelijat suhtautuvat oppiensä teoreettisiin alkulähteisiin. Tämä on jo sosiaalipsykologinen ja voittopuolisesti eettinen ongelma.

Niiden aatteiden ja käsitteiden piiri, jotka voivat muodostua vaikutteiden ja reseptioiden lähteeksi, määräytyy kyllin tarkasti historiallisen aikakauden, yhteiskunnallisten suhteiden, tietotason, luokkasympatioiden ja -antipatioiden, kasvatuksen yms. mukaan. Kuitenkin tämän aate- ja käsittepiirin rajoissa tiedemiehet päättävät itse, mitkä vaikutteet muovaavat heidän maailmankatsomustaan. Valentin Asmus huomauttaa sattuvasti, että »vaikutus ei ole vain vapaaehtoista antautumista vieraan tahdon ja vieraan ajattelun johdettavaksi, vaan se on aina myös oman tahdon toteuttamista, *oman* ajattelun ilmentymistä ja muotoutumista, tapahtuma, jossa ajattelijä *valitsee* älyllisen kohtalonsa»²¹.

Seuraavassa tarkastelemme sitä, miten Marx ja Engels suorittivat tämänkaltaisen valinnan. Tämä on sitäkin välttämättömämpää, kun tuo valinta merkitsi (muun ohella) myös proletaarisen dialektismaterialistisen valtio- ja oikeusopin perustamista. Kyseessä on oppi, jolla omintakeisuudessaan ja uutuudessaan ei ole vertaa maailman poliittisen ja oikeusajattelun historiassa.

2. DIALEKTISMATERIALISTISEN VALTIO- JA OIKEUSKÄSITYKSEN MUOTOUTUMINEN (1842—1847)

Neuvostoliittolaisessa ja ulkomaisessa marxilaisessa kirjallisuudessa on tutkittu varsin perusteellisesti tieteellisen proletaarisen valtio- ja oikeusteorian muovautumisvaiheita ja selvitelty yksityiskohtaisesti Marxin ja Engelsin siirtymistä idealismista ja vallankumouksellisesta demokratismista materialismiin ja kommunismiin. Sen vuoksi tässä ei ole syytä koota, systematisoida ja arvioida uudelleen tieteellisen kommunismin perustajien yksittäisiä lausuntoja valtiosta ja oikeudesta. Koskettelemme

vain joitakin marxilaisen valtio- ja oikeusopin syntyta-
pahtuman yleispiirteitä, jotka ansaitsevat erikoista huo-
miota ja vaativat jatkoselvittelyä.

*Marxilaisten poliittisten ja juridisten katsomusten muo-
toutuminen.* Vaikka Marxin ja Engelsin poliittiset ja
juridiset katsomukset muotoutuivatkin yhtenäisen aja-
tusjärjestelmän puitteissa, tämä muotoutumistapahtuma
oli kuitenkin suhteellisen itsenäinen ilmiö ja poikkesi
marxilaisen filosofian, talousopin, esteettisen teorian ym.
muotoutumisesta. Marxisin eri aatteet ja opit kypsyi-
vät eri aikoina, ja niiden kypsyysaste riippui eri tekijöis-
tä. Sen vuoksi marxilaisen poliittisen ja oikeusopin syn-
tyvaiheita selvitellessä on otettava huomioon sen ominais-
laatu. Tutkijaa vaanii kaksi vaaraa, jotka hänen on
osattava välttää: toisaalta hän saattaa eristää marxilais-
ten valtio- ja oikeusopillisten käsitysten muotoutumisen
marxisin kokonaisopin muotoutumisesta, toisaalta taas
samastaa mainitun prosessin marxisin kokonaisopin se-
kä valtio- ja oikeusoppia sivuavien aatteiden ja käsi-
tysten muotoutumiseen.

Aatteiden kehitysvaiheita selitettäessä aatteiden luo-
jat, ihmiset, joiden mieltä myllertävät aikakaudelle
ominaiset intohimot, jotka ovat mukana historian suu-
ressa draamassa ja etsivät innostuneesti totuutta, jäävät
useinkin varjoon. Aate on henkisen tuotannon tietyn jak-
son lopputulos. Siinä »sammuvat pois» ne eettiset pyrki-
mykset ja psykologiset tunnot, jotka ovat elähdyttäneet
tiedemiestä hänen teoreettisessa toiminnassaan. Ilman
näitä pyrkimyksiä ja tunteja teoreettinen toiminta ei
kuitenkaan ole ajateltavissa. Erityisen suurta osaa ne
esittävät yhteiskuntatieteilijän, politiikantutkijan, val-
tio- ja oikeustieteilijän ajattelussa. Eetos, tietynlainen
suhtautuminen muihin ihmisiin sävyttää aina kognitii-
vista suhtautumista olevaiseen, sillä totuus ei merkitse
vain pätevyyttä, vaan myös oikeellisuutta ja oikeuden-
mukaisuutta. Totuus edellyttää tarvetta ja kykyä nähdä
asiat aina sellaisina kuin ne ovat todellisuudessa. Totuu-
den synty ja olemassaolo eivät sovi yhteen harhakuvien,
valheen ja petoksen kanssa. Yhteiskuntatieteilijän edus-
taman moraalin ja hänen luomansa opin ideologisten kom-
ponenttien välillä on olemassa suoranainen riippuvuus-
suhde. Mitä välittömämmin teoreettinen ajatusrakennel-
ma liittyy yhteiskunnalliseen ja poliittiseen käytäntöön

ja mitä syvemmälle se kairautuu ihmisen yhteiskunnallisen olemisen perusongelmiin, sitä merkittävämpi on tiedemiehen moraaliperiaatteiden vaikutus tähän ajatusrakennelmaan.

Sosiaaliselta mielenlaadultaan keskinkertainenkin yksilö pystyy arvaamaan hienovaistoisesti poliittisia salajuonia tai analysoimaan terävästi valtiollisia ja oikeudellisia instituutioita. Immoralismin ja antihumanismin pohjalle ei kuitenkaan voida rakentaa sosiaalisesti ja yhteiskuntahistoriallisesti edistyksellistä valtio- ja oikeusoppia.

Marxin ja Engelsin vallankumouksellista taistelua (he kävivät sitä itsenäisen toimintansa ensi askelista lähtien) hallitsi jalo pyrkimys vapauttaa ihminen ja ihmiskunta vihamielisten voimien sorronalaisuudesta ja luoda edellytykset omasta ja koko ihmiskunnan kohtalosta vastuullisen yksilön vapaalle ja kaikinpuoliselle kehitykselle. Niinpä Lenin tähdensi, että »demokraattinen vihan tunne poliittista mielivaltaa kohtaan oli heissä hyvin voimakas.» Hän yhdisti «tämän välittömän poliittisen tunteen» Marxin ja Engelsin siirtymiseen kommunismin kannalle.²²

Tietysti ajattelijan eettisen asennoitumisen ja hänen poliittisten katsomustensa keskinäinen suhde on laaja ja monimutkainen ongelmakenttä. Sitä on tutkittava vakavasti jo siitä syystä, että on välttämätöntä paljastaa perusteellisesti Marxin ja Engelsin käsitysten erään porvarillisen tulkintamallin katteettomuus. Tämän tulkinnan mukaan marxismi on aatteellis-teoreettista heijastumaa tämän opin perustajien väärin tulkituista persoonallisuudenpiirteistä.²³

Mitä tulee nuorten Marxin ja Engelsin poliittisten katsomusten todelliseen sosiaaliseen vastineeseen siinä vaiheessa, jolloin he olivat tulossa kommunisteiksi, niin jo Lenin luonnehti sitä vallankumoukselliseksi demokratismiksi²⁴. Tämä arviointi on nykypäivän marxilaisessa kirjallisuudessa yleisesti tunnustettu. Tutkijoiden yksimielisyys ei kuitenkaan tee mahdottomiksi eräitä mielipidevivahteja, kun he koettavat määritellä, nimenomaan minkä yhteiskuntaluokkien ja sosiaalikerrosten edut heijastuivat kyseisissä katsomuksissa.

Eräät tekijät katsovat, että Marxin ja Engelsin poliittiset ja oikeuskatsomukset heijastavat yksinomaan työtä-

tekevien joukkojen etuja eivätkä missään määrin porvariston etuja. Toiset ovat eri mieltä. Matthäus Klein kirjoittaa, että 1830—40-luvun vaihteessa Marx ja Engels siirtyivät vallankumouksellisten porvarillisten demokraattien leiristä proletariaatin leiriin; hän huomauttaa, että tämä oli hyvin vaikea askel, johon liittyi syvällisiä sisäisiä ristiriitoja²⁵. Me katsomme, että nuorten Marxin ja Engelsin vallankumouksellisen demokratismin taustalla oli ennen kaikkea työtätekevien leirin, koko »köyhän, poliittisesti ja sosiaalisesti oikeudettoman massan» taistelu oikeudettomuutta, sortoa ja riistoa vastaan. Marxin ja Engelsin vallankumouksellinen demokratismi edusti kuitenkin objektiivisesti myös senaikaisen radikaalin porvariston etuja, sikäli kuin nämä vastasivat yhteiskunnallisen edistyksen vaatimuksia. Tämä seikka ei silti anna mitään aihetta pitää Marxia ja Engelsiä porvarillisina radikaaleina, sijoittaa heitä »vallankumouksellisten porvarillisten demokraattien leiriin».

Usein osoittautuu näet, että on aivan eri asia edustaa jonkin yhteiskuntaryhmän tai puolueen etuja kuin esiintyä tietyn luokan ideologina, sen henkisenä johtajana. Monet historian merkkihenkilöt (Engels on osoittanut sen loistavasti teoksessaan »Talonpoikaissota Saksassa») ovat olosuhteiden pakosta joutuneet edustamaan juuri sitä luokkaa, jonka yhteiskuntaihanteen, poliittisen ohjelman ja taistelustrategian he ovat kokeneet itselleen vieraina. Mutta voidaanko tällä perusteella luonnehtia näitä henkilöitä kyseisen luokan ideologeiksi?

Marxin ja Engelsin vallankumouksellinen demokratismi oli luokkaolemuksestaan esiproletaarisen eikä porvarillisradikaalisen ideologian muunnos. Tieteellisen kommunismin perustajien vallankumouksellisdemokraattisten katsomusten luokkaluonnetta koskevalla probleemilla on suuri poliittinen ja teoreettinen merkitys. Yhtä merkittävä on myös kysymys tämän luokkaluonteen ilmenemismuodoista, ts. nuorten Marxin ja Engelsin esittämien valtio- ja oikeusopillisten aatteiden demokraattisuudesta ja vallankumouksellisuudesta.

Nämä aatteet olivat demokraattisia sikäli, mikäli niiden esittäjät tunnustivat tuolloin vallinneet konservatiiviset yhteiskuntaolot (ennen kaikkea feodaalis-monarkkisen järjestelmän) järjettömiksi, ajan hengen ja yhteiskunnan tarpeiden vastaisiksi. Marxin ja Engelsin

demokratismi ilmeni siinä, että he tuomitsivat joukoille vihamielisen hallituskoneiston kaikkivallan ja kontrolloimattomuuden, paljastivat säälimättömästi byrokraattisen virkamieskastin mielivallan, vaativat muuttamaan valtion lait harvainvallan välineestä kansan ihmisoikeuksien ilmaisu- ja puolustuskeinoksi sekä kehottivat hankkimaan kansalaisoikeudet eräille yhteiskuntaryhmille.

Marxin ja Engelsin poliittisten ja oikeudellisten mielipiteiden vallankumouksellisuus johtui tuolloin ennen kaikkea siitä, että he selvästi tajusivat vallankumouksen ainoaksi tavaksi hävittää vanha järjestelmä ja saattaa voimaan demokraattinen järjestelmä. He aavistelivat vallankumousta, uskoivat siihen ja toivoivat hartaasti sen pikaista tuloa. Marx ja Engels todistivat, että kansan syvien rivien aktiivinen ja päättävä vallankumouksellinen toiminta on asetettava ahdasrajaisen porvarillisliberaalisen taktiikan edelle, sillä tämä ei ole muuta kuin ylhäältä käsin toimeenpantavien parannusten passiivista odottelua.

Lisäksi Marx ja Engels tekivät selvän pesäeron nuorhegeliläisistä, jotka vajosivat yhä syvemmälle äärimmäiseen subjektivismiin ja näennäisvallankumoukselliseen sanahelinään. Niinpä esimerkiksi Bruno Bauer oli sitä mieltä, ettei kukaan tunne kunnolla oppositioliikkeen positiivisia tavoitteita, koska varmaa lienee vain se, että »kaikki ansaitsee tulla kielletyksi»²⁶. Tästä johtui skeptinen suhtautuminen kansanjoukkojen poliittiseen taisteluun, kykenemättömyys nähdä niissä vallankumouksellista voimaa.²⁷

Erotukseksi Bauerista ja kumppaneista tieteellisen kommunismin perustajat käsittivät, että on mahdotonta voittaa taantumusta ja raivata tietä edistykselle, ellei johdonmukaista kriittistä teoriaa yhdistetä käytännölliseen kritiikkiin, so. laajojen kansanjoukkojen vapautustaisteluun. Tämän vuoksi oli luonnollista, että he hylkäsivät ilman muuta yltiöradikaalisilla fraaseilla keikailevien nuorhegeliläisten filosofisen subjektivismin ja anti-demokraattisen nihilismin.

Marx ja Engels tajusivat selvästi, että tiettyjen olosuhteiden vallitessa vallankumoukset kansojen ja maiden elämässä ovat väistämättömiä. He arvostelivat hallitseville piireille mieluisia, mutta itse asiassa perättömiä ja valheellisia väitteitä, joiden mukaan vallankumouk-

set saavat alkunsa valtionvastaisten, kansakuntaa vastaan salaliittoailevien aineiden hankkeista, vehkeilyistä, salajuonista yms.²⁸

Siirryttyään kommunismin kannalle ja tultuaan proletariaatin ideologeiksi Marx ja Engels eivät lakanneet tulkitsemasta kaikkien työtätekevien kansankerrosten yhteisetuja. Päinvastoin, he edustivat näitä etuja uudella, historiallisesti korkeammalla tasolla, sillä he olivat selvittäneet tarkoin, miten työtätekevien kansankerrosten yhteisedut suhtautuvat työväenluokan perusetuihin. Marxin ja Engelsin tultua työväenluokan ideologeiksi heidän demokraattiset ja vallankumoukselliset vakaumuksensa voimistuivat vielä enemmän. Heidän demokratisminsa ja vallankumouksellisuutensa löysivät työväenluokassa sosiaalisen perustan ja kohottuaan työväenliikkeen ohjelmaperiaatteiden tasolle muodostuivat mahdollisimman täydellisiksi, luokkasosiaalisesti konkreettiseksi ja käytännönläheisiksi.

Hegelin opin kriittinen ja luova muokkaus oli yksi tärkeimpiä henkisiä tekijöitä, jotka edistivät Marxin ja Engelsin siirtymistä idealismista ja vallankumouksellisesta demokratismista materialismiin ja kommunismiin. Aiheelle »Hegel ja marxismin genesis» on omistettu valtava määrä tutkimuksia. Jäljempänä koskettelemme eräitä kysymyksiä, joita marxilaisen poliittisen ja oikeusajattelun historiaa käsittelevissä teoksissa ei ole vielä tarkasteltu lähemmin.

Se seikka, että vuosina 1842—1844, siirtyessään materialismin ja kommunismin kannalle, tulevat tieteellisen proletaarisen maailmankatsomuksen luoja kääntyivät Hegelin puoleen, käy ymmärrettäväksi, jos Marxin ja Engelsin aatekehitystä tarkastellaan osana tuon ajan Euroopan laajaa henkistä liikettä.

Ranskan, Saksan, Venäjän, Puolan ym. Euroopan maiden edistykselliset ajattelijat ponnistelivat sitkeästi luodakseen kaikenkattavan ajatusjärjestelmän, jossa sosialistinen ohjelma pohjautuisi vankasti perusteellisesti kehiteltyyn historianfilosofiaan; tämän piti osoittaa, että sosialismi on ihmiskunnan kehityksen väistämätön päätösvaihe, joka koittaa lähitulevaisuudessa.²⁹ Näissä olosuhteissa monien teoreetikkojen huomio kiintyi Hegelin väittämiin, että historia on lainmukainen prosessi, joka tapahtuu kaiken järjettömän kieltämisen kautta,

että yhteiskunta etenee vääjämättömästi kohti yhä suurempaa vapautta, että vieraantumisen on tilapäinen ilmiö, että yksilön itsemääräminen voittaa alaa jne. Hegelin dialektiikan yhdistäminen sosialistisiin ihanteisiin muodostui yhdeksi sen ajan edistyksellisen yhteiskunnallisen ajattelun päätehtävistä.

Tämä tehtävä nousi myös nuorten Marxin ja Engelsin eteen, jotka etsivät aktiivisesti sosiaalista totuutta. Rakentaessaan tieteellistä kommunistista maailmankatsomusta he joutuivat tilittämään suhdettaan Hegelin oppiin.

Niitä koko yhteiskuntatieteen vallankumouksellistaneita teoreettisia johtopäätöksiä, joihin tieteellisen kommunismin perustajat tulivat selvitellessään välejäan Hegelin kanssa, on tutkittu yksityiskohtaisesti, ja ne tunnetaan laajasti.³⁰ Se kritiikki, jota Marx esitti Hegelin valtio- ja oikeusopillisten käsitysten eräästä olennaisesta aspektista, nimittäin siitä, mitä nykyajan poliittisessa kielenkäytössä sanottaisiin superetatismiksi, on kuitenkin jäänyt vähemmälle huomiolle ja vaille asiaankuuluvaa valaistusta.

Tämä superetatismi ei merkinnyt vain valtiolaitoksen todellisen merkityksen liikakorostusta; kysymys ei ollut vain siitä, että Hegel tunnusti valtiolle sellaisia tehtäviä, jotka eivät itse asiassa kuuluneet sille. Superetatismiin liittyi elimellisesti yhteiskunnan ja valtion keskinäisen suhteen idealistinen ja, kuten Marx osoitti, tieteellisesti kestämatön tulkinta. Hegel todisteli, että valtio on ensisijainen ja yhteiskunta (senaikaisen terminologian mukaan kansalaisyhteiskunta) toissijainen, johdannainen valtiosta ja täysin riippuvainen siitä.

Superetatismin käsite sulkee piiriinsä myös sen poliittisen mystiikan, johon »Oikeusfilosofian» tekijä lankei ja jota Marx kritisoi erityisen jyrkästi ja kiihkeästi.³¹ Mystifikaatiota oli ennen kaikkea valtion julistaminen jonkin salaperäisen, yliluonnollisen idean tuotteeksi; tällä idealla ei ollut muuta päämäärää paitsi seuraava looginen tavoite: »Tulla itseään varten äärettömäksi todelliseksi hengeksi».³²

Hegelin poliittinen mystisismi oli tavallaan tietynlaisen taikauskon, nimittäin valtiouskon, akateeminen muunnelma. Kuten Lenin totesi, tämän ennakkoluulon mukaan valtio on eräänlainen voima, josta ihmiskunta on elänyt

ja joka antaa tai voi antaa ihmisille jotain sellaista, tuo mukanaan jotain sellaista, mikä ei ole ihmisestä, vaan mikä on suotu hänelle ulkoapäin.³³

Hegelin uskonnollisesta suhtautumisesta valtioon johdettiin, että filosofi kehotti yksilöitä noudattamaan tinkimättömästi valtion käskyjä eli lakeja ja palvelemaan sitä vilpittömän innostuneesti ja uhrivalmiisti. Tämä kehoitus oli sitäkin ymmärrettävämpi, kun se oli lähtöisin ajattelijalta, jonka mielestä »ihmisen koko arvo, koko hänen henkinen todellisuutensa perustuu yksinomaan valtioon»³⁴. Hegel muutti siten ihmisyyksilön mystisen yliyksilöllisen voiman, so. valtion, sätkynukeksi.

Marx selvitti Hegelin valtionpalvonnan sosiaaliset vaikuttimet ja tietoteoreettiset syyt ja esitti perusteellista kritiikkiä Hegelin käsityksestä valtiosta vapauden läsnäolemisen huipentumana. Marx vastusti päättävästi valtion epäjumalointia ja kaikkea taikauskoa valtiota koskevissa kysymyksissä. Häntä kannusti tähän tietoisuus siitä, että tuollainen taikausko lamaannuttaa kansanjoukkojen yhteiskunnallisen omatoimisuuden ja aloittekyvyn sekä estää työtätekevien vallankumouksellista vapautumista pääoman ikeestä. Tätä tieteellisen kommunismin perustajan hahmottelemaa tärkeää poliittista aate-
linjaa jatkoivat myöhemmin Engels («Johdanto» Marxin teoksen »Kansalaissota Ranskassa» kolmanteen painokseen) ja Lenin («Valtio ja vallankumous» ja luento »Valtiosta»).

Ruotiessaan Hegelin poliittista spiritualismia Marx osoitti, millainen päättelytapa synnyttää vanhoillista sopuilemista ja vallan orjailua. Niinpä »juuri sen vuoksi, että Hegel, sen sijaan että lähtisi tosioliosta... lähtee predikaateista, yleismääreestä — jokin kannattaja tällä määreellä täytyy sentään olla —, tällaiseksi kannattajaksi tuleekin mystinen idea»³⁵. Siinä piileekin Marxin mukaan »Hegelin ajatuskulun perusvika».

Sen jälkeen kun Hegel on muuttanut tosiot, empirian, subjektit sanan varsinaisessa mielessä predikaateiksi, ennalta määräytyiksi ilmiöiksi, hän vastaavasti tekee loogisesta abstraktiosta empiiristen, todellisten ristiriitujen kannattajan. Hänellä »samat kategoriat ovat aina milloin yksien, milloin toisten alueiden sieluna»³⁶. Hegelin mukaan »ei valtiota perustella logiikan avulla, vaan logiikkaa valtion avulla»³⁷. Hän »antaa *logiikalleen poliit-*

*tisen ruumiin, mutta ei anna poliittisen ruumiin logiikkaa»³⁸. Hegel alistaa yksityisen, yksilön äärimmäisen tiukasti yleisen kuolettavan despotian alaiseksi. Kaiken lisäksi filosofi tulkitsee todelliset ristiriidat loogisten ristiriitojen ilmaukseksi. Marx piti Hegelin perusvirheenä sitä, että hän käsittää todellisessa ilmiössä esiintyvän ristiriidan »ykseydeksi olemuksessa, ideassa, vaikka mainitun ristiriidan olemus on tietysti jotain syvällisempää, nimittäin *olemuskellinen ristiriita*»³⁹.*

Tästä seuraa Hegelin mukaan, että ristiriitojen todellinen ratkaiseminen on mahdollista ainoastaan tietyn loogisen toimituksen avulla eikä niiden oikean (ei illusorisen) voittamisen avulla. Ristiriidat ratkaistaan muka niiden sovittamisen eikä vallitsevan asiointilan perinpohjaisen muuttamisen tietä.⁴⁰ Marx paljasti ja tuomitsi kritiikittömän positivismin, joka värittää Hegelin poliittista oppia. »Hegel ei ansaitse moitetta siitä, että hän kuvaa nykyvaltion olemuksen sellaiseksi kuin se on, vaan siitä, että hän esittää sen, mikä on, *valtion olemuksena*. Todisteena siitä, että järjellinen on todellista, on nimenomaan *järjenvastaisen todellisuuden ristiriita*, sillä tämä todellisuus tarjoaa joka taholla vastakohtan sille, mitä se itsestään lausuu, ja lausuu itsestään päinvastaista kuin mitä se on.»⁴¹

Marx ja Engels eivät hyväksyneet luonnon ja historian yläpuolella olevan absoluutin ajatusta. He kielsivät maallisten, yhteiskunnassa esiintyvien instituutioiden substantiaalistamisen ja jumaloimisen (harrastettiinpa sitä missä muodossa ja millä verukkeella tahansa) ja lähtivät todellisesta subjektista. Nimenomaan subjektin sosiaalisen objektivaatiotapahtuman todellinen dialektiikka tuli heidän tarkastelunsa pääkohteeksi.

Tätä objektivaatiotapahtumaa, ennen kaikkea historian todellisen subjektin poliittista elämänpiiriä koskevan pätevän tiedon tarve oli syynä siihen, miksi Marx ja Engels asettuivat vastustamaan yleisfilosofisten kategorioiden perusteetonta soveltamista yksityisten tosioiden, mm. poliittisten tekojen, oikeusnormien, oikeudellisten menettelytapojen yms. selitykseen. He katsoivat, että konkreettisten ilmiöiden ominaispiirteitä ei alkuunkaan voida päätellä filosofisten aatteiden sisällöstä. Tämäntapaisen deduktion avulla voidaan »todistaa» (filosofian auktoriteetin turvin) mitä tahansa. Näin mielival-

taisesti tehdyillä johtopäätöksillä ei tietysti ole mitään tieteellistä arvoa. Lenin kirjoitti: »Pyrkimys etsiä vastausta konkreettisiin kysymyksiin... yleisen totuuden yksinkertaisesta loogisesta kehittämistä on marxilaisuuden mataloittamista ja pelkkää pilkantekoa dialektisesta materialismista.»⁴²

Oman metodinsa olemuksen Marx määritteli seuraavasti: »Nykyaikaisen valtiojärjestelmän tosi filosofinen kritiikki ei ainoastaan paljasta sen ristiriitoja olemassa-olevina ristiriitoina, vaan myös *selittää* niitä; se tiedostaa niiden genesiksen ja niiden välttämättömyyden. Se tiedostaa nämä ristiriidat niiden *ominaisessa* merkityksessä. Tämä *käsittäminen* ei kuitenkaan edellytä sitä, että, niin kuin Hegel luulee, kaikkialla etsitään loogisen käsitteen määreitä, vaan sitä, että tiedostetaan spesifisen olion spesifinen logiikka.»⁴³ Kuvaavaa kyllä, Lenin, joka ei tuntenut edellä esitettyä Marxin lausuntoa, tosiasiasisällytti moniin dialektista metodia koskeviin määritelmiinsä Marxin vaatimuksen »tiedostaa spesifisen olion spesifinen logiikka» materialistisen dialektiikan perusvaatimuksena. Dialektismaterialistisen metodin luomisen ja sen loistavan hallinnan ansiosta tieteellisen kommunismin perustajat pystyivät tekemään suurenmoisia keksintöjä, jotka vaikuttivat käänteentekevästi valtiota, oikeutta ja politiikkaa tutkivaan tieteeseen.

Keksintö merkitsee tutkimuskohteen näkymättömissä olevien, ennestään tuntemattomien ominaisuuksien ja tuntomerkkien paljastamista, jolloin kohde sisällytetään uusien yhteyksien ja riippuvuussuhteiden järjestelmään. Marx aloitti siihenastisen valtio- ja oikeustieteen vallankumouksellistamisen siitä, että kytki valtion luonnetta koskevan kysymyksen perustavan maailmankatsomuksellisen probleemin yhteyteen: mikä on ihmisen paikka maailmassa ja miten ihminen ja olevainen suhtautuvat toisiinsa.

Valtion ja oikeuden materialistinen selitys. Marx avasi siten uuden näkökulman valtion luonnetta koskevaan kysymykseen. Sen todellisuuspohjainen ja ennakkoluuloton tarkastelu teki hänelle mahdolliseksi nähdä valtiolaitoksessa yhden ihmistoiminnan yhteiskuntahistoriallisista aikaansaannoksista. Näkemys valtiosta yksilöiden empiirisen elintoiminnan tuotteena loi edellytykset johdonmukaisen tieteellisen valtioteorian kehittelylle, sillä

se siirsi valtion luonnetta koskevan kysymyksen järki-peräisen ja myöhemmin myös materialistisen selityksen raiteille.

Po. kysymyksen asettaminen suoranaiseen yhteyteen globaalin maailmankatsomuksellisen ongelman kanssa synnytti myös useita vaikeuksia. Se edellytti näet, että kysymys muotoillaan ja ratkaistaan äärimmäisen yleisten abstraktioiden tasolla; nämä abstraktiot taas eivät riittäneet »spesifisen olion spesifisen logiikan tiedostamiseksi»⁴⁴. Tehtävää ei helpottanut myöskään Marxin kanta mainittuun ongelmaan; se kiteytyi vuosina 1842—1843 ja oli feuerbachilaisen antropologismin rasittama. Tämän näkökannan filosofisena perustana oli käsitys ihmisolemuksesta »laji-ihmisen» muotona, abstraktisena yksilöllisyytenä, jonka suhteen yhteiskunnalliset olot ja historiallinen kehitys ovat vain sen objektiivisia ilmentymiä, sen omaehtoisen kehittymisen ulkonaisia ilmauksia.

Vasta kun Marx ja Engels tajusivat syvällisesti ja sittemmin osoittivat selvästi, että avaimen yhteiskunnan ja yksilön tiedostamiseen antaa yhteiskunnallisten suhteiden muodostaman kokonaisuuden tieteellinen analyysi, vasta silloin saattoi syntyä uusi maailmankäsitys ja sen puitteissa historiallismaterialistinen näkemys valtiosta ja oikeudesta.

Tarkastelkaamme niitä perusajatuksia, joiden ansiosta käsitys valtiosta ihmisten elintoiminnan määräisenä yhteiskuntahistoriallisena muotona sai vähitellen konkreettista sisältöä ja muuttui lopulta valtiota koskevaksi adekvaatiksi teoreettiseksi tiedoksi. Toisin sanoen mainitsemme ne perusperiaatteet, joiden ansiosta valtion ja oikeuden historiallismaterialistisesta tulkinnasta tuli tieteellisen tutkimuksen lihaa ja verta. Kyseessä on tutkimus, joka selvittelee yhteiskunnan poliittista järjestelmää ja julkista valtaa, valtion monimutkaista rakennetta ja luokkasosiaalista tarkoituksiperää sekä valtion kohtaloita vallankumouksissa.

Lähtökohtanamme on Marxin 1843 esittämä teesi: kansalaisyhteiskunta määrää valtion («Hegelin oikeusfilosofian kritiikkiä»)⁴⁵. Pian Marx täydensi tätä teesiä väittämällä, että itse yhteiskunnassa määrävänä tekijänä on tuotanto: millainen on tuotanto, sellainen on kansalaisyhteiskuntakin. Tuotannon hän tulkitsi ennen kaikkea ihmisten aineelliseksi tuotantotoiminnaksi, joka

tähtää elämisen tarvikkeiden luomiseen («Pyhä perhe»)⁴⁶. Aineelliset eli tuotantosuhteet («aineellinen kanssakäyminen») edustavat tapaa, jolla tuotantoprosessiin osallistuvat ihmiset ovat vuorovaikutuksessa keskenään.

Tuotanto, tuotantotoiminta on yhteiskunnallista työtä. Yhteiskunnallinen työ määräytyy tuotantovälineiden, tuotantovoimien kehitystasosta; eräissä historian vaiheissa vallitsee työnjako. Yhteiskunnallinen työnjako synnyttää sosiaalisen toiminnan eri lajien erillistymisen ja vastakkainasettumisen, se synnyttää yksityisomistuksen ja vieraantumisen, joka on riistoyhteiskunnan luonteenomaisimpia piirteitä («Saksalainen ideologia»)⁴⁷. Täältä pohjalta syntyvät luokat ja luokkavastakohtaisuudet ja niiden mukana myös luokkataistelu («Työväenluokan asema Englannissa»)⁴⁸.

Luokkajakoisen yhteiskuntataloudellisen muodostuman vallitessa poliittista ja oikeudellista päällysrakennetta leimaa selvästi luokkasidonnaisuus. Se ilmenee kahdessa ominaisuusryhmässä. Ensimmäisen ryhmän muodostavat abstraktiset, yleiset momentit, jotka ovat ominaisia mille tahansa valtiolle ja oikeudelle. Näihin momentteihin marxismi lukee seuraavat seikat: poliittisen ja oikeudellisen päällysrakenteen olemassaolo johtuu yhteiskuntaluokkien olemassaolosta, valtio- ja oikeusmuoto määräytyy luokkien vuorovaikutustapahtumista, valtiokoneiston toiminnan suunnat ja menetelmät sekä oikeuden toteuttamistavat riippuvat luokkien välisistä voimasuhteista. Toisen ryhmän muodostavat tietyn luokkayhteiskunnan konkreettisesta historiallisesta erikoislaadusta johtuvat ominaisuudet, kuten lainsäädäntö- ja tuomiovallan välisen yhteyden muoto (jos lainsäädäntö- ja tuomiovalta ylipäänsä erotetaan toisistaan), valtiokoneiston rakenne-, muodostamis- ja toimintaperiaatteet, norminluomisjärjestys, keinot, joiden avulla turvataan virallisten määräysten noudattaminen, ym.

Marxilainen näkemys valtion ja oikeuden luokkaluonteesta pohjautuu historiallismaterialistiseen käsitykseen yhteiskuntaluokkien luonteesta ja niiden vuorovaikutuksesta. Tämän käsityksen valossa käy ilmeiseksi valtion ja oikeuden sidonnaisuus »aineellisiin elämänsuhteisiin», tulee selvästi esille valtion ja oikeuden objektiivinen yhteiskunnallinen välttämättömyys eräissä historian vaiheissa ja selkiytyvät niiden muutoksia hallitsevat lain-

alaisuudet. Jos näkemys valtiosta ja oikeudesta luokkasi-donnaisina instituutioina ei perustu tieteelliseen luokka-käsitykseen, sitä ei voida pitää yksiselitteisenä eikä perusteltuna.

Nykyajan kapitalistiselle yhteiskunnalle on ominaista porvariston ja työväenluokan välinen antagonismi. Porvariston ja työväenluokan taloudelliset ja poliittiset perusedut ovat yhteensovittamattomia. Kapitalistisista yhteiskunnallisista suhteista johtuu, että työväenluokka yksin kykenee vapauttamaan itsensä ja koko ihmiskunnan riiston kahleista, hävittämään kapitalismin ja rakentamaan kommunistisen yhteiskunnan, yhteisön, jossa kunkin yksilön vapaa kehitys on kaikkien vapaan kehityksen edellytyksenä («Kommunismmin periaatteet», «Kommunistisen puolueen manifesti»)⁴⁹

Työväenluokka voi suorittaa maailmanhistoriallisen tehtävänsä vain porvariston kukistamisen ja kapitalistisen yhteiskuntajärjestyksen radikaalin kieltämisen tietä, ts. vain proletaarisen vallankumouksen avulla. Vallankumouksen voitto edellyttää poliittisen vallan ottamista työväenluokan käsiin, proletariaatin diktatuurin pystyttämistä ja sosialistisen demokratian kehittämistä. Tulevaisuuden luokattomassa kommunistisessa yhteiskunnassa, josta kaikki valtiolaitosta ylläpitävät taloudelliset, sosiaaliset ym. tekijät häviävät, julkinen valta kadottaa vihdoin poliittisen luonteensa («Saksalainen ideologia», «Filosofian kurjuus», «Kommunistisen puolueen manifesti»)⁵⁰

Teoreettisesti katsoen marxilaisen valtio- ja oikeusopin muovautumisvaihe eroaa tämän opin muista kehitysvaiheista useassakin suhteessa. Yksi sen erikoispiirteitä oli korostunut mielenkiinto opin filosofisia aspekteja kohtaan. Tämä filosofiaan päin painottunut tutkimusasenne vaikuttaa järkeenkäyvältä ja on helposti selitettävissä. Uutta maailmankatsomusta kehiteltäessä (juuri siihen tähtäsikin nuorten Marxin ja Engelsin teoreettinen toiminta vuosina 1842—1847) etualalle nousevat luonnollisestikin filosofiset ongelmat, jotka muodostavat maailmankatsomuksen perusrungon, sen ytimen.

Missä sitten mainittu erikoispiirre ilmeni? Se ilmeni ensinnäkin siinä, että tieteellisen kommunismin perustajat omistivat runsaasti huomiota valtion ja oikeuden objektiivista analyysia koskevan metodiikan luomiselle

ja muotoilivat valtio- ja oikeusilmiöiden tieteellisen tarkastelun periaatteet. Toiseksi se ilmeni siinä, että Marx ja Engels asettivat ja selvittivät ne ydinkysymykset, jotka koskevat valtion ja oikeuden ontologista asemaa: näiden instituutioiden sijaintia perusta—päällysrakenne-järjestelmässä, niiden asemaa muiden sosiaalisen kanssakäymisen muotojen joukossa ja luokkien keskinäisuh-teissa, niiden paikkaa historiassa ym. Koska ontologia on myös oppi *ihmisenä* olemisesta, ihmisten elämästä, niin Marxin ja Engelsin käsitys valtion ja oikeuden peruspiirteistä liittyi erottamattomasti humanismin ongelmien selvittelyyn. Pyrkimyksenä oli kaikkien vieraantumismuotojen poistaminen, työtätekevän ihmisen sosiaalinen, poliittis-taloudellinen ja henkinen vapautus. Marxin ja Engelsin tarkastelussa valtion ja oikeuden ontologinen asema kytkeytyi elimellisesti kysymykseen subjektin aktiivisesta roolista historiallisessa tapahtumisessa, ihmis-yksilön arvosta, ihmisen kaikinpuolisesta kehityksestä ym. Sen vuoksi marxilaista valtio- ja oikeusoppia ei voida ymmärtää ottamatta huomioon eettistä problematiikkaa. Kolmanneksi tarkasteltavana oleva marxilaisen valtio- ja oikeusopin muovautumisvaiheen erikoispiirre ilmeni siinä valtion ja oikeuden selitystavassa, johon nuoret Marx ja Engels turvautuivat ehkäpä useimmiten. Tämä selitystapa perustui filosofiseen tulkintaan. Se merkitsi etupäässä sitä, että valtiota ja oikeutta koskeva teoreettinen tieto käsitettiin ja selitettiin uudella tavalla niiden aatteiden ja arvostusten näkökulmasta, jotka muodostivat tieteellisen kommunistisen maailmankatsomuksen.

Syntymässä olevan marxilaisen valtio- ja oikeusopin sisältöön ja esitystyylisiin painoi leimansa aatteellinen taistelu, jota Marx ja Engels joutuivat käymään luodessaan uutta oppia yhteiskunnallisesta kehityksestä. 1840-luvun keskivaiheilla he panivat pääpainon *materialismin* vakiinnuttamiseen valtio- ja oikeusilmiöiden tulkintaan, valtion, oikeuden ja politiikan materialistisen analyysin peruseriaatteen selvittämiseen. Se että he joutuivat poleemisiin äänenpainoin tähdentämään valtion ja oikeuden määräytyvän tuotantotavasta, so. taloudellisista tekijöistä, johtui huomattavassa määrin heidän avoimesta ja jyrkästä vastustusasenteestaan idealisteihin. Siitä selittyvät esimerkiksi seuraavanlaiset väitteet:

»Oikeudella ei ole omaa historiaa.»⁵¹ Tämäntapaiset lauseet eivät antaneet sanottavaa liikkumatilaa ajatuksille valtion ja oikeuden suhteellisesta itsenäisyydestä, niiden aktiivisesta vastavaikutuksesta yhteiskunnallisiin suhteisiin, valtio- ja oikeuslaitosten toiminnan ja kehityksen ominaislaadusta ja niiden osuudesta historiallisen tapahtumisen dialektiikassa.

Nämä erikoislaatuiset metodologiset korostussuhteet eivät olleet Marxin ja Engelsin valtio- ja oikeusopillisten käsitysten ainoa erikoispiirre niiden muovautumisvaiheessa. Vuosina 1842—1847 alkoi muotoutua myös se erityinen problematiikka, josta sittemmin tuli marxilaisen valtio- ja oikeusopin tutkimuskohteen ydin. Tällöin jotkin kysymykset (esimerkiksi kysymys valtion ja sen lainsäädännön luokkasidonnaisuudesta tai kysymys poliittisesta vieraantumisesta) kristallisoituivat, jotkin vasta hahmottuivat (esimerkiksi kysymys poliittisen vallan ottamisesta proletariaatin käsiin, valtion kuoleutumisesta, oikeudesta ja laista), jotkin taas eivät kyseisellä kaudella vielä ylipäänsä nousseet esille. Viimeksi mainitut kysymykset (riistovaltion koneiston murskaaminen kansanvallankumouksissa, proletaarisen valtion muoto ja poliittinen järjestelmä, oikeuskehityksen ominaislaatu) Marx ja Engels asettivat myöhemmin.

Tieteellisen kommunismin perustajien luomalla historiallismaterialistisella valtio- ja oikeusteorialla oli useita yhtymäkohtia esimarxilaisen kauden ajattelijoiden teoreettisiin rakennelmiin. Marx ja Engels kannattivat luonnollisesti eräitä tuon ajan yleisesti hyväksytyjä tieteellisiä käsityksiä. Niinpä esimerkiksi senaikaisessa tieteessä vallitsi aina 1860—70-luvulle saakka Platoniin ja Aristoteleeseen palautuva näkemys alkukantaisesta yhteisöjärjestelmästä ja yhteiskunnan alkuperästä. Tämä seikka vaikutti myös Marxin ja Engelsin 1840—70-luvun historianfilosofisiin katsomuksiin sekä nuorten Marxin ja Engelsin käsitykseen eräistä valtion syntyperään liittyvistä perustavantärkeistä momenteista. Tieteellisen kommunismin perustajien varhaisteoksissa (silloin marxilainen valtio- ja oikeusoppi oli vasta syntymässä) oli paljon enemmän aikaisemman teoreettisen tiedon »syntymämerkkejä», ja ne olivat selvemmin havaittavissa kuin kypsän marxismin kaudelle sijoittuvissa teoksissa.

Kaikki tieto ruumiillistuu kielessä. Mikä ongelma tahansa muotoillaan ja tuodaan esille kielen avulla. Teorian sisältöanalyysi jää vajavaiseksi, ellei tarkastella myös teorian kieltä. Siihen aikaan kun marxilainen tieteellinen valtio- ja oikeusoppi oli vasta syntymässä, sen kielenkäytölle (Marxin ja Engelsin publisististen arvostelmien ja puheenvuorojen kieli on jo eri aihe) olivat luonteenomaisia seuraavat piirteet. Kokonaisuutena katsoen terminologia (se pysyi huomattavalta osaltaan perinteisenä) ei vielä ollut sopusoinnussa tarkoittamansa käsitteistön kanssa (tämä oli monissa tapauksissa olennaisesti uutta). Marx ja Engels viljelivät vielä kernaasti Hegelin ja Feuerbachin esitystyylejä. Vielä puuttuivat sellaiset tärkeät sanontatavat kuin »proletaarinen vallankumous», »työväenluokan diktatuuri», »poliittinen siirtymäkausi», »kommunistisen yhteiskunnan valtio».

Neuvostoliittolainen tiedemies A. A. Uibo on huomauttanut aivan oikein, että Marxin ja Engelsin pitäytymisen edeltäjiensä terminologiaan selittyy kahdesta syystä. Ensiksikin monet vanhat termit sopivat ilmaisemaan uutta sisältöä (uusia käsitteitä). Toiseksi Marx ja Engels pyrkivät tieteellisen toimintansa alkuvaiheissa esittämään teorian aikalaisilleen ymmärrettävällä kielellä.⁵² Ei pidä unohtaa, että valtio- ja oikeustieteen vakiintuneiden käsitteiden (»valtio», »suvereniteetti», »demokratia», »valta», »tasavalta», »oikeussuhde» ym.) sisällyttäminen uudenlaisiin tieteellisiin ja ideologisiin aatekehitelmiin jo sinänsä paljasti näiden käsitteiden uusia olennaisia piirteitä ja antoi vanhoille termeille uusia merkitystehtäviä.

Käänteentekevä keksintö tieteen piirissä ilmenee aina siinä, että astutaan ulos vakiintuneiden käsitteiden ja ajatuskaavioiden puitteista ja mullistetaan entiset teoreettiset käsitykset. Marxin ja Engelsin yhteiskuntatieteessä tekemä suuri vallankumouksellinen keksintö ei merkinnyt ainoastaan heidän aikanaan vallinneiden poliittisten ja oikeudellisten katsomusten loogisen sisällön perusteellista tarkistusta, vaan myös niiden ideologisten kannanottojen jyrkkää kritiikkiä, jotka muodostivat näiden katsomusten (tai ainakin niiden valtaosan) luokkasosiaalisen sisällön.

Tieteellisen ja käytännöllisen toimintansa alkutaipaleella Marx ja Engels ryhtyivät aktiiviseen ja leppymät-

tömään taisteluun niitä käsityksiä vastaan, jotka olivat ristiriidassa työtätekevien todellisten etujen kanssa ja kielsivät proletariaatin vallankumouksellisen vapautustehtävän. Varhaisteoksissaan he selvittelivät ja arvosittelivat syvällisesti taantumuksellisen romantiikan, porvarillisen liberalismiin, utopistisen sosialismin ja anarkismin poliittisia ja oikeudellisia aatteita.

Kritisoidessaan näitä ja muita samankaltaisia oppeja Marx ja Engels pitivät silmämääränään kahta seikkaa: ensiksikin he tahtoivat osoittaa, kuinka vahingollisia kyseiset opit olivat proletaariselle liikkeelle, sekä hälventää näiden tieteellisesti kestävämmien oppien synnyttämät harhakäsitykset; toiseksi he pyrkivät paljastamaan ne tosielämässä piilevät ristiriidat, jotka vääristeisessä muodossa heijastuivat po. aatesuunnissa ja joita ei voitu selvittää tieteellisesti näiden suuntausten puitteissa. Marxille ja Engelsille kritiikki oli aina käytännöllispoliittisen taistelun mahtava väline ja tieteellisen proletaarisen valtio- ja oikeusteorian kehittämisen välttämätön edellytys. Kun marxilaisen valtio- ja oikeusteorian muovautumisvaihetta verrataan sen myöhempiin kehitysvaiheisiin, niin huomataan, että ne eroavat toisistaan monien tuntomerkkien osalta. Tämä ei silti anna perusteita niiden vastakkainasettamiseen. Kuitenkin juuri tällaista vastakkainasettamista harrastavat porvarilliset »marxologit», joskin tuloksettomasti. Marxisin kehitysprosessi on tietty dynaaminen kokonaisuus. Sillä on yhtenäinen luokkasosiaalinen, so. proletaarinen, perusta. Sen sieluna on yhtenäinen luova menetelmä, nimittäin materialistinen dialektiikka.

3. MARXILAISEN VALTIO- JA OIKEUSOPIN RIKASTAMINEN JA KEHITTÄMINEN 1848—1871

Marxilaisen valtio- ja oikeusopin muotoutumisprosessi päättyi vuoteen 1848 mennessä »Kommunistisen puolueen manifestin» luomiseen. Mutta ennen kuin »Manifesti» ehti nähdä päivänvalon, Euroopassa puhkesi vallankumouksen myrsky. Italiassa, Ranskassa, Saksassa ja Itävallassa syttyivät porvarillis-demokraattiset vallankumoukset. Myös Unkarissa ja Böömissä alkoi vallankumouksellinen liikehtiminen. Krakovassa porvarilliset demokraatit nostivat kapinan lipun. Marx ja Engels, jotka pitivät

vallankumouksia historian mahtavina liikevoimina, antautuivat kokonaan vallankumoustaisteluun tuoden tieteellisen, proletaarisen tietoisuuden kansanjoukkojen kapinalliseen, vaistonvaraiseen toimintaan.

»Itse Marxin ja Engelsin toiminnan keskeisimpänä kohtana on kausi, jolloin he osallistuivat vuosien 1848—1849 vallankumoukselliseen joukkotaisteluun.»⁵³ Ensisijaisen merkityksen saivat tuolla kaudella politiikan, vallankumousliikkeen strategian ja taktiikan ongelmat. Marxismin kehittämässä nousi etualalle poliittisen opin kehittäminen. Juuri siihen kiinnittivätkin päähuomionsa Marx ja Engels vuosina 1848—1852. He tutkivat huolellisesti vallankumouksen kokemuksia ja yleistivät niitä kriittisesti.

Historiallinen käytäntö marxilaisen valtio- ja oikeusopin koetinkivenä. Vuosien 1848—1849 Euroopan vallankumouksissa marxilainen valtio- ja oikeusoppi kesti ensimmäisen merkittävän historiallisen koetuksensa. Käytäntö osoitti tämän opin oikeaksi, totuudelliseksi, mutta samalla myös paljasti siinä joukon momentteja, jotka kaipasivat täsmennystä ja täydennystä.

Marx analysoi Euroopan vallankumousten opetuksia sellaisissa teoksissa kuin »Luokkataistelu Ranskassa 1848—1850», ja »Louis Bonaparten brumairekuun kahdeksastoista», ja Engels teoksissaan »Talonpoikaissota Saksassa» ja »Vallankumous ja vastavallankumous Saksassa». He koskettelivat mainittua aihepiiriä monissa muissakin teoksissaan, jotka olivat vähemmän laajoja, mutta teoreettiselta sisällöltään tavattoman arvokkaita.

Näissä vallankumouksen aikana tai kohta sen jälkeen kirjoitetuissa teoksissa dialektismaterialistisen valtio- ja oikeusopin avulla selitettiin poliittisia päiväntapahtumia sekä analysoitiin valtio- ja oikeuslaitosten ja yhteiskunnallisen ajattelun vaiheita eri maissa ja eri historian aikakausina. Tämän opin soveltaminen menneisyyden ja nykyisyyden eriasteisten poliittisten ja oikeudellisten prosessien tulkintaan ei kuitenkaan ollut sen käytännöllisen vaikutusalan pelkkää laajentamista. Tällaisen menettelyn metodologinen merkitys on siinä, että tieteellinen tutkimus siirretään toiselle teoreettisen tiedon tasolle, tässä tapauksessa valtiotieteellisen tiedon tasolle. Aiemmin esitetyt valtion ja oikeuden maailmankatsomukselliset,

filosofiset luonnehdinnat pätevät edelleenkin, mutta ne muodostuvat jo sellaisen valtio- ja oikeusilmiöiden analyysin lähtökohdiksi, jossa näitä ilmiöitä tarkastellaan toimivan (ja kehittyvän) sosiaalisen kokonaisjärjestelmän, so. luokkayhteiskunnan, elementteinä ja tämän yhteiskunnan sisäisen luokkataistelun välineinä.

Siirtyminen maailmankatsomukselliselta, filosofiselta tietotasolta toiselle teoreettisen tiedon ja tieteellisen tutkimuksen tasolle merkitsi luonnollisesti uusien ongelmien selvittelyä, uusien tutkimustehtävien ratkaisua sekä uuden käsitevälineistön käyttöönottoa.

Seuraavassa selostamme lyhyesti ne Marxin ja Engelsin johtopäätökset, jotka vuosien 1848—1852 jälkeen otettiin mukaan marxilaiseen valtio- ja oikeusoppiin. Niihin oli kiteytynyt tieteellinen tieto luokkayhteiskunnan poliittisen järjestelmän rakenteesta ja dynamiikasta sekä porvarillisten ja proletaaristen vallankumousten valtiollisista ja oikeudellisista aspekteista.

Proletariaatin diktatuurin aatteen perustelu. Niiden merkittävien saavutusten joukkoon, joihin tieteellisen kommunismin perustajat pääsivät 1848—1852 poliittisen teorian alalla, kuului marxismin ydinajatuksiin lukeutuvan proletariaatin luokkadiktatuurin aatteen syvälinen perustelu.

Ranskan proletariaatin vallankumoustaisteluissa syntyneen vaatimuksen »*Porvaristo kukistettava! Työväenluokan diktatuuri!*»⁵⁴ Marx kohotti yhdeksi tieteellisen proletaarisen valtio- ja oikeusteorian perusperiaatteeksi. Marxin ja Engelsin hyväksymä termi proletariaatin diktatuuri kuvasti tarkoin heidän käsitystään, että yhteiskunnan sosialistinen uudistaminen edellyttää työväenluokan poliittisen herruuden pystyttämistä.

Proletariaatin diktatuurista puheen ollen marxismin klassikot korostivat kahta seikkaa. Ensiksikään proletariaatin diktatuuri ei synny jalojen, siveellisesti perusteltujen toivomusten ja kehotusten pohjalta, vaan sen valmistele historiallisella lainomaisuudella tuotannon tiettyihin kehitysvaiheisiin liittyvän luokkataistelun kulku riistoyhteiskunnassa. Toiseksi proletariaatin diktatuuri, proletariaatin poliittinen herruus ei ole mikään itsetarkoitus, vaan se on keino työväenluokan maailmanhistoriallisen tehtävän suorittamiseksi, luokkien ja kaikkien luokkaerojen (ja vastaavasti näiden erojen poh-

jana olevien tuotantosuhteiden) hävittämiseksi; se on siirtymistä luokattomaan yhteiskuntaan⁵⁵.

Vuosien 1848—1851 karvaat kokemukset ja vallankumouksellisen proletaarisen liikkeen tappio antoivat Marxille aihetta väittää, että työväenluokan järjestymisen yhteiskunnan hallitsevaksi luokaksi, ts. proletariaatin diktatuuri, ei ole ajateltavissa ilman porvarillisen valtiokoneiston edelläkäyvää hävittämistä, murskaamista. Yksinpä parlamentaarinen porvarillinen tasavalta »huomasi vihdoin olevansa pakotettu vallankumousta vastaan taistellessaan tehostamaan rankaisutoimenpiteiden ohella hallitusvallan keinoja ja keskitystä. Kaikki mullistukset tekivät vain täydellisemmäksi tätä koneistoa, sen sijaan että olisivat sen murtaneet»⁵⁶. Hallitusvallalla (Regierungsgewalt) Marx tarkoitti lähinnä sellaisia valtion toimeenpanovallan välikappaleita kuin byrokratia (virkamieskunta) ja armeija. Juuri niihin proletaarisen vallankumouksen pitääkin kohdistaa poliittisten toimiensa kaikki hävitysvoima, opetti Marx. Arvioidessaan »Louis Bonaparten brumairekuun kahdeksannessatoista» tarkasteltua proletaarisen vallankumouksen suhdetta porvarilliseen valtiokoneistoon Lenin sanoi, että Marxin johtopäätös, jonka mukaan työväenluokan täytyy murskata riistovaltion sotilaallis-virkavaltainen koneisto, on »marxilaisen valtio-opin tärkein perusajatus»⁵⁷.

Marxin ja Engelsin käsityksen mukaan proletariaatin luokkaherruus syntyy sosialistisessa vallankumouksessa. Millaiseksi se muodostuu käytännössä, kuinka vankkaa ja tehokasta (proletariaatin maailmanhistoriallisen tehtävän kannalta katsoen) se tulee olemaan, tämä riippuu paljolti niistä poliittisista keinoista, joiden avulla työtätekevät pystyttävät proletariaatin diktatuurin ja pitävät sitä yllä. Marx ja Engels valaisivat tämän monimutkaisen ongelman kaikkia tärkeimpiä puolia.

Marx ja Engels tähdensivät toistuvasti ajatusta, että proletariaatti on enemmän kuin mikään toinen yhteiskuntaluokka kiinnostunut siitä, että vanha, kapitalistinen järjestelmä korvataan uudella ilman julmuuksia ja verenvuodatusta, ilman tarpeettomia uhreja ja turhia hävityksiä.

Pääoman ensimmäisen osan ensimmäisen painoksen esipuheessa sanotaan: »Yhteiskunta... ei voi hypätä yli luonnollisten kehityskausiensa eikä tehdä niitä olematto-

miksi. Mutta se voi *lyhentää* ja *lievittää* niiden synnytystuskia». ⁵⁸ Psykologisesti katsoen käsitys, että on vain yksi keino vanhan yhteiskunnan kuolinkamppailun lyhentämiseksi, nimittäin vallankumouksellinen terrori, käy ymmärrettäväksi, kun otetaan huomioon vastavallankumouksen riehunta. Mutta toisenlaisessa tilanteessa Marx ja Engels havaitsivat jo eri mahdollisuuksia uuden, kommunistisen yhteiskuntajärjestelmän synnytystuskien lyhentämiseen ja lievitämiseen. Niinpä vuonna 1867 Marx katsoi, että mannermaalla sosiaalinen kumous tapahtuu joko julmin tai ihmisystävällisemmin muodoin. Kun aikaisemmin hän oli väittänyt, että proletaarisen vallankumouksen suoritusmuoto riippuu riistäjäluokkien käyttäytymisestä, niin nyt hän tähdensi vallankumouksen konkreettisten muotojen riippuvuutta mm. »työväenluokan kehitystasosta» ⁵⁹. Mitä valveutuneempia ja luokkatietoisempia työläiset ovat, mitä korkeammalla tasolla ovat heidän järjestyneisyytensä ja poliittinen kulttuurinsa, sitä kivuttomammin, »lievemmin» sujuu Marxin mukaan yhteiskunnallinen kumous (muiden ehtojen ollessa samat).

Marx piti yhteiskunnallisen kumouksen humanina suoritustapana rauhallisista ja laillisista keinoista suoritettavaa vallankumousta. Engelsin todistuksen mukaan (marraskuu 1886) Marx oli sitä mieltä, että »ainakin Euroopassa on Englanti ainoa maa, missä väistämätön yhteiskunnallinen vallankumous voitaisiin kokonaan suorittaa rauhallisista ja laillisista keinoista. Tietenkään hän ei ole koskaan unohtanut lisätä, että hän ei juuri odota, että Englannin vallassaoleva luokka alistuisi tähän rauhalliseen ja lailliseen vallankumoukseen ilman 'proslavery rebellion'ia', kapinaa orjuuden puolesta.» ⁶⁰ Sanojensa tueksi (tässä me tietyissä mielessä rikomme esityksen aikajärjestyksestä vastaan) Engels olisi voinut viitata Marxin Amsterdamissa Internationaalisen Haagin kongressin jälkeen (8. syyskuuta 1872) pitämään puheeseen. Marx sanoi joukkokokouksessa seuraavaa: »Työläisen on ajan mittaan otettava käsiinsä poliittinen valta ja säädettävä uusi työn järjestys; hänen on kumottava entinen vanhentuneita instituutioita kannattava politiikka, ellei hän tahdo kadottaa ainiaaksi valtakuntaansa maan päällä, niin kuin ensimmäiset kristityt, jotka väheksyivät politiikkaa ja torjuivat sen.

Emme kuitenkaan ole milloinkaan väittäneet, että tuohon päämäärään olisi kaikkialla pyrittävä samoin keinoin.

Me tiedämme, että on otettava huomioon eri maiden laitokset, tavat ja perinteet; emmekä me kiistä, että on olemassa maita, kuten Amerikka ja Englanti, ja jos tuntisikin paremmin laitoksianne, niin lisäisin niihin ehkä Hollanninkin, joissa työläiset voivat rauhanomaisin keinoin saavuttaa tavoitteensa.»⁶¹ Koska siihen aikaan oli vielä vähän todennäköistä, että vallankumousprosessi voi esiintyä rauhallisin muodoin, niin Marx huomautti, että mantereella suurimmassa osassa maita proletaarisen vallankumouksen vipusimena tulee olemaan voima.

Valitettavasti proletaarisen vallankumouksen kulku ei riipu yksinomaan työväenluokan liikkeestä. Marx ja Engels näkivät ja ennustivat riistäjien ankaraa vastarintaa, »kapinoita orjuuden puolesta», vastavallankumouksellisia kapinoita yms. Sen vuoksi Marx tähdensi, että proletariaatin diktatuurin täytyy olla taisteluhenkkinen ja toimintatarmoinen. Proletariaatin, joka on ottanut käsiinsä poliittisen vallan, tulee toimia rohkeasti ja päättävästi. Tämän totuuden unohtaminen, velttous ja hyökikäyshengen puute voivat tulla kalliiksi.

Voimatoimien objektiivisen välttämättömyyden tunnustaminen ei kuitenkaan merkitse niiden ehdotonta eettistä pyhittämistä. Tietysti eri asia on tajuta, että väkivalta ja siihen liittyvät ihmisyydenvastaiset ilmiöt ovat väistämättömiä seurauksia toisilleen vastakkaisten luokkien leppymättömän taistelun luomista poikkeusoloista, joissa proletaarinen vallankumouksellinen joutuu toimimaan, vaikka hän näkeekin selvästi äärimmäisten taistelumuotojen julmuuden ja paheksuu sitä vilpittömästi, ja aivan toinen asia on pitää näitä äärimmäisyyksiä parhaana ja varmimpana tapana pystyttää »onnella» maan päälle, ts. puolustella niitä teoriassa ja kohottaa ankara historiallinen välttämättömyys moraaliseksi pitämiseksi.

Marx ja Engels näkivät siis proletariaatin diktatuurissa ainoan poliittisen keinon kapitalismin kukistamiseksi ja siirtymiseksi uuteen yhteiskuntajärjestelmään, sosialismiin. Samalla he olivat selvillä proletariaatin diktatuurin käytännöllisen toteuttamisen vaikeudesta ja monimutkaisuudesta. He puhuivat toistuvasti siitä tukalasta asemasta, johon puolueet ja luokat saattavat joutua,

silloin kun ne olosuhteiden pakosta tulevat valtaan historiallisesti katsoen ennen aikojaan.

»Pahinta, mitä ääripuolueen johtajalle voi tapahtua, on olla pakotettu käyttämään valtaa aikana, jolloin liike ei ole vielä tarpeeksi kypsä edustamansa luokan herruuteen eikä tämän herruuden vaatimien toimenpiteiden toteuttamiseen. Se, mitä hän *voi* tehdä, ei riipu hänen tahdostaan, vaan siitä tasosta, jonka eri luokkien väliset ristiriidat ovat saavuttaneet, sekä niiden aineellisten elin- ehtojen, tuotanto- ja vaihdantasuhteiden kehitystasosta, jotka aina määräävät myös luokkaristiriitojen kehitystas- teen», kirjoitti Engels teoksessaan »Saksan talonpoikais- sota». ⁶² Marx oli täysin samaa mieltä Engelsin kanssa. Luultavasti samoina päivinä, jolloin Engels lopetti »Saksan talonpoikaissotaa», Marx käytti puheenvuoron 15. syyskuuta 1850 pidetyssä Kommunistien liiton kes- kuskomitean istunnossa, jossa tehtiin selvä pesäero Wil- lichin—Schapperin seikkailuhenkisestä ryhmäkunnas- ta. Marx sanoi tuolloin seuraavaa: »Jos proletariaatti tulisi valtaan, se ei toteuttaisi varsinaisesti proletaarisia vaan pikkuporvarillisia toimenpiteitä. Meidän puolueem- me voi tulla valtaan vasta silloin, kun olosuhteet tekevät mahdolliseksi toteuttaa *sen omia* katsomuksia.» ⁶³

Tietysti Marx ja Engels olivat äärettömän kaukana ajatuksesta, että työväenluokan täytyy tukahduttaa historiallista aloitteellisuuttaan, hillitä poliittista toi- mintaintiaan ja heikentää painostustaan riistojärjestel- mää kohtaan. He tahtoivat vain varoittaa harkitsemat- tomasta »vallankumouksella leikkimisestä». Heidän pyr- kimyksenään oli selittää työväenluokalle ja sen puolueel- le, että siirtyminen kapitalismista kommunismiin ei ole mikään tahdonvarainen harppaus ihmiskunnan esihis- toriasta heti sen todelliseen historiaan, harppaus, joka riippuu vallankumouksellisten toimijoiden kriittisestä hengenvireestä ja taisteluinnoista. He opettivat proletaari- sia vallankumouksellisia ottamaan tarkoin huomioon yh- teiskunnan vallankumouksellisten uudistustehtävien ob- jektiivisen perättäisjärjestyksen. He perehdyttivät prole- tariaattia »vallankumouksen algebraan», tieteelliseen kä- sitykseen vapautustaistelun tehtävistä, reaalisista mah- dollisuuksista ja näköaloista.

Marx ja Engels tahtoivat etukäteen valmistaa ⁶⁴ prole- taarisen puolueen (pitäen silmällä sen valtaantuloa)

kaikkiin mahdollisiin, myös dramaattisimpiin, historian käännteisiin. He osoittivat, ettei taisteluun koskaan ryhdytä vain ehdolla, että on olemassa ehdottoman otolliset mahdollisuudet.⁶⁵ Taistelun kulku riippuu paljolti vallankumouksellisen etujoukon realistisesta asennoitumisesta, sen politiikan joustavuudesta ja kaukonäköisyydestä. Suuri merkitys on myös poliittisen herruuden saavuttaneen luokan johtajien rajattomalla uskollisuudella vallankumouksen suurille ihanteille, heidän pätevyydellään ja vastuuntunteellaan historiaa kohtaan.

Yleistäessään vuosien 1848—1849 vallankumousten kokemusta ja kritisoidessaan seikkailuhenkisiä ääriivasemistolaisia oppeja Marx ja Engels kallistuiivat yhä enemmän siihen oletukseen, että tulevaisuuden yhteiskuntajärjestelmän poliittisena muotona tulee olemaan tasavalta, jonka yhteiskuntataloudellinen sisältö muuttuu kommunistisen yhteiskuntataloudellisen muodostuman kehitysvaiheita vastaavasti. Peter Röser, yksi Kommunistien liiton johtomiehiä Kölnissä, kertoi (viitaten Marxin kesäkuussa 1850 päivätyyn kirjeeseen, jonka hän oli saanut), että Marxin käsityksen mukaan kommunismin täytyy käydä läpi useita vaiheita. Hänen sanojensa mukaan⁶⁶ Marx katsoi, että Saksa läpikäy seuraavat viisi vallankumousprosessin kehitysvaihetta: a) lähintä vallankumousta ja pikkuporvarillisten demokraattien valtaantuloa edeltävä vaihe, b) demokraattinen tasavalta, c) sosiaalinen tasavalta, d) sosiaalis-kommunistinen tasavalta, e) puhtaasti kommunistinen tasavalta.

Proletariaatti ottaa käsiinsä yhteiskunnan valtiollisen johdon vallankumousprosessin kolmannessa vaiheessa. Marx ja Engels luonnehtivat tätä vaihetta, nimittäin sosiaalista tasavaltaa, »tasavallaksi, jolle ovat leimallisia sosialistiset tendenssit», ts. siirtymäkaudeksi sosialismiin. Millaisia ovat tasavaltaisen valtiorakenteen edustamien neljännen ja viidennen vaiheen tendenssit ja yhteiskuntataloudellinen sisältö, on helppo arvata.

Länsi-Euroopan vallankumoukset 1848—1849 olivat luokkasosiaaliselta olemukseltaan porvarillis-demokraattisia vallankumouksia. Niiden päätehtävänä oli raivata erilaiset taloudelliset ja poliittiset esteet kapitalistisen kehityksen tieltä. Ne tapahtuivat kuitenkin ajankohtana, jolloin porvariston vallankumouksellinen toimintainto mantereella (varsinkin Ranskassa ja Saksassa) laimeni

nopeasti ja luova aloite siirtyi yhä ilmeisemmin työväelle, pikkuporvarillisille kerroksille, talonpojistolle. Juuri kansanjoukot muodostivat vallankumouksen tärkeimmän iskuvoiman, ne vastustivat porvariston sovitteluhenkistä asennoitumista feodaalis-monarkkisiin hallintojärjestelmiin ja veivät vallankumousta eteenpäin. Heikko järjestyneisyys ja valveutumattomuus estivät kuitenkin kansanjoukot tulemasta vallankumouksen johtajaksi. Vallankumoukset tarjosivat varsin moniselitteisen kuvan, niiden kehityslinjat pysyivät epäselvinä niillekin, jotka olivat perillä politiikasta.

Teoksessaan »Louis Bonaparten brumairekuun kahdeksastoista»⁶⁷ Marx eritteli syvällisesti eri luokkien käyttäytymistä sosiaalihistoriallisissa kriisitilanteissa. Hän osoitti mm., että porvarillinen vallankumous synnyttää väistämättömästi porvarillisen vastavallankumouksen, jos vallankumouksessa esiintyy oikeuksiensa puolesta tarkokkaasti taisteleva proletariaatti. Silloin kun työväenluokka ei vielä pysty saavuttamaan poliittista herruutta, porvarillinen vastavallankumous tukahduttaa vallankumoukselliset voimat ja hävittää demokraattiset institootit. Marx paljasti porvariston ja porvarillisen republikanismin välillä vallitsevan ulkonaisesti paradoksaalin ristiriidan takaa kapitalistisen yhteiskunnan tärkeimmän ja ratkaisevan luokkaristiriidan, nimittäin porvariston ja proletariaatin välisen antagonismin, sellaisena kuin se esittäytyy porvarillisdemokraattisen vallankumouksen taustaa vasten.

Koska aseistautuneet kansanjoukot pyrkivät tämän vallankumouksen aikana käyttämään hyväkseen demokraattisia vapauksia, niin porvarista tulee ymmärrettävästi tasavallan vannoutunut vastustaja. Proletariaatin pelko pakottaa porvariston luopumaan sellaisistakin tasavaltaisista, demokraattisista laitoksista, jotka toisissa olosuhteissa olisivat omiaan lujittamaan sen poliittista luokkaherruutta. Juuri se, että porvaristo tunsu silmitöntä pelkoa proletariaattia kohtaan, sai porvariston vajoamaan yhä syvemmälle, raivaamaan tien taantumukselliselle monarkkiselle vallankaappaukselle ja heittäytymään despoottisen monarkistisen bonapartismiin. Tilanteessa, jolloin porvaristo joutui valitsemaan monarkkisen restauraation ja punaisen tasavallan välillä, se valitsi ensimmäisen vaihtoehdon.

Marx korosti, että bonapartismi, Napoleon III:n hallintojärjestelmä, perustui samoihin menetelmiin, joiden avulla se oli pystytetty: raakaan sotilaalliseen ja poliittiseen despotismiin, alituiseen sapelinkalisteluun, jota täydensi häikäilemätön demagogia, tasapainoilu eri luokkien välillä. Keisari koetti näytellä sekä ranskalaisten talonpoikien suojelijaa, jonkinlaista sosialistista messias-ta suhteessa proletariaattiin että »omaisuuden pelastajaa» Ranskan porvariston silmissä. Louis Bonaparten harrastama sosiaalinen tasapainotaiteilu antoi bonapartistisen keisarikunnan muodossa esiintyvälle valtiolle tietyn itsenäisyyden, ts. tavallaan asetti tällaisen valtion yhteiskunnan yläpuolelle. Kuitenkin valtion riippumattomuus luokista, sen itsenäisyys oli vain näennäistä. Tosiasiassa kyseinen valtio oli suurporvariston luokkadiktatuurin erikoislaatuinen poliittinen ja oikeudellinen muoto.

Selvää on, että vuosina 1848—1852 kirjoittamissaan teoksissa Marx ja Engels valaisivat tieteellisesti muitakin politiikan, valtion ja oikeuden kysymyksiä kuin mitä edellä koskettelimme. He tutkivat myös valtiokoneiston toiminnalle ominaista luokkasuuntautumista, valtiolaitoksen aineellisia ilmenemismuotoja, porvarillisten parlamenttien poliittista merkitystä sekä vallan jakoa valtiossa. Marxisin klassikot selvittelivät näissä teoksissaan puolueiden välistä taistelua, porvarillisissa perustuslaeissa ilmeneviä ristiriitaisuuksia, vallankumousta suhteessa lakeihin, oikeusperustaan ym.

Vallankumouksen opetukset. Viime vuosisadan keskivaiheilla vastavallankumous tuotti kansoille ankaran tappion. Samalla se vapautti työtätekevät monista poliittisista ennakkoluuloista, terästi heidän todellisuustajuaan sekä herkisti ja karaisi heidän luokkatunteitaan. Sanalla sanoen se antoi kansoille arvaamattoman poliittisen kokemuksen. »Vuoden 1848 vallankumousliikkeen päätuloksena ei ole se, mitä kansat ovat voittaneet, vaan se, mitä ne ovat menettäneet, so. niiden harhakuvitelmien hälveminen»,⁶⁸ Marx kirjoitti. Marx ja Engels katsoivat kommunististen teoretikkojen tehtäväksi ottaa oppia vallankumouksen tappiosta ja selvittää vallankumouksen opetukset kansalle. Tieteellisen kommunismin perustajat olivat vakuuttuneita siitä, että proletariaatin ideologien tulee kaikin tavoin kohottaa työväenluokan poliittista kulttuuria, työläisjoukkojen poliittisen tietoisuuden tasoa

pitäen silmällä tulevia taisteluita taantumuksen ja pääoman maailmaa vastaan. Marx ja Engels korostivat työläisille, että proletariaatin diktatuurin pystyttäminen ei edellytä ainoastaan vallitsevien olojen perinpohjaista muuttamista, vaan myös proletaarijoukkojen muuttumista: pitkäaikaista valmentautumista poliittiseen herruuteen, proletariaatin valtaaman poliittisen vallan harjoittamiseen.⁶⁹ Työväestevien perehtyminen tieteellisesti perusteltuihin valtio- ja oikeuskäsityksiin ja tämän pätevän teoreettisen tiedon yhdistäminen työväenluokan vallankumoustaistelun elävään käytäntöön muuttavat uuden valtio- ja oikeusopin vaikutusvaltaiseksi sosiaalisesti voimaksi ja edesauttavat tehokkaasti sitä, että proletaarit tulevat »kykeneviksi poliittiseen herruuteen».

Eurooppalaisen yhteiskunnan siirtyessä vuoden 1850 jälkeen suhteellisen rauhalliseen kehitysvaiheeseen ja taantumuskauden alkaessa tieteellisen kommunismin perustajien toiminnassa tapahtui korostussuhteiden muutos. Vuonna 1850 Marx uudisti kansantaloustieteen tutkimisen, jonka vallankumous oli keskeyttänyt. Nyt piti selvittää perusteellisesti ne tekijät, jotka olivat voimakkaimmin vaikuttaneet historiallisten tapahtumien kokonaiskulkuun ja viime kädessä määränneet työväenluokan vallankumoustaistelun etäistavoitteen. Jos asiaa katsellaan tältä kannalta, niin Marxin taloustieteelliset tutkimukset, hänen selvityksensä kapitalistisen talouden rakennepiirteistä ja sen objektiivisista toiminta- ja kehityslaeista esittäytyvät vuosien 1848—1849 vallankumousten kokemuksen historiallis-materialistisen puntaroinnin suoranaista jatkona.

Valtion ja oikeuden ongelmat Marxin taloustieteellisissä tutkimuksissa. Samalla kun Marx tutki kapitalistisen järjestelmän sisäisiä impulsseja ja taloudellista mekanismia, hän selvitteli perusteellisesti useiden ei-taloudellisten tekijöiden, kuten valtion, politiikan, oikeuden, lainsäädännön ym., sosiaalista merkitystä. Marx lähti siitä, että mainitut tekijät kutoutuvat elimellisesti luokkayhteiskunnan yhtenäiseen »luonnonhistorialliseen» kehitysprosessiin ja esittävät siinä olennaista osaa. Ei-taloudelliset tekijät ovat kiinteässä vuorovaikutuksessa taloudellisten tekijöiden kanssa; ne muodostavat yhteiskunnan organisatoris-institutionaalisen rungon ja ovat samalla yhteiskuntaelämän aktiivisia säätelijöitä.

Luonnehtiessaan »Kansantaloustieteen arvostelua» -nimisen teoksensa esipuheessa niitä yleisteoreettisia periaatteita, jotka olivat hänelle »johtolankana» kansantaloustieteellisissä tutkisteluissa, Marx ennen kaikkea täsmensi ja konkretisoi käsitystään luokkayhteiskunnan kahden eri osajärjestelmän, taloudellisen ja poliittis-oikeudellisen järjestelmän, keskinäisestä suhteesta.

Miten sitten mainitut osajärjestelmät suhtautuvat toisiinsa? Taloudellinen osajärjestelmä muodostaa poliittis-oikeudellisen osajärjestelmän »reaalisen perustan», sen »taloudellisen pohjan». Poliittis-oikeudellinen osajärjestelmä taas esiintyy suhteessa taloudelliseen osajärjestelmään »päällysrakenteena». Tästä seuraa, että perusta- ja päällysrakenne-kategorian käyttö on aiheellista ja hedelmällistä sikäli, mikäli tehtävänä on selvittää niiden taloudellisten ja poliittis-oikeudellisten ilmiöiden ontologinen asema, jotka yhteiskuntakokonaisuudessa ovat vuorovaikutuksessa keskenään.

Tämä asema on sellainen edellä mainittujen ilmiöiden laatu, joka muodostuu ja todellistuu poliittis-oikeudellisen päällysrakenteen määräytyessä yhteiskunnan taloudellisesta rakenteesta. Marx erotti useampia tämän määräytymisprosessin tuntomerkkejä. Hän totesi, että oikeussuhteet ja valtiomuodot *juontuvat* aineellisista elinehdoista, että aineellisen elämän tuotantotapa *määrää* poliittisen elämänprosessin ja että poliittinen ja oikeudellinen päällysrakenne *nojaa* tuotantosuhteiden kokonaisuuteen.

Näin ollen Marx ei nähnyt tarkasteltavana olevaa determinointia yksiulotteisena ja suoraviivaisena riippuvuussuhteena, vaan eriasteisena ja monitahoisena prosessina, jolle on piirteellistä pohjustamisen, määräämisen, synnyttämisen, aiheuttamisen ym. dialektiikka. Toisin sanoen Marx teki johtopäätöksen, että taloudellinen perusta esittää määräävää osaa poliittiseen ja oikeudelliseen päällysrakenteeseen nähden ja että tämä laki toteutuu monimutkaisen, useita välirenkaita käsittävän determinointitapahtuman kautta. Tämä johtopäätös oli metodologisesti tärkeä mm. siksi, että se pudotti pohjan pois mekanistisilta käsityksiltä, joiden mukaan politiikka, valtio ja oikeus ovat aineellisen tuotannon suoranaista jatkoa (sen pelkkää modifikaatiota). Kyseisen johtopäätöksen ansiosta tuotantosuhteiden kokonaisuus ja siihen perustuva poliittinen ja oikeudellinen päälly-

rakenne esiintyivät entistä korostetummin luokkayhteiskunnan kahtena eri osajärjestelmänä, ja politiikan, valtion ja oikeuden palauttaminen taloudellisiin ilmiöihin ja prosesseihin, josta oli merkkejä Marxin ja Engelsin eräiden (ennen vuotta 1845 kirjoitettujen) varhaisteosten yksityisissä kohdissa, kävi siten mahdottomaksi.

Sivumennen sanoen se, että yhteiskuntaelämän eri alueet luokitetaan perustan tai päällysrakenteen piiriin kuuluviksi, todistellaan ja jäljitetään päällysrakenteen riippuvuutta perustasta, ei suinkaan merkitse, että toiset yhteiskunnan elämänalueet katsotaan tarpeelliseksi ja välttämättömiksi ja toiset vähemmän tarpeelliseksi tai toisarvoisiksi. Marxismi on kaukana tuollaisesta väitteestä samoin kuin teesistä, että kaikilla päällysrakenteen instituutioilla on samat mekanismit.

»Pääomassa» ja muissa teoksissaan Marx kehitti käsitystään valtiosta luokkiin jakautuneen yhteiskunnan historiallisesti välttämättömänä ja erikoislaatuisena (valtasuhteisiin liittyvänä) organisaatiomuotona. Marxin aiemmin esittämä ajatus, että kansalaisyhteiskunta tietystä historian vaiheessa muuntuu spontaanisti valtioksi, ottaa valtion muodon, jäi voimaan ja sai vahvistuksen. Kansalaisyhteiskunta esiintyy tässä vaiheessa erityisenä *poliittisena* yhteisönä⁷⁰, joka käsittää kaikki yhteiskuntaluokat, julkisoikeudellisena liittymänä eli muodollisena, oikeussääntöjen koossa pitämänä kollektiivina.

»Pääoman» suunnitelman mukaan kapitalistisen tuotannon, maanomistuksen, palkkatyön ym. tarkastelun jälkeen seurasi valtiota käsittelevä kirja, koska porvarillinen valtio sulkee piiriinsä kapitalismin kaikki tuotanto-ym. yhteiskunnalliset ja luokkasuhteet. Yhteiskunnan luokkasisältö (yhteiskuntaluokkien olemassaolo ja niiden vuorovaikutus) ei voi ilmetä muuten kuin valtion muodossa. Niinpä »Grundrissen» johdannossa Marx luonnehti kapitalistista valtiota porvarillisen yhteiskunnan keskitetyksi ilmaukseksi.⁷¹

Organisaation kannalta valtio ei ota yksinomaan luokkayhteiskuntaa vastaavan julkisoikeudellisen liittymän, tietyn poliittisen yhteisön muotoa. Eikä se ole pelkästään luokkayhteiskunnan poliittinen rakenne (julkisten valtasuhteiden kokonaisuus). Sen kolmas profiili on julkisen vallan orgaani, joka sellaisenaan ei lankea yhteen yhteiskunnan kanssa vaan on tavallaan sen ylä-

puolella, luokkayhteiskunnan sosiaalisesta johtamisesta vastaava toimikunta, luokkaherruuden koneisto.

Riistovaltion ulkokuori varmistaa taloudellisesti voimakkaimman luokan poliittisen johtoaseman. Yhteiskunnassa valta on omistuksen funktio. Julkinen valta, sosiaalinen johto kuuluu sille luokalle, joka on hallitsevassa asemassa tuotantosuhteiden järjestelmässä. Riistovaltion koneisto voi toimia sosiaalisen johtotoiminnan välineenä vain sikäli, mikäli se toteuttaa yksityisomistajaluokan diktatuuria työtätekeviin nähden pakottaen riistetyt sopeutumaan olemassaolevan yhteiskunnan tuotannon perusehtoihin. Porvarillinen valtio on eri muodoissa edustettuna kapitalistisen tuotannon mekanismeissa, porvariston hallituskoneisto edistää eri tavoin pääomien kasvua ja keskittymistä.

Oikeutta koskevat kysymykset ovat »Pääomassa» näkyvällä sijalla. Seuraavassa mainitsemme ne seikat, jotka todistavat Marxin oikeuskatsomusten edelleenkehittämisestä. Taloustieteellisissä teoksissaan Marx piti johdonmukaisesti kiinni oikeuden ja lain (lainsäädännön) erottelusta, jonka hän oli esittänyt »Rheinische Zeitungiin» kirjoittamissaan artikkeleissa ja toistanut sittemmin »Saksalaisessa ideologiassa» ja »Filosofian kurjuudessa». Juuri taloustieteellisissä teoksissaan Marx esitti mahdollisimman täydellisen historiallismaterialistisen tulkinnan näistä kahdesta ilmiöstä, jotka geneettisesti ja funktionaalisesti nivoutuvat yhteen, mutta jotka eivät suinkaan *samastu* toisiinsa.

Nykyään marxilaiset tutkijat ovat yksityiskohtaisesti osoittaneet, että Marx asetti ja ratkaisi taloustieteellisissä teoksissaan yhteiskunnan rakennetta, toimintaa ja kehitystä koskevan teorian yleisiä ongelmia sekä analysoi yhteiskuntamuotojen dynamiikkaa. Näiden ongelmien joukkoon kuuluu mm. kysymys siitä, miten taloudellinen rakenne määrää päällysrakenteeseen kuuluvat instituutiot. Tässä yhteydessä meitä kiinnostaa lähinnä se, miten Marx käsitti oikeuden ja lainsäädännön määräytymisen perustasta. Marxin teoksista käy ilmi, että oikeus esiintyy niissä usein sellaisena kanssakäymisen muotona, joka välittömästi ilmaisee ja edustaa tavaroiden tuotantoon ja vaihtoon liittyviä suhteita. Ilman oikeutta kyseiset suhteet eivät voi vakiintua eivätkä kehittyä. Tavaroiden tuotanto ja vaihto vaatii oikeudellis-

ta kanssakäymistä (»todellista oikeutta»). Oikeudelliselle kanssakäymiselle on luonteenomaista se, että sen osallistajat (yksilöt, ryhmät, luokat) ovat vuorovaikutuksessa keskenään muodollisesti tasavertaisina ja toisistaan riippumattomina vaihdon subjekteina, jotka saattavat vapaasti ilmaista tahtonsa. Tavaranomistajat ovat asianomaisten taloudellisten suhteiden personoitumia; ei ulkoinen pakko vaan heidän välilleen syntyvien taloudellisten suhteiden luonne saa heidät noudattamaan oikeudellista kanssakäymistä järjestäviä normeja.

On helppo havaita, että selittäessään »todellisen oikeuden» riippuvuutta taloudellisista suhteista sen »materiaaliselta» ja »prosessuaaliselta» puolelta Marx ei juuri mainitse julkisten vallanelinten poliittisia toimia, hallitsevan luokan tahtoa, valtiokoneiston voimaansaattamia yleispäteviä käyttäytymissääntöjä tms. Tätä seikkaa ei voida pitää sattumana. Olisi kuitenkin väärin nähdä siinä todiste valtion välinpitämättömyydestä »todellista oikeutta» kohtaan, sen osallistumattomuudesta asiaan. Välinpitämättömyys, osallistumattomuus tai vastakohtaisuusasenne on tästä kaukana, sillä tosiasiallisesti lukuisat kanavat sitovat todellisen oikeuden ja valtion lujasti toisiinsa.

Edellä selostettu Marxin kanta todistaa vain siitä, että hän ei pitänyt todellista oikeutta (erotukseksi lainsäädännöstä) lainsäätäjän tietoisien norminluomistulosten tuloksena. Lainsäätäjän norminluomistoiminta ja sen tulokset määräytyvät »materiaalisesta käytännöstä», taloudellisista suhteista; kuitenkin ne määräytyvät talouselämästä toisin kuin todellinen oikeus, oikeudellinen kanssakäyminen.

Jotta lainsäädäntö pääsisi syntymään ja toimimaan, tarvitaan monimutkaisen sosiaalisen koneiston työskentelyä. Tämän koneiston pohjimmaisena perustana on yhteiskunnallinen työnjako. Yhteiskunnan mitassa työnjako noudattaa tiettyjä (historiallisesti konkreettisia) sääntöjä, jotka käsittävät lähinnä joka päivä toistuvat tuotteiden tuotanto-, jako- ja vaihtotapahtumat. Ihmisten sosiaalista vuorovaikutusta koskevat säännöt syntyvät ja muotoutuvat spontaanisti, vähitellen, »ihmisten selän takana»; ne luovat yhteiskunnallisiin elämäntilanteisiin tiettyä järjestyneisyyttä, säännöllisyyttä ja pysyvyyttä.

Yksilöille, luokille ja yhteiskunnalle objektiivisesti annettuihin käyttäytymiskaavoihin kiteytyvät taloudellisten suhteiden vaatimukset. Juuri nämä käyttäytymiskaavat lainsäätäjän tahto (hallitsevan luokan tahto) kohottaakin laiksi, ne saavat virallisen tunnustuksen julkisen vallan taholta ja »kirjataan» kutakuinkin tarkasti valtion lainsäädäntöön. Erityiset elimet turvaavat valtiokoneistosta lähtevien (sen sanktioimien) säädösten noudattamisen, ts. niiden yleispätevyyden.

Tämän sääntelyn piiriin ei kuulu ainoastaan tavaranomistajien kanssakäyminen, vaan myös alistussuhteet ja antagonistiset ristiriidat; se koskee myös sellaisia suhteita kuin herruus ja orjuus, eriarvoisuus, henkilökohtainen riippuvuus ym. Riistoyhteiskunnassa lainsäädäntö osoittautuu valtion harjoittaman mielivallan ilmenemis-
muodoksi (lakkaamatta hetkeksikään olemasta lainsäädäntöä), ts. sääntöjen ja periaatteiden kumoamiskeinoksi.

Edellä sanottu tuo valaistusta siihen tosiasiaan, että todellinen oikeus eli oikeudellinen kanssakäyminen ja lainsäädäntö määräytyvät tuotantosuhteista ja yhteiskunnan taloudellisesta rakenteesta eri tavalla; lisäksi ne eroavat toisistaan toimintatavaltaan ja sosiaaliselta rooliltaan.

Marxin taloustieteellisiin tutkimuksiin pohjautui tieteellisesti todistettu väittäminen, että lainsäädäntö, so. valtiokoneiston voimaan saattamat oikeusnormit, vaikuttaa aktiivisesti takaisin talouselämään, yhteiskunnallisiin suhteisiin ja luokkataisteluun. Selvitellessään yhteiskunnan taloudellista ja poliittis-oikeudellista rakennetta Marx teki sen havainnon, että oikeussuhteiden kehitys ei suinkaan toista tuotantosuhteiden kehitystä. Vaikka oikeus viime kädessä riippuu talousjärjestelmästä, se muodostaa erityisen osajärjestelmän yhteiskunnallisten yhteyksien kokonaisuudessa ja liikkuu omaa rataansa pitkin; sillä on myös oma kehityslogiikkansa.⁷²

Tämä merkitsi vakavaa korjausta niihin teoreettisiin käsityksiin valtio- ja oikeusinstituutioiden luonteesta, sosiaalisesta tehokkuudesta ja dynamiikasta, jotka liittyivät uuden maailmankatsomuksen alkukehittelyyn (1845—1846). Marxin 1850—1860-luvulla suorittamien taloudellisten tutkimusten ansiosta kävi mahdolliseksi voittaa lopullisesti näkemys oikeudesta, valtiosta ja

politiikasta pelkkinä aineellisen tuotannon modifikaatioina.

Käsitys, jonka mukaan perusta, päällysrakenne ja muut yhteiskunnan komponentit ovat dialektisen kokonaisuuden osia, erilaisuuksia ykseyden sisällä, on sosiaalitutkimuksen marxilaisen metodologian peruspiirre. Tämän metodologian soveltaminen osoittaa, että kokonaisjärjestelmän olintapojen ja osajärjestelmien organisaation ja toiminnan välillä vallitsee tietty vastaavuus. Sen vuoksi on mahdollista ja välttämätöntä soveltaa Marxin talous-osajärjestelmän dynamiikan selvittelyssä käyttämiä analyysiotteita luokkayhteiskunnan perustan ja päällysrakenteen välillä vallitsevien riippuvuussuhteiden historiallismaterialistiseen tulkintaan.

Perustan ja päällysrakenteen, yhteiskunnan taloudellisen rakenteen ja poliittis-oikeudellisten instituutioiden vuorovaikutusta hallitsevat objektiiviset lainalaisuudet. Nämä toteutuvat yhteiskuntaluokiksi ryhmittyneiden ihmisten käyttäytymisen eli toiminnan kautta. Yhteiskunnan luokkarakenteen, luokkien välisten ja luokkien sisäisten suhteiden huomioonottamisella on varsin olennainen merkitys valtion ja oikeuden synnyn, niiden olemuksen, muodon, yhteiskunnallisen roolin ja kehityksen ymmärtämiselle.

I Internationaali: poliittisen strategian ja taktiikan kysymyksiä. Marx ja Engels kävivät mustan taantumuksen kaudellakin sitkeää taistelua kaikkien maiden proletariaatin yhteenliittymisen puolesta. Tämän taistelun tuloksena perustettiin 1864 Kansainvälinen työväenliitto eli I Internationaali. Järjestön tehtävänä oli edistää itsenäisen työväenliikkeen syntyä, proletaarien vapautumista erilaisten sosialististen ja puolisosialististen lahkokuntien vaikutuksesta sekä työläisjoukkojen kasvattamista proletaariseen internationalismiin.

»Marx ja Engels panivat alkuun vankan internationalistisen perinteen työväenliikkeessä. He katsoivat marxilaisten puolueiden tärkeimmäksi velvollisuudeksi aktiivisesti myötävaikuttaa siihen, että internationalismi syöpyisi taistelevan työväenluokan tietoisuuteen ja että siitä tulisi työväenluokan strategian ja taktiikan perusta. Tähdentäessään proletariaatin kansainvälisten ja kansallisten tehtävien yhteenkuuluvuutta Marx ja Engels antoivat mallinäytteitä taistelusta kansallisen rajoittu-

neisuuden ja lahkolaisuuden erilaisia ilmentymiä vastaan; he osoittivat, että nämä tendenssit taannuttavat työväenliikkeen kehitystä, käyttivät ne kilpenään millaisia fraaseja tahansa.»⁷³

Johtaessaan I Internationaalinen toimintaa Marx ja Engels omistivat runsaasti huomiota niille valtion ja oikeuden kysymyksille, jotka liittyivät proletariaatin kapitalismia vastaan käymän taistelun strategiaan ja taktiikkaan. He selvittivät työtätekeville, että työväenluokka, olemukseltaan rakentava voima, on maailmanrauhan uskollisin puoltaja. Mutta proletariaatin ei pidä tuudittautua porvarillisten ja pikkuporvarillisten passivistien kuvitelmien valtaan ja asettua sille kannalle, että mikä tahansa sota, myös vapaussota, on katsottava ehdottomaksi pahaksi. Marx ja Engels osoittivat, että ulkopoliittisessa toiminnassaan proletaarisen liikkeen tulee lähteä siitä, että jokaiselle kansakunnalle on tunnustettava itsemääräämisoikeus. He korostivat, että kansa, joka pyrkii voimakeinoin »onnellistamaan», so. sortamaan muita kansoja, ei voi olla vapaa. Tietoisena siitä, että proletaarisen vallankumouksen tulevat voitot lopettavat hyökkäyssodat, ryöväyksen ja orjuutuksen, Marx kirjoitti: »Vastakohtana vanhalle yhteiskunnalle, jota rasittavat taloudellinen kurjuus ja poliittinen mielettömyys, on syntymässä uusi yhteiskunta, jonka kansainvälisenä periaatteena tulee olemaan *rauha*, sillä jokaisella kansalla tulee olemaan yksi ja sama valtias — *työ*.

Tämän uuden yhteiskunnan edelläkävijänä on Kansainvälinen työväenliitto.»⁷⁴

Marxin laatimassa I Internationaalinen perustamismanifestissa sanottiin, että poliittisen vallan valtaaminen on työväenluokan suuri velvollisuus. Työväenluokan rivit kasvavat. Kuitenkin lukumäärä sellaisenaan »ratkaisee asian vain silloin, kun joukkoja on yhdistämässä järjestö ja sitä johtaa tieto»⁷⁵. Auttaessaan eri maiden työtätekeviä valitsemaan mahdollisimman tarkoituksenmukaisia ja tehokkaita taistelukeinoja riistäjäluokkia ja niiden herruutta suojelevia valtio- ja oikeusinstituutioita vastaan Marx ja Engels kiinnittivät erityistä huomiota sellaisten organisaatiomuotojen etsintään, jotka vapauttaisivat työväenluokan lahkolaisuuden pauloista, vastaisivat proletaarisen liikkeen olemusta ja sopisivat kunkin maan konkreettisiin historiallisiin oloihin.

Niinpä Marx arvosteli Saksan yleisen työväen yhdistyksen johtajan Johann Schweitzerin ehdotusta tiukasti keskitetyn ammattiyhdistysjärjestön perustamisesta. Schweitzerin mielestä tämän järjestön piti Ferdinand Lassallen oppien mukaisesti olla presidentin diktatuurin alainen. Marx hylkäsi ehdotuksen, koska se oli ristiriidassa proletaarisen ammattiyhdistysliikkeen tarkoituksen ja sen tehtävien kanssa. Tuollainen järjestö »ei olisi toivottava, kaikkein vähiten Saksassa, jossa pienestä pitäen työläisen elämää ohjailaan virkavaltaisesti, ja hän uskoo auktoriteettiin, esimiesviranomaiseen, ja jossa häntä sietää ennen kaikkea opettaa *kulkemaan omilla jaloillaan*»⁷⁶. Marx esitti tässä äärimmäisen selkeästi ajatuksen, että työväenliike ei voi kehittyä ilman demokratiaa.

Työväenliikkeen kehitys ei ole ajateltavissa myöskään ilman taistelua proletariaatin tieteelliselle vallankumoukselliselle teorialle vihamielisiä katsomuksia vastaan. Marxin ja Engelsin toimintavuosia I Internationaalissa leimaa jyrkkä vastustusasenne proudhonilaisuuteen, lassallelaisuuteen ja bakuninilaisuuteen. Marxin artikkeli »Proudhonista» (tammikuu 1865) tarjoaa esimerkin siitä, miten hän vastusti samalla kertaa reformismin, opportunistin ja lahkolaisuuden eri muunnoksia.

Kansainvälisen työväenliiton ja sen kansallisten jaostojen toiminta herätti luonnollisesti maailman mahtavien vihan. He syyttivät Internationaalia salaliitteilusta. Torjuessaan näitä perusteettomia syytöksiä Marx kirjoitti: »Jos salaliiton tekee työväenluokka, joka muodostaa jokaisen kansakunnan valtaenemmistön ja luo kaikki sen rikkaudet ja jonka nimeä vallananastajatkin pyrkivät alituisen käyttämään hallintonsa verhona, niin työväenluokka tekee sen avoimesti, kuin aurinko pimeyttä vastaan, täysin tietoisena siitä, että ilman työväenluokkaa ei voi olla olemassa mitään laillista valtaa.»⁷⁷ Näin kirjoitti Marx toukokuussa 1870. Vajaan vuoden kuluttua Ranskan työväenluokka suoritti proletaarisen vallankumouksen ja pystytti laillisen vallan: ensi kerran historiassa syntyi proletaarinen valtio Pariisin kommuunin muodossa.

Historian ensimmäisen proletaarisen valtion synty aloitti uuden vaiheen myös marxilaisen valtio- ja oikeusopin kehityksessä.

4. MARXILAISEN VALTIO- JA OIKEUSOPIN KEHITYS 1871—1895

Pariisin kommuuni aloitti uuden maailmanhistorian aikakauden. Se muodostui rajapyykiksi, joka osoitti porvariston nousukauden, porvarillis-liberaalisten uudistusten ja feodaalis-monarkkisten laitosten murtamisen kauden päättyneen. Tässä vaiheessa kapitalismin etenevä kehitys saavutti pätekohtansa. Tuon rajapyykin takana alkoi »porvariston täydellisen herruuden ja rappeutumisen aikakausi, aikakausi, jolloin edistyksellisen porvariston tilalle tulee taantumuksellinen ja taantumuksellisin finanssipääoma»⁷⁸. Pariisin kommuuni merkitsi samalla kansainvälisen työväenluokan ja tieteellisen proletaarisen teorian etenemistä uusiin, entistä merkittävämpiin historiallisiin asemiin.

Marxin ja Engelsin oppi oli saanut täydellisen voiton pikkuporvarillisen sosialismin aatteista ja päässyt valta-asemaan sekä kansainvälisessä työväenliikkeessä että Länsi-Euroopan edistyksellisten yhteiskunnallisten aatesuuntien piirissä. Vuodesta 1871 alkoi uusi vaihe marxilaisen valtio- ja oikeusteorian kehityksessä. Tämän teorian kaikki komponentit kehittyivät olennaisesti edelleen.

Pariisin kommuunin poliittisen kokemuksen yleistäminen. Huomio kiintyy lähinnä siihen seikkaan, että Marxin ja Engelsin suorittama Pariisin kommuuniin liittyvien tapahtumien ja Kommuunin suorittamien toimenpiteiden analyysi teki mahdolliseksi laskea perustan proletaarista valtiota ja oikeutta koskevalle opille, josta tuli tieteellisen kommunismin perustajien valtio- ja oikeustieteellisen oppijärjestelmän tärkein ainesosa.

Pariisin kommuuni testasi käytännössä Marxin 1852 esittämän teesin: riistovaltion virkavaltais-sotilaallisen koneiston murskaaminen, hävittäminen on todellisen kansanvallankumouksen (ja siis myös proletaarisen vallankumouksen) ennakkoehto mannermaalla⁷⁹. Leninin mukaan Marxin lausuntoon virkavaltais-sotilaallisen valtiokoneiston murskaamisen välttämättömyydestä sisältyi »marxilaisuuden tärkein opetus proletariaatin tehtävistä vallankumouksessa valtion suhteen»⁸⁰.

Marx ja Engels pitivät tätä opetusta niin merkityksellisenä, että he »Kommunistisen puolueen manifestin»

esipuheessa (1872) katsoivat johtopäätöksen, että työväenluokan täytyy murskata työtätekeviä sortava virkavaltais-sotilaallinen koneisto (se ei voi yksinkertaisesti ottaa haltuunsa valmista valtiokoneistoa käyttääkseen sitä omiin tarkoituksiinsa), täydentävän olennaisesti marxismiin ensimmäistä ohjelmallista asiakirjaa.

Pariisin kommuunin organisaatiossa ja toiminnassa Marx ja Engels kykenivät erottamaan sen uudentyyppisen valtion ääriiviivat, joka proletariaatin täytyy rakentaa murskatun porvarillisen valtiokoneiston tilalle. Kommuunin tyyppinen valtio edusti Marxin mielestä työväenluokan diktatuuria, sitä vihdoinkin keksittyä poliittisen organisaation muotoa, jonka vallitessa työn taloudellinen vapautus saattoi tapahtua.

Marx opetti, että valtaan tultuaan proletariaatin on arvioitava oikein sille tarjoutuvat reaaliset mahdollisuudet yhteiskunnan uudistamiseen. Ennen kaikkea sen tulee välttää liikaa kiirehtimistä, seikkailuhenkistä, harmitsematonta suhtautumista syvälleikäpien taloudellisten ja yhteiskunnallis-poliittisten uudistusten vauhtiin ja menetelmiin. Ei pidä luulla, että menestys on saavutettavissa kertaheitolla, äkkitempauksella. Pariisin kommuunin kokemuksesta seurasi, että »kapitalistisen ja kommunistisen yhteiskunnan välillä on siirtymäkausi, jolloin edellinen muutetaan vallankumouksen kautta jälkimmäiseksi. Vastaavasti tulee olemaan myös poliittinen siirtymäkausi, jolloin valtio ei voi olla mitään muuta kuin *proletariaatin vallankumouksellista diktatuuria.*»⁸¹ Lenin näki tässä päätelmässä valtiota ja sosialistista vallankumousta koskevan marxilaisen opin eräänlaisen loppusumman.⁸²

Arvioidessaan Pariisin kommuunin toimenpiteitä, niiden taustaa ja seurauksia Marx totesi, että proletariaatin valtaantulo ei sinänsä vielä poista luokkataistelua yhteiskunnasta. Kuitenkin työväenluokan valtaanastuminen »luo järjennäköisen tilanteen, jossa luokkataistelu voi läpikäydä eri vaiheitaan mahdollisimman järkevällä ja humanilla tavalla»⁸³. Työväenluokan tulee lujalla kädellä ehkäistä vastavallankumouksen kaikki mahdolliset vehkeilyt. Samalla sen on annettava yhä suurempi merkitys proletaarisen valtion talouspolitiikalle. Tämän valtion tarkoituksena on vapauttaa talous spontaanisuudesta ja anarkiasta sekä päästä ajan oloon »yhteiskunnal-

listen tuotantomuotojen sopusuhtaiseen kansalliseen ja kansainväliseen koordinointiin»⁸⁴.

Tieteellisen kommunismin perustajat lukivat Pariisin kommuunin tärkeimpien opetusten joukkoon sen käytännölliset toimet poliittisen vieraantuneisuuden poistamiseksi. Pariisin kommuuni oli kansan itsehallinnon valtiollinen organisaatio, se sääti valtaa käyttävien virkailijoiden ja hallintotehtäviä hoitavien henkilöiden tiukan vastuunalaisuuden väestölle, joka on heidät valinnut, ja myös toteutti tämän järjestelmän. Vain tällainen vastuunalaisuus voi estää yhteiskunnan poliittisen johdon muuttumisen joukkojen komenteluksi.

Tutkiessaan Pariisin kommuunin kokemusta Marx ja Engels tähdensivät erityisesti niitä Kommuunin toimenpiteitä, joiden piti turvata työtätekevien tosiasiallinen osallistuminen tärkeimpien poliittisten päätösten tekoon ja proletaarisen valtion viranhaltijoiden muuttaminen uuden yhteiskunnan tunnollisiksi *palvelijoiksi*, jotka ovat selontekovelvollisia ja todella vastuunalaisia yhteiskunnalle.

He tunsivat perusteellisesti ja arvostivat korkealle Kommuunin käyttöön ottaman valvontakoneiston, jonka avulla kansanjoukot kontrolloivat vallanelimiä työväenluokan poliittisen herruuden oloissa. Tällainen valvonta edellytti, että kaikki virkamiehet alhaalta ylös asti valitaan (ei nimitetä), ts. »sopiva henkilö» valitaan »sopivalle paikalle», että edustajat noudattavat tinkimättömästi valitsijoidensa imperatiivisia mandaatteja, että viranhaltijat ovat aina selontekovelvollisia kansalle ja että heidät voidaan vaihtaa (hoitivatpa he mitä virkaa tahansa), että valitsijat voivat millä hetkellä tahansa kutsua pois ne edustajat, jotka eivät syystä tai toisesta ole lunastaneet joukkojen luottamusta, ja että kiipeily ja lahjonta valtiokoneistossa ehkäistään. Marx katsoi, että tämänkaltaiset keinot ynnä viranhaltijoiden korkea moraalit voivat muuttaa valtionhallinnon »yhteiskuntaalastavasta elimestä kokonaan yhteiskunnan alaiseksi elimeksi»⁸⁵.

Uusi valta pyrki jo institutionalisoitumisensa alkuvaiheissa säätämään sellaisen poliittisen menettelytavan, jonka vallitessa työtätekevät, jotka eivät välittömästi osallistu valtiokoneiston toimintaan, voivat käsitellä ja tarkastaa valtion kaikkien viranhaltijoiden toimia,

valvoa heidän noudattamaansa linjaa, vahvistaa heidät virkaansa tai (mikäli aihetta ilmenee) erottaa virasta.

Selvittäessään näiden (Marxin aivan erityisesti tähdentämien) Pariisin kommuunin demokraattisten toimenpiteiden tarkoitusta Engels kirjoitti vuonna 1891, että valtiovallan vallanneen työväenluokan »täytyy suojella itseään omilta valtuutetuiltaan ja virkailijoiltaan»⁸⁶.

Tämä väittämä kiinnosti suuresti Leniniä. Valmistellessaan teostaan »Valtio ja vallankumous» hän ei tyytynyt vain tekemään muistiinpanoja Engelsin lausunnosta, vaan katsoi tarpeelliseksi kirjoittaa sen erikseen muistiinpanovihkonsa marginaaliin.⁸⁷

Työväenliikkeessä toimineet erilaiset anarkistiset ryhmittymät yrittivät Pariisin kommuunin kokemusten väärintulkinnan avulla jälleen herättää oppinsa eloon ja »ylittää» marxismin. Marx ja Engels arvostelivat 1870-luvulla useissa teoksissaan anarkistisia katsomuksia, ennen kaikkea bakuninilaisuutta. Kehottaessaan hävittämään valtiolaitoksen (myös proletariaatin diktatuurin valtion) anarkistit menivät mielettömyyksiin. Tämä kehotus oli sitäkin vaarallisempi, kun sitä »perusteltiin» viittauksilla Pariisin kommuunin käytäntöön.

Aatteellis-teoreettisen taistelun objektiivinen logiikka vaati Marxia ja Engelsiä kehittelemään paljon voimaperäisemmin kuin aiemmin sellaisia ongelmia kuin luokkayhteiskunnan valtiorakenteen historiallinen väistämättömyys, valtion yhteys joidenkin yhteiskunnan yleisetujen mukaisien tehtävien hoitoon, proletaarisen valtion ehdoton välttämättömyys siirtymäkaudella kapitalismista sosialismiin, julkisen vallan, monien organisatoristen ja hallinnollisten tehtävien sekä ihmisten käyttäytymisen normatiivisen sääntelyn säilyminen tulevaisuuden yhteiskunnassa.

Anarkistit eivät käsittäneet sitä, että ihmisten toiminnan ja suhteiden institutionalisoituminen, ts. se, että ihmisten vuorovaikutus välittyy instituutioiden, sosiaalisten »esineiden», auktoriteettien, lakien yms. kautta, on yhteiskunnan olemassaolon välttämätön edellytys. He pitivät yhteiskunnan organisaatio- ja institutiiorakennetta jonakin itsenäisenä voimatekijänä ja kaikkien yhteiskunnallisten epäkohtien pääsyynä. Anarkistit eivät ottaneet huomioon sitä, että tähän rakenteeseen

vaikuttavat ratkaisevasti tuotantosuhteiden järjestelmä, yhteiskunnan luokkarakenne ja luokkien välinen taistelu.

Vastustaessaan anarkistien poliittista nihilismia Marx ja Engels jatkoivat nöyrän valtiouskon paljastamista.⁸⁸ Kun valtiota pidetään ihmisten yläpuolella olevana ja heistä riippumatta vaikuttavana autuaaksitekevänä voimana, niin alamaiset tuntevat nöyrää pieteettiä tätä kaikkivoipaa olentoa kohtaan ja pyrkivät tottelemaan sitä sokeasti. Tieteellisen kommunismin perustajat osoittivat, että valtion taikauskoinen kunnioittaminen, joka uudella ajalla on poliittisen kuvien kumartamisen maallinen ilmenemismuoto, on täysin riistäjäluokkien etujen mukaista. Se turmelee työtätekeviä joukkoja, synnyttää niissä passiivisuutta, lamaannuttaa niiden taisteluhengen ja himmentää proletariaatin luokkatietoisuutta. Työväenliikkeessä se ruokkii opportunistia. Poliittisen kuvien kumartamisen voittamiseksi ei riitä, että sen vastapainoksi asetetaan teorian alalla tieteellinen käsitys valtion luonteesta ja sen roolista. Täytyy Kommuunin esimerkkiä seuraten konkreettisin, käytännöllisin toimenpitein kumota se uskonkappale, jonka mukaan politiikka ja hallinto ovat »jonkinlaisia mysteerejä, jonkinlaisia transsendentteja toimintoja»⁸⁹.

Se korostunut mielenkiinto, jota Marx ja Engels osoittivat valtion ja oikeuden eri ongelmia kohtaan vuoden 1871 jälkeen, ei johtunut vain edellä mainituista syistä. Marxisin leviäminen muihin maanosiin (Euroopan ulkopuolelle) vaati todella yleismaailmallisen, ei vain länsieurooppalaisen, yhteiskunnallisen kokemuksen kauaskantoista synteesiä. Uudet perustavat tieteelliset löydöt (varsinkin alkukantaista yhteisöjärjestelmää koskevat löydöt) tekivät välttämättömäksi palata takaisin materialistisen historiankäsityksen yleiseen problematiikkaan, kuitenkin jo entistä korkeammalla tietotasolla.

Valtion ja oikeuden perusongelmien analyysin syventäminen. Valtion synty oli yksi niitä pääaiheita, jotka suuresti kiinnostivat Marxia ja Engelsiä tarkasteltavana olevalla kaudella. Tämän aiheen jatkokäsittely oli omiaan syventämään käsitystä valtion paikasta ja roolista historiallisessa tapahtumisessa, yhteiskunnan ja valtion yhteydestä, valtion olemuksesta ja valtiotypologiasta, valtion rakenteesta, tehtävistä ja toiminnasta, työväenluokan suhtautumisesta valtioon ym.

Teoksessaan »Asuntokysymyksestä» (1873) Engels kirjoitti: »Yhteiskunnan tietyllä, varsin varhaisella kehitysteella ilmaantuu tarve saattaa päivästä toiseen toistuvat tuotteiden tuotantoa, jakoa ja vaihtoa koskevat toiminnot yleisen säännön alaisiksi, huolehtia siitä, että yksilö alistuisi tuotannon ja vaihdon yleisten ehtojen alaiseksi. Tämä sääntö, joka ensiksi ilmenee tapana, muuttuu sitten *laiksi*. Lain mukana syntyvät välttämättömästi elimet, joille uskotaan sen voimassapitäminen — julkinen valta, valtio.»⁹⁰ Tämä ajatus oli esitetty jo »Saksalaisessa ideologiassa», mutta tässä se painotti selvästi ennen kaikkea valtion synnyn taloudellista määrännäisyyttä. Hyvin tärkeä momentti, jota Marx ja Engels eivät liene missään muualla tähdentäneet niin voimakkaasti, oli maininta siitä, että oikeuslait ja valtio ilmaantuvat samanaikaisesti.

»Anti-Dühringissä» (1877)⁹¹ Engels palasi valtion alkuperän ongelmaan. Hän tarkasteli sitä suurin piirtein samasta näkökulmasta kuin teoksessaan »Asuntokysymyksestä». Tarkoituksena oli kuitenkin selvittää, miten yhteiskunnan jakautuminen luokkiin (etuoikeutettuihin ja oikeudettomiin, riistäjiin ja riistettyihin, hallitseviin ja sorrettuihin) heijastuu syntymässä olevan valtion toiminnan laajuuteen ja sen luonteeseen. Engelsin mielestä »valtio, joksi samanheimoisten yhteisöjen luonnolliset ryhmät aluksi vain yhteisten etujensa suojelemiseksi (esim. maan kastelua varten itämailla) ja puolustamiseksi ulkoisia vihollisia vastaan olivat kehittyneet, saanut yhtä varmasti tarkoituksensa etuoikeutettujen luokkien elämän ja valta-aseman edellytysten puolustamisen väkivalloin hallittua luokkaa vastaan»⁹² (2. osa, 1. luku)

Saman osan 4. luvussa Engels valaisi paljon täydellisemmin kuin edellä esitetystä katkelmassa valtion syntyä tarkastellen sitä elimellisenä osana laajempaa ja moninaisin muodoin esiintynyttä luokkien sekä herruus- ja alistussuhteiden syntyprosessia. Kritisoidessaan Dühringin väkivaltateoriaa, ts. yhteiskunnallisen eriarvoisuuden, riiston, poliittisen herruuden ja valtion syntyperän voluntaristista, subjektiivisidealista selitystä, Engels esitti väittämän, että »poliittinen valta on... pysynyt jatkuvasti pystyssä vain suorittaessaan yhteiskunnallisia virkatoimiaan»⁹³. Ne virat, jotka alun perin

liittyivät tällaisten yhteiskunnallisten tehtävien hoitoon, olivat Engelsin käsityksen mukaan »valtiovallan alkeita».

Kumotessaan Dühringin dogmeja Engels katsoi ensisijaiseksi tehtäväkseen esittää valtion syntyperän historiallismaterialistisen selitysperiaatteen, so. ajatuksen, että valtion syntytaustan muodostavat objektiiviset taloudelliset ja luokkasosiaaliset tekijät. »Anti-Dühringissä» hän ei asettanut tavoitteekseen seurata yksityiskohdittain, miten »yhteiskunnallisten toimintojen itsenäistymisen yhteiskunnan suhteen ajan oloon saattoi lisääntyä aina herruudeksi yhteiskunnan yli, kuinka palvelija vähitellen muuttui herraksi siellä, missä oli suotuisa tilaisuus, miten tämä herra aina olosuhteiden mukaan esiintyi itämaisena despoottina tai satraappina, kreikkalaisena heimoruhtinaana, kelttiläisenä klaanipäällikkönä jne., missä määrin hän tämän muutoksen yhteydessä lopuksi käytti väkivaltaa apunaan ja vihdoin, miten yksityiset hallitsevat henkilöt sulautuivat hallitsevaksi luokaksi»⁹⁴. Näitä ongelmia Engels tutki teoksessaan »Perheen, yksityisomaisuuden ja valtion alkuperä» (1884). Yksityiskohdaisesti tarkastelemme kysymystä tuonnempana⁹⁵, tässä vain mainitsemme ne perusasiat, joiden huomioonottaminen on aivan välttämätöntä tämän teoksen sisällön ja merkityksen arvioimiseksi.

Kaikinpuolinen analyysi niistä ehdoista ja olosuhteista, joiden vallitessa valtio syntyy, kehittyy ja tulevaisuudessa kuoleutuu, muodostui uudeksi merkittäväksi vaiheeksi luokkayhteiskunnan poliittista ja oikeudellista päällysrakennetta koskevan marxilaisen opin kehityksessä. Se oli samalla »Kommunistisen puolueen manifestissa», »Pääomassa», »Kansalaissodassa Ranskassa» ja »Anti-Dühringissä» esitetyn Marxin ja Engelsin valtio-opin loogista jatkoa.

Muinaishistorian ongelmien tutkiminen monien Euroopan ja Pohjois-Amerikan alueiden tarjoaman aineiston valossa toi Engelsille uusia todisteita siitä, että yksityisomistukseen perustuvan järjestelmän tuho, valtion, tuon riistävän vähemmistön harjoittaman riistetyn enemmistön luokkasorron välineen hävittäminen ja proletariaatin diktatuurin voitto ovat väistämättömiä ja että työväenluokan diktatuurin pystyttäminen ja valtion kuoleutuminen tulevaisuuden luokattomassa kommunistisessa yhteiskunnassa ovat lainomaisia tapahtumia.

Nykyajan yhteiskuntatieteen saavutukset vahvistavat Engelsin perustavanlaatuiset väittämät valtion syntyä hallitsevista tärkeimmistä objektiivisista lainalaisuuksista, valtion luokkasosiaalisesta tarkoituksesta ja valtion kuoleutumisesta tietyssä historian vaiheessa.⁹⁶ Lisäksi tieteen kehittyessä on hankittu ja tutkittu poikkeuksellisen laajaa tosiasia-aineistoa, joka valaisee valtion syntyä eri maanosissa; tämä aineisto ei ollut eikä voinut ollakaan Engelsin tiedossa. Uudet tiedot täydentävät hänen piirtämänsä kuvaa valtion ja oikeuden syntyvaiheista, ne antavat mahdollisuuden konkretisoida ja tämentää joitakin hänen lausuntojaan, jotka koskevat yhteiskunnan poliittisen organisaation synnyn erillisiä ongelmia.

Engels samoin kuin Marx pyrki aina muotoilemaan tieteelliset johtopäätöksensä siten, että tutkimus tulisi suunnatuksi jatkuvaan etsintään eikä hänen teoreettisia väittämiään voitaisi käsittää uskonkappaleiksi, jotka asettavat sulun tieteen eteenpäinmenolle. Tämä oli täysin luonnollista, koska tieteellinen omantunnontarkkuus, kriittinen suhtautuminen sekä vallitseviin käsityksiin että omiin tutkimustuloksiinsa ja herkkä reagointi elämän ja tieteen uusiin ilmiöihin ja tendensseihin olivat yleensä marxismin perustajien luonteenomaisia piirteitä;⁹⁷ Engelsin mielestä monet alkukantaiset laitokset ja niiden kehittyminen luokkayhteiskunnan instituutioiksi olivat sellainen tutkimusalue, jossa saatettiin myöhemmin tehdä joukko löytöjä ja tarkentaa siihenastisia käsityksiä. Engels karttoi teorian selvittämättömien kysymysten yksipuolista ja hätiköivää ratkaisua. Näissä tapauksissa hän jätti liikkumatilaa erilaisten tieteellisten käsityskantojen puntaroinnille, kunnes uuden tosiasia-aineiston, uuden tieteellisen informaation perusteella voidaan tehdä tarkka ja varma päätelmä.

Oikeuden luonteen ja sosiaalisen roolin tutkiminen. Oikeuden, lainsäädännön, laillisuuden yms. ongelmat hallitsivat edelleen marxismin perustajien vuosina 1871—1895 ilmestyneiden teosten aihepiiriä. Kuten aikaisemminkin, Marx ja Engels pyrkivät kehittämään ja puolustamaan materialistista käsitystä oikeuden ja lain sisällöstä ja roolista, valtion norminluomistoiminnan luonteesta. He koettivat nyt suuremmassa määrin kuin aikaisemmin selvittää oikeudellisen päällysrakenteen raken-

teellisen ja toiminnallisen erikoislaadun ja määritellä tämän päällysrakenteen kunkin komponentin sosiaaliset mahdollisuudet, sen »yhteiskunnallisen toimintasäteen».

Kriittisissä reunahuomautuksissaan Adolf Wagnerin »Kansantaloustieteen oppikirjaan» (vuoden 1879 keskivaihe — marraskuu 1880) Marx toi jälleen esiin ajatuksen, että oikeus erikoislaatuisena yhteiskunnallisena suhteena on yhteydessä nimenomaan vaihtoprosessiin. Kosketellessaan mm. Wagnerin idealistista selvitystä vaihdon alkuperästä ja kehityksestä Marx huomautti ironisesti: »Meidän hämää miehemme (vir obscurus) asettaa kaiken pääläelleen. Hänellä ensin on olemassa oikeus ja sitten vaihto.»⁹⁸

Teoksessaan »Ludwig Feuerbach ja klassisen saksalaisen filosofian loppu» (1886)⁹⁹ Engels selvitteli niitä sosiaalipsykologisia ja institutionaalis-organisatorisia momenteja, jotka liittyvät taloudellisten tosiasioiden »kääntämiseen» »oikeusnormien kielelle», niiden siirtämiseen valtion julkaisemien lakien, ihmisten obligatoristen (yleispätevien) käyttäytymissääntöjen sisältötasolle. Marx ja Engels jatkoivat lainsäädännön analyysia poliittisena aktina¹⁰⁰, joka näkee päivänvalon luokkataistelun oloissa. Laki on vastakkaisiin, keskenään taisteleviin yhteiskuntaluokkiin ja -ryhmiin kuuluvien yksilöiden tahtomusten eräänlainen lopputulos, resultantti. Taloudellisesti ja poliittisesti hallitsevan luokan tahto vaikuttaa ratkaisevasti lainsäädäntöön. Se ei kuitenkaan määrää valtion voimassa olevien lakien kaikkea sisältöä. Proletariaatin voiman kasvaessa riistäjäluokkien on pakko suostua sellaisten lakien julkaisemiseen, jotka jossain määrin ovat riistettyjen joukkojen etujen mukaisia.¹⁰¹

Positiivisesta oikeudesta puheen ollen Marx ja Engels päättelivät seuraavasti: jokaisen nykyaikaisen valtion positiivinen oikeus esittäytyy yhtenäisenä ja eheänä lakijärjestelmänä. Voidakseen täyttää yhteiskunnallisen tehtävänsä sen täytyy ensiksikin ilmentää oikeusperiaatteissa taloudellisia suhteita ja vastata yleistä taloudellista tilaa sekä toiseksi olla tuon tilan sisäisesti sopusuhtainen ilmaus, jota eivät sisäiset ristiriidat lyö itseään korvalle¹⁰². Engels kirjoitti, että pyrkimys varjella lainsäädäntöä tämänkaltaisilta ristiriitaisuuksilta on oikeuskehityksen (ainakin siviilioikeuden kehityksen) tunnusomaisia piirteitä.

Myöhemmissä teoksissaan marxismin perustajat analysoivat eri näkökulmista oikeudellista päällysrakennetta. Tietoteoreettiselta kannalta he arvioivat sen yhdeksi sosiaalisen heijastuksen muodoista. Sosiologiselta kannalta he käsittivät oikeudellisen päällysrakenteen yhdeksi sosiaalisen vuorovaikutusprosessin osatekijäksi. Tässä mielessä heille oli hyvin tärkeää selvittää oikeudellisen päällysrakenteen yhteydet rinnakkaisiin ilmiöihin kuten moraaliin, vapauteen, tasa-arvoon ja oikeudenmukaisuuteen. Tätä ongelmaa on tutkittu perusteellisesti »Anti-Dühringissä».

»Gothan ohjelman arvostelussa» (1875) Marx tarkasteli ensi kerran oikeuden muodonvaihdoksia proletaarisen vallankumouksen jälkeen. Oikeus (so. erikoislaatuinen yhteiskunnallinen suhde, joka ilmenee mm. siinä, että samaa mittapuuta sovelletaan erilaisiin ihmisiin, jotka todellisuudessa ovat toisistaan poikkeavia, eriarvoisia yksilöitä)¹⁰³ on sekä syntynsä että reaalisen olemassaolonsa puolesta tavaranvaihdon välittämää; tavaranvaihdon luonteenomaiset piirteet ovat jättäneet siihen syvän jälkensä. Taloudellisen rakenteen perusteelliset muutokset, taloustyypin ja sen mukana myös sosiaalisen vaihtomekanismin vaihtuminen sekä yhteiskunnan koko kulttuurin uudelleensuuntautuminen aiheuttavat lainomaisesti perusteellisia muutoksia oikeuteen. Nämä muutokset tapahtuvat vähitellen, sitä mukaa kuin kypsyy kommunistinen yhteiskuntataloudellinen muodostuma, joka etenevässä kehityksessään läpikäy kaksi perusvaihetta: alemman ja korkeamman vaiheen.

Marxin ja Engelsin myöhäiskauden teokset osoittavat selvästi, että he sanoutuivat irti sellaisesta oikeuden tulkinnasta, jonka mukaan oikeus on aineellisen tuotannon sivutuloksena, talouden passiivinen jatke.¹⁰⁴ He pyrkivät selvittämään entistä täydellisemmin oikeusilmiöiden ominaislaadun ja monimutkaisuuden, moninaisten sosiaalisten prosessien oikeudellisen sääntelyn mahdollisuudet sekä oikeuden ja lain aktiivisen roolin luokkayhteiskunnan kehityksessä.

Taistelu sosiaalisten vuorovaikutusprosessien vulgaaria yksinkertaistamista vastaan. Nämä teoreettiset pyrkimykset liittyivät siihen taisteluun, jota Marx ja Engels kävivät niitä vastaan, jotka koettivat mataloittaa dialektis-materialistista historiankäsitystä, palauttaa sen »talou-

delliseen materialismiin». Tällainen tendenssi oli 1870—1890-luvulla havaittavissa eräillä marxismin kannattajiksi julistautuneilla tekijöillä. »Materialistinen historiankäsitys on nykyisin saanut lukuisia ystäviä, joille se on verukkeena *olla tutkimatta* historiaa», totesi Engels vuonna 1890. »Monille nuorille saksalaisille fraasit historiallisesta materialismista (*kaikkihan* voidaan tehdä fraasiksi) ovat... vain keino, jonka avulla he sommittelevat mahdollisimman nopeasti järjestelmällisiksi omat suhteellisen niukat historiatietonsa... ja sitten luulevat olevansa suuria.»¹⁰⁵ »Kirjeissään historiallisesta materialismista» Engels arvosteli yrityksiä karkeistaa marxilaista oppia ja käyttää sitä eräänlaisena kaavana, joka tekee tarpeettomaksi tunnontarkan tutkimustyön.

Varoittaessaan marxilaisen oppirakennelman profanoinnista Engels korosti, että todellisen elämän tuotanto ja uusintaminen määrää historian yleiskulkua vasta *viime kädessä*. »Enempää ei ole Marx enkä minäkään koskaan väittänyt. Jos väaristetään asettamus sanomalla taloudellinen tekijä *ainoaksi* määrääväksi, niin se muutetaan sisällyksettömäksi, abstraktiseksi, järjettömäksi korulauseeksi.»¹⁰⁶ Ihmisten koko esineellis-käytännöllinen toiminta, ihmisten todellisen elämän koko yhteiskunnallinen tuotanto ja uusintaminen eikä ainoastaan aineellisten hyödykkeiden tuotanto on historian määräävä tekijä. Taloudellinen perustekijä taas tulee esille sitä selvemmin, mitä pitempi on tarkasteltavana oleva ajanjakso, mitä mittavampi tutkittava ilmiö ja mitä suursuuntaisempia analyysin kohteena olevat yhteiskunnalliset instituutiot.

Olisi kuitenkin pedanttisuutta etsiä talouden uumenista jokaisen valtiollisen laitoksen olemassaolon syytä, jokaisen poliittisen ristiriidan salaisuutta tai jokaisen konkreettisen oikeusilmiön lähintä perustetta. Asian karkeaa yksinkertaistamista on Engelsin mielestä myös ajatus, että ei-taloudelliset elämänalueet on tuomittu laahustamaan aineellisen tuotannon perässä. Poliitiikka, valtio, oikeus ja ideologia ovat yleisen vuorovaikutuksen rajoissa suhteellisen itsenäisiä ja vaikuttavat takaisin niitä määrääviin tekijöihin.¹⁰⁷

Reformismin ja opportunistin kritiikki valtiota ja oikeutta koskevissa kysymyksissä. 1880—1890-lukujen vaihteessa suurin vaara alkoi uhata Länsi-Euroopan työ-

väenluokan vallankumousliikettä oikealta. Engels joutui lopulla ikäänsä käymään ankaraa ideologista taistelua reformisteja ja opportunisteja vastaan, jotka olivat ryhtyneet revidoimaan tieteellisen kommunismin perusväittämiä, tarkistamaan työväenpuolueiden yleislinjaa, joka tähtäsi sosialistisen vallankumouksen suorittamiseen.

Opportunistit hylkäsivät suuntauksen sosialistiseen vallankumoukseen vedoten siihen, että valtio ja yhteiskunta muka kasvavat jo elimellisesti sosialismiin vääjäämättömän kehityksen kuluessa. Tästä seurasi, että on turhaa ja vahingollistakin keskeyttää tapahtumien »luonnollinen» kulku turvautumalla luokkataistelun »äärimmäisyysmuotoihin», jotka rikkovat valtion lakeja ja herättävät hallitsevien luokkien tyytymättömyyden. Sosiaalidemokraattien tulee toimia yksinomaan valtiovalan julkaiseman lain rajoissa, yksinomaan laillisin keinoin. Samastaessaan poliittisen vallan ottamisen työväenluokan käsiin »valtiollisten olojen mullistamiseen verrisen vallankumouksen tietä» opportunistit luopuivat marxismin julistamasta proletariaatin diktatuurin aatteesta, proletariaatin harjoittaman yhteiskunnan valtiollisen johdon aatteesta.

Engels osoitti kestävämmäksi »rauhaarakastavan opportunistin», joka opetti »vanhan sikamaisuuden 'sosialistiseksi yhteiskunnaksi' reippaan-hurskaan-hilpeän-vaapaata 'kasvamista'»¹⁰⁸. Hän kehotti työväenpuolueita kaukonäköisesti siihen, etteivät nämä rajoittaisi toimintamahdollisuuksiaan sitoutumalla etukäteen joihinkin konkreettisiin poliittisiin organisaatiomuotoihin, joissa eri maiden siirtyminen sosialismiin voi tulevaisuudessa tapahtua.

Kehittyipä tilanne proletaaristen joukkojen kannalta kuinka suotuisasti tahansa, työväenluokan puolue ei Engelsin mielestä voi tehdä herroille porvareille sellaista palvelusta, että luopuisi kaikkien vallankumouksellisten taistelumenetelmien käytöstä ja pysyttelisi kaikissa olosuhteissa vanhan yhteiskunnan lakien rajoissa.¹⁰⁹ Työväenluokalla on »vallankumousoikeus»,¹¹⁰ joka sen tulee myös toteuttaa. Proletariaatti voi ja sen täytyy tarttua aseisiin, jos taantumukselliset hallitsevat luokat käyttävät aseellista väkivaltaa kansaa vastaan.

Proletaaristen vallankumouksellisten ei pidä välittää vihollisten huudoista, että sosialistinen vallankumous on

(muodollisesti) laitton tai oikeudenvastainen, Marx ja Engels opettivat. Marxin mukaan kumouksia ei koskaan toimeenpanna lakien nojalla.¹¹¹

Sosialistisella vallankumouksella on oma järkkymätön oikeusperustansa. Tänä perustana eivät kuitenkaan ole ne oikeusnormit, joita riistovaltio säätää kapitalistisen järjestelmän suojelemiseksi. Korkeimpana lakina (sosiaalihistoriallisessa mielessä), joka oikeuttaa ja pyhitää sosialistisen vallankumouksen, on kansan, kaikkien työtätekevien, so. yhteiskunnan valtaenemmistön paras. Proletaarinen vallankumous tarjoaa vihdoin reaalisen mahdollisuuden edistyksellisten ihmisten vaalimien tosi humanististen ihanteiden toteuttamiseen.

Tulevan aikakauden, kommunismin aikakauden perusaate. Vuoden 1894 alussa italialainen sosialisti Giuseppe Canepa pyysi Engelsiä valitsemaan uutta L'Era nuova -viikkolehteä varten moton, joka ilmaisisi mahdollisimman tarkoin tulevan aikakauden, sosialismin aikakauden perusaatteen vastakohtana vanhalle aikakaudelle, josta Dante on sanonut: »Toiset ihmiset hallitsevat, toiset kärsivät.» Engels vastasi Canepalle seuraavaa: »Olen koettanut löytää Teille sellaisen moton kuin Te olette pyytänyt Marxin teoksista, sillä pidän häntä aikamme ainoana sosialistina, joka voidaan asettaa suuren firenzeläisen rinnalle. Mutta en ole löytänyt mitään muuta sopivaa kuin seuraavan lauseen 'Kommunistisesta manifestista': 'Vanhan porvarillisen yhteiskunnan ja sen luokkien ja luokkavastakohtien tilalle tulee yhteisö, jossa kunkin yksilön vapaa kehitys on kaikkien vapaan kehityksen edellytyksenä.'»¹¹² Sen vuoksi on luonnollista, että sosialistinen yhteiskuntajärjestelmä muuttaa myös yhteiskunnan poliittisen järjestelmän, koko valtio- ja oikeuskoneiston (sen rakenneperiaatteet, toimintatavat ja -muodot jne.) keinoiksi, jotka palvelevat korkeinta sosiaalihistoriallista päämäärää, so. yksilön vapaata, täydellistä ja kaikinpuolista kehitystä.

Engelsin viimeiset elinvuodet osuivat aikaan, jolloin kapitalismi alkoi kehittyä imperialismiksi. Maailmassa syntyi laadullisesti uusi taloudellinen ja poliittinen tilanne. Yhteiskuntakehitys tuli entistä ristiriitaisemmaksi, epätasaisemmaksi ja dynaamisemmaksi, ja sosialismin aineelliset, organisatoris-tekniset ja henkiset edellytykset yhä kypsemmiksi. Subjektiivisen tekijän

osuus historiassa lisääntyi: kansanjoukkojen aloitteellisuuden, aktiivisuuden ja tietoisuuden merkitys kasvoi. Samalla myös yhteiskunnallisen edistyksen vastustajat saivat lisää pelivaraa. Ne ongelmat, joista vallankumouksellisen proletariaatin piti selviytyä vapauttaessaan itsensä ja yhteiskunnan riiston kahleista, monimutkaistui-
vat.

II Internationaalissa vallinnut maailmankatsomus ei voinut olla työväenluokan taisteluaseena pääomaa vastaan. Tämä ei johtunut siitä, että monet sosiaalidemokraattiset johtajat olisivat luopuneet marxismiin yleisperiaatteista, vaan siitä, että he rajoittuivat näiden periaatteiden muodolliseen tunnustamiseen. Toistellessaan yhtenänsä teesiä, että historiallinen prosessi tapahtuu objektiivisesti ja lainomaisesti, ihmisten tahdosta ja tajunnasta riippumatta, he luulivat olevansa uskollisia Marxin opin kirjaimelle ja hengelle. Tosiasiassa tämä teesi muuttui heillä abstraktisen, mekanistisen materialismin postulaatiksi, jonka mukaan toimiminen todellisuuden asettamissa rajoissa merkitsee vain mukautumista luokkavoimien olemassaolevaan tasapainojärjestelmään.

Kun tapahtumien kulku teki välttämättömäksi proletariaatin välittömän aktiivisen puuttumisen historialliseen tapahtumiseen ja marxismiin muuntamisen työväenpuolueiden käytännölliseksi toimintaohjelmaksi, silloin ajattelutapa, joka samasti yhteiskunnallisen determinismin fatalismiin, osoittautui enemmän kuin vääräksi; siitä tuli poliittisen mukautuvuuden lähde (ja sen puolustus). Näin yleisperiaatteiden abstraktinen ja julistuksellinen tunnustaminen johti opportunistiin, vallankumousliikkeen uusien, syntymässä olevien toimintamahdollisuuksien ignorointiin.

Marxismiin luova kehittäminen ja rikastaminen imperialismin aikakauden ja kansainvälisen työväenliikkeen hankkiman uuden kokemuksen analyysin pohjalta oli poikkeuksellisen tärkeä, mutta myös vaikea tehtävä. Sen ratkaisi Lenin, Marxin ja Engelsin uskollinen seuraaja ja heidän asiansa nerokas jatkaja.

5. LENIN KEHITTÄÄ MARXILAISTA VALTIO- JA OIKEUSOPPIA

Uusi historiallinen vaihe Marxin ja Engelsin valtio- ja oikeusopin kehityksessä liittyy erottamattomasti Leninin teoreettiseen ja käytännölliseen toimintaan.¹¹³

Leninin valtio- ja oikeuskäsitysten yhteys marxismin perustajien poliittisiin ja oikeudellisiin katsomuksiin. Korostettakoon heti alkuun Leninin oppien erottamatonta yhteyttä marxismin perustajien katsomuksiin. Ilman tämän jatkuvuuden huomioonottamista ei voida ymmärtää leninismien merkitystä nykyiselle historian aikakaudelle Marxin ja Engelsin katsomusten ainoana oikeana, johdonmukaisena ja tehokkaana jatkona ja edelleenkehittelynä. Tämän aatteiden jatkuvuuden selvittäminen on välttämätöntä myös siksi, että porvarilliset ja revisionistiset ideologit hyökkäävät jatkuvasti marxismileninismiiä vastaan. He pyrkivät »eristämään» marxismin ja leninismien toisistaan selittäen leninismien yhdeksi nykyaikaisen marxismin kansalliseksi tai alueelliseksi versioksi, vieläpä marxismista poikkeamiseksi ja sen tarkistukseksi.

Kaikki Leninin kehittämät poliittiset ja oikeudelliset näkemykset, joita NKP, kommunistiset veljespuolueet ja työväenpuolueet, kaikkien maiden marxistileninistit ovat sitten kehittäneet edelleen, pohjautuvat Marxin ja Engelsin perustavanlaatuisiin keksintöihin. Lenin kehitti, rikasti ja täydensi merkittäväällä tavalla marxilaisen valtio- ja oikeusteorian perusväittämiä ja saattoi ne vastaamaan uuden aikakauden oloja; hän perusteli, toi tieteeseen ja sovelsi käytäntöön uusia tieteellisiä väittämiä.

Kuten leninismi kokonaisuudessaan myös Leninin, suuren tiedemiehen, vallankumouksellisen ja yhteiskunnallisen toimihenkilön poliittinen ja oikeusteoria käsittää ensiksikin hänen itsensä kehittämät tieteelliset väittämät, toiseksi väittämät, jotka Leninin eläessä kehittivät hänen vaikutuksensa alaisina hänen oppilaansa sekä hänen perustamansa ja johtamansa marxilaiset järjestöt (VKP(b), Komintern), kolmanneksi teoreettiset käsitykset, jotka NKP, kansainväliset marxilaiset järjestöt, kommunistiset veljespuolueet ja kaikki marxistileninistit ovat tuoneet leninismien tieteelliseen

asevarastoon Leninin kuoleman jälkeen, mutta hänen aatteidensa ja käytännöllisen toimintansa määräävän vaikutuksen alaisina.

Valtio- ja oikeustiedettä ei voida kehittää menestyksellisesti, ellei pidetä ohjeena Leninin aatteita; toisaalta Leninin aatteiden merkitystä nykyisellä aikakaudella ei voida ymmärtää, ellei oteta huomioon NKP:n ja muiden kommunististen puolueiden panosta Leninin oppien kehittämiseen ja rikastuttamiseen.

Leniniläinen valtio- ja oikeusoppi on tänään ajankohdainen siksi, että Lenin on analysoinut meidän aikakaudellemme ominaiset perusprosessit, jotka tapahtuivat tai muotoutuivat hänen elinaikanaan (imperialismin ja imperialistisen valtion ja oikeuden ilmaantuminen; sosialistisen yhteiskuntajärjestelmän, sosialistisen poliittisen yhteiskuntaorganisaation sekä uudentyyppisen demokratian ja oikeusjärjestyksen synty; tieteellis-teknisen vallankumouksen edellytykset ja sen orastava vaikutus yhteiskuntaelämään; kansallisten vapautusliikkeiden siirtyminen uuteen kehitysvaiheeseen jne.).

Lenin kehitti ja sovelsi historian uuden aikakauden oloihin Marxin ja Engelsin muotoilemia periaatteellisia väittämiä valtiosta, demokratiasta ja oikeudesta; hän puolusti vallankumouksellista marxismia leppymättömässä aatteellisessa taistelussa porvarillista ideologiaa, pikkuporvarillisia reformistisia ja anarkistisia oppeja sekä marxismin oikeisto- ja »vasemmisto»-revisionistisia vääristelyjä vastaan.

Leninin suorittaman marxilaisen valtio- ja oikeusopin edelleenkehittelyn pääsuunnat. Perinnön vaaliminen ei merkitse lainkaan perinnön puitteisiin rajoittumista, vaan päinvastoin sen täydentämistä.¹¹⁴ Uskollisena tälle tunnuslauseelle Lenin kehitti marxilaista valtio- ja oikeusoppia: a) rikastutti poliittisten ja oikeudellisten ilmiöiden (instituutioiden, suhteiden ja aatteiden) tutkimusta koskevaa marxilaista metodologiaa yleistäen sosiaalisen käytännön ja käyttäen täysin määrin hyväkseen aikansa uusimpia tieteellisiä saavutuksia; b) täydensi marxilaisia käsityksiä valtiosta ja oikeudesta yleensä, niiden synnystä, olemuksesta, valtion ja oikeuden kehittymistä ja vaihtumista hallitsevista lainalaisuuksista sekä valtion ja oikeuden suhteesta luokkayhteiskuntaan; c) kehitti riistovaltion ja sen oikeuden, sen kaikkien historiallisten

tyyppien ja perusmuotojen tieteellistä teoriaa, loi opin imperialistisesta valtiosta ja oikeudesta sekä kritikoii porvarillista demokratiaa; d) kehitti oppia proletariaatin diktatuurista, siihen johtavista teistä ja poliittisista muodoista (mm. jälkeenjääneiden maiden kohdalla) sekä loi sosialistisen valtion (varsinkin neuvostovaltion), demokratian, oikeuden ja yhteiskunnan poliittisen organisaation teorian ottaen huomioon sen seikan, että vallankumous voittaa eri maissa eri aikoina; e) yhdisti teoreettisen tiedon vallankumoustaistelun käytäntöön uusissa historiallisissa oloissa sekä sosialistisen valtion ja oikeuden luomiseen ja kehittämiseen; f) puolusti tieteellistä valtio- ja oikeusteoriaa marxilaisvastaisia hyökkäilyjä ja revisionistisia vääristelyjä vastaan ja arvosteli antikommunismia, mm. neuvostovastaisuutta.

Se että Lenin kiinnitti jatkuvasti huomiota poliittisen vallan, valtion, oikeuden ja demokratian ongelmiin, selittyy organisaation ja yleensä yhteiskuntaelämän subjektiivisten tekijöiden merkityksen valtavasta kasvusta, joka on ominaista 1900-luvulle. Tämä koskee kapitalistista yhteiskuntaa, imperialismia, jossa »entistä hirveämmäksi käy työtätekevien joukkojen hirveä sorto, jota kaikkivoipien kapitalistiliittojen kanssa yhä tiiviimmin yhteensulautuva valtio harjoittaa»¹¹⁵. Sosialistisen valtion merkityksen kasvu on periaatteessa toisenluonteinen ilmiö, sillä sosialistinen valtio palvelee toisenlaisia, edistyksellisiä päämääriä ja on tärkein väline uuden yhteiskunnan rakentamisessa.

Sen vuoksi Lenin piti valtiota koskevaa kysymystä poliittisen ja ideologisen taistelun polttopisteenä, sen vuoksi hän näki yhden Marxin suurista ansioista siinä, että Marx »kehitti luokkataisteluooppia johdonmukaisesti päätyen oppiin poliittisesta vallasta, valtiosta»¹¹⁶. Lenin korosti, että uudella historian aikakaudella, vallankumouksellisten taistelujen aikakaudella, »kysymys valtion merkityksestä ja tehtävästä nousi esiin kaikessa suuruudessaan»¹¹⁷.

Tästä johtuu leninisin herkeämätön kiinnostus poliittista teoriaa kohtaan, mikä ei tietenkään merkitse sitä, että leninismi palautuisi kokonaan poliittiseen teoriaan. »Marxilaisuuden aatteellisen sisällön rikkauden ja monipuolisuuden vuoksi ei ole mitään ihmeteltävää siinä, että... historian eri kaudet työntävät erikoisesti etualalle

milloin minkin puolen marxilaisuudesta... Tämä ei merkitse sitä, että marxilaisuuden jonkin puolen jättäminen huomion ulkopuolelle olisi milloin tahansa sallittavaa; tämä merkitsee vain sitä, että johonkin puoleen kohdistuvan *kiinnostuksen vallitsevuus* ei ole riippuvainen subjektiivisista tahtomuksista, vaan historiallisten ehtojen kokonaisuudesta.»¹¹⁸

Käyttäen hyväkseen dialektismaterialistisen metodologian koko rikkautta Lenin rikastutti olennaisesti teollista käsitystä valtiosta yleensä ja erityisesti riistovaltiosta. Tämä koskee sekä niitä valtio- ja oikeusilmiöitä, jotka olivat aikoinaan marxismin perustajien huomion kohteena (orjavaltio, feodaalivaltio ja esimonopolistisen kehityskauden kapitalistinen valtio), että varsinkin monopolistisen kapitalismin aikaista valtiota ja oikeutta.¹¹⁹

Riistovaltiota käsittelevät Leninin tutkimukset sulkevat piiriinsä kokonaisen sarjan poliittishistoriallisia ongelmia. Niiden joukosta voidaan mainita seuraavat: riistovaltion ja sen oikeuden synty sekä riistovaltion historialliset perustyytit; Venäjän feodaalisen ja porvarillisen valtion kehityksen syvälinen analyysi; tsaari-Venäjän ja porvarillisen väliaikaisen hallituksen lainsäädännön tutkiminen; antagonistisiin luokkiin jakautuneen yhteiskunnan ja riistovaltion keskinäiseen suhteeseen liittyvät ongelmat; porvarillisen valtion olemuksen, tehtävien, koneiston ja muotojen (parlamentaaristen ja ei-parlamentaaristen) tutkiminen, mm. johtavien kapitalististen maiden osalta.

Yksi Leninin tutkimus- sekä vallankumouksellisen ja käytännöllis-poliittisen toiminnan tärkeitä momenteja oli kysymys sosialistisen vallankumouksen suhteesta porvarilliseen ja esiporvarilliseen valtioon. Tästä johtui, että Lenin kiinnitti suurta huomiota kapitalismin uusimpaan vaiheeseen, imperialismin valtioon, oikeuteen ja demokratiaan.

Leninin oppi imperialistisesta valtiosta ja oikeudesta. Suurimman panoksen marxilaiseen riistovaltioteoriaan Lenin antoi luomalla opin imperialismista, joka käsittää imperialistisen valtion ja oikeuden teorian sekä monopolikapitalismin aikaisen porvarillisen demokratian analyysin ja kritiikin. Jo imperialismien alkuvaiheissa Lenin pani merkille joukon uusia piirteitä kapitalistisessa ta-

louselämässä ja politiikassa.¹²⁰ Ensimmäisen kerran Lenin esitti oppinsa imperialismista ja imperialistisesta valtiosta jokseenkin täydellisesti kirjassaan »Imperialismi kapitalismin korkeimpana vaiheena»¹²¹ ensimmäisen maailmansodan ollessa kiihkeimmillään; tämä suursota osoitautui Lokakuun suuren sosialistisen vallankumouksen aloittaman uuden maailmanhistoriallisen aikakauden esi­näytökseksi. Mainittu kirja päätti kapitalistisen yhteis­kuntataloudellisen muodostuman uusiin kehitysilmiöihin kohdistuneet pitkäaikaiset tutkimukset, jotka olivat muodostaneet kuulut »Imperialismi-vihkot» ja jotka oli­vat saaneet osittaisen ilmauksensa monissa 1915—1916 julkaistuissa Leninin teoksissa.¹²² Kirjassaan »Imperia­lismi kapitalismin korkeimpana vaiheena» Lenin esitti mahdollisimman systemaattisesti monopolikapitalismin teoriansa, johon hän myöhemmin useaan otteeseen palasi.

Jo ennen tämän teoksen ilmestymistä kapitalismin uudet kehityspiirteet olivat kiinnittäneet monien talous­tieteilijöiden, publisistien ja sosiologien huomiota: sel­laisilta porvarillisilta ja sosiaalireformistisilta teoreeti­koilta kuin Hobson, Hilferding ja Kautsky oli julkaistu tätä aihepiiriä käsitteleviä teoksia. Imperialismiin liit­tyvää problematiikkaa olivat koskettelleet Rosa Luxem­burg, J. M. Sverdlov, V. V. Vorovski, V. A. Karpinski, A. V. Lunatšarski, M. S. Olminski, I. I. Skvortsov-Ste­panov ym. Kuitenkin vasta Lenin loi pitkälle kehitellyn, tosi tieteellisen, kriittisen ja vallankumouksellisen opin imperialismista. Tämä oppi oli Marxin kapitalismiteo­rian suoranaista jatkoa.

Imperialismin tutkijoista Lenin oli ainoa, joka esitti täydellisen ja oikean luonnehdinnan uuteen kehitysvai­heeseen ehtineen kapitalismin luonteesta ja peruspiirteis­tä. Vain hänen oppinsa oli vapaa porvarillis-liberaalisista ja sosiaalireformistisista harhaluuloista, jotka puoluste­livat ja kaunistelivat imperialismiin harjoittamaa riistoa ja sortoa, se oli vapaa virheistä, aukoista ja yksipuolisuu­desta. Vain Leninin teoria ilmensi adekvaattisesti kan­sainvälisen työväenliikkeen etuja ja kehitystendenssejä ja tuli voitollisen proletaarisen vallankumouksen teo­reettiseksi perusteluksi. Leninin teokset »Imperialismi kapitalismin korkeimpana vaiheena», »Proletaarisen val­lankumouksen sotilaallinen ohjelma», »Euroopan Yhdys­valtojen tunnuksesta», joissa hän tutki kriittisesti impe-

rialismia, edistivät työväenliikkeen asiaa. Pitäen ohjearnaan Leninin teoriaa Venäjän ja sittemmin myös monien muiden maiden työtätekevät joukot voittivat kapitalismin käytännöllis-vallankumouksellisen toimintansa kuuluessa.

Leninin imperialismiin kohdistama kritiikki ennakoi ja turvasi »aseiden avulla suoritettua kritiikkiä», jota Lenin ohjasi Venäjän ja kansainvälisen proletariaatin johtajana.

Kuten tunnettua, esimonopolistisen kapitalismin kaudella Marx ja Engels arvelivat perustellusti, että proletaarinen vallankumous voittaa jokseenkin samanaikaisesti kaikissa tai useimmissa kehittyneissä kapitalistisissa maissa. He tekivät tämän johtopäätöksen jo »Saksalaisessa ideologiassa»: »Kommunismi on empiirisesti mahdollinen ainoastaan hallitsevien kansojen 'kertakaikkisena' ja samanaikaisena toimintona, kuten tuotantovoiman ja siihen yhteydessä olevan yleismaailmallisen kanssakäymisen universaalinen kehitys edellyttää.»¹²³ Engels vahvisti sen myöhemmin teoksessaan »Kommunismien periaatteet»¹²⁴.

Kapitalismin siirtyminen korkeimpaan, monopolistiseen vaiheeseen ja sen aiheuttama kapitalistisen kehityksen epätasaisuuden, hyppäyksittäisyyden jyrkkä voimistuminen muuttivat huomattavasti vallankumouksen voiton ehtoja. Sen vuoksi teoksessaan »Euroopan Yhdysvaltojen tunnuksesta» (1915) Lenin teki korjauksia vanhentuneeseen kaavaan.¹²⁵ Teoksessaan »Imperialismi kapitalismin korkeimpana vaiheena» Lenin perusteli johtopäätöksen sosialismin voitosta yhdessä tai useammassa maassa. Hän osoitti siinä laajan tosiasia- ja tilastoaineiston valossa, miten monopolikapitalismin taloudellisen ja poliittisen kehityksen epätasaisuuden laki vaikuttaa sekä yksityisillä talousaloilla (esim. rautateiden rakentamisessa) ja yksityisissä maissa että koko kapitalistisen järjestelmän mitassa.¹²⁶ Tämän analyysin perusteella Lenin saattoi samana vuonna (1916) vahvistaa johtopäätöksensä teoksessaan »Proletaarisen vallankumouksen sotilaallinen ohjelma».

Valtio- ja oikeusopillisessa kirjallisuudessa on tapana sanoa, että keksittyään kapitalismin korkeimmassa vaiheessa vaikuttavan epätasaisen, hyppäyksittäisen kehityksen lain Lenin perusteli sosialistisen vallankumouksen

voiton *mahdollisuuden* ensi aluksi muutamissa tai jopa yhdessäkin erillisessä kapitalistisessa maassa. Kuitenkin vasta vuonna 1915 Lenin kirjoitti sosialistisen vallankumouksen voiton mahdollisuudesta yhdessä maassa.¹²⁷ Vuoden kuluttua hän kehitellessään ajatustaan ilmaisen tarkemmin ja selvemmin: »Tästä seuraa eittämätön johtopäätös: sosialismi ei voi voittaa samanaikaisesti *kaikissa* maissa. Se voittaa ensi aluksi yhdessä maassa tai muutamissa maissa.»¹²⁸

Näin ollen Leninin keksinnön täydellinen ja tarkka luonnehdinta edellyttää sen tosiseikan tunnustamista, että hän ei perustellut ainoastaan vallankumouksen voiton mahdollisuutta ensi aluksi muutamissa tai jopa yhdessäkin maassa, vaan myös vallankumouksen voiton *välttämättömyyden, väistämättömyyden* uusissa historiallisissa oloissa.

Olisi kuitenkin väärin väittää, että Lenin hylkäsi nihilistisesti, ts. kielsi täydellisesti Marxin ja Engelsin johtopäätöksen, jonka mukaan sosialismi voittaa samanaikaisesti johtavissa kapitalistisissa maissa. Lenin ei hylännyt tätä johtopäätöstä, vaan omaksui sen kriittisesti ja kehitti sitä luovalla tavalla; hän teki siihen korjauksia ja samalla säilytti sen arvokkaan aineksen, joka puolusti pätevyyttään myös uusissa historiallisissa oloissa. Lenin tähdensi tämän johtopäätöksen oikeellisuutta sosialismin täydellisen ja lopullisen voiton ehtona. Ilmeisesti näin täytyy käsittää hänen ajatuskulkunsa artikkelissa »Publisistin kirjoituksia» (1922): »Olemme aina julistaneet ja toistaneet sitä marxilaisuuden aapistotuutta, että sosialismin voittoon tarvitaan useamman kehittyneen maan työläisten yhteisiä ponnistuksia.»¹²⁹

Näin ollen Lenin paljasti teoksessaan »Imperialismi kapitalismin korkeimpana vaiheena» monopolikapitalismin laadulliset taloudelliset ja poliittiset erikoisuudet. Tämä oli samalla sosialistisen vallankumouksen uusien lainalaisuuksien ja näköalojen syvällistä tieteellistä perustelua.

Lenin jäljitti, hänen omaa sanontaansa käyttäksemme, »uusimman imperialismin niin sanoaksemme puhtaasti taloudellisten ja yhteiskuntapoliittisten juurten keskinäistä yhteyttä»¹³⁰. Hallitsevan luokan sosiaalisen rakenteen muutos, nimittäin keski- ja pikkuporvaristoa alistavan finanssioligarkian synty, on johtanut myös

porvariston poliittisen vallan uudelleenjakautumiseen. Kun talouselämässä »harvojen käsiin keskittynyt ja tosiasiasaassa monopolioikeuksia nauttiva finanssipääoma hankkii tavattoman suuria ja yhä kasvavia voittoja... lujittaen finanssioligarkian herruutta, verottaen koko yhteiskuntaa monopolistien hyväksi»¹³¹, niin poliittisella alalla porvariluokan herruus esiintyy kapitalismin kehittymisen myötä yhä suuremmassa määrin kapitalististen monopolien diktatuurina¹³². Vaikka imperialismi ei tietysti johdakaan porvariluokan diktatuurin täydelliseen korvautumiseen finanssioligarkian diktatuurilla, niin kiistatonta on kuitenkin se, että »imperialismi on omistavien luokkien kaikkien kerrosten alistamista finanssipääoman alaisuuteen»¹³³.

Tämä muodonvaihdos kosketti ymmärrettävästi myös kapitalistisen valtion luokkaluonnetta. Teoksessaan »Imperialismi kapitalismin korkeimpana vaiheena» Lenin selvitteli valtiomonopolistisen kapitalismin syntyvaiheita¹³⁴, hän osoitti finanssioligarkian ja valtiokoneiston yhteenkasvamismuodot, ennen kaikkea pankkien ja teollisuuden »personaaliunionin» hallituksen kanssa¹³⁵, sekä monopolistien vaikutuksen lainsäädäntöelimiin (Saksan valtiopäivien kohdalla)¹³⁶.

Finanssioligarkian herruus, joka on imperialismiin keskitettyä ilmausta mädäntyvänä kapitalismina proletarisen vallankumouksen aattona, synnyttää uusia prosesseja sillä yhteiskuntaelämän alueella, jonka Lenin määrittelee finanssipääoman pohjalla kasvaneeksi talouden ulkopuoliseksi päällysrakenteeksi, finanssipääoman politiikaksi, sen ideologiaksi¹³⁷. Ei vain muutamiin vaan kaikkiin kehittyneisiin kapitalistisiin maihin on syntynyt »finanssioligarkia, joka levittää riippuvuussuhteiden tiheän verkon nykyisen porvarillisen yhteiskunnan poikkeuksetta kaikkien taloudellisten ja valtiollisten laitojen ylle»¹³⁸.

Tästä johtuu imperialistisen porvariston pyrkimys demokratian poistamiseen ja sen korvaamiseen plutokratialla, rahavallalla, käänne taantumukseen sekä sisä-että ulkopoliitikassa. »Monopolit, oligarkia, pyrkimys herruuteen vapauspyrkimyksen asemesta»¹³⁹ ovat imperialismiin luonteenomaisia piirteitä.

Nämä tendenssit heijastuvat myös autoritaarisuuden ja demokratian keskinäiseen suhteeseen porvariston dik-

tatuurin erilaisissa valtiomuodoissa. Kun esimonopolistisella kaudella tasavaltaiset valtiot olivat tavallisesti demokraattisempia kuin monarkkiset valtiot, niin uusissa oloissa »suurinkin poliittinen erilaisuus pienenee... hyvin voimakkaasti»¹⁴⁰.

Merkillepantavaa on, että Lenin, joka oli asettanut tehtäväkseen ensi sijassa imperialismien taloudellisen analyysin, selvitti imperialismien edellä kuvatun poliittisen ja oikeudellisen ominaislaadun, kun taas asian poliittiseen puoleen keskittynyt Kautsky jätti sen kokonaan huomioon ottamatta. Ei ole sattuma, että hän myöhemminkin perusti toiveensa porvarillis-tasavaltaisiin valtiomuotoihin pitäen niitä proletariaatin kannalta parhaina mahdollisina ja asettaen ne monarkkisten, virkavaltais-sotilaallisten valtioiden vastakohtaksi.¹⁴¹ Kautsky ei huomannut tai ei tahtonut huomata, että nämä molemmat valtiotyypit ovat imperialismien kaudella syvästi taantumuksellisia ja kansanvastaisia, sillä »kun monopoli kerran on muodostunut ja käsittelee miljardeja, se tunkeutuu ehdottoman kiertämättömästi yhteiskuntaelämän *kaikkiin* puoliin piittaamatta valtiorakenteesta ja mistään muistakaan 'yksityisseikoista'»¹⁴².

Lenin ajatteli teostaan »Imperialismi kapitalismin korkeimpana vaiheena» yleistajuiseksi esitykseksi (kuten sen alaotsikko kuuluu). Vaikka hän ei asettanutkaan tavoitteekseen syventyä porvarillisen oikeuden ja laillisuuden ongelmiin, hänen ajatustensa rikkaus ja hänen pyrkimyksensä tarkasteltavana olevan ilmiön kaikinpuoliseen arviointiin kantoivat kauniita hedelmiä myös tällä ongelma-alueella.

Teoksensa eri jaksoissa Lenin pani merkille sen, miten imperialistinen porvaristo kiertää omat lakinsa, mikäli nämä estävät monopolipääoman kehitystä. Näiden ensi näkemältä hajanaisten huomautusten analyysi osoittaa, että Lenin syvensi ja konkretisoi jo 1910 tekemäänsä tunnettua johtopäätöstä porvariston pyrkimyksestä vapautua sille sietämättömäksi käyneestä laillisuudesta.¹⁴³

Teos sisältää runsaasti täsmällisiä arvioita ja määritelmiä imperialismien taantumuksellisesta, anastus- ja hyökkäyssotiin tähtäävästä ulkopolitiikasta. Imperialismi rikkoo sekä valtiosisäistä että kansainvälistä laillisuutta. Sellaiset imperialististen valtojen teot kuin anastukset, kansallisten vapausliikkeiden tukahduttami-

nen ja eri maiden imperialistien yhdessä tai erikseen toimeenpanemat interventiot (Lenin korosti tätä seikkaa imperialismiin luonteenomaisena piirteenä)¹⁴⁴ ovat juridiselta kannalta kansakuntien itsemääräämisoikeuden loukkaamista ja kansainvälisen laillisuuden horjuttamista.

Hallitsevan luokan käänne porvarillisesta demokratiasta taantumukseen sisä- ja ulkopoliitikassa, tämän luokan pyrkimys kaataa porvarillinen laillisuus ja vapautua siten oikeudellisista esteistä proletariaatin riistossa ja sorrossa — siinä Leninin paljastama yhteiskunnan valtio- ja oikeuselämän ja organisaation tärkein lainalaisuus imperialismiin oloissa.

Arvostellessaan menševikkien ja Kautskyn johtamien länsimaisten sosiaalidemokraattien oppeja Lenin tähdensi työväenluokan ja sen vallankumouksellisten puolueiden poikkeuksellisen suuria vaikutusmahdollisuuksia porvarillisen yhteiskunnan poliittiseen ilmastoon. Leninin mukaan imperialismiin kehityksen objektiivisena tuloksena ei ole kaiken ja kaikenlaisen demokratian poistaminen vaan monopolien taantumuksellisen politiikan ja työtätekevien demokraattisten pyrkimysten välisen ristiriidan kärjistyminen. Tästä seuraavat ne kapitalististen maiden kommunistisille puolueille tarkoitetut strategiset ja taktiset suositukset, jotka Lenin muotoili teoksessaan »'Vasemmistolaisuus' lastentautina kommunismissa»: on opittava käyttämään hyväkseen porvarillisen valtion instituutioita työtätekevien voimien kokoamiseksi ja proletarisen vallankumouksen armeijan muodostamiseksi.¹⁴⁵

Lenin varoitti väsymättömästi perusteettomista parlamentti- ja perustuslakikuvitelmista. Hän osoitti, että Marxin johtopäätös, jonka mukaan jokainen todellinen kansanvallankumous edellyttää porvarillisen valtiokoneiston murskaamista, pysyy ajankohtaisena myös uusissa oloissa.

Selvitellessään valtion muodostumisen syitä, valtion olemusta ja sen sosiaalista tarkoituspäätösperää antagonistisiin luokkiin jakautuneessa yhteiskunnassa Lenin osoitti vakuuttavasti, että imperialismiin kaudella valtion vieraantumisen yhteiskunnasta on saavuttanut huippukohtansa. Monopolistisen kapitalismin kehittyminen valtiomonopolistiseksi kapitalismiksi ei ole suinkaan poistanut luok-

kien eikä valtion ja yhteiskunnan valtaenemmistön välisiä ristiriitoja, vaan päinvastoin kehittänyt ne äärimilleen. Tämä on aiheuttanut kääntein demokradiasta poliittiseen taantumukseen kautta linjan, porvarillisen valtion riistoluonteen syventymisen ja sen rangaistustehävän voimistumisen, työtätekeviä sortavan virkavaltaisotilaallisen koneiston kasvun ja koko porvarillisen valtiokoneiston muuttumisen todelliseksi yhteiskunnan loiseksi.

»Erikoisesti kuitenkin imperialismi, pankkipääoman aikakausi, kapitalististen jättiläismonopoliien aikakausi, monopolistisen kapitalismin valtiomonopolistiseksi muuttumisen aikakausi osoittaa 'valtiokoneiston' voimistuvan tavattomasti, sen virka- ja sotilaskoneiston kasvavan ennenkuulumattomasti proletariaattia vastaan suunnattujen sortotoimenpiteiden tehostamisen yhteydessä sekä monarkkisissa että vapaimmissakin, tasavaltaisissa maissa»,¹⁴⁶ Lenin kirjoitti.

Leninin puoli vuosisataa sitten toteama imperialistisen valtion vieraantumistaipumus yhteiskunnasta saa ilmauksensa monissa nykytodellisuuden ilmiöissä: porvarillisen valtion sosiaalisen pohjan kapenemisessa; valtiokoneiston huippukerroksen äärimmäisessä militarisoitumisessa ja virkavaltaitumisessa, sen muuttumisessa etuoikeutetuksi kastiksi, pyrkimyksessä siirtyä parlamentaarista autoritaarisiin ja jopa fasistisiin vallankäyttömuotoihin ja -menetelmiin; työtätekevien sosiaalisten ja poliittisten oikeuksien alituisissa kaventamisyrityksissä. Kaikki tämä kumoaa paljon puhutun hyvinvointivaltion opin, joka kylvää harhaluuloa, että nykyajan porvarillinen valtio edustaa muka koko yhteiskunnan etuja ja kykenee turvaamaan sen kaikkien ryhmien ja jäsenten sosiaalisen sopusoinnun.

Imperialismin ja sen poliittisen päällysrakenteen historiallinen kehitys oikeuttaa NKP:n ohjelmassa tehdyn johtopäätöksen, että nykyajan porvarillinen valtio on muuttunut monopolistisen porvariston asioita hoitavaksi toimikunnaksi, että valtiomonopolistinen kapitalismi yhdistää monopolien mahdin ja valtion mahdin yhdeksi koneistoksi tarkoituksenaan monopolien rikastuttaminen, työväenliikkeen ja kansallisen vapaustaistelun tukahduttaminen, kapitalistisen järjestelmän pelastaminen ja hyökkäyssotien aloittaminen.

Ihmiskunnan koko kehityskulku viimeksi kuluneen puolen vuosisadan aikana on vahvistanut Leninin perusväittämät imperialismin luonteesta, sen paikasta historiassa, sen kohtaloista jne. Nämä väittämät pysyvät nykyäänkin ajankohtaisina.

NKP ja kansainvälinen kommunistinen liike ovat kehittäneet luovasti Leninin esittämää imperialistisen valtion teoriaa. On paljastettu valtiomonopolistisen kapitalismin uusia piirteitä, osoitettu siinä piilevät sosialismin yhteiskuntataloudelliset ja organisatoris-poliittiset edellytykset, selvitelty porvarillisten valtio- ja oikeusinstituutioiden uusimpia kehitysilmiöitä ja keksitty uusia mahdollisuuksia kapitalismin vallankumoukselliseen kukistamiseen ja imperialistisen valtion korvaamiseen sosialistisella valtiolla. NKP:n ja kansainvälisen kommunistisen liikkeen käytännöllisen ja teoreettisen toiminnan ansiosta Leninin väittämät porvarillisesta valtiosta ja porvarillisesta demokratiasta, korkealle kehittyneen kapitalistisen yhteiskunnan poliittisesta organisaatiosta ovat säilyttäneet ajankohtaisuutensa ja niitä kehitetään edelleen.

Lenin kehittää historiallisesti korkeammantyyppisen valtion, demokratian ja oikeuden perusongelmia. Erityisen suuret ansiot on Leninillä historiallisesti korkeammantyyppisen valtion, demokratian ja oikeuden ongelmien kehittämisessä. Keskeinen sija kuuluu epäilemättä hänen kirjalleen »Valtio ja vallankumous». Tämä elo—syyskuussa 1917, Leninin viimeisenä maanalaisuuskautena kirjoitettu teos on läpäissyt elämän, vallankumouksen ja sosialistisen rakennustyön käytännön koetuksen sekä Neuvostoliitossa että muissa maissa.

Leninin kirjalla »Valtio ja vallankumous» on suuri teoreettinen ja poliittinen merkitys. Ensiksikin tämä teos oli Lokakuun suuren sosialistisen vallankumouksen teoreettinen esinäytös. Toiseksi tämä on tavallaan ainoalaatuinen teos, joka varta vasten käsittelee valtio-oppia. Tietysti on mahdotonta tai ainakin vaikeaa nimetä marxismi-leninisin klassikkojen vähääkään huomattavaa teosta, jossa ei olisi asetettu ja ratkaistu valtion tai (harvemmin) valtion ja oikeuden ongelmia. Tavallisesti ne eivät kuitenkaan ole keskeisellä sijalla, niitä tarkastellaan jonkin erityisproblematiikan (taloudellisen, filosofisen tai historiallisen) yhteydessä.

Lenin kokosi »Valtioon ja vallankumoukseen» kaikki siihen aikaan tunnetut marxismin perusväittämät valtiosta; hän antoi tavattoman rikkaan panoksen valtiotieteeseen ja puolusti sitä porvarillisia ja opportunistisia vääristelyjä vastaan. Tietysti Leninin teoksessa ei ole kysymys ainoastaan valtiosta (ja oikeudesta). Kuitenkin kehitellessään valtioteoriaa, tarkastellessaan valtiota sen kaikissa olennaisissa yhteyksissä Lenin asetti teoksessaan valtio-opin keskeiselle sijalle; lukuisia erikoiskysymyksiä hän valotti valtio-opin näkökulmasta.

Kommunistinen vallankumous on marxismille kaikkien erityisongelmien ja niiden ratkaisujen polttopiste ja tavoite. Sen vuoksi valtiokysymys, joka on asetettu välittömään (ja keskinäiseen) yhteyteen vallankumousta koskevan kysymyksen kanssa, hallitsee Leninin teoksessa kaikkia muita marxismin erikoiskysymyksiä.

Lenin todisti, että vallankumousta enteilevän ja vallankumouksellisen ilmapiirin vallitessa kysymys valtiosta käy »erikoisen tärkeäksi sekä teorian että käytännön politiikan kannalta»¹⁴⁷.

Valtiota käsittelevä Leninin kirja on marxismin merkiteos. Se on vaikuttanut NKP:n, III Internationaalin ja koko kansainvälisen kommunistisen liikkeen poliittisen toimintaohjelman kehittämiseen. Leniniläiset aatteet ovat vaikuttaneet huomattavasti myös edistyksellisten ei-marxilaisten kirjoittajien teoksiin sekä kansallisen vapausliikkeen ja yleisdemokraattisen liikkeen puolueiden ja johtajien kannanottoihin. Valtiollinen ja oikeudellinen rakennustyö Neuvostoliitossa ja muissa sosialistisissa maissa on ollut »Valtion ja vallankumouksen» aatteiden toteutumaa. Itse Lenin rikasti näitä aatteita Lokakuun suuren sosialistisen vallankumouksen jälkeen, ja marxilais-leniniläiset puolueet ovat täydentäneet ja kehittäneet Leninin ajatuksia uudessa historiallisessa tilanteessa soveltaen niitä kansallisiin erikoisoloihin. Kaikkien maiden marxistien suorittama valtio- ja oikeusopin edelleenkehittäminen pohjautuu Leninin teokseen. Toisaalta porvarillisten »marxismin erikoistuntijoiden» jatkuvat hyökkäykset tätä teosta vastaan, oikeistolaisen sosiaalidemokratian ideologioiden yritykset teoksen sisältämien väittämien vääristeleminen, lyhyesti: nykyaikaisten »marxismin teilaajien» »Valtiota ja vallankumousta» vastaan käyttämät mitä erilaisimmat taistelukeinot suo-

ranaisesta parjauksesta aina muodollista »tunnustamista» myöten, johon liittyy marxismin väärintulkintaa, ovat mainio todiste kyseisen teoksen todellisesta suuruudesta.

Tarkastellessaan »Valtiossa ja vallankumouksessa» Marxin ja Engelsin valtio-oppia Lenin selosti yksityiskohdaisesti tämän opin unohdettuja tai opportunistisen vääristelyn kohteeksi joutuneita puolia.¹⁴⁸ Tässä yhteydessä hän esitti runsaasti lainauksia tieteellisen kommunismin perustajien teoksista. Lenin ei ainoastaan elvyttänyt eloon Marxin ja Engelsin aatteita, ei ainoastaan puolustanut niitä sosiaalireformistisia vääristelyjä, porvarillista parjausta ja anarkistista sekasotkia vastaan, vaan myös valaisi näitä aatteita uudella tavalla. Hän teki niistä vallankumouksellisen taisteluseen uudella aikakaudella ja rikasti tavattomasti käsitystä valtiosta, oikeudesta ja vallankumouksesta sekä niiden keskinäisestä yhteydestä ja vuorovaikutuksesta.

Selvittääkseen marxilaisen valtio-opin tärkeimmät kehitysvaiheet ja sen yhteyden proletariaatin vallankumouksellisen taistelun käytäntöön ja osoittaakseen marxismissa aatteiden syvällisen jatkuvuuden ja alituisen, läpi marxismin koko historian ulottuvan leppymättömän taistelun kaikenlaisia esiporvarillisia, porvarillisia ja varsinkin valesosialistisia oppeja vastaan Lenin rakensi teoreettisen teoksensa historiallisen tutkimussuunnitelman varaan. Toisinaan hän poikkesi silminnähtävästi historiallisesta esitystavasta antaen etusijan loogiselle esitystavalle (esim. 1. luvussa »Luokkayhteiskunta ja valtio», jossa analysoi Engelsin myöhäiskauden teoksiin kuuluvan »Perheen, yksityisomaisuuden ja valtion alkuperän» väittämiä). Senaikainen todellisuus oli sananmukaisesti »läsnä» kaikissa Leninin teoksen luvuissa ja pykälissä. Tämä pätee jopa varsinaisesti »historiallisia», so. ensi silmäyksellä kokonaan historiaan kuuluvia marxilaisia teoksia (esim. »Filosofian kurjuutta») koskeviin selityksiin.¹⁴⁹

Valtiota käsittelevä Leninin teos antoi merkittävän lisän marxismin kaikkiin perusosiin. Lenin ei tarkastellut tutkimuksensa kohdetta — poliittista valtaa, luokkaherruutta, valtiota ja oikeutta — jonkin yhden, vaikkakin tärkeän, tieteen näkökulmasta, vaan marxismin kaikkien elimellisesti yhteennivoutuneiden perusosien — filosofian, so. dialektisen ja historiallisen materialismin,

kansantaloustieteen ja tieteellisen kommunismin — näkökulmasta.

Niiden lukuisien valtio- ja oikeusteoreettisten ongelmien joukosta, jotka Lenin asetti ja ratkaisi kirjassaan »Valtio ja vallankumous», voidaan varsin likipitaisesti ja kaavamaisesti erottaa seuraavat pää- eli periaatekysymykset: valtio yleensä, sen olemus, tarkoitusperä, muodot, koneisto ja kehitysvaiheet, varsinkin poliittisten ja yhteiskunnallisten vallankumousten yhteydessä; porvarillinen, etenkin imperialistinen valtio ja proletaarisen vallankumouksen suhde tähän valtioon; proletariaatin diktatuuri, sosialistinen valtio ja oikeus kokonaisuudessaan erotukseksi porvarillisesta valtiosta ja oikeudesta, niiden luonne, tehtävät ja demokraattiset muodot; valtion ja oikeuden kuoleutuminen; marxilaisvastaisten, porvarillisten ja erityisesti sosiaalireformististen ja anarkististen, oppien arvostelu sellaisissa kysymyksissä kuin valtio yleensä, porvarillinen valtio, sosialistinen valtio ja oikeus sekä valtion ja oikeuden kuoleutuminen.

Sen lisäksi että edellä mainittujen ja monien muiden Leninin kirjaan sisältyvien ongelmien asettelulla ja selvittelyllä oli suoranainen merkitys päivänkohtaisten tehtävien ratkaisemiselle, sosialistisen vallankumouksen suorittamiselle ja sosialismiin siirtymiselle Venäjällä, se on ollut pääpiirteissään yleispätevää. Näiden ongelmien kehittäminen on muodostunut panokseksi kansainväliseen marxilaiseen oppiin, jota voidaan soveltaa ja sovelletaan kaikkialla ottaen huomioon eri maanosien, alueiden (valtioryhmien) ja kunkin maan erikoispiirteet.

Marx ja Engels laskivat perustan uuden valtion ja oikeuden teorialle. Heidän teoksensa sisälsivät runsaasti arvokkaita lausuntoja tulevaisuuden valtion muotoutumistavoista, olemuksesta, tarkoitusperästä ja kohtalosta. He viljelivät käsitteitä »proletariaatin diktatuurin valtio», »siirtymävaiheen valtio», »valtio sanan epävarsinaisessa merkityksessä», »poliittinen auktoriteetti» ja »kommunistisen yhteiskunnan valtio».

Lenin kehitti ensinnä yhden marxilaisen poliittisen ja oikeusteorian keskeisimmistä kategorioista, »valtiotyypin», ja loi opin sosialistisesta valtiotyypistä. Hän teki sen ratkaisevassa määrin kirjassaan »Valtio ja vallankumous». Tosin Lenin käytti tässä teoksessa termejä »Kommunin tyyppinen demokraattinen tasavalta» ja

»neuvostojen tasavalta»¹⁵⁰, mutta on epäilemätöntä, että kysymys ei ole proletaarisen vallan jostakin konkreettisesti demokraattisesta organisaatiomuodosta, vaan nimenomaan uudesta, korkeammantyyppisestä valtiosta, joka on yhteinen kaikille sosialistista vallankumousta suorittaville maille.¹⁵¹ Lenin otti käyttöön termin »neuvostovaltiomuoto» sekä termin »neuvostotyyppinen valtio», joka on »sosialistisen valtiotyypin» lähin synonyymi. Tässä mielessä hän puhui proletaarisen neuvostovaltan tyypistä niissä maissa, »missä ei ole neuvostoja»¹⁵².

Jo »Valtiossa ja vallankumouksessa» Lenin osoitti uudentyyppisen valtion sosiaalisen tarkoitusperän ja hahmotteli tämän valtion perustehtävät: riistäjien vastarinnan tukahduttaminen, talouden johtaminen sekä työn ja kulutuksen määrän valvonta. Näiden tehtävien suorittamisen sosialismiin johtavalla siirtymäkaudella Lenin yhdisti ennen kaikkea luokkataisteluun riistäjäluokkia vastaan, jotka on kukistettu, mutta jotka tekevät yhä vastarintaa. Tässä yhteydessä hän kirjoitti, että valtio ei ainoastaan tukahduta porvariston vastarintaa, vaan myös järjestää työn ja kulutuksen määrän valvonnan, lujittaa uutta työkuria ja palkkaa porvarillisia asiantuntijoita.¹⁵³

Näin ollen Lenin luonnosteli jo »Valtiossa ja vallankumouksessa» käsityksensä proletariaatin diktatuurista luokkataistelun jatkamisena uusissa oloissa ja uusissa muodoissa. »Valtioon ja vallankumoukseen» sisältynyt hahmotelma sodanjälkeisistä luokkataistelumuodoista, jota Lenin kehitti myöhemmin teoksissaan »Proletariaatin diktatuurista» ja »Talous ja politiikka proletariaatin diktatuurin kaudella», käsitti vain tärkeimmät luokkataistelun muodot eikä ollut läheskään tyhjentävä.

Ensiksikin itse Lenin saattoi täydentää ja täydensikin sitä uusissa, siirtymäkauden luomissa oloissa. Toiseksi kaikille maille yhteisten tärkeimpien luokkataistelumuotojen lisäksi ovat mahdollisia myös muut luokkataistelun muodot, jotka ovat ominaisia yhdelle tai muutamalle maille. Niinpä on epäilemätöntä, että monissa Afrikan maissa taistelu tribalismia, kotimaisen porvariston taantumuksellisten kerrosten lietsomia ja imperialistien, uuskolonialistien ulkoapäin ylläpitämiä heimoriitoja vastaan säilyttää merkityksensä tulevaisuudessakin, sosialismin rakennusvaiheessa. Kolmanneksi Lenin perus-

teli teoreettisesti vielä ainakin kolme yhdessä tai muutamissa maissa voittaneen proletariaatin kansainvälistä porvaristoa vastaan käymän luokkataistelun muotoa. Niihin kuuluvat isänmaallinen eli puolustusota imperiaalistisia hyökkääjiä vastaan; rauhanomainen rinnakkaiselo erilaisen yhteiskuntajärjestelmän omaavien (porvarillisten ja feodaalisten) valtioiden kanssa; maailman vallankumousliikkeen auttaminen ja tukeminen. Tietysti Lenin näki uudentyyppisessä valtiossa alistamisen välineen, luokkataistelun poikkeuksellisen tehokkaan aseena, proletariaatin diktatuurin väkivaltakoneiston (tämän seikan tunnustaminen erottaakin marxilaisen käsityksen luokkataistelusta porvarillisesta ja pikkuporvarillisesta käsityksestä).¹⁵⁴ Kehittäessään Engelsin tunnettua väittämää poliittisesta vallasta taloudellisena vaikutusmahdollisuutena Lenin esitti teesin, jonka uuden, sosialistisen yhteiskunnan kokemus on myöhemmin vahvistanut oikeaksi. Hän kirjoitti seuraavaa (tarkoittaen työväenjoukkoja): »...lähestyy aika, jolloin niiden on noustava ja murskattava vanha valtiokoneisto, korvattava se uudella ja tehtävä sillä tavoin poliittisesta herruudestaan yhteiskunnan sosialistisen uudestirakentamisen perusta.»¹⁵⁵

Kehitellessään oppia sosialistisesta valtiotyypistä, sen tarkoituksesta ja tehtävistä Lenin kosketteli myös kysymystä niistä valtiomuodoista, joissa siirtyminen sosialismiin voi tapahtua. »Valtio ja vallankumous» täydensi marxilaista käsitystä sosialistisen valtion muodoista monilla arvokkailla oivalluksilla, näkemyksillä sosialistisesta demokratiasta, sen suhteesta proletariaatin diktatuuriin, sen paremmuudesta demokratian porvarilliseen ja esiporvarillisiin tyyppeihin verrattuna, hallitusmuodoista ja valtiorakenteen muodoista, demokraattisesta sentralismista, virkavaltaisuuden jäänteiden poistamisesta sosialismissa ym.

Lyhyesti sanoen tässä teoksessa on kysymys tulevaisuuden eri sosialististen valtioiden organisaation yleisistä ja erikoisista piirteistä. Yleisiä ovat kaikille sosialistisille valtioille yhteiset piirteet, nimenomaan se, että ne rakentuvat yleensä (muutettavia muuttaen) Kommuunin tarjoaman esikuvan mukaisesti. Mitä konkreettisiin muotoihin tulee, niin tässä teoksessa Lenin saattoi kirjoittaa vain neuvostojen tasavallasta ja neuvostoistakin sellaisina kuin ne olivat syntyneet ja kehittyneet Venäjälle. Neu-

vostovaltiomuotoa (erotukseksi neuvostolaisesta, ts. sosialistisesta valtiotyypistä) Lenin ei voinut valaista yhtä perusteellisesti kuin sosialistisen valtiomuodon yleispiirteitä, koska hänen suunnittelemansa toinen luku »Venäjän vuosien 1905 ja 1917 vallankumousten kokemus», jossa tätä kysymystä oli tarkoitus käsitellä, jäi kirjoittamatta.

Lenin todisti (ja kaikkien sosialististen vallankumousten kokemus on osoittanut hänen väittämänsä oikeaksi), että »siirtyminen kapitalismista kommunismiin ei tietenkään voi olla tuomatta esiin tavattoman paljon ja tavattoman moninaisia» proletariaatin diktatuurin valtiomuotoja¹⁵⁶.

Lenin ei siis puhunut vain sosialistisen valtion muotorunsauden mahdollisuudesta, vaan myös tähdensi sen väistämättömyyttä. Hän osoitti väistämättömäksi sekä poliittisten että varsinaisten valtiomuotojen moninaisuuden. Moninaisia ovat sekä valtiomuodot, proletariaatin diktatuurin koneisto että yhteiskunnan poliittinen organisaatio kokonaisuudessaan eri maissa, jotka siirtyvät sosialismiin.

Muotojen moninaisuus on olennaisilta eli peruspiirteiltään identtisten valtioiden moninaisuutta. Näihin piirteisiin kuuluvat kyseisten valtioiden luonne ja tarkoitusperä, tärkeimmät kehitysvaiheet ja tehtävät, valtiomuodon tietyt yleispätevät piirteet sekä vihdoin periaatteessa yhteinen kehitystendenssi ja historiallinen kohtalonyhteys.

Kirjassaan »Valtio ja vallankumous» Lenin osoitti valtiolaitoksen kehityksen päälinjan siirtymäkaudella kapitalismista kommunismiin, ts. sosialismiin johtavalla siirtymäkaudella ja sosialismissa, joka kehittyy vähitellen täydelliseksi kommunismiksi. Tämä linja merkitsee valtio- ja oikeusinstituutioiden, koko poliittisen järjestelmän demokratisointia: tämän prosessin päätepiste on politiikan, valtion ja oikeuden täydellinen häviäminen, kuoleutuminen.

Lenin yleistää sosialistisessa valtiollisessa ja oikeudellisessa rakennustyössä sekä proletariaatin diktatuurin lujittamisessa saavutettuja kokemuksia. Väittämiä, jotka Lenin oli esittänyt ennen Lokakuun vallankumousta ilmestyneissä teoksissaan, varsinkin kirjassaan »Valtio ja vallankumous» hän kehitti edelleen vallankumouksen jäl-

keen monissa teoksissaan: »Neuvostovallan lähimmät tehtävät», »Proletaarinen vallankumous ja luopio Kautsky», »'Vasemmistolaisuus' lastentautina kommunismissa» ym. Hän selvitti niissä syvällisesti ja monipuolisesti sosialistisen valtion synnyn ja kehityksen lainalaisuudet, sen olemuksen, tehtävät ja poliittiset muodot, sen vallankumouksellisen roolin yhteiskunnan sosialistisessa uudistamisessa, sen koneiston demokraattiset organisaatioperiaatteet ja toimintamenetelmät sekä kommunistisen puolueen harjoittaman sosialistisen valtion johdon välttämättömyyden.

Lenin osoitti, että proletariaatin diktatuurin objektiivinen välttämättömyys johtuu niistä marxismiin löytämistä lainalaisuuksista, jotka hallitsevat kapitalistisen järjestelmän tilalle astuvan kommunistisen yhteiskunnan muotoutumista. Siirtymäkaudelle kapitalismista sosialismiin ovat leimallisia talousmuotojen useus, ankara luokkataistelu kukistetun, mutta vielä hävittämättömän porvariston ja valtiovallan käsiinsä ottaneen proletariaatin välillä, pikkuporvarillisten väestökerrosten olemassaolo ym. Sen vuoksi niiden tehtävien ratkaisemiseksi, jotka nousevat proletariaatin eteen jo seuraavana päivänä vallanoton jälkeen, tarvitaan valtio, joka pystyy ratkaisemaan siirtymäkauden ristiriidat ja turvaamaan kaikkien yhteiskunnallisten suhteiden uudelleenjärjestelyn sosialismin periaatteiden mukaisesti. »Proletariaatti tarvitsee valtiovaltaa, keskitettyä voimajärjestöä, väkivaltajärjestöä sekä tukahduttaakseen riistäjien vastarinnan että *johtaakseen* valtavaa väestöjoukkoa, talonpojista, pikkuporvaristoa ja puoliproletaareja sosialistisen talouden 'järjestämistyössä',¹⁵⁷ Lenin kirjoitti.

Tällaisena valtiona voi olla ainoastaan proletariaatin diktatuurin valtio, joka on »*uudella tavalla* demokraattinen (proletaareille ja yleensä omistamattomille) ja *uudella tavalla* diktatorinen (porvaristoa vastaan)»¹⁵⁸. Tämä valtio eroaa perin juurin entisistä eli riistovaltioista sekä luokkaolemuksestaan, tavoitteiltaan ja tehtäviltään että poliittiselta muodoltaan, organisaatio- ja toimintaperiaatteiltaan. Se ei enää ole valtio sanan varsinaisessa merkityksessä, koska sen tarkoituksena ei ole alistaa yhteiskunnan valtaenemmistönä olevia työtätekeviä harvalukuisten riistäjien alaisuuteen, mikä on ominaista jokaiselle riistovaltiolle, vaan alistaa vähemmistö, so. kukis-

tettu porvaristo, yhteiskunnan enemmistön alaiseksi ja, mikä tärkeintä, palvella sosialistisen rakennustyön päämääriä. Tällä valtiolla on erittäin laaja luokkasosiaalinen pohja, sillä se perustuu työväenluokan ja talonpojiston liittoon.

Leninin opilla proletariaatin diktatuurin valtiosta on maailmanhistoriallinen merkitys. Tämä oppi muodostaa teoreettisen perustan kommunististen ja työväenpuolueiden politiikalle, joka tähtää yhteiskunnan sosialistiseen uudistamiseen. Pitäen ohjeenaan Leninin oppia NKP on toteuttanut leniniläisen suunnitelman sosialismin rakentamiseksi.

Lenin opetti, että proletariaatin diktatuurin pystyttäminen ei ole mikään itsetarkoitus. Proletariaatti ei pystytä poliittista herruuttaan ikiajoiksi, koska sen tarkoituksena on »rakentaa sosialismi, hävittää yhteiskunnan luokkajako, tehdä yhteiskunnan kaikki jäsenet työtätekeviksi, poistaa pohja kaikkinaiselta ihmisen harjoittamalta toisen ihmisen riistolta». Proletariaatin diktaturia tarvitaan sosialismin lopulliseksi rakentamiseksi ja vakiinnuttamiseksi¹⁵⁹. Sen vuoksi kapitalismin palautumisvaaran häviäminen merkitsee »proletariaatin diktatuurin päättymistä»¹⁶⁰.

Leninin opille uskollinen NKP kehittää tätä oppia luovasti soveltaen sitä nykyoloihin. Se että proletariaatin diktatuurin valtio on Neuvostoliitossa muuttunut koko kansan valtioksi, on merkinnyt proletariaatin diktatuurin yhteiskunnallista tarkoitusta ja historiallisia rajoja koskevien Leninin aatteiden toteutumista.

Lenin tutki sosialistista valtiota sen sisällön ja muodon ykseyden kannalta. Kyseessä on todellinen kansanvaltio, jonka elimellisenä ilmauksena on sosialistinen demokratia. Kapitalismin kukistaminen merkitsee Leninin mukaan poliittisella alalla »mitä laajinta työläisten ja talonpoikien demokraattisuutta ja samalla *porvarillisen* demokraattisuuden hylkäämistä ja maailmanhistorian *uudentyyppisen* demokratian, nimittäin proletaarisen demokraattisuuden eli proletariaatin diktatuurin, syntymistä»¹⁶¹.

Leninin teoreettisesti ennustama ja perustelema neuvostotasavalta on 1900-luvun sosialistisen demokratian historiallisesti ensimmäinen erikoismuoto. Tähdentäessänsä sosialistisen demokratian moninaisten muotojen

väistämättömyyttä Lenin näki niissä jotain yhteistä, joka ei koske ainoastaan olemusta ja sisältöä — proletariaatin diktatuuria, työtätekevien valtaa, vaan myös rakennetta ja toimintaa.¹⁶² Nämä kaikille sosialistisille valtioille ominaiset yleispiirteet ovat seuraavat valtiollisen, yhteiskunnallisen ja poliittisen elämän peruseriaatteet: joukkojen mukaan saaminen hallintoon, demokraattinen sentralismi, yhteiskunnallisten ja henkilökohtaisten etujen sopusointuinen yhteensoveltaminen, sosialistinen laillisuus, proletaarinen internationalismi ym.

Neuvostot Neuvostoliitossa sekä niille sukua olevat kansanvallan elimet muissa sosialistisissa maissa ovat täyttäneet ja täyttävät edelleen Leninin muotoilemat syvästi humanistiset ja demokraattiset tehtävät. Nämä vallanelimet tekevät mahdolliseksi »nostaa uuteen demokratismiin ja osallistumaan itsenäisesti valtion hallintoon monet kymmenet miljoonat työtätekevät ja riistetyt»¹⁶³, ne johtavat valtion nimissä taloudellista, sosiaalista ja kulttuurirakennustyötä.

Demokratia on sellainen sosialistisen yhteiskunnan poliittisen organisaation muoto, joka kuuluu sosialistisen järjestelmän olemukseen. Jokainen huomattava vaihe sosialistisen yhteiskunnan kehityksessä edellyttää demokratian laajentamista ja kehittämistä; vain tällä ehdolla pystytään voittamaan kasvuvaikkeudet sekä ratkaisemaan taloudellisen ja kulttuurirakennustyön päätehtävät. Sosialismin kehittyessä yhä pitemmälle maassa tai toisessa sosialistinen demokratia tulee yhä suuremmassa määrin koko kansan demokratiaksi; se ei kuitenkaan menetä proletaarista luokkaluonnettaan ja sosiaalista tarkoitustaan. Sekä siirtymäkaudella kapitalismista sosialismiin että kehittyneessä sosialistisessa yhteiskunnassa sosialistinen demokratia on »keino valtion johtamiseksi *ilman* porvaristoa ja porvaristoa *vastaan*»¹⁶⁴.

Lenin piti kansallisuuskysymyksen ratkaisemista, eri kansallisuuksiin kuuluvien työtätekevien vapaaehtoisen kiinteän liiton muodostamista osana yleisdemokraattisia ja sosialistisia uudistuksia. Neuvostoliiton, tasavertaisten neuvostotasavaltojen sosialistisen liiton, perustaminen ja sen menestyksellinen kehittyminen ovat olleet leniniläisten aatteiden riemuvoittoa kansallisen valtiotekennustyön alalla. Neuvostokansa on uusi historiallinen yhteisö, jossa yhtyvät elimellisesti Neuvostoliiton

kansakuntien ja kansallisuuksien yhteenkuuluvuus ja itsenäisyys. Kansojen vapaa itsemäärääminen, niiden tasa-vertaisuus neuvostoyhteiskunnan talous-, valtio-, kulttuuri- ja yhteiskuntaelämän kaikilla aloilla sekä kansalaisten tasa-arvoisuus kansallisuuteen ja rotuun katsomatta todistavat siitä, että kommunistinen puolue on ansiokkaalla tavalla toteuttanut leniniläiset aatteet ja jatkaa niihin perustuvaa käytännöllispoliittista linjaa.

Leninin oppi proletariaatin diktatuurin mekanismista ja kommunistisen puolueen johtavasta roolista sosialistisessa rakennustyössä. Lenin selvitti yhteiskunnan sosialistisen poliittisen organisaation rakenteen luomalla johdonmukaisen opin proletariaatin diktatuurin mekanismista, ts. valtion- ja kansalaisjärjestöjen systeemistä, jonka välityksellä proletariaatin diktaturia toteutetaan. Hän tutki kaikinpuolisesti tämän järjestelmän eri portaiden: neuvostojen, ammattiliittojen, nuorisoliiton, osuuskuntien ym. sosiaalista luonnetta ja tarkoitusperää, niiden asemaa ja roolia sekä niitä menetelmiä, joiden avulla kommunistinen puolue, työväenluokan ja kaikkien työtätekevien korkein poliittinen organisaatiomuoto, johtaa kyseisiä järjestöjä.

Leninin oppia proletariaatin diktatuurin järjestelmästä hallitsee ajatus kommunistisen puolueen johtavasta ja suuntaa antavasta roolista. »Proletariaatin diktatuuri ei ole mahdollista muutoin kuin kommunistisen puolueen toteuttamana»,¹⁶⁵ Lenin korosti. Puolue on proletariaatin etujoukko, ja se johtaa kaikkia muitakin työtätekeviä, joiden perusedut lankeavat yhteen työväenliikkeen päämäärien kanssa. Erilaiset valtion- ja kansalaisjärjestöt ovat puolueen ja työtätekevien joukkojen välisen yhteyden poliittisia organisaatiomuotoja. Valtion- ja kansalaisjärjestöjen sisäinen rakenne, muodot ja toimintamenetelmät muovautuvat historiallisesti, ne kuvastavat sosialismin tielle astuneen maan erikoislaatuisia kehitysehtoja.

Sosialististen maiden valtio- ja yhteiskuntaelämä tarjoavat vakuuttavan todisteen siitä, että kommunistiset puolueet eivät ainoastaan johda joukkoja ja joukkojärjestöjä, vaan myös oppivat joukoilta, ottavat tarkoin huomioon niiden mielialat ja edut, yleistävät valtion- ja kansalaisjärjestöjen kokemuksia sekä lujittavat näiden järjestöjen auktoriteettia. Lenin opetti, että kommunisti-

sen puolueen ja työtätekevien joukkojen yhteenliittyminen on kaikkien voittojen tae. Sosialismia ja kommunismia ei voida rakentaa ilman kommunisteja. Mutta niitä ei voida rakentaa myöskään yksin kommunistien käsin. Lenin tähdensi: »Me voimme hallita vasta silloin, kun ilmennämme oikein sitä mitä kansa ajattelee. Muussa tapauksessa kommunistinen puolue ei voi johtaa proletariaattia eikä proletariaatti voi johtaa joukkoja, vaan koko koneisto luhistuu.»¹⁶⁶

Neuvostoliitossa kehittyneen sosialismin kautta luonnehtii kommunistisen puolueen merkityksen kasvu. Vaikka kommunistinen puolue pysyykin työväenluokan puolueena, siitä on tullut koko neuvostokansan etujoukko. Se laajentaa jatkuvasti suuntaa antavaa vaikutustaan yhteiskunta- ja valtioelämään.

Kommunistisen puolueen johtajuus neuvostodemokratian järjestelmässä turvaa kaikkien valtion- ja kansalaisjärjestöjen yhteistoiminnan ja yhteistahdon. »Kansan vallankumouksellinen luomistyö on synnyttänyt laajan ja sopusointuisen järjestelmän, joka mahdollistaa puolueen jokapäiväisen joukkoyhteyden ja jonka avulla puolue johtaa joukkoja. Kyseessä ovat neuvostot, ammattiliitot, nuorisoliitto, työtätekevien vapaaehtoiset yhdistykset. Jo puolen vuosisadan ajan tämä järjestelmä on täyttänyt elämän asettamat vaatimukset ja osoittanut kiistattomat etuisuutensa»,¹⁶⁷ sanoi Leonid Brežnev.

Lenin näki ennakoita, että proletariaatin diktatuuri, työtätekevien valta muuttuu kansainväliseksi ilmiöksi, useihin maihin vakiintuneeksi voimaksi. Jos sosialismin voitto yhdessä erillisessä maassa on ensimmäinen vaihe sosialismin vakiintumisessa, niin sosialististen valtioiden maailmanlaajuisen yhtymän muodostuminen ja kehittyminen on sen toinen merkittävä vaihe, vaihe etenemisessä »kohti koko maailman tulevaa sosialistista yhtenäisyyttä»¹⁶⁸. Sosialistisen ystävyysliiton puitteissa toteutetaan pitkän aikavälin kokonaisohjelmaa, jonka tarkoituksena on SEV-maiden sosialistisen yhdentymisen edelleen kehittäminen. Yhden tai useamman maan yhteiskunnalliselle ja poliittiselle elämälle ominaisten myönteisten momenttien luova omaksuminen rikastuttaa muita maita.

Lenin korosti aikoinaan, että Neuvosto-Venäjän perustuslaki (1918) kuvastaa niitä kokemuksia, jotka prole-

taarijoukot ovat saavuttaneet taistellessaan ja järjestäytyessään riistäjiä vastaan sekä maan rajojen sisällä että kaikkialla maailmassa¹⁶⁹. Tämä väittämä pätee myös nykyisten sosialististen maiden valtiolliseen rakennustyöhön ja lainsäädäntöön. Sosialistiset maat ottavat yhteiskunnallisessa ja valtiollisessa elämässään suoranaisesti tai välillisesti huomioon maailman työtätekevien ja ennen kaikkea sosialististen veljesmaiden poliittiset kokemukset. Leonid Brežnev tähdensi: »Maailmansosialismi yhdistää itseensä kaikki ne rikkaat ja moninaiset vallankumoukselliset traditiot ja kokemukset, joita eri maiden työtätekevien luova toiminta synnyttää. Tässä yhteydessä tahtoisin sanoa, että puolueemme tutkii alituisesti näitä kokemuksia ja käyttää hyväkseen kaikkea arvokasta, mitä voidaan soveltaa Neuvostoliiton oloihin, kaikkea mikä todella edistää sosialistisen järjestelmän lujittumista ja ilmentää kansainvälisen käytännön varmentamia sosialistisen rakennustyön yleisiä lainalaisuuksia.»¹⁷⁰

Perehtyminen toistensa kokemuksiin auttaa sosialistisia maita kohottamaan poliittisten hallintojärjestelmien tehokkuutta. Tämä puolestaan johtaa sosialistisen valtiollisen rakennustyön kansainvälisen merkityksen kasvuun.

LUOKKAYHTEISKUNTA JA VALTIO

1. LUOKKAYHTEISKUNNAN JA VALTION KESKINÄISTÄ SUHDETTA KOSKEVAN ONGELMAN DIALEKTISMATERIALISTINEN RATKAISU

Luokkayhteiskunnan ja valtion välillä vallitsevan dialektisen yhteyden toteaminen. Marx ja Engels selvittivät ja perustelivat yhteiskunnan tärkeimmät kehityslait. He kohottivat siten yhteiskunnallisen ajattelun, mm. valtio- ja oikeusteorian, todellisen tieteen tasolle. Marx ja Engels todistivat, että valtion ja oikeuden alkuperän, olemuksen, historiallisen tarkoituksen ym. ongelmien oikea, tieteellinen käsittäminen ei ole mahdollista muuten kuin erottamattomassa dialektismaterialistisessa yhteydessä luokkayhteiskunnan synnyn ja kehityksen tutkimiseen.

Yhteiskunnan ja valtion keskinäistä suhdetta koskevan ongelman dialektismaterialistinen ratkaisu pohjautuu yhteiskuntataloudellisten muodostumien luonnonhistoriallisen kehittymis- ja vaihtumisprosessin perusteluun ja analyysiin, perusta- ja päällysrakenneoppiin. Tämän opin mukaisesti valtiota ja oikeutta tarkastellaan yhteiskunnan taloudelliselle perustalle kohoavan päällysrakenteen tärkeimpinä osina. Tästä johtuu luokkakantainen asennoituminen valtioon ja oikeuteen, yleensä kaikkiin ilmiöihin, jotka liittyvät valtiollisesti organisoituneen yhteiskunnan elämään.

Esimarxilainen yhteiskunnallinen ajattelu tarkasteli yhteiskuntaa ja yhteiskuntaelämän ilmiöitä voittopuolisesti idealistisista ja teologisista lähtökohdista käsin, jotka tekevät mahdottomaksi yhteiskuntakehityksen todellisten, objektiivisten säännönmukaisuuksien paljas-

tamisen. Silloinkin kun merkittävät ajattelijat koettivat ymmärtää yhteiskunnallista elämää materialistisesti, se osoittautui heidän tulkinnassaan luonnon alaiseksi ja ns. luonnonlakeja sokeasti noudattavaksi. Niinpä Francis Bacon, Thomas Hobbes, John Locke ja Benedict Spinoza päättelivät yhteiskunnan ja valtion synnyn ihmisen luontaisista ominaisuuksista.

Englantilaisen kansantaloustieteen merkittävät edustajat, jotka tutkivat yhteiskunnan taloudellista rakennetta¹, tulivat ensimmäisinä lähelle yhteiskunnan tieteellistä materialistista tarkastelua. Silti arvokkaimmiskin teoksissaan Adam Smith ja David Ricardo selittivät yhteiskunnan luokkajaon viime kädessä tuloeroista, ts. jaon piirissä esiintyvistä suhteista johtuviksi.²

Myös edistykselliset porvarilliset historiantutkijat (Augustin Thierry, François Guizot, François Mignet) tulkitsivat realistisesti sosiaalisia prosesseja ja niiden liikevoimia. He tarkastelivat Englannin ja Ranskan historiaa, etenkin vallankumouksellisten järkytysten kaudella, luokkataistelun historiana. Heidän käsityksensä mukaan luokkataistelua käydään pääasiassa taloudellisten intressien vuoksi, ja se ilmenee yhteiskuntaelämän kaikilla alueilla.

Edistyksellisten porvarillisten taloustieteilijöiden aineellista tuotantoa ja jakoa koskevissa teorioissa sekä historioitsijoiden luokka- ja luokkataisteluteorioissa yhteiskuntaa pidettiin jo sellaisena muodostumana, joka eroaa täysin luonnosta ja joka kehittyy omien lakiansa mukaan.

Näin yhteiskuntatiede muotoutui vähitellen itsenäiseksi tiedon alueeksi: sen tutkimuskohteen hahmottuessa kiteytyivät myös sen omat tutkimusmenetelmät. Niinpä arvostellessaan aiemmin yleisesti käytettyjä historiallisten tapahtumien tutkimustapoja ja osoittaessaan niiden kestäättömyyden Guizot huomautti aivan oikein, että yhteiskunnan tilaa ja sen sivilisaation luonnetta ei voida selittää poliittisilla laitoksilla. Päinvastoin, yhteiskunnan poliittisen rakenteen ymmärtämiseksi on tutkittava itse yhteiskuntaa. Toisin sanoen poliittinen järjestelmä ei ole syynä tietyn yhteiskunnan syntyyn ja olemassaoloon, vaan päinvastoin itse yhteiskunta luo poliittiset laitokset, ennen kuin se alkaa muuttua niiden vaikutuksesta.

Monet ajattelijat pyrkivät kehittelemään yhtenäisen tutkimusmenetelmän sekä luonnon- että yhteiskuntatieteitä varten. Tämän suuntauksen alkuunpanijana oli Hegel. Lisäksi oli kiteytymässä käsitys käytännöstä tieteellisten väittämien totuudellisuuden ainoana kriteerinä. Luonnon ja yhteiskunnan keskinäistä suhdetta ajatellen tällaisena käytäntönä on ihmisen työtoiminta. Ihmisten vaikutustavat luontoon ja tämän vaikutuksen ominaislaatu määräävät ihmisten välillä vallitsevat yleiset sosiaaliset yhteydet. Työprosessin analyysin välttämättömyys kävi sen vuoksi yhä ilmeisemmäksi. Tämä vuorostaan vaati kehittelemään yhtenäisen metodin, jonka avulla olisi mahdollista selvittää luonto ja yhteiskuntaelämä yhteismitallisina kategorioina.

Marx ja Engels osoittivat, että työ yhteiskunnallisena käytäntönä ei ainoastaan luo aineellisia arvoja. Se on jotain enemmän. Siinä muotoutuvat ihmisen ja luonnon väliset todelliset suhteet, jotka käsittävät ihmistoiminnan tahtoperäiset momentit ja sen tarkoituksen. Toisin sanoen juuri työprosessissa tulee esiin objektiivisen, luonnollisen, ulkoiseen luontoon kuuluvan ja subjektiivisen, inhimillisen, sosiaalisen keskinäinen suhde. Marx kirjoitti »Pääomassa», että vaikuttaessaan ulkoiseen luontoon ja muuttaessaan sitä ihminen »muuttaa samalla omaa luontoaan»³. Ihmiset eivät kuitenkaan vaikuta luontoon eivätkä muuta sitä yksikseen, vaan yhteistoimin. Ihmiset muodostavat yhteiskunnan, joka sekin muuttaa luonnettaan riippuen vuorovaikutuksesta ulkoisen ympäristön kanssa.

Yhteiskunta ei ole pelkkä ihmisyksilöiden koostuma. »Tuottaakseen he rupeavat tiettyihin yhteyksiin ja suhteisiin toistensa kanssa, ja vain näiden yhteiskunnallisten yhteyksien ja suhteiden puitteissa he vaikuttavat luontoon, tuottavat.»⁴

Voittaessaan porvarillisen tieteen rajoituksia (se teki muodollisesti eron yhteiskunnan ja valtion välillä, mutta meni äärimmäisyyteen jättämällä huomiotta niiden väliset objektiiviset yhteydet) marxismin perustajat erotivat yhteiskunnallisten suhteiden joukosta taloudelliset, tuotantosuhteet, joita he pitivät ensisijaisina, määräävinä.

Aineelliset ehtodot ja niiden merkitys yhteiskunnan kehityksessä. Paljastettuaan porvarilliselle tieteelle omi-

naisten idealististen ja metafyyssisten yhteiskuntakäsitysten kestättömyyden tieteellisen kommunismin perustajat todistivat, että yhteiskunnan organisaatio ja kehitys jonakin historian aikakautena määräytyvät *viime kädessä* yhteiskunnan aineellisista elinehdoista. Keskeinen, määräävä elementti näiden ehtojen kokonaisuudessa on ihmisen elämään tarvittavien aineellisten hyödykkeiden tuotantotapa, joka on tuotantovoimien ja tuotantosuhteiden ykseyttä.⁵

Teoksessaan »Mitä ovat 'kansan ystävät' ja miten he taistelevat sosialidemokraatteja vastaan» Lenin kirjoitti, että historiallisen materialismin perusajatus, sellaisena kuin Marx ja Engels sen esittivät, »on ollut se, että yhteiskunnalliset suhteet jakautuvat aineellisiin ja ideologisiin. Viimeksi mainitut ovat vain päällysrakenne ja perustuvat ensiksi mainittuihin suhteisiin.»⁶

Historiallisesti määräytyneiden tuotantosuhteiden kokonaisuus muodostaa, Marxin sanontaa käyttäksämme, yhteiskunnan taloudellisen rakenteen, reaalisena *perustan*, jolle juridinen ja poliittinen *päällysrakenne* kohoaa ja jota yhteiskunnallisen tajunnan tietynlaiset muodot vastaavat.⁷

Tässä tapauksessa Marx ei tarkoittanut minkä tahansa yhteiskunnan, vaan ainoastaan luokkayhteiskunnan päällysrakennetta, sillä vain luokkayhteiskunnassa päällysrakenne on muotoutunut poliittisten, oikeudellisten, filosofisten, esteettisten, uskonnollisten ym. katsomusten ja niitä vastaavien poliittisten, juridisten ym. laitosten ja ideologisten suhteiden järjestelmäksi.

Vastatessaan kysymykseen, mitä on yhteiskunta, olipa sen muoto mikä tahansa, Marx väitti 28. joulukuuta 1846 päivätyssä kirjeessään P. V. Annenkoville, että yhteiskunta on ihmisten vuorovaikutuksen tuote, joka määräytyy objektiivisesti heidän aineellisesta elämästään. Asetettuaan kysymyksen: »Onko ihmisillä vapaus valita tämä tai tuo yhteiskunnan muoto?» Marx vastasi: »Ei suinkaan. Tarkastelkaa jotain tiettyä ihmisten tuotantovoimien kehitysvaihetta ja te näette vastaavan vaihdon [commerce] ja kulutuksen muodon.» Marx jatkoi tarkoittaen jo yksinomaan luokkayhteiskuntaa: »Tarkastelkaa tuotannon, vaihdon ja kulutuksen tiettyä kehitysvaihetta ja te näette vastaavan yhteiskuntajärjestyksen, tietynlaisen perhe-, sääty- tai luokkajärjestelmän, sanalla sanoen

tietyn kansalaisyhteiskunnan. Tarkastelkaa tiettyä kansalaisyhteiskuntaa ja te näette vastaavan poliittisen järjestelmän, joka on vain kansalaisyhteiskunnan virallinen ilmaus.»⁸

Kehitellessään materialistista yhteiskuntakäsitystä Marx ja Engels omaksuivat kriittisesti aikaisemman filosofisen ja sosiaalis-poliittisen ajattelun saavutukset. Niinpä Marx päätyi Hegelin oikeusfilosofian kritiikissään siihen »tulokseen, ettei oikeussuhteiden eikä myöskään valtiomuotojen selitys ole niissä itsessään eikä ns. yleisen ihmishengen kehityksessä, vaan päinvastoin niiden juuret ovat aineellisissa elinsuhteissa, joiden kokonaisuutta Hegel sanoo 18. vuosisadan englantilaisten ja ranskalaisien kirjoittajien tapaan kansalaisyhteiskunnaksi, ja että kansalaisyhteiskunnan anatomiaa etsittäköön kansantaloustieteestä.»⁹

Konkretisoidessaan myöhemmin, »Gothan ohjelman arvostelussa» kysymystä luokkayhteiskunnan ja valtion keskinäisestä suhteesta Marx korosti välttämättömyyttä käsitellä »nykyistä yhteiskuntaa (ja tämä pätee kaikkiin tuleviinkin yhteiskuntiin) olemassaolevan *valtion* 'perustana' (tai tulevaa yhteiskuntaa tulevan valtion perustana)»¹⁰.

Marxismien aatteelliset vastustajat ovat jo yli vuosisadan ajan vääristelleet historiallisen materialismin olemusta ja kohdistaneet siihen »murskaavaa» kritiikkiä. He ovat yrittäneet asettaa marxismien yksityiset väittämät ja ainesosat vastakkain, syyttäneet sitä yksipuolisuudesta ja leimanneet sen taloudelliseksi fatalismiksi, vulgaariksi ekonomismiksi, taloudelliseksi materialismiksi jne.

Todellisuudessa juuri marxismi on paljastanut näiden virtausten epätieteellisyyden. Marxismi ei suinkaan väheksy aatteiden ja laitosten, poliittisen, oikeudellisen, moraalisen ym. tekijöiden merkitystä yhteiskunnan elämässä, vaan päinvastoin tähdentää sitä selvittämällä sen keskinäisen suhteen ja vuorovaikutuksen dialektisesti monimutkaisen mekanismin, joka vallitsee perustan ja päällysrakenteen kaikkien elementtien välillä. Kuten Engels kirjeissään Conrad Schmidtille (5. elokuuta ja 27. lokakuuta 1890)¹¹, Joseph Blochille (21—22. syyskuuta 1890)¹² ja Walter Borgiukselle (25. tammikuuta 1894)¹³ selitti, hän ja Marx olivat aina tunnustaneet, että

taloudelliset olot, jotka *viime kädessä* määräävät historiallista kehitystä, eivät ole ainoa määräävä momentti. He olivat aina ottaneet huomioon sen tosiseikan, että päällysrakenne, ennen kaikkea valtio ja oikeus, on suhteellisen itsenäinen ja vaikuttaa aktiivisesti takaisin taloudelliseen perustaan.

Yhteiskuntataloudellinen muodostuma ja sen yhteys valtion sosiaaliseen tarkoitukseen. Päinvastoin kuin porvarilliset sosiologit, jotka tavallisesti tyytyvät tarkastelemaan yhteiskuntaa »yleensä», Marx osoitti, että tosielämässä tällaista abstraktista yhteiskuntaa ei ole olemassa. Hän todisti, että yhteiskuntaa on lähestyttävä konkreettisesti, ja perusteli *yhteiskuntataloudellisen muodostuman* kategorian, joka tarkoittaa »*tietyllä historiallisella kehitystasolla*» olevaa yhteiskuntaa, »yhteiskuntaa, jolla on omalaatuinen, eriävä luonne»¹⁴. Tietty historiallinen yhteiskuntatyyppi sille ominaisine tuotantovoimien, perustoineen ja päällysrakenteineen muodostaa eheän yhteiskuntaorganismien, jota sanotaan yhteiskuntataloudelliseksi muodostumaksi.¹⁵

Sen tosiasian tunnustamista, että yhteiskuntataloudellisen muodostuman käsite sulkee piiriinsä paitsi perustan ja sitä vastaavan päällysrakenteen myös yhteiskunnan tuotantovoimat, joiden kehityksen ansiosta »ihmisten historiassa muodostuu yhteys»¹⁶, ei pidä sekoittaa sen tosiseikan tunnustamiseen, että tuon tai tämän yhteiskuntataloudellisen muodostuman luonne ja erikoispiirteet riippuvat ennen kaikkea historiallisesti määräytyneiden tuotantosuhteiden kokonaisuudesta. Tästä seuraa, että yhteiskunnan historiallisen tyyppin, luonteen ja erikoispiirteiden määrittelyssä olennaisin seikka on *taloudellinen perusta*. Juuri sitä tarkoittikin Marx kirjoittaessaan, että »*tuotantosuhteet kokonaisuudessaan muodostavat sen, mitä sanotaan yhteiskunnallisiksi suhteiksi, yhteiskunnaksi, ja ne muodostavat tietyllä historiallisella kehitystasolla olevan yhteiskunnan, jolla on omalaatuinen, eriävä luonne. Antiikin yhteiskunta, feodaalinen yhteiskunta, porvarillinen yhteiskunta ovat sellaisia tuotantosuhteiden kokonaisuuksia, joista jokainen samalla merkitsee erikoista kehitystasetta ihmiskunnan historiassa.*»¹⁷

Yhteiskunnan historia on yhteiskuntataloudellisten muodostumien *luonnonhistoriallinen* kehittymis- ja vaihtumisprosessi.¹⁸ Esipuheessa teokseensa »Kansantaloustie-

teen arvostelua» Marx sanoi: »Yhteiskunnan aineelliset tuotantovoimat joutuvat kehityksensä tietyllä asteella ristiriitaan olemassaolevien tuotantosuhteiden kanssa tai, mikä on vain asian juridinen ilmaisu, omistussuhteiden kanssa, joiden puitteissa ne ovat siihen asti kehittyneet. Tuotantovoimien kehittämismuodoista nämä suhteet muuttuvat niiden kahleiksi. Silloin alkaa yhteiskunnallisen vallankumouksen aikakausi. Taloudellisen perustan muuttuessa mullistuu joko hitaammin tai nopeammin koko suunnaton päällysrakenne.»¹⁹

Luonnehtiessaan Marxin löytämää yhteiskunnan kehityslakia ihmisajattelun suurenmoiseksi saavutukseksi Lenin kirjoitti, että »sekasorron ja mielivallan tilalle, jotka siihen saakka olivat vallinneet historiaa ja politiikkaa koskevissa katsomuksissa, tuli hämmästyttävän eheä ja johdonmukainen tieteellinen teoria, joka näyttää, kuinka yhteiskuntaelämän yhdestä muodosta kehittyä tuotantovoimien kasvun seurauksena toinen, korkeampi muoto»²⁰.

Jokainen yhteiskuntataloudellinen muodostuma edustaa tiettyä vaihetta yhteiskunnan yhtenäisessä maailmanhistoriallisessa kehitysprosessissa, sen etenemisessä alemmasta asteesta korkeampaan asteeseen. Marxilais-leniniläinen oppi toisiaan seuraavista viidestä yhteiskuntataloudellisesta muodostumasta pätee koko ihmisyyhteiskuntaan ja osoittaa sen etenevän kehityksen päälinjan. Tästä seuraa, ettei ole suinkaan välttämätöntä, että *jokainen* yhteiskuntaorganismi käy läpi tämän kehityksen *kaikki* vaiheet. Esimerkiksi monet kansat ovat sivuuttaneet orjayhteiskunnan asteen. Eräät kansat ovat hävinneet ehtimättä kohota feodalismiin (tai kapitalismiin) asteelle. Maailmanhistoriallisen prosessin lainalaisuuksina nämä kehitysvaiheet ovat kuitenkin reaalisesti olemassa ja selvästi havaittavissa.

Ymmärrettävää on, että on olemassa yleisiä lakeja, jotka vaikuttavat kaikissa yhteiskuntataloudellisissa muodostumissa ja jotka ilmaisevat ihmisyyhteiskunnan kehityksen jatkuvuutta. Tällainen on esimerkiksi Marxin löytämä taloudellinen laki, jonka mukaan tuotantosuhteiden täytyy ehdottomasti vastata tuotantovoimien kehitystasoa. Koska eräillä yhteiskuntataloudellisilla muodostumilla on olennaisia yhtymäkohtia, niin kunkin muodostuman historiallisissa rajoissa vaikuttavat juuri näille

muodostumille yhteiset lait. Tällainen on esimerkiksi antagonististen luokkien taistelun laki, jonka mukaan luokkataistelu on jokaisen riistoyhteiskunnan kehityksen liikevoima.²¹

Rinnan kaikissa tai samankaltaisissa yhteiskuntataloudellisissa muodostumissa vaikuttavien yleislakien kanssa kussakin muodostumassa vaikuttavat omat erikoislait, jotka hallitsevat sen syntyä ja kehitystä ja joita ei voida ilman muuta ulottaa muihin yhteiskuntataloudellisiin muodostumiin.

Marx, Engels ja Lenin osoittivat katteettomaksi porvarillisten yhteiskuntatieteilijöiden, erityisesti talousmiesten ja oikeusoppineiden, keskuudessa yleistyneen käsityksen, että kapitalismin lait ovat muka ominaisia kaikille yhteiskuntakehityksen asteille ja että ne ovat yleisiä ja ikuisia kategorioita. Todetessaan, että kapitalismi on vain yksi historiallisesti ohimenevä vaihe ihmiskunnan kehityksessä, Engels tähdensi kirjeessään F. A. Langelle (29. maaliskuuta 1865) sitä seikkaa, että kyseiselle yhteiskuntataloudelliselle muodostumalle ominaiset taloudelliset lait ovat historiallisia, ts. että ne syntyvät ja häviävät. »Meidän kannaltamme ei sen vuoksi mikään näistä laeista, mikäli se ilmaisee *puhtaasti porvarillisia suhteita*, ole sen vanhempi kuin nykyajan porvarillinen yhteiskunta; ne lait, jotka ovat jotenkuten päteneet kaikkeen tähänastiseen historiaan, ilmaisevat nimenomaan vain sellaisia suhteita, jotka ovat yhteisiä kaikille luokkaherruuteen ja luokkariistoon perustuville yhteiskunnille.»²²

Sitä vähemmän voidaan porvarillisen yhteiskunnan lakeja, kapitalistisen ja muiden riistoyhteiskuntien spesifisiä lakeja ulottaa koskemaan sosialistista yhteiskuntaa, kommunistisen yhteiskuntataloudellisen muodostuman ja sille piirteellisten ominaisuuksien, katsomusten ja laitosten kehitystä. Kapitalistisen järjestelmän ominaisuuksien ja lainalaisuuksien sekä sen päällysrakennementtien siirtäminen sille vastakkaisen sosialistisen järjestelmän erilaisiin ilmiöihin johtaa mielettömyyksiin. Tästä tarkastelutavasta on kuitenkin tullut yksi porvarillisen sosiologian suosituimmista menettelytavoista.

Todetessaan, että riistoyhteiskunnat ovat yhteiskunnallisen tuotannon erilaisia antagonistisia muotoja, Marx sanoi, että »porvarillisen yhteiskunnan helmassa

kehittyvät tuotantovoimat luovat samalla aineelliset edellytykset tämän antagonismin ratkaisemista varten», minkä vuoksi »tähän yhteiskuntamuodostumaan päättyy siis ihmiskunnan esihistoria»²³.

Tällä Marxin ajatuksella on valtava teoreettinen ja käytännöllinen merkitys. Kysymys on siitä, että ihmis-yhteiskunnan todellinen historia alkaa vasta yhteiskunnan siirtyessä viimeisestä antagonistisesta yhteiskuntataloudellisesta muodostumasta, so. kapitalismista, kommunistiseen (sosialistiseen) yhteiskuntataloudelliseen muodostumaan.

Kehittäessään ja täydentäessään tätä ajatusta Engels kiinnitti huomiota siihen, että vasta yhteiskunnallistamalla tuotantovälineet ja siirtymällä sosialismiin voiteaan kapitalistiselle järjestelmälle ja sen puolustajille ominainen epätietoisuus tuotantovoimien luonteesta. Kapitalismissa samoin kuin sitä edeltäneissäkin yhteiskuntataloudellisissa muodostumissa tuotantovoimat alistavat ihmisiä, hallitsevat heitä vaikuttaen tiedostamattomien luonnonvoimien tavoin sokeasti ja hävittävästi.²⁴

Konkretisoidessaan ja kehittäessään Marxin ja Engelsin aatteita Lenin osoitti, että vasta yhteiskunnan siirtyessä sosialismiin työtätekevillä, jotka muodostavat väestön valtaenemmistön, »vuosisatoja vieraille tehdyn työn jälkeen, riistäjien hyväksi tehdyn epävapaaan työn jälkeen... on nyt ensimmäisen kerran mahdollisuus *tehdä työtä omaksi hyväkseen*, vieläpä sellaista työtä, joka nojautuu uusimman tekniikan ja kulttuurin kaikkiin saavutuksiin»²⁵, että »*vasta* sosialismista alkaa nopea, varsinainen, todella joukkoluontoinen, väestön *enemmistön* ja sitten koko väestön osanotolla tapahtuva edistys yhteiskunta- ja yksityiselämän kaikilla aloilla»²⁶. Neuvostoliiton ja monien muiden sosialististen maiden historiallinen kokemus on vahvistanut, että kommunistinen (sosialistinen) yhteiskuntamuodostuma eroaa periaatteessa aikaisemmista, riistoon perustuneista yhteiskuntataloudellisista muodostumista myös sen syntyä ja kehitystä koskevien lainalaisuuksien osalta.²⁷

Vain dialektismaterialistinen metodi tekee mahdolliseksi selittää, miten luokkayhteiskunta, tuo tai tämä yhteiskuntataloudellinen muodostuma määrää sitä vastaavan valtion luokkaolemuksen ja kehityslainmukaisuudet, sen alisteisen tehtävän ja historiallisen tarkoituk-

sen, sen luonteenomaiset piirteet ja aseman yhteiskunnan poliittisessa organisaatiossa ja sen erikoisuudet muihin päällysrakenteen osiin verrattuna; selvittää sosialistisen valtion, historiallisesti uudentyyppisen valtion, synnyn lainalaisuudet, tämän valtion luokkaolemuksen ja sosiaalisen tarkoituksen; antaa tieteellisesti perustellun vastauksen kysymykseen, miksi ja miten proletariaatin diktatuurin valtiona syntynyt sosialistinen valtio muuttuu tietyssä historian vaiheessa koko kansan valtioksi ja kehittyy sitten vähitellen kommunistiseksi yhteiskunnalliseksi itsehallinnoksi.

Systemitarkastelu ja rakenneanalyysi valtion tutkimuksessa. Yhteiskunnan ja valtion keskinäisen suhteen dialektismaterialistinen tulkinta sisältää valtion ja yhteiskunnan systemitarkastelun sekä niiden rakenneanalyysin.

Materialistisen yhteiskuntakäsityksen mukaisesti yhteiskuntaa tarkastellaan eheänä järjestelmänä, jolle on leimallista monimutkainen sisäinen rakenne; tämän järjestelmän jokainen ainesosa vuorostaan muodostaa erityisen järjestelmän, jolla on oma sisäinen rakenteensa, jne. Yhteiskunnallisen kokonaisjärjestelmän rakenne-elementtien ja sen eriasteisten osajärjestelmien välillä vallitsee monitahoinen dialektinen yhteys, ne ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja kehitystilassa.

Yhteiskunnallisten ilmiöiden, kuten valtion, luokkadiktatuurin, poliittisen vallan ym., systemitarkastelu pohjautuu metodologisesti marxilaiseen oppiin yhteiskuntataloudellisista muodostumista. »Kuten Darwin teki lopun niistä käsityskannoista, joiden mukaan eläin- ja kasvilajit eivät ole missään yhteydessä toisiinsa, vaan ovat satunnaisia, 'jumalan luomia' ja muuttumattomia, ja asetti ensimmäisenä biologian täysin tieteelliselle pohjalle saatuaan selville lajien muuttuvuuden ja niiden perinnöllisyyden, samoin Marx teki yhteiskuntaan nähden lopun käsityskannoista, joiden mukaan yhteiskunta on yksilöitten mekaaninen kokouma, jossa esivallan tahdosta (tai mikä on samaa, yhteisön ja hallituksen tahdosta) ovat kaikenlaiset muutokset mahdollisia ja joka syntyy ja muuttuu sattumanvaraisesti, ja asetti ensimmäisen kerran sosiologian tieteelliselle pohjalle toteamalla, että yhteiskuntataloudellinen muodostuma on käsitettävä kyseisten tuotantosuhteiden kokonaisuudeksi»,²⁸ Lenin kirjoitti.

Yhteiskuntataloudellisen muodostuman tarkastelu monimutkaisena eheänä järjestelmänä suuntaa tutkimuksen tuotantovoimien, tuotantosuhteiden, taloudelliselle perustalle kohoavan päällysrakenteen ja sen elementtien rakenteen ja vuorovaikutuksen selvittelyyn. Erityinen sija luokkayhteiskunnan päällysrakenteessa kuuluu tämän yhteiskunnan poliittiselle organisaatiolle, ennen kaikkea valtiolle, jonka muodostavat yhteen nivoutuneet monimutkaiset sosiaali-poliittiset järjestelmät, organisaatiot eli järjestöt. Niiden erikoisuuksien paljastamiseksi on tärkeää pitää mielessä Leninin selvitys siitä, että »'järjestö'-sanaa käytetään tavallisesti kahdessa mielessä, laajassa ja ahtaassa. Ahtaassa mielessä se merkitsee ihmiskollektiivin erillistä solua, vaikkapa vain vähimmäisäkin määrässä järjestettyä. Laajassa mielessä se merkitsee sellaisten yhdeksi kokonaisuudeksi liitettyjen solujen summaa.»²⁹ Lenin mainitsi sellaisia esimerkkejä kuin valtion, armeijan, laivaston, jotka ovat samalla kertaa ahtaasti käsitettyjen järjestöjen summa ja laajasti käsitetyn järjestön erikoismuoto. »Aivan samoin puoluekin on järjestö... (sanon laajassa mielessä); samanaikaisesti puolueen täytyy muodostua monista erilaisista järjestöistä (sanon ahtaassa mielessä)»,³⁰ totesi Lenin.

Valtion ja muiden luokkayhteiskunnan ilmiöiden systeemitarkastelun tärkein puoli on niiden luokkarakenteen analyysi, niiden luokkaolemuksen määrittely.

Tehkäämme nyt lyhyt yhteenveto sanotusta. Pitäen lähtökohtanaan luokkayhteiskunnan ja valtion keskinäistä suhdetta koskevan ongelman dialektismaterialistista ratkaisua marxismi-leninisin klassikot ensiksikin selittivät valtion synnyn syyn ja historiallisesti ohimenevän luonteen (valtiohan vastaa vain tiettyjä luokkayhteiskunnan taloudellisen kehityksen asteita); toiseksi todistivat ja selvittivät valtion luokkaolemuksen; kolmanneksi osoittivat valtion eroavuudet luokkien syntyä edeltäneestä yhteiskunnallisen vallan organisaatiosta sekä muista luokkayhteiskunnan järjestöistä; selvittivät valtion erikoislaatuisen roolin yhteiskunnan poliittisessä järjestelmässä (organisaatiossa); neljänneksi löysivät ja selittivät ne lainalaisuudet, jotka hallitsevat siirtymistä toisesta historiallisesta valtiotyypistä toiseen, korkeampaan valtiotyyppiin; todistivat porvarillisen valtion tuhon, vallankumouksellisen hävittämisen objektiivisen väistä-

mättömyyden (porvarillinen valtio on historiallisesti viimeinen riistovaltiotyyppi, valtio »sanan varsinaisessa mielessä»); viidenneksi selvittivät ja perustelivat uudentyyppisen, sosialistisen valtion synnyn ja kehityksen lainalaisuudet, tämän valtion olemuksen, tarkoituksen ja roolin tärkeimpänä välineenä yhteiskunnan sosialistisessa ja kommunistisessa uudistamisessa.

Luokkayhteiskunnan ja valtion keskinäisen suhteen marxilais-leniniläinen tulkinta muodostaa metodologisen lähtökohdan valtion ja erityisesti sosialistisen valtion ja sen kehityksen dialektiikan tieteelliselle selvittelylle, valtio- ja oikeusteorian luovalle kehittämiselle nykyoloissa. Se auttaa myös selvittämään nykyajan porvarillis-reformistisen ideologian, antikommunismia ja valtio- ja oikeusteorian alalla esiintyvien erilaisten revisionismin ilmentymien tietoteoreettisia ja sosiaalisia juuria sekä niiden taantumuksellista olemusta.

2. VALTA YHTEISKUNNALLISENA ILMIONÄ

Sosiaalisen vallan käsite. Sosiaalinen valta on tärkein rengas yhteiskunnan ja valtion välillä vallitsevien yhteyksien ketjussa. Marx, Engels ja Lenin käsittivät sosiaalisen vallan historiallisesti määräytyneiden tuotantosuhteiden synnyttämäksi yhteiskunnan organisaatiovälineeksi, ihmisten ja heidän yhteenliittymiensä kaikenlaatuisten johtamisen välttämättömäksi edellytykseksi. He lähtivät siitä, ettei valtiovalta ole ainoa yhteiskunnallisen vallan laji, että yhteiskunnallinen valta on ominaista jokaiselle järjestyneelle, jokseenkin pysyvälle ja tiettyyn tavoitteeseen pyrkivälle ihmisyyhteisölle. Se on ominaista sekä luokkayhteiskunnalle että luokattomalle yhteiskunnalle, sekä yhteiskunnalle kokonaisuudessaan että sen eri osille.

Marxismi-leninismien klassikot totesivat teoksissaan sekä yhteiskunnallisen vallan kunkin lajin erikoispiirteet että kaikille yhteiskunnallisen vallan lajeille yhteiset piirteet, joiden perusteella valtaa voidaan luonnehtia *yleisenä* sosiaalisena kategoriana.

Neuvostoliittolaisessa filosofisessa ja oikeustieteellisessä kirjallisuudessa valtaa alettiin tutkia tästä näkökulmasta vasta 1960-luvun alussa. Tämä ongelma kaipaa vielä syvällistä selvittelyä.

Marxismi-leninismien klassikot erottivat toisistaan yhteisön, suvun ja heimon vallan; valtiovallan; kansalaisjärjestöjen vallan; vanhempain vallan ym.

Jokaisella yhteiskunnallisen vallan muodolla on omat erikoispiirteensä. Samalla niillä kaikilla on myös yhteisiä piirteitä, joiden synteesi mahdollistaa vallan luonnehdinnan *yleisenä* sosiaalisena kategoriana.

Marx, Engels ja Lenin osoittivat, että valta yleensä on saanut alkunsa yhteiskunnallisesta työnjaosta ja siitä johtuvista monivivahteisista pysyvistä yhteyksistä, jotka vallitsevat ihmisten välillä. Valta kuvastaa niiden aineellisten ja ideologisten suhteiden luonnetta ja kehitystasoa, jotka viime kädessä määräytyvät tuotantotavasta. Se muodostaa objektiivisesti välttämättömän edellytyksen yhteiskunnan jäsenten osallistumiselle yhteiskunnallisen elämän tuotantoon ja sen uusintamiseen ja on samalla tämän osallistumisen väline, jokaisen yhteisön toimintakeino. Valta saa ilmauksensa siinä, että yhteisöön kuuluvien henkilöiden ja henkilöryhmien tahto alistetaan yhtenäisen, yhteisöä johtavan tahdon alaiseksi.

Artikkelissaan »Auktoriteetista», joka oli suunnattu anarkisteja vastaan (nämä käyttivät sanaa auktoriteetti tarkoittamaan valtaa), Engels kirjoitti: »Siinä mielessä kuin tässä on puhe, auktoriteetti merkitsee vieraan tahdon tyrkyttämistä; toisaalta auktoriteetti edellyttää alistumista.»³¹ Engels siis tarkasteli valtaa *suhteena*, joka merkitsee toisaalta vallankäyttäjän tahdon tyrkyttämistä vallanalaiselle ja toisaalta vallanalaisen alistumista vallankäyttäjän tahtoon. Tällöin *pakotus* on vallan kummankin aspektin erottamaton elementti; se saa erilaisen sisällön ja muodon riippuen historiallisesta tilanteesta ja vallan luonteesta.

Lenin tähdensi useaan otteeseen valtiovallan pakko-
luonnetta. Kuitenkin kirjassaan »Narodnikkilaisuuden taloudellinen sisältö ja sen arvostelu hra Struven kirjassa (Marxilaisuuden heijastuminen porvarillisessa kirjallisuudessa)» hän arvosteli »legaalista marxilaista» P. Struvea, joka Marxia ja Engelsiä »oikaisten» näki valtion tuntomerkkin pakkovallassa ja tämän mukaisesti arveli, että valtio on ollut jo sukuyhteiskunnassa ja että se jatkaa olemassaoloaan luokkien hävittämisen jälkeenkin. Polemisoidessaan Struvea vastaan Lenin selitti, että pakoluonne ei ole ominaista vain valtiovallalle, vaan kai-

kelle yhteiskunnalliselle vallalle ja että siis *kaikki* valta on luonteeltaan *pakkovaltaa*. Lenin kirjoitti: »Pakotusvalta on olemassa jokaisessa ihmisyhdykskunnassa.»³² Valtasuhteet syntyvät vain ihmisten välille, ja ne ovat luonteeltaan tiedostettuja, tahtoperäisiä. Valtasuhteiden subjekteina eli kannattajina ovat vain ihmiset ja heidän yhteenliittymänsä. Kuten Marx kapitalistista tuotantoa edeltäneitä muotoja tarkastellessaan osoitti, »eläimeen, maahan jne. ei pohjimmaltaan voi olla herruussuhdetta omaksioton nojalla, vaikka eläin palvelee. Vieraan *tahdon* omaksiotto on herruussuhteen edellytys. Tahtoa vaila oleva, kuten esimerkiksi eläin, voi siis kylläkin palvella, mutta se ei tee omistajasta *herraa*.»³³

Korostaessaan termien valta, herruus ym. suhteellisuutta ihmisen ja luonnon välisten suhteiden luonnehdinnassa ja paljastaessaan näiden termien avaran käytön todellisen tarkoituksen Engels kirjoitti: »Joka askeleella saamme muistaa sen, ettemme suinkaan hallitse luontoa niin kuin valloittaja hallitsee vierasta kansaa, ettemme hallitse luontoa sen ulkopuolella olevina, vaan että me ruumiinemme, verinemme ja aivoinemme kuulumme luontoon ja elämme sen keskellä, että koko valtamme luontoon nähden on siinä, että toisin kuin kaikki muut olennot voimme tiedostaa luonnon lait ja soveltaa niitä oikein.»³⁴

Valtasuhteet muodostuvat »herruudesta — alistumisesta» ja »johdosta — alistumisesta». Konkreettisista historiallisista oloista riippuen valta esiintyy joko herruus- ja alistumissuhteiden ja johto- ja alistumissuhteiden yhdistelmänä (jokaisessa antagonistisiin luokkiin jakautuneessa yhteiskunnassa) tai pelkästään johto- ja alistumissuhteena (luokkien syntyä edeltäneessä sukuyhteiskunnassa, kehittyneessä sosialismissa ja kommunistisen rakennustyön oloissa, tulevaisuuden luokattomassa kommunistisessa yhteiskunnassa).

Pakotus on samalla kertaa vallan sisällön elementti (olipa kyseessä herruus tai johtajuus) ja yksi vallan harjoittamisen universaalisia menetelmiä, joka liittyy elimellisesti suostutteluun.

Johto ja valta. Selvitellessään valtaa sosiaalisena ilmiönä läheisessä yhteydessä johdon käsitteeseen Marx ja Engels kiinnittivät erityistä huomiota siihen seikkaan, että valta ja johto määräytyvät objektiivisesti ihmisten

aineellisista elinehdoista, tuotantoprosessista ja tuotteiden vaihdosta, yhteiskunnallisen työn järjestämistarpeista. »Olemme siis nähneet, että toisaalta tietty auktoriteetti, olkoon se miten tahansa luotu, ja toisaalta tietty alistuminen ovat mistä hyvänsä yhteiskunnallisesta organisaatiosta riippumatta meille pakollisia niiden aineellisten ehtojen vallitessa, joissa tuotteiden tuottaminen ja vaihto tapahtuu»,³⁵ Engels kirjoitti.

Marx analysoi yhteiskunnallisen työprosessin kapitalistisen johdon sisällön ja muodon sekä selvitti sen kehityksen, jonka alaiseksi pääoman määräämisvalta työstä joutuu. Alun perin tämä määräämisvalta on vain muodollinen seuraus siitä, että työläinen ei tee työtä omaksi hyväkseen vaan kapitalistin hyväksi ja että hän siis työskentelee pääoman vallan alaisena. Kuitenkin useiden palkkatyöläisten työtä yhteenliittävän kooperatiivien kehittyessä pääoman määräämisvallasta tulee tuotannon välttämätön edellytys. »Kapitalistin käsky tuotantokentällä tulee nyt yhtä välttämättömäksi kuin kenraalin käsky taistelukentällä.»³⁶

Lähtien siitä, että jokainen jotakuinkin laajassa mittassa suoritettava välittömästi yhteiskunnallinen tai yhteistyö edellyttää vaihtelevassa määrin johtoa, joka saattaa yksilölliset työt sopusointuun keskenään ja täyttää yleiset tehtävät, jotka johtuvat koko tuotantokoneiston liikunnasta erotukseksi tämän koneiston itsenäisten orgaanien liikunnasta, Marx kirjoitti: »Yksityinen viulunsoittaja johtaa itse itseään, orkesteri tarvitsee kapellimestarin.»³⁷ Pääoma toimii tällaisena kapellimestarina sen määräämisvallassa olevaan kooperoituun työhön nähdessä täyttäen johto-, valvonta- ja koordinoititehtäviä.

Näistä väittämistä seuraa, että kapitalismissa yhteiskunnallinen työ on kapitalistisen johdon organisoimaa. Kapitalistinen johto on sisällöltään riistoon perustuvaa ja muodoltaan despoottista johtoa.

Samoin kuin Marx perusteli johdon ja pakkovallan välttämättömyyden jokaisessa ihmisyyhteisössä tutkiesaan kapitalistista tuotantoprosessia ja kapitalismin aikana vallitsevia työyhteyksiä, samoin Lenin osoitti tämän teoksessaan »Neuvostovallan lähimmät tehtävät» käyttäen esimerkkinä sosialistista työorganisaatiota. Todetessaan, että kaikki koneellinen suurteollisuus, ts. sosialismin aineellinen, tuotannollinen lähde ja perusta,

»vaatii satojen, tuhansien ja kymmenien tuhansien ihmisten yhteistyötä suuntaavaa ehdotonta ja lujaa *yhteistahtoa*», Lenin kirjoitti: »Se on ilmeisen välttämätöntä sekä tekniseltä, taloudelliselta että historialliselta kannalta, ja kaikki, jotka ovat mietiskelleet sosialismia koskevia kysymyksiä, ovat aina tunnustaneet sen sosialismin ehdoksi. Mutta kuinka voidaan turvata luja yhteistahto? — Alistamalla tuhansien tahto yhden tahdon alaiseksi.»³⁸ Tähän alistamiseen taas voidaan päästä eri tavoin: jos yhteistä työtä tekevät henkilöt ovat täysin valveutuneita ja kurinalaisia, riittää kun heitä johdetaan hienovaraisesti, niin kuin kapellimestari johtaa orkesteria. Jos taas tietoisuus ja kurinalaisuus puuttuvat, johtaminen voi saada jyrkempiä muotoja.

Näin ollen valtaa harjoitetaan aina sen ilmenemis muodosta riippumatta siten, että yhteisön eri jäsenten tahto alistetaan yhteisöä hallitsevan tai sitä johtavan yhteistahdon alaiseksi. Tämä pätee täydessä määrin myös sellaiseen valtaan, joka muistuttaa pikemminkin »kapellimestarin hienovaraista johtoa».

Pakotus vallan välttämättömänä tuntomerkinä. Kaikki valta, myös sosialistinen valtiovalta, on sen kehitysvaiheesta riippumatta *valtasuhde* (olivatpa kyseessä herruus- ja alistumissuhteet ja johtajuus- ja alistumissuhteet tai pelkästään johtajuus- ja alistumissuhteet), ja tältä kannalta katsoen se *ei ole ajateltavissa ilman pakotusta*. Pakotus on vallan välttämätön tuntomerkki sosiaalisena kategoriana, sen sisällön elementti. Mutta, kuten marxismi-leninisin klassikot useaan otteeseen tähdensivät, on eroa pakotuksella ja pakotuksella.

Kuka ja ketä pakottaa? Mitkä ovat pakotuksen kunkin erikoismuodon sosiaalis-taloudelliset syyt ja tarkoitukset? Millä tavoin ja millä keinoin pakkoa harjoitetaan? Vastaamalla näihin kysymyksiin historiallisen materialismin kannalta voidaan selvittää pakotuksen luonne sekä eri pakotusmuodot ja -tavat.

Marxismi-leninismi edustaa pakotus-termin merkityssidyllön arvioinnissa luokkakantaista asennoitumistapaa, joka tekee mahdolliseksi erottaa luokkayhteiskunnassa esiintyvän pakon luokattomassa yhteiskunnassa ilmenevästä pakosta, valtiollisen pakon yhteiskunnallisesta pakosta sekä sosialistisen valtion harjoittaman pakon luonteen, sisällön ja rakenteen porvarillisen tai minkä

tahansa muun riistovaltion harjoittaman pakon luonteesta, sisällöstä ja rakenteesta. Luokkakantainen lähestymistapa tekee mahdolliseksi paljastaa ja selittää oikeine muutokset, jotka tapahtuvat pakotuksen luonteessa, sisällössä, muodoissa ja menetelmissä proletaarisen valtiiovallan kehittyessä koko kansan valtiovallaksi.

Sen vuoksi on yhtä väärin asettaa pakotus ja suostuttelu vastakkain sellaisina vallan tuntomerkkeinä, jotka muka sulkevat pois toinen toisensa, kuin absolutisoida jompikumpi niistä ainoana mahdollisena. Käytäntö osoittaa, että pakotus ja suostuttelu liittyvät jatkuvasti, joskin eri tavoin, toisiinsa, vahvistaen ja täydentäen toisiaan ja että ne ovat kaiken vallankäytön mahdollisimman yleisiä, *universaalisia tuntomerkkejä*, kaiken valtion ja yhteiskunnan asioiden johdon menetelmiä.

Lenin puhui pakotuksesta vallankäyttäjien fyysisenä ja psyykkisenä vaikutuskeinona vallanalaisiin, jolloin edelliset pyrkiessään toteuttamaan tahtonsa käyttävät niitä välineitä, jotka vastaavat kunkin aikakauden aineellisteknistä ja kulttuuritasoa.³⁹ Psyykkinen pakotus vallankäyttömenetelmänä liittyy hyvin läheisesti suostuttelumenetelmään, mikä ei kuitenkaan poista näiden menetelmien välistä eroa. Arvostellessaan Kautskya, joka muututtuaan »todelliseksi papiksi» koetti lohduttelun avulla saada sorretut joukot sopimaan riistäjien, imperialismin kanssa, Lenin kirjoitti: »Niille, jotka puolustavat uskontoa sillä perusteella, että se lohduttaa ihmistä, Feuerbach osoitti aivan oikein lohdutuksen taantumuksellisen merkityksen: ken lohduttaa orjaa, sen sijaan että kehottaisi häntä nousemaan kapinaan orjuutta vastaan, hän auttaa orjanomistajia.»⁴⁰

Fyysisen ja psyykkisen pakotuksen samoin kuin suostuttelun luonne ja tarkoitus riippuvat pakotuksen konkreettisista historiallisista käyttöehdoista, tietyllä kehitysasteella olevan yhteiskunnan ja sitä vastaavan vallan luonteesta. »Kaikki ja kaikenlaiset sortajaluokat tarvitsevat herruutensa suojaksi kahta sosiaalista funktiota: pyövelin ja papin funktiota. Pyövelin on nujerrettava sorrettujen vastarinta ja kapinointi. Papin on lohdutettava sorrettuja, piirrettävä heille tulevaisuuden näköaloja kärsimysten lievenemisestä ja uhrien vähenemisestä luokkaherruuden säilyessä (se on erittäin sopivaa tehdä, kun ei tarvitse taata näiden tulevaisuuden näköalojen 'toteu-

tumista'...) ja siten taivutettava heidät tähän herruuteen, vieroitettava heidät vallankumouksellisesta toiminnasta, järkytettävä heidän vallankumouksellista mielialaansa, horjutettava heidän vallankumouksellista päätäväisyyttään»,⁴¹ Lenin kirjoitti.

Osoittaessaan, että yhteiskunnan organisaatio on mahdoton ilman auktoriteettia, ilman valtaa, Engels totesi, että »suurteollisuuden ja suurmaatalouden kehittyessä tuotannon ja vaihdon aineelliset ehdot väistämättömästi monimutkaistuvat ja pyrkivät yhä enemmän laajentamaan tuon auktoriteetin vaikutuspiiriä»⁴². Hän korosti, että sosialistisen vallankumouksen voiton ja kommunistisen yhteiskunnan rakentamisen jälkeenkään auktoriteetti ja valta eivät häviä, vaan ainoastaan muuttavat sisältöään ja muotoaan. Perustellessaan ajatusta, että sosialismissa on objektiivisen välttämättömyyden ratkaista tuotantoprosessien johtamista koskevia kysymyksiä vallankäytön avulla, Engels kirjoitti: »Ja ratkaistakoonpa nämä kysymykset miten hyvänsä, joko eri työalaa johtamaan valitun henkilön päätöksellä tai, jos se on mahdollista, äänten enemmistöllä, erillisten henkilöiden tahdon pitää aina alistua, ja se merkitsee, että kysymykset ratkaistaan autoritaarisesti.»⁴³

NKP:n ohjelma on osoittanut kestäväksi vulgaarit käsitykset, joiden mukaan kommunistinen yhteiskunta on anarkiaa, joka perustuu mitään valtaa, mitään auktoriteettia tunnustamattomien ihmisten omavaltaisuuteen. Itse asiassa kommunistinen yhteiskunta, jolle ovat leimallisia korkealle kehittyneet koneellinen tuotanto, tieteen, tekniikan ja kulttuurin ennen näkemätön kukoistus ja työntekijöiden poikkeuksellisen korkea tietoisuus ja henkinen täydellisyys, tulee olemaan työihmisten korkeasti järjestynyt ystävyysliitto. Siinä tulevat vallitsemaan yhteiskunnallinen valta, nykyistä täydellisempi suunnittelu ja tilinpito, kaikkien työnlajien joustava organisaatio, erinomainen kuri, järjestys ja auktoriteetti. Yhteiskunnassa muodostuvat yhtenäiset yleisesti tunnustetut kommunistisen yhteiselämän säännöt, joiden noudattaminen tulee kaikkien ihmisten sisäiseksi tarpeeksi ja tottumukseksi.⁴⁴

Valtaongelman merkitys ideologisessa taistelussa. Valtaongelma on jatkuvasti keskeisellä sijalla ideologisessa taistelussa. Anarkistien ja eräiden porvarillisten teoree-

tikkojen yritykset samastaa vallan käsite pakotuksen, sortamisen ja väkivallan käsitteeseen sekä arvioida kaikki nämä kategoriat ehdottoman kielteisesti ovat periaatteessa virheellisiä, semminkin kun he eristävät mainitut kategoriat niiden konkreettisista historiallisista käyttöedellytyksistä, niiden sosiaalisesta sisällöstä. Tällainen abstraktinen kysymyksenasettelu, joka liittyy kaiken vallan kieltämisen perusteluun, on käytännössä suunnattu työtätekevien vallankumoustaistelua ja työväenluokan poliittisen vallan pystyttämistä vastaan.

Luokkakantainen lähestymistapa on ainoa varma kompassi arvioitaessa vallan, pakotuksen ja väkivallan kaltaisia kategorioita, jotka ovat läheisessä yhteydessä toisiinsa, mutta jotka eivät lankea yhteen. Arvostellessaan Dühringiä, joka käsitti väkivallan ehdottomaksi pahaksi, Engels painotti, että »väkivalta esittää historiassa vielä toistakin osaa, vallankumouksellista osaa, että se, Marxin sanoin, on jokaisen vanhan yhteiskunnan kätilö, kun se kantaa kohdussaan uutta yhteiskuntaa, että väkivalta on välikappale, jolla yhteiskunnallinen liike murtautuu lävitse ja murskaa luutuneet, kuolleet poliittiset muodot»⁴⁵.

Nykyaikaisessa porvarillisessa kirjallisuudessa on ajanmukaistettu jo antiikin Kreikassa syntynyt käsitys vallasta jonakin kaikenkäsittävänä ilmiönä, joka esiintyy sekä yhteiskunnassa, ihmisten välisissä suhteissa, että luonnossa, eläinkunnan sisäisissä yhteyksissä, ihmisten ja eläinten keskinäisissä suhteissa ym.

Porvarillisille ideologeille on luonteenomaista se, että selvitellessään vallan käsitettä he sekoittavat sosiaalisen ja biologisen toisiinsa. Yksi tämän käsiteseikaannuksen ilmenemismuotoja on näkemys vallasta ihmisten erityisenä biopsyykkisenä kykynä alistua vieraaseen tahtoon. Ihmisille on muka ominaista tarve olla vallan alaisia, ja tämä tarve on luontainen tekijä, joka edistää useiden yksilöiden yhdistymistä poikkeusyksilön (voimakkaan, etevän persoonallisuuden) vallan alaisiksi.

Erityisen yleiseksi on tullut porvarillisten ja reformististen teoretikkojen käsitys, että kaikki valta on poliittista valtaa. Tämän näkemyksen taustana on pyrkimys samastaa poliittinen valta valtaan yleensä, eliminoida poliittisesta vallasta sen sosiaalinen luokkasisältö, sekoittaa se perheen, kansalaisjärjestöjen ja muiden ins-

tituutioiden valtaan, perustella vallan pluralismi monopolikapitalismin oloissa ja sotkea asia luomalla väärä kuva nykyajan imperialistisen valtion luonteesta.⁴⁶

Dialektismaterialistinen käsitys poliittisesta vallasta luo pohjan edellä mainittujen oppirakennelmien tieteellisen kestämyyden ja taantumuksellisen olemuksen paljastamiselle. Marxismi-leninismien klassikot tarkastelivat valtion alkuperän ja olemuksen ongelmaa erottamattomassa yhteydessä poliittisen vallan tieteelliseen käsitteeseen.

3. VALTION ALKUPERÄ

Valtio-ongelman historiallinen tarkastelutapa marxismi-leninismien klassikkojen ajatusjärjestelmässä. Marxismi-leninismien perustajat tarkastelivat valtion alkuperää, sen muodostusprosessia laajan muinaishistoriallisen tosiasia-aineiston yleistyksen pohjalta. Tämä merkitsikin valtio-ongelman historiallista tarkastelutapaa, joka johtui marxilaisen dialektisen metodin erikoisuuksista. Engels kirjoitti: »Ajatuksen kehittelyn täytyy alkaa siitä, mistä tämä historiakin alkaa, ja tämän kehittelyn jatkuva eteneminen ei ole mitään muuta kuin historiallisen prosessin kuvastumista abstraktisessa ja teoreettisesti johdonmukaisessa muodossa.»⁴⁷

Kosketellessaan kysymystä valtiosta Lenin totesi: jotta tätä kysymystä voitaisiin lähestyä tieteellisesti, »on luotava ainakin pikainen historiallinen katsaus siihen, miten valtio on syntynyt ja miten se on kehittynyt»⁴⁸. Hän sanoi, että »varminta yhteiskuntatieteen ollessa kysymyksessä ja välttämätöntä tottuaksemme todella käsittelemään oikealla tavalla tätä kysymystä joutumatta harhateille pikkuseikkojen suuressa paljoudessa tai taistelevien mielipiteiden suunnattomassa moninaisuudessa — kaikkein tärkeintä, voidaksemme tutkia tätä kysymystä tieteelliseltä kannalta — on se, ettei unohdeta historiallista perusyhteyttä, että tarkastellaan jokaista kysymystä siltä kannalta, miten tietty historian ilmiö on syntynyt, mitkä päävaiheet tämä ilmiö on kehityksessään läpikäynyt, ja katsotaan tämän kehityksen kannalta, mitä kyseessä olevasta ilmiöstä on tullut nyt»⁴⁹.

Tärkeää on todeta myös, että tarkastellessaan menneisyyttä valtion alkuperää käsittelevissä teoksissaan marxismi-leninismien perustajat eivät tehneet sitä pelkäs-

tään tietoperäisistä vaikuttimista. He olivat selvillä siitä, että valtion syntyvaiheiden tutkimuksella on valtava merkitys työväenliikkeen teorian, tehtävien ja menettelytapojen kehittelylle. Selvitellessään valtion todellista syntykuvaa he pohjustivat teoreettisesti myös oppiaan porvarillisen valtion olemuksesta ja proletariaatin tehtävistä suhteessa tähän valtioon.

Valtion alkuperää koskevan marxilaisen opin muotoutuminen. Valtion alkuperää koskevan marxilaisen teorian kehittely oli elimellinen osa valtion olemukseen kohdistuvaa tutkimusta.

1840-luvulla, jolloin tämä teoria alkoi muotoutua, porvarillinen tiede ei valtion alkuperää koskevassa kysymyksessä ollut sanottavassa määrin päässyt Aristoteleen käsityksiä pitemmälle. Aristoteles oli aikoinaan väittänyt, että »kahdesta yhteisyyden muodosta — aviomiehestä ja vaimosta, herrasta ja orjasta — saa alkunsa ensimmäinen yhteisyyden laji, so. perhe... Yhteisyys, joka käsittää useita perheitä ja jonka tarkoituksena on palvella muitakin kuin lyhytaikaisia tarpeita, on yhdyskunta... Useampia yhdyskuntia käsittävä täydellinen yhteisyys muodostaa valtion» («Politiikka», 1. kirja, I, 6—8). Myöhemmin teoksessaan »Perheen, yksityisomaisuuden ja valtion alkuperä» Engels pani varta vasten merkille tämänkaltaisten katsomusten tavattoman sitkeähenkisyyden. Hän totesi historioitsijoiden keskuudessa silloin vallinneista käsityksistä seuraavaa: »Koko tähänastinen historiatiede pitää lähtökohtana sitä varsinkin 1700-luvulla järkkymättömäksi tullutta järjetöntä otaksumaa, että erillinen yksiavioinen perhe, joka tuskin on sivistyskautta vanhempi, olisi se ydin, jonka ympärille yhteiskunta ja valtio ovat vähitellen kiteytyneet.»⁵⁰

Tarkastellessaan tältä kannalta valtion alkuperän ongelmaa porvarilliset tiedemiehet rajoittuivat valaisemaan vain yhtä kysymystä, nimittäin perhettä ja sukua (mikäli tämä ylipäänsä otettiin huomioon) laajemman ihmisyyhteisön muodostusta.

Ryhdyttyään tämän ongelman tutkimukseen Marx ja Engels asettivat kysymyksen syvällisemmin ja laajakantoisemmin. Niinpä tarkastellessaan »Saksalaisessa ideologiassa» perhettä primaarina ja alun perin ainoana sosiaalisena suhteena he korostivat välttämättömyyttä tutkia sitä »olevien kokemuksellisten tietojen pohjalta»⁵¹. Rin-

nan perheen perinnäisen määritelmän kanssa, jonka mukaan perhe edustaa aviomiehen ja vaimon sekä vanhempien ja lasten välistä suhdetta, Marx ja Engels esittivät tässä teoksessa laajemman määritelmän perheestä yhteiskunnallisena suhteenä: ryhtyessään tähän suhteeseen ihmiset tuottavat toisia ihmisiä, lisääntyvät. Tämä määritelmä antoi mahdollisuuden sisällyttää perheen käsitteeseen myös ryhmäavioliitolle ominaiset suhteet, joiden olemassaolosta marxismin perustajat saattoivat noina vuosina tietää antiikinaikaisten kirjoittajien (Caesarin, Tacituksen ym.) teosten perusteella.

Edellä mainitut erikoispiirteet, jotka leimasivat Marxin ja Engelsin asennoitumista kysymykseen perheen olemuksesta ja sosiaalisesta roolista, merkitsivät tosiasiasena aikaisen porvarillisen tieteen väittämien hylkäämistä. Jäljittäessään »Saksalaisessa ideologiassa» valtion muodostusprosessia he tajusivat selvästi, että ennen valtiota on ollut olemassa jokin toinen yhteisö, joka on hajonnut työnjaon ja yksityisomistuksen ilmaantuessa, ja että tämän yhteisön hajoaminen aiheuttaa yhteiskunnan jakautumisen »erillisiksi, toisilleen vastakkaisiksi perheiksi»⁵².

»Työnjaon yhteydessä syntyy samalla myös ristiriita yksilön tai erillisen perheen edun ja kaikkien keskenään kanssakäymisessä olevien yksilöiden yhteisen edun välille; yhteinen etu ei ole olemassa vain kuvitelmissa, 'yleisenä', vaan ennen kaikkea todellisuudessa niiden yksilöiden keskinäisenä riippuvuutena, joiden kesken työ on jaettu»,⁵³ Marx ja Engels totesivat.

Pitäen lähtökohtana näitä väittämiä marxismin perustajat antoivat yleiskuvan valtion muodostuksesta: »Juuri tästä ristiriidasta yksityisen ja yhteisen edun välillä johtuu, että jälkimmäinen saa *valtion* ominaisuudessa todellisista yksityis- ja yhteiseduista irrallisen itsenäisen ja samalla illusorisen yleisyyden muodon. Tämä tapahtuu kuitenkin aina kussakin perhe- ja heimo-yhteisössä esiintyvien yhdyssiteiden, kuten liha- ja verisiteiden, kielen, laajemmassa mitassa tapahtuvan työnjaon sekä muiden etujen todellisella pohjalla, ja erityisesti, kuten tulemme myöhemmin osoittamaan, luokkien etujen pohjalla, kun ne työnjaon vaikutuksesta määräytyneinä eriytyvät jokaisessa tuontapaisessa ihmisjoukossa ja kun yksi luokka hallitsee kaikkia muita.»⁵⁴

»Saksalainen ideologia» sisälsi kuitenkin vain ylimalkaisen maininnan jonkin työnjaon seurauksena hajonneen ihmisyhteisön olemassaolosta. Myöhemmissä teoksissaan Marx ja Engels tarkastelivat tätä ongelmaa konkreettisesti. Niinpä taloudellisissa käsikirjoituksissaan 1857—1859 Marx kirjoitti: »Mitä pitemmälle historiassa palaamme, sitä enemmän yksilö, ja näin ollen myös tuotettava yksilö, ilmenee epäitsenäisenä, suurempaan kokonaisuuteen kuuluvana: ensiksi vielä aivan luonnollisella tavalla perheessä ja heimoksi laajentuneessa perheessä, myöhemmin heimojen vastakkaisuudesta ja sulautumisesta syntyvissä erimuotoisissa yhteisöissä.»⁵⁵

Marx ja Engels analysoivat monissa teoksissaan yhteisön sisällä vallitsevia yhteiskunnallisia suhteita. Engels yleisti tutkimustuloksia valtion alkuperää koskevan kysymyksen osalta »Anti-Dühringissä». Tässä teoksessa hän laajensi niiden ongelmien piiriä, joita tarkasteli valtion alkuperän selvittelyn yhteydessä. Kun aiemmin Engels oli selvittänyt alkuyhteisöjen yhteenliittymistä ja hallitsevan luokan herruuden ylläpitämistehtävän ilmaantumista uuden organisaation sisälle, niin »Anti-Dühringissä» hän jäljitteli ensi kerran uuden, alkukantaisesta poikkeavan ja valtiolle tunnusomaisen hallintoorganisaation muotoutumista.

Suuri merkitys valtion alkuperää koskevan marxilaisen teorian kehittelylle oli Marxin ja Engelsin tutustumisella L. H. Morganin kirjaan »Ancient Society», jossa amerikkalainen kansatieteilijä koetti eritellä tieteellisesti sukuorganisaation kehitystä.

»*Sukuorganisaation* keksiminen on ilmeisesti esittänyt yhteiskuntatieteessä samanlaista osaa kuin *solun* keksiminen biologiassa. Ja niin kauan kuin Marx ja Engels eivät tunteneet tätä organisaatiota, heidän yhteiskuntakehityksen teoriassaan oli pakostakin huomattavia aukkoja, kuten itse Engels myöhemmin tunnusti»,⁵⁶ Plehanov kirjoitti.

Olisi kuitenkin väärin yliarvioida Morganin kirjan merkitystä Marxin ja Engelsin käsityksiin valtion alkuperästä. Engels kirjoitti: »Jutussa puuttuisi kokonaan mieltä, jos vain selostan 'objektiivisesti' Morgania enkä käsittele häntä kriittisesti, arvostele uudempia aikaansaannoksia, enkä esitä niitä yhteyksissä katsomuksiimme sekä jo saatuihin tuloksiin.»⁵⁷

Tutustuessaan Morganin kirjaan Marx ja Engels saattoivat täsmentää omia käsityksiään. Tämän täsmennyksen tärkein tulos oli suvun syntyvaiheiden uusi tulkinta. He eivät enää pitäneet sukua perheen kehittymänä. Tämä teki mahdolliseksi tarkastella entistä täydellisemmin valtionmuodostuksen taloudellisia ja sosiaalisia edellytyksiä. Vuonna 1884 Engels kirjoitti kirjan »Perheen, yksityisomaisuuden ja valtion alkuperä». Hän piti tämän teoksen kirjoittamista tietystä mielessä Marxin testamentin täyttämisenä. »Itse Karl Marx oli aikonut esittää Morganin tutkimusten tulokset yhdistämällä ne oman materialistisen historiantutkimuksensa — tietyissä rajoissa voinen sanoa meidän materialistisen historiantutkimuksemme — tuloksiin ja vain siten selvittää niiden koko merkityksen»⁵⁸, kirjoitti Engels. Teostaan kirjoittaessaan Engels käytti hyväkseen niitä kriittisiä huomautuksia, jotka sisältyivät Marxin muistiinpanoihin Morganin kirjasta.

»Perheen, yksityisomaisuuden ja valtion alkuperän» julkaisemisella oli poikkeuksellisen suuri poliittinen ja tieteellinen kantavuus. Sen valtavan tosiasia-aineiston pohjalta, jonka kansatieteilijät ja historioitsijat olivat 1880-lukuun mennessä keränneet, Engels syvensi, laajensi ja kehitti marxilaista oppia valtion alkuperästä ja olemuksesta sekä proletariaatin tehtävistä suhteessa valtion. Mainittu kirja vaikutti käännteentekevästi muinaisyhteiskunnan historian tutkimukseen. Lenin piti sitä yhtenä nykyaikaisen sosialismin perusteoksena⁵⁹.

Valtion muodostumisen taloudelliset ja sosiaaliset edellytykset. Marxismi-leninismin klassikot katsoivat, että valtion synty selittyy antagonististen luokkien muodostumisesta.

Marx, Engels ja Lenin omistivat teoksissaan runsaasti huomiota luokanmuodostuksen ongelmalle. He käsittelivät toistuvasti tämän ongelman eri puolia, tutkivat ja yleistivät laajaa tosiasia-aineistoa sekä esittivät tässä kysymyksessä perustavat, periaatteelliset väittämät.

Aineellisen tuotannon piirissä yksi tärkeimpiä tekijöitä, jotka edistivät luokkien muodostumista, oli siirtyminen metsästyksestä ja keräilystä tuottavaan talouteen. Nykyaikaisessa kirjallisuudessa tätä siirtymistä kutsutaan neoliittiseksi vallankumoukseksi. Neoliittinen val-

lankumous johti lisätuotteen säännölliseen ilmaantumiseen. »Tuotannon kohoaminen kaikilla aloilla — karjanhoidossa, peltoviljelyssä, kotiteollisuudessa — teki inhimillisen työvoiman kykeneväksi valmistamaan enemmän tuotteita kuin sen oma ylläpito vaati.»⁶⁰ Näin syntyi objektiivinen mahdollisuus tuotteen tuottamistoiminnon ja tämän tuotteen haltuunottoiminnon eriytymiseen. Tämä loi pohjan omistukselliselle ja sosiaaliselle eriarvoisuudelle ja siis myös eri riistomuodoille sukuyhteiskunnan sisällä. Kaikki nämä ilmiöt saivat alkunsa yhteiskunnallisesta työnjaosta. Marx ja Engels selvittivät tästä näkökulmasta perusteellisesti työnjakoon liittyvät ongelmat. Tähdentäessään tämän problematiikan merkitystä Engels kirjoitti: »Työnjaon laki on... luokkajaon pohjana.»⁶¹ Sukulaitoksen »oli särkenyt työnjako sekä sen aiheuttama yhteiskunnan jakautuminen luokkiin. Sukulaitoksen tilalle tuli *valtio*.»⁶²

Engels tarkasteli teoksissaan sellaisia yhteiskunnallisia seurausilmiöitä, jotka johtuivat suurista yhteiskunnallisista työnjaosta: paimentolaisheimojen ja karjalauvoja omistamattomien heimojen välisestä työnjaosta, käsityön eroamisesta maanviljelyksestä ja kauppiasluokan synnystä (tämä luokka ei harjoita tuotantoa, vaan ainoastaan tuotteiden vaihtoa).

Engelsin piirtämää eri työnjakomuotojen kehityskuvaa on neuvostoliittolaisessa kirjallisuudessa täsmennetty ja täydennetty ottaen huomioon tieteen uusimmat tutkimustulokset. Niinpä aikansa tieteellistä tietämystä vastaavasti Engels arveli, että paimentolaisheimot erottuivat metsästystä ja keräilyä harjoittaneiden heimojen joukosta ja että juuri paimentolaisheimot alkoivat ensimmäisinä harjoittaa peltoviljelyä kasvattaen viljaa, jota alkuaan käytettiin karjalle ja josta myöhemmin tuli ravintoa ihmisillekin.⁶³ Nykyaikaisen arkeologian ja kansatieteen tutkimustulosten mukaan »ensimmäisellä suurella työnjaolla ei pidä ymmärtää nimenomaan karja- ja kasvattavien heimojen erottumista muista barbaareista, vaan ihmiskunnan edistyneimpien osastojen siirtymistä haltuunottoon perustuvasta taloudesta tuottavaan talouteen ja niiden erottautumista metsästäjien ja keräilijöiden joukosta. Varhaiskantainen tuottava talous (nykyään tiedämme sen tarkasti) koostui kahdesta yhteenkuuluvasta haarasta, maanviljelyksestä ja karjan-

kasvatuksesta, joista kumpikin oli vielä niin heikko, ettei voinut pysyä pystyssä ilman toista.»⁶⁴

Modernin tieteen väittämä ensimmäisestä suuresta yhteiskunnallisesta työnjaosta on Engelsin ajatusten täsmennystä ja edelleenkehittelyä. Tuottavaa taloutta harjoittaneiden heimojen joukosta erottuivat karjaakasvatavat heimot. Tämä oli uusi suuri yhteiskunnallinen työnjako. 1800-luvun tieteellinen tietämys ei antanut Engelsille mahdollisuutta pitää erillään kahta ensimmäistä yhteiskunnallista työnjakoa, ja hän katsoi niiden kuuluvan yhteen.⁶⁵ Tarkastellessaan ensimmäistä suurta yhteiskunnallista työnjakoa hän puhui samalla tuottavan talouden muotoutumisesta ja karjankasvatuksen vakiintumisesta. Uusi tosiasia-aineisto täydentää ja konkretisoi Marxin ja Engelsin suorittamaa suurten yhteiskunnallisten työnjakojen sosiaalisten seuraamusten analyysia.

Kuten Engels totesi, yhteiskunnallinen työnjako synnytti »kaksi rinnakkaisesti esiintyvää tuotantoastetta, jotka ovat siis säännöllisen vaihdon edellytyksiä»⁶⁶.

Alun perin vaihto tapahtui heimojen kesken sukujen vanhimpien välityksellä. Heimojen välisellä vaihdolla oli kuitenkin valtava vaikutus myös heimon sisäisiin suhteisiin. Marx analysoi monipuolisesti tätä prosessia. Niinpä »Pääomassa» hän totesi, että säännöllinen vaihto kehittyi ensi sijassa paimentolaiskansoilla, koska »koko niiden omaisuus on liikutettavassa ja siis välittömästi luovutettavassa muodossa, sekä siksi, että niiden elintapa saattaa ne alituisesti kosketukseen vieraiden yhteisöjen kanssa ja siten kiihottaa niitä vaihtamaan tuotteita»⁶⁷.

Selvitellessään tavaravaihdon seurauksia Marx huomautti, että alun perin tavaravaihto on mahdoton yhteisön sisällä, »olkoonpa tuolla yhteisöllä patriarkaalisen perheen, muinaisintialaisen kyläkunnan, Inkavaltion tms. muoto. Tavaravaihto alkaa siinä, missä yhteisöt loppuvat, niiden yhtymäkohdissa vieraiden yhteisöjen tai näiden jäsenten kanssa.»⁶⁸ Tavarasuhteiden tunkeutuminen alkukantaiseen yhteisöön vaikuttaa siihen hajottavasti. »Vaihto itse on eräs tämän erillistämisen pääkeino. Se tekee laumayhteisön tarpeettomaksi ja hajottaa sen»⁶⁹, Marx korosti.

Sukuorganisaation sisällä tapahtui omistuksellista ja tuotannollista erillistymistä. Pareittaisaviosta siirryt-

tiin vähitellen yksiavioisuuteen. »Yksityisestä perheestä kehittyi mahti, joka nousi uhkaamaan sukua»⁷⁰, huomautti Engels. Syntyi yksityisomistus. Sen synty oli ilmausta tavarantuottajien aineellisesta erillisyydestä. Lenin kirjoitti: »Niin yksityisomistus kuin periminenkin ovat sellaisen yhteiskuntajärjestyksen kategorioita, jolloin ovat jo muodostuneet erilliset, pienet (yksiavioiset) perheet ja on alkanut kehittyä vaihto.»⁷¹

Haltuunottoon perustuvan talouden valtakaudella ihmistyövoima ei tuottanut mainittavaa ylijäämää sen lisäksi, mitä tarvittiin sen omaan ylläpitoon. »Mutta karjanhoidon, metallinmuokkauksen, kutomisen ja vihdoin peltoviljelyksen tultua käytäntöön asianlaita muuttui»⁷², Engels huomautti. Työn tuottavuuden kasvu ja sen vaikutusalan laajeneminen johtivat orjuuden syntyyn. Engels tarkasteli orjuuden syntyprosessia yleisessä muodossa sekä karjaakasvattavien heimojen että maatalonviljelevien yhteisöjen osalta. Todettuaan, että siirtyminen tuottavaan talouteen loi edellytykset orjuuden synnylle, Engels korosti, että orjatyön yleistyminen oli yhteydessä siihenastisten kollektiivisten tuotantomuotojen hajoamiseen. Näiden tuotantomuotojen hajoamisen syynä olivat työvälineiden parantuminen ja tavarasuhteiden tunkeutuminen yhteisön piiriin.

Työnjako aiheutti sen, että yhteiskunta jakautui vapaisiin ja orjiin, riistäviin rikkaisiin ja riistettäviin köyhiin, ts. sovittamattomiin vastakohtiin, joista yhteiskunta ei kyennyt vapautumaan. »Mutta jotta nämä vastakohdat, taloudellisilta eduiltaan vastakkaiset luokat, eivät kuluttaisi tuloksettomassa taistelussa loppuun itseänsä ja yhteiskuntaa, käy tarpeelliseksi mahti, joka olisi näennäisesti yhteiskunnan yläpuolella, lieventäisi yhteentörmäystä ja pitäisi sen 'järjestyksen' rajoissa. Ja tänä yhteiskunnasta alkunsa saaneena, mutta sen yläpuolelle asettuvana ja siitä yhä enemmän vieraantuvana mahtina on valtio.»⁷³

Niin muodoin marxismin perustajat selvittivät valtion alkuperään liittyvän perusseikan, so. yhteiskunnan sisäisen kehityksen. Tämä on hyvin tärkeää sen tosiasian ymmärtämiseksi, että »valtio ei ole suinkaan mahti, jonka yhteiskunta olisi ottanut vastaan ulkoisesta pakosta»⁷⁴, vaikka toisaalta olisi väärin kieltää kokonaan valloituksen ja väkivallan merkitys valtiovallan syntyä edistä-

neinä tekijöinä. Marxisin perustajat tutkivat tätä ongelmaa selvitellessään valtion konkreettisia syntymuotoja.

Marxisin perustajat valtion konkreettisista syntymuodoista. Valtion synty edellyttää vapaan väestön melko korkeaa sosiaalista eriytymisastetta, mm. vapaiden jakautumista luokkiin taloudellisen aseman mukaisesti ja »rahaylimystön» ilmaantumista. Uusi ylimystö saattoi syrjäyttää vanhan sukuylimystön, mikäli se itse ei ollut jo alunpitäen tätä samaa sukuylimystöä.⁷⁵

Vastaavasti voidaan erottaa kaksi valtion syntytapaa: joko sukuylimystö kehittyy hallitsevaksi luokaksi tai hallitseva luokka muodostuu vanhaa sukuylimystöä syrjäyttävän rahaylimystön edustajista.

Ensimmäistä tapaa marxisin perustajat tutkivat vain pääpiirteissään, toista tapaa taas Engels analysoi yksityiskohtaisesti »Perheen, yksityisomaisuuden ja valtion alkuperässä». Selvitellessään valtion syntyä Ateenassa, Roomassa sekä germaaneilla Engels korosti, että kaikissa kolmessa tapauksessa kehitys kulki juuri tätä tietä.⁷⁶

Vanhalla sukuylimystöllä Engels ei tarkoittanut nähtävästi vain sukujen vanhimpia, vaan myös sotilasdemokratian aikaisia sotilasjohtajia. Tosiaankin, ateenalaisilla basileuksen virka syntyi juuri sotilasdemokratian kaudella. Jäljitellessään valtion muodostusvaiheita Engels totesi basileuksen viran lakkauttamisen tämän prosessin tärkeäksi momentiksi.

Tarkastellessaan hallitsevan luokan muodostumista »myöhempien kulttuurikansojen luontoperäisistä maataljelevistä yhteisöistä» Engels kirjoitti »Anti-Dühringissä»: »Jokaisessa tällaisessa yhteisössä on alusta alkaen määrättyjä yhteisiä etuja, joiden suojeleminen on pakko jättää yksityisille, vaikka tosin yhteisön valvonnan alla: riitojen ratkaiseminen, eri yksilöjen kurissa pitäminen, kun he ylittävät oikeuksiaan, vesipaikkojen valvonta, etenkin kuumissa maissa, vihdoin alkuperäisissä metsäläisoloissa uskonnolliset toimitukset... Tietenkin heidät on varustettu määrättyillä valtuuksilla, jotka ovat valtiiovallan alkuituja. Tuotantovoimat kohoavat vähitellen; väestön tiheneminen luo täällä yhteisiä, tuolla ristiriitaisia etuja eri yhdyskuntien välille, joiden ryhmittyminen suuremmiksi kokonaisuuksiksi aiheuttaa taas

uuden työnjaon, pakottaa luomaan elimet yhteisten etujen suojelemista ja vastakkaisten etujen torjumista varten. Nämä elimet, jotka jo ovat koko ryhmän yhteisten etujen edustajia ja joilla on eri yhteisöjen suhteen erikoinen, joskus jopa vastakohtainen asema, itsenäistyvät pian yhä enemmän, osittain sen johdosta, että viranhoito milteipä itsestään ymmärrettävästi muuttuu perinnölliseksi tuossa maailmassa, jossa kaikki käy luonnonvoimaisesti, osittain sen johdosta, että nämä elimet käyvät yhä välttämättömämmiksi selkkauksien lisääntyessä toisten ryhmien kanssa.»⁷⁷

Julkisten tehtävien itsenäistyminen suhteessa yhteiskuntaan saattoi Engelsin käsityksen mukaan kehittyä herruudeksi yhteiskuntaan nähden, ja yksityiset hallitsevat henkilöt liittyä hallitsevaksi luokaksi. Tässä tapauksessa hallitseva luokka muodostui sukuylimystön edustajista.

Samankaltainen ajatuskehittely sisältyy 27. lokakuuta 1890 päivättyyn Engelsin kirjeeseen Conrad Schmidtille: »Yhteiskunta synnyttää tiettyjä yhteisiä toimintoja, joita ilman se ei voi olla. Niihin nimitetyt ihmiset muodostavat työnjaon uuden haaran *yhteiskunnan sisällä*. He saavat siten erikoisetuja myös valtuuttajiinsa verratien, he itsenäistyvät näiden suhteen, ja niinpä syntyy valtio.»⁷⁸

Kirje Conrad Schmidtille on erittäin valaiseva Engelsin ajatuskehittelyn ymmärtämisen kannalta. Ajankohdanaan, jolloin »Perheen, yksityisomaisuuden ja valtion alkuperästä» otettiin neljäs painos, Engels toisti »Anti-Dühringissä» esittämiään väittämiä. Tämä seikka kumoaa nähdäksemme kerta kaikkiaan yritykset asettaa vastakkain valtion alkuperää koskevan kysymyksen ratkaisut »Anti-Dühringissä» ja »Perheen, yksityisomaisuuden ja valtion alkuperässä».

Nykyään on kerätty laaja tosiasia-aineisto, joka vahvistaa, että hallitsevan luokan muodostuminen ja valtion synty on monilla alueilla tapahtunut juuri sillä tavalla kuin sitä kuvataan »Anti-Dühringissä». Näin on syntynyt valtiolaitos muinaisiin itämaihin ja Trooppisen Afrikan maihin.

Mainituissa maissa säilyy miltei kaikkialla vaihtelevassa määrin heimorakenne, joka pääsääntöisesti on luokkien syntyä edeltäneen yhteiskunnan sosiaalinen organi-

saatiomuoto. Sen vuoksi on hyvin vaikeaa tehdä tarkka ero valtion ja sitä edeltäneen vallan organisaatiomuodon välillä kussakin konkreettisesti yhteiskunnassa.

Palautettakoon mieliin, että »Anti-Dühringissä» Engels piti mahdollisena tunnustaa valtioksi sellaisten heimo yhteisöjen spontaanisti muodostunut yhteenliittymä, joiden tavoitteena on itämailla valvoa yhteisiä etujaan vesitysalalla sekä puolustautua yhteistoimin ulkoisia vihollisiaan vastaan. Vasta myöhemmässä kehitysvaiheessa tähän valtioon ilmaantuvat luokkaerot ja valtio saa uuden tehtävän, ts. muuttuu luokkasorron välikappaleeksi.

Meidän nähdäksemme »Perheen, yksityisomaisuuden ja valtion alkuperässä» Engels täsmensi tätä käsityskantaa. Tässä teoksessa hän puhui valtion lisäksi myös »heimojen liitosta», joka merkitsi ensimmäistä askelta kohti kansakuntien muodostumista⁷⁹ ja sukulaitoksen häviämisen alkua⁸⁰, sekä »itumuodossaan olevasta valtiosta», joka liittyi rikkautensa ansiosta mahtavien perheiden yhdistymiseen erikoiseksi etuoikeutetuksi luokaksi⁸¹. Tätä käsite-erottelua vastaavasti Lenin sanoi valtiota luokkaherruuden elimeksi, »jonka avulla yksi luokka *sortaa* toista luokkaa»⁸².

»Perheen, yksityisomaisuuden ja valtion alkuperässä» Engels jäljitteli pääpiirteittäin siirtymistä valtioon välittömästi sotilasdemokraattisesta järjestelmästä.

Sotilasdemokratia muotoutuu oloissa, jolloin »sota ja sotilaallinen järjestäytyminen ovat... muodostuneet kansan säännöllisiksi elämäntoiminnoiksi»⁸³. Sotapäälliköstä tulee välttämätön virkahenkilö.

Luonnehtiessaan sotilaallista demokratiaa Engels tähdensi, että me näemme siinä »vanhan sukuorganisaation vielä voimakkaana, mutta myös jo sen heikkenemisen alun»⁸⁴. Sotilaallisen demokratian aikana perhe voimistuu sekä muuttuu suvun vastakohtaksi, perheelle kasautuu rikkauksia, orjuus kehittyy, ja syntyy »perinnöllisen ylimystön ja kuninkuuden»⁸⁵ alkuituja.

»Ryöstösodat voimistavat sekä ylipäällikön että hänen alaistensa sotapäälliköiden valtaa; näiden seuraajan valitseminen tavanmukaisesti samasta perheestä muuttuu vähitellen varsinkin isänoikeuden tultua voimaan, alussa siedetyksi, sitten vaadituksi ja vihdoin anastetuksi perinnölliseksi vallaksi; lasketaan perinnöllisen kuninkuuden ja perinnöllisen ylhäisyyden perusta. Sillä tavalla

sukulaitoksen elimet irtoavat vähitellen niistä juurista, joita sillä oli kansassa, suvussa, fratriassa ja heimossa, ja koko sukulaitos muuttuu vastakohtakseen; heimojärjestöstä, jonka tarkoituksena oli omien asioiden vapaa säateleminen, se muuttuu järjestöksi, jonka tarkoituksena on naapurin ryöstäminen ja sortaminen, ja tätä vastaavasti sen elimet muuttuvat kansan tahdon välikappaleista omaa kansaa vastaan toimiviksi herruuden ja sorron itsenäisiksi elimiksi.»⁸⁶

Engels ei tarkastellut yhtään konkreettista esimerkkiä välittömästä siirtymisestä sotilaallisesta demokratiasta valtioon. Todettuaan, että sotilaallista demokratiaa esiintyi sankarikauden kreikkalaisilla sekä latinalaisilla heimoilla vähän ennen Rooman perustamista, hän osoitti, että Ateenaan ja Roomaan valtio syntyi aikana, jolloin sotilaallinen demokratia sosiaalisena organisaatiomuotona oli jo aikansa elänyt. Nykyiset historioitsijat ovat selvittäneet jokseenkin täydellisesti siirtymisen sotilaallisesta demokratiasta valtioon. Niinpä tätä siirtymistä on esiintynyt skyyttalaisilla, hunneilla ja mongoleilla.

Termin sotilaallinen demokratia otti ensinnä käyttöön Morgan; hän käytti sitä poikkeuksellisen laajasti. Niinpä hän näki sotilaallista demokratiaa irokeeseilla ja atsteekeilla, ei ainoastaan Homeroksen kreikkalaisilla, vaan myös Solonin ajan kreikkalaisilla; hän piti sotilaallisena demokratiana myös Servius Tulliuksen aikaista roomalaista yhteiskuntaa. Morgan katsoi sotilaallisen demokratian universaaliseksi yhteiskunnalliseksi organisaatiomuodoksi, joka merkitsee kaikille kansoille yhteistä kehitysvaihetta. Engels taas viljeli tätä termiä hyvin varovasti ja käytti sitä vain edellä mainituissa tapauksissa. Nykyaikaisen historian ja kansatieteen hankkimat tiedot antavat mahdollisuuden tarkistaa Morganin käsitystä ja väittää, että monet kansat eivät ole tunteet sellaista kehitysvaihetta kuin sotilaallinen demokratia.

Selvitellessään sitä valtion syntytapaa, jolloin hallitseva luokka muodostuu vanhaa sukuylimystä syrjäyttävän uuden rahaylimyksen edustajista, Engels erotti kolme päämuotoa, joissa »valtio kohosi sukulaitoksen raunioille»⁸⁷. Hän tutki yksityiskohtaisesti kutakin näistä muodoista käyttäen esimerkkinä valtion syntyä Ateenassa, Roomassa sekä germaaneilla.

Engels tarkasteli yksityiskohtaisesti vanhan Ateenan valtion syntyprosessia. »Ateenan valtion syntyminen on mitä tyypillisin esimerkki valtion muodostumisesta yleensä, koska se tapahtuu toisaalta pelkistyneessä muodossa, ilman ulkonaista tai sisäistä väkivaltaista pakotusta... koska siinä toisaalta sangen korkealle kehittynyt valtiomuoto, demokraattinen tasavalta, syntyy välittömästi sukuyhteiskunnasta ja koska vihdoin kaikki oleelliset yksityiskohdat ovat meille riittävän tunnettuja.»⁸⁸

Ateenan valtion muodostumista edelsi hallinnon organisaatio sotilaallisen demokratian muodossa. Attikassa maa siirtyi sotilaallisen demokratian kaudella yksityisomaisuudeksi. Maan myynti ja osto sekä yhteiskunnallisen työnjaon kehitys aiheuttivat sen, että eri sukujen, fratrioiden ja heimojen jäsenet sekoittuivat keskenään ja että vieraiden fratrioiden ja heimojen asuin- ja asuinpaikoille asettuneet henkilöt eivät voineet osallistua hallintoon.

Tämä kaikki häikäisi sukulaitoksen normaalia toimintaa siinä määrin, että jo silloin oli pakko ryhtyä tiettyihin toimiin. Ateenaan perustettiin keskushallitus. Lähelläkin asuvat heimot sulautuivat siten yhdeksi kansaksi, sen sijaan että olisivat pelkästään liittoutuneet, huomautti Engels. Tästä hetkestä alkaen hän näki Attikassa *itumuodossaan olevan valtion*.⁸⁹ Toinen uudistus oli se, että koko kansa jaettiin sukuista, fratrioista tai heimoista piittaamatta kolmeen luokkaan: eupatridit eli ylimystö, geomorit eli maanviljelijät ja demiurgit eli käsityöläiset. Vain eupatridit saivat virantäyttämisoikeuden. »Se osoittaa, että tavanmukainen tiettyjen perheiden jäsenten asettaminen suvun virkoihin oli jo muodostunut näiden perheiden melkein kiistattomaksi virantäyttämisoikeudeksi, että nämä perheet, jotka jo muutenkin, rikkautensa ansiosta olivat mahtavia, alkoivat sukujensa ulkopuolella yhdistyä erikoiseksi etuoikeutetuksi luokaksi ja että valtio, joka oli vasta itumuodossaan, pyhitti nämä tavoitteet.»⁹⁰ Molempia Theseuksen nimiin merkittyjä uudistuksia Engels sanoi ensimmäiseksi valtionmuodostamisyritykseksi, joka oli tähdätty sukusiteiden katkomiseen.

Seuratessaan edelleen Ateenan valtiollista historiaa Engels totesi, että basileuksen virka menetti merkityksen-

sä ja että valtion johtoon astuivat ylimystöstä valitut arkhontit. Suuri merkitys oli naukrarioiden perustamisella. Tämä uudistus horjutti sukulaitosta kahdessakin suhteessa: ensiksikin luotiin julkinen valta, joka ei enää ollut sama kuin koko aseistettu kansa, ja toiseksi kansa ensimmäisen kerran jaettiin yleisiä tarkoitusperiä silmällä pitäen *yhteisen asuinpaikan* eikä sukulaisuusryhmien mukaan.⁹¹

Seuraavan valtionmuodostusvaiheen Engels näki Solonin uudistuksessa, joka asiallisesti katsoen oli poliittinen vallankumous. »Valtion kansalaisten oikeudet ja velvollisuudet määrättiin heidän maaomaisuutensa mukaan, ja sitä mukaa kuin varallisuusluokkien vaikutus kasvoi, vanhat verisukulaisuusryhmät työnnettiin syrjään; sukujärjestelmä kärsi uuden tappion.»⁹²

Engels yhdisti sukuylimystön lopullisen kukistumisen ja sukujärjestelmän viimeisten jäänteiden häviämisen Kleistheneen vallankumoukseen (509 eaa.). »Uudessa hallitusmuodossaan Kleisthenes jätti huomioon ottamatta entiset neljä heimoa, jotka perustuivat sukuihin ja fratrioihin. Niiden tilalle tuli aivan uusi järjestys... Enää ei ratkaissut sukuliittoon kuulumisen, vaan yksinomaan vakinainen asuinpaikka...»⁹³ Koko Attika jaettiin sataan itsehallinnolliseen kuntaan eli demoihin. Kymmenen tällaista yksikköä muodosti heimon, jota erotukseksi vanhasta sukuheimosta sanottiin paikallisheimoksi. Nämä heimot muodostivat Ateenan valtion.

Tarkastellessaan Ateenan valtion muodostusta Engels pyrki etupäässä selvittelemään uuden hallinto-organisaation muodostumista (erotukseksi alkukantaisen yhteisöjärjestelmän aikaisesta hallinto-organisaatiosta). Marxin muistiinpanot Morganin kirjasta »Vanha yhteiskunta» sisältävät monia arvokkaita viitteitä poliittisen taistelun konkreettisten muotojen merkityksestä Ateenan valtion muodostusprosessissa.⁹⁴ Pitäen lähtökohtana Marxin huomautuksia marxilaiset tiedemiehet, jotka ovat tutkineet valtion syntyhistoriaa Kreikan kaupunkivaltioissa, toteavat, että 600—500-luvulla ennen ajanlaskumme alkua taloudellisesti kehittyneillä alueilla käytiin taistelua demoin ja sukuylimystön välillä. Tämän taistelun kulussa monille seuduille syntyi ns. varhaiskreikkalainen tyrannia (Thrasyluksen tyrannia Miletoksessa, Pythagoraan ja Pindaroksen Efesoksessa, Polykrateen tyrannia

Samos-saarella). Kaikki nämä tyrannit olivat demoin johtajia ja valvoivat sen etuja.⁹⁵ Kaupunkivaltioiden tyrannia edusti siirtymäastetta sukuylimystön herruudesta orjavaltioon. Tyrannian kaudella sukuylimystö menetti tavallisesti merkityksensä, ja valtaan tuli »rahaylimystö», demoksen rikastunut huippukerros.⁹⁶

Engels totesi, että Roomaan valtio syntyi toisessa muodossa kuin Ateenaan. »Roomassa sukuyhteiskunta muodostui siihen kuulumattoman runsaslukuisen ja oikeudettoman, mutta velvollisuuksien rasittaman plebeijin keskellä olevaksi suljetuksi ylimystökerrokseksi; plebeijin voitto murskasi vanhan sukulaitoksen ja rakensi sen raunioille valtion, missä niin sukuylimystö kuin plebeijikin hävisivät pian kokonaan.»⁹⁷

Ennen valtion syntyä roomalainen yhteiskunta jakautui Rooman kansaan (populus Romanus) ja plebeijihin. Engels arveli, että »maaomaisuus jakautui nähtävästi jotensakin tasapuolisesti populuksen ja plebeijien kesken, kun taas plebeijien hallussa oli suurimmaksi osaksi kaupallinen ja teollinen rikkaus, mikä kylläkään ei ollut kovin kehittynyt»⁹⁸. Oikeus virkojen täyttämiseen sekä oikeus osallistua kansankokoukseen ja valloitetujen maiden jakoon oli vain niillä, jotka kuuluivat sukuorganisaatioon, ts. Rooman kansalla (populus Romanus). Plebeijit eivät nauttineet tällaisia oikeuksia.

Engels ei tutkinut yksityiskohdittain sukujärjestelmän häviämisprosessia Roomassa, mutta hän korosti, että syynä sukulaitoksen häviämiseen oli plebeijien ja populuksen välinen taistelu.

Servius Tulliuksen hallitusmuoto, joka oli luonteeltaan vallankumouksellinen (samoin kuin Solonin ja Kleistheneen toimenpiteet), loi uuden kansankokouksen, johon saattoivat osallistua yhtäläisesti myös plebeijit. Varallisuusaseman mukaan kansalaiset jaettiin kuuteen luokkaan, jolloin poliittisten oikeuksien laajuus kytkettiin ilman muuta omaisuuden suuruuteen. Vähävaraiset muodostivat proletaariluokan ja itse asiassa olivat poliittisesti oikeudettomia. »Siten murskattiin... persoonallisiin sukulaissiteisiin pohjautuva yhteiskuntajärjestys ja luotiin sen tilalle uusi aluejakoon ja omaisuuden erilaisuuteen perustuva todellinen valtiojärjestys. Julkinen valta oli täällä keskittynyt asevelvollisten kansalaisten käsiin ja se oli suunnattu paitsi orjia myös ns. proletaareja

vastaan, joiden ei sallittu suorittaa asepalvelusta eikä aseistautua.»⁹⁹

Marxin muistiinpanot Morganin kirjasta »Muinainen yhteiskunta» sisältävät tärkeitä väittämiä Rooman valtion syntyvaiheista. Marx korostaa seuraavaa Morganin ajatusta: »Ennen *Servius Tullius* roomalaiset jakautuivat *populukseen* ja *plebsiin*. Myöhemmin... kaikki vapaat roomalaiset jakautuivat *kahteen luokkaan: ylimystöön ja rahvaaseen.*»¹⁰⁰ Tämä seikka valaisee syntyneen valtion luokkaolemusta. Kansankokouksen uusi organisaatio edisti sekä populuksen (etupäässä vanhan sukuylimystön) että plebeijien keskuudesta lähteneen orjanomistajien huippukerroksen yhdistymistä samaksi hallitsevaksi luokaksi. Rooman valtiosta tuli tämän luokan diktatuurin välikappale.

»Sukulaitoksen raunioille» kohoavan valtion kolmatta syntymuotoa Engels analysoi käyttäen esimerkkinä muinaisgermaaneja. »Roomalaisvaltakunnan valloittaneilla germaaneilla valtio syntyi välittömästi sen seurauksena, että germaanit valtasivat laajoja vieraita alueita, joiden hallitsemiseksi sululaitos ei tarjonnut mitään keinoja.»¹⁰¹ Sululaitoksen elinten täytyi muuttua valtion elimiksi. Mutta tässäkin tapauksessa valtio syntyi yhteiskunnan sisäisen kehityksen tuloksena. Valtio ei siis ole suinkaan mahti, jonka yhteiskunta olisi ottanut vastaan ulkoisesta pakosta; se on yhteiskunnan sisäisen kehityksen ja luokkavastakohtien sovittamattomuuden tuote. Engels totesi, että »väkivalta on vain keino» ja että olosuhteiden taloudellinen puoli on historiassa paljon perustavampi poliittiseen puoleen verraten¹⁰².

Mainittakoon tässä, että nykyäänkään monet porvarilliset tiedemiehet eivät näe tai eivät tahdo nähdä sitä erottamatonta yhteyttä, joka vallitsee yhteiskunnan taloudellisen kehityksen ja valtion synnyn välillä. He pitävät kiinni Dühringin aikoinaan kehittelemästä väkivaltateoriasta (Engels arvosteli Dühringin katsomuksia »Anti-Dühringissä»). Monissa marxismi-leninismien perustajien teoksissa tapaamme selväsanaisia väitteitä siitä, että valtionmuodostuksella on eri kansoilla omat erikoisuutensa, mikä johtuu olojen erilaisuudesta. Mutta kaikissa tapauksissa valtio syntyy vasta silloin, kun siihen tarvittavat taloudelliset edellytykset on valmisteltu; valloittukset taas monesti ovat vain edistäneet... tätä prosessia.

Edellä mainitsimme jo ns. psykologisesta käsiterakennelmasta, joka selittää valtion synnyn ihmispsykelle ominaisilla pyrkimyksillä valtaan ja alistumiseen. Nykyaikaistaessaan vanhaa, patriarkallista teoriaa, jonka mukaan valtio ei ole muuta kuin laajentunut perhe (Aristoteles, Filmer), psykologisen käsiterakennelman kannattajat väittävät, että valtion synty selittyy kahden tekijän, väkivallan ja erityisten psykologisten, »maagisten» mielikuvien, yhteisvaikutuksesta. Näillä mielikuvilla tarkoitetaan mm. ihmisille ominaista valtaviettä, jonka ansiosta toiset ihmiset alistuvat toisten käskyihin, tajuavat tottelemisen ja alistumisen välttämättömäksi jne. Psykologista oppia valtion alkuperästä puolustetaan myös uusimmassa porvarillisessa kirjallisuudessa, esim. belgialainen oikeustieteilijä ja sosiologi Jean Haesaert kirjassaan »Yleinen sosiologia» (1956). Tälle oppirakennelmalle, samoin kuin väkivaltateoriallekin, ovat piirteellisiä valtion ikuisuuden tähdentäminen ja valtion luokkaolemuksen kieltäminen.

Marxismin vastustajat yrittävät tukea väkivaltateorialla mm. mielilausettaan, että nykyään (porvarillinen) valtio ei enää ole taloudellisesti eikä poliittisesti hallitsevan luokan elin, että se ei ole riippuvainen kapitalistisista tuotantosuhteista. Valtio on muka luokkien yläpuolella oleva elin, jonka tarkoituksena on lieventää ja sovittaa luokkaristiriitoja.

Nykyisen ideologisen taistelun oloissa monet porvarilliset tiedemiehet yrittävät yleensä poistaa kysymyksen valtion alkuperästä tai tarkastelevat sitä epähistoriallisesti. Niinpä valtio tulkitaan vieläkin melko yleisesti konkreettisista yhteiskuntataloudellisista oloista irrallisten elementtien — alueen, väestön ja vallan — muodostamaksi kokonaisuudeksi.¹⁰³ Tämän opin kannattajat näkevät valtion kaikkialla, missä havaitsevat nämä kolme elementtiä; koska ne esiintyvät jokaisessa ihmis-yhteiskunnassa, niin valtion alkuperän ongelmaa ei ole olemassa.

Toista kantaa edustavat eräät ranskalaiset politologit. He käsittävät valtion institutionalisoituneeksi vallaksi¹⁰⁴. Pitäen lähtökohtana tätä käsitystä A. Hauriou väittää, että vain Kreikan kaupunkivaltiot sekä erityisesti Rooma lähentelevät nykyaikaista valtiota. Mitä feodalismiin tulee, niin feodalismin aikana ei valtiota

muka ollut olemassa. Haurioun mielestä vasta 1500-luvulta alkaen syntyy valtio siinä mielessä, »missä me nykyään käsitämme tämän poliittisen organisaation»¹⁰⁵. Myös G. Burdeau väittää, että valtio syntyi keskiajan lopulla.¹⁰⁶ Näin ollen ranskalaiset politiikan tutkijat yhdistävät valtion syntyprosessin poliittisen vallan institutionalisoitumiseen.

Institutionaalisen valtioteorian kannattajat ajoittavat valtion syntyprosessin kaudelle, jolloin porvaristo esiintyen koko kansan nimissä ryhtyi taisteluun absolutismia vastaan tarkoituksenaan kuningasvallan rajoittaminen. He pohjustavat siten näkemystään, että valtio on luokkien yläpuolella oleva orgaani.

Palaamme vielä tähän kysymykseen, kun siirrymme tarkastelemaan valtion olemusta. Tässä yhteydessä on tärkeää korostaa, että marxismi-leninisin klassikot pitivät tarkoin erillään valtion synnyn yleiset edellytykset ja syyt ja valtion konkreettiset syntymuodot. Kuten Engels »Perheen, yksityisomaisuuden ja valtion alkuperässä» osoitti, syinä valtion syntymiseen (sen syntymuodoista riippumatta) ovat yhteiskunnallinen työnjako, yksityisomistuksen ilmaantuminen ja yhteiskunnan jakautuminen objektiivisesti sovittamattomiin luokkiin.

Lenin ilmaisi marxismin perusajatuksen valtion synnyn yhteydestä luokkien ja luokka-antagonismien ilmaantumiseen kirjoittaessaan: »Valtio on luokkavastakohtien *sovittamattomuuden* tuote ja ilmaus»¹⁰⁷; »Valtio syntyy siellä ja silloin, missä ja milloin ilmaantuu yhteiskunnan luokkajako, kun ilmaantuu riistäjiä ja riistettyjä»¹⁰⁸. Sen vuoksi eräiden historioitsijoiden oletukset, että kaukaisessa menneisyydessä, sivistyksen orastaessa, on mahdollisesti ollut olemassa »luokkien syntyä edeltänyt valtiolaitos»¹⁰⁹, tuntuvat hyvin arveluttavilta. Muodostuneen valtion olemassaolo ei ole erotettavissa luokkien olemassaolosta.

Lopuksi on syytä tarkastella valtion tuntomerkkejä, jotka erottavat sen yhteiskunnan sukuorganisaatiosta, ja erityisesti kysymystä poliittisesta vallasta. Tämä on tarpeen valtion alkuperää ja olemusta koskevan marxilais-leniniläisen opin ymmärtämiseksi.

Valtion tuntomerkit, jotka erottavat sen ennen luokkien syntyä vallinneesta yhteiskuntaorganisaatiosta. Poliittisen valtiovallan käsite ja luonteenomaiset piirteet. »Vanhasta

sukulaitoksesta valtio eroaa ensiksikin siinä, että se *jakaa* valtion alamaiset *alueen mukaan*... Toisena erottavana piirteenä on se, että pystytetään *julkinen valta*, joka ei ole enää sama kuin aseelliseksi voimaksi järjestäytynyt väestö itse»¹¹⁰, Engels kirjoitti.

Tämä käsitys valtion tuntomerkeistä, jotka erottavat sen ennen luokkien syntyä vallinneesta yhteiskunnan organisaatiosta, eroaa periaatteessa porvarillisesta »kolmen elementin» teoriasta.

Edellä esitetyssä väittämässä huomio kiintyy valtion tuntomerkkien erilaatuisuuteen: ne edustavat erilaisia ulottuvuuksia, valtion monivivahteisen rakenteen eri tahoja. Kun ensimmäinen tuntomerkki kuvaa valtiota luokkajakaisen yhteiskunnan erikoislaatuisena organisaatiomuotona, niin toinen tuntomerkki luonnehtii valtiota luokkayhteiskunnan luomana erityisenä koneistona, joka johtaa yleisiä asioita, erityisenä ihmisryhmänä, joka harjoittaa yksinomaan yhteiskunnan hallintoa. Engels ei tarkastellut valtion tuntomerkkinä aluetta sellaisenaan¹¹¹, vaan valtiolle ominaista *kansalaisten jakoa alueperiaatteen mukaan*, asuinpaikan mukaista alamaisten organisaatiota erotukseksi verisukulaisuudesta, joka oli luokkien syntyä edeltäneen yhteiskuntaorganisaation erikoispiirre.¹¹²

Puhuessaan valtion toisesta tuntomerkestä Engels ei tarkoittanut pelkkää julkista valtaa¹¹³, vaan *poliittista, valtiollista* valtaa, joka on yhteiskunnallisen, julkisen vallan *erikoismuoto*.

Kuten Marx totesi, jokaisen yhteiskuntaelämän kysymyksen poliittinen olemus piilee tämän kysymyksen suhteessa valtiovaltaan. »Tämä olennainen vaatimus, jonka mukaan jokaista sosiaalista tarvetta, lakia ym. on tarkasteltava *poliittisesti*, ts. *valtiokokonaisuuden kannalta*...»¹¹⁴ Valtio ja sen kaikki moninaiset instituutiot, mm. vaalijärjestelmä, ovat Marxin käsityksen mukaan kansalaisyhteiskunnan *poliittista olemista*.¹¹⁵ Artikkelissaan »Moralisoiva kritiikki ja kritisoiava moraali» Marx selvitteli taloudellisen vallan ja poliittisen, valtiollisen vallan keskinäistä suhdetta ja osoitti, että taloudellinen valta on poliittisen vallan lähde ja perusta. Hän kirjoitti: »Omistus... on niin ikään eräänlaista valtaa. Niinpä taloustieteilijät sanovat pääomaa 'vallaksi vieraaseen työhön'. Edessämme on siis kaksi vallan lajia: toisaalta omistuksen, so. omistajien, valta ja toisaalta poliittinen valta

eli valtiovalta.»¹¹⁶ Ja edelleen Marx käytti termiä valtiovalta tarkoittamaan poliittista valtaa ja päinvastoin. Hän kirjoitti: »Nykyisiä *porvarillisia* omistussuhteita 'pitää yllä' valtiovalta, jonka porvaristo on järjestänyt omistussuhteidensa suojelemiseksi. Proletaarien täytyy siis siellä, missä poliittinen valta on jo porvariston käsissä, kukistaa se. Heidän itsensä täytyy tulla vallaksi, ennen kaikkea vallankumoukselliseksi vallaksi.»¹¹⁷ On aivan selvää, että tähän lausuntoon, joka oli proletariaatin diktatuurin aatteen kauneimpia ilmaisuja jo ennen »Kommunistisen puolueen manifestia», sisältyy ajatus porvariston poliittisen vallan kukistamisesta ja poliittisen vallan ottamisesta proletariaatin käsiin. Kyseessä on nimenomaan valtiovalta.

Myös Engels puhui poliittisesta vallasta valtiovaltana esittäessään teoksessaan »Vuoden 1891 sosiaalidemokraattisen ohjelmanluonnoksen arvostelua» »vaatimuksen *koko poliittisen vallan keskittämisestä kansan edustuston käsiin*»¹¹⁸. Monet Leninin lausunnot antavat aiheetta tulkita poliittinen valta valtiovallaksi.¹¹⁹

Tarkastellessaan poliittista valtaa¹²⁰ valtion tärkeimpänä tuntomerkinä, joka erottaa sen alkukantaisessa yhteiskunnassa esiintyneestä valtaorganisaatiosta, Engels tähdensi, että kyseessä on erityinen »julkinen valta»¹²¹.

Tämän erityisen julkisen vallan luonteenomaiset piirteet (erotukseksi alkukantaisen yhteiskunnan yhteiskunnallisesta vallasta) ovat seuraavat.

1. Kun sukulaitoksen vallitessa yhteiskunnallinen valta ilmensi koko luokattoman yhteiskunnan, sen kaikkien yhteisöiksi, suvuiksi, fratrioiksi, heimoiksi ym. yhtyneiden jäsenten etuja, niin valtiovallalle on tunnusomaisista *luokkasidonnaisuus*. Henkilöt, jotka muodostavat valtiokoneiston ja joiden käsiin on keskitetty valta, ajavat ja puolustavat sen luokan etuja, joka toteuttaa yhteiskunnassa taloudellista ja poliittista herruutta (johtoa). »Valtion tuntee siitä, että on olemassa erikoinen henkilöluokka, jonka käsiin keskittyy *valta*»,¹²² kirjoitti Lenin.

2. Alkukantaisessa yhteiskunnassa yhteiskunnallista valtaa harjoittivat vanhimmat ja muut valitut edusmiehet, jotka olivat ensimmäisiä vertaistensa joukossa; alkuyhteisö ei tuntenut erityistä koneistoa tai henkilöryhmää, jonka nimenomaisena tehtävänä olisi ollut hallita, ja tässä mielessä yhteiskunnallinen valta oli sama kuin

koko väestö. Lenin luonnehti alkukantaista yhteiskuntaa seuraavasti: »Me näemme tapojen määräävän vaikutuksen, näemme auktoriteetin, kunnioituksen, vallan, joka oli suvun vanhimmalla... mutta missään emme näe erikoista *ryhmää* ihmisiä, jotka erottautuvat hallitakseen toisia.»¹²³

Toisin on asian laita valtiollisesti järjestyneessä yhteiskunnassa. Tässä yhteiskunnallisen vallan elimet eivät enää ole »sama kuin väestö itse», ne ovat erillistyneet, erottuneet kansasta.¹²⁴ Yhteiskunnallista valtaa harjoittaa yhteiskunnasta erottautunut hallintokoneisto, ts. henkilöryhmä, jonka yksinomaisena tehtävänä on hallita toisia. »Valtio on aina ollut tietynlainen yhteiskunnasta erottautunut koneisto ja sen on muodostanut ihmisryhmä, jonka tehtävänä on yksinomaan tai miltei yksinomaan tai pääasiallisesti hallitseminen.»¹²⁵

3. Sukulaitoksen vallitessa (se oli kasvanut yhteiskunnasta, joka ei tuntenut sisäisiä antagonismeja) pakotuskeinona esiintyi etupäässä yleisen mielipiteen voima.

Poliittinen valta nojautuu valtiolliseen pakkoon; valtiollista pakkoa harjoittaa erityinen koneisto, jonka avulla »vieras tahto alistetaan väkivaltaan»¹²⁶. Valtiossa esiintyvään julkiseen valtaan »kuuluu paitsi aseväkeä myös muita asianmukaisia lisäkkeitä, kuten vankiloita ja pakkolaitoksia, joita sukuyhteiskunta ei tuntenut»¹²⁷.

Eriytyinen pakotuskoneisto syntyy samanaikaisesti yhteiskunnasta erottautuvan hallintokoneiston kanssa. Hallintokoneistolla tarkoitetaan erityistä henkilöryhmää, joka hoitaa yksinomaan valtion asioita. »Tuo koneisto, tuo ihmisryhmä, joka hallitsee muita, pitää aina käsissään tiettyä pakotuskoneistoa, fyysisen voiman koneistoa... Väkivallan käyttämistavat ovat muuttuneet,¹ mutta aina, kun valtio on ollut olemassa, on jokaisessa yhteiskunnassa ollut ryhmä ihmisiä, jotka ovat hallineet, käskeneet, vallinneet ja pitäneet valtansa säilyttämiseksi käsissään fyysisen pakotuksen koneistoa, väkivaltakoneistoa, niitä aseita, jotka ovat vastanneet kunkin aikakauden teknistä tasoa.»¹²⁸

4. Aineellisten hyödykkeiden tuotantoon osallistumattoman hallinto- ja pakotuskoneiston ylläpitämiseksi, »julkisen vallan ylläpitämiseksi ovat välttämättömiä kansalaisilta perittävät maksut — *verot*», joita »ei tunnettu lainkaan sukuyhteiskunnassa».¹²⁹

5. Valtion sisäisten luokkaristiriitojen ja eri valtioiden välisen kilpataistelun kärjistyessä julkisen valtakoneiston mahti kasvaa valtavasti. Rinnan tämän kehitystendenssin kanssa riistoyhteiskunnassa ilmenee yhä selvemmin ja tuntuvammin toinenkin valtiovallan koneiston tendenssi: tämä koneisto asettuu yhä suuremman väestömäärän vastakohdaksi, ts. vieraantuu yhteiskunnasta.

Erityinen henkilöryhmä, erityinen hallinto- ja pakotuskoneisto, jolla on valta ja veronkanto-oikeus, asettuu yhteiskunnan orgaanina yhteiskunnan *yläpuolelle*. »Se arvonto, jota vapaasti ja auliisti osoitettiin sukuyhteiskunnan virkaelimille, ei heitä tyydytä, vaikka he voisivatkin sen saavuttaa; yhteiskunnasta vieraantuvan mahdin edustajina heidän täytyy hankkia itselleen arvontoa poikkeuslakien avulla, joiden ansiosta heistä tulee erityisen pyhiä ja loukkaamattomia.»¹³⁰ Tällaiset ovat alkukantaisen yhteiskunnan yhteiskunnallisen vallan tilalle astuneen poliittisen vallan luonteenomaiset piirteet. Tämän vallan välittömäksi toteutumaksi, *erityiseksi organisaatioksi* onkin muodostunut *valtio*.

»Perheen, yksityisomaisuuden ja valtion alkuperässä» Engels ei pyrkinyt kartoittamaan kaikkia valtion perustuntomerkkejä, vaan tahtoi ainoastaan osoittaa valtion eroavuuden sukuyhteiskunnasta. Sitä paitsi Engels ei puhunut tässä teoksessa valtion tuntomerkeistä yleensä, vaan sen riistovaltion tuntomerkeistä, joka historiallisesti tuli luokkien syntyä edeltäneen valtaorganisaation tilalle.

Eri asia on, että Engelsin mainitsemat tuntomerkit — väestön jako alueperiaatteen mukaan ja poliittisen julkisen vallan olemassaolo — ovat *minkä tahansa* valtion, myös sosialistisen valtion, tuntomerkkejä. Tässä tarvitaan kuitenkin *erilaista* lähestymistapaa.

Nämä tuntomerkit voidaan ulottaa sosialistiseen valtioon vain ottaen huomioon, että sosialistinen valtio muodostaa minkä tahansa riistovaltion vastakohdan. Tämä tulee erittäin selvästi esille, kun riistovaltiolle ominaista poliittista valtaa ja sosialistista poliittista valtaa verrataan toisiinsa.

Toisin kuin riistäjäluokkien poliittinen valta, joka ilmentää yhteiskunnan pienen vähemmistön etuja, sosialistinen poliittinen valta on työväenluokan johtamien työtätekevien valtaa, joka ilmentää yhteiskunnan suuren

enemmistön ja sittemmin myös koko yhteiskunnan etuja.

Vaikka sosialistista valtiovaltaa ei harjoita väestö itse, vaan siihen tarkoitettu henkilöryhmä, nimittäin valtion toimihenkilöt, erityinen hallintokoneisto, niin sosialistinen valtiovalta on sittenkin todellista kansanvaltaa. Se ei suinkaan vieraannu yhteiskunnasta eikä asetu sen vastakohdaksi, vaan päinvastoin kehittyessään lähentyy yhä kiinteämmin väestöä ja saa tämän yhä laajemmin osallistumaan valtion ja yhteiskunnan asioiden johtoon. Vastaavasti sosialistiselle valtiovallalle ominainen pakotuskoneisto eroaa periaatteessa riistovaltioiden pakotuskoneistosta.

4. VALTION OLEMUS ANTAGONISTISIIN LUOKKIIN JAKAUTUNEESSA YHTEISKUNNASSA

Marx ja Engels ja sittemmin myös Lenin selvittivät valtion, tuon monimutkaisen yhteiskunnallisen ilmiön, kaikki olennaiset momentit, sen sisäisesti yhteenkuuluvien laadullisten piirteiden moninaisuuden.¹³¹ Marxismi-leninismien klassikkojen esittämät valtion määritelmät tavoittavat valtion olemuksen tärkeimmät rakenne-elementit (elementtien kokonaisuuden). Soveltaessaan näitä määritelmiä Marx, Engels ja Lenin ottivat huomioon sen, mihin yhteiskunnallisiin ilmiöihin valtio suhteutetaan ja missä tarkoituksessa. Tällöin jokainen valtio-käsitteen eri puolia koskeva määritelmä oli yhteiskunnan historiassa esiintyvien sosiaalis-poliittisten prosessien tieteellistä yleistystä eikä vain loogisen ajatusjohtelun tulosta.

Yleensä marxismi-leninismien klassikot tarkastelivat valtion olemuksen kaikkia puolia kahdesta yhteennivoutuvasta lähtökohdasta käsin. He lähtivät ensinnäkin valtion luokkaluonteesta, jonka taustalla ovat poliittiset suhteet luokkasuhteina, ja toiseksi valtion sosiaalisesta roolista: vaikka valtio määräytyykin taloudesta, se vaikuttaa takaisin yhteiskunnallisiin prosesseihin (siinä ilmenee valtion suhteellinen itsenäisyys yhteiskunnan perustaan nähden).

Lähdettyään liikkeelle näistä kahdesta seikasta marxismien perustajat päätyivät siihen tulokseen, että valtio on yhteiskunnallinen laitos, jonka avulla taloudellisesti hallitseva luokka pääsee myös poliittisesti hallitsevaksi

ja joka tarjoaa sille uusia keinoja sen historiallisten luokkatehtävien suorittamiseksi.

Oikea marxilainen käsitys valtion olemuksesta on tarpeen myös muiden valtioteorian kysymysten ratkaisemiseksi. Nämä kysymykset koskevat valtion mekanismia ja tehtäviä, eri valtiotyyppejä, valtion kehityslainmukaisuuksia ja sen tulevia kohtaloita.

Valtion luokkaluonne. Analysoituaan perusteellisesti ne historialliset tiedot, joiden nojalla voidaan selvittää yhteiskunnan ja valtion kehityslainmukaisuudet, Marx ja Engels totesivat, että mikä riistovaltio tahansa »kaikkina tyypillisinä aikakausina on poikkeuksetta hallitsevan luokan valtio ja pysyy kaikissa tapauksissa oikeastaan koneistona, jonka avulla sorrettu, riistetty luokka pidetään kurissa»¹³². Tämä valtion luokkasidonnaisuutta tähdentävä määritelmä pätee kaikkiin riistovaltioihin, valtioihin sanan »varsinaisessa mielessä». Siinä korostetaan, että niinkauan kuin hallitsevat riistäjäluokat (yhteiskunnan vähemmistö) ovat olemassa (niiden ilmaantumisenhan oli yhteiskuntataloudellisen välttämättömyyden seurauksena), valtio pysyy näiden luokkien poliittisena organisaationa, jonka tarkoituksena on pitää kurissa riistettävä enemmistö.

Mitkään modifikaatiot, mitkään muodollisdemokraattiset parannukset eivät periaatteessa muuta edellä kuvattua antagonistisen luokkayhteiskunnan valtion olemusta.

Tästä ei kuitenkaan seuraa, että marxismi kieltää riistovaltiolta kaikki muut tehtävät, yhteiskunnallisten suhteiden sääntelytehtävät tai sellaiset toimintamuodot, jotka jossain määrin esiintyivät myös alkukantaisessa yhteiskunnassa.¹³³

Valmistellessaan »Pääomaansa» Marx pani muistiinpanoissaan merkille sellaiset valtion toimintapuolet kuin sen kyky olla samalla kertaa luokkaherruuden koneistona ja hoitaa yleisiä asioita, jotka kuuluvat jokaisen yhteiskunnan olemukseen. Marx kiinnitti huomiota siihen seikkaan, että siellä, missä valtio on perinteisesti vielä hallitsevassa asemassa pääoman suhteen, sillä on tarpeeksi valtaa pakottaakseen kaikki kapitalistit luovuttamaan osan *tulostaan*, mutta ei pääomastaan.

Puhuessaan porvarillisen valtion eli kokonaiskapitalistin suorittaman yleisten asioiden hoidon luokkasidonnaisuudesta Marx tähdensi, että »niin kauan kuin pääoma

ei ole ottanut osakeyhtiön muotoa, se pyrkii aina vain aikaansaamaan *erityiset* edellytykset arvonsa lisäämiselle, samalla kun *kaikille yhteiset* edellytykset se säilyttää kansallisina tarpeina koko maalle»¹³⁴.

»Pääomassaan» Marx palasi asiaan todeten, että valtiolle ovat luonteenomaisia sekä »yhteisten, kaikkien yhteisöjen luonteesta johtuvien asioiden hoitaminen että ne erityistehtävät, jotka syntyvät hallituksen ja kansanjoukkojen välisestä vastakkaisuudesta»¹³⁵.

Hän muotoili tämän väittämän analysoidessaan koron ja yrittäjätulon suhdetta. Kapitalistinen voitto edellyttää paitsi lisätuotteen haltuunottoa myös erilaatuista järjestelytoimintaa, joka turvaa tuotannon normaalin kulun. Silti siinäkin tapauksessa, että yrittäjätulo on järkipäisyyden valvonta- ja hallintotoiminnan tulosta, se esiintyy aina pääoman korkoon yhtyneenä ja sen vuoksi maksamatta jätetyn, anastetun tuottavan työn osana eikä pelkkänä työpalkkana.

»Valvonta- ja johtotyö syntyy välttämättä kaikkialla, missä välittömällä tuotantoprosessilla on yhteiskunnallisesti kombinoitunut prosessin asu.»¹³⁶ Kapitalistisessa yhteiskunnassa tällä työllä on aina riistolunne. Vastavasti despoottisen valtion hallituksen mahdollisimman laaja puuttuminen yhteiskunnallisiin suhteisiin, mm. yleisten asioiden hoito, on aina hallitsevan luokan despoottista asioihinpuuttumista. Näin ollen valtion luokkasidonaisuus heijastuu myös valtion yleissosiaalisiin tehtäviin, joita aina hoidetaan poliittista valtaa käyttävän luokan asenteiden pohjalta ja tämän luokan perusetuja silmällä pitäen.

Engels esitti saman ajatuksen selvitellessään valtion syntyä hallitsevia lainalaisuuksia sekä valtion laadullisia tuntomerkkejä. Hän korosti valtion yleissosiaalisen ja luokkatehtävän ykseyttä.¹³⁷

Marx ja Engels tarkastelivat »hallituskoneiston» suorittamaa yhteiskunnan yleisten asioiden hoitoa erottamattomassa yhteydessä riistovaltion hoitamiin »erityistehtäviin, jotka syntyvät hallituksen ja kansanjoukkojen välisestä vastakkaisuudesta». Nämä valtion toiminta-alat eivät ole erotettavissa toisistaan, joskaan ne eivät samastu toisiinsa. Mitä erilaisimpien taloudellisten, poliittisten, oikeudellisten ja ideologisten keinojen avulla hoidettavat »erityistehtävät» eivät ole muuta kuin riistovaltion jatku-

via, alati toistuvia yrityksiä yhteiskuntaa raatelevien sovittamattomien sosiaalisten vastakohtien tasoittamiseksi ja ankarien luokkaristiriitojen lieventämiseksi. Nämä yritykset eivät aina ole tuloksettomia. Mutta aina kun ne onnistuvat, siihen päästään rajoittamalla varsinaisten tuottajien etuja, sortamalla heitä ja alistamalla työtätekevien tahto hallitsevien riistäjäluokkien saneluvaltaan.

Yleisten asioiden hoito ei koskaan ole luokkaetujen yläpuolella. Se on yksi niistä toimintakanavista, joiden kautta edellä mainittuja erityistehtäviä suoritetaan. Nämä erityistehtävät taas ilmentävät selvästi luokan poliittista herruutta.

Marx osoitti, että porvarillisen valtiokoneiston harjoittama kapitalistisen yhteiskunnan yleisten asioiden hoito suuntautuu kansaa vastaan: »Kaikista henkilöistä *tuottavalle työläiselle* on vähiten tarjona tuottamattomien työntekijöiden *palveluja*, vaikka hän joutuukin maksamaan eniten *pakollisista* palveluista (valtio, verot).»¹³⁸ Tätä lausuntoa voidaan soveltaa (tietysti kulloisenkin historiallisen aikakauden vaatimin varauksin) kaikkiin riistovaltion tyyppeihin ja muotoihin, kun arvioidaan tämän valtion toiminnan ehtoja, vaikuttimia ja seurauksia.

Marxin ja Engelsin mukaan siis se, missä laajuudessa yksityisomistajaluokan välikappaleena oleva riistovaltion koneisto hoitaa yleisiä asioita ja pyrkii säilyttämään olemassaolevan taloudellis-sosiaalisen rakenteen ja julkisen yhteisön, määräytyy kyseisen valtion luokkaolemuksesta.

Yleisten asioiden johto ei vähimmässäkään määrin uhkaa vallitsevan tuotantotavan perusteita eikä yksityisomistajaluokan valta-asemaa. Puhuessaan erilaisista sosiaalisista tehtävistä (mm. porvarillisen valtiokoneiston tehtävistä eli toiminnoista) Marx saattoi sen vuoksi huomauttaa: »Kaikki toiminnot palvelevat kapitalistia, ne ovat hänelle 'hyväksi'.»¹³⁹ Silloinkin kun porvarillinen valtio rajoittaa yksityisten kapitalistien ja kapitalistiryhmien toimintavapautta mainostaen itseään työväenluokan suojeelijana ja yhteiskunnan etujen ajajana, sen perimmäisenä tarkoituksena on porvariston luokkaetujen, sen perusetujen suojeleminen.

Samalla kun Marx ja Engels tähdensivät valtiotoiminnan luokkasidonnaisuuden huomioonottamisen tärkeyttä, he varoittivat julkisen vallan koneistoa käyttävän luo-

kan intressin (tai paremminkin sen sisällön) yksinkertaistetusta tulkinnasta. Heidän mielestään on erehdys käsittää tämä intressi metafysisesti, vastakkaisten yhteiskuntaluokkien tarpeista ja vuorovaikutuksesta täysin vapaaksi steriiliksi eduksi. Eihän hallitseva luokka ole olemassa tyhjiössä. Se ei ole ajateltavissa ilman muita sosiaaliryhmiä. Tietyissä mielessä hallitseva luokka edellyttää näitä sosiaaliryhmiä ja on riippuvainen niistä.

Yksi antagonistisen luokkayhteiskunnan paradokseja on, että hallitsevan luokan täytyy ottaa huomioon ja »sulattaa» vaikkapa joitakin antagonistiansa etuja, jos se mieli säilyttää valta-asemansa yhteiskunnassa. Muuten tämä luokka menettää pian hegemoniansa.

Marx totesi »Pääomassaan»: »Puhumattakaan siis korkeammista vaikuttimista nykyisiä vlassaolevia luokkia pakottaa jo heidän oma etunsa poistamaan kaikki ne lain valvottavissa olevat esteet, jotka ehkäisevät työväenluokan kehitystä.»¹⁴⁰ Se että hallitsevat luokat suostuvat joihinkin vastustajiensa vaatimuksiin, ei kuitenkaan johdu sortajien hyvästä tahdosta tai jalomielisyydestä. Nämä vaatimukset viedään läpi taukoamattomassa, ankarassa luokkataistelussa, jossa työtätekevien painostus pakottaa riistäjien hallintokoneiston tietyissä määrin ottamaan huomioon työkansan edut ja tarpeet.— Näin riistovaltio toteuttaa luokkatehtävänsä.

Marxismi paljasti valtion riippuvuuden taloudellisista suhteista ja sen luokkaluonteen. Se osoitti kestäämättömäksi esiporvarillisen ja porvarillisen valtiotieteen, jonka edustajat kuvasivat valtion luokkasuhteista riippumattomaksi tai luokkien yläpuolella olevaksi ilmiöksi.

Lenin kehitti edelleen marxilaista käsitystä valtion luokkaolemuksesta monissa tätä ongelmaa käsittelevissä teoksissaan. Niiden joukosta mainittakoon lähinnä »Valtio ja vallankumous», jonka Lenin kirjoitti elo—syyskuussa 1917, ts. Lokakuun suuren sosialistisen vallankumouksen kynnyksellä.

Aikana, jolloin Lenin valmisteli ja kirjoitti mainittua teosta, länsieurooppalaiset sosiaalidemokraatit vääristelivät monia valtion olemusta koskevia Marxin ja Engelsingin lausuntoja. Nämä vääristelyt haittasivat tuntuvasti työtätekevien vallankumouksellista taistelua. Niinpä II Internationaaliin kötiutuneet opportunistit väittivät,

että sosialismiin voidaan tulla porvarillisen yhteiskunnan »puhtaan demokratian» kautta. »Vasemmistolaiset» ja anarkistit kehottivat »räjäyttämään», hävittämään valtiolaitoksen yleensä sen historialliseen tarkoitukseen katsomatta. Heidän mielestään sosialistisen vallankumouksen voiton jälkeen ei ole mitään syytä perustaa proletaarista valtiota.

»Tällaisen asiointilan vallitessa, kun marxilaisuuden vääristely on saavuttanut ennen kuulumattomat mittasuhteet», Lenin katsoi tehtäväkseen »ennen kaikkea *palauttaa* kunniaan todellinen Marxin oppi valtiosta»¹⁴¹, puolustaa tätä oppia opportunisteja ja luopioita vastaan. »Valtiossa ja vallankumouksessa» hän suoritti loistavasti tämän tehtävän antaen mallinäytteen marxilaisesta polemiikista ja porvarillisten, sosiaalireformististen ja anarkististen valtioteoreettisten käsitysten tosi tieteellisestä arvostelusta.

Lenin ei kuitenkaan rajoittunut vain marxismin puolustukseen. Kansainvälisen ja Venäjän työväenliikkeen saavuttaman kokemuksen pohjalta hän kohotti marxilaisen valtio-opin uudelle tasolle, kehitti luovasti tätä oppia ja rikastutti sitä tärkeillä teoreettisilla väittämillä, jotka koskevat sosialististen vallankumousten ja kapitalismista sosialismiin siirtymisen aikakautta.

»Valtion ja vallankumouksen» johtoajatukseksi on väittämä, että valtion historiallisen ja luokkaluonteen tunnustaminen on marxilaisen valtio-opin ydinkohta.

Lenin perusteli väittämän, että valtion synty ja kehitys sekä eri valtioiden vaihtuminen johtuvat objektiivisista, aineellisista syistä, jotka synnyttävät valtion ja pitävät yllä sen olemassaoloa, nimittäin yksityisomistuksesta ja yhteiskunnan jakautumisesta luokkiin, joiden edut ovat toisilleen vastakkaisia.

»Valtio syntyy siellä, silloin ja sikäli, missä, milloin ja mikäli luokkavastakohtat objektiivisesti *eivät* ole sovittavissa. Ja päinvastoin: valtion olemassaolo todistaa, että luokkavastakohtat ovat sovittamattomia.»¹⁴² »Valtio ei olisi voinut syntyä eikä säilyä, jos luokkien sovittaminen olisi ollut mahdollista.»¹⁴³ Lenin osoitti, että hallitseva luokka harjoittaa valtaa, toteuttaa diktatuuriaan ja alistaa luokkavihollisiaan niiden elinten ja laitosten välityksellä, joiden kokonaisuutta kutsutaan valtiokoneistoksi.

Riistovaltioiden koneisto harjoittaa voittopuolisesti pakotusta. Sen vuoksi vakinainen sotaväki ja poliisi, nuo valtiovallan mahdin tärkeimmät välikappaleet¹⁴⁴, esittävät erityistä osaa riistovaltion koneistossa.

Tuon koneiston toinen osa on yhteiskunnan yläpuolella oleva etuoikeutettu virkamieskasti.

Marxiin ja Engelsiin liittyen Lenin oli sitä mieltä, että kapitalistinen valtio on yhteiskunnan loinen, »yhteiskunnan *yläpuolella* oleva ja 'siitä *yhä enemmän vieraantuva*' mahti»¹⁴⁵.

Lenin selvitteli porvarillisen valtion olemusta imperialismin oloissa. Hän osoitti, että vaikka valtio vieraantuukin yhä enemmän yhteiskunnasta ja valtiokoneisto kasvaa yhteen monopolien kanssa, vaikka sotilasbyrokraattiset laitokset paisuvat ja saavat ennen kuulumattoman merkityksen, valtiokoneistoa ei silti ole syytä samastaa kokonaan porvaristoon luokkana. Lenin kirjoitti, että »valtio on... ihmisyyhteiskunnan keskuudesta erottautunut hallintokoneisto»¹⁴⁶; sen muodostaa erikoinen *ryhmä* »ihmisiä, jotka erottautuvat hallitakseen toisia ja pitääkseen hallitsemisen vuoksi, hallitsemistarkoituksessa järjestelmällisesti ja vakituisesti hallussaan tiettyä pakotuskoneistoa, väkivaltakoneistoa, jollaisia nykyaikana ovat... aseistetut sotaväen osastot, vankilat ja muut välineet, joilla vieras tahto alistetaan väkivaltaan»¹⁴⁷.

Edellä esitetyt Marxin, Engelsin ja Leninin lausunnot koskevat riistovaltiota yleensä, jonka he yhdistivät tietyn luokan taloudellisesti määräytyneeseen poliittiseen valtaan antagonistisiin luokkiin jakautuneessa yhteiskunnassa, ts. tietyn taloudellisen järjestelmän oloissa hallitsevan luokan diktatuuriin. Näiden väittämien ydinajatus on, että yhteiskunnassa, jossa on antagonistisia luokkia, valtio on ensi sijassa perustuotantovälineitä omistavan luokan diktatuurin väline.

Määritellessään diktatuurin käsitettä yleensä marxismi-leninismi tarkastelee diktatuuria sosiaalis-poliittisena valtana, joka esiintyy antagonistisiin luokkiin jakautuneessa yhteiskunnassa. Tieteellisessä mielessä diktatuuri ei ole vallan anastaneiden yksityisten henkilöiden eikä satunnaisten henkilöryhmien herruutta. Se on taloudellisesti voimakkaimman luokan historiallisesti välttämätöntä, vallitsevien tuotantosuhteiden kehityksestä johtuvaa herruutta. Koska luokka voi olla poliittisesti hallit-

sevässä asemassa vain valtiokoneiston välityksellä, niin luokan diktatuuri saa ennen kaikkea valtio-organisaation muodon.

Diktatuuria ei toteuteta ainoastaan valtiollisten, vaan myös ei-valtiollisten sosiaalis-poliittisten organisaatioiden avulla. Valtio on kuitenkin luokkadiktatuurin tärkein väline.

Tiivistäen voidaan sanoa, että Marxin, Engelsin ja Leninin esittämät määritelmät luokka-antagonistisen yhteiskuntataloudellisen muodostuman oloissa toimivan valtion luokkaluonteesta sisältävät viitteitä siitä, että

ensiksikin valtio on yksinomaan luokkayhteiskunnalle ominainen poliittinen organisaatio;

toiseksi valtio edustaa ja suojelee sen luokan etuja, joka on johtoasemassa historiallisesti muotoutuneessa tuotantojärjestelmässä; valtio on se väline, jonka avulla kyseinen luokka suorittaa taloudelliset ja poliittiset tehtävänsä;

kolmanneksi valtio on aina tämän luokan organisoitu mahti;

neljänneksi mainittu luokka johtaa yhteiskunnan poliittista organisaatiota kokonaisuudessaan.

Valtion sosiaalinen rooli. Edellä puhuimme siitä, että valtio määräytyy taloudellisesta perustasta, ts. niistä suhteista, jotka syntyvät aineellisessa tuotantoprosessissa.

»Kulloinkin vallitsevan yhteiskunnan taloudellinen rakenne muodostaa tosiasiallisen pohjan, jolta lähtien on loppujen lopuksi selitettävissä kunakin historian kautena syntynyt, oikeudellisista ja poliittisista laitoksista samoin kuin uskonnollisista, filosofisista ja muista käsityksistä muodostunut ylärakenne»,¹⁴⁸ kirjoitti Engels »Anti-Dühringissä». Tästä seuraa, että valtio on aina ollut osa yhteiskunnan taloudellisen perustan yläpuolella olevaa päällysrakennetta ja että yhteiskunnan taloudellinen perusta määrää valtion luonteen ja päämäärät. »Valtio on... vain heijastuma, jossa koostuneessa muodossa ilmenevät tuotantoa hallitsevan luokan taloudelliset tarpeet»,¹⁴⁹ sanoi Engels.

Tuotantosuhteista määräytyvä valtio vaikuttaa samalla takaisin talouteen ja yhteiskuntakehitykseen kokonaisuudessaan. Kuten Marx ja Engels totesivat, tämä »takaisinkytkentä» perustuu siihen, että valtio on suhteellisen itsenäinen muodostuma yhteiskunnan perustan

rinnalla. Valtion suhteellinen itsenäisyys ilmenee historiallisessa tapahtumisessa monella eri tavalla. Sen vuoksi tieteellisen kommunismin perustajat käsittivät valtion itsenäisyyden konkreettisesti. He ottivat kuitenkin joka kerta huomioon myös sen yleisen aineksen, joka on ominaista taloudellisen ja sosiaalis-poliittisen kehityksen keskinäisen suhteen konkreettiselle ilmentymälle. Tarkastellessaan valtion suhteellisen itsenäistä asemaa taloudelliseen perustaan nähden Marx ja Engels tarkoittivat kahta toisiinsa kytkeytyvää ilmiötä: ensinnäkin sitä, kuinka pitkälle yhteiskuntaelämän valtiollinen ja oikeudellinen alue on erottautunut taloudellisesta alueesta¹⁵⁰, ja toiseksi siitä johtuvaa valtion kykyä vaikuttaa voimakkaasti yhteiskuntakehitykseen, tämän vaikutuksen aktiivisuutta ja sen luonnetta¹⁵¹.

Engels totesi, että siihen aikaan kun historiallisen materialismin ydinväittämiä perusteltiin, taloudellisten tosiasioiden merkityksen korostaminen oli objektiivisesti välttämätöntä. »Olemme näet kaikki panneet ja meidän *on pitänytkin panna* pääpaino lähinnä poliittisten, oikeudellisten ja muiden ideologisten käsitysten ja niiden aiheuttamien tekojen *johtamiseen* niiden perustana olevista taloudellisista tosiasioista.»¹⁵² Historiallista materialismia käsittelevässä kirjesarjassaan Engels varoitti kuitenkin yhteiskuntakehityksen poliittisten ja muiden päällysrakenteeseen kuuluvien tekijöiden merkityksen aliarvioinnista: »Marx ja minä olemme osittain itse syy-päitä siihen, että nuoret korostavat toisinaan taloudellista puolta enemmän kuin kuuluu. Meidän oli vastustajiemme kanssa väitellessämme painotettava heidän kieltämänsä pääperiaatetta, eikä joka kerta ollut riittävästi aikaa, paikkaa eikä tilaisuutta saattaa oikeuksiinsa muita vuorovaikutuksen tekijöitä. Mutta heti kun kysymykseen tuli jonkin historiallisen aikajakson esittäminen, siis käytännöllinen soveltaminen, asianlaita muuttui eikä siinä mikään erehdys ollut mahdollinen.»¹⁵³

Marx ja Engels ja heidän jälkeensä Lenin tutkivat syvällisesti valtion »normaalia» suhteellisen itsenäistä asemaa historian eri kausina. Se kuinka pitkälle valtio vaikuttaa yhteiskuntaelämään, riippuu juuri valtion suhteellisen itsenäisyyden asteesta.

Samalla Marx ja Engels omistivat runsaasti huomiota valtion suhteettoman suuren, ylenmääräisen itsenäisyyden

selvittelylle. Tarkastellessaan »Perheen, yksityisomaisuuden ja valtion alkuperässä» valtion itsenäistä asemaa (suhteessa taloudelliseen kehitykseen ja yhteiskunnan luokkarakenteeseen) Engels totesi: »Poikkeuksina esiintyy kuitenkin aikakausia, jolloin taistelevien luokkien voimat ovat siinä määrin tasoissa, että valtiovalta saa näennäisenä välittäjänä hetkeksi tietynlaisen itsenäisyyden noiden kummankin luokan suhteen.»¹⁵⁴

Nykyiset revisionistit tempaavat nämä sanat ajatusyhteydestä syventymättä Engelsin ajatuskulkuun ja koettavat perustella niiden avulla nk. voimatasapainon teoriaa. Sen mukaan nykykapitalistisessa yhteiskunnassa vallitsee voimatasapaino ja nykyajan imperialistinen valtio on muka välittäjänä työtätekevien ja monopolien omistajien välillä.

Itse asiassa Engels puhuu kyseisessä teoksessaan valtiovallasta »näennäisenä» eikä todellisena välittäjänä tähdentäen, että niissäkään konkreettisissa tapauksissa, joita hän tarkastelee, »välittäminen» ei esiinny olemuksena vaan ilmiönä. Kehitellessään ajatustaan Engels selitti, että hän tarkoittaa 1600- ja 1700-luvun konkreettisia monarkioita, jotka yrittivät tasapainottaa porvariston ja aateliston voimia, sekä bonapartismia, joka »yllytti proletariaattia porvaristoa vastaan ja porvaristoa proletariaattia vastaan»¹⁵⁵.

Perustellessaan teesiä, että nykypäivän kapitalistisen yhteiskunnan valtio on muuttunut jonkinlaiseksi itsenäiseksi voimaksi, joka valvoo kaikkien luokkien etuja, nykyrevisionistit vetoavat myös muihin ajatusyhteydestään temmattuihin Engelsin lausuntoihin, joissa hän toteaa valtion pyrkimyksen riippumattomuuteen yhteiskunnasta. Tässäkin tapauksessa Engelsin ajatuksia väaristellään karkeasti tempaamalla yksityisiä sanoja alkuperäisestä yhteydestään. Engelsin esittämä väittäjä on kuitenkin äärimmäisen selvä.

»Yhteiskunta luo itselleen elimen suojaamaan yhteisiä etujaan sisäisiltä ja ulkoisilta hyökkäyksiltä. Tämä elin on valtiovalta. Tuskin synnyttyään se jo eristäytyy yhteiskunnasta ja tulee sitä itsenäisemmäksi, mitä enemmän se muuttuu tietyn luokan elimeksi ja voimistaa välittömästi tämän luokan herruutta»,¹⁵⁶ Engels kirjoitti.

Marxismien perustajat paljastivat siten seuraavan dialektisen ristiriidan valtion ja kaikkien muiden yhteiskun-

taelämän tekijöiden keskinäisessä suhteessa. Yhtäältä (ja tämä on pääasia) valtio kokonaisuudessaan määräytyy yhteiskunnan taloudellisesta rakenteesta ja hallitsevan luokan eduista. Tässä mielessä »valtio ei ole itsenäisesti kehittyvä itsenäinen ala, vaan sen olemassaolo samoin kuin sen kehitys riippuu viime kädessä yhteiskunnan taloudellisista elinehdoista»¹⁵⁷. Toisaalta taas valtion sosiaalinen rooli ei voisi olla niin merkittävä, ellei valtio esiintyisi myös suhteellisen itsenäisenä ilmiönä.

Lenin kehitti edelleen valtion suhteellista itsenäisyyttä koskevaa väittämää. Hän rikastutti ansiokkaasti marxilaista käsitystä absolutismin ja bonapartismin kaikista historiallisista muodoista sekä analysoi tieteellisesti venäläisen bonapartismin kaksi historiallista muunnosta — Stolypinin taantumuskaudella ja porvarillisen väliaikaisen hallituksen (1917) toimintakaudella. Lenin selvitti imperialistisen valtion suhteellisen itsenäisyyden ja tämän valtion todellisen sosiaalisen roolin kapitalismin monopolistisessa kehitysvaiheessa. Hän osoitti tieteellisesti kestäättömiksi porvarillisliberaaliset, reformistiset ja revisionistiset opit, jotka eivät tunnusta valtion luokkaluonnetta.¹⁵⁸

Selvitellessään valtiovallan vastavaikutusta luokka-antagonistisen yhteiskunnan kehitykseen tieteellisen kommunismin perustajat totesivat, että valtiovallan sosiaalinen aktiviteetti saattaa vaihdella riippuen valtion suhteellisen itsenäisyyden määrästä. Valtion toiminta saattaa olla luonteeltaan edistyksellistä tai vanhoillista, taantumuksellista, se joko kiihdyttää yhteiskuntakehitystä tai päinvastoin haittaa sitä.

Antagonistisiin luokkiin jakautuneen yhteiskunnan valtio esittää edistyksellistä sosiaalista osaa tavallisesti silloin, kun se pyrkii poistamaan lopullisesti vanhat, aikansa eläneet tuotantosuhteet ja niitä vastaavan henkisten ja kulttuuriarvojen järjestelmän, ts. silloin, kun valtion edustama yhteiskuntataloudellinen muodostuma elää vielä nousukauttaan. Niinpä nousevan kapitalismin aikaiset porvarilliset valtiot ovat esittäneet edistyksellistä osaa nykysivilisaation kehityksessä. Marx, Engels ja Lenin tähdensivät toistuvasti tätä seikkaa.

Riistovaltio voi myös jarruttaa yhteiskunnan taloudellista ja henkistä kehitystä, vieläpä yrittää palauttaa yhteiskunnan io sivuutetulle kehityksasteelle. Tämä saa

tavallisesti ilmauksensa siinä, että valtiovallan demokraattisia menettelytapoja kavennetaan ja pystytetään taantumuksellisia hallintojärjestelmiä. Silti tässä tapauksessa »kytkentä» ei johda heti eikä aina tulokseen. Historia tarjoaa esimerkkejä siitä, että valtion toimet taloudellisten ja muiden yhteiskuntasuhteiden alueella saavutetun kehitystason vakauttamiseksi ovat toisinaan vaikuttaneet laimentavasti luokkataisteluun ja edistäneet porvarillis-demokraattisten vallankäyttömenetelmien säilymistä.

Luonnehtivatpa Marx, Engels ja Lenin mitä valtion sosiaalisen roolin ilmenemismuotoa tahansa, he kiistivät jyrkästi väitteet valtion sosiaalisesta puolueettomuudesta ja passiivisuudesta, sen kyvyttömyydestä vaikuttaa yhteiskuntakehityksen kulkuun. Palautettakoon mieleen se kritiikki, jonka Marx kohdisti Proudhonin oppirakennelmaan. Proudhonhan kielsi yleensä valtion sosiaalisen käyttöarvon ja julisti valtion ehdottomaksi pahaksi. »Sen sijaan että tavoittelisitte valtaa, pyytäkää sitä olemaan sekaantumatta mihinkään ja opettakaa kansa omin neuvoin, ilman hallituksen apua, luomaan rikkautta ja pitämään yllä järjestystä»,¹⁵⁹ Proudhon kirjoitti.

Anarkisti Mihail Bakunin väitti, että tärkein paha, joka täytyy poistaa, ei ole pääoma eikä siis palkkatyöläisten ja kapitalistien välinen luokkavastakohta, joka on syntynyt yhteiskuntakehityksen tuloksena, vaan valtio. Valtion mustamaalauksessa Bakunin ei säästänyt värejä eikä välittänyt tuon taivaallista valtion olemuksesta. Bakunin väitti, että valtio on luonut pääoman ja että porvari omistaa pääomansa vain valtion armosta. Tästä seurasi, että ennen kaikkea on hävitettävä valtio, silloin pääomakin häviää sen mukana. Teoksessaan »Valtiolaitos ja anarkia» hän julisti: »Me tunnustaudumme kaiken hallitus- ja valtiovallan vihollisiksi, kaiken valtiorakenteen vihollisiksi ja katsomme, että kansa voi olla onnellinen ja vapaa vain silloin, kun järjestäytymällä alhaalta ylös saakka, itsenäisten ja täysin vapaiden yhteenliittymien tietä ja ohi kaiken virallisen holhouksen, ei kuitenkaan ohi henkilöiden ja puolueiden erisuuntaisten ja yhtä vapaiden vaikutusten, se itse luo elämänsä.

Tällaiset ovat sosiaalivallankumouksellisten vakaukukset, ja siitä syystä meitä nimitetään anarkisteiksi. Me emme vastusta tätä nimitystä sen vuoksi, että olemme tosiaankin kaiken vallan vihollisia.»¹⁶⁰

Arvioidessaan objektiivisesti näitä »yltiövallankoumouksellisia» aatteita Marx huomautti, että Bakuninin kannalta on kysymys siitä, »ettei kukisteta bonapartistista, preussilais- tai venäläismallista valtiota, vaan abstraktinen valtio, valtio sellaisenaan, jota ei missään ole olemassa... Senpä vuoksi poliisia ei liikuta vähääkään 'Allianssi tai, sanoaksemme asian halki, kansalaisen B:n salaliitto' abstraktista valtioaatetta vastaan.»¹⁶¹ Marx, Engels ja Lenin luonnehtivat valtion anarkistista tulkintaa yhdeksi pikkuporvarillisen ideologian muunnokseksi.

Marxismi-leninisin klassikot tähdensivät aina valtion aktiivista toimintaa yhteiskuntaelämän eri alueilla. Tietysti valtion aktiivisuus vaihtelee aina sen mukaan, mitä yhteiskuntataloudellista muodostumaa valtio edustaa. Samankin yhteiskuntataloudellisen muodostuman vallitessa se on valtion eri kehitysvaiheissa erilainen. Esimerkiksi nousevan kapitalismin oloissa porvarillinen valtio on osoittanut verraten vähäistä taloudellista aktiivisuutta.

Jo niin aikaisin kuin 1870—80-luvulla Engels pani merkille ja analysoi teoreettisesti porvarillisen valtion *kasvavan* toiminnan kapitalistisen talouselämän piirissä. Hän näki siinä objektiivisen, lainmukaisen prosessin, joka syntyy välttämättä kapitalismin perusristriidan kärjistymisen johdosta. Samalla Engels osoitti, että talouselämän valtiollistumisen alkukoireet muuttavat vain riiston muotoja. »Niin kauan kuin omistavat luokat ovat vallassa, valtiollistaminen ei hävitä riistoa, vaan ainoastaan muuttaa sen muotoa»,¹⁶² Engels kirjoitti.

Engels näki valtiollistumisprosessin yhden olennaisen puolen silloin alkaneessa valtion mahdin ja militarismin yhdistymisessä. Luonnehtiessaan senaikaista asiaintilaa Euroopan suurissa maissa hän kirjoitti: »Armeijasta on tullut valtion päätarkoitus, siitä on tullut itsetarkoitus; kansat ovat enää olemassa vain tuottaakseen ja elättääkseen sotilaita. Militarismi hallitsee Eurooppaa ja nielee sen.»¹⁶³ Tämä arviointi pätee täysin myös monopolien ja valtiokoneiston nykyiseen liittoon, imperialististen maiden sotateolliseen blokkiin.

Kehitellessään Marxin ja Engelsin oppia Lenin tähdensi jo teoreettisen toimintansa alussa Marxiin ja Engelsiin liittyen valtion aktiivisuutta. Hän kirjoitti: »Valtio ei missään tapauksessa ole mitään inerttistä, se on aina

toiminnassa ja toimii hyvin tarmokkaasti, se on aina aktiivinen eikä koskaan passiivinen.»¹⁶⁴

Tämä väittäjä esiintyy myöhemmissäkin Leninin teoksissa, jotka käsittelevät valtion roolia yhteiskuntaelämässä. Luonnehtiessaan porvarillista valtiota imperialismin kaudella Lenin korosti, että porvarillinen valtio tehostaa työtätekevien suoranaista, peittelemätöntä sortoa ja harjoittaa voimaperäisesti imperialistista politiikkaa.

Leninin ennakkonäkemys on käynyt toteen. Miltei kaikkien suurten kapitalististen maiden valtiokoneisto on kahden kolmen viime vuosikymmenen aikana kasvanut 2—3-kertaisesti. Esimerkkinä voidaan mainita USA, jossa valtiokoneisto on kasvanut yli 12-kertaisesti 1900-luvun alkuun verrattuna. Rinnan ammattihenkilöstön lukumääräisen kasvun kanssa on »parannettu» poliisin harjoittaman joukkojen kurissapidon menetelmiä ja kehitetty sotatekniikkaa. Monopolipääoman taantumukselliset pyrkimykset ovat voimistuneet ja militarismi kasvanut. Kuten kommunististen ja työväenpuolueiden kansainvälisessä neuvottelukokouksessa (1969) todettiin, »kehittyneimmissä kapitalistisissa maissa kasvaa nopeasti ns. sotateollisen kompleksin, so. suurimpien monopolien ja valtiokoneistoon pesiytyneiden sotakiikhoilijoiden liiton, vaikutusvalta. Tämä vaarallinen liitto vaikuttaa yhä voimakkaammin monien imperialististen valtioiden politiikkaan ja tekee sen vielä taantumuksellisemmaksi ja hyökkäyshaluisemmaksi.»¹⁶⁵

Edellä sanottu ei kumoa sitä tosiasiaa, että imperialismin kaudella taloudellisesta toiminnasta tulee yksi porvarillisen valtiovallan käytön perussuntauksia. Tässä tarkoituksessa perustetaan myös erityinen valtioelinten järjestelmä. Imperialistisen valtion toiminta ei tällöin rajoitu kapitalistisen tuotannon ulkoisten ehtojen piiriin. Valtio puuttuu aktiivisesti myös itse kapitalistiseen uusintamisprosessiin luodakseen edellytykset korkeiden monopolivoittojen saannille.

Suorittaessaan tätä tehtävää imperialistinen valtio muuttuu useiden talousalojen omistajaksi ja suurkuluttajaksi sekä sota- että rauhanaikana. Imperialistisen valtion aktiivinen toiminta taloudellisella alueella ei tietysti ylitä kapitalististen tuotantosuhteiden puitteita, se osoittaa vain kapitalistisen tuotantotavan mätänemistä: ilman

valtion antamia elvytysruiskeita kapitalistinen tuotantotapa ei enää voi jatkaa olemassaoloaan.

Kehittyneet imperialistiset valtiot ottavat hoitaakseen kansalaisten sosiaalihuollon, eläketurvan ja yleisen keskiasteen koulutuksen järjestämisen, eräissä maissa jopa terveydenhoidon järjestämisen. Arvioidessaan tätä valtion toimintalohkoa marxilais-leniniläiset puolueet lähtevät ensiksikin siitä, että tämä toiminta on pakonalaista, että se on seurausta työtätekevien kamppailusta sosiaalisten oikeuksiensa puolesta ja sosialistisen maailmanjärjestelmän suoranaisestä vaikutuksesta. Säilyttäen riistäjäluokan herruuden porvarillinen valtio tekee osittaisia myönnytyksiä ehkäistäkseen vallankumouksellisen purkauksen. Toiseksi tämänsuuntainen toiminta johtuu kapitalistisen tuotantotavan kehityksestä ja on taloudellinen välttämättömyys. Nykyajan kapitalistisessa yrityksessä työläiseltä vaaditaan asianomainen koulutus, riittävät ammatti- ja yleissivistävät tiedot. Monimutkaisen teknisen välineistön käyttöön perustuva tuotantoprosessi pakottaa porvarillista valtiota huolehtimaan työläisen terveydentilasta, hänen ruumiin- ja sielunvoimiensa ylläpitämisestä. Kolmanneksi ei pidä unohtaa sitä, että porvarillisen valtion tämänsuuntainen toiminta rahoitetaan pääasiassa itse työtätekeviltä perittävien varojen turvin.

Porvarillisen valtion aktiviteetin kasvu taloudellisella, sosiaalisella ja kulttuurialalla johtuu nykyään myös koko yhteiskunnan tarpeiden lisääntymisestä, jota valtiolla ei ole varaa jättää huomioon ottamatta. Näiden tarpeiden joukkoon kuuluvat mm. ympäristön suojeleminen ja ripeän teknisen kehityksen haittavaikutusten torjunta, hupenevien luonnonvarojen hyväksikäytön säännöstely, tieteellisten tutkimusten järjestäminen valtakunnallisella tasolla ym.

Arvioidessaan näitä nykypäivän porvarillisen valtion kehitysilmiöitä marxilais-leniniläiset puolueet lähtevät siitä, että porvarillisen valtion taloudellinen ja sosiaalinen aktiviteetti, joka huomattavassa määrin ilmenee kapitalistisen kilpailuyhteiskunnan hallinnollisena ja oikeudellisena suojelemisena äärimmäisiltä hajaannusilmiöiltä, jarruttaa historian yleiskulkua. Tämä pätee myös nykyajan valtiomonopolistiseen sääntelyyn, joka ei pysty voittamaan imperialistisen järjestelmän ristiriitoja. Kyseessä on ennen kaikkea ristiriita tieteellisteknisen kumouksen

avaamien suurenmoisten mahdollisuuksien ja niiden esteiden välillä, joita kapitalismi kasaa näiden mahdollisuuksien koko yhteiskuntaa hyödyttävän hyväksikäytön tielle varaamalla suuren osan tieteellisistä keksinnöistä ja valtavia aineellisia resursseja sotilastarkoituksiin sekä haaskaamalla kansallisia rikkauksia. Mainittakoon myös nykyaikaisen tuotannon yhteiskunnallisen luonteen ja valtiomonopolistisen sääntelyn välinen ristiriita. Työn ja pääoman välisen ristiriidan kasvaessa kansakunnan valtaenemmistön ja finanssioligarkian välinen eturistiriita syvenee.

Tiivistäen voidaan sanoa, että nykyaikaisen imperiaalistisen valtion taloudellisena tehtävänä on vaikuttaa valtiokoneiston avulla mahdollisimman tehokkaasti kapitalistiseen talouteen finanssioligarkian etuja silmällä pitäen.

Yksityiset muutokset kapitalistisen valtion tehtävissä eivät »demokraattisimmassakaan tasavallassa» muuta pääasiaa: kapitalistinen valtio on edelleen yhteiskunnan vähemmistön, so. porvariston, luokkaherruuden väline, väestön valtaenemmistön, so. proletariaatin ja ei-proletaaristen työtätekevien joukkojen, sorron ja riiston väline.

Marxilais-leniniläisen valtio-opin merkitys nykyajan ideologisessa taistelussa. Historia on vahvistanut oikeaksi marxismi-leninisin klassikkojen määritelmän jokaisen riistovaltion, mm. porvarillisen valtion, olemuksesta. Riistovaltion kansanvastaisuus ilmenee entistäkin räikeämmin: sortokoneisto paisuu edelleen, ja monopoliporvaristoa palveleva valtiokoneisto vieraantuu yhä enemmän kansasta.

Sen vuoksi valtion luokkaolemusta ja sosiaalista tarkoitusperää luonnehtivat momentit, joista edellä oli puhe, säilyttävät merkityksensä myös nykyään. Toisin sanoen porvarillisen valtion luokkaluonne ei nykyoloissa ole laadullisesti muuttunut. Ankarassa ideologisessa taistelussa, jota nykyään käydään, tulee yhä selvemmin esiin se tosiasia, että valtion kuvaaminen luokkien yläpuolella olevaksi voimaksi yhdistää kaikkia niitä, jotka avoimesti tai naamioituneina vastustavat yhteiskunnan uudistamista demokraattisten ja sosialististen periaatteiden mukaisesti.

Yksi niistä porvarillisista oppirakennelmista, joita tieteellinen kommunismi joutuu arvostelemaan, on van-

ha, kapitalismin aamunkoitteessa syntynyt oikeusvaltioteoria.

Kapitalismin syntykaudella mainittu teoria ilmensi porvariston vaatimuksia kehittyvän kapitalistisen talouden suojelemisesta absolutistisen valtion mielivaltaisuuksilta. Tämän teorian mukaan valtio oli vain »yövärtija», joka turvaa kansalaisoikeudet ja -vapaudet, mutta joka ei puutu yksityiseen yritystoimintaan; valtio käsitettiin organisaatioksi, joka hallitsee oikeuden pohjalta. Siihen aikaan oikeusvaltioteoria oli edistyksellinen oppi, vaikka se ilmensikin porvarillista ideologiaa. Sen soveltaminen käytäntöön saattoi edistää yhteiskunnan poliittisen organisaation porvarillisdemokraattisten muotojen kehitystä. Historiallisen kehityksen kuluessa kyseinen teoria on kuitenkin saanut uuden sisällön, joka vastaa poliittisen käytännön tarpeita. Oikeusvaltioteorian luojat tuskin löytäisivät omia ajatuksiaan niistä nykyaikaisista opeista, joita tarjoillaan vanhojen tunnusten alla.

Nykyoloille antavat leiman valtion aktiivinen puuttuminen talouselämään ja yhä voimistuva pyrkimys autoritaarisiin poliittisiin muotoihin. Oikeusvaltioteorian mahtipontisilla järkeilyillä oikeuden arvosta peitellään monopolien rajoittamatonta herruutta, niiden hyökkäystä demokratiaa ja työtätekevien elinetsiä vastaan. Länsimaisten yliopistojen aatteet eivät elä vain paksuissa nidoksissa, vaan saavat myös virallisen tunnustuksen eräiden porvarillisten valtioiden lainsäädännössä.

Oikeusvaltioteorian eräät nykyiset versiot sivuavat teologisia oppeja, jotka sisällyttävät jumalallisen tahdon ja kristillisen luontaisoikeuden oikeusvaltion aatepiiriin. Oikeusvaltioteorian toisilla muunnelmilla on kosketuskohtia »muotoutuneen yhteiskunnan» teoriaan. Sen mukaan ns. muotoutuneessa yhteiskunnassa ei ole havaittavissa taloudellisessa avainasemassa olevan luokan poliittista herruutta.¹⁶⁶

Oikeusvaltiota koskevan opin rinnalla esiintyy sosiaalivaltion teoria, joka on saanut ilmauksensa Euroopan monien kapitalististen valtioiden perustuslaeissa. Niinpä Saksan Liittotasavallan perustuslaissa termejä »sosiaalinen» ja »oikeudellinen» käytetään rinnakkain.¹⁶⁷ Ranskan, Italian ja Espanjan perustuslaeissa näiden maiden valtio julistetaan muodossa tai toisessa sosiaalisesti tasavallaksi. Sosiaalivaltiotietoreetikot (A. Nikisch, T. Maunz,

H. Krüger, M. Prélot ym.) väittävät, että nykyajan porvarillinen valtio asettaa kehittyneissä kapitalistisissa maissa tavoitteekseen auttaa sosiaalikerrosta jolla ei ole statusta, asemaa, hankkimaan sellaisen yhteiskunnassa ja valtiossa.

Oikeusvaltioteoria ja sen aatepiiriin sointuva sosiaalivaltion oppi kuuluvat nykyään tavallisesti liberaalin porvarillisen ideologian aatevarastoon. Sen vuoksi tietyissä konkreettisissa historiallisissa oloissa monien kapitalististen maiden marxilais-leniniläiset puolueet kannattavat näiden teorioiden väittämiä, joissa vaaditaan valtioelinten tehtäväkentän perustuslaillista rajaamista, laillisuusvalvontaelinten perustamista, valtion yhteiskuntapoliittisen toiminnan laajentamista sekä eräitä muita toimenpiteitä niiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi, jotka työtätekevät ovat saavuttaneet taistelussa pääomaa vastaan.

Samalla marxilais-leniniläiset puolueet katsovat, että oikeusvaltioteoria ja sosiaalivaltion oppi kokonaisuudessaan ovat proletariaatille ja sen liittolaisille vihamielisiä. Näiden teorioiden tarkoituksena on kahlehtia työtätekevien joukkojen vallankumouksellista aloitteellisuutta ja ikuistaa porvarillinen yhteiskuntajärjestelmä ja oikeusjärjestys.

Näitä tarkoituksia palvelee erityisesti hyvinvointivaltion teoria, joka toisen maailmansodan jälkeen on yleistynyt erittäin laajalle. Kapitalistisen yhteiskunnan puolestapuhujat pitävät tätä teoriaa tärkeimpänä ideologisena taisteluaseenaan valtion luokkaolemusta selvittelevää marxilais-leniniläistä oppia vastaan. Kyseisen teorian kannattajat spekuloiivat sillä seikalla, että jokaisen valtion on pakko hoitaa niitäkin tehtäviä, jotka johtuvat koko yhteiskunnan tarpeista. Vedoten siihen, että valtion sosiaalinen toiminta nykyajan kapitalistisessa yhteiskunnassa laajenee, he näkevät porvarillisen valtion yhteiskunnallisen päätarkoituksen juuri tässä toiminnassa.

Hyvinvointivaltion teoria liittyy pluralistisen, ts. moniarvoisen, demokratian oppiin. Kuitenkin jos edellinen panee pääpainon porvarillisen valtion sosiaalisiin tehtäviin, niin jälkimmäinen tuo etualalle sellaiset ongelmat kuin yhteiskunnan poliittisen organisaation rakenne ja poliittisen vallan jakautuminen eri sosiaaliryhmien kesken.

Väitetään, että yksilöiden kuuluminen eri sosiaaliin kerrostumiin (stratifikaatio) määräytyy heidän varallisuusasemansa tai heidän ammattinsa, ikänsä, vakuumustensa, uskontonsa tms. tai eräiden näiden tuntomerkkien mielivaltaisen yhdistelmän mukaan. Jokaisella sosiaalisella kerrostumalla on omat etunsa, joita valvomaan se perustaa asianomaisia yhteenliittymiä: painostusryhmiä, eturyhmiä (ammattiyhdistykset, työnantajaliitot, kirkkokunnat, nuorisjärjestöt ym.). Puheena olevan opin mukaan sosiaaliryhmien ja niiden etujärjestöjen keskinäiset suhteet perustuvat rakentavaan keskusteluun eivätkä suinkaan ole luonteeltaan antagonistisia. Erisuuntaiset edut sovitetaan ja »yhteisetu» saatetaan siten ilmi ja oikeuksiinsa. Näin menetellen päästään mukaan normaalin sosiaalis-poliittisen ilmaston vaatimaan yleiseen hyvinvointiin.

Useimmat pluralistisen demokratian teoretikot eivät lue poliittisia puolueita eturyhmien joukkoon. Heidän mielestään puolueet toimivat »politiikan yleisalueella» ja niiden täytyy edistää »yhteishyvää». Painostusryhmät sitä vastoin valvovat avoimesti ja välittömästi oman yhteisönsä erityisetuja eivätkä pyri ottamaan valtiovaltaa käsiinsä.

Kaikki pluralistista demokratiaa koskevan opin kannattajat (juuri siitä johtuukin tämän opin nimi) ovat samaa mieltä siitä, että nykyajan porvarillisessa yhteiskunnassa on havaittavissa »poliittisen vallan diffuusiota», vallan jakautumista eri painostusryhmien ja valtiokoneiston kesken. Tämän vuoksi valtio lakkaa olemasta yhteiskunnan ainoa, yksinoikeutettu poliittisen vallan käyttäjä.

Kyseisen teorian kannattajat väittävät, että tässä tilanteessa valtio kuuluu toisiaan tasapainottavien sosiaalisten korporaatioiden järjestelmään. Se on vain ensimmäinen poliittiselta merkitykseltään valtioon rinnastuvien kumppaneiden joukossa ja ilmentää »yhteistahtoa». Näin valtion luokkaolemusta koskeva kysymys poistuu mukana päiväjärjestyksestä.

Edellä selostetut opit ruokkivat paljossa nykyajan oikeistososialistien käsityksiä ja sopeutuvat täysin heidän demokraattista sosialismia koskevaan oppiinsa. Sen tarkoituksena on ennen kaikkea todistaa, että marxilais-leniniläistä näkemystä työtätekevien ja porvariston välillä

vallitsevasta sovittamattomasta eturistiriidasta ei voida hyväksyä nykyajan kapitalistisessa yhteiskunnassa. »Demokraattiset sosialistit» väittävät tällä perusteella, että nykypäivien porvarillinen yhteiskunta on muuttunut perin juurin ja menettänyt luokka-antagonistisen luonteensa. Vastaavasti on muuttunut myös nykyajan imperialistinen valtio, siitä on muka tullut »yhteishengen välikappale», »sosiaalisen ja sivistyksellisen edistyksen väline». Demokraattiset sosialistit katsovat, että nykyajan porvarillisen yhteiskunnan poliittinen organisaatio kokonaisuudessaan kehittyy yhä enemmän yleiseksi, puhtaaksi demokratiaksi, jota seuraa sosialismin spontaani toteutuminen.

On selvää, että niin sanoaksemme horisontaalitasossa demokraattinen sosialismi liittyy välittömästi meidän aikamme liberaaliin porvarilliseen ideologiaan ja vertikaalitasossa on vanhojen revisionistien (Bernsteinin, Kautskyn ym.) henkinen perillinen.

Jos metodologiselta kannalta luokkien yläpuolella olevan valtion vika on siinä, että valtio eristetään monopoleista ja asetetaan sen instituution vastakohdaksi, jonka väline se on, niin sosiaaliselta tarkoitukseltaan kyseiset opit muistuttavat vanhoja reformistisia ajatusrakennelmia, joiden mukaan kapitalismi lakkaa olemasta itsestään ja sosialistinen vallankumous on historiallisesti katsoen tarpeeton.

Viime vuosina on marxilaisen valtioteorian vastapainoksi asetettu yhä yleisemmin nykyajan porvarillisen valtion olemusta koskevia teknokraattisia oppeja. »Teknokraattisen valtion» syntyä perustellaan insinöörien ja tieteenharjoittajien kasvavalla osuudella yhteiskuntaelämässä, se selitetään yksioikoisesti tieteellis-teknisen edistyksen väärin tulkituista sosiaalisista ja poliittisista seuraamuksista johtuvaksi.

Nykypäivän porvarillisessa yhteiskunnassa insinöörien ja tiedemiesten lukumäärä ja heidän roolinsa ovat todellakin kasvaneet niin tuotannossa kuin hallinnossakin, jotka vaativat yhä enemmän erityistietoja. Mutta tämä ei suinkaan merkitse sitä, että valtiovalta tai jokin osa siitä ovat siirtyneet teknokraattien eli insinöörien (johtajien) muodostamalle »sädylle». On muistettava, että samalla kun satumaisen suuria palkkoja nauttiva vähäinen osa tästä kerrostumasta integroituu monopolistisiin

huippukerroksiin, tämän kerrostuman valtaosa esiintyy kapitalistisessa tuotannossa palkkatyöntekijöinä. »Johdajien yhteiskunnallista vallankumousta» koskevien väitteiden avulla perustellaan tavallisesti valtiovallan harjoittamisessa käytettäviä taantumuksellisia menetelmiä. Tätä tarkoitusta palvelee myös teesi, että järkiperäinen tai eliittikeskeinen valtio-organisaatio vaatii muka rajoittamaan demokraattisia hallintomuotoja, jotka käyvät vaarallisiksi. Epäpätevän yleisen mielipiteen vaikutus kahlehtii eliittivaltion kannattajien mukaan valtiomiesten aloitekykyä ja estää heitä harjoittamasta järkevää, »entistä tehokkaampaa» ja »lujempaa» politiikkaa. Tätä suuntausta edustavat porvarilliset ideologit asettavat teknokraattisen diktatuurin parlamentarismin vastapainoksi, sillä parlamentarismi on muka käynyt anakronismiksi.

»Teknotronisen» oppirakennelman eri muunnokset julistavat samaa perusajatusta: tieteellistekninen kumous on voittanut luokkavastakohdat, muuttanut porvarillisen yhteiskunnan luonteen sekä antanut tälle yhteiskunnalle ja sen poliittiselle organisaatiolle toisen nuoruuden.

Kyseisen suuntauksen kannattajien mielestä (ja juuri siinä onkin tämän suuntauksen »poliittinen ydin») nykyaikana yhteiskunnan elinehtojen vallankumouksellinen muuttaminen käy tai on jo käynyt tarpeettomaksi, sillä tieteellistekninen kumous korvaa muka yhteiskunnallisilta seurausvaikutuksiltaan spontaanisti, automaattisesti yhteiskunnallisen vallankumouksen; tieteellistekninen kumous toteuttaa tärkeimmät yhteiskunnalliset uudistukset kajoamatta kapitalismin perustaan, so. yksityisomistukseen. Näin valtiomonopolistinen kapitalismi asetetaan sosialismin vastapainoksi.

Todellisuudessa nykykapitalismin yhteiskunnalliset ja poliittiset prosessit kulkevat aivan toiseen suuntaan kuin teknokratian kannattajat luulevat. Ne osoittavat ensinnäkin, etteivät mitkään teknokraatit kykene johtamaan todellista yhteiskunnallista edistystä. »Tiedämme, että toimiakseen asiaankuuluvalla tavalla yhteiskunnan uusien voimien on vain jouduttava uusien ihmisten haltuun, ja näitä uusia ihmisiä ovat työläiset»,¹⁶⁸ kirjoitti Marx. Toiseksi mikään tekniikka ei voi poistaa kapitalistisen yhteiskunnan perusvikaa, sen riistoluonnetta, eikä sen olemukseen kuuluvaa sovittamatonta ja yhä syvenevää

ristiriitaa työn ja pääoman välillä. Päinvastoin, Lenin osoitti aikoinaan, että »kapitalismin tekniikka *kasvaa* päivä päivältä yhä enemmän niiden yhteiskuntaolojen *yli*, joissa työtätekevät on tuomittu palkkaorjuuteen»¹⁶⁹.

Valtio- ja oikeusopin alalla ovat yleistyneet laajasti teknotronisen eli teknologisen suuntauksen konvergenssiteorian eri muunnokset (D. Bell, R. Aron, W. Rostow ym.). Konvergenssiteoreetikot väittävät, että kapitalismin ja sosialismin teollisen kehityksen samantyyppisyys, erojen tasoittuminen sekä näiden yhteiskuntajärjestelmien lähentyminen johtavat tieteellisteknisen kumouksen edistyessä ja kehittyneiden maiden tuotannon kasvaessa väistämättömästi kapitalismin ja sosialismin poliittisten ja oikeusjärjestelmien synteisiin. He jättävät tällöin huomiotta pääasian, esimerkiksi sen, että Neuvostoliitossa ei ole kysymys pelkästä tuotannon lisäämisestä, vaan *kommunistisen* tuotantotavan luomisesta, *sosialististen* yhteiskunnallisten suhteiden kehittämistä. Konvergenssiteorian kannattajien mielestä porvarilliset valtiot käyttävät hyväkseen sitä kokemusta, jonka sosialismi on saavuttanut säännellessään talouselämää suunnittelun avulla ja laajentaessaan valtion vaikutusta yhteiskuntaelämään, samalla kun sosialistiset valtiot ottavat käyttöön monia porvarillisen demokratian instituutioita ja menettelytapoja. Tämän johdosta kapitalistiset valtiot »sosialisoiduvat» vähitellen ja sosialistiset valtiot »muuttuvat yhä liberaalisemmiksi». Tämänkaltaisen lähentymisen täytyy konvergenssiteorian mukaan tapahtua valtiomonopolistisen kapitalismin, mm. »hyvinvointivaltion», mallien pohjalta.

Puheena olevaa suuntausta edustavat porvarilliset teoreetikot pyrkivät suuremmassa määrin kuin muut keinoitelemaan marxilais-leniniläisen tieteen yksityisillä väittämillä sekä esittämään ne ominaan. Kyseessä eivät tietenkään ole marxismi-leninismen tärkeimmät johtopäätökset, vaan eräät valtion sosiaalista roolia koskevat arvioinnit. Porvarillisia teoreetikkoja pakottaa siihen myös sosialististen valtioiden käytäntö, jonka myönteisiä tuloksia heidän on yhä vaikeampi salata kapitalististen maiden yleiseltä mielipiteeltä.

Se että konvergenssiteoria ulotetaan koskemaan yhteiskunnan poliittista organisaatiota ja sen perustana olevaa valtiota, palvelee toistakin päämäärää. Tarkoituksena on

esittää kapitalistisen järjestelmän viat jokaisen kehittyneen nyky-yhteiskunnan vioiksi, jotka ovat objektiivisesti ominaisia niin kapitalismille kuin sosialismillekin. Näiden tutkistelujen lopputulokseksi saadaan se yleinen johtopäätös, että kommunistinen ideologia on »vanhentunut».

Mainitut teoriat edustavat nykypäivän antikommunismien demagogisimpia ja aktiivisimpia suuntauksia. Mutta yksikään niistä ei pysty kumoamaan ankaran tieteellistä, dialektismaterialistista marxilais-leniniläistä käsitystä valtion luokkaolemuksesta ja valtion sosiaalisesta roolista.

Yhteiskuntakehitys osoittaa, että Marxin, Engelsin ja Leninin aateperintö säilyttää pysyvän arvonsa ja tulee yhä ajankohtaisemmaksi oloissa, jolloin sosialismi ja sosialistinen ideologia ahdistaa kapitalismia kautta linjan.

5. VALTIOTYYPPI

Valtiotyypin käsite. Dialektismaterialistinen käsitys valtiotyypistä pohjautuu yhteiskuntataloudellisia muodostumia koskevaan marxilais-leniniläiseen oppiin, jonka mukaan yhteiskuntataloudellisten muodostumien vaihtuminen on etenevä luonnonhistoriallinen prosessi. Näitä tieteellisen kommunismin perustajien keksimiä historiallisen materialismin ydinkäsitteitä tarkasteltiin tämän luvun alussa luokkayhteiskunnan ja valtion keskinäistä suhdetta analysoitaessa. Tässä yhteydessä käytämme näitä kategorioita sikäli, mikäli maailmanhistoriallisen prosessin yhtenäisyyttä tähdentävä yhteiskuntataloudellisten muodostumien teoria määrää ihmiskunnan historian typologisen tarkastelutavan. Tämä lähestymistapa edellyttää, että niin yhteiskuntakokonaisuuden etenevän kehityksen lainalaisuudet kuin myös yhteiskuntaelämän eri elementtien ja puolten, mm. ja ennen kaikkea valtion, kehityslait otetaan systeemitarkastelun kohteeksi.

Paitsi että marxismi-leninismien klassikot osoittivat yhteiskuntataloudellisen muodostuman synty- ja kehitysprosessin yhtenäisyyden sen pääpiirteissä, he todistivat myös, että jokaisen maan kehitys kaikissa historiallisen tapahtumisen vaiheissa noudattaa tiettyjä yleislakeja. Juuri tuotantotapa määrää yhteiskuntataloudellisen muodostuman luonteen ja sisällön. Se määrää taloudellisen

rakenteen ja sitä vastaavan päällysrakenteen, mm. valtion, sen luokkaluonteen ja sosiaalisen tarkoitusperän, jolla käsitetään valtion sosiaalista roolia ja historiallista tehtävää. Koska tuotantotapa vaikuttaa päällysrakenteeseen tietyyntyyppisten historiallisesti muotoutuneiden tuotantosuhteiden kautta, niin marxilais-leniniläisen valtiotypologian ydinajatus on väite, että valtiotyyppi vastaa luokkayhteiskunnan taloudellista perustaa. Sen vuoksi erotetaan toisistaan sellaiset historialliset valtiotyypit kuin orjavaltio, feodaalivaltio, porvarillinen valtio ja sosialistinen valtio.

Marxismi-leninisin klassikot sisällyttivät historiallisen valtiotyypin kategoriaan saman yhteiskuntataloudellisen muodostuman valtioiden tärkeimmät tuntomerkit, jotka ilmaisevat näille valtioille yhteisen taloudellisen perustan, luokkaolemuksen ja sosiaalisen tarkoitusperän. Valtiotyyppin määrittelemiseksi on vastattava seuraaviin kysymyksiin: 1) *minkä* tyyppisiä tuotantosuhteita tietty valtio vastaa? 2) *minkä* luokan väline, poliittinen valtarakenne (antagonistisiin luokkiin jakautuneessa yhteiskunnassa: *minkä* luokan diktatuuria) valtio on? 3) mikä on sen sosiaalinen tarkoitus?

Tässä mielessä Marx puhui »Gothan ohjelman arvos- telussa» porvarillisesta valtiotyypistä, sen suhteesta porvarillisen valtion eri muotoihin sekä porvarillisen ja sosialistisen valtiotyypin vastakkaisuudesta. Hän totesi, että »nykyaikainen valtio» muuttuu toiseksi kun ylitetään jokin valtiollinen raja, mutta samalla tähdensi: »Monista muotoeroista huolimatta eri sivistysmaiden valtioille on yhteistä se, että niiden perustana on uudenaikainen porvarillinen yhteiskunta, enemmän tai vähemmän kapitalistisesti kehittyneenä. Sen vuoksi niillä on myös tiettyjä yhteisiä tuntomerkkejä. Tässä mielessä voidaan puhua 'nykyaikaisesta valtiolaitoksesta' vastakohtana tulevaisuudelle, jolloin porvarillinen yhteiskunta, nykyisen valtion alkijuuri, on lakannut olemasta.»¹⁷⁰ Edellä esitetyssä väittämässä Marx selvitteli valtiotyypin käsitettä valtion taloudellisen perustan näkökulmasta.

Saman ajatuksen esitti myös Engels luonnehtiessaan eri riistovaltiotyyppejä. Hän pani pääpainon valtion olemuksen konkretisointiin. »Valtio on ollut koko yhteiskunnan virallinen edustaja, sen keskittymä näkyväksi yhdyskunnaksi, mutta se on ollut tätä vain sikäli, mikäli

se on ollut sen luokan valtio, joka aikanaan on yksin edustanut koko yhteiskuntaa: vanhalla ajalla se oli orjanomistajain valtio, keskiajalla feodaaliaateliston valtio, meidän aikanamme porvariston valtio»,¹⁷¹ kirjoitti Engels.

Lenin kiinnitti toistuvasti huomiota valtiotyypin käsitteen tämänkaltaiseen tulkintaan. Hän totesi »Valtiossa ja vallankumouksessa», että »valtio on tietyn luokan heruuden elin»¹⁷². Puhuessaan porvarillisesta valtiotyypistä Lenin huomautti, että vaihtelivatpa porvarillisen valtion muodot miten paljon tahansa, porvarillinen valtio on »koneisto, jonka avulla toiset sortavat toisia»¹⁷³. Luonnehtiessaan tästä näkökulmasta eri riistovaltiotyyppejä hän sanoi esimerkiksi orjavaltiota koneistoksi, »joka antoi orjanomistajain käsiin vallan, mahdollisuuden hallita kaikkia orjia»¹⁷⁴. Porvarillista valtiota Lenin luonnehti tässä yhteydessä koneistoksi, »jonka avulla... kapitalistit voisivat pitää valtansa alaisina työväenluokkaa ja talonpojistoa»¹⁷⁵.

Korostaessaan, että »kommunistisen yhteiskunnan valtiolaitos» tulee periaatteessa eroamaan porvarillisesta valtiolaitoksesta¹⁷⁶, Marx ei tarkoittanut mitään konkreettista senaikaista valtiota (esimerkiksi Englantia, Saksaa, Yhdysvaltoja tms.) enempää kuin tulevaisuuden konkreettista sosialistista yhteiskuntaakaan, vaan toisilleen vastakkaisten valtiotyypien, porvarillisen ja sosialistisen valtion, abstraktisia tieteellisiä kategorioita. Vastaavasti valtiolaitos on tieteellinen kategoria, joka ilmaisee historiallisesti samantyyppisten valtioiden systeemi yhteydessä olevat olennaisimmat tuntomerkit. Tässä mielessä pidetään erillään orjayhteiskunnan, feodaaliyhteiskunnan sekä porvarillinen ja sosialistinen valtiolaitos. Näin ymmärretty »valtiolaitos» merkitsee marxilais-leniniläisessä teoriassa samaa kuin »valtiotyyppi»: kumpikin termi ilmaisee saman käsitteen.¹⁷⁷

Ymmärrettävää on, että valtiotyyppi puhtaassa muodossa esiintyvänä poliittisena organismina on olemassa ainoastaan teoriassa. Todellisuudessa se ilmentyy konkreettisissa yksittäisvaltioissa niiden sisäisenä olemuksena. Ellei tätä seikkaa tajuta, saatetaan erehtyä samastamaan valtiotyyppi johonkin empiirisesti olemassaolevaan valtioon. Tästä olisi seurauksena todellisen historiallisen tapahtumisen kaavoittaminen, historian karkeistaminen ja siis väärentäminen. Valtiotyyppejä koskeva oppi muut-

tuu siten kaavaksi, ja lukuisien valtioiden historiasta otettujen irrallisten tosiasioiden paljoutta koetetaan sovittaa tämän kaavan mukaiseksi.

Kuten Marx, Engels ja Lenin ovat useissa teoksissaan osoittaneet, kolmelle ensimmäiselle historialliselle valtiotyypille on yhteistä se, että

1) ne ovat tuotantovälineiden yksityisomistukseen ja ihmisen harjoittamaan toisen ihmisen riistoon perustuva historiallisen tuotantosuhteiden tyyppin tuote; kaikkia näitä valtiotyyppejä on monien vuosisatojen ajan käytetty (porvarillista ja feodaalivaltiota käytetään nykyäänkin) asianomaisen yksityisomistusmuodon ja ihmisen harjoittaman toisen ihmisen riiston suojelemiseksi ja kehittämiseksi;

2) sovittamattomien luokkaristiriitojen tuotteena ja niiden ilmentymänä jokainen näistä valtiotyypeistä (esiintyipä se missä muodossa tahansa) on mitätöntä väestönosaa edustavan hallitsevan luokan diktatuurin väline, koneisto, jonka avulla mainittu luokka alistaa ja sortaa yhteiskunnan valtaenemmistöä, työtätekeviä ja riistettyjä. »On ymmärrettävää, että sellainen asia kuin riistävän vähemmistön toimeenpanema riistetyn enemmistön järjestelmällinen lannistaminen vaatii menestyäkseen äärimmäisen julmaa ja petomaista sortoa, vaatii kokonaiset meret verta, joiden kautta ihmiskunta kulkeekin tietään henkiorjuuden, maaorjuuden ja palkkaorjuuden tilassa ollessaan»,¹⁷⁸ kirjoitti Lenin.

Edellä mainitut orjanomistajain valtion, feodaalivaltion ja porvarillisen valtion yhteispiirteet, jotka paljastavat näiden valtiotyyppeiden olemuksen ja joissa niille ominainen yksityinen, erityinen ja yleinen aines nivoutuvat yhteen, antoivat Engelsille ja Leninille aiheen luonnehtia jokaista po. valtioista »valtioksi sanan varsinaisessa mielessä».

Tähdentäessään, että riistovaltioilla on samat peruspiirteet, Lenin huomautti, että »kapitalismin aikana on olemassa valtio sanan varsinaisessa merkityksessä, erikoinen koneisto, jonka avulla yksi luokka pitää alistettuna toista, nimittäin vähemmistö enemmistöä»¹⁷⁹.

Riistovaltion vastakohtana on Engelsin mukaan Kommuuni, joka »ei ollut enää valtio sanan varsinaisessa merkityksessä»¹⁸⁰. Kehitellessään Engelsin ajatusta Lenin toi tieteeseen termin »puolivaltio» »proletaarisen valtion»

synonyymina. Hän käytti termiä »puolivaltio» samassa merkityksessä kuin käsitettä »valtio sanan epävarsinaisessa merkityksessä». ¹⁸¹

Korostettakoon, ettei kumpikaan kategoria anna aihetta kuvitelmiin sosialistisen valtion voiman ja roolin heikentymisestä. Ei pidä aliarvioida valtiokoneiston, yleensä valtion merkitystä sosialistisen yhteiskunnan johtamisessa.

Vaikka Engels ja Lenin luonnehtivatkin proletaarista, sosialistista valtiota »valtioksi sanan epävarsinaisessa merkityksessä» tai »puolivaltioksi», he eivät suinkaan väheksyneet sen valtiollisia ominaisuuksia. He korostivat tällä tavalla uuden, korkeammantyyppisen valtion olennaista, laadullista eroavuutta porvarillisesta ja muista riistovaltiotyypeistä, »valtiosta sanan varsinaisessa merkityksessä».

Huolimatta siitä, että Engels ja Lenin asettivat kysymyksen valtiosta sanan epävarsinaisessa merkityksessä ja sen periaatteellisesta eroavuudesta varsinaisesta valtiosta vain mahdollisimman yleisessä muodossa, heidän esittämänsä väittämät muodostavat vankan teoreettisen perustan ongelman edelleenkehittelylle. Nämä väittämät suuntaavat tutkijan huomion sosialistisen valtion olemuksen, tehtävien, sosiaalisen tarkoituksen ja kehityksen lainalaisuuksien kaikinpuoliseen selvittelyyn, auttavat käsitämään dialektisesti sosialistisen valtion olennaiset erikoispiirteet ja sen peruseroavuuden mistä riistovaltiosta tahansa sekä mahdollistavat sosialistisen valtion yhä uusien puolten ja kehitysnäkymien selvittämisen.

MATERIALISTINEN MULLISTUS OIKEUTTA KOSKEVISSA KATSOMUKSISSA

1. SOSIAALIS-TALOUDELLINEN JÄRJESTELMÄ JA OIKEUS

Marxismi voittaa oikeusoppien »kaksoisidealismiin». Marxisin synty merkitsi materialistista mullistusta yhteiskunnallisen ajattelun kehityksessä. Tämä mullistus ulottui myös oikeuteen. Sanomme enemmänkin: marxismin oikeusalalla suorittamalla kumouksella oli erityinen merkitys ainakin kahdesta syystä.

Ensiksikin siksi, että oikeuskysymys oli varsin keskeisesti esillä esimarxilaisen kauden yhteiskunnallisessa ajattelussa. Eräissä järjestelmissä, esimerkiksi Hegelillä, oikeusfilosofia saavutti jopa sosiaalifilosofian tai poliittisen filosofian aseman.

Toiseksi siksi, että oikeuden tulkinnassa sosiaalisena ilmiönä idealistiset lähestymistavat ja käsitykset istuivat vielä sitkeässä ja olivat tietyssä mielessä perinteisiä. Esimarxilaisessa oikeusoppien historiassa idealismi kohatasi paljon vähemmän vastustusta materialismin taholta kuin muilla yhteiskunnallisen ajattelun alueilla. Edes ne opit, joita pidetään marxismin alkulähteinä ja jotka tulivat jokseenkin lähelle yhteiskunnan joidenkin osa-alueiden ja instituutioiden materialistista selitystä, eivät voineet astua ulos perinnäisten idealististen käsitysten puitteista silloin, kun oli kysymys oikeudesta.

Tämä koskee mm. englantilaista kansantaloustiedettä. Sen edustajat eivät ulottaneet oikeuteen monien tärkeiden kansantaloudellisten kategorioiden osalta esitettyjä realistisia kannanottoja ja jäivät 1700-luvun valistussuunnan perinteisten luontaisoikeudellisten käsitysten kannalle. Utopistinen sosialismi ei sekään päässyt tätä pitemmälle (monista oikeutta koskevista materialistisista oivalluk-

sista huolimatta). Plehanov totesi, että »vuosisatamme (1800-luvun.— V. T.) alkupuoliskon kaikki monilukuiset utopiat eivät ole mitään muuta kuin yrityksiä keksiä täydellinen lainsäädäntö pitäen ihmisluontoa korkeimpana ohjeenaan»¹. Käsitys oikeudesta ihmisluonnon ja järjen tuotteena oli vallalla esimarxilaisessa tieteellisessä ajattelussa (tätä näkemystä korosti erityisen voimakkaasti 1700-luvun vallankumouksellinen valistussuunta).

Idealistiset oikeuskatsomukset eivät rajoittuneet tähän tulkintaan. Ne saivat ilmauksensa myös siinä, miten käsitettiin oikeuden luonne ja arvioitiin oikeuden merkitys yhteiskunnan organisaatiossa, toiminnassa ja kehityksessä. Myöhemmin Engels nimitti tämän käsityksen »juridiseksi maailmankatsomukseksi», joka astuu aiemmin vallinneen teologisen maailmankatsomuksen tilalle ja tulee »porvariston klassiseksi maailmankatsomukseksi»².

Juridisen maailmankatsomuksen peruspiirre on oikeuden muuttaminen yhteiskunnan alkuperusteeksi ja tärkeimmäksi liikevoimaksi. »Taloudellisia ja yhteiskunnallisia suhteita, joita aiemmin... pidettiin kirkon ja dogmin aikaansaannoksena, kuviteltiin nyt oikeuteen perustuviksi ja valtion aikaansaamiksi.»³ Vaikka oikeuden käsittäminen yhteiskunnan tärkeimmäksi liikevoimaksi johtui tietyistä yhteiskuntataloudellisista ja sosiaalis-poliittisista syistä, jotka olivat yhteydessä kapitalistisen yhteiskunnan taloudellisen perustan ja poliittisen päällysrakenteen muotoutumiseen, tämä lähestymistapa ei ylittänyt idealistisen, illusoris-ideologisen käsityskannan puitteita.

Oikeuskysymyksessä esimarxilainen yhteiskunnallinen ajattelu oli siten eräänlaisen »kaksoisidealismien» kannalla. Toisaalta itse oikeuden luonne käsitettiin idealistisesti. Toisaalta oikeudelle varattiin keskeinen sija yhteiskuntakoneiston toiminnan idealistisessa selityksessä: oikeus esiintyi välirenkaana tajunnan, idean ja ihmisluonnon ja näiden tekijöiden (ainakin viime kädessä) johtaman yhteiskuntatodellisuuden välillä. Marxin pitikin voittaa tämä kaksoisidealismi.

Tietysti Marx tukeutui tällöin näiden teorioiden omiin saavutuksiin. Tässäkään tapauksessa marxismi ei hylännyt, vaan yhdisti itseensä aikaisemman yhteiskunnallisen ajattelun oivallukset: yksityiskohdittain selvitetyn, mutta yleistämättä jääneen oikeuden ja omistuksen välisen

yhteyden ajatuksen (ranskalaiset materialistit ja utopistisosialistit, Hegel), ajatuksen oikeuden ja tasa-arvoisuuden yhteydestä (Rousseau, utopistisosialistit), eronteon oikeuden ja lain (luontaisoikeusoppi), yhteiskunnan ja valtion (klassinen kansantaloustiede, Hegel) välillä, vaatimuksen »henkilöiden hallinnon korvaamisesta lain hallinnolla» (Ranskan vallankumouksellinen valistus-suuntaus) ym.

Materialistisen oikeuskäsityksen muotoutuminen. Varhaisimmissa teoksissaan Marx kirjoitti paljon oikeudesta. Tämä selittyi aikakauden henkisestä ilmastosta, Marxin saamasta koulutuksesta sekä vihdoinkin hänen varhaisteostensa problematiikasta. Monet hänen oikeutta koskevista lausunnoistaan ovat erittäin valaisevia marxilaisten valtio- ja oikeuskäsitysten syntyvaiheita ajatellen ja tietyissä mielessä pysyvää arvoisia. Kysymys on lähinnä siitä, että Marx arvioi porvarillista oikeutta vallankumoukselliselta kannalta ja tuomitsi jyrkästi tämän yksityisetuun perustuvan oikeuden kansanvastaisen luonteen. Huomattakoon, että tämä vallankumouksellis-kriittinen lähestymistapa syntyi aikana, jolloin vallitseva ideologia tulkitsi porvarillisen oikeuden luontaisoikeuden periaatteiden, ts. »yleisen oikeudenmukaisuuden» periaatteiden, toteutumaksi.

Niin tärkeä kuin porvarillisen oikeuden arvottava tarkastelutapa olikin, se ei vielä merkinnyt Marxin siirtymistä materialismin kannalle. Yleensä oikeutta voidaan tarkastella kriittisesti ja arvottavasti idealististenkin (ei kuitenkaan positivististen) asenteiden pohjalta, joskin, kuten historia on usein osoittanut, tämä lähestymistapa ei näissä tapauksissa ole johtanut tosi vallankumouksellisiin käytännöllispoliittisiin johtopäätöksiin, jotka vastaisivat tosioloja. Porvarillisen todellisuuden vallankumouksellis-kriittinen arviointi johdatti Marxia materialismiin. Silti toimintansa alkukaudella Marx ei vielä asettunut materialismin kannalle, vaikka hänen senaikaiset teoksensa sisältävätkin runsaasti materialistisesti sävyttyneitä lausuntoja oikeudesta.

Esipuheessa teokseensa »Kansantaloustieteen arvostelua» (1859) Marx kuvaili aatekehityksensä. »Erikoisoppiaineeni oli lakitiede, jota harrastin kuitenkin vain alistettuna oppiaineena filosofian ja historian ohella. Vuosina 1842—1843 jouduin 'Rheinische Zeitungin' toimittajana

ollessani ensi kerran pulaan, kun täytyi osallistua keskusteluun ns. aineellisista eduista... Ensimmäinen työ, johon ryhdyin poistaakseni minua ahdistaneet epäilyt, oli Hegelin oikeusfilosofian kriittinen tarkastelu... Tutkimuksisani päädyin tulokseen, ettei oikeussuhteiden eikä myöskään valtiomuotojen selitys ole niissä itsessään eikä ns. yleisen ihmishengen kehityksessä, vaan päinvastoin niiden juuret ovat aineellisissa elinsuhteissa, joiden kokonaisuutta Hegel sanoo 18. vuosisadan englantilaisten ja ranskalaisten kirjoittajien tapaan kansalaisyhteiskunnaksi, ja että kansalaisyhteiskunnan anatomiaa etsittäköön kansantaloustieteestä.»⁴

Oikeustieteilijä katsoo aiheelliseksi tähdentää tässä yhteydessä, että juuri kysymys oikeudesta, objektiivisten yhteiskunnallisten olojen ja suhteiden ja niiden oikeusmuotojen keskinäisestä suhteesta oli se alue, jolla suoritettiin materialistinen kumous yhteiskuntaa koskevissa katsomuksissa. Tällöin itse oikeuden materialistinen tulkinta kävi mahdolliseksi juuri sen vuoksi, että Marx luopui tarkastelemasta oikeutta jonakin kertakaikkisena ja ensisijaisena ja yhteiskuntaa ennalta määrättyjen oikeusperiaatteiden ja -ideain johdannaisena. Hän tutki oikeutta toisesta näkökulmasta aloittamalla kansalaisyhteiskunnan selvittelystä (materialistisen suuntautumisen ensimmäinen, joskaan ei vielä ratkaiseva vaihe) ja siirtymällä tämän yhteiskunnan anatomiaan (ratkaiseva vaihe), ts. siihen dialektiseen yhteyteen, joka vallitsee toisaalta yhteiskunnan tuotantovoimien ja tuotantosuhteiden, sen talousjärjestelmän ja toisaalta yhteiskunnan poliittisen ja oikeudellisen päällysrakenteen välillä.

Niissä Marxin ja Engelsin teoksissa, jotka ovat peräisin 1840-luvun jälkipuoliskolta ja 1850-luvun alkupuoliskolta (kaudelta, joka »erottaa Hegelin oikeusfilosofian arvostelun kansantaloustieteen arvostelusta»), tapaa lukuisia väittämiä ym. lausuntoja, jotka luovat valoa heidän materialististen oikeuskatsomustensa kehitykseen.

Vielä »Taloudellis-filosofisissa käsikirjoituksissa 1844» Marx kirjoitti, että valtio, oikeus, moraali, tiede, taide jne. ovat vain tuotannon *erikoismuotoja* ja noudattavat sen yleislakia. Oikeuden käsittämiseksi yhteiskunnallisen tuotannon erikoismuotona ei neuvostoliittolaisessa oikeustieteellisessä kirjallisuudessa ole omistettu asianmukaista huomiota. Tämä tulkinta on kuitenkin hyvin tärkeä, ei

ainoastaan siksi, että se kumoaa käsityksen oikeudesta puhtaana järjen tuotteena tai yleisenä ideana ja liittää oikeuden yhteiskunnalliseen tuotantoon. Se näet korostaa, että marxismin kannalta oikeus ei ole mikään aineellisen yhteiskunnallisen tuotannon yläpuolella oleva muodostuma, vaan määräytyy tämän yhteiskunnallisen tuotantoprosessin mukaan ja on sen välttämätön aktiivinen elementti. Tämän seikan oivaltaminen taas on hyvin tärkeää oikeuden luonteen ja sen aktiivisen yhteiskunnallisen roolin selvittämiseksi.

Jos tahdotaan ymmärtää tieteellisen kommunismin perustajien käsitykset oikeuden luonteesta (samoin kuin muistakin yhteiskunnallisista instituutioista ja suhteista), on otettava huomioon, paitsi heidän yleisteoreettiset väittämänsä, myös se, miten he selittivät konkreettisia yhteiskunnallisia prosesseja ja tilanteita. Tällainen selitys pohjautuu näet tiettyihin teoreettisiin premisseihin.

Niinpä Marxin ja Engelsin ensimmäinen yhteisteos »Pyhä perhe» sisältää materialistiseen oikeuskäsitykseen perustuvan selvityksen niistä syistä, jotka aiheuttivat jakobiinien kukistumisen thermidor-kuussa toimeenpannun kumouksen tuloksena. Marx ja Engels totesivat, että juuri jakobiinien aikana Ranskan vallankumouksen lainsäädäntö ratkaisi mahdollisimman johdonmukaisesti ja täydellisesti ne tehtävät, jotka objektiivinen kehityskulku oli asettanut porvarilliselle vallankumoukselle, ts. raivasi tien kapitalistiselle yritystoiminnalle. Samalla Robespierre, Saint-Just ja heidän kannattajansa katsoivat, että vallankumouksellisin voimakeinoin (aina terroria myöten), rankaisemalla säälimättömästi keinotelihoita ja suurporvareita voidaan vastustaa omanvoitonpyyntöä ja edistää »yhteishyvää». Tähdentäessään tätä jakobiinien kukistumiseen johtanutta traagista ristiriitaa Marx ja Engels kirjoittivat: »Mikä suunnaton harha-ajatus: nykyinen porvarillinen yhteiskunta, teollisuuden, yleisen kilpataistelun, vapaasti tavoitteisiinsa pyrkivien yksityisintressien, anarkian, omasta itsestään vieraantuneen luonnollisen ja henkisen yksilöllisyyden yhteiskunta on tunnustettava ja vahvistettava — *ihmisoikeuksissa*, ja samalla halutaan tämän jälkeen mitätöidä tämän yhteiskunnan *elämän ilmaukset* itsekunkin yksilön osalta... *Direktorion* hallituksen alaisena por-

varillinen yhteiskunta puhkeaa mahtaviin elämänvirtoihin... Porvaristo siis *aloittaa* komentonsa. *Ihmisoikeudet* lakkaavat olemasta *pelkän teorian* asia.»⁵

Marx ja Engels mainitsivat myöhemmissäkin teoksissaan esimerkkejä siitä, että oikeuden täytyy vastata todellisia yhteiskunnallisia oloja ja suhteita. He osoittivat, että silloin kun tämä yleissosiologinen säännönmukaisuus rikkoutuu, oikeus lakkaa tuottamasta toivottua sosiaalista hyötyä ja tästä lainmukaisuudesta piittaamattomat poliittiset voimat joutuvat joko poistumaan näyttämöltä tai muuttamaan valtiollista politiikkaansa. Marx ja Engels muistelivat tässä yhteydessä Preussin kuningasta Fredrik Vilhelm IV:ttä, »joka hänkin pitää lakeja pelkkinä hallitsijan tahtomuksina ja sen vuoksi joutuu aina toteamaan, että ne kilpistyvät maailmalle ominaiseen 'raakaan Johonkin'. Yksikään hänen täysin vaarattomista päähänpistoistaan ei toteudu kabinettikäskyä pitemmälle.»⁶

Tieteellisen kommunismin perustajat korostivat, että »täytyy todellakin olla vailla kaikkea historiallista tietoa, kun ei tiedä, että hallitsijoiden on kaikkina aikona täytynyt sopeutua taloudellisiin olosuhteisiin ja että hallitsijat eivät ole koskaan sanelleet lakeja niille»⁷. Arvostellessaan 1846 »Volks Tribunin» (New Yorkissa julkaistun saksalaisen lehden) toimittajaa kommunismin aatteen vulgarisoinnista ja madaltamisesta Marx kirjoitti, että henkilön, joka on joskus väittänyt kommunististen aatteiden olevan lähellä sydäntään, »luulisi käsittävän, ettei ole lainsäätäjien vallassa pyssäyttää asetuksilla Kriegen toivoman patriarkallisen järjestelmän kehittymistä teolliseksi järjestelmäksi tai heittää itärannikon kauppaja- ja teollisuusosavaltioita takaisin patriarkallisen raakalaisuuden asteelle»⁸.

»Saksalaisen ideologian» kirjoittajina Marx ja Engels pitivät todistettuna sitä, että oikeus on riippuvainen yhteiskunnan talousrakenteesta ja sen kehityksestä. Kehitellessään tätä teesiä Marx ja Engels pyrkivät osoittamaan: ensinnäkin, miten tämä riippuvuussuhde ilmeni konkreettisesti historiassa, miten se oli syntynyt siihenastisen historian kuluessa, ja toiseksi, mistä johtui, ettei yhteiskunnallinen ajattelu havainnut tätä riippuvuussuhdetta, vaan tarkasteli yhteiskunnallisen olemisen ja oikeuden keskinäistä suhdetta takaperoisesti.

Kosketellessaan edellistä ongelmaa Marx ja Engels asettivat kysymyksen, miten oikeus suhtautuu omistukseen. He totesivat, että »yksityisoikeus kehittyy samanaikaisesti yksityisomistuksen kanssa»⁹. Mistä samanaikainen kehitys johtuu? Se johtuu teollisuuden ja kaupan, ts. sen tuotantotavan kehityksestä, jossa yksityisomistus on samalla kertaa edellytys ja uusiutuva tulos. Marx ja Engels siis lähestyivät oikeuden ja omistuksen keskinäistä suhdetta koskevaa kysymystä monessakin suhteessa eritavalla kuin edeltäjänsä. Kysymys ei ole vain siitä, että he totesivat oikeuden suojelevan kaikkialla omistajien etuja, mikä tosiasia on jokseenkin helposti havaittavissa, vaan myös siitä, että he yhdistivät valtion ja oikeuden kehityksen tuotantovoimien ja tuotantosuhteiden kehitykseen.

Marx ja Engels paljastivat ne tietoteoreettiset seikat, jotka estivät »saksalaista ideologiaa» näkemästä yksilöiden aineellisen elämän ja oikeuden välistä yhteyttä. Yhtenä syynä tähän oli se, että oikeus kiteytetään erikoislaatuiseen poliittiseen muotoon valtion aktina. »Se aiheuttaa harhakuvitelman, että laki perustuisi tahtoon, jopa todellisesta perustastaan irrotettuun, *vapaaseen tahtoon.*»¹⁰ Oma merkityksensä on myös sillä tosiasialla, että oikeus ja lait usein »periytyvät». Roomalainen yksityisoikeus — nuo selkeästi ja yksityiskohdittain kehitellyt yksinkertaisen tavaratalouden oikeusmuodot — on uhmannut aikaa, yhteiskuntataloudellisten muodostumien, erilaisten valtioluomusten ja hallitusmuotojen vaihdoksia. Marxismi selittää tämän ilmiön kapitalististen tavarasuhteiden kehittymisestä johtuvaksi. Toisinaan saatetaan esittää päinvastainenkin selitys, jolloin tämä monien vuosisatojen takaa periytynyt oikeus kuvitellaan korkeimmaksi järjeksi, asianomaisten yhteiskunnallisten suhteiden luojaksi ja perustaksi. Tämä selitys oli luonteenomaista saksalaiselle ideologialle: koko »poliittinen ja kansallinen historia muutettiin ideologisesti toisiaan seuraavien lakien herruuden historiaksi»¹¹. Mainitut lait vuorostaan johdettiin puhtaasta ajattelusta tai vapaasta tahdosta.

Marxilainen, materialistinen oikeuskäsitys muotoutui leppymättömässä taistelussa näitä idealistisia, juridiseen maailmankatsomukseen perustuvia katsomuksia vastaan.

Juridisen maailmankatsomuksen peruspostulaatti (oikeus on yhteiskunnan tärkein liikevoima) muodosti perustan kahdenlaisille sosiaalipoliittisille kannanotoille.

Toisaalta esitettiin, että lakien avulla voidaan »ylhäältä käsin» jouduttaa yhteiskunnallista edistystä muuttamalla lainsäädäntöteitse vallitsevan tuotantotavan ehtoja ja tuloksia, samaan tapaan kuin esimerkiksi tunnettu runoilija Lamartine kehotti poistamaan kerta kaikkiaan kurjuuden julkaisemalla poikkeuslain ja tekemään lopun yhteiskunnallisista onnettomuuksista lainsäädännön avulla. Artikkelissaan »Herra Lamartinen manifesti» Engels luonnehti näitä ehdotuksia »mahtipontisiksi puheiksi, joilla ei ole mitään käytännöllistä merkitystä»¹². Marx ja Engels tähdensivät toistuvasti, että niin edistyksellisiltä kuin nuo kehotukset nopeuttaa yhteiskunnan kehitystä kohti korkeammanasteisia yhteiskuntamuotoja näyttävätkin, siihen ei voida päästä säätämällä taloudellisille olosuhteille juridisia lakeja, muuttamatta perusteellisesti yhteiskunnan sosiaalista ja poliittista rakennetta. Marx kiteytti tämän ajatuksen seuraavaan lauselmaan: »Ken tahtoo asettaa koraanin tilalle code civilin, hänen täytyy muuttaa bysanttilaisen yhteiskunnan koko rakenne länsieurooppalaisen esikuvan mukaiseksi.»¹³

Toisaalta oli kysymys siitä, että tukeutuen oikeuden ensisijaisuuden ajatukseen pysäytettäisiin lain avulla yhteiskunnallisten suhteiden kehitys, säilytettäisiin vanha yhteiskuntamuoto ja käännettäisiin historia taaksepäin. Nämä kaavailut herättivät vielä jyrkempää kritiikkiä marxismin perustajien taholta. Kuvaavan esimerkin tästä kritiikistä tarjoaa puhe, jonka Marx piti Rheinen demokraattien piirikuntakomiteaa vastaan järjestyksessä oikeudenkäynnissä. Hän osoitti, kuinka perustelematon on sosiaaliselta kannalta yritys pysäyttää uusien porvarillis-demokraattisten suhteiden kehitys vanhojen säätyvaltiopäivien lainsäädännön, »yhteiskunnan aikaisempaa kehityskautta» edustavan lainsäädännön avulla. Marx sanoi tässä yhteydessä seuraavaa: »Yhteiskunta ei perustu lakiin. Tuo on juristien kuvitelma. Päinvastoin, lain täytyy perustua yhteiskuntaan, sen täytyy olla yhteiskunnan yleisten, vallitsevasta aineellisesta tuotantotavasta johtuvien etujen ja tarpeiden ilmausta... Tämä Code Napoléon, jota pidän kädessä, ei ole luonut uudenaikaista porvarillista yhteiskuntaa. Päinvastoin,

1700-luvulla syntynyt ja 1800-luvulla edelleen kehittyvä porvarillinen yhteiskunta on vain saanut tässä lakikoelmassa juridisen ilmauksensa. Heti kun se lakkaa vastaamasta yhteiskunnallisia suhteita, se muuttuu pelkäksi paperipinkaksi. Te ette voi tehdä vanhoista laeista uudenaikaisen yhteiskuntakehityksen perustaa, kuten nämä vanhat lait eivät ole voineet luoda vanhoja yhteiskunnallisia suhteita.»¹⁴

Monet marxismin porvarillisista arvostelijoista (mm. Kelsen) ovat pitkän aikaa (aina nykypäiviin saakka) tulkinneet väärin edellä esitettyä Marxin lausuntoa, varsinkin sanoja »Yhteiskunta ei perustu lakiin». Marxin kannanottoa on sanottu anarkistiseksi, hänen on väitetty asennoituneen kielteisesti oikeuteen ja lakiin tai ainakin aliarvioineen niiden merkitystä. Todellisuudessa näihin syytöksiin ei ole mitään aihetta. Marx ei tietysti koskaan kieltänyt lain organisoivaa vaikutusta yhteiskunnan elämään eikä liioin oikeuden ja lain kykyä konkreettisisissa historiallisissa tilanteissa jouduttaa tai päinvastoin hidastaa yhteiskunnallisten suhteiden kehitystä. Nimenomaan materialistinen oikeuskäsitys teki hänelle mahdolliseksi osoittaa, kuinka voimakkaasti oikeus vaikuttaa takaisin yhteiskuntakehitykseen yleensä ja talouselämään ja politiikkaan erityisesti. Marxin kriitikot ovat sivuuttaneet sen, että edellä esitettyssä lausunnossa Marx ei tarkoittanut lain ja yhteiskunnan jokapäiväisen elämän välistä suhdetta, vaan yleissosiologista lainalaisuutta. Hieman aikaisemmin »Pyhässä perheessä» Marx ja Engels kirjoittivat: »Vain poliittinen taikausko kuvittelee enää tänä päivänä, että valtion on pidettävä koossa kansalaiselämää; todellisuudessa kansalaiselämä pitää koossa valtiota.»¹⁵ Kyseessä on sama ajatuskulku, joka tähdentää puheena olevaa yleissosiologista lainalaisuutta. Mutta se ei lainkaan tarkoita sitä, että kirjoittajat kieltävät valtion tärkeän aktiivisen roolin suhteessa kansalaisyhteiskuntaan. Samaten Marxin lauselmä »Oikeudella, kuten uskonnollakaan, ei ole omaa historiaansa» tarkoittaa yleistä lainalaisuutta, nimittäin sitä, että päällysrakenteeseen kuuluvat instituutiot ja suhteet ovat riippuvaisia yhteiskunnan taloudellisesta perustasta. Marx ei suinkaan pidä mahdottomana sitä, että oikeushistoria voi olla olemassa itsenäisenä sosiaalisena ilmiönä.

Marxismi ja oikeushistoriallinen koulukunta. Nykypäivien porvarillisissa Marx-tutkimuksissa voi tavata väitteen, että Marxin materialistinen oikeuskäsitys on muka varsin lähellä oikeushistoriallisen koulukunnan katsomuksia tai liittyy niihin geneettisesti. Antikommunistisista ennakkoluuloistaan tunnettu tanskalainen oikeusteoreetikko A. Ross kirjoitti: »Marx suhtautui oikeuden sosiaalista määrännäisyyttä ja oikeuspolitiikan mahdollisuuksia koskevaan ongelmaan suurin piirtein samalla tavoin kuin oikeushistoriallinen koulukuntakin: oikeutta ei luoda mielivaltaisesti, se on kehityksen välttämätön tuote. Lainsäätäjä on tosiasiasa voimaton, hän on pelkkä välttämättömyyden ilmentäjä. Tämä marxismin ja historiallisen koulukunnan yhtymäkohta johtuu yksinkertaisesti siitä tosiasiasta, että molemmat ideologiat ovat saman suuntauksen, romanttisen historianfilosofian, haaroja.»¹⁶ Tosin Rossin oli pakko myöntää, että taloudellinen rakenne, joka muodostaa Marxin mukaan oikeuden perustan, eroaa perin pohjin historiallisen koulukunnan »kansanhengestä». Hän kuittasi kuitenkin asian huomauttamalla, että kansanhengen tilalla Marxin opissa on hallitsevan luokan tietoisuus.¹⁷

Artikkelissaan »Savigny ja Marx» ranskalainen H. Jaeger väittää, että Savignyn oppi on esittänyt merkittävää osaa marxilaisen käsityskannan muotoutumisessa. Väite perustuu siihen tosiasiaan, että Marxin opiskellessa Berliinin yliopistossa Savigny kuului sen opettajakuntaan. Kirjoittajan mielipiteeseen voisi yhtyä, jos hän tarkoittaisi Marxin taistelua historiallisen koulukunnan taantumuksellisia katsomuksia vastaan: tämä taistelu on varsin kuvaava marxilaisen opin syntyhistorialle¹⁸. Jaeger tarkoittaa kuitenkin aivan muuta. Hänen mielestään Marx jouduttuaan hegeliläisyyden lumoihin sanoutui irti entisestä opettajastaan Savignysta ja kohdisti arvostelunsa historialliseen koulukuntaan, koska Hegel oli suhtautunut siihen vihamielisesti. Myöhemmällä kaudella, mm. »Pääomaa» valmistellessaan, kun Marx oli hegeliläisyyteen kohdistamansa arvostelun tuloksena luonut oman oppinsa, hän joutui muka jälleen Savignyn oppien vaikutuspiiriin.

Mainittu kirjoittaja kehottaa Marxin ja Savignyn katsomuksia verrattaessa menemään pintaa syvemmälle. Mutta menevätkö pintaa syvemmälle Jaegerin ja Rossin

omat tutkistelut? He yhdistävät marxismiin ja oikeushistoriallisen koulukunnan pelkästään sillä perusteella, että molemmat suunnat tarkastelevat oikeutta yhteiskuntaelämän johdannaisena. Jos me sovellamme heidän esittämänsä menetelmää, niin päädymme helposti siihen, että Ihering, Hauriou, Durkheim ja vähintään kymmenkunta muuta porvarillista tutkijaa kuuluvat marxismiin ja oikeushistoriallisen koulukunnan kannattajiin. Sillä he kaikki ovat yksimielisiä siitä, että oikeus on kehityksen tuote ja yhteiskuntaelämän heijastuma.

Tieteellisen ajattelun eteneminen oikeudesta yhteiskuntaan, so. oikeuden sosiaaliseen perustaan, voi kylläkin johtaa oikeuden materialistiseen tulkintaan, mutta vain siinä tapauksessa, että yhteiskunta ja sen kehityksen liikevoimat käsitetään materialistisesti. Oikeushistoriallinen koulukunta oli kuitenkin äärettömän kaukana siitä. »Se idealismin muunnelma, johon oikeushistoriallisen koulukunnan kannattajat pitäytyivät, osoittautui yhteiskunnallisten ilmiöiden selityksessä vielä pätemättömämmäksi kuin Schellingin ja Hegelin paljon syvällisempi idealismi»¹⁹, totesi Plehanov. Hän osoitti, miten »kansanhengestä» ja »elävistä mielikuvista» tulee historiallisen koulukunnan opissa oikeus- ja yhteiskuntahistorian liikevoima. Jo tämä seikka tekee marxismiin ja oikeushistoriallisen koulukunnan rinnastamisen mahdottomaksi.

Ross, Jaeger ja eräät muut porvarilliset kirjoittajat väittävät, että marxismi ja historiallinen koulukunta ovat muka samaa mieltä siitä, ettei lainsäätäjät luo vaan ainoastaan »vie kirjaan» tosioloissa muotoutuneita oikeussäännöksiä. He viittaavat tässä yhteydessä seuraaviin Marxin sanoihin: »Sekä poliittinen että siviililainsäädäntö vain julistavat ja kirjaavat taloudellisten suhteiden tahtoa.»²⁰

Itse asiassa Marxin ajatus eroaa historiallisen koulukunnan käsityksestä, jonka mukaan mitä vähemmän on lainsäädäntöä, sitä parempi; lainsäätäjät menettelee oikein, kun hän rajoittuu vahvistamaan perinnäistävän, joka tapauksessa hän vain kirjaa kansanelämässä muotoutuneen normin (Savignyn mielestä joka kerta kun herää kysymys oikeudesta, on jo olemassa valmis oikeussäännös).²¹ Marx sitä vastoin tähdensi lainsäätäjän merkitystä: lainsäätäjät ei ainoastaan vahvista laeissa, vaan

myös luo (vieläpä sitä suuremmassa määrin, mitä pitemmälle historiallinen kehitys edistyy) oikeusnormeja ja -instituutteja, jopa kokonaisia oikeusjärjestelmän haaroja. Hän ei tee sitä mielivaltaisesti, vaan niitä vaatimuksia vastaavasti, joita olemassaolevat taloudelliset suhteet hänelle asettavat. Näin ollen tässäkin suhteessa marxilaisen oikeusopin ja historiallisen koulukunnan rinnastaminen on perustelematonta.

Talous ja oikeus. Marxin ja Engelsin oikeuskatsomusten kehityksessä voidaan kaavamaisesti erottaa kolme vaihetta. Ensimmäisessä vaiheessa he kiteyttivät materialistisen valtio- ja oikeuskäsityksen, toisessa vaiheessa sovelsivat muotoilemaansa oppia yhteiskuntaelämän tärkeimpien alueiden ja ongelmien selvittelyyn (ja siis kehittivät samalla tätä oppia) ja kolmannessa vaiheessa yhdistivät monivuotisten tutkimusten tuloksia, täsmensivät ja kehittivät opin joitakin puolia.

Ensimmäistä vaihetta tarkastelimme jo edellä. Sen selostaminen voidaan tiivistää seuraaviin Engelsin sanoihin: »Uudet tosiasiat pakottivat tutkimaan uudelleen koko tähänastista historiaa, ja silloin kävi ilmi, että yhteiskunnan kulloinenkin taloudellinen rakenne muodostaa sen reaalisen perustan, jolla viime kädessä voidaan selittää koko päällysrakenne, joka koostuu kunkin historian kauden oikeudellisista ja poliittisista laitoksista sekä uskonnollisista, filosofisista ym. käsityksistä.»²²

Mitä toiseen vaiheeseen tulee, niin tämän luvun puitteissa on mahdotonta selostaa tyhjentävästi kaikkia kysymyksen tulevia ongelmia, sillä esityksemme ulottuisi kauas yleisen oikeusteorian rajojen ulkopuolelle ja tulisi käsittämään siviili-, kauppaa-, työ- ja maa-oikeuden sekä eräiden muiden oikeudenhaarojen probleemeja. Todettakoon vain, että konkretisoidessaan sitä yleisvälttämää, että oikeus määräytyy taloudellisista suhteista, marxilainen oppi pani pääpainon omistussuhteisiin ja kiinnitti erityistä huomiota tavara- ja rahasuhteisiin sekä siihen yhteyteen, joka vallitsee näiden suhteiden ja oikeusmuodon kehityksen välillä.

On vaikea kuvitella, että kehittynyttä oikeutta esiintyisi kehittymättömien taloudellisten suhteiden vallitessa. Historiallisesti katsoen juuri sellaisen taloudellisten suhteiden erikoismuodon kuin tavara- ja rahasuhteiden kehitys on edistänyt eniten oikeusmuodon muovautumista

ja kehittymistä. Kuten marxilaisessa kirjallisuudessa on todettu, ihmissuhteiden oikeudellistuminen on seurannut tavara- ja rahatalouden kehittymistä, ja vaihto (T—R—T) on näytellyt merkittävää osaa oikeuskehityksessä.

Marx ja Engels esittivät usein tämän ajatuksen kosketellessaan kysymystä roomalaisoikeuden omaksumisesta eli porvarillisen yksityisoikeuden muotoutumisesta, joka huomattavassa määrin oli tapahtunut juuri roomalaisen oikeuden omaksumisena. »Roomalainen oikeus on yksinkertaisen — siis esikapitalistisen — tavarantuotannon täydellistynyttä oikeutta, mutta sisältää enimmäkseen myös kapitalistisen vaiheen oikeussuhteet. Näin ollen sitä juuri kaupunkiporvarimme *tarvitsivat* syntyessään *eivätkä* löytäneet kotoisesta tapaoikeudesta.»²³ Engels määritteli roomalaisen oikeuden »tavaraa tuottavan yhteiskunnan» ensimmäiseksi maailmanoikeudeksi, jossa »on kehitelty verrattoman tarkasti yksinkertaisten tavarantuottajien kaikki oleelliset oikeussuhteet (ostaja ja myyjä, velkoja ja velallinen, sopimus, velvoite jne.)»²⁴. Sen vuoksi roomalainen oikeus on esittänyt niin merkittävää osaa porvarillisten oikeusjärjestelmien muotoutumisessa. Mutta päinvastoin kuin juridisen maailmankatsomuksen kannalla olevat ideologit luulivat, kapitalistiset vaihdantasuhteet eivät kehittyneet siksi, että yliopistot olivat renessanssiaikana keksineet ihmeitä tekevän roomalaisen oikeuden, vaan roomalaisen oikeuden omaksuminen oli mahdollistunut vain kapitalististen tavara- ja rahasuhteiden kehittymisen myötä.

Kun roomalaisen oikeuden omaksumista koskevan kysymyksen yhteydessä marxismin klassikot selvittelivät oikeusmuodon yhteyttä tavara- ja rahasuhteisiin historialliselta kannalta, niin »Pääomassa» Marx selvitti taloudellisen suhteen (tavaravaihdon) vuorovaikutuksen asianomaisen oikeussuhteen kanssa ja osoitti, miten tässä vuorovaikutustapahtumassa syntyvät keskeiset oikeuskäsitteet, kuten oikeussubjekti, sopimus ym.

Tietysti olisi väärin palauttaa oikeuden taloudellinen perusta yksinomaan tavarataloudelle ominaisiin suhteisiin. Tällaiseen liioitteluun, johon eräät marxilaiset oikeustieteilijät aikaisemmin hairahtuivat, on kohdistettu oikeutettua kritiikkiä. Toisaalta on ilmeistä, että sosiologisen riippuvuussuhteen »talous — oikeus» puit-

teissa tavara- ja rahasuhteilla on olennainen merkitys.

Jo porvarillisen yhteiskunnan kehitys 1800-luvulla (tämän yhteiskunnan kehityksessä oikeus esitti merkittävämpää osaa kuin koskaan aikaisemmassa historiassa) osoitti, kuinka oikea ja kaukonäköinen on marxilainen tulkinta oikeudesta yhteiskunnan talousrakenteeseen perustuvana päällysrakennelmiönä. Tätä kuvaa myös sen rintamahyökkäyksen epäonnistuminen, johon 1800-luvun lopun porvarillisen oikeustieteen merkkimies R. Stammler ryhtyi marxismia vastaan tarkoituksenaan sen kumoaminen. Tätä kirjoittajaa närkästytti ja jopa ärsytti se, että hänen ammattiveljensä, varsinkin katederisocialistit, koettivat todistaa, että »meidän aikamme taloudellisten olojen kehitys ei yksityiskohdissa ole sellainen kuin marxistit väittävät». Stammler vaati kumoamaan marxismin kokonaisuudessaan sosiaalifilosofian perustana. »Marxismia vastaan noussut oppositio ei kärsi niinkään paljon kannattajiensa puutteesta kuin asiallisesti virheellisestä todistelusta ja sotaretkisuunnitelman vajavaisuudesta. Sen sijaan että olisivat hyökänneet vihollisen kimppuun avoimessa kenttätaistelussa ja hakeneet kokonaisratkaisua, he ovat asettaneet etusijaan käsikähmän, joka tuottaa paljon vaivaa, mutta joka ei vaikuta sanottavasti taistelun lopputulokseen.»²⁵

Yhteiskunnan talousjärjestelmän ensisijaisuutta tähdentävän marxilaisen teesin vastapainoksi Stammler asetti uuskantilaisuuden inspiroiman ajatusrakennelman, jossa oikeus esittäytyy yhteiskunnan talousjärjestelmää konstituoivana ja muovaavana kategoriana. Talous ei näin ollen voi räjäyttää rikki oikeusjärjestelmää, ja kehityksen (joka käsitetään maltillisen reformismin hengessä) täytyy tapahtua vain oikeuden, tuon yhteiskunnan talousjärjestelmää määräävän voimatekijän, osittaisen parantamisen tietä.²⁶ Stammler ei vaivautunut perustelemaan ajatuskehittelyään konkreettisella historiallisella analyysillä. Hän korosti, että tärkeintä on »oikeuden loogisen ensisijaisuuden todistaminen». Kuitenkin juuri yhteiskunnallinen käytäntö antoi hänen ajatusrakennelmalleen musertavan iskun. Teollisuuskapitalismin kehittyminen monopolikapitalismiksi vaati olennaisia oikeuden muutoksia. Käytäntö osoitti, miten porvarillisen yhteiskunnan taloudelliset prosessit repivät oikeus-

muotoja, silloin kun nämä asettuvat poikkiteloin niiden tielle. Oikeus ei voinut hillitä pääomien keskittymistä, vaikka klassisten liberaalis-taloudellisten käsitysten mukaan oikeuden piti tehdä sitä. Oikeus ei suinkaan ohjailut pääomien keskittymisprosessia, vaan päinvastoin, luovuttuaan eräistä juhlallisesti julistetuista periaatteista myötäili sitä. Näin on käynyt useamman kuin yhden kerran. Kaikkivoipa oikeus osoittautui voimattomaksi toisiaan seuranneiden ja vuosien 1929—1933 suurpulaan huipentuneiden kriisien edessä. Oikeus ei määrännyt valtiomonopolistisen kapitalismin kehitystä, vaan päinvastoin mukautui siihen. Marxistille ei ole siinä mitään ihmeteltävää, onhan historia vahvistanut marxilaisen materialistisen oikeudentulkinnan oikeaksi.

Porvarilliset kirjoittajat eivät ole enää moniin vuosikymmeniin muistelleet Stammlerin yritystä marxismin voittamiseksi. Oikeuden ensisijaisuutta koskevan teorian nykyiset kannattajat soveltavat sitä mieluummin valtion ja oikeuden keskinäisen suhteen selvittelyyn jättäen taloudellissosiaalisen problematiikan syrjään. Stammlerin opin tilalle on astunut varovaisempi oppirakennelma, joka on peräisin Max Weberiltä. Se tulkitsee talouden ja oikeuden toisistaan riippuvaisiksi tekijöiksi, jotka yhteiskuntaelämän monivivahteisessa kudoksessa esiintyvät toistensa suhteen milloin syynä, milloin vaikutuksena. Tämän opin eräät puolestapuhujat katsovat jopa, että se voittaa toisaalta marxismin ja toisaalta oikeuden ensisijaisuutta tähdentävän Stammlerin opin äärimmäisyydet.²⁷ Itse asiassa mikään marxismin voittaminen ei tässä voi tulla kysymykseen, koska marxismi ei ole koskaan kieltänyt, vaan päinvastoin on aina korostanut oikeuden tuntuvaa vaikutusta talouteen ja yksittäisiin taloudellisiin prosesseihin.

Korostettakoon, että tässä sovittelevassa opissa talouden ja oikeuden vuorovaikutuksesta taloudelle varataan suurin piirtein sama tehtävä kuin moraalille, uskonnolle ja monille muille oikeuteen vaikuttaville tekijöille. Taloutta ei pidetä oikeuden muotoutumisen ja kehittymisen perustana ja määrääjänä. Tämä on hyvin tärkeä seikka. Silloin kun tosiolot pakottavat porvarillisen oikeusteoreetikon tunnustamaan oikeuden riippuvuuden yhteiskunnan talousjärjestelmästä, tämä ei suinkaan merkitse yhteiskunnan talousjärjestelmän tunnustamista

perustekijäksi, joka viime kädessä määrää oikeuskehitystä.

Taistelu vulgaaria ekonomismia vastaan. Edellä erotimme kolme vaihetta marxismin klassikkojen oikeusopin kehityksessä. Jos kysytään, mikä oli kolmannen vaiheen pääsisältönä, voidaan vastata näin: taistelu dialektismaterialistisen opin vulgarisoimista ja madaltamista vastaan, ennen kaikkea taistelu vulgaaria ekonomismia vastaan.

Itse Engels kirjoitti 21. syyskuuta 1890 päivätyssä kirjeessään J. Blochille seuraavaa: »Marx ja minä olemme osittain itse syypäitä siihen, että nuoret korostavat toisinaan taloudellista puolta enemmän kuin kuuluu. Meidän oli vastustajiemme kanssa väitellessämme painotettava heidän kieltämäänsä pääperiaatetta, eikä joka kerta ollut riittävästi aikaa, paikkaa eikä tilaisuutta saattaa oikeuksiinsa muita vuorovaikutuksen tekijöitä. Mutta heti kun kysymykseen tuli jonkin historiallisen aikajakson esittäminen, siis käytännöllinen soveltaminen, asianlaita muuttui eikä siinä mikään erehdys ollut mahdollinen.»²⁸

Puhuessaan nuorista Engels tarkoitti vulgaarin ekonomismin kannattajia marxilaisen liikkeen piirissä.²⁹ On kuvaavaa, että virallinen porvarillinen oikeustiede hyökkäili samoihin aikoihin marxismia vastaan syyttäen sitä vulgaarista ekonomismista. B. Tšitšerin, R. Stammeler ja monet muut porvarillisen oikeustieteen pylväät kuvasivat marxismin yksipuoliseksi opiksi, joka alistamalla oikeuden kokonaan talouden alaiseksi on riistänyt oikeudelta moraalisen ja yleensä henkisen sisällön ja merkityksen sekä aktiivisen luovuuden. Niin alkeellinen kuin tämä marxisminvastainen ajatusrakennelma onkin, se on osoittautunut varsin sitkeähenkiseksi, eikä sen propagandistista vaarallisuutta ole nykypäivinäkään lupa aliarvioida.³⁰

Oikeutta koskeville väittämille kuului tärkeä sija Engelsin taistelussa vulgaaria taloudellista materialismia vastaan. Hän piti johdonmukaisesti kiinni ajatuksesta, ettei oikeutta voida selittää, jos se irrotetaan yhteiskunnan sosiaalis-taloudellisesta järjestelmästä. Mutta tämä ei suinkaan merkitse sitä, että oikeus määräytyy ainoastaan taloudesta ja on pelkkä talouden jäljennös. Marxismi on toistuvasti tähdentänyt sitä, että jos oikeus määräytyisi yksinomaan taloudesta, vieläpä välittömästi, niin

silloin olisi mahdotonta selittää, miksi oikeus ilmentää toisinaan samankaltaisia taloudellisia oloja hyvinkin erilaisissa muodoissa. Ja kääntäen, sosiaalis-taloudelliselta olemukseltaan eriävät suhteet osoittautuvat toisinaan oikeudellisen sääntelynsä puolesta samankaltaisiksi. Oikeuteen vaikuttavat näet varsin olennaisesti monet tekijät: poliittiset olot, vallitseva ideologia, joinakin aikakausina uskonto, kansallinen psykologia, historialliset perinteet ym. Lisäksi kehittyneessä yhteiskunnassa valtion on pakko ottaa oikeudenluomistoiminnassaan huomioon muotoutunut ja voimassa oleva oikeusjärjestelmä. Marx korosti, että oikeus on riippuvainen yhteiskunnan saavuttamasta kulttuuritasosta.³¹

Edellä lainasimme 21. syyskuuta 1890 päivättyä Engelsin kirjettä J. Blochille. Huomattakoon lainauksen viimeinen lause, jossa on kysymys yleisperiaatteen käytännöllisestä soveltamisesta konkreettisten ongelmien selvittelyyn. Tosiaankin, koskettelivatpa Marx ja Engels oikeutta missä yhteydessä tahansa, olipa kyseessä jonkin konkreettisen historiallisen tilanteen luonnehdinta tai yhteiskunta-taloudellisten seikkojen (tavaranvaihto, työn palkkaus, maankorko ym.) ja sosiaalis-poliittisten ongelmien teoreettinen selitys, aina he tarkastelivat oikeutta erilaisten yhteiskunnallisten tekijöiden ja ilmiöiden monimutkaisessa vuorovaikutuksessa, jossa taloudellinen puoli esitti toisinaan suoranaisesti johtavaa osaa, toisinaan taas vaikutti vähemmän suoranaisesti.

Silloinkin, kun oli kysymys niistä oikeusinstituuteista ja -normeista, jotka koskevat välittömästi taloudellisia suhteita ja joissa siis oikeuden riippuvuusuhde talouteen tulee varsin selvästi esiin, marxismin klassikot varoittivat tulkitsemasta näitä instituutteja ja normeja mekaaniseksi heijastumaksi asianomaisista taloudellisista suhteista. Engels tähdensi tätä seikkaa kirjeessään Conrad Schmidtille 1890 ja yhdisti sen oikeuden suhteelliseen itsenäisyyteen ja tämän itsenäisyyden kuvastumiseen oikeudenluomisprosessissa: »Nykyaikaisessa valtiossa oikeuden ei tule ainoastaan vastata yleistä taloudellista tilaa, ilmentää sitä, vaan sen tulee myös olla tuon taloudellisen tilan *sisäisesti sopusuhtainen* ilmaus, jotta eivät sisäiset ristiriidat lyö itseään korvalle. Ja tämän saavuttamiseksi huononnetaan taloudellisten suhteiden heijastamisen tarkkuutta yhä enemmän.»³²

Normi ei merkitse jonkin taloudellisen suhteen pelkkää kääntämistä oikeuskielelle. Normi sääntelevänä tekijänä kuvastaa lainsäätäjän tarkoituksia, jotka eivät perustu normin pohjana olevan konkreettisen taloudellisen suhteen vaan myös laajemman yhteiskunnallisten suhteiden alueen tajuamiseen. Nämä suhteet määräävät sekä oikeuspolitiikan yleissuuntauksen että sen eri ilmenemismuodot konkreettisten ongelmien ja suhteiden osalta. Tässä mielessä voidaan sanoa (joskin tämä kuulostaa hieman paradoksaalilta), että taloudellisten suhteiden kokonaisjärjestelmä, kaikkien taloudellisten ehtojen kokonaisuus siinä muodossa, jossa nämä ehdot esitetyvät lainsäätäjälle, voi aiheuttaa olennaisia korostussuhteiden muutoksia konkreettisen taloudellisen suhteen heijastumassa johonkin normiin tai instituuttiin. Oikeusnormi ja -instituutti ovat oikeusjärjestelmän elementtejä, ja niiden täytyy siis kyseisen suhteen erikoispiirteiden ohella heijastaa myös järjestelmän varsinaisesti oikeudellisia ja oikeusteknisiä tuntomerkkejä. Jopa norminluomistoiminnassa esiintyvät erot voivat johtaa siihen, että samankaltaiset taloudelliset suhteet saavat erilaisen oikeudellisen tulkinnan. Sitä todistavat selvästi mannermaisen ja englantilais-amerikkalaisen oikeusjärjestelmän väliset eroavuudet. Engels totesi, että mitä mutkallisemmaksi lainsäädäntö tulee, »sitä kauempana sen ilmaisumuoto on siitä muodosta, missä yhteiskunnan tavalliset taloudelliset ehtodot ilmenevät»³³. Edellä tarkasteltu ongelma osoittaa, kuinka etäällä marxismi on talouden ja oikeuden keskinäistä suhdetta koskevasta vulgaarista mekanistisesta käsityksestä.

Ennakkoluuloton lukija tulee samaan johtopäätökseen tutustuessaan Engelsin lukuisiin lausuntoihin, joissa hän jäljittää jonkin maan sosiaalis-poliittisen kehityksen konkreettisten historiallisten erikoispiirteiden ja tämän maan oikeusjärjestyksen välistä yhteyttä. Tässä mielessä on kuvaava se arvostelu, jonka Engels kohdisti Dühringin oikeudellisiin tietoihin (»keskinkertaisen vanhapreussilaisen juristin keskinkertaiset ammattitiedot»). Dühring oli rakentanut oikeusfilosofiansa täydelliseksi oikeusmalliksi katsomansa preussilaisen oikeuden varaan. »Mitä siihen lisätään, se on herra Dühringille pahasta — niin uudempi porvarillinen ranskalainen kuin englantilainenkin oikeus aivan omaperäisine kehityksineen ja

koko mannermaalla tuntemattomine persoonallisen vapauden takeineen»³⁴, kirjoitti Engels. Hän puhui useaan otteeseen englantilaisen oikeuden »aivan omaperäisestä kehityksestä» osoittaen, miten historialliset tilanteet ja traditiot synnyttävät sellaisia oikeuden muovautumiseen ja sen sisältöön liittyviä piirteitä, joita ei missään tapauksessa voida johtaa taloudellisista suhteista.

Marxismi ei ole koskaan rajoittunut arvioimaan jotakin oikeustyyppiä tai voimassa olevaa oikeusjärjestelmää vain siltä kannalta, vastaako se (vai eikö vastaa) yhteiskunnan talousjärjestelmää. Samalla kun Marx ja Engels tähdensivät, että senaikainen porvarillinen oikeus vastasi uutta, kapitalistista tuotantotapaa, he arvostelivat tätä oikeutta siitä, että se oli epäoikeudenmukainen työtätekevän väestön muodostamaa enemmistöä kohtaan. He arvostelivat porvarillista oikeutta muodollisuudesta, moraaliperiaatteiden väheksynnästä ja rahavallan myötäilemisestä sekä yleissosiologiseksi laiksi korotetusta sensusajattelusta. Asiallisesti katsoen kyseessä on porvarillisen oikeuden arvofilosofinen kritiikki, se sama arvoopillinen lähestymistapa, jonka väheksynnästä porvarilliset kirjoittajat moittivat »taloudellista materialismia».

Oikeuden aktiivinen rooli. Porvarillinen tiede arvostelee marxismia siitä, että marxilainen materialistinen käsitys tuomitsee oikeuden yhteiskunnalliseen passiivisuuteen. Porvarilliset tiedemiehet päättelevät seuraavasti. Jos oikeus on sosiaalis-taloudellisen järjestelmän heijastuma, niin seurauksena se ei voi vaikuttaa syyhyensä. Tunnustaessaan, että oikeus voi vaikuttaa tehokkaasti yhteiskunnan sosiaalis-taloudelliseen järjestelmään, marxismi lyö itseään korvalle: sehän on esittänyt teesin, että oikeudellinen päällysrakenne määräytyy taloudellisesta perustasta.³⁵

On helppo havaita, että tällainen marxismin kritiikki perustuu niiden prosessien metafyyssiseen ja staattiseen kuvaukseen, jotka marxismi on ottanut materialistisen oikeudentulkinnan pohjaksi. Itse marxismi tarkastelee näitä prosesseja niiden sosiaalihistoriallisessa liikunnassa ja vuorovaikutuksessa. Seuraus ei voi vaikuttaa omaan syyhyensä, mutta kylläkin toisen, samantyyppisen seurauksen (vaikutuksen) syyhyn. Samoin on oikeuden laita: vaikka oikeus on syntynyt tiettyjen sosiaalis-

taloudellisten tekijöiden ja suhteiden yhteisvaikutuksesta ja on tässä mielessä niiden seuraus, se vaikuttaa vuorostaan niiden myöhempään kehitykseen, jos kohta viime kädessä tätä kehitystä ei määrää oikeus, vaan tuotantovoimien ja tuotantosuhteiden luonteessa tapahtuvat muutokset. Historiallinen kehitys vahvistaa teesin, joka on käännteinen marxismin porvarillisten kriitikoiden esittämälle teesille: oikeus on voinut vaikuttaa olennaisesti takaisin yhteiskuntakehityksen kulkuun juuri sen vuoksi, että se on ollut sosiaalis-taloudellisten ehtojen heijastumaa; mitä adekvaattisemmin oikeus on heijastellut näitä tosioloja, sitä olennaisempi on ollut sen vastavaikutus. Ja päinvastoin, mitä suurempi epäsuhde on vallinnut oikeuden ja sosiaalis-taloudellisten ehtojen välillä, sitä vaatimattomampi on ollut oikeuden sosiaalinen vaikutus tai sosiaalis-taloudellinen kehitys on nopeasti poistanut tämän epäsuhteen.

Jos marxilaista oikeusteoriaa verrataan juridisen maailmankatsomuksen pohjalta lähteviin ajatuskehittelyihin, niin osoittautuu, että marxismi tunnustaa oikeudelle paljon vaatimattomamman tehtävän yhteiskuntakehityksessä kuin juridinen maailmankatsomus, jonka mukaan oikeus on yhteiskunnan tärkein käyttövoima. Kuitenkin juuri marxismi paljastaa todellisen asiaintilan. Se ei aliarvioi oikeuden merkitystä, kuten porvarilliset kirjoittajat väittävät, eikä tee oikeudesta talouden passiivista johdannaista, vaan päinvastoin lähtee oikeuden merkittävistä vaikutusmahdollisuuksista. Marxisin klassikkojen kannalta 1) oikeus ei ole koskaan passiivinen suhteessa yhteiskunnan tärkeimpiin toiminta-aloihin, mm. talouteen; 2) oikeus voi vaikuttaa yhdensuuntaisesti yhteiskuntakehityksen kanssa, mutta myös haitata yhteiskuntakehitystä; kummassakin tapauksessa oikeuden sosiaalinen vaikutus saattaa olla huomattava; 3) historiallisen kehityksen kuluessa oikeuden aktiivinen vastavaikutus luokkayhteiskunnan yhteiskunnallisiin suhteisiin kasvaa jatkuvasti, varsinkin silloin, kun yhteiskunta siirtyy kapitalistiseen kehitysvaiheeseensa; tämä johtuu siitä, että kapitalistinen tavaratalous vaatii luonnostaan laajasuuntaista oikeudellista sääntelyä ja luo edellytykset sille, että yhteiskunnallisten suhteiden oikeudellinen momentti selkiintyy täysin.

Juuri tätä marxismi tarkoittaakin käsitteellä »oikeuden suhteellinen itsenäisyys». Korostettakoon, että kyseessä on oikeuden itsenäisyys suhteessa yhteiskunnan sosiaalis-taloudelliseen perustaan, sillä voidaan puhua muistakin oikeuden suhteellisen itsenäisyyden puolista.

Engels kirjoitti, että valtion ilmaantuessa tapahtuu samaa kuin tavarakaupan ja myöhemmin rahakaupan vallitessa, nimittäin: »Uuden itsenäisen mahdin on kyllä suurin piirtein seurattava tuotannon liikuntaa, mutta se vaikuttaa vuorostaan tuotannon edellytyksiin ja kulkuun sille ominaisen, tarkemmin sanoen kerran saamansa ja vähitellen kehittyvän suhteellisen itsenäisyyden takia. Se on kahden erilaisen voiman, toisaalta taloudellisen liikunnan ja toisaalta mahdollisimman suureen itsenäisyyteen pyrkivän ja kerran liikkeelle saatetun sekä itsenäisesti liikkuvan uuden poliittisen mahdin vuorovaiikutusta. Taloudellinen liikunta raivaa suurin piirtein tien itselleen, mutta sen täytyy kokea myös vastavaiikutusta sen itsensä synnyttämän ja suhteellisen itsenäisyyden saaneen poliittisen liikunnan taholta... Samoin on oikeuden laita.»³⁶

Tietysti oikeuden ja valtion suhteellinen itsenäisyys suhteessa sosiaalistaloudelliseen perustaan liittyvät läheisesti toisiinsa. Valtion oikeudenluomistoiminta on näet valtion suhteellisen itsenäisyyden tärkeimpiä ilmaismuotoja, samalla kun oikeuden suhteellinen itsenäisyys riippuu paljolti valtion suhteellisen itsenäisyyden laajentamisesta. Joissakin tapauksissa oikeuden suhteellinen itsenäisyys saattaa perustua voittopuolisesti muihin tekijöihin, kuten uskuntoon, historiallisiin perinteisiin ym. (esim. muhamettilainen oikeus).

Huomautettakoon ohimennen, että teesi, jonka mukaan marxismi muka kieltää poliittisten ja oikeudellisten instituutioiden vaikutuksen taloudellisiin suhteisiin, esitettiin toistuvasti marxismin klassikkojen elinaikanakin. Vastatessaan näihin moitteisiin Engels kirjoitti, että tarvitsee vain silmäillä »'Pääomaa', esim. lukua työpäivästä, jossa osoitetaan, miten ratkaisevasti vaikuttaa lainsäädäntö»³⁷, varmistuakseen näiden syytteiden paikansapitämättömyydestä.

Marx ja Engels osoittivat teoksissaan konkreettisesti, millä tavoin oikeus kykenee edistämään sosiaalista ja taloudellista kehitystä. Erityisen suuren merkityksen he

antoivat vallankumouksellisten aikakausien säädöksille, jotka eivät ainoastaan vaikuttaneet taloudelliseen liikuntaan, vaan myös loivat sille suotuisat poliittiset olosuhteet ja laitokset.

Marx tähdensi monta kertaa, että kajoamattakin taloudellisten suhteiden varsinaiseen sisältöön oikeus edistää niiden kehitystä sääntelemällä ja järjestelemällä niitä. Hän puhui tuotantotavan suhteellisesta vapaudesta, »pelkästä mielivallasta ja pelkästä sattumasta»³⁸. Marxin lausunnoista seuraa, että mitä kehittyneempi oikeusmuoto on, sitä pysyvämpää on tämä vapaus ja sitä suuremmissa määrin sääntely ja järjestys auttavat tuotantotapaa tuomaan esiin mahdollisuutensa. Tässä mielessä paras oikeusmuoto on »positiivinen laki», ts. valtion oikeudenluomistoiminnassa syntyvä yleisnormi. Sen historiallinen vastakohta on pelkkä yhteiskunnallisten suhteiden uusiutuminen, joka johtaa perinnäistävän ja tradition muodostumiseen ja joka on tyypillinen »sekä tuotantoprosessin että sitä vastaavien yhteiskunnallisten suhteiden ollessa liikkumattomassa tilassa»³⁹.

Neuvostokirjallisuudessa on aivan oikein todettu, että oikeus saattaa tavallaan ennakoida uusia taloudellisia suhteita esiintyen tässä tapauksessa »esitaloudellisena tekijänä» (Marx). Kysymys on siitä, että oikeuden avulla luodaan tietyt ehdot, jotka vuorostaan edistävät uusien taloudellisten suhteiden kehittymistä. Ilman näitä ehtoja mainitut suhteet eivät voisi raivata itselleen tietä. Tosin tässäkään tapauksessa oikeus ei pysty aikaansaamaan millaisia ehtoja tahansa, vaan ainoastaan sellaiset, jotka ovat mahdollistuneet saavutetun sosiaalitaloudellisen kehitystason ansiosta (oikeus tavallaan kiihdyttää mahdollisuuden muuttumista todellisuudeksi). Oikeus käy tällöin niiden uusien taloudellisten suhteiden edellä, joihin lainsäätäjä tietoisesti pyrkii. Tämä ei tietysti tee mahdottomaksi sellaisia seuraamuksia, joita lainsäätäjä ei ole toivonut.

Muistettakoon myös, että olemme puhuneet oikeuden aktiivisesta vastavaikutuksesta niissä suhteissa, jotka vallitsevat yhteiskunnan talousjärjestelmän ja oikeudellisen päällysrakenteen, talouden ja oikeuden välillä. Jos taas tarkastellaan oikeuden vaikutusta muihin yhteiskuntaelämän puoliin, niin oikeuden vaikutusmahdollisuudet osoittautuvat paljon laajemmiksi. Useiden yhteis-

kunnallisten suhteiden synty ja kehitys perustuvat kokonaan oikeuteen.

Silmäänpistävin tapa, jolla oikeus voi jarruttaa taloudellista kehitystä, on niiden hallitsevien luokkien lainsäädäntötoiminta, joiden edut ovat joutuneet jyrkkään ristiriitaan yhteiskunnan kehitystarpeiden kanssa. Engels kirjoitti, että silloin kun valtiovalta vastustaa taloudellista kehitystä, »valtiovallasta tulee nykyoloissa ajan pitkään loppu jokaisen suuren kansan keskuudessa»⁴⁰.

Ei pidä kuitenkaan luulla, että oikeuden jarruttava vaikutus sosiaalis-taloudelliseen kehitykseen selittyy vain poliittisen vallan tahdonvaraisesta, tietoisesta toiminnasta. Se saattaa johtua myös eräistä spontaanisista prosesseista, esimerkiksi siitä, että tajunta jää väistämättömästi jälkeen yhteiskunnallisesta olemisesta. Vie aikansa, ennen kuin vallassa oleva luokka tiedostaa uudet sosiaalis-taloudelliset ilmiöt ja antaa niille luokkatahtonsa mukaisen oikeudellisen ilmaisun. Jos taas tämän luokan vallitsevat ideologiset käsitykset tai jotkin historialliset ennakkoluulot estävät uusien kehitysilmiöiden tiedostamista, niin kyseinen aikaväli voi venyä hyvinkin pitkäksi. Käytännössä tätä epäsuhdetta lievennetään, ainakin alkuaikoina, siten, että uusi ilmiö ahdetaan olemassaolevan oikeusmuodon puitteisiin, varsinkin kun kehittyneissä oikeusjärjestelmissä normi on luonteeltaan yleinen. Kuitenkin jo tämän menettelytavan välttämättömyys osoittaa, etteivät vanhat oikeuspuitteet oikein luonnu uuteen ilmiöön ja että ne alkavat väkisinkin jarruttaa tämän ilmiön kehitystä, ellei lainsäätäjä puutu ajallaan tai ei ainakaan liian myöhään asiaan. Eri asia on, että oikeus voi viime kädessä vain jarruttaa objektiivisia taloudellisia prosesseja, mutta ei pysäyttää niitä. Toisaalta vallankumouksellisimmankaan lainsäädännön avulla ei voida harpata välttämättömien kehitysvaiheiden yli.

2. OIKEUDEN LUOKKALUONNE

Oikeuden marxilainen materialistinen tarkastelutapa ei merkitse vain sitä, että oikeus tunnustetaan toissijaiseksi tuotantotapaan ja yhteiskunnan talousjärjestelmään nähden. Oikeuden luokkaluonteen toteaminen on yksi marxismin perusväittämiä.

Loogisesti katsoen oikeuden luokkaluonnetta koskeva väittäjä seuraa materialistisesta näkemyksestä historias-
ta ja yhteiskunnasta yleensä ja oikeudesta erityisesti. Marxin ja Engelsin materialististen oikeuskatsomusten muovautumisvaiheita tarkasteltaessa havaitaan kuitenkin myös käänteinen yhteys: se että he lähestyivät sen-
aikaista oikeutta, joka kaikkialla suojeli rikkaiden luok-
kaetuja ja etuoikeuksia, vallankumouksellisten asentei-
den pohjalta, johti heidät oikeuden materialistiseen tul-
kintaan. Nuoren Marxin teoksiin sisältyvän porvarillisen
oikeuden kriittis-vallankumouksellisen arvioinnin ohella
tapaamme tärkeitä väittämiä myös Engelsin ensimmäi-
sessä suuressa tutkielmassa »Työväenluokan asema Eng-
lannissa». »On päivänselvää, että koko lainsäädännön tar-
koituksena on lähinnä omistavien suojeleminen omista-
mattomia vastaan»⁴¹, Engels kirjoitti.

Erityisen selvästi teesi oikeuden, mm. porvarillisen
oikeuden, luokkaluonteesta esitettiin »Kommunistisessa
manifestissa», jossa Marx ja Engels kirjoittivat kohdistuen
sanansa porvarillisille vastustajilleen: »Oikeutenne on
vain laiksi korotettu luokkanne tahto, jonka sisältö riip-
puu luokkanne aineellisista elämänehdoista»⁴². Tämä on
epäilemättä marxismi-leninisin klassikkojen tärkeim-
piä lausuntoja oikeudesta. Kehitellessään Marxin ja
Engelsin ajatusta Lenin kirjoitti, että laki on »niiden
luokkien tahdon ilmaus, jotka ovat saavuttaneet voiton
ja joiden käsissä on valtiovalta»⁴³.

Oikeuden luokkaluonnetta koskevan teesin marxismi-
leninisin klassikot ulottivat paitsi lakiin, ts. oikeuteen
normien kokonaisuutena, myös muihin oikeuden raken-
netasoihin. He selvittivät oikeuden luokkaluonteen oi-
keussuhteen tasolla, sillä hallitsevan luokan tahdon ko-
rottaminen laiksi ei merkitse vain sitä, että tämä tahto
ilmaistaan lain muodossa, vaan myös sitä, että se ilmen-
tyy valtion pakkokeinoin suojelemisissa oikeussuhteissa.
Samaa teesiä he sovelsivat oikeudensoveltamisen, etenkin
porvarillisen oikeudenkäytön, luonnehdintaan. Riittää
kun palautetaan mieleen tunnettu väittäjä, jonka mu-
kaan porvarillisen lain soveltaminen on toisinaan vielä
epäinhimillisempää kuin itse laki. Tämä väittäjä ei
koske ainoastaan yksittäisiä tuomioistuinten päätöksiä,
vaan myös tietyssä mielessä tuomioistuinten käytäntöä ko-
konaisuudessaan, sen suhdetta moniin voimassa olevan

lainsäädännön instituutteihin ja normeihin. Asian ydin on se, että vaikka porvaristo alun perin tunnusti varauksettomasti lain ensisijaisuuden lain ja tuomioistuinkäytännön keskinäisessä suhteessa, niin myöhemmin, kapitalistisen yhteiskunnan kehittyessä, on tapahtunut olennainen korostussuhteiden muutos tuomioistuinkäytännön hyväksi. Pääsyynä tähän on ollut se, että ne myönnytykset, joita porvaristo on joutunut tekemään työväenliikkeelle, ovat tavallisesti saaneet ilmauksensa lainsäädännössä, ja tuomioistuinkäytännöstä on tullut se pääoman puolustuslinja, jonka avulla työväenluokan taistelemia lainsäädännöllisiä uudistuksia on voitu monessa suhteessa tehdä tehottomiksi tai olennaisesti huonontaa. Porvarillisessa teoriassa ja käytännössä yleistyivät laajasti sellaiset aatteet kuin tuomarin harkintavapaus, jota lain kirjain ei rajoita, ym.

Engels esitti selkeän arvioinnin edellä kuvatusta kehitystendenssistä. Luonnehtiessaan 1882 Saksan uusia lakeja hän kirjoitti: »Tuo on viheliäisyyden huippu. Kaikki Preussin lain sikamaisuudet yhtyneinä Code Napoléonin konnuuksiin ilman tämän ansiopuolia. Tuomarille on myönnetty kaikessa ratkaisuvapaus, häntä ei sido mikään järjestyssääntöä lukuun ottamatta, joten poliittisissa jutuissa hänen päätöksensä tulee tietysti olemaan ja on hänen 'vapaan harkintansa' varassa. Tuomarista tulee siten siinä tilanteessa, joka vallitsee kaikkialla Saksassa, väistämättömästi toimeenpanovallan virkamies ja poliisin tahdon toteuttaja.»⁴⁴ Tämä jyrkkäsanainen luonnehdinta pitää monessa suhteessa paikkansa nykyäänkin arvioitaessa »tuomarin ja hallintomiehen harkintavapautta» koskevia oppeja, jotka ovat yleistyneet laajasti länsimaissa.

Oikeuden objektiivinen ja subjektiivinen luokkaluonne. Marxilaiselta kannalta katsoen oikeuden luokkaluonne on monivivahteinen ilmiö, jonka eri puolet nivoutuvat toisiinsa. Erästä oikeuden luokkaluonteen aspektia voidaan tietyissä mielessä kutsua oikeuden objektiiviseksi luokkasidonnaisuudeksi. Luokkayhteiskunnan tuotantosuhteiden tärkein erikoispiirre ilmenee siinä, että nämä tuotantosuhteet, sikäli kuin ne perustuvat eri ihmisryhmien erilaiseen suhteeseen tuotantovälineisiin, ottavat väistämättömästi luokkasuhteiden (aivan samoin kuin omistussuhteiden) muodon. Tästä johtuu, että oikeus,

joka heijastaa ja vakiinnuttaa tuotantosuhteita (säätelämällä niitä tyypillisiä tahtoperäisiä sosiaalis-taloudellisia suhteita, joiden yhteissummasta kasvavatkin esiin tuotantosuhteet), ilmentää tuotantosuhteiden erikoisluonnetta luokkasuhteina. Tällöin ilmaisumuodot saattavat vaihdella: toisinaan tuotantosuhteiden luokkaluonne ilmaistaan suoraan ja avoimesti, toisinaan sitä peitellään eli Marxin sanontaa käyttääksemme fetissoidaan. Jälkimmäinen menettelytapa on tyypillistä kapitalistiselle yhteiskuntataloudelliselle muodostumalle.

Toinen aspekti, jota (taaskin tietyn varauksin) voidaan kutsua oikeuden subjektiiviseksi luokkasidonnaisuudeksi, on yhteydessä siihen, että oikeus ei kasva välittömästi tuotantosuhteiden rakenteesta. Yhteiskunnan talousjärjestelmän ja oikeuden välillä on näet poliittinen valta, joka muuntaa sosiaalisen oikeudelliseksi. Tietysti tämä poliittisen vallan toiminta määräytyy aina (vaihtelevassa määrin) sosiaalis-taloudellisista tekijöistä. Poliittisella vallalla on silti sosiaalis-taloudellisen määrännäisyyden puitteissa tarpeeksi paljon valinnanvaraa. Koska poliittinen valta on taloudellisesti hallitsevan luokan valtaa, valintavapautta käytetään ensi sijassa ja pääasiassa tämän luokan konkreettisten etujen ilmaisemiseksi oikeudessa mahdollisimman laajasti, tosin sikäli, mikäli vallitseva poliittinen tilanne antaa myöten.

Mainittakoon eräs asiaa valaiseva esimerkki. Porvarillinen oikeus tulee aina ilmaisemaan ja suojelemaan sellaista asiaintilaa, jolloin kapitalistit voivat anastaa maksamatta jätetyn vieraan työn tuloksia, sillä muuten porvarillinen oikeus lakkaisi olemasta oma itsensä. Yksi tehokas tapa anastaa maksamatta jätetyn työn tuloksia on työpäivän pidentäminen. Kuten Marx totesi, tavaravaihdon luonne ei aseta mitään rajoja (tietysti luonnollisia rajoja lukuun ottamatta) työpäivälle eikä siis lisätyölle. Työpäivä voidaan määritellä, mutta sinänsä se on määrittelemätön suure. »Kapitalisti pitää kiinni ostajanoikeudestaan koettaessaan tehdä työpäivän niin pitkäksi kuin mahdollista ja jos suinkin mahdollista niin yhdestä työpäivästä kaksi. Toisaalta... työmies pitää kiinni oikeudestaan myyjänä koettaessaan rajoittaa työpäivän määrättyyn normaalipituuteen. Tässä on siis ristiriita, oikeus oikeutta vastassa, ja molemmissa on yhtäläillä tavaravaihdon lain sinetti. Yhtäläisten oikeuk-

sien yhteentörmäyksen ratkaisee voima.»⁴⁵ Silloin astuukin kuvaan »oikeuden subjektiivinen luokkasidonnaisuus». Alun perin porvarillinen valtio kieltäytyi ylipäänsä säännöstelemästä työpäivää (voima oli kapitalistin puolella, ja hän saneli työläiselle orjuuttavat ehdot). Myöhemmin se sääti työpäivän enimmäispituuden ja kehittyneiden maiden työväenluokan pitkällisen taistelun pakottamana suostui lyhentämään työpäivää. Vasta 1900-luvulla, sosialistisen valtion syntymisen jälkeen, johtavissa kapitalistisissa maissa säädettiin 8-tuntinen työpäivä.⁴⁶ Mikä esti porvarillista valtiota ja oikeutta tekemästä sitä aikaisemmin? Ilmeisesti se, mitä edellä nimitimme subjektiiviseksi luokkasidonnaisuudeksi. Mikä pakotti kuitenkin ne tekemään sen? Proletariaatin luokkataistelun kehitystaso.

Seuraavassa toinen esimerkki, tällä kertaa julkisen oikeuden alalta. Johtavien kapitalististen maiden vaalioikeus ei tällä hetkellä juuri tunne sanottavia rajoituksia, joiden avulla laajat joukot syrjäytetään vaaleista. Tähän on kuitenkin päästy vasta viime aikoina. Työväenluokka ja sen liittolaiset saivat taistella vuosikymmeniä, ennen kuin porvarillisen lainsäädännön suosimat lukuisat rajoitukset poistettiin. Suotta ei 1800-luvun porvarillista valtiota sanota sensusvaltioksi. Tämä luonnehdinta pitää huomattavassa määrin paikkansa myös meidän vuosisatamme alkupuoliskon kohdalla. Oliko tällainen asiaintila lainmukainen silloin saavutetun yhteiskunnallisen kehitystason kannalta? Todennäköisesti ei ollut. Palautettakoon mieleen, että vuoden 1793 Ranskan perustuslaki myönsi äänestyoikeuden kaikille 21 vuotta täyttäneille miehille, ts. luopui rakentamasta vaalioikeutta varallisuussensuksen pohjalle, kuten maan aikaisempi ja monet myöhemmät perustuslait tekivät. Tästä seuraa, että vaikka tunnustettaisiinkin, että »sensusvaltio» aiemmin vastasi eräissä suhteissa yhteiskunnallisen tajunnan kehitystasoa (jakobiinit enempiä kuin myöhemmin chartistit Englannissa eivät edes herättäneet kysymystä äänestyoikeuden myöntämisestä naisille), niin siinäkin tapauksessa sensusvaltion perussyynä oli oikeuden subjektiivinen luokkasidonnaisuus ja syynä porvariston asteittaiseen luopumiseen sensusvaltiosta proletariaatin sitkeä luokkataistelu poliittisten oikeuksiensa puolesta.

Mainittakoon myös sellainen (etenkin porvarillisen oikeuden varhaiselle kehitysvaiheelle tyypillinen) subjektiivisen luokkasidonnaisuuden ilmenemismuoto kuin eräiden tärkeiden yhteiskunnallisten toiminta-alojen sääntelemättä jättäminen tai niiden osittainen ja tarkoituksellisen epätarkka oikeudellinen sääntely. Muistettakoon, että työ sopimukselle, josta myöhemmin kehittyi työoikeuden laaja osa-alue, Code Napoléon omisti kaiken kaikkiaan kaksi artiklaa ja Saksan siviililaki 20 pykälää. Tällä tavoin kapitalistille turvattiin mahdollisimman suuri vapaus, niin että hän taloudellisesti voimakkaampana osapuolena saattoi sanella työläiselle orjuuttavia ehtoja riistääkseen häntä. Sen vuoksi marxismen klassikot suhtautuivat myönteisesti tehdaslainsäädännön kehittämiseen, koska se oli yksi tapa parantaa jonkin verran työväenluokan työehtoja. Marx kirjoitti Engelsille elokuussa 1863: »Englantia käsittelevän kirjasi ilmestyttyä on nyt vihdoinkin julkaistu lasten työehtoja tutkivan valiokunnan toinen raportti. Siitä käy ilmi, että kaikki ne iljettävyudet, jotka on karkotettu eräiltä teollisuuden aloilta tehdaslainsäädännön avulla, ovat uudella voimalla rynnistäneet vapaille aloille.»⁴⁷ Vapailta aloilla Marx tarkoitti niitä aloja, jotka eivät kuuluneet asianomaisen oikeudellisen sääntelyn piiriin.

Tuskin lienee ainoatakaan oikeuden alaa, jolta marxismen klassikot eivät olisi esittäneet valaisevia esimerkkejä siitä, kuinka laki suojelee kapitalistien luokkaetuja, vaikka se olisi ristiriidassa jonkin yhteiskunnallisten suhteiden osa-alueen objektiivisten kehitystarpeiden kanssa. Paljastaessaan pääoman poliittisen vallan luokkaluonteen Marx, Engels ja Lenin mainitsivat esimerkkejä porvarillisen valtio-, hallinto- ja prosessioikeuden alalta. Luonnehtiessaan porvarillisten tuotantosuhteiden ja vieraan maksamatta jätetyn työn omaksi luokkaolemusta he koskettelivat siviilioikeutta, työväenlainsäädäntöä ja maa-oikeutta. Heidän näkökentässään oli myös perheoikeus ja vielä suuremmassa määrin perintöoikeus, jota he tarkastelivat keinona säilyttää, koota ja siirtää pääomia sukupolvelta toiselle.

Oikeudellisen fetisismien kritiikkiä. Marxin oikeudelliseen fetisismiin kohdistamalla kritiikillä on erittäin suuri merkitys porvarillisen oikeuden luokkaluonteen paljastamisessa. Myös oikeudellinen fetisismi on oikeudelli-

sen maailmankatsomuksen seuraus ja sen ilmenemismuoto (kyseessä on maailmankatsomus, joka ei mene yhteiskunnallisten suhteiden juridista puolta pitemmälle). Koska porvarilliselle oikeudelle on ominaista oikeusmuodon ja monien tärkeiden yhteiskunnallisten suhteiden sosiaalisen sisällön välinen epäsuhde, niin näiden yhteiskunnallisten suhteiden puhtaasti oikeudellinen tarkastelu ei anna niistä oikeaa kuvaa eikä paljasta niiden todellista sosiaalista luonnetta. Kyseessä ovat lähinnä ne suhteet, joista muodostuu kapitalistinen riistoprosessi. Oikeudellisesti ne ovat tasa-arvoisten osapuolten välisiä suhteita, mutta tosiasiallisesti taloudelliseen pakotukseen perustuvia eriarvoisuussuhteita, joiden osapuolet ovat tuotantovälineiden omistaja ja henkilö, joka ei omista mitään paitsi työvoimansa.

Seuraavassa esimerkki, joka osoittaa, miten oikeusmuoto voi verhota todellisen sosiaalis-taloudellisen suhteen perusolemuksen, sen ytimen. Kyseessä on yksityisomistusoikeus. Toteuttaakseen kapitalistisen omistusoikeutensa kapitalisti tarvitsee tiettyjä legaalisia kelpoisuuksia. Nämä lankeavat yhteen niiden kelpoisuuksien kanssa, jotka yksinkertainen tavaranomistaja tarvitsee toteuttaakseen omistusoikeutensa oikeutena oman työnsä tuotteen haltuunottoon. Tavarantuotannon ja tuotantovälineiden yksityisomistuksen vallitessa tavaran myynti edellyttää sekä tuottavalta pientavaranomistajalta että kapitalistiselta omistajalta oikeusmuodoltaan samanlaisia kelpoisuuksia, nimittäin hallinta-, käyttö- ja määräämisoikeutta, joiden turvin omistaja toteuttaa valtansa tavaraansa nähden sen »luontaisessa olomuodossa». Omistuksen oikeudellinen sääntely saa siten jokseenkin abstraktisia piirteitä, jotka ilmentävät tavarantuotannon yleisehtoja sen koko kehityksen aikana. »Tämä oikeus pysyy voimassa niin alussa, jolloin tuote on tuottajan oma ja jolloin tämä voi rikastua vain oman työnsä avulla vaihtaen vastikkeita toisiin, kuin kapitalismin aikakaudellakin, jolloin yhteiskunnallinen rikkaus tulee yhä enenevässä määrin niiden omaksi, joilla on tilaisuus anastaa jatkuvasti itselleen toisten maksamatta jätetty työ»⁴⁸, Marx totesi.

Jos siis tarkastellaan omistusoikeutta hallinnan, käytön ja määräämisen yleisilmauksena, niin osoittautuu, että todellinen yhteiskunnallinen eriarvoisuus eli laa-

dulliset sosiaalis-taloudelliset eroavuudet tuotantovälineiden kapitalistisen yksityisomistuksen ja työntekijän nauttiman kulutusesineiden omistusoikeuden välillä hälvenevät ja kapitalistisen omistuksen peruselementti, oikeus toisten maksamatta jätetyn työn anastamiseen, häviää kokonaan. Juuri näin rakentuukin porvarillinen laki. Samaten rikkaiden etuoikeudet on verhottu muodollisella tasavertaisuudella lain edessä, sopimusvapaudella yms.

Oikeudellisella fetisismillä on objektiiviset syynsä. Historiallisesti katsoen se on eräs tapa kieltää säätylaitoksen, aateliston taloudellisten ym. etuoikeuksien suoranainen oikeudellinen vakiinnuttaminen esiporvarillisessa yhteiskunnassa. Vastustaessaan aateliston etuoikeuksia porvaristo julistaa tasa-arvoisuuden periaatetta. Kapitalistiset suhteet ovat kuitenkin senlaatuaisia, että tuo tasa-arvoisuus rajoittuu vain muodolliseen yhdenvertaisuuteen, joka transponoidaan sosiaalis-taloudelliseen ja siis myös poliittiseen eriarvoisuuteen perustuvien suhteiden järjestelmään. Olennainen merkitys on seuraavilla Marxin ja Engelsin tähdentämällä oikeuden erikoispiirteillä: a) pitkälle kehitetty laki vakiinnuttaa hallitsevan luokan tahdon »kaikkia sitovien ehtojen muodossa»⁴⁹; b) lain täytyy tehdä tämä tahto riippumattomaksi »kunkin erillisen yksilön henkilökohtaisesta mielihallasta»⁵⁰, ja vihdoin tämän vuoksi c) oikeus ilmenee saman mittapuun soveltamisena ihmisiin ja suhteisiin, jotka todellisuudessa ovat sosiaalisesti eriarvoisia. Viimeksi mainittua väittämää Marx kehittäeli »Gothan ohjelman arvostelussa»⁵¹.

Jokaiselle oikeustyypille on ominaista tietty fetisointi. Se johtuu oikeuden muodollis-abstraktisesta rakenteesta. Oikeusnormit eivät normiluonteensa vuoksi voi heijastaa kaikkea asianomaisten yhteiskunnallisten suhteiden moninaisuutta. Oikeusnormi on näiden suhteiden erilaisten määrällisten ja laadullisten ominaisuuksien yksiulotteista heijastumaa. Tätä oikeuden erikoisuutta sanotaan »sosiaaliseksi tunnottomuudeksi»⁵². Kapitalistisessa oikeudessa sosiaalinen tunnottomuus moninkertaistuu, mikä johtuu niiden oikeussuhteiden erikoislaadusta, joissa kapitalistinen tuotanto ja vaihto toteutuvat, sekä oikeuden subjektiivisesta luokkasidonnaisuudesta. Toisin sanoen objektiiviseen vinoutumaan kytkeytyy

subjektiivinen. Olisi väärin syyttää porvarillista lainsäätäjää ja porvarillista ideologiaa siitä, että ne ovat varta vasten keksineet sosiaalis-taloudellisen sisällön ja oikeusmuodon välisen epäsuhteen, se olisi asian yksinkertaistamista. Sen sijaan moite, että ne ovat pitkään ja aktiivisesti käyttäneet tätä ilmiötä porvarillisen oikeuden luokkaluonteen naamioimiseksi, on täysin aiheellinen. Marxismi paljasti tuon kapitalismin puolustelumuodon ja arvosteli sitä jyrkästi. Yksi »Pääoman» perusajatuksia on osoittaa, miten tavaranvaihdon ulkoiset muodot kätkevät taaksensa ihmisen harjoittamaan toisen ihmisen riistoon perustuvat suhteet ja miten yksityisomistusoikeuden takana piilee oikeus maksamatta jätetyn vieraan työn anastamiseen. Lenin arvosteli oikeudellista fetisismiä useaan otteeseen siitä, että tämä siirtää pääomalle hankalat ongelmat sosiaalis-taloudelliselta alalta puhtaasti oikeudelliselle alalle ja naamioi porvarillisessa yhteiskunnassa vallitsevan sosiaalisen eriarvoisuuden ja luokka-antagonismit oikeusmuodon taakse.⁵³

Tämänkaltaisessa kapitalististen suhteiden puolustelussa piilee kuitenkin eräs sisäinen ristiriita. Historiallisista syistä sekä porvarillisen oikeuden ideologisesta tehtävästä johtuu, että siinä käsitteistössä, jonka avulla kapitalistiset riistosuhteet naamioidaan oikeusmuodon taakse, porvarillinen oikeus joutuu erottamaan sellaiset käsitteet kuin tasa-arvoisuus, vapaus ja yhteishyvä. Tämä merkitsee, että porvarillinen oikeus pyrkii peittelemään todellisten suhteiden luokkasisältöä sellaistenkin käsitteiden avulla, jotka pohjimmaltaan ovat luokka-kohtaisten etuoikeuksien kieltämistä. Silloin »proletaarit ottavat porvariston sanasta kiinni» (Engels)⁵⁴.!

Luokkataistelun tulosten heijastuminen oikeudessa. Oikeuden luokkasidonnaisuus ilmenee myös siinä, että oikeus heijastaa luokkataistelun kulkua ja tuloksia. Marxisin klassikot selvittivät oikeuden po. sosiaalisen aspektin käyttäen esimerkkinä porvarillista oikeutta sekä työväenluokan ja kapitalistien välistä luokkavastakohtaa. Tämä oikeuden aspekti ilmenee muinakin historian kausina, kuten marxismin klassikot korostivat, ja muiden yhteiskuntaluokkien yhteentörmäyksissä, joskaan ei yhtä selvästi ja laajasti.

Luonnehtiessaan eräässä viimeisessä kirjeessään Napoleonin siviililakikokoelmaa Engels esitti ajatuksen,

että vain kapitalistisen yhteiskunnan alkukaudella porvarillinen oikeus saattoi olla »yhden luokan herruuden karkea, lieventämätön, väärentämätön ilmentymä»⁵⁵. Myöhemmin porvarillinen oikeus joutui Engelsin mukaan »joka päivä kokemaan kaikenlaisia lievennyksiä proletariaatin kasvavan voiman vaikutuksesta»⁵⁶.

Porvarillisen oikeuden koko historia on samalla työväenluokan taloudellisten, sosiaalisten ja poliittisten vaatimustensa toteuttamiseksi käymän taistelun historiaa, ts. oikeusalalla käytyä luokkataistelua. Luonnehtiessaan tätä taistelua Marx huomautti, että monet työväenluokan oikeutetuista vaatimuksista voidaan toteuttaa vain »muuttamalla *yhteiskunnallinen tajunta yhteiskunnalliseksi voimaksi*. Vallitsevissa olosuhteissa siihen voidaan päästä ainoastaan valtiovallan soveltamien *yleisten lakien* avulla. Se että työväenluokka vie käytäntöön tällaisia lakeja, ei suinkaan lujita hallituksen valtaa. Päinvastoin, työväenluokka muuttaa sen vallan, jota nyt käytetään sitä vastaan, omaksi välikappaleekseen, se saavuttaa yleisen säädöksen avulla sen, mitä ei voida saavuttaa lukuisien erillisten yksilöllisten ponnistusten tietä.»⁵⁷

Lenin tähdensi toistuvasti oikeuden piirissä käytävän luokkataistelun merkitystä. Hän arvosteli niitä, jotka eivät ymmärtäneet, että perustuslaki on yksi luokkataistelun muoto. »Perustuslain olemuksena on se, että valtakunnan peruslait yleensä ja lait, jotka koskevat oikeutta valita edustajia edustuslaitoksiin, näiden toimivaltaa ym., heijastavat todellista voimasuhdetta luokkataistelussa.»⁵⁸

Jo 1800-luvun lopulla Engels pani merkille työväenluokan tiettyjä saavutuksia taistelussa, jota se kävi omien vaatimustensa läpiviemiseksi oikeustasolla. 1900-luvulla työväenluokka on pakottanut porvarillisen valtion vielä huomattavampiin lainsäädännöllisiin myönnytyksiin. Tämä kehitys ei ole suinkaan ollut tasaista ja suoraviivaista eteenpäinmenoa, vaan siinä on esiintynyt niin nousukuin laskukausiakin, jolloin demokraattiset lainsäädännölliset uudistukset ovat saaneet väistyä taantumuksellisten vastauudistusten tieltä. Silti monet niistä työtekevien saavutuksista, jotka ovat saaneet ilmauksensa porvarillisessa oikeudessa, ovat käyneet luonteeltaan peruuttamattomiksi. Tämä selittyy siitä, että Lokakuun suuri sosialistinen vallankumous ja sosialistisen maail-

manjärjestelmän muodostuminen fasismin murskaamiseen päättyneen toisen maailmansodan jälkeen ovat perin pohjin muuttaneet maailmantilanteen ja pakottaneet kapitalismin mukautumaan uusiin olosuhteisiin, mm. osittaisten uudistusten ja lainsäädännöllisten myönnytysten tietä.

Edellä sanotun valossa väite, että porvarillisessa yhteiskunnassa oikeus on yksinomaan hallitsevan luokan tahdon ilmausta, merkitsisi samaa kuin väite, että proletariaatin ja kaikkien työtätekevien puolitoista vuosisataa kestänyt luokkataistelu ei ole vaikuttanut porvarillisen yhteiskunnan oikeusjärjestelmään eikä sen oikeussuhteisiin.

Se varsin tärkeä seikka, että hallitseva luokka suostuu oikeudellisiin myönnytyksiin taloudellisen ja poliittisen herruutensa säilyttämiseksi, pitäen silmällä »myönnytyksiä vähäpätöisessä, tärkeän säilyttämistä»⁵⁹, ei anna aiheutta väittää, että asianomaiset oikeusnormit ovat viime kädessä hallitsevan luokan tahdon ja etujen ilmausta ja tässä mielessä subjektiivisesti luokkasidonnaisia. Edellä esitimme Marxin toteamuksen, että viemällä läpi tällaisia lakeja työväenluokka ei suinkaan lujita hallituksen valtaa, vaan päinvastoin muuttaa omaksi välikappaleekseen sen vallan, jota nyt käytetään työväenluokkaa vastaan. Olisi ongelman yksinkertaistamista nähdä porvarillisen oikeuden jokaisessa normissa kapitalistien luokkaetujen suoranaista ilmausta. Tätä mittapuuta ei voida soveltaa työväenluokan vaatimuksia laillistaviin normeihin eikä edes niihin yleissosiaalisiin normeihin, jotka ilmaisevat eräitä sivistisyhteiskunnalle tyypillisiä yhteiselämän sääntöjä ja jotka tässä mielessä eivät ole luokkasidonnaisia. Kyseinen mittapuu ei ole sovellettavissa myöskään eräisiin oikeusteknisiin normeihin.

Eri asia on, ettei porvarillinen oikeus (kuten muukaan oikeus) ole pelkkä normien kokonaisuus, vaan yhtenäinen funktionaalinen järjestelmä, jota tietyt yleiset periaatteet ja käsitykset hallitsevat. Järjestelmänä porvarillinen oikeus on aina luokkasidonnainen, ja tämä seikka painaa väistämättömästi leimansa myös niihin normeihin (ja näiden soveltamiseen), jotka itsessään tai geneettisesti eivät liity kapitalistien varsinaisiin luokkaetuihin.⁶⁰ Oikeus on ollut ja on edelleen taloudellisesti ja poliittisesti hallitsevan luokan ase. Tässä mieles-

sä luokkataistelun tulosten heijastuminen porvarillisessa oikeudessa ei muuta sen luokkaolemusta. Vain porvarillisen oikeuden muoto ja menettelytavat saattavat muuttua.

Marxismen klassikot pitivät oikeutta luokkataistelun näyttämönä. He vastustivat aina reformistista väittämää, jonka mukaan kapitalistiset yhteiskunnalliset suhteet voidaan oikeuden avulla muuttaa sosialistisiksi suhteiksi. Tällaista lähestymistapaa Engels kutsui ironisesti oikeussosialismiksi. Eritellessään kriittisesti oikeussosialismin edustajan A. Mengerin oppia, jonka mukaan oikeuden avulla tapahtuva kapitalismin asteittainen muuttaminen sosialismiksi tekee muka työväenluokan vallankumouksen tarpeettomaksi, Engels kirjoitti: »Jonkin luokan yleiseduista johtuvat vaatimukset voidaan toteuttaa vain siten, että tämä luokka ottaa poliittisen vallan käsiinsä ja korottaa vaatimuksensa yleispäteviksi laeiksi.»⁶¹ Ei ole sattuma, että Engels aloitti artikkelinsa »Oikeussosialismi» (josta lainaus on peräisin) porvarillisen juridisen maailmankatsomuksen arvostelusta. Oikeussosialismin ja juridisen maailmankatsomuksen välillä vallitsee suora yhteys. Idealistiselta pohjalta lähtevä juridinen maailmankatsomus julistaa oikeuden yhteiskuntajärjestelmän alkuperusteeiksi. Oikeussosialismi edustaa yhtä idealistista näkemystä, että oikeus muuttaa kapitalistiset suhteet sosialistisiksi suhteiksi. Myös Lenin vastusti leppymättömästi kaikkia oikeussosialismin ilmentymiä. Hän arvosteli niitä sosiaalidemokraatteja, jotka puolustellessaan porvarillista oikeusjärjestystä »luulevat sosialismin mahtuvan tuon oikeusjärjestyksen puitteisiin»⁶².

Yhtä jyrkästi marxismi-leninismen klassikot arvostelivat sitä, mitä Lenin sanoi puolianarkistiseksi (taikka anarkismia liehakoimaan taipuvaiseksi) vallankumouksellisuudeksi⁶³ ja mikä nykyään esittäytyy gauchismiin, vasemmistoradikalismiin, uusvasemmistolaisten ym. tunnuksin. Tätä asennoitumistapaa edustavat ideologit kieltävät työtätekevien joukkojen oikeudellisten saavutusten merkityksen ja vastustavat oikeudellisia taistelukeinoja kapitalismin poliittista järjestelmää vastaan. He katsovat, että oikeudellisten keinojen ja menetelmien käyttö vain yhdentää työtätekeviä joukkoja tähän järjestelmään (establishment) ja alistaa siten palvelemaan sen

etuja. Nämä ideologit (vaikka eräät heistä julistautuvatkin marxilaisiksi) ovat ilmeisesti unohtaneet Marxin ohjeen Väliaikaisen keskusneuvoston valtuutetuille: tämän ohjeen mukaan se, että työtätekevät pyrkivät omien etujensa mukaisten lakien voimaansaattamiseen, ei suinkaan vakaannuta eikä liioin lujita kapitalistien poliittista herruutta.⁶⁴ Marxilainen käsittää tällaisten lakien säätämisen vallankumoukselliseksi teoksi, joka kuvastaa uuden taistelua vanhaa vastaan ja joka lujittaa työväenluokan asemia sen taloudellisessa, poliittisessa ja ideologisessa taistelussa pääomaa vastaan.

Marxiin ja Engelsiin liittyen Lenin paljasti teoksaan »Vasemmistolaisuus lastentautina kommunismissa» puolianarkistisen vallankumouksellisuuden kestämyyden niin strategisessa kuin taktisessakin suhteessa. »Niin kauan kuin ette vielä pysty hajottamaan porvarillista parlamenttia ja muunlaisia taantumuksellisia laitoksia, teidän *velvollisuutenne* on toimia niissä»,⁶⁵ Lenin kirjoitti. Leninin sanoja mukaillen voidaan väittää, että niin kauan kuin kapitalististen maiden työtätekevät ei voi korvata porvarillista oikeutta uudentyyppisellä, sosialistisella oikeudella (tämä käy mahdolliseksi vasta silloin, kun työtätekevät ottavat poliittisen vallan käsiinsä), heidän velvollisuutensa on toimia »porvarillisen oikeuden sisällä», ts. ajaa vaatimuksiaan oikeustasolla mahdollisimman pitkälle.

¶ Nykypäivien kommunistisen ja työväenliikkeen käytäntö osoittaa, että marxismi-leninisin klassikkojen oikeusosialismista ja anarkistisesta oikeusnihilismistä esittämällä kritiikillä on nykyään yhtä suuri merkitys kuin monia vuosia sitten.

Porvarillisen laillisuuden luokkarajat. Edellä tarkastelimme porvarillisen oikeuden piirissä käytävää luokkataistelua niiden myönteisten tulosten kannalta, jotka työväenluokka on saavuttanut tässä taistelussa. Siinä on kuitenkin havaittavissa toinenkin trendi, nimittäin kapitalistien pyrkimys säilyttää oikeudelliset asemansa ja vahvistaa niitä sekä mahdollisuuksien mukaan mitätöidä työtätekeville tehdyt lainsäädännölliset myönnytykset.

Tämän päämäärän saavuttamiseksi monopoliporvaristo käyttää useita ei-oikeudellisia keinoja. Silti taantumuksellinen lainsäädäntö, joka kohdistuu mm. työ-

väenluokkaa ja ammattiyhdistyksiä vastaan, on edelleen porvariston erittäin tärkeä taistelukeino. Porvarillisen yhteiskunnan historia tarjoaa runsaasti esimerkkejä siitä, että demokraattiset lainsäädännölliset uudistukset ovat työväenliikkeen laskukausina vaihtuneet taantumukselliseksi vastaudistuksiksi. Imperialistista porvaristoa ei liikuta se, että työtätekevien taistelemien oikeuksien lainsäädännöllinen kaventaminen saa väistämättömästi ns. oikeutta loukkaavan lainsäädännön muodon. Tämä merkitsee sitä, että kapitalistien ahtaiden luokkaetujen suojelemiseksi laki (esim. rasistinen lainsäädäntö) uhmaa yleisesti tunnustettuja demokraattisia ja perustuslaillisia periaatteita, jopa sivilisaation alkeissääntöjäkin. Oikeutta loukkaava lainsäädäntö on oikeuden subjektiivisen luokkasidonnaisuuden räikeimpiä ilmenemismuotoja. Se on yritys huonontaa lain avulla olemukseltaan peruuttamattomia sosiaalisia parannuksia, jotka ovat tulosta pitkästä ja monimutkaisesta sosiaalis-poliittisesta ja taloudellisesta kehityksestä. Marx ja Engels eivät käyttäneet termiä oikeutta loukkaava lainsäädäntö. Se ilmaantui marxilaiseen kirjallisuuteen vasta toisen maailmansodan jälkeen. He ilmaisivat kuitenkin tämän käsitteen tarpeeksi selvästi. Palautettakoon mieliin Marxin sanat laittomuudesta, joka »saa omat lainsäätäjänsä». ⁶⁶

Jos Marxin ja Engelsin aikoihin tämä ongelma oli sikäli kärkevä, että he koskettelivat sitä useaan otteeseen, niin imperialismin ja kapitalismin yleisen kriisin kaudella se tuli vielä ajankohtaisemmaksi. Fasismi kärjisti sen äärimmilleen. Fasismin luhistumisen jälkeenkin oikeutta loukkaavan lainsäädännön ongelma on säilyttänyt ajankohtaisuutensa. Syynä siihen on imperialistisen porvariston leppymätön taisteluasenne demokratiaa vastaan, sen pyrkimys mitätöidä ne myönnytykset, joihin työtätekevät ovat sen pakottaneet ja joita se pitää vain väliaikaisina, vaikka ne itse asiassa kuvastavat peruuttamattomia prosesseja. Tietoisenä siitä, ettei nykyajan henkinen ilmasto suosi demokratianvastaisia pyrkimyksiä, taantumukselliset piirit koettavat kaventaa demokratiaa mahdollisimman paljon laillisin keinoin, noudattaen mahdollisuuksien mukaan oikeudellista menettelytapaa. Tämä seikka kärjistää oikeutta loukkaavan lainsäädännön ongelmaa. Oikeutta loukkaavaa lainsäädäntöä ei ole vain perustuslakia vastaan sotiva säädös, vaan

myös sellainen säädös, joka muodollis-juridiselta kannalta katsoen saattaa olla moitteeton, mutta joka siitä huolimatta loukkaa demokratian tietyllä historiallisella kehitystasolla saavutettuja kansalaisten ja heidän organisaatioidensa oikeuksia ja vapauksia.

Se että marxismi arvostelee oikeutta loukkaavaa lainsäädäntöä pitäen sitä tuloksena pääoman poliittisesta herruudesta luokka-antagonistisen yhteiskunnan oloissa, ei suinkaan merkitse lainmuodon arvostelua sellaisenaan. Lainmuodon väärinkäyttöön ei ole syytä itse lainmuoto, kuten eräät länsimaiset teoretikot naiivisti luulevat, vaan ne yhteiskunnalliset voimat, jotka ovat monopolisoineet itselleen oikeudenluomisen. Oikeutta loukkaava lainsäädäntö ei ole lainmuodon, oikeuslähteiden tai lain ja oikeudenkäytön keskinäisen suhteen ongelma, vaan voittopuolisesti sosiaalis-poliittinen ongelma. Sitä ei ratkaista siirtämällä painopistettä laista tuomarioikeuteen eikä muiden laillisuusperiaatteen vaarallisten modifikaatioiden avulla. Sen ratkaisee työtätekevien, yhteiskunnan edistyksellisten voimien taistelu yhteiskuntaelämän kaikkien alueiden, mm. valtion oikeudenluomistoinnin, demokratioinnin puolesta.

Oikeus ei ole ainoa keino porvariston, varsinkin imperialistisen porvariston, luokkaherruuden toteuttamiseksi. Niin tärkeä ja välttämätön kuin oikeus onkin, se on vain yksi niistä välineistä, jotka turvaavat kapitalistiluokan taloudellisen ja poliittisen vallan. Tämän välineen ominaispaino kasvaa silloin, kun kapitalistinen järjestelmä jossakin maassa pysyy suhteellisen vakaana, ja päinvastoin laskee sosiaalis-taloudellisten ristiriitojen ja luokka-antagonismien kärjistymisen myötä. Tällaista »laskua» marxismi-leninismi ymmärtääkin käsitteellä »porvarillisen oikeusjärjestyksen kriisi».

Jo nuori Marx kiinnitti huomiota siihen, että porvarin suhtautuminen oikeuteen on kaksinainen: toisaalta porvari on kiinnostunut oikeuden ja yhteiskuntaelämän oikeusperiaatteiden kehittämisestä⁶⁷, toisaalta porvarin kunnioitus oikeutta kohtaan haihtuu kuin tuhka tuuleen heti kun oikeus asettuu poikkiteloin yksityisedun tielle. »Omanvoitonpyynnin pelko tähyilee, laskelmoi ja aprikoi mahdollisimman huolellisesti, miten vastustaja saattaa käyttää hyväkseen oikeuden maaperää, jolle on pakko astua (välttämätön paha) silloin kun ollaan tekemisissä

vastustajan kanssa, ja koetetaan harkituin vastavedoin ennättää vastustajan toimien edelle. Tällöin törmätään itse oikeuteen, joka estää yksityisetujen hillitsemätöntä ajamista, ja oikeus arvioidaan esteeksi. Sen kanssa yritetään tehdä lehmäkauppa, se koetetaan saada tinkimään milloin mistäkin peruseriaatteesta, se lepytetään vetoamalla edun oikeuteen... Oikeuden edulle annetaan sananvalta vain sikäli, mikäli oikeus on intressin oikeutta, mutta oikeuden edun täytyy vaieta heti kun se joutuu riitaan tuon pyhän persoonan kanssa.»⁶⁸

Engels osoitti myöhäisteoksissaan, miten proletariaatin luokkataistelun menestyminen ja proletariaatin kohenunut taito käyttää oikeutta hyväkseen taloudellisten etujensa ja poliittisten vaatimustensa puolustamisessa muuttavat sekä erillisen porvarin että koko kapitalistiluokan suhtautumisen oikeuteen ja laillisuuteen. Tämä asennemuutos heijastuu myös porvarillisen valtion, tuon kokonaiskapitalistin, politiikassa. Engels pani tarkkanäköisesti merkille porvariston taipumuksen loukata »lakia ja oikeutta» proletariaatin voiman kasvaessa. Samalla kun Engels vastusti jyrkästi oikeisto-opportunistista taktiikkaa ja tähdensi, ettei proletariaatti missään tapauksessa saa muuttua laillisuuden nöyräksi palvelijaksi, hän huomautti, että niissä valtionlaitoksissa, joiden avulla porvaristo järjestää herruutensa, on yleensä paljon sellaista, mitä työväenluokka voi käyttää hyväkseen taistellessaan näitä laitoksia vastaan. »Ja kävi niin, että porvaristo ja hallitus rupesivat pelkäämään paljon enemmän työväenpuolueen laillista kuin laitonta toimintaa.» »Ne huutavat epätoivoisina yhdessä Odilon Barrot'n kanssa: la légalité nous tue, laillisuus tappaa meidät, kun taas me saamme tuon laillisuuden vallitessa jäntevät lihakset... silloin ei niiden auta lopuksi muu kuin itsensä murtaa tuo kohtalokas laillisuus.»⁶⁹

Voidaan sanoa, että erotukseksi nuoresta porvariluokasta monopolipääoma ei voi enää pysytellä »puhtaan oikeuden maaperällä», mikäli se tahtoo säilyttää hallitsevan asemansa yhteiskunnassa luokkaristriitojen kärjistyemisestä huolimatta.

Lenin selvitti porvarillisen laillisuuden historialliset rajat ja paljasti porvarillisen oikeusjärjestyksen väistämättömän kriisin proletariaatin vallankumouksellisten taistelujen kaudella. Hän korosti, että heti kun herää

kysymys siitä, mikä pääomalle on tärkeintä, nimittäin sen omistusoikeuden ja poliittisen vallan säilyttämisestä, pääoma murskaa oman oikeusjärjestyksensä ja tekee sen ensimmäisenä.⁷⁰ Lenin kirjoitti siitä vuonna 1910. Historia on vahvistanut hänen sanansa lukuisin esimerkein aina Chilen fasistista sotilaskaappausta (1973) myöten, joka avoimesti ja häikäilemättömästi tallasi maahan Chilen perinteisen perustuslaillisen järjestelmän.

3. OIKEUS JA POLIITTINEN VALTA

Marxilaista oikeusoppia on syytetty vulgaarista ekonomismista. Tässä yhteydessä on usein väitetty, että Marxin ja Engelsin esittämässä oikeuden synnyn ja toiminnan selityksessä valtiolla ei muka ole olennaista merkitystä. Asia on kuvattu siten, että marxilaisessa opissa oikeus kasvaa välittömästi taloudellisesta suhteesta ja että valtiolle ei tunnusteta olennaista, ei ainakaan perustavaa merkitystä sosiaalis-taloudellisen muuntamisessa oikeudelliseksi.

Toinen kriittinen käsiterakennelma sitä vastoin syyttää marxismia etatistisesta asennoitumisesta oikeuteen, ts. siitä, että marxismi liittää oikeuden valtioon ja pitää oikeuden syntyä ja kehitystä valtion aikaansaannoksena. Tämän käsiterakennelman kannattajat rinnastavat marxismin oikeuspositivismiin.

Näiden kahden käsiterakennelman välimaastoon sijoittuu kolmas oppi, jonka mukaan Marx ja Engels yhdistivät oikeuden pääasiassa talousjärjestelmään, kun taas Lenin ja myöhempi sosialistinen tiede ovat pitäneet oikeutta pääasiassa valtion ja politiikan tuotteena. Tämä ajatuskehittely kuvastaa porvarillisen ideologian yleistä pyrkimystä asettaa leninismi ja marxismi vastakkain: edellistä sanotaan voluntarismiksi ja jälkimmäistä taloudelliseksi determinismiksi.

Tosiaankin, Lenin omisti runsaasti huomiota oikeuden, politiikan ja valtiovallan keskinäisen suhteen selvittelylle. Tämä ei kuitenkaan anna aihetta asettaa marxismia ja leninismiä vastakkain. Tarkastellessaan oikeutta ja sen tärkeintä konkreettista ilmentymää, lakia, politiikan välineenä ja sen funktiona Lenin pysyi johdonmukaisena »taloudellisena deterministinä». Samoin Marx ja Engels näkivät selvästi oikeuden yhteyden poliittiseen

valtaan, vaikka he pitivätkin ensisijaisena tehtävänä selvittää oikeuden riippuvuus yhteiskunnan talousjärjestelmästä.

Miten valtio ja oikeus suhtautuvat toisiinsa päällysrakenteen elementteinä? Engels kirjoitti: »Poliittinen, juridinen, filosofinen, uskonnollinen, kaunokirjallinen, taiteellinen jne. kehitys pohjautuu taloudelliseen kehitykseen. Kaikki nämä alat vaikuttavat kuitenkin myös toisiinsa ja taloudelliseen perustaan.»⁷¹

Edellä puhuimme jo siitä, että oikeus määräytyy taloudellisesta kehityksestä ja että se vaikuttaa takaisin taloudelliseen perustaan. Nyt tarkastelemme päällysrakennemuotojen vaikutusta toisiinsa. Todettakoon, että valtion ja oikeuden keskinäinen yhteys on erikoislaatuinen ilmiö niiden vuorovaikutussuhteiden joukossa, jotka tässä yhteydessä tulevat kysymykseen. On epäilemättömää, että valtio vaikuttaa taiteeseen tai kulttuuri-oikeuteen, että historiassa on esiintynyt monimutkaista vuorovaikutusta uskonnon ja valtion, tieteen ja uskonnon ym. välillä. Näissä ja monissa muissa vuorovaikutussuhteissa toinen osapuoli ei kuitenkaan ole toisen olemassaolon välttämätön edellytys. Toisin on laita valtion ja oikeuden keskinäisen suhteen. Nämä päällysrakennemuotojen erottamattomassa yhteydessä toisiinsa. Tämä johtuu siitä, että valtio ja oikeus ovat (kuten Marx ja Engels toistuvasti korostivat) saman ilmiön, nimittäin poliittisen vallan, kaksi eri puolta.

Erityisen selvästi marxismin klassikot esittivät tämän ajatuksen »Saksalaisessa ideologiassa». »Sen lisäksi että näiden suhteiden vallitessa hallitsevien yksilöiden täytyy konstituoida mahtinsa *valtion* muodossa, heidän on ilmaistava näistä suhteista määräytynyt tahtonsa yleispätevästi valtiotahtoon, lain muodossa.»⁷² Poliittinen herruus saa siten ilmauksensa siinä, että hallitsevan luokan mahti keskitetään valtioon ja tämän luokan tahto korotetaan laiksi. Poliittinen herruus ilmenee valtion ja oikeuden organisatorisena yhteenkuuluvuutena, ja oikeus vuorostaan esiintyy valtiollisena ilmiönä. Kritisoidessaan valtion idealistista tarkastelutapaa Marx ja Engels kirjoittivat »Saksalaisessa ideologiassa»: »Todellisuudessa valtio ei ole olemassa hallitsevan tahdon ansiosta, vaan päinvastoin, yksilöiden aineellisesta elämäntavasta syn-

tyvä valtio ottaa myös hallitsevan tahdon muodon.»⁷³ Mitä tarkoittaa tuo lause: »valtio ottaa myös hallitsevan tahdon muodon»? Se tarkoittaa sitä (kuten myöhempi esitys osoittaa), että kyseessä on oikeus. Valtion muodossa konstituoidun poliittisen herruuden täytyy saada myös oikeudellinen vahvistuksensa (joka niin ikään määräytyy ihmisyksilöiden aineellisesta elämästä) ja ottaa siten »hallitsevan tahdon muoto».

Marxismen klassikot osoittivat teoksissaan (ks. mm. Engelsin »Perheen, yksityisomaisuuden ja valtion alkuperää»), miten valtion ja oikeuden olemuksellinen (substantiaalinen) aineellis-taloudellinen ykseys ja niiden yhteinen luokkapohja ovat ilmenneet niiden syntyprosessissa. He esittivät lukuisia esimerkkejä porvarillisen yhteiskunnan sosiaalis-taloudellisesta ja poliittisesta elämästä selvittääkseen valtion ja oikeuden jokapäiväisen toiminnallisen vuorovaikutuksen hallitsevan luokan poliittisessa vallankäytössä.

Teesiä valtion ja oikeuden yhteenkuuluvuudesta sekä poliittisen ja oikeudellisen päällysrakenteen erikoislaatuudesta yhteydestä on marxilaisessa oikeustieteellisessä kirjallisuudessa täydennetty monilla tärkeillä teoreettisilla väittämillä. Seuraavassa tarkastelemme joitakin niistä.

Valtiolle ja oikeudelle on suotu sama elinaika ihmis-yhteiskunnan historiassa. Ne ilmestyvät historian näyttämölle yhdessä samojen yhteiskunnallisten prosessien tuloksena ja yhdessä myös poistuvat siltä.

Kullakin historiallisella valtiotyypillä on oma oikeustyyppinsä, joka vastaa sitä. Tätä periaatetta ei lainkaan horjuta se tosiasia, että myöhempi valtiotyyppi säilyttää usein joitakin aikaisemman yhteiskuntamuodostuman perua olevia normeja tai säädöksiä. »Oikeuksia ja lakeja saatetaan 'periä', mutta silloin ne eivät ole hallitsevia.»⁷⁴

Oikeus ei voi kehittyä ja toimia ilman valtiota, sillä valtio on se poliittinen organismi, joka muuntaa sosiaalisen oikeudelliseksi ja valvoo sitä, että yhteiskunnallisten suhteiden liikunta vastaa oikeutta. »Valtio on aina näkyvästi tai näkymättömästi 'läsnä' oikeudessa.»⁷⁵ Marxismin vastustajat väittävät, että marxismi mukajättää huomiotta ne tapaukset, jolloin oikeus on syntynyt ohi valtion ja valtiovallan. Tietysti tällaisia tapauksia on ollut, ja marxismen klassikot kiinnittivät niihin huo-

miota.⁷⁶ Asian ydin on kuitenkin se, ettei oikeuden luominen ole ainoa oikeuden ja valtion keskinäisen yhteyden ilmenemismuoto. Tämä yhteys voi ilmetä siinä, että poliittinen valta tosiasiallisesti suojelee vallitsevia suhteita. Toistuvien suhteiden suojeleminen on yksi niistä tärkeistä tekijöistä, jotka vaikuttavat tavanomaisen oikeuden syntyyn. Ensin poliittinen valta jatkaa tavanomaisen oikeuden tosiasiallista suojelemista ja sitten sanktioi sen myös muodollisesti (esim. kodifikaation avulla).

Valtio puolestaan ei ole ajateltavissa ilman oikeutta. Näin ensinnäkin siksi, että valtiokoneiston organisaation täytyy saada ilmaisunsa oikeudessa. Ei ole sattuma, että Engels rinnasti käsitteet valtio ja valtio-oikeus puhuesaan valtion riippuvuudesta yhteiskunnan taloudellisista elinehdoista.⁷⁷ Toiseksi »valtiotoiminnalle on leimallista se, että valtiovallan säädösten täytyy sitoa maan koko väestöä. Siihen taas ei voida päästä, ellei valtion säädöksiä ilmaista yleispätevien käyttäytymissääntöjen, ts. oikeusnormien, muodossa.»⁷⁸

Jos asetetaan kysymys, mikä erottaa oikeusnormit muista yhteiskunnassa voimassa olevista sosiaalisista normeista (tai sama kysymys ahtaammassa muodossa: mikä muuttaa useat sosiaaliset normit oikeusnormeiksi), niin siihen voidaan vastata vain pitäen lähtökohtana oikeuden ja valtion keskinäistä yhteyttä. Juuri valtion tarjoama suojeleminen, oikeusnormin takana piilevä valtiollisen pakotuksen mahdollisuus on se tärkein erikoispiirre, joka erottaa oikeusnormit muista sosiaalisista normeista.

Eräs laajalle levinnyt porvarillisen oikeustieteen suuntaus, nimittäin institutionalismi, kutsuu oikeudeksi kaikkia niitä sosiaalisia normeja, jotka ovat voimassa yhteiskunnassa. Silloin herää pakostakin kysymys, miksi tämän laajasti ymmärretyn oikeuden yksi normiryhmä eroaa olennaisesti muista normiryhmistä, vieläpä sellaisten tuntomerkkien osalta, jotka johtuvat kyseisen yhteiskunnan valtio-organisaatiosta. Marxisin perustajat totesivat, että oikeuden ominais- eli konstitutiiviset piirteet juontavat juurensa oikeuden ja valtion keskinäisestä yhteydestä. Selostaessaan Bachofenin oppia, jossa tämä raakalaisuuden kautta eritellessään käytti käsitettä äidinoikeus, Engels huomautti: »Käytän lyhyiden vuoksi tätä nimitystä. Se on kuitenkin väärä, sillä tällä yhteis-

kunnan kehitysasteella ei voida vielä puhua oikeudesta juridisessa mielessä.»⁷⁹

Valtion ja oikeuden yhteenkuuluvuus ei tee mahdottomaksi sitä, että kumpikin tämän suhteen puoli säilyttää tietyn itsenäisyytensä. Voidaan sanoa enemmänkin: tämä itsenäisyys saattaa ilmetä oikeuden ja valtion välisenä epäsuhteena ja ristiriitana. Esimerkkinä voidaan mainita valtiokoneiston voimistuminen fasististen hallintojärjestelmien aikana, jolloin oikeusjärjestyksen ja oikeusperiaatteiden merkitys laskee.⁸⁰

Valtion oikeudenluomistoiminta. Selvitellessään oikeuden syntyä luokkayhteiskunnan historiallisen kehityksen tuloksena marxismin klassikot tekivät sen tärkeän johtopäätöksen, että valtion oikeudenluomistominnan, mm. lainsäädännön, merkitys kasvaa jatkuvasti. Marx ja Engels selvittivät teoksissaan oikeusmuodon historiallisen kehityksen. Varhaisina ja primitiivisinä kausina »yksilölliset, tosiasialliset suhteet raaimmillaan ovat ilman muuta oikeutta»⁸¹. Seuraavalla (niin ikään varhaisella) kehitysasteella »ilmaantuu tarve saattaa päivästä toiseen toistuvat tuotteiden tuotantoa, jakoa ja vaihtoa koskevat toiminnot yleisen säännön alaisiksi, huolehtia siitä, että yksilö alistuisi tuotannon ja vaihdon yleisten ehtojen alaiseksi. Tämä sääntö, joka ensiksi ilmenee tapana, muuttuu sitten *laiksi*.»⁸² Siten »oikeussuhteet muuttuvat ja saavat sivilisoidun ilmaisumuodon. Niitä ei käsitetä enää yksilöllisiksi vaan *yleisiksi* suhteiksi.»⁸³ Yhteiskunnallisen kehityksen kuluessa laki kehittyy enemmän tai vähemmän laajaksi lainsäädännöksi.⁸⁴ Kun Engels vuonna 1872 käytti sanontaa »enemmän tai vähemmän laaja lainsäädäntö», niin nykyään, yli sadan vuoden kuluttua, voidaan sanoa, että laajasuuntainen lainsäädäntö, so. valtion oikeudenluomistoiminta, kehittyy kaikkialla.⁸⁵ Oikeuden kasvava riippuvuus valtiosta ei tietysti poista tärkeintä lainalaisuutta, nimittäin oikeudellisen ja poliittisen päällysrakenteen riippuvuutta yhteiskunnan sosiaalis-taloudellisesta järjestelmästä. Kyseinen prosessi on samalla ilmausta siitä, että valtion suhteellinen itsenäisyys voimistuu ja että valtion merkitys yhteiskuntaelämässä kasvaa.

Oikeuden historiallisen kehityksen kulku vahvistaa siis oikeaksi marxilaisen teesin oikeuden ja valtion keskinäisestä yhteydestä. Turhaan eräät länsimaiset marxis-

min vastustajat etsivät oikeushistoriasta perusteita tämän teesin kumoamiseksi. Niinpä P. Sorokin arveli, että historiallisesti katsoen valtion ja oikeuden keskinäistä yhteyttä koskeva teesi kilpistyy siihen tosiasiaan, että englantilainen yleinen oikeus on muotoutunut ja kehittänyt »tuomioistuimen luomana oikeutena».⁸⁶ Kuitenkin tuomioistuinten oikeudenluomistoiminta on niin ikään valtiollista oikeudenluomista, koska tuomioistuinlaitos on valtioelin. Tässä mielessä enemmän tai vähemmän laaja prejudikaattijärjestelmä ei lainkaan eroa enemmän tai vähemmän laajasta lainsäädännöstä. Se seikka, että yleinen oikeus on kuninkaan tuomioistuinten toiminnan ansiosta syrjäyttänyt tavanomaisen oikeuden ja että yleistä oikeutta on sittemmin täydennetty »oikeudenmukaisuus-oikeudella», vain vahvistaa Marxin ja Engelsin selvittämän oikeuskehityksen yleisen lainalaisuuden.

Eri asia on, että marxismin klassikot pitivät prejudikaattia vähemmän täydellisenä oikeusmuotona lakiin verrattuna ja tähdensivät toistuvasti englantilaisen yleis-oikeusjärjestelmän vanhanaikaisuutta ja mutkallisuutta.⁸⁷ Heidän oikeutta koskevien lausuntojensa punaisena lankana on ajatus, että laki, mm. kodifikaatio, on täydellisin oikeusmuoto, joka parhaiten vastaa korkealle kehittyneen ja valtiollisesti järjestyneen yhteiskunnan tarpeita.

Sillä perusteella, että marxismi antaa suuren merkityksen valtion oikeudenluomistoiminnalle, eräät porvarilliset oikeustieteilijät julistavat marxilaisen oikeusopin oikeuspositivismin muunnelmaksi. Selvimmin on tämän ajatuksen ilmaissut ranskalainen komparativisti R. David: »Karl Marx ja Vladimir Iljitš Lenin, jotka loivat tämän opin, kehittyivät juristeina romaanis-germaani-seen oikeusperheeseen kuuluvissa maissa. Mainittu oppi liittyy oikeuspositivistiseen käsitystapaan... joka tahtoi nähdä oikeudessa lainsäätäjän tahdon ilmauksen.»⁸⁸

Todellisuudessa marxilaisen oikeusopin ja oikeuspositivismin erottaa toisistaan valtava välimatka. Ulkoinen yhtäläisyys, esim. oikeuden käsittäminen valtiotahtona, ei muuta asiaa.

On helppo havaita, että valtiotahto on positivismille ehdoton oikeuslähde, oikeuden ainoa lähtökohta ja määräävä tekijä, kun taas marxismi pitää oikeuden pohjimmaisena perustana yhteiskuntaelämän aineellista perus-

taa ja talousjärjestelmää. Positivismiin kannalta oikeuden olemassaolo, sen sisältö ja järjestelmä selittyvät yksinomaan lainsäätäjän vapaasta tahdosta. Marxismi taas on aina vastustanut tätä käsitystä ja arvioinut sen oikeute-
tusti oikeusidealismiksi.

»Saksalainen ideologia» on marxilaisen oikeusopin syntyhistoriaa ajatellen erittäin valaiseva teos. Marx ja Engels kumosivat siinä johdonmukaisesti näkemyksen oikeudesta »valtion herrantahtona». »Koska valtio on se muoto, jossa... aikakauden koko kansalaisyhteiskunta saa keskittyneen ilmaisunsa, niin siitä seuraa, että kaikki yhteiset instituutiot välittyvät valtion kautta, saavat poliittisen muodon. Se aiheuttaa harhakuvitelman, että laki perustuisi tahtoon, jopa todellisesta perustastaan irrotettuun, *vapaaseen* tahtoon. Samoin oikeus pelkistään sitten jälleen laiksi.»⁸⁹

Nykyajan porvarillisessa kirjallisuudessa kiistellään siitä, kumpi on oikeuden perusta: sosiaalinen tosiasia vai lainsäätäjän tahto. Ne, jotka antavat etusijan sosiaaliselle tosiasialle (pääasiassa oikeussosiologian edustajat), väheksyvät lainsäätäjän tahtoa, kun taas ne, jotka pitävät lähtökohtana lainsäätäjän tahtoa, ovat taipuvaisia käsittämään sen mielivaltaiseksi ja rajoittamattomaksi. Marxisin kannalta tuollainen joko — tai -asettelu on virheellinen. Sosiaalinen tosiasia ja lainsäätäjän tahto eivät sulje pois toisiaan, vaan tavallaan kietoutuvat yhteen siinä monimutkaisessa prosessissa, joka muuntaa sosiaalisen oikeudelliseksi. Tämä muunto on oikeudenluomistoimintaa, ja valtiovalta on sen subjekti. Tätä valtiotoimintaa on sosialistisessa oikeustieteellisessä kirjallisuudessa aivan oikein luonnehdittu heijastavaksi ja muuntavaksi toiminnaksi. Heijastaessaan taloudellisia ym. yhteiskunnallisia suhteita mainittu valtiotoiminta antaa niille oikeussuhteiden muodon. Oikeussuhteet kietyvät oikeusnormeihin vaikuttaakseen takaisin asianomaisiin yhteiskunnallisiin suhteisiin.⁹⁰

Marxisin klassikot luonnehtivat oikeudenluomistoimintaa sen eri puolilta. He tarkastelivat sitä luokkatoimintana, erikoislaatuisena ideologisen prosessin välttämättömyyden ja tahdonvapauden keskinäisen suhteen näkökulmasta sekä taloudellisten ehtojen ja intressien ja oikeudellisten motiivien keskinäisen suhteen kannalta uuden yhteiskunnallisen työnjaon synnyttävänä ilmiönä.

Lenin luonnehti oikeudenluomistoimintaa myös politiikan ja oikeuden keskinäisen suhteen kannalta. Hän selvitti sekä yleisteoreettisesti että konkreettisia esimerkkejä eritellen politiikan vaikutuksen oikeudenluomisprosesseihin. »Laki on valtiollinen toimenpide, se on politiikka.»⁹¹ Poliittikka on valtion oikeudenluomistoiminnan tärkein elementti, ja juridiset lait ovat politiikan keskittynyttä ilmausta.⁹²

Näin ollen marxilainen käsitys oikeudesta laissa ilmaistuna valtiotahtona eroaa periaatteessa »lainsäätäjän vapaata tahtoa» tähdentävästä positivistisesta abstraktis-voluntaristisesta käsityksestä. Taloudelliset ja poliittiset ehdot saavat ilmauksensa normeissa sen ansiosta, että sosiaalinen muunnetaan oikeudelliseksi. Tämä muuntaminen on monimutkainen prosessi, joka määräytyy luokkatahdosta ja johon osallistuvat politiikka, ideologia, tiede ym. yhteiskunnallisen tajunnan tekijät.

Marxilainen käsitys oikeudenluomistoinnasta tarjoaa selvän kriteerin jokaisen lain sosiaalis-poliittista arviointia varten. Positivistinen lähestymistapa sitä vastoin tekee sen mahdottomaksi.

Normatiivisuus on oikeuden tärkeimpiä ja olennaisimpia tuntomerkkejä. Tämä käsite ei kuitenkaan voi kattaa niin monivivahteista luokkasosiaalista ilmiötä kuin oikeus on. Oikeuden yleiskäsitteessä on otettava huomioon, ettei oikeuselämä ilmene ainoastaan oikeusnormien järjestelmässä, vaan myös oikeuspolitiikassa ja oikeusperiaatteissa, ei ainoastaan objektiivisessä vaan myös subjektivisessä oikeudessa, oikeudenmuodostuksessa ja oikeudenluomistoinnassa, oikeussäännösten soveltamisessa, täytäntöönpanossa, noudattamisessa ja monissa muissa toteuttamistavoissa sekä vihdoin laillisuudessa ja oikeusjärjestyksessä.

Oikeustodellisuus ei rajoitu vain lakikokoelmiin ja muihin säädöksiin, vaan se ilmenee myös näiden säädösten voimassapitämisellä: yhteiskunnallisten suhteiden järjestelynä ja tehokkaana sääntelynä, poliittisena, sivistyksellisenä ja moraalisenä vaikutuksena ihmisiin, yksilön ideologisenä kasvatuksena sekä yhteiskunnan lukuisien elämäntoimintojen tosiasiallisena järjestelynä ja ohjailuna. Sen vuoksi oikeus on laajempi käsite kuin lainsäädäntö, ja oikeustiede kattaa paljon laajemman alueen kuin oikeusnormeja koskeva oppi.

Valtion oikeudenluomistoiminnan suuri merkitys kehittyneessä yhteiskunnassa ei tarkoita sitä, että yhteiskunnalliset suhteet ottavat oikeussuhteiden muodon, saavat oikeudellisia piirteitä ja ominaisuuksia vain päätösvaltaisen valtioelimen julkaiseman oikeusnormin ansiosta. Tietysti usein käy niin, että vasta oikeusnormin voimaansaattaminen muuttaa yhteiskunnallisen suhteen oikeussuhteeksi tai saa tämän yhteiskunnallisen suhteen aikaan (tässä tapauksessa mainittu suhde ei ylipäänsä voi olla olemassa muuten kuin oikeussuhteena). Toisaalta itse aineellisten (etenkin tuotannon ja vaihdon piirissä vallitsevien) suhteiden liikunta synnyttää usein niiden juridisia piirteitä ja ominaisuuksia. Marx pani merkille tällaisia tapauksia eritellessään tavarantavaihtosuhdetta. Kuten tämän teoksen ensimmäisen luvun 3. pykälässä todettiin, Marx hyväksyi »Pääomassa» tavarantavaihtajien välisiä suhteita selvitellessään sellaisen näkemyksen oikeudesta suhteena, jonka mukaan oikeussuhteen ei välttämättä tarvitse olla oikeusohjeen sääntelemä. Tavarantuottajien yhteiskunnassa esiintyvä oikeus oli hänelle talousjärjestelmästä kasvava suhde, joka syntyy vapaiden ja itsenäisten yksilöiden välille ja jonka tuntomerkkejä ovat abstraktisuus, osapuolten (yksilöiden) tasavertaisuus sekä tahdonvaraisuus. Itse Marx totesi, että tavarantavaihdon taloudellista suhdetta heijastava oikeussuhde esiintyy sopimuksen muodossa, »olipa se sitten laillisesti tehty tai ei»⁹³.

Korostettakoon, että edellä sanottu ei suinkaan sulje pois sellaista tapausta, jolloin oikeussuhde syntyy, kehittyy ja lakkaa oikeusnormin ansiosta. Oikeussuhteen ja normin keskinäisessä suhteessa ilmenee siis kaksinainen yhteys. Toisaalta tietyn yhteiskunnallisen suhteen kehittyminen, sen tiettyjen oikeudellisten piirteiden karttuminen ja siitä johtuva kyseisen yhteiskunnallisen suhteen muuttuminen oikeussuhteeksi johtaa normin syntyyn. (Tässä tapauksessa käsitejono »yhteiskunnallinen suhde — oikeussuhde — normi» toistaa tavallaan oikeusmuodon historiallisen liikunnan ja tuo mieleen periaatteen, jonka mukaan looginen ja historiallinen lankeavat yhteen.) Toisaalta normi saattaa olla syynä siihen, että yhteiskunnallinen suhde saa oikeudellisen muodon, ts. muuttuu oikeussuhteeksi.⁹⁴

Oikeuden historialliset rajat. Nykyajan länsimaisissa

Marx-tutkimuksissa (sekä varsinaisesti porvarillisissa että vasemmistoradikalisissa, gauchistisissa tutkimuksissa) on yleistynyt laajasti väite, että marxismi katsoo porvarillisen oikeuden historiallisesti viimeiseksi oikeustyypiksi. Marxisin klassikot eivät muka tunteneet käsitettä sosialistinen oikeus, joten oikeuden olemassaolo sosialistisessa yhteiskunnassa merkitsee poikkeamista marxisin hengestä, sen revidointia. Tältä kannalta katsoen sosialistinen oikeus ei voi olla muuta kuin säilytettyä porvarillista oikeutta tai sille lähisukuista oikeutta, joka muotoutuu konvergenssin kuluessa.

Tämä väite perustuu erään marxilaisen johtopäätöksen varsin omalaatuiseen tulkintaan. Kyseessä on teesi, jonka mukaan oikeus kuoleutuu tulevaisuuden kommunistisessa yhteiskunnassa. Kyseinen johtopäätös asetetaan loogiseen yhteyteen porvarillisen oikeuden marxilaisen kritiikin kanssa. Vedoten siihen, että marxismi pitää porvarillista oikeutta riiston välineenä ja kapitalistiluokan tahdon ilmauksena, väitetään, että luopuminen tästä oikeudesta sosialismiin siirryttäessä onkin marxisin kannalta oikeuden kuoleutumista. Marxisin nimiin viedään anarkistinen käsitys, että yhteiskunnan oikeudenmukaisuuden kriteerinä ei ole yhteiskunnan oikeusjärjestelmän luonne ja sisältö vaan oikeuden puuttuminen.

Todellisuudessa marxismi pitää tarkoin erillään kaksi käsitettä (prosessia): siirtyminen porvarillisesta oikeudesta sosialistiseen oikeuteen, ts. siirtyminen toisesta luokkaoikeudesta toiseen, korkeammantyyppiseen oikeuteen, ja oikeuden kuoleutuminen, jolloin pakotukseen perustuva sosiaalisten normien järjestelmä käy tarpeettomaksi. Edellinen prosessi tapahtuu yhteiskunnallisen vallankumouksen aikana, joka merkitsee siirtymistä toisesta yhteiskuntataloudellisesta muodostumasta toiseen muodostumaan. Jälkimmäinen prosessi on tulosta maailmanhistoriallisesta kehityksestä, jolloin ne aineelliset edellytykset, jotka pitkän historiallisen ajanjakson kuluessa ovat tehneet pakotukseen perustuvien yleispätevien normien voimassapitämisen välttämättömäksi, häviävät lopullisesti.

Marxilais-leniniläistä oppia uudenlaisen oikeuden muotoutumisesta sosialistisen vallankumouksen aikana, tämän uuden, sosialistisen oikeustyypin olemuksesta, sen

sisällöstä ja kehityslainmukaisuuksista tarkastellaan tämän teoksen toisessa osassa. Siinä osoitetaan, miten kommunistisen rakennustyön edistyessä kehittyvät välttämättömät aineelliset edellytykset oikeuden kuoleutumiselle tulevaisuudessa. Tässä toteamme vain, että oikeuden kuoleutuminen tulevaisuudessa korostaa oikeuden erottamatonta yhteyttä poliittiseen valtaan, valtioon.

Oikeuden kuoleutuminen tulevaisuuden kommunistisessa yhteiskunnassa ei suinkaan merkitse sitä, että tämä yhteiskunta luopuu sosiaalisista normeista. Tässäkin yhteiskunnassa tulee olemaan sosiaalisten normien järjestelmä, joka määrää yhteiskunnallisten suhteiden kaikkien osallistujien käyttäytymisen. Tämä järjestelmä tulee sisältämään paljon sellaisiakin normeja, jotka nykyään ovat oikeusnormeja. Edelleen, oikeuden kuoleutuminen ei merkitse ihmisoikeuksien kaventamista ja lakkauttamista, kuten eräät antikommunistisesti asennoituneet kirjoittajat väittävät. Päinvastoin, sitä mukaa kuin edetään kommunismia kohti, ihmisoikeuksien ja -vapauksien sosiaaliset takeet kasvavat herkeämättä. Mitä sitten oikeuden kuoleutuminen merkitsee?

Oikeuden kuoleutuminen on seurausta valtion, poliittisen vallan kuoleutumisesta. Vaikka marxismin klassikot eivät koskaan käyttäneet käsitettä oikeuden kuoleutuminen, se seuraa loogisesti valtion kuoleutumista koskevasta teesistä. Tämä seikka taas osoittaa, kuten neuvostoliittolaisessa kirjallisuudessa on aivan oikein huomautettu, että oikeuden kuoleutuminen on pääasiassa sellaisten oikeuden piirteiden häviämistä, jotka kuvastavat sen yhteyttä valtioon, ts. poliittiseen valtaan liittyvien piirteiden häviämistä. Tämän prosessin objektiivisena edellytyksenä ovat yhteiskunnan taloudellisen infrastruktuurin olennaiset muutokset. Konkretisoitaessa edellä sanottua voidaan todeta, että oikeuden kuoleutuminen on ennen kaikkea ja pääasiassa sellaisten oikeuden erikoispiirteiden häviämistä kuin 1) valtiollinen pakotus, joka antaa sosiaalisille normeille oikeudellisen luonteen; 2) sosiaalisessa normituksessa ilmenevä saman mittapuun soveltaminen eriarvoisiin suhteisiin (siirtyminen periaatteeseen »jokaiselle tarpeittensa mukaan»), samalla kun yhteiskuntaelämän normatiivinen sääntely säilytetään ja ihmisoikeuksia ja -vapauksia laajennetaan mahdollisimman paljon. Oikeuden kuoleutuminen ei ole

koko siihenastisen oikeuskehityksen pelkkää kieltämistä, vaan sen lainomainen lopputulos.

Suotta eräät länsimaiset kirjoittajat yrittävät todistaa, että oikeuden kuoleutumista koskeva väittäjä merkitsee marxismiin kielteistä asennoitumista oikeuteen. Se on yhtä epämielekästä kuin väittää marxismiin suhtautuvan kielteisesti oikeuteen sillä perusteella, että marxismi pitää oikeutta toissijaisena taloudelliseen perustaan nähden. Marxismi asettui vastustamaan juridiselle maailmankatsomukselle ominaista oikeuden ylikorostusta ja oikeusmuodon fetisointia. Samalla se kohdisti murhaavaa kritiikkiä yltiövasemmistolaisiin oikeuskäsityksiin, jotka väheksyivät oikeuden sosiaalista merkitystä. Dialektismaterialistisessa yhteiskuntaopissa oikeudelle on varattu näkyvä ja ansiokas sija.

PORVARILLINEN VALTIO

1. PORVARILLISEN VALTION LUOKKAOLEMUS, TEHTÄVÄT JA MUODOT

Selvittämällä luokkayhteiskunnan ja valtion keskinäisen suhteen ja soveltamalla abstraktisesta konkreettiseen koohamisen menetelmää Marx, Engels ja Lenin paljastivat todellisen suhteen, joka vallitsee porvarillisen yhteiskunnan ja valtion välillä. He osoittivat porvarillisen yhteiskunnan ja sen koko poliittisen järjestelmän väliset yhteydet ja vuorovaikutuksen sekä ne yhteydet ja vuorovaikutussuhteet, jotka vallitsevat tämän järjestelmän eri rakenneosien välillä.

»Porvarilliset tuotantosuhteet ovat yhteiskunnallisen tuotantoprosessin viimeinen antagonistinen muoto, antagonistinen ei yksilöllisen antagonismin, vaan yksilöjen yhteiskunnallisista elinehdoista johtuvan antagonismin mielessä, mutta porvarillisen yhteiskunnan helmassa kehittyvät tuotantovoimat luovat samalla aineelliset edellytykset tämän antagonismin ratkaisemista varten. Tähän yhteiskuntamuodostumaan päättyy siis ihmiskunnan esihistoria.»¹ Vastaavasti porvarillinen valtio on riistovaltion viimeinen historiallinen tyyppi.

Porvarillinen valtio on kapitalistiluokan poliittisen vallan väline. Luodessaan ja kehitellessään dialektismaterialistista valtio- ja oikeustiedettä Marx ja Engels arvosittelivat kärkevästi porvarillista valtiota ja sen eri instituutioita niiden kansanvastaisuudesta. He osoittivat, että porvarillinen valtio on porvarillisten vallankumousten tuote. Kapitalistinen yksityisomistus ja kapitalististen tuotantosuhteiden järjestelmä muodostavat porvarillisen valtion taloudellisen perustan. Kaikki porvarillisen

yhteiskunnan perusluokkien välille kehittyvät sovittamattomat ristiriidat ja ankara luokkataistelu muodostavat porvarillisen valtion sosiaalisen perustan. Porvarillinen valtio on porvariston poliittisen vallan väline, jonka avulla porvaristo sortaa ja riistää työväenluokkaa, se on porvariston diktatuuria työväenluokkaan nähden.

»Saksalaisessa ideologiassa» Marx ja Engels osoittivat, että porvarillinen valtio syntyy porvariston luokkaherruuden välineenä, proletariaatin ja muiden sorrettujen joukkojen kurissapitämisvälineenä. Marxilais-leniniläisen valtio-opin luoja korostivat aivan erityisesti tätä porvarillisen valtiolaitoksen puolta pitäen sitä ensisijaisena, joskin he tietysti analysoivat kaikin puolin porvarillisen valtion monisärmäisen luonteen.

Marx ja Engels totesivat, että porvarillinen valtio vastaa porvarillisen omistuksen herruutta. Porvarillisen valtion synty on yhteydessä yksityisomaisuuden muuttamiseen pääomaksi ja yksityisomistuksen kirvoittumiseen entisistä kahleista. Säätylaitoksen hajoaminen aiheuttaa sen, että kyseinen valtio on näennäisesti olemassa yhteiskunnan rinnalla ja sen ulkopuolella: koska porvaristo ei ole enää *sääty* vaan *luokka*, sen täytyy järjestäytyä kansallisella, ei paikallisella, tasolla sekä antaa tavanomaisille eduilleen yleinen muoto. Yksityisomistuksen vapautuessa yhteisyyden (Gemeinwesen) pauloista valtio saa itsenäisen eksistenssin kansalaisyhteiskunnan rinnalla ja sen ulkopuolella.² Tämä itsenäisyys ei suinkaan merkitse sitä, että valtio on yleensä olemassa sen synnyttäneestä porvarillisesta yhteiskunnasta riippumatta tai että se on yhteiskunnan ja yhteiskuntaluokkien yläpuolella. Kyseessä on vain suhteellinen itsenäisyys.

Marx ja Engels tähdensivät, että porvaristo valvoo luokkaetujaan sekä taloudellisen mahtinsa että valtion poliittisen mahdin turvin. Se alistaa palvelukseensa sellaiset valtion elimet kuin asevoimat (armeija ja poliisi) ym. kurissapitoelimet kuten tuomioistuimet, prokuraattorilaitos ym. Muuttaessaan valtion palvelijakseen porvaristo esittää luokkaetunsa yleisetuina, kansallisina etuina. Itse asiassa tämä on »vain kuvitelma valtion itsenäisyydestä yksityiselämän suhteen ja uskoa tähän itsenäisyyteen jonakin absoluuttisena»³.

Porvarillisen valtion suhteellisen itsenäisyyden kasvu johtuu myös yleisten asioiden hoitoon liittyvien tehtävien

laajuudesta ja siitä, että porvarillinen valtiokoneisto yhä suuremmassa määrin vieraantuu yhteiskunnasta ja tiettyssä mielessä myös itse hallitsevan luokan huomattavasta osasta. Tämä seikka ei kuitenkaan kumoa porvarillisen valtion luokkaluonnetta koskevaa johtopäätöstä.

Koska porvarillinen valtio vastasi porvarillista omistusmuotoa, yksityisomistajat saattoivat ruveta veronvuokraajiksi ja käyttäen hyväkseen valtionvelkoja saivat vähitellen valtion kokonaan hallintaansa. Marx ja Engels päättelivät, että tämän valtion elämä ja toiminta, jota valtionpapereiden pörssiarvon laskut ja nousut säätelevät, riippuvat kokonaan kapitalistien luotonannosta.

Marxismien klassikot osoittivat, että porvarillinen valtio, jota porvarillisten ideologiiden poliittiset opit valloittavat, paljastui »valistajien komeisiin lupauksiin verrattuna... katkeran pettäväksi irvikuvaksi»⁴ ja että ns. »järjen valtio, Rousseauin yhteiskuntasopimus, syntyi maailmaan porvarillisena, demokraattisena tasavaltana, eikä se muunlaisena olisi voinutkaan syntyä»⁵, ts. kansanvastaisena, porvarillisena valtiona.

Sosiaalis-poliittinen vieraantuminen kapitalismin aikana perustuu porvarillisen omistuksen herruuteen. Marx ja Engels katsoivat, että sosiaalis-poliittinen vieraantuminen kapitalistisessa yhteiskunnassa perustuu porvarillisen omistuksen herruuteen ja rahavaltaan. »Samaan aikaan kun politiikka ajateltuna on rahamahdin yläpuolella, on siitä tosiasiasa tullut tämän orja»,⁶ Marx kirjoitti. Toisin sanoen porvarillinen valtio on se poliittinen väline, jonka avulla turvataan yksityisomaisuuden koskemattomuus ja suojellaan porvarillisia tuotantosuhteita. Porvarillinen valtio on yksityisomistuksen ja siihen perustuvan tosiasiallisen eriarvoisuuden poliittinen ilmaisumuoto. Siitä johtuu, että kaikki ns. »luontaiset oikeudet», ihmisoikeudet porvarillisessa yhteiskunnassa rajoittuvat yksityisomistajien, porvareiden, oikeuksiksi ja että porvarillisen valtion päätehtävänä on näiden oikeuksien turvaaminen. Tämä aiheuttaa omistamattomien poliittisen vieraantumisen ja määrää porvarillisen valtion olemuksen kansanjoukkoja poliittisesti vieraannuttavana mahtina. Porvarillinen valtio ei ole ainoastaan kansasta vieraantunut poliittinen voima, vaan myös kansaa vastustava ja sitä hallitseva voima⁷.

»Taloudellis-filosofisissa käsikirjoituksissa 1844» Marx tarkasteli poliittisen vieraantumisen syitä. Hän osoitti, että porvarillisen omistuksen olemuksena on tuotantovälineiden ja työn tuotteen erottaminen työläisestä, aineellisten hyödykkeiden tuottajasta. Yksityisomistus aiheuttaa yhteiskunnan jakautumisen luokkiin, joilla on vastakkaiset edut. Sovittamaton eturistiriita ja luokkataistelu muodostavat kapitalistisen yhteiskuntaorganisaation perustan. Taloudellisella, ideologisella ja poliittisella allalla kehkeytyvä taistelu on omistajien ja omistamattomien välistä taistelua. Kapitalistisen tuotannon kasvu johtaa siihen, että kehittyneessä porvarillisessa yhteiskunnassa jää suurin piirtein jäljelle vain kaksi luokkaa, proletariaatti ja kapitalistit. Työläinen kokee porvarin vieraaksi olennoksi. Porvarille kuuluvat työläisen työ ja työn tuote, jotka on riistetty työläiseltä ja ovat häntä vastassa vieraana, vihamielisenä voimana. Juuri vieraantunut työ, jonka tuote yksityisomistus on, synnyttää luokkien välisen vastakohtaisuuden.

Tarkastellessaan porvarillista valtiota yhtenä vieraantumisen muotona Marx päätyi siihen tulokseen, että valtio on yksi porvarillisen yhteiskunnan organisaatiomuotoja. Vaikka ulkonaisesti valtio esittäytyykin yleisyyden muotona, tosiasiasa se on tarkoitettu suojelemaan kapitalistista tuotantoa ja sille ominaista työn vieraantumista, yksityisomistusta sekä herruus- ja alitussuhteita. Juuri siinä ilmeneekin porvarillisen valtion olemus ja tarkoitus. Tämän valtion tarkastelu porvarillisen yhteiskunnan erikoislaatuisena organisaatiomuotona täydensi Marxin aiemmin esittämää käsitystä valtiosta luokkaherruuden välineenä.

Porvarillinen valtio ja oikeus ovat aineellisen tuotannon piirissä syntyvän vieraantumisen tuotteita. Kuten kapitalistit ovat työn vieraantumisen johdosta proletariaattia vastassa, niin myös porvarillinen valtio ja oikeus ovat työväenluokkaa vastassa.

Sikäli kuin valtio on eräs vieraantumisen muoto, se syrjäyttää työtätekevät poliittisesta elämästä; se ei tunnusta heitä vallan subjektiksi vaan ainoastaan vallan objektiksi. Tässä yhteydessä marxismen klassikot asettivat valtion ja oikeuden alalla suurisuuntaisen tehtävän: poliittinen vieraantuminen on voitettava ja hävitettävä. Tämä merkitsee sitä, että proletariaatin on hävitettävä

porvarillinen valtio, murskattava porvarillinen valtiokoneisto ja luotava oma valtionsa, jossa poliittinen valta kuuluu kansalle eikä vieraannu siitä. Marx ja Engels tarkastelivat siis poliittista vieraantumista historiallisena ilmiönä.

Marx totesi, että porvarillisen valtion perustana »ei ole etuoikeuksien yhteiskunta», vaan »ylitettyjen ja hajotettujen etuoikeuksien yhteiskunta, kehittynyt kansalaisyhteiskunta, jossa etuoikeuksien vallitessa vielä poliittisesti sidotut elämänaineokset on laskettu vapaiksi»⁸. Hän huomautti kuitenkin, että »oikeus on tässä astunut etuoikeuden sijaan»⁹. Tästä seuraa, että vaikka proletariaatti taistelee porvarillista valtiota vastaan pyrkien hävittämään sen, niin konkreettisissa historiallisissa oloissa proletariaatin täytyy käyttää hyväkseen kaikkia mahdollisuuksia porvarillisten valtiollisten ja oikeudellisten instituutioiden demokratisoimiseen ja toimia esittämiensä oikeudellisten vaatimusten toteuttamiseksi.

Selvitellessään porvarillisen valtion monisärmäistä luonnetta sekä porvarillisen yhteiskunnan ja valtion vuorovaikutusta Marx ja Engels korostivat useaan otteeseen, että porvarillinen valtio suojelee sen porvarillisen yhteiskunnan pirstoutuneisuutta ja orjuutta, jonka tuote se on. Silti porvarillisen valtion vaikutus sen perustaan ei ylitä tämän perustan puitteita. Sen vuoksi Marx sanoi porvarillisesta valtiosta, että »hallinnon täytyy rajoittua muodolliseen ja negatiiviseen toimintaan, sillä siinä, mistä kansalaiselämä ja sen työ alkaa, juuri siinä hallinnon valta lakkaa»¹⁰. Vaikka porvarillisen valtion alisteinen rooli onkin tietyssä määrin rajoittunut, porvarillisen valtion kehitys imperialismin kaudella viittaa tämän roolin kasvuun, varsinkin siitä hetkestä alkaen, jolloin porvarillisesta valtiosta tulee suurin yksityisomistaja.

Analysoidessaan Englannin ja Ranskan porvarillista valtiota Marx ja Engels selvittivät porvariston moniviivahtaisen asennoitumisen porvariston etuja palvelemaan valtion.

Porvaristolla on tosiasiallinen määräysvalta valtiokoneistoon. Porvaristo ei Marxin ja Engelsin sanojen mukaan salli valtiokoneiston puuttua omiin taloudellisiin etuihinsa ja antaa valtiolle »vain sen verran valtaa kuin porvariston turvallisuus ja kilpailun säilyttäminen vaativat»¹¹, ts. niin paljon kuin niissä oloissa tarvitaan porva-

rillisen omistuksen olemassaolon ja kehityksen turvaamiseksi. Valtio joutuu yhä enemmän porvariston vallan alaiseksi, sen on pakko kättää porvaristolta rahaa, kunnes »lopulta porvaristo yksinkertaisesti ostaa sen»¹². Porvarillisessa yhteiskunnassa valtio, »politiikka on kokonaan riippuvainen porvarillisesta liiketoiminnasta»¹³. Tosi-asiassa porvarillisissa valtioissa porvarillinen yhteiskunta (Marx tarkoitti porvariluokkaa) valvoo täydellisesti »sen yleisiä asioita hoitavaa toimikuntaa, so. hallitusta»¹⁴. Valtion virkamiehet ovat siten pääoman palvelijoita, ja pääoma maksaa heidän palvelunsa ja elättää heidät.

Valtion kasvava riippuvaisuus porvaristosta ei missään tapauksessa merkitse valtion passiivista suhdetta porvarilliseen yhteiskuntaan. Päinvastoin, tämä riippuvuussuhde aiheuttaa sen, että valtio suojelee yhä aktiivisemmin kapitalistista järjestelmää ja siis pyrkii yhä aktiivisemmin säilyttämään porvarillisen yhteiskunnan perustan. Samalla kun Marx ja Engels panivat merkille esimonopolistisen porvariston pyrkimyksen rajoittaa porvarillisen valtion puuttumista talouselämään, he pitivät objektiivisesti väistämättömänä sitä, että porvarillisen valtion, tuon kokonaiskapitalistin, sekaantumisen porvarillisen yhteiskunnan talouselämään tulee laajenemaan valtavasti ja että porvarillisen valtion merkitys tuotantoprosessien johtamisessa (joka tapahtuu pääasiassa porvariston etuja silmällä pitäen) tulee jatkuvasti kasvamaan.

Lenin luonnehti imperialistista valtiota kaikenkattavaksi valtiovallan koneistoksi, joka ei tunkeudu ainoastaan sosiaalis-poliittisten suhteiden alueelle, vaan myös varsin laajalti taloudellisen tuotannon alueelle. Tämä valtio pyrkii vaikuttamaan aktiivisesti kaikkiin elämänaloihin: taloudelliseen ja poliittiseen elämään, koulutukseen, tieteeseen, henkilösuhteisiin ym. Kun esimonopolistisen kapitalismin kaudella valtion suoranainen puuttuminen talouselämään oli varsin rajoitettua, niin imperialismin kaudella valtion välitön vaikutus talouteen kasvaa mittaamattomasti. Tämä johtuu tuotantovoimien valtavasta kehityksestä, tieteellis-teknisestä vallankumouksesta, monopolien välisen kilpailun kärjisty- misestä ym. Voidaan sanoa enemmänkin: välitön vaikutus talouteen on imperialistisen valtion olemassaolon edellytys. Imperialistinen valtio on nykyään suurin mo-

nopolisti, mikä pakottaa sen kehittämään ja parantamaan sotilasbyrokraattista koneistoaan. Valtiomonopolistinen kapitalismi on luonut huomattavan koneiston »tuotantoprosessin yhteiskunnallista sääntelyä ja jakoa varten»¹⁵. Tämä seikka todistaa objektiivista välttämättömyyttä korvata yksityiskapitalistinen talous tuotantovälineiden yhteiskunnalliseen omistukseen pohjautuvala talousjärjestelmällä. Se vahvistaa oikeaksi Leninin esittämän väittämän, jonka mukaan valtiomonopolistinen kapitalismi on sosialismin täydellistä aineellista valmistelua.

Imperialistisen valtion harjoittaman vaikutuksen kasvu ei selity ainoastaan siitä, että tämä valtio on tuotantovälineiden suuromistaja (kansallistetut yritykset tai itse valtion perustamat yritykset,} varsinkin sotateollisuuden piirissä). Valtion vaikutuksen kasvu johtuu myös siitä, että valtio suuntaa monopoleille erikoistilauksia (etupäässä tärkeimmillä teollisuuden aloilla, kuten sotatarvike-, atomi- ja elektronisessa teollisuudessa ym.), tukee suurmonopoleja taloudellisesti luottojen avulla, pyrkii keskittämään pääomia ja sääntelee talouselämää monopolien etujen mukaisesti. »Monopolien muodostuminen ja kasvu johtaa valtion välittömään puuttumiseen kapitalistiseen uusintamisprosessiin finanssioligarkian eduksi. Sen etujen mukaisesti porvarillinen valtio suorittaa erilaisia sääntelytoimenpiteitä»¹⁶, sanotaan NKP:n ohjelmassa. Tietysti porvarillisen valtion yhä kasvava vaikutus imperialistisen yhteiskunnan talouselämään ei vähimmässäkään määrin poista sitä yleistä lainmukaisuutta, että taloudellinen perusta esittää määräävää osaa poliittiseen ja oikeudelliseen päällysrakenteeseen nähden.

Porvarillinen valtio on kaikissa kehitysvaiheissaan porvarillisen yhteiskunnan poliittisen vallan väline. Tosin porvariston luokkaherruuden toteuttamistavat ja -muodot vaihtelevat aina konkreettisten historiallisten olosuhteiden mukaan. Ne riippuvat luokkien välisistä voimasuhteista, hallitsevan luokan järjestyneisyystasosta, proletariaatin tietoisuuden ja järjestyneisyyden tasosta ym.

Marx ja Engels tähdensivät voimakkaasti tätä porvarillisen valtion puolta, nimittäin sitä, että porvarillinen valtio on proletariaattia ja sorrettuja joukkoja vastaan käytettävä luokkavallan väline, jonka avulla porvaristo suojelee omaa luokkaherruuttaan. Porvarillinen

»valtio ei ole mitään muuta kuin riistettyjä luokkia, talonpoikia ja työläisiä, vastaan suuntautuvaa omistavien luokkien, maanomistajien ja kapitalistien, järjestynyttä yhteistä valtaa»¹⁷. Porvarillisen valtion sosiaalinen tarkoitus on ilmaistu tässä erittäin selvästi. Toisaalla Engels totesi, että koska valtio ei ole muuta kuin koneisto, jonka avulla luokka sortaa toista luokkaa, niin mikään porvarillisen valtion muoto ei voi muuttaa sen olemusta.¹⁸

Tietysti se toteamus, että porvarillinen valtio on proletariaattiin kohdistuvan sarron väline, ei tyhjennä tämän valtion luokkaolemukseen analyysia. Porvarillinen valtio on tuotantoa hallitsevan porvariston taloudellisten tarpeiden keskittynyttä ilmausta. Sen vuoksi toinen puoli porvarillisen valtion luokkasisältöä ilmenee siinä, että kyseinen valtio on »pääoman ase palkkatyön riistämisesä»¹⁹, ts. että sillä on taloudellinen tehtävä. Porvarillinen valtio on proletariaatin sarron ja suoranaisen riiston väline, varsinkin imperialismin kaudella. Tämä on ymmärrettävää, sillä porvariston poliittinen herruus johtuu ilman muuta kapitalistisista tuotantosuhteista. Tämä seikka selittää myös porvarillisen valtion taloudellisen sääntelytehtävän, joka tämän valtion eri kehitysvaiheissa ilmenee vaihtelevassa määrin. Porvarillinen valtio ei pysy muuttumattomana, sen tehtävät muuttuvat. Niinpä imperialistisen valtion taloudellinen sääntelytehtävä laajenee huomattavasti.

Valtiota käsittelevässä luennossaan Lenin korosti toistuvasti, että valtio on luokkaherruuden koneisto. Luonnehtiessaan porvariston diktatuurin valtiomuotojen moninaisuutta Lenin kiinnitti huomiota seuraavaan seikkaan: »Naamioitukoon tasavalta millaisiin muotoihin tahansa, olkoon se vaikka kaikkein demokraattisin tasavalta, mutta jos se on porvarillinen... niin sellainen valtio on koneisto, jonka avulla toiset sortavat toisia.»²⁰ Tämä sorto käy imperialismin kaudella entistä ankarammaksi.

Marx ja Engels paljastivat valtion monitahoisen luonteen. Se ei rajoitu valtion luokkaolemukseen, jos kohta käsitys porvarillisesta valtiosta porvariston luokkaherruuden välineenä on ensisijaisen tärkeä. Porvarillisessa valtiossa ruumiillistuu porvariluokan poliittinen herruus. Tämä valtio on kansaa sortava ja kansasta eristetty valtiovallan koneisto. Näin voidaan tiivistää marxismileninisin klassikkojen lukuisien lausumien sisältö. Sa-

malla marxismi-leninisin klassikot tähdensivät, että porvarillinen yhteiskunta tarvitsee sellaisen muodon kuin valtio, valtiorakenne, koska mainittu yhteiskunta perustuu ristiriitaan yksityis- ja yhteiskuntaelämän, yksityis- ja yhteisetujen välillä. Näkemys valtiosta porvarillisen yhteiskunnan tietyinä olintapana täydensi merkittävästi porvarillisen valtion luonnehdintaa luokkaherruuden välineenä.

Porvarillisen yhteiskunnan yhteiskunnallinen työnjako, johon liittyy yhteiskunnan jäsenten jako vallankäyttäjiin ja vallanalaisiin, määrää yhteiskunnan poliittisen hallinto-organisaation, jonka avulla hallitseva luokka johtaa taloudellisia tuotantoprosesseja, tietysti porvariluokan eduksi. Sen vuoksi porvarillinen valtio esittäytyy erikoisena hallintokoneistona, välineenä, jonka avulla koko porvarillista yhteiskuntaa johdetaan ja ohjailaan porvariston etujen mukaisesti.

Porvarillinen valtio yhteiskunnan erikoisena hallintokoneistona. Marx ja Engels esittivät »Saksalaisessa ideologiassa» ajatuksen, että porvarillinen valtio on suhteessa työväenluokkaan, riistettyihin alistamisen väline ja suhteessa porvarilliseen yhteiskuntaan kokonaisuudessaan porvariston harjoittaman kapitalistisen yhteiskunnan johdon väline, että hallintokoneistoksi käsitetyn porvarillisen valtion tarkoituksena on turvata kapitalististen yhteiskunnallisten suhteiden — sekä aineellisten että ideologisten suhteiden — olemassaolo.

Marxisin klassikot kehittivät tässä teoksessa edelleen Marxin aiemmin, vuonna 1844, esittämää ajatusta, että asiallisesti valtio on koko luokkayhteiskunnan erikoinen organisaatiomuoto. Tämä pätee täysin myös porvarilliseen valtioon yhteiskunnan tietyinä kokonaisuorganisaationa, joka »yhdistää» porvarillisen yhteiskunnan jäseniä ja on tämän yhteiskunnan virallinen edustaja. Porvarillinen valtio on porvarillisen yhteiskunnan ulkoinen muoto, sen poliittinen ulkokuori.

Luonnehtiessaan porvarillista valtiota Marx ja Engels totesivat, että »se ei ole kuitenkaan muuta kuin sellainen järjestöllinen muoto, joka porvariston on sille annettava taatakseen keskinäisesti omaisuutensa ja etunsa niin ulospäin kuin myös sisäänpäin.»²¹ He korostivat kahta porvarillisen valtion puolta: porvarillinen valtio on samalla kertaa porvariston luokkaherruuden organisaatiomuoto

ja tämän herruuden elin. Lisäksi he osoittivat selvästi porvarillisen valtion sisäisten ja ulkoisten tehtävien yhteenkuuluvuuden: nämä tehtävät tähtäävät viime kädessä samaan, nimittäin porvariluokan omistussuhteiden suojelemiseen. Näkemys porvarillisesta valtiosta luokkaherruuden organisaatiomuotona ja välineenä esiintyy toisessakin »Saksalaisen ideologian» kohdassa, jossa sanotaan, että »porvarit ovat järjestäneet omistuksensa puolustuksen valtiossa»²². Silloin kun yritetään kajota porvariston aineelliseen perustaan, yksityisomistukseen, »heti kun ihmiset alkavat 'tarttua toisiaan kurkkuun'», porvarillinen valtio turvautuu pistimiin.²³

Kehitellessään käsitystä porvarillisen valtion eri puolista Engels huomautti, että porvarillinen valtio, »riistävän luokan järjestö», on ollut »välttämätön ulkonaisten tuotantoehtojen ylläpitämiseksi»²⁴. »Valtio on ollut koko yhteiskunnan virallinen edustaja, sen keskittymä näkyväksi yhdyskunnaksi, mutta se on ollut tätä vain sikäli, mikäli se on ollut sen luokan valtio, joka aikanaan on yksin edustanut koko yhteiskuntaa: vanhalla ajalla se oli orjanomistajain valtio, keskiajalla feodaaliaateliston valtio, meidän aikanamme porvariston valtio.»²⁵

»Kommunistisen puolueen manifestissa» Marx ja Engels määrittelivät porvarillisen valtion koko porvariluokan yleisiä asioita hoitavaksi toimikunnaksi. He paljastivat tässä määritelmässä kyseisen valtion taloudellisen määrännäisyyden ja historiallisen luonteen, sen olemuksen ja luokkasidonnaisuuden. Marx ja Engels tarkastelivat porvarillista valtiota koneistona, joka ei ainoastaan valvo koko porvariluokan etuja, vaan myös toimii tämän luokan joidenkin henkilöryhmien etujen mukaisesti ja kokee toiminnassaan painostusta proletariaatin ja muiden sorrettujen luokkien taholta. Marx korosti, että sitä mukaa kuin työväenliikkeen järjestyneisyys kasvaa ja työväenluokan taistelu kapitalistista järjestelmää vastaan voimistuu, työtätekevät onnistuvat pakottamaan porvarillisen valtion sosiaalisiin ja poliittisiin myönnytyksiin ja että porvarillisen valtion on pakko vahvistaa nämä myönnytykset asianomaisessa lainsäädännössä.²⁶

Lenin kehitti edelleen Marxin ja Engelsin näkemystä valtiosta luokkaherruuden välineenä ja luokkayhteiskunnan poliittisena muotona. Luokkayhteiskunnassa antagonistiset luokat, eri sosiaaliryhmät ja yksilöt ovat

vuorovaikutuksessa keskenään, ja tämä yhteiskunta edustaa tietyssä mielessä niiden yleistä yhteyttä.²⁷ Porvarillinen valtio on sellainen porvarillisen yhteiskunnan organisaatiomuoto, joka sulkee piiriinsä tämän yhteiskunnan kaikki luokat, sosiaaliryhmät ja yksilöt sekä niiden väliset suhteet, mutta joka samalla turvaa porvariston vallan.

Porvarillisen valtion toiminnan suunnat. Marxismi-leninismiin klassikot tarkastelivat siis valtiota eri puolilta: porvariston luokkaherruuden välineenä, kansasta eristettynä julkisen vallan luokkakoneistona, porvarillisen yhteiskunnan virallisena edustajana, porvariston poliittisena organisaationa, joka valvoo ja suojelee porvariston yleisiä luokkaetuja, sekä porvarillisen yhteiskunnan erityismuotona, hallintokoneistona. Tällainen »moniulotteinen» näkemys porvarillisesta valtiosta teki marxilais-leniniläisen valtio-opin luojille mahdolliseksi muotoilla tärkeitä teoreettisia johtopäätöksiä, joilla on valtava käytännöllinen ja poliittinen merkitys. Jos porvarillinen valtio käsitetään ahtaasti, pelkästään sellaisena välineenä, jonka avulla porvaristo sortaa luokkavihollisiaan, niin silloin ei voida määritellä tarkoin proletariaatin suhdetta porvarillisen valtiokoneiston eri osiin eikä päättää, mitkä vanhan valtion perinteisistä instituutioista säilytetään.

Järjestämällä mahtinsa valtion muodossa porvaristo saa mahdollisuuden suojella luokkaetujaan yleisetuina. Tästä johtuu porvarillisten ideologioiden viljelemä ja levittämä kuvitelma, että valtion edut eivät ole luonteeltaan luokkasidonnaisia, vaan täysin itsenäisiä. Alun perin tällä kuvitelmalla on objektiivinen luonne, koska antagonistisiin luokkiin jakautuneessa yhteiskunnassa eivät esiinny ainoastaan yksilöiden, sosiaaliryhmien ja antagonististen luokkien yksityis- tai erityisedut, vaan myös niille ominaiset yleisedut. Yleisetuja suojeleva hallitsevan luokan valtio ei silti suinkaan ole vapaa luokkasidonnaisuudesta. »Työnjaon yhteydessä syntyy samalla myös ristiriita yksilön tai erillisen perheen edun ja kaikkien keskenään kanssakäymisessä olevien yksilöiden yhteisen edun välille; yhteinen etu ei ole olemassa vain kuvitelmissa, 'yleisenä', vaan ennen kaikkea todellisuudessa niiden yksilöiden keskinäisenä riippuvuutena, joiden kesken työ on jaettu».²⁸

Yleisten asioiden hoito on tärkeä tehtävä, joka on ominainen jokaiselle riistovaltiolle. Erityisen laajasti se ilmenee porvarillisen valtion toiminnassa. Nämä yleiset asiat eivät suinkaan johdu kaikkien yhteiskunnan jäsenten perusetujen yhteisyydestä, kuten porvarilliset ideologit väittävät. Yhteiskunnassa, joka on jakautunut antagonistisiin luokkiin, porvaristoon ja proletariaattiin, ei voi olla puhettakaan perusetujen yhteisyydestä. Marxin ja Engelsin toistuvasti mainitsemia yleisetuja esiintyy kuitenkin myös antagonistisilla luokilla. Kyseessä ovat tuotannon johtaminen yleensä, aineellisten hyödykkeiden tuotannon tietty järjestely, tietojen hankinta tieteen ja tekniikan alalla, luonnonmullistusten torjunta, terveydenhoito yms., ts. kaikki, mikä tavalla tai toisella koskee yhteiskunnan olemassaolon ehtojen säilyttämistä ja kehittämistä.

Engels totesi, että »yhteiskunta synnyttää tiettyjä yhteisiä toimintoja, joita ilman se ei voi olla»²⁹. Valtion on pakko suorittaa näitä »yhteisiä toimintoja», sillä muuten sitä uhkaa pikainen romahdus.

Engelsin teokset sisältävät lausumia porvarillisen valtion roolista tuotannon johtamisessa. Jo kauan ennen valtiomonopolistisen kapitalismin syntyä Engels paljasti tendenssin kohti porvarillisen valtion taloudellisen merkityksen kasvua. »Joko tai, joko ilman trusteja tai trustien kanssa täytyy kapitalistien yhteiskunnan virallisen edustajan, valtion, ottaa lopulta haltuunsa tuotannon johto.»³⁰

Puhuessaan sellaisesta porvarillisen valtion toiminnan puolesta kuin yhteiskunnan yleisten asioiden hoito ja arvostellessaan Pariisin kommuunin vastustajia Marx sanoi yleisten asioiden hoitoon liittyviä valtion toimintoja »keskeisiksi» ja »oikeutetuiksi». Hän leimasi perättömäksi väitteen, että proletaarisen valtion oloissa maan tärkeistä ja yleisistä tarpeista johtuvat keskeiset toiminnot ovat mahdottomia.³¹

Se että porvarillinen valtio hoitaa yleisiä asioita, ei suinkaan merkitse, ettei tämä valtio ole porvariston luokkaherruuden väline. Päinvastoin, juuri ne erityiset toiminnot, jotka johtuvat hallituksen ja kansan vastakohitaisuudesta ja jotka liittyvät valtion olemassaoloon kansasta vieraantuneena, kansan yläpuolella olevana ja sitä sortavana mahtina, kuuluvat riistovaltion luonteeseen.

Tällainen käsitys riistovaltiosta yleensä, mm. porvarillisesta valtiosta, teki Marxille ja Engelsille mahdolliseksi eritellä proletariaatin suhtautumisen porvarilliseen valtioon ja porvarillisen valtiokoneiston murskaamista koskevan kysymyksen.

Marx tähdensi valtion monitahoista toimintaa luokkaherruuden välineenä sekä yleisiä asioita johtavana, tiettyjä »oikeutettuja tehtäviä» hoitavana elimenä. Hän osoitti, että välttämättömyys murskata porvarillinen valtiokoneisto on yhteensoveltumaton kaikkien aikaisempien valtiollisten ja oikeudellisten instituutioiden anarkistisen kieltämisen kanssa. Porvarillisen valtiokoneiston, tämän yhteiskunnan loisen, murskaaminen on Marxin mukaan porvarillisen valtion varsinaisten sortoelinten murskaamista. Engels kehitteli myöhemmin Marxin yleisteoreettisia väittämiä näistä kahdesta valtiotoiminnan puolesta.³²

Erittäin tärkeä on Leninin väittäminen, jonka mukaan vertailtaessa »Kansalaissotaan Ranskassa» sisältyviä Marxin lausuntoja Pariisin kommuunista käy ilmi, että Marx »korostaa kaikin tavoin välttämättömyyttä 'lakkauttaa' (armeija ja virkakunta), 'hävittää' se valtiovalta, 'murskata nykyinen valtiovalta' jne., hävittää, murskata, poistaa (beseitigen), mikä? *ei* valtiota, vaan 'nykyinen valtiovalta', 'valmis valtiokoneisto', virkakunta ja armeija ensi sijassa»³³.

Porvariston diktatuurin valtiomuodot. Marx, Engels ja Lenin selvittivät porvarillisen valtion luokkaolemuksen, sen tärkeimmät tehtävät ja toiminnot sekä kohdistivat kirpeää arvostelua eri valtiomuotoihin, joissa porvaristo toteuttaa diktatuurinsa.

Marx ja Engels arvostelivat anarkismia ja sille ominaista poliittista välinpitämättömyyttä ja paljastivat Stirnerin utopistiset käsitykset, joiden mukaan porvaristolle on yhdentekevää, puolustaako sitä absoluuttinen monarkia, perustuslaillinen monarkia tai tasavalta. He osoittivat kestävämmäksi proletariaatille kohdistetun kehotuksen vastustaa poliittisen järjestelmän demokratisointia sillä perusteella, että työläisillä on muka yhtä huonot oltavat niin monarkian kuin tasavallankin oloissa. Tässä yhteydessä Marx ja Engels esittivät ensi kerran ajatuksen, ettei porvaristolle eikä myöskään proletariaatille ole suinkaan samantekevää, millaiset valtiomuodot

vallitsevat. Niinpä esimerkiksi demokraattisessa porvarillisessa valtiossa luokkavastakohtat kärjistyvät äärimilleen. Proletariaatti on kiinnostunut siitä, että luokkataistelu porvaristoa vastaan kärjistyy ja huipentuu kommunistiseen vallankumoukseen. Marx ja Engels hylkäsivät poliittisen indifferenssin harhaluulot ja tähdensivät, että proletariaatti on syvästi kiinnostunut kansalaisoikeuksien saavuttamisesta.³⁴

Marxisin klassikot korostivat aina kaikkien porvariston poliittisen herruuden muotojen, kaikkien porvarillisten valtioiden kansanvastaista luonnetta. Tässä yhteydessä he arvostelivat pikkuporvarillista radikaalia Heinenia ym. henkilöitä, joiden mielestä valtiomuodon muutos johtaa syvällisiin uudistuksiin siinäkin tapauksessa, ettei suoriteta perusteellisia muutoksia taloudellisella alalla. Samalla Marx ja Engels pitivät välttämättömänä työväenluokan taistelua demokratian puolesta. Taistelu demokraattisen poliittisen järjestelmän puolesta on erottamaton osa sosialismin puolesta käytävää taistelua.

Eritellessään porvarillisen valtion eri muotoja Marx ja Engels eivät rajoittuneet siihen, että osoittivat porvariston poliittisen herruuden valtiollisen organisaation periaatteessa kansanvastaiseksi, vaan selvittivät myös proletariaatin suhtautumisen porvarillisen valtion eri muunnelmiin.

Naamioituipa porvarillinen valtio millaiseen kaapuun tahansa, se on luokkaolemukseltaan aina työtätekevien sortamisväline. Proletariaatille ei kuitenkaan ole samantekevää, millaisen valtiomuodon vallitessa se käy taistelua porvaristoa vastaan. Valtiomuodon puolesta käytävä taistelu ei ole tarkoitukseton. Marxin mukaan on taisteltava mahdollisimman demokraattisten valtiollisten instituutioiden puolesta, joiden puitteissa luokkavastakohtia ei peitellä, vaan ne »kehittyvät avoimeksi taisteluksi ja saavat siten ratkaisunsa»³⁵. Proletariaatti on kiinnostunut sellaisista valtiollisista muodoista, jotka tarjoavat mahdollisimman suotuisat olosuhteet sen luokkataistelulle sortajia vastaan.

Myös Lenin katsoi välttämättömäksi tehdä tunnetuksi ajatusta, että »vain tasavallassa voidaan käydä ratkaiseva taistelu proletariaatin ja porvariston välillä»³⁶. Hän kehotti vakiinnuttamaan tasavaltaisen perinteen mahdollisimman laajojen proletaarijoukkojen keskuuteen.

Eriteltyään porvarillisen valtion eri muotoja Marx, Engels ja Lenin määrittelivät porvarillisen demokratian olemuksen. Porvarillinen demokratia jää valheelliseksi ja typistetyksi demokratiaksi, paratiisiksi rikkaiden osalta, ansaksi ja petokseksi riistettyjen osalta.³⁷ He totesivat kyllä, että porvarillinen demokratia on historiallisesti edistyksellinen ja että sen eräät instituutiot ovat välttämättömiä proletariaatin sosialismin puolesta käymän taistelun kannalta, mutta korostivat samalla tämän demokratian työväen vastaista luonnetta. Muuttuivatpa porvarillisen valtion hallitusmuodot miten tahansa, nämä muutokset eivät kajoa rahavaltaan, monopolien valtaan.

Selvitellessään yksityiskohtaisesti porvarillisen demokratian olemusta, varsinkin imperialismin kaudella, Lenin kiinnitti huomiota siihen, että porvaristo hyökkäilee eri muodoissa demokratiaa vastaan. Porvariston sotaretki demokratiaa vastaan jatkuu nykyäänkin. Sen tarkoituksena on kaventaa työtätekevien joukkojen poliittisia ym. oikeuksia ja vapauksia sekä mitätöidä perinteisten demokraattisten instituutioiden reaalin sisältö.

»Mitkä ovat todelliset oikeudet ja vapaudet, jotka nykyajan imperialistinen yhteiskunta takaa laajoille työtätekeville joukoille? Kymmenien miljoonien 'oikeus' työttömyyteenkö? Vai sairaiden 'oikeus' tulla toimeen ilman lääkärinapua, joka maksaa suunnattoman kalliisti? Vai kansallisten vähemmistöjen 'oikeus' nöyryyttävän syrjintään työelämässä ja koulutuksessa, yksityis- ja poliittisessa elämässä? Tai ehkä 'oikeus' elää ainaudessa pelossa järjestyneen alamaailman kaikkivallan edessä ja nähdä, miten lehdistö, elokuvat, televisio ja radio tekevät kaikkensa kasvattaakseen nuoren sukupolven itsekkyyteen, julmuuteen ja väkivaltaan?»³⁸

Marx, Engels ja Lenin analysoivat porvarillisen yhteiskunnan ja valtion keskinäisen suhteen sekä selvittivät porvarillisen valtion luokkaolemuksen, sen tehtävät, tärkeimmät toiminnot ja muodot. He tutkivat syvästi myös porvarillisen valtion rakennetta kiinnittäen erityistä huomiota tämän valtion edustuselimiin ja valtiokoneistoon. Porvarillisen valtiokoneiston eri osien tutkimukseen liittyi tämän koneiston ankara kritiikki, joka johti siihen johtopäätökseen, että porvarillinen valtiokoneisto on hajotettava, murskattava proletaarisen vallankumouksen aikana.

2. EDUSTUSELIMET PORVARILLISEN VALTION KONEISTOSSA

Edustus porvarillisen valtiovallan järjestelmässä. Edustuslaitokset kiinnittivät jatkuvasti marxismi-leninisin klassikkojen huomiota koko heidän tieteellisen ja vallankumouksellisen toimintansa ajan. Tarkastellessaan varhaisteoksissaan Preussin maakuntapäivien säätyvaliokuntia koskevaa kysymystä Marx ja Engels arvostelivat kärkevästi mm. säätyedustuksen periaatetta. Nuori Marx hylkäsi tämän periaatteen ja esitti seuraavanlaisen käsityksen edustuksesta valtiolla järjestelmässä. Edustettuna oleminen on jotakin passiivista, epäitsenäistä, Marx kirjoitti. Yksikään valtion elementti ei kuitenkaan saa olla sellainen. Todellinen edustus ei ole sellaisen erityisolion edustusta, joka ei ole itse kansa, vaan kansan *itse-edustusta*. Marx asetti kansanedustuksen säätyedustuksen vastakohtaksi. Säätyjakoiset maakuntakokoukset eivät ilmennä kansan todellisia etuja. Edustuksen täytyy Marxin mukaan olla kansan asia, ja kansanedustajain kokouksen täytyy olla vastuunalainen kansalle. Vain tällaisen edustuksen vallitessa valtio on kansan toiminnan tuote, demokraattinen valtio, jonka sieluna on vapaa ihminen.

Marx katsoi, että kansan on osallistuttava lainlaadintaan. Sillä »poliittisen valtion totaliteetti on *lainsäädäntövalta*. Osallistuminen lainsäädäntövallan käyttöön on osallistumista poliittiseen valtioon, siis *poliittisen valtion jäsenenä, valtion jäsenenä olemista* ja tämän ominaisuuden ilmentämistä.»³⁹ Tosi demokraattisen edustusjärjestelmän Marx yhdisti rajoittamattomaan äänioikeuteen, joka turvaa koko kansan mukanaolon poliittisessa elämässä. Tieteellisen kommunismin klassikot korostivat, että todellinen, kansan etuja ilmentävä edustus »pohjautuu kansansuvereniteettiin»⁴⁰ ja sen vuoksi on korkeimmanasteista poliittista edustusta.⁴¹ Kaikki muu edustus on kansanvastaista edustusta, joka ajaa riistäjäluokan etuja.

Marx pani varhaisteoksissaan merkille senaikaisten valtioiden edustusjärjestelmässä piilevän ristiriidan. Vaikka edustusjärjestelmä merkitseekin suurta edistysaskelta, se »on *nykyisen valtiotilan avoin, väärentämätön, johdonmukainen ilmaus*. Se on *peittelemätön ristiriita*.»⁴²

Marxismi-leninismin klassikot tutkivat syvällisesti porvarillisten edustuslaitosten järjestelmää, niiden organisaatio- ja toimintaperiaatteita ja niiden merkitystä porvarillisen valtion koneistossa sekä proletariaatin suhtautumista näihin valtiollisiin instituutioihin.

Marx ja Engels pitivät vaalimenettelyä edustuslaitosten muodostamisen ja niiden toiminnan tärkeimpänä periaatteena. Marx katsoi, että oikeus valita ja tulla valituksi on yksi tärkeimpiä poliittisia oikeuksia.⁴³

Tieteellisen kommunismin klassikot totesivat, että porvariston oli feodalismia vastaan taistellessaan »pakko ottaa vaaliperiaate hallinnon pohjaksi»⁴⁴. Tätä periaatetta ei kuitenkaan yleistetty kansanjoukkoja koskevaksi, sillä porvaristo korvasi feodaaliset etuoikeudet pääoman etuoikeudella ja »säilytti vaaliperiaatteen vain omaa luokkaansa varten»⁴⁵. Engels luonnehti Englannin parlamenttia kansanvastaiseksi, »kansalle vieraaksi yhdyskunnaksi», jolla ei ole »mitään halua muuttua etuoikeutetusta yhdyskunnasta kansanedustajain kokoukseksi»⁴⁶. Engels näki selvästi, että alahuone on kansalle vieras voima, ja että tämä vallanelin valitaan lahjonnan avulla. Parlamentti ei suinkaan edusta kansan etuja, sanoi Engels, se »polkee jatkuvasti jalkoihinsa kansan tahtoa»⁴⁷. Juuri se, että Englantia »hallitsee omaisuus», antaakin porvaristolle mahdollisuuden vaikuttaa kansanedustajien valintaan lahjonnan avulla. Omaisuuden herruus on tunnustettu virallisesti laissa, joka säättää varallisuus-sensuksen. Parlamentin toimintaperiaate on demokratianvastainen: alahuoneen keskustelut eivät ole julkisia, todellisia pöytäkirjoja ei julkisteta.

Omaisuus on porvarillisen edustuksen perusta ja sen suojelu porvarillisen edustuksen tarkoitus. Kehitellessään tätä ajatusta teoksessaan »Moralisoiva kritiikki ja kritisoiva moraalii» Marx huomautti, että juuri tämä on syynä siihen, miksi porvarit niin epäluuloisesti myöntävät äänioikeuden kansalle ja miksi he monopolisoivat tämän oikeuden itselleen.

Porvarillinen vaaliperiaate. Marx ja Engels tuomitsivat vaaliperiaatteen porvarilliset vääristelyt ja kannattivat johdonmukaisesti kansanjoukkojen vaatimusta »vaalioikeuden ja vaalikelpoisuuden laajentamisesta ja mahdollisimman suuresta yleistämisestä»⁴⁸. Niinpä he antoivat tukensa englantilaisille chartisteille, jotka pitivät yleistä

äänioikeutta yhtenä tehokkaimpana taistelukeinona todellisen kansanedustuksen puolesta ja yhteiskuntaelämän demokraattisen uudistamisen välttämättömänä edellytyksenä. Chartistien poliittinen ohjelma »ei itse asiassa sisällä muuta kuin vaatimuksia *yleisestä äänioikeudesta* ja niistä ehdoista, joiden vallitessa yleinen äänioikeus voi toteutua Englannissa»⁴⁹, kirjoitti Marx. Poliittiselta kannalta hän arvosti korkealle tämän chartistien vaatimuksen ja huomautti, että se merkitsee valitsijajoukon lisäämistä »niin paljon, että tämä tulee käsittämään koko kansan», mikä mahdollistaisi poliittisen vallan oton.⁵⁰

Tämä ajatus esiintyy monissa marxismin klassikkojen teoksissa. Kymmentuntista työpäivää koskevissa artikkeleissaan (helmi—maaliskuu 1850) Engels kiinnitti Englannin työläisten huomiota siihen, etteivät he voi saada parannusta yhteiskunnalliseen asemaansa, kunnes saavuttavat yleisen äänioikeuden. Yleisen äänioikeuden avulla he voivat saada enemmistön alahuoneessa. »Englannissa, joka kahdelta kolmannekseltaan on teollisuustyöläisten asuttama, yleinen äänioikeus merkitsee työväenluokan poliittista herruutta kaikkine siihen erottamattomasti liittyvine vallankumouksellisine muutoksineen yhteiskunnallisissa oloissa»,⁵¹ Engels kirjoitti. Marx oli samaa mieltä Englannin työväenluokan kamppailusta yleisen äänioikeuden puolesta. Hän kirjoitti suoraan, että tässä maassa yleisen äänioikeuden voimaansaattamisen »väistämättömänä seurauksena on *työväenluokan poliittinen herruus*»⁵².

Chartistien useita vuosia kestänyt taistelu oli vaikea eikä tunnetusti johtanut toivottuihin tuloksiin. Englannin parlamentti hylkäsi kaikki heidän anomuksensa, joissa vaadittiin kansankartan hyväksymistä. Epäonnistuminen johtui chartistien utopistisista katsomuksista ja siitä, ettei heillä ollut tukenaan työväenluokan todella vallankumouksellista joukkopuoluetta. Siitä huolimatta tämän työväenluokan poliittisen liikkeen aatteet jättivät syvän jälkensä Englannin kansan tietoisuuteen, joka myöhemmin jatkoi taistelua niiden toteuttamiseksi. Tieteellisen kommunismin klassikot kannattivat tätä taistelua aktiivisesti sekä teorian että käytännön alalla. Niinpä Kansainvälisen Työväenliiton Pääneuvosto osallistui 1865 Marxin aloitteesta välittömästi Uudistusliigan perustamiseen. Mainitun järjestön piti edistää ylei-

sen äänioikeuden aikaansaamista Englannissa.⁵³ Työväenluokan tarmokas toiminta johti siihen, että vuonna 1867 Englannin porvariston oli pakko suostua parlamentaariseen äänioikeusreformiin. Reformi lisäsi huomattavasti äänioikeutettujen määrää Englannissa; osa työväenluokkaa sai tuolloin äänioikeuden. Joukkoliikkeen painostuksesta 1884 toimeenpantu parlamenttireformi kasvatti maaseudulla asuneiden valitsijoiden määrää. Niin rajallisia kuin nämä uudistukset olivatkin, tieteellisen kommunismin klassikot pitivät niitä tiettyä edistysaskeleena Englannin kansan taistelussa yleisen äänioikeuden puolesta. Engels totesi, että »parlamenttiuudistukset vuodelta 1867 ja 1884 lähenevät jo suuresti *yleistä äänioikeutta*»⁵⁴. Vaikka Englannin parlamentti kokonaisuudessaan pysyi yhä »suurmaanomistuksen ja rahavallan edustuksena», työväenluokan menestyksellinen äänioikeustaistelu parlamenttivaaleissa aloitti Engelsin mukaan »uuden vaiheen Englannin poliittisessa kehityksessä»⁵⁵.

Ottaen huomioon, että Englannissa proletariaatti muodosti jo silloin väestön enemmistön ja että sotalaitos ja byrokratia eivät vielä näytelleet maassa huomattavaa osaa, tieteellisen kommunismin klassikot katsoivat, että Englannin työläiset kykenevät täydessä määrin, vallankumouksellisella tavalla käyttämään äänioikeutta hyväkseen ja vaativat »täyden osuutensa parlamenttiedustuksesta»⁵⁶, mikä käytännössä olisi merkinnyt poliittisen vallan valtaamista. Useista syistä johtui, ettei näin kuitenkaan käynyt. Yhtenä syynä oli se, että Englannin työväenluokka osoitti epäjohtonmukaisuutta sekä taistelussa yleisen äänioikeuden puolesta että niiden vaalioikeuksien toteuttamisessa, joita se oli tavoitellut. Opportunististen mielialojen voimistuminen ja työväenluokan etuoikeutettujen kerrostumien kasvu aiheuttivat sen, että monet työväenjohtajat alkoivat päästäkseen parlamenttiin turvautua »ensi sijassa porvariston ääniin ja rahan ja vasta toisessa sijassa itse työläisten ääniin»⁵⁷, ts. muuttuivat tosiasiallisesti porvariston ehdokkaiksi. Päästyään parlamenttiin tällaiset työläiset »unohtivat» luokkansa edut.

Marxismin klassikot pitivät sosiaalidemokraattisen puolueen johtaman Saksan työväenluokan kokemusta esimerkkinä siitä, miten yleistä äänioikeutta voidaan käyttää hyväksi porvarillisen valtion oloissa. Saksassa 1866 voimaan saatettu yleinen äänioikeus mahdollisti

saksalaisille työläisille jo ensimmäisissä vaaleissa 1867 saada valtiopäiville kaksi edustajaansa (August Bebel ja Wilhelm Liebknecht). Myöhemmät vaalit toivat työläisille yhä uusia voittoja.

Huolimatta Bismarckin 1878 läpiviemästä poikkeuslaista, jonka mukaan sosialistiedustajien valtakirjat katsottiin mitättömiksi ja sosiaalidemokraattiset ja työväenjärjestöt kiellettiin, Saksan työväenluokka lähetti edelleen valtiopäiville omia edustajiaan, joiden lukumäärä jatkuvasti kasvoi. Työläisten ja heidän edustajiensa tarmokas ja järjestynyt toiminta johti lopulta siihen, ettei Bismarck enää vuonna 1890 ollut Saksan kansleri eikä hänen poikkeuslakiaan ollut olemassa. Engels kirjoitti tämän johdosta seuraavaa: »Bismarck piti sosialistit kahdentoista vuoden ajan lainsuojattomina, mutta sosialistit ovat kumonnet poikkeuslain, he ovat syrjäyttäneet Bismarckin ja ovat tällä hetkellä valtakunnan voimakkain puolue.»⁵⁸

Puhuessaan niistä mahdollisuuksista, joita yleisen äänioikeuden hyväksikäyttö tarjosi saksalaisille sosiaalidemokraateille, Engels ennusti vuonna 1893, ettei ole kaukana se aika, jolloin he saavuttavat enemmistön valtiopäivillä. Niin kävikin.

Ensimmäisen maailmansodan aattona Saksan sosiaalidemokraateilla oli suurin valtiopäiväryhmä: heidän hallussaan oli 111 edustajanpaikkaa. Puoluejohtajien ohjailema sosiaalidemokraattinen valtiopäiväryhmä luisui kuitenkin opportunistin ja šovinistin tielle. Elokuussa 1914 se kannatti avoimesti saksalaisia sodanlietsojia ja siten kavalsi työväenluokan edut ja saattoi itsensä huonoon huutoon. Niin valitettava kuin tuo petos olikin, se ei voinut pyyhkäistä olemattomiin Saksan työväenluokan kokemuksen suurta merkitystä muiden maiden työtätekevien taistelulle poliittisten oikeuksien puolesta. Engels sanoi, että saksalaiset työläiset »olivat antaneet tovereilleen kaikissa maissa uuden, erittäin terävän aseensa osoittamalla heille, miten yleistä äänioikeutta on käytettävä»⁵⁹.

Korostaessaan proletariaatin äänioikeustaistelun suurta merkitystä Marx ja Engels huomauttivat, että äänioikeusinstituutioon on asennoiduttava konkreettisesti-historiallisesti, ottaen huomioon kulloisetkin olosuhteet. Teoksessaan »Kansalaissota Ranskassa 1848—1850» Marx kir-

joitti, että Ranskan porvarillisen perustuslain sisältönä on porvariston herruus yleisen äänioikeuden lopputuloksena. Hän totesi siten porvariston pyrkivän säätelemään äänioikeutta niin, että se takaisi ylivallan juuri porvaristolle. Jos äänioikeus haittaa porvariston pyrkimystä herruuteen, niin porvaristo hylkää äänioikeuden. Marx kirjoitti, että porvaristo »hylätessään yleisen äänioikeuden, jolla se oli verhonnut itseään tähän asti ja josta se oli ammentanut ylivaltaansa, tunnustaa peittelemättä: *'Tähän asti diktatuurimme on ollut olemassa kansan tahdosta, nyt sitä tullaan lujittamaan vastoin kansan tahtoa'*»⁶⁰.

Samalla marxismin klassikot esittivät useaan otteeseen ajatuksen, että jos porvarillinen hallitus saattaisi voimaan yleisen ja suoran äänioikeuden, se varustaisi sen sellaisilla varauksilla, että poistaisi kaikki yleisen ja välittömän äänioikeuden tuntomerkit. Sitä paitsi yleinen äänioikeus saattaa esittää erilaista osaa eri maissa ja eri historian kausina, mikä johtuu luokkien välisistä voima-suhteista, taistelevien luokkien järjestyneisyydestä ym. Engels huomautti vuoden 1865 alussa, että Ranskassa voidaan yleisen äänioikeuden avulla toimittaa hallitseville luokille varsin vaarattomat vaalit. Tämänkaltaisten vaalien selityksenä ovat maalaisväestön järjestymättömyys ja ahdinkotila, hyvin järjestetty byrokratia, koulittu lehdistö, poliisin pahasti sortamat yhdistykset sekä poliittisten kokousten puuttuminen.⁶¹

On otettava huomioon myös se, että porvarillisen valtion oloissa, jolloin tiedotusvälineet ovat miltei kokonaan porvariston käsissä, jolloin vaalituloksia väärennetään ja proletariaattia sorretaan valtiokoneiston avulla, enin osa parlamenttiedustajista on porvariston edustajia, kapitaliluokan palveluksessa olevia ammattipoliitikkoja. Sitä paitsi on muistettava, että mitä laajempi vaalioikeus on, mitä enemmän työväenluokan edustajia valitaan edustuslaitoksiin, sitä vaatimattomamman tehtävän porvaristo varaa näille laitoksille valtiokoneistossaan.

Yleinen äänioikeus on silti työväenluokan poliittisen aktiivisuuden mahtava kirvoittaja. Ei ole kysymys vain siitä, että yleinen äänioikeus tekee proletariaatille mahdolliseksi kerran muutamassa vuodessa arvioida voimansa ja kasvavan äänimäärän ansiosta lujittaa työläisten uskoa voittoonsa, arvioida vastustajan voimat ja määritellä

työväenluokan taistelutaktiikan. Kuten Engels huomautti, yleinen äänioikeus antaa työväenluokalle ja työväenpuolueille mahdollisuuden lujittaa yhteyksiään kansanjoukkoihin. Lopuksi se tarjoaa työtätekevien parlamenttiedustajille forumin, jossa he voivat vapaammin ja tehokkaammin kuin lehdistössä ja kokouksissa puhutella sekä vastustajiaan parlamentissa että joukkoja parlamentin seinien ulkopuolella.⁶²

Marx ja Engels kannattivat vaatimusta, että äänioikeuden on oltava paitsi yleinen myös yhtäläinen ja suora. He arvostelivat eriarvoisia vaalipiirejä, erilaista edustusta, porvariston käyttämiä välillisten vaalien eri muotoja yms. Marxisin klassikot pitivät salaisen äänestyksen käyttöönottoa kansanjoukkojen suurena saavutuksena. Niinpä Engels kirjoitti, että »salainen äänestys on antanut monille aikaisemmin poliittisesti välipitämättömille työläisille mahdollisuuden äänestää rankaisemattomasti riistäjiään vastaan»⁶³.

Marx luki salaisen äänestyksen niiden ehtojen joukkoon, »joita ilman yleinen äänioikeus olisi työväenluokalle illusorinen»⁶⁴. Tieteellisen kommunismin klassikot huomauttivat, että vaikka porvariston olikin pakko ottaa käyttöön salainen äänestys, se ei kuitenkaan turvaa tämän periaatteen toteuttamista. Porvaristo katsoo salaisen äänestyksen kansanjoukoille olosuhteiden pakosta tehdyksi myönnytykseksi ja pyrkii mitätöimään sen.

Marxisin klassikot kuvasivat monissa teoksissaan mieleenpainuvasti lahjontaa, johon porvaristo turvautui vaaleissa. Niinpä he panivat merkille »mitä hävyttömimmän», »perinteisen lahjonnan Englannin vaaleissa»⁶⁵ sekä lukuisia lahjontatapauksia muissa maissa. Marx kirjoitti, että porvaristo julistaa mitä suurinta »siveelistä ankaruutta vaalikamppailussa teorian alalla» ja toteuttaa äärimmilleen paisuneen vaalikorruption käytännössä⁶⁶. Hän saattoi sanoa vielä kirpeämmin: »Brittiläisen alahuoneen todellinen perustuslaki voidaan ilmaista yhdellä ainoalla sanalla — *korrupcio*.»⁶⁷

Aika ei ole juuri muuttanut porvariston toimintatapaa, joka tähtää edelleen luokkasorron ylläpitämiseen. Ehkäpä vain niitä menettelytapoja, joiden avulla laajat kansanjoukot estetään osallistumasta toden teolla yhteiskunnan ja valtion asioiden johtoon, on kehitetty ja moninaistettu. Tänänkään todellista kansanvaltaa »eivät

tunne porvarilliset maat, joissa todella hallitsee vain harvalukuinen kapitalistiluokka»⁶⁸.

Julkisuus ja vastuunalaisuus edustuslaitosten toiminnassa. Tieteellisen kommunismin klassikot pitivät julkisuusperiaatetta yhtenä edustuslaitosten toiminnan perusperiaatteena. He katsoivat, että edustuslaitosten toiminnan täytyy olla julkista ja kansanjoukoille ymmärrettävää eikä verhottua ja salaperäistä, kuten asian laita on porvarillisissa edustuslaitoksissa.

Läheisessä yhteydessä julkisuusperiaatteen kanssa Marx ja Engels tarkastelivat sellaista periaatetta kuin edustajien vastuunalaisuus valitsijoille, joka perustuu imperatiivisen mandaatin aatteeseen. Kuten tunnettua, porvaristo kannatti tätä periaatetta vain niin kauan kuin se taisteli vallasta. Tultuaan valtaan porvaristo julisti imperatiivisen mandaatin vaatimuksen vääräksi ja asetti sen vastapainoksi vapaan mandaatin vaatimuksen.

Puolustaessaan edustajan valtakirjan imperatiivista luonnetta Marx arvosteli jyrkästi Hegelin esittämää väittämää, jonka mukaan edustajien suhde valitsijoihin ei ole »tiettyjen ohjeiden sitomien luottamusmiesten suhde»⁶⁹.

Tarkastellessaan porvarillisten edustuslaitosten käytäntöä tieteellisen kommunismin klassikot panivat merkille porvarillisten edustajien vastuuttomuuden. Nämä eivät katso valitsijoille antamiensa lupauksen sitovan itseään, eivät pidä ohjenuoranaan kansanjoukkojen etuja ja tahtoa, vaan toimivat joukoista erillään ja niitä vastaan.

Marx ja Engels antoivat suuren merkityksen kansanedustajien koskemattomuuden periaatteelle. He totesivat, ettei porvaristo ole kiinnostunut tämänkään periaatteen johdonmukaisesta noudattamisesta. Marx ja Engels esittivät vastalauseen sen johdosta, että Saksan valtiopäivien edustajat August Bebel ja Wilhelm Liebknecht »pistettiin vankilaan» syystä että he vastustivat Ranskan ja Preussin välistä sotaa (1870—1871) ja kieltäytyivät äänestämästä sotilasmäärärahojen puolesta.

Vaikka monet porvarilliset edustuslaitokset ovat kansanjoukkojen laajojen demokraattisten liikkeiden painostuksesta ajan oloon kokeneet tiettyjä muutoksia, Marxin ja Engelsin arviointi siitä, miten porvarillisen

valtiokoneiston edustuslaitosten muodostamis- ja toimintaperiaatteita noudatetaan käytännössä, pätee kokonaisuutena katsoen nykyäänkin. Imperialistinen porvaristo polkee näitä periaatteita entiseen tapaan.

Marx, Engels ja Lenin vastustivat vallanjakoteoriaa ja puolustivat johdonmukaisesti valtiovallan ykseyttä. He pitivät edustuslaitoksia valtiokoneiston tärkeimpänä portaana, jonka tulee hoitaa lainsäädäntä-, täytäntöönpano-, valvonta- ja perustamistehtäviä.

Porvarillisen lainsäädännön tarkoituksena on laillistaa kapitalistisessa yhteiskunnassa objektiivisesti muotoutuvat yhteiskunnalliset suhteet ja säännellä niitä. Kyseinen lainsäädäntö on yksi tärkeimpiä välineitä hallitsevan luokan etujen ajamisessa. Marxisin klassikot katsoivat, että porvarillisten lakien takana piilevät porvariston luokkaedut.⁷⁰ Sen vuoksi porvari kunnioittaa-kin omaa lakiaan: »Sehän on hänen oma luomuksensa, se on julkaistu hänen suostumuksellaan hänen persoonansa ja hänen etujensa suojelemiseksi. Porvari tietää, että vaikka jokin yksityinen laki saattaakin aiheuttaa hänelle hankaluuksia, lainsäädäntö kokonaisuudessaan on tarkoitettu suojelemaan hänen etujaan.»⁷¹

Monet marxismi-leninismien klassikkojen teokset sisältävät kärkevää ja perusteltua arvostelua porvarillisten edustuslaitosten lainsäädännestä. He panivat tällöin merkille sellaiset tapaukset, jolloin porvarilliset lait heijastivat jossain määrin kansanjoukkojen vaatimuksia. Niinpä Marx asennoitui myönteisesti työpäivän lainsäädännölliseen rajoittamiseen Englannissa. Tämantapainen työajan sääntely kapitalistisissa maissa on tulosta pitkällisestä kansalaissodasta, jota eri muodoissa käydään proletariaatin ja porvariston välillä. Samalla tieteellisen kommunismin klassikot tähdensivät, että työväenluokan edut voivat saada todellisen ilmauksensa vasta sen omassa lainsäädännössä.

Porvarillisen lainsäädännön luokkasisällön luonnehdinnan ohella Marx ja Engels kiinnittivät huomiota porvarillisten parlamenttien työskentelyyn. Tässä mielessä he antoivat suuren merkityksen parlamenttikeskusteluille. Tutkiessaan lehtiselostuksia sekä Englannin parlamentin istuntoja koskevia selontekoja ja eritellessään omakohtaisia havaintojaan he panivat merkille näiden keskustelujen mahtipontisuuden, epäasiallisuuden ja tyh-

jänpäiväisyyden. Usein käytiin saivartelevia, ikävyyttäviä keskusteluja vain sitä varten, että saataisiin lykätyn tuonnemmaksi sellaisen ehdotuksen tai päätöksen hyväksyminen, joka syystä tai toisesta ei miellyttänyt pääomapiirien etuja ajaneita kansanedustajia.

Marx ja Engels antoivat suuren arvon parlamenttivaliokunnille ja erittelivät niiden toiminnan myönteisiä ja kielteisiä puolia. Niinpä Marx kirjoitti, että monet Englannin parlamentin alahuoneen valiokunnista »työskentelevät taitamattomasti, laiskasti ja kuolettavan hitaasti». Esittäessään parlamentille selontekoja valiokuntien jäsenet käyttäytyivät arasti, kärkevät sosiaaliset ongelmat hukkuivat usein heidän »mahtipontisten ja tyhjänpäiväisten fraasiensa» sekaan.⁷² Monissa tapauksissa parlamentin valiokunnat muuttuivat yksinkertaisesti hallituksen valiokunniksi.

Eritellessään myönteisiä piirteitä Englannin parlamentin valiokuntatyöskentelyssä tieteellisen kommunismin klassikot totesivat, että tietystä luokkasidonnaisuudesta huolimatta valiokunnat julkistivat toisinaan runsaasti englantilaisen yhteiskunnan elämän eri puolia, mm. kansanjoukkojen yhteiskunnallista asemaa valaisevaa aineistoa. Engels sanoi, että juuri tämä aineisto oli antanut Marxille mahdollisuuden kuvata »Pääomassa» niin täydellisesti ja selkeästi »tosiasialliset suhteet, jotka vallitsevat pääoman ja työn välillä siinä klassisessa muodossa, jonka ne ovat saaneet Englannissa»⁷³.

Toimeenpanovallan valvonta. Marx ja Engels pitivät porvarillisten edustuslaitosten pahana toiminnallisena puutteena sitä, että ne oli täysin eristetty valtion toimeenpanoelimistä. He tervehtivät sitä, että Pariisin kommuuni hylkäsi porvarillisen parlamentarismin käytännön ja oli »toimiva eikä parlamentaarinen laitos, samalla sekä toimeenpaneva että lakiasäätävä»⁷⁴.

Useissa teoksissaan Marx ja Engels valaisivat kysymystä, miten porvarillisen valtion edustuslaitokset täyttävät valvontatehtävänsä, mm. toimeenpanovallan suhteen. Nämä tehtävät ovat heidän mielestään kansanedustajien varsinainen velvollisuus. Erityisen selvästi tämä ajatus tuli esiin niissä Marxin lausunnoissa, joissa hän eritteli Hessenin (Saksa) perustuslain (1831) säännöksiä. Hän sanoi tätä perustuslakia kaikkein vapaamielisimmäksi valtiosäännöksi, mikä koskaan oli julistettu

Euroopassa. »Ei ole olemassa toista perustuslakia, joka rajoittaisi toimeenpanovallan niin ahtaisiin puitteisiin ja alistaisi hallituksen suuremmissa määrin lainsäädäntövallan alaiseksi», Marx kirjoitti. Perustuslaki »antaa kansanedustajille mahdollisuuden panna viralta valtionoikeuden avulla jokaisen ministerin, joka katsotaan syyppääksi vaikkapa lakiasäättävän kokouksen jonkin päätöksen väärintulkintaan». Tärkeää on Marxin mukaan myös se, että perustuslain mukaan »edustajakamari valitsee keskuudestaan pysyvän valiokunnan, eräänlaisen areiopagin, joka tarkkailee ja valvoo hallituksen toimintaa ja panee virkamiehet syytteeseen perustuslain rikkomisesta, siinäkin tapauksessa, että alaiset ovat vain täyttäneet esimiestensä käskyjä»⁷⁵.

Engels arvosteli sellaista asiaintilaa, jolloin virkamiehiä varjellaan edustuslaitosten »kaikkinaiselta väliintulolta». Hän kirjoitti, että edustuslaitosten tulee välttämättä valvoa toimeenpanevien vallanelinten toimintaa.⁷⁶ Tarkastellessaan porvarillisten edustuslaitosten käytäntöä Marx ja Engels totesivat, että näiden laitosten valvontatehtävät ovat muuttuneet illuusioksi, harhaluuloksi ja että tosiasiallisesti niillä ei ole mitään vaikutusta toimeenpanovallan toimintaan. Erilaiset parlamenttitutkimukset ja kansanedustajien välikysymykset ovat vain näennäistä valvontaa.

Porvarillisen yhteiskunnan oloissa hallituksen, ministereiden ja muiden valtion virkamiesten perustuslailista vastuunalaisuutta ei tosiasiallisesti ole olemassa. Marx kirjoitti, että tässä yhteiskunnassa »'ministereiden vastuunalaisuus' on varsin vaikeatajuinen käsite». »Englannissa, jossa tällainen vastuunalaisuus näyttää esiintyvän mahdollisimman todellisessa, kouriintuntuvassa muodossa, se merkitsee, että tiettyinä juhlahetkinä joko whig siirtää vastuuttomuutensa torylle tai tory whigille. Ministereiden vastuunalaisuus supistuu täällä edullisten paikkojen tavoitteluksi, josta tulee parlamenttipuolueiden pääasiallinen puuha. Ministerinpaikan haltija on väliaikaisesti vastuuton.» Preussissa, Marx jatkoi, havaitaan sama ilmiö: toimeenpanovalta nauttii »täydellistä koskemattomuutta»⁷⁷.

Hallitsevan luokan poliittisten puolueiden edustama virallinen oppositio porvarillisessa parlamentissa manipuloi kaikin tavoin valvontavaltuuksillaan, se käy par-

lamenttitaistelua pelkkiä ministerinvaihdoksia silmällä pitäen ja on kaukana siitä, että taittaisi peistä ministerien vastuunalaisuudesta. Puhuessaan tässä yhteydessä porvarillisten laitosten poliittisesta kriisistä marxismi-leninisin klassikot totesivat, että »kaiken todellisen poliittisen vallan» porvaristo on tosiasiassa luovuttanut toimeenpanovallalle⁷⁸, ts. harvalukuisille henkilöille, jotka muodostavat »kaikkeen sekaantuvan ja yhteiskunnan loisen elävän yhdyskunnan»⁷⁹. Sen vuoksi on naurettavaa puhua tämän yhdyskunnan todellisesta perustuslaillisesta vastuunalaisuudesta. Parlamentaarinen hallinto muuttuu näissä oloissa todelliseksi ilveilyksi. Juuri tässä mielessä Lenin sanoi, että varsinaista »valtiollista» työtä tehdään parlamenttilaitosten kulissien takana. Sen hoitavat virastot, päämajat ja kansliat. »Parlamenteissa vain jaaritellaan varta vasten 'rahvaan' puijaamiseksi.»⁸⁰

Pyrkimykset porvariston toimeenpanovallan vapauttamiseksi itse porvareiden luoman parlamentarismipauloista ilmenevät erittäin selvästi imperialismin kaudella. Toimeenpanovalta, mm. hallitukset, ja tämän vallan laajalle haarautunut valtiokoneisto ovat nykyään muuttuneet tärkeimmäksi välineeksi, jonka avulla monopolipääoma toteuttaa diktatuurinsa. Parlamentit sitä vastoin jäävät useinkin taka-alalle. Perustellessaan tätä kehityssuuntausta erilaisilla »objektiivisilla» syillä porvarilliset ideologit väittävät muitta mutkitta, etteivät edustuslaitokset enää kykene valvomaan toimeenpanovaltaa.⁸¹ Toimeenpanovallan toiminta-alue on laajentunut niin paljon, että mainittu valta on ehdottomasti vapautettava »holhouksesta». Edustuslaitokset katsotaan sosiaalisesti iskunvaimentimeksi, jonka tehtävänä on »lieventää hallitsevan luokan etuoikeuksien ja kansan tyytymättömyyden synnyttämän paineen yhteentörmäystä»⁸².

Tietysti ei voida sanoa, että tällainen kehitystaipumus olisi täysin sopusoinnussa nykyajan porvarillisen yhteiskuntatodellisuuden kanssa. Parlamentarisminkin käytäntö osoittaa, että monissa maissa porvaristo ei vielä aio heittää edustuslaitoksia yli laidan ja luopua edustajapaikan suomista valtuuksista. Kuten tunnettua, Italian ja Ranskan hallitusten on toisinaan hyvin vaikea saada luottamuslause: näiden maiden parlamenteissa jokin kansanedustajan välikysymys saattaa muodostua kohtalok-

kaaksi ministerille kuin ministerille. Tiedetään, kuinka myönteistä osaa esittivät CIFAR-juttua koskevat parlamenttitutkimukset tai kuinka kovilla on USA:n hallitus yrittäessään viedä läpi eräitä lakiehdotuksia edustajainhuoneessa ja senaatissa. Tämä kaikki vahvistaa havainnollisesti Marxin ajatuksen, että porvarillisessa yhteiskunnassa hallitseva kasti ei aina ole aivan samaa kuin hallitseva luokka.⁸³

Yleensä hallitsevan kastin ja valtuutuksen edut käyvät yksiin, ja imperialistinen porvaristo hyväksyy kaikki keinot, joiden avulla näitä etuja voidaan valvoa. Yksi näitä keinoja on porvarillisen valtiiovallan toimeenpanevien elinten voimistaminen. Antidemokraattinen porvaristo on aina nojautunut pääasiassa näihin laitoksiin. Paljastaessaan Kautskyn Lenin totesi, että mitä kehittyneempi demokratia on, sitä enemmän pääoma (porvarit, mm. pankkiirit) alistaa porvarillisia parlamentteja. Tästä ei kuitenkaan seuraa, ettei näitä laitoksia tarvitse käyttää hyväksi, Lenin korosti. »Mutta siitä seuraa, että vain liberaali saattaa unohtaa porvarillisen parlamentarismien *historiallisen rajoittuneisuuden ja ehdollisuuden*, niin kuin Kautsky sen unohtaa.»⁸⁴ Tarkastellessaan Englannissa keväällä 1914 puhjennutta perustuslaillista kriisiä Lenin sanoi suoraan, että »todellinen luokkaherruus on ollut ja tulee olemaan parlamentin *ulkopuolella*»⁸⁵. Hän esitti useaan otteeseen ajatuksen, että »työtätekeviä joukkoja on tuhansin keinoin *estetty* osallistumasta porvarilliseen parlamenttiin (joka ei *koskaan ratkaise* porvarillisen demokratian tärkeimpiä kysymyksiä: ne ratkaisee pörssi, pankit), ja työläiset tietävät ja tajuavat, näkevät ja tuntevat mainiosti, että porvarillinen parlamentti on heille *vieras* laitos, porvariston *välikapale* proletaarien *sortamisessa*, että se on vihollisluokan, riistäjävähemmistön laitos.»⁸⁶ Porvarillista parlamentarismia koskevat Leninin lausunnot ja hänen esittämänsä väittämä, jonka mukaan todellinen luokkaherruus porvarillisessa yhteiskunnassa on ollut ja tulee olemaan edustuslaitosten ulkopuolella, säilyttävät täysin ajankohtaisuutensa⁸⁷ nykypäivinäkin.

Marx antoi erittäin suuren merkityksen edustuslaitosten perustaville toiminnoille. Hän pani merkille näiden toimintojen kaikkivoipaisuuden⁸⁷ ja tähdensi niiden osuutta yhteiskunnan vallankumouksellisessa uudistamisessa.

Espanjan vallankumoukset ovat alkaneet »vasta cortesin koollekutsumisesta»⁸⁸.

Edustuslaitosten perustaviin toimintoihin tieteellisen kommunismin klassikot liittivät kysymyksen poliittisen vallan rauhanomaisesta ottamisesta työväenluokan käsiin.

Edustuslaitosten hyväksikäyttö työväenluokan vallankumoustaistelussa. Edellä totesimme jo, kuinka tärkeää vallankumousliikkeelle on se, että työväenluokka käyttää äänioikeutta hyväkseen oikein ja taitavasti.

Marx korosti tässä yhteydessä, että proletariaatilla pitää olla omat edustajansa porvarillisissa edustuslaitoksissa. On saatava mahdollisimman paljon työläisiä parlamentteihin, kunnallishallituksiin yms. ja opittava käyttämään näitä laitoksia hyväksi vallankumouksellisessa taistelussa riistäjäluokkaa vastaan. Tietysti porvaristo pyrkii tukkimaan kansan valitsemien edustajien suun ja karkottaa heitä. Silti »nämä vainot ja tämä suvaitsemattomuus vaikuttavat voimakkaasti kansaan; jos he sitä vastoin saavat Bebelin ja Liebknechtin tavoin mahdollisuuden puhua parlamentin puhujakorokkeelta, niin koko maailma kuuntelee heitä; kummassakin tapauksessa tämä hankkii periaatteillemme suurta julkisuutta»⁸⁹.

Marx, Engels ja Lenin arvostelivat niitä, »jotka vihaavat kaikkea, mikä liittyy parlamentarismiin». He pitivät työläisten osallistumista porvarillisten edustuslaitosten toimintaan tehokkaana taistelun, organisaation ja propagandan välineenä. Työväenluokan edustus esim. parlamentissa, joka »on todella maan korkein vallanelin», on Engelsin mukaan varsin tärkeä voima, jonka avulla voidaan saada paljon aikaan työn taistelussa pääomaa vastaan.⁹⁰

Tieteellisen kommunismin klassikot antoivat suuren merkityksen erilaisille kompromisseille, joihin työväenluokka joutuu toisinaan turvautumaan taistelussa pääomaa vastaan käyttäen hyväkseen edustuslaitoksia. Tällöin on kuitenkin otettava huomioon eräs hyvin tärkeä seikka, nimittäin se, että kompromissi ei saa asettaa kyseenalaiseksi työväenluokan puolueen proletaarista luokkaluonnetta. Työväenluokkaa porvarillisissa vaali-perusteisissa laitoksissa edustavien henkilöiden tulee tuoda avoimesti esiin vallankumouksellinen asenteensa ja puoluekantansa. He eivät saa äänestää sellaisten toimenpiteiden puolesta, jotka voimistavat maailman mah-

tavien valtaa kansaan. Heidän tulee olla vallankumouksellisen rohkeuden, toimintatarmon ja päättäväisyyden olennoituma.

Lenin kehitti edelleen näitä marxismin väittämiä, jotka koskevat edustuslaitosten hyväksikäyttöä työväenluokan taistelussa poliittisesta vallasta. Teoksesaan »Vasemmistolaisuus 'lastentautina' kommunismissa» hän vastusti niitä »vasemmistolaisia», jotka asennoituivat kielteisesti kommunistien toimintaan porvarillisissa edustuslaitoksissa sillä perusteella, että porvarillinen parlamentarismi on muka poliittisesti käynyt yli-ikäiseksi. Lenin osoitti tällaisten käsitysten virheellisyyden. Parlamentarismi järjestelmänä »on 'historiallisesti ohitettu' maailmanhistoriallisessa mielessä, so. porvarillisen parlamentarismien aikakausi on päättynyt ja proletariaatin diktatuurin aikakausi on alkanut»⁹¹. Poliittisessa mielessä sitä vastoin porvarillinen parlamentarismi »ei ole vielä ohitettu», ja sen vuoksi »vallankumouksellisen proletariaatin puolueen on otettava ehdottomasti osaa parlamenttivaaleihin ja parlamentin puhujalavalta käytävään taisteluun nimenomaan oman luokkansa takapajuisien kerrosten»⁹² sekä muiden väestökerrosten kasvattamiseksi. »On peräti lapsellista yrittää 'kiertää' tämä vaikeus, 'harpata' sellaisen vaikean tehtävän yli kuin on taantumuksellisten parlamenttien hyväksikäyttö vallankumouksellisiin tarkoituksiin.»⁹³

»Kommunistisen Internationaalin 2. kongressia varten laadituissa teeseissä» Lenin tähdensi, että osallistuminen porvarillisen edustuslaitoksen (ennen kaikkea valtakunnallisten laitosten, sitten myös paikallisten, kunnallis- ym. laitosten) toimintaan on kommunistien suorallinen velvollisuus.⁹⁴ Niinpä parlamentti on luokkataistelun näyttämö, jolla paljastuvat porvarillisen yhteiskunnan kaikki luokkaedut ja ristiriidat. Kommunistien tulee osallistua tähän taisteluun mahdollisimman tarkokkaasti aikaa säästämättä.⁹⁵

Arvostellessaan myöhemmin niitä, jotka vastustivat työläisten mukanaoloa porvarillisessa parlamentissa, Lenin kirjoitti: »Parlamenttivilhamielisyys on yksi kommunismin potemia lastentauteja, jota vastaan olen usein joutunut taistelemaan.»⁹⁶

Niin suuren arvon kuin Lenin antoikin kommunistien taidolle käyttää hyväkseen parlamentin puhujalavaa,

hän Marxiin ja Engelsiin yhtyen varoitti samalla parlamentaaristen taistelumuotojen yliarvioinnista. Hän kirjoitti, että parlamentaarinen taistelu vain auttaa työväenluokan laajaa ulkoparlamentaarista taistelua, joka »on aina tärkeämpää kuin parlamenttitoiminta, eikä suinkaan vain vallankumouksen aikana tai vallankumouksellisessa tilanteessa»⁹⁷. Vallankumouksellisen taistelun »rajoittaminen pelkkään parlamentin sisäiseen taisteluun tai tämän viimeksi mainitun pitäminen korkeimpana, ratkaisevana, kaikkien muiden taistelumuotojen yläpuolelle asetettavana muotona merkitsee tosiasiallista siirtymistä porvariston puolelle proletariaattia vastaan»⁹⁸. Lenin hylkäsi kuitenkin käsityksen, että kommunistien tulee kaikissa olosuhteissa olla mukana porvarillisissa parlamenteissa. Olosuhteet voivat näet muodostua sellaisiksi, että vallankumouksen eteenpäin viemiseksi täytyy joksikin aikaa luopua osallistumisesta parlamentin toimintaan tai jopa boikotoida parlamenttia.

Lenin korosti edustuslaitosten perustavien toimintojen perustuslaillista merkitystä. Hänen mukaansa ei riitä, että jokin kansanedustajain kokous vain julistetaan perustavaksi. Sen pitää olla sellainen kokous, joka ensiksikin todella ilmaisee kansan tahdon ja jolla toiseksi on todellakin voimaa ja valtaa »sellaisen valtiojärjestelmän 'perustamiseen', joka turvaa kansan itsevaltiuden»⁹⁹.

Marxilais-leniniläinen väittäjä, jonka mukaan työväenluokan poliittinen valta voidaan pystyttää käyttämällä hyväksi edustuslaitoksia, mm. saavuttamalla pysyvä enemmistö parlamentissa, on nykyoloissa otettu monien kapitalististen maiden kommunististen ja työväenpuolueiden ohjelmiin.

Tämä ei suinkaan merkitse, että parlamentaarista taistelusta on vallankumouksellisen prosessin nykyvaiheessa tullut ainoa rauhanomainen keino poliittisen vallan ottamiseksi työväenluokan käsiin. Parlamentaarinen taistelu on nykyäänkin vain yksi niistä keinoista, joilla sosialistisen vallankumouksen voitto voidaan turvata rauhanomaista tietä. Sitä paitsi nykyisten kapitalististen maiden työväenluokka voi taistelussaan poliittisesta vallasta käyttää hyväkseen muitakin porvarillisen demokration instituutioita kuin parlamenttia. Näiden instituutioiden oikea valinta ja niiden hyväksikäyttö riippuu paljolti siitä, miten eri objektiiviset ja subjektiiviset teki-

jät suhtautuvat toisiinsa konkreettisesti tilanteessa, mm. työväenluokan ja kaikkien työtätekevien ulkoparlamentarisen joukkoliikkeen laajuudesta ja syvällisyydestä, kansallisten erikoispiirteiden huomioonottamisesta sekä vallankumoustaistelun rauhanomaisten ja ei-rauhanomaisten muotojen taitavasta yhteensoveltamisesta.

Tietysti se, että proletariaatti voi osallistua porvarillisten edustuslaitosten toimintaan, ei vähimmässäkään määrin muuta porvarillisen edustusjärjestelmän olemusta: kyseinen järjestelmä pysyy porvarillisen valtiokoneiston antidemokraattisena ja kansanvastaisena osajärjestelmänä. Juuri sen vuoksi Lenin opetti, että porvarillista parlamenttia on tarkasteltava dialektisesti. Hän huomautti, että Marx osasi arvostella säälimättömästi anarkisteja kykenemättömyydestä käyttää hyväkseen porvarillista parlamentarismia, erityisesti vallankumouksellisen tilanteen puuttuessa, ja että »hän osasi myös antaa parlamentarismista todella vallankumouksellis-proletaarisen arvostelun»¹⁰⁰. Lenin sanoi, että proletariaatti asettaa »porvarillisen yhteiskunnan kauttaaltaan mädän ja lahjottavan parlamentarismien tilalle... sellaiset laitokset, joissa lausunto- ja käsittelyvapaus ei rappeudu petkutukseksi, sillä parlamentaarikkojen on itse toimittava, itse pantava lakinsa täytäntöön, itse tarkastettava, miten asiat menevät käytännössä, itse vastattava välittömästi valitsijoidensa edessä»¹⁰¹.

Se ei tietysti suinkaan merkitse, että proletariaatti lakkauttaa porvarillisen parlamentin mukana kaikki edustuslaitokset yleensä. Porvarillinen parlamentarismi hävitetään, koska se kokonaisuutena katsottuna on demokratian- ja kansanvastainen järjestelmä, osa porvarillista valtiokoneistoa. Itse edustuslaitokset kuitenkin säilyvät muuttuen sekä muodoltaan että sisällöltään.

3. TOIMEENPANOVALLAN ORGAANIT PORVARILLISESSA VALTIOKONEISTOSSA

Marx, Engels ja Lenin eivät rajoittuneet siihen, että selvittivät edustuslaitosten organisaation, rakenteen ja tehtävät porvarillisessa valtiokoneistossa. He pyrkivät paljastamaan porvariston toimeenpanovallan koneiston sortotoiminnan sekä tämän koneiston yhteyden porvarillisen valtion edustuslaitoksiin. Marxismi-leninismien klas-

sikot osoittivat useissa teoksissaan, että kyseinen koneisto ja sen eri portaot ovat se väline, jonka avulla porvaristo suoranaisesti alistaa työväenluokkaa.

Toimeenpanovallan koneisto on porvariston poliittisen herruuden tärkein väline. Porvarillisen valtion toimeenpanovallan koneisto, jonka muodostavat hallitus ja sen elimet, virkamieskunta, armeija, tuomioistuinlaitos, prokuraattorilaitos ja erilaiset kurissapitoelimet, on porvariston proletariaatin suhteen harjoittaman diktatuurin tärkein aineellinen ilmentymä. Kaikki edellä luetellut elimet edustavat valtion varsinaista väkivaltakoneistoa.

Marx, Engels ja Lenin osoittivat, että kapitalistit antavat tälle koneistolle erityisen suuren merkityksen poliittisen herruutensa toteuttamisessa. Tämä selittää, miksi porvaristo huolehtii valtiovaltansa tärkeimpien välineiden lujittamisesta ja kehittämisestä. »Kaikissa porvarillisissa vallankumouksissa, joita Eurooppa on feodalismin kukistumisen jälkeen nähnyt monen monta, tapahtuu tämän virka- ja sotilaskoneiston kehittyminen, täydellistyminen ja lujittuminen»,¹⁰² Lenin kirjoitti. Siviilibyrokratian ylimmät ja keskiasteen virkamiehet, jotka ovat suoranaisesti tekemisissä pääomapiirien kanssa, kenraalikunta, ylin ja keskiasteen upseeristo sekä oikeus- ja prokuraattorinvirastojen, poliisin, santarmiston ja vakoilulaitoksen johtajisto muodostavat mahtavan etuoikeutetun kastin, joka on eristetty kansasta ja palvelee uskollisesti rahavaltaa. Vanhoillisuus, tiukka hierarkia ja arvojärjestys ovat työväenluokkaa ja kaikkia sorrettuja joukkoja vastassa olevan toimeenpanovallan koneiston luonteenomaisia piirteitä.

Analysoidessaan porvarillisen valtion kehitystä Marx ja Engels panivat merkille porvarillisen valtion toimeenpanevan valtakoneiston jatkuvan voimistumisen, sen lukumääräisen kasvun ja tosiasiallisen kohoamisen edustuslaitosten yläpuolelle.

Tieteellisen kommunismin klassikot osoittivat, että porvarillisen yhteiskunnan kehittymisen myötä valtio-koneistoa lujitetaan ja parannetaan, kunnes tämä kehitys viedään huippuunsa: porvarillinen yhteiskunta organisoimiljoona-armeijoita, jotka varustetaan uusimmalla teknisellä kalustolla, se lisää poliisin, santarmilaitoksen ja koko virkamieskunnan lukumääräistä ja »laadullista» kokoonpanoa, rakentaa uusia vankiloita jne. taistellakseen

työväenluokan vallankumouksellista liikehdintää vastaan.

Jo Hegelin oikeusfilosofian arvostelua -nimisessä teoksesaan Marx kohdisti repivää arvostelua riistovaltioon, jota byrokratia hallitsee. Hän hylkäsi Hegelin näkemyksen suuripalkkaisesta virkamiehistöstä »yleisenä säätynä», jonka tehtävänä on muka yleisetujen valvominen. Hegel oli näet sitä mieltä, että virkamiehistö koulutuksensa ja valtiotaitonsa ansiosta esittää merkittävää osaa kansalaisyhteiskunnan ja valtion sovittamisessa. Marx luonnehti virkamiehistöä erikoiseksi kastiksi, jolla on omat etunsa. Kritikoidessaan Hegeliä hän osoitti, että vaikka virkamiehistö muodollisesti onkin valtion yleistä tarkoitusta palveleva koneisto, todellisuudessa se on vihamielinen kansanjoukkojen eduille. Huolimatta siitä, että byrokratia on valtiokoneiston ja kansan vastakohtaisuuden ilmentymä, poliittinen vieraantuminen ei perustu byrokratiaan vaan yksityisomistajien etuihin. Ei ole sattuma, että puhuessaan yksityisestä virkamiehestä Marx totesi, että »valtiollinen päämäärä muuttuu hänen henkilökohtaiseksi päämääräkseen, *virka paikkojen tavoitteluksi ja virkauralla ylenemiseksi*» ja että byrokratiassa »*valtionetu muuttuu erityiseksi yksityiseduksi, joka on muita yksityisetuja vastassa*»¹⁰³.

Porvarillinen valtio on saanut tämän byrokraattisen järjestelmän perinnöksi feodaaliselta valtiolta. Marx ja Engels osoittivat, että kun toinen riistäjäluokka taisteli toista riistäjäluokkaa vastaan, niin tarkoituksena oli viime kädessä valtiokoneiston (nimenomaan toimeenpanovallan koneiston) haltuunotto: valtiokoneistohan siirtyy itse asiassa muuttumattomana toiselta riistäjäluokalta toiselle. Joka kerta kun uusi riistäjäluokka otti käsiinsä poliittisen vallan, se otti haltuunsa myös vanhan valtiokoneiston, josta tuli sen arvokkain saalis. Myös porvaristo asetti tavoitteekseen poliittisen vallan valtaamisen ja vanhan valtiokoneiston säilyttämisen. Taistellessaan absolutismia vastaan porvarilliset ideologit yrittivät voittaa kansanjoukkoja puolelleen esittämällä vaatimuksia hallituksen menojen alentamisesta, armeijan ylläpitoon myönnettävien varojen ja hallinnollisen henkilökunnan vähentämisestä sekä julistamalla lainsäädäntö- ja edustuselinten ylemmyyttä toimeenpanovallan koneistoon verrattuna.

Vallattuaan valtiovallan porvaristo unohti kuitenkin tunnuksensa ja lupauksensa. Se tarkisti kantaansa toimeenpanovallan koneistoon ja käytti absolutismin sotilas- ja virkakoneistoa proletariaatin ja muiden kansanjoukkojen alistamiseksi. Tämä selittyy ennen kaikkea siitä, että toimeenpanovalta suunnattomine koneistoinen on suuremmassa määrin kuin muut porvarillisen valtion elimet eristetty kansasta ja että virkamiehet, varsinkin ylimmät virkamiehet, kuuluvat erottamattomasti yhteen porvariluokan kanssa, he saavat korkeita palkkoja porvaristolta tai ovat itse suurporvareita. Yhä taantumuksellisemmaksi muuttuva porvariston huippukerros tukeutuu juuri niihin elimiin, jotka toisin kuin edustuslaitokset eivät ole sorrettujen joukkojen suoranaisten vaikutuksen alaisia. Vaikka parlamentit porvarillisessa yhteiskunnassa ovat edelleen porvariston kuuliaisia palvelijoita, ne ovat huomattavassa määrin alttiita valitsijoiden, mm. proletariaatin, vaikutukselle. Sen vuoksi porvarillisessa valtiossa pyritään voimistamaan toimeenpanovallan koneistoa.

Otettuaan haltuunsa valtiokoneiston porvaristo muutti ja »paransi» sitä proletariaatin sortoa silmällä pitäen. Porvaristo ei suinkaan supistanut toimeenpanovallan koneiston vaatimia kustannuksia, vaan päinvastoin paisutti tätä koneistoa entisestään ja teki sen entistä kalliimmaksi.¹⁰⁴ Siellä, missä ei ollut erikoistuomioistuinta, porvaristo perusti ne. Se asetti poliittisia vastustajiaan vastaan salaisen poliisin ja provokaattorit ja toteutti sarjan toimenpiteitä, joiden tarkoituksena oli päästää hallitsevan luokan rikkaimmat edustajat valtiolaivan peräsimeen. Sitä mukaa kuin luokkataistelu voimistui ja ristiriidat kärjistyivät (tämä on ominaista erityisesti imperialismille), porvaristo kehitti valtiokoneistoaan sekä laajuus- että syvyysuuntaan, ts. se voimisti valtiokoneistoa paitsi määrällisesti myös laadullisesti, perustamalla uusia elimiä, joiden tarkoituksena on lujittaa porvarillista valtiota.

Marx ja Engels arvostelivat kärkevästi porvariston toimeenpanovallan koneistoa monissakin teoksissaan. He tulivat siihen johtopäätökseen, että proletaarinen vallankumous voittaa vain jos se hävittää sotilas- ja virkakoneiston, vanhan armeijan, poliisin yms. Puhuessaan Rheinen demokraattien piirikomiteaa vastaan järjeste-

tyssä oikeudenkäynnissä Marx sanoi: »Uudenaikainen yhteiskunta ei voi rauhoittua, ennen kuin se hajottaa ja poistaa virallisesti perityn vallan, jonka avulla vanhaa yhteiskuntaa vielä säilytetään pakkokeinoin»¹⁰⁵. On selvää, että Marx tarkoitti juuri toimeenpanovallan koneistoa.

Toimeenpanovallan ja edustuslaitosten keskinäinen suhde. »Louis Bonaparten brumairekuun kahdeksastoista» sisältää syvällisen analyysin parlamentaarisen ja toimeenpanovallan keskinäisestä suhteesta. Vallankumouksen kuluessa porvaristo luo parlamenttivallan, lujittaa sitä ja asettaa sen kaikkien muiden valtojen yläpuolelle. Kehittäessään parlamenttivaltaa porvaristo itse valmistele sen kukistumista.

Tutkittuaan Ranskan porvarillisen valtiokoneiston eri portaita sekä porvarillisen valtion lainsäädäntö- ja toimeenpanoelinten keskinäistä suhdetta, sellaisena kuin se ilmeni tämän valtion kehityksen kuluksa, Engels teki tärkeän johtopäätöksen: valtaan tuleva porvaristo luo vallanjakoteorian, joka »pohjimmiltaan ei ole muuta kuin valtiokoneistoon yksinkertaistamis- ja valvontatarkoituksessa sovellettua tavanmukaista teollista työnjakoa»¹⁰⁶. Porvarilliset ideologit katsoivat lainsäädäntövallan ensisijaiseksi toimeenpanovaltaan nähden, koska nimenomaan lainsäädäntöorgaani ilmentää (tai sen täytyy ilmentää) kansan suvereniteettia. Tältä kannalta Marx korosti parlamentarismia tiettyä paremmuutta absolutismiin verrattuna. Kuitenkin jos pyrkiessään valtaan porvaristo esitti tunnuksen »Halpa hallitus!», niin valtaantulon jälkeen se itse asiassa paransi vanhaa valtiokoneistoa, monimutkaisti, kehitti ja ajanmukaisti sitä tarkoituksenaan käyttää sitä työväenluokkaa vastaan. Vuosien 1830 ja 1848 vallankumousten aikana porvaristo käyttikin absolutismilta perinnöksi saamaansa valtiokoneistoa työtätekeviä joukkoja vastaan. Vastustessaan vallankumousliikettä porvaristo tietysti kokeili tätä koneistoa ja muutti sitä sopeuttaen sen uusia tehtäviä vastaavaksi ja ottaen huomioon ne opetukset, jotka vallankumoukset olivat antaneet hallitseville luokille.

Porvarillisen yhteiskunnan koko valtiokoneistosta tuli myynnin ja oston kohde. Jokainen virka hallituskoneistossa, oikeuslaitoksessa, armeijassa ym. voitiin myydä ja ostaa. Kaiken tämän tarkoituksena oli sulkea työtä-

tekevät valtion johdosta, jotta voitaisiin entistäkin ankarammin sortaa proletariaattia ja muita työtätekeviä joukkoja.

Marx katsoi, että Louis Bonaparten toimeenpanema vallankaappaus merkitsi toimeenpanovallan voittoa lainsäädäntövallasta. Tietysti sotilas- ja virkakoneisto ei ollut syntynyt yhtäkkiä, se oli absolutismin luomus. Porvarilliset vallankumoukset eivät hajottaneet absolutismin kaudella muodostunutta sotilas- ja virkakoneistoa. »Tämä toimeenpanovalta suunnattomine virkavalta- ja sotilasorganisaatioineen, monimutkaisine ja keinotekoisine valtiokoneistoineen, puolimiljoonaisine virkamiesjoukkoineen, jonka rinnalla on toiset puoli miljoonaa käsittävä armeija, tämä hirveä loiselimistö, joka kietoo Ranskan yhteiskuntaruumista kuin verkko ja tukkii kaikki sen huokokset, syntyi absoluuttisen monarkian päivinä feodalismin rappeutuessa ja jouduttaen tätä rappeutumista.»¹⁰⁷ 1700-luvun lopun Ranskan vallankumous, joka pyrki hävittämään maakunnallisen separatismia, joutui kehittämään edelleen absoluuttisen monarkian aloittamaa keskitystä ja samalla paisutti hallintokoneistoa. Napoleon kehitti tätä valtiokoneistoa vielä pitemmälle, ja myöhemmin porvaristo paransi sitä vielä enemmän nujertaakseen proletariaatin vallankumouksellisen liikkeen.

Engels tähdensi useaan otteeseen toimeenpanovallan koneiston erikoista merkitystä. Hän totesi, että omistavat luokat, mm. porvaristo, pitävät työtätekevät orjina ei ainoastaan pääomansa avulla, pääoman harjoittaman työn riiston avulla, vaan myös »valtiomahdin voimalla, armeijan, virkavallan ja oikeuslaitoksen avulla»¹⁰⁸.

Teoksessaan »Kansalaissota Ranskassa» Marx jatkoi »Louis Bonaparten brumairekuun kahdeksannessatoista» aloittamaansa porvarillisen valtiokoneiston yksityiskohdista analyysia. Marx osoitti, että porvarillisen valtiovallan, hallintokoneiston varsinainen sortotoiminta ilmenee erittäin selvästi proletariaatin ja porvariston välisen luokkataistelun voimistuessa, erityisesti riistettyjen avointen vallankumouksellisten esiintymisten aikana. Bonapartistinen diktatuuri Ranskassa oli paljastanut porvariston valtiovallan sortoluonteen. Proletariaatin ja porvariston luokkataistelun kärjistymisen sekä pyrkimys ratkaista sisäiset ristiriidat valloitusotien avulla mili-

tarisoivat ja byrokratisoivat porvarillista valtiokoneistoa vielä enemmän sekä osoittivat päivänselvästi, että sorto on tämän koneiston varsinainen tarkoitus.

Marx ja Engels selvittivät Ranskan porvarillisen hallintokoneiston jatkuvan keskitysprosessin, joka vuoden 1848 vallankumouksen jälkeen oli saavuttanut laajat mittasuhteet. Johtopäätös, jonka mukaan »kunkin luokkataistelun edistymistä merkitsevän vallankumouksen jälkeen valtiovallan puhtaasti sortava luonne esiintyy yhä ilmeisempänä»¹⁰⁹, merkitsi porvarillisen valtion erään tärkeän kehityslainmukaisuuden paljastamista. Pariisin kommuunin aattona Ranskan hallitseva luokka alkoi sen herruutta uhkaavan proletariaatin kapinan johdosta käyttää valtiokoneistoa »pääoman kansallisena sota-aseena työtä vastaan»¹¹⁰ entistäkin julkeammin ja säälimättömämmin.

Porvarillinen valtiokoneisto työtätekevien riiston välineenä. Tarkastellessaan porvarillisen valtiokoneiston eri puolia Marx kiinnitti huomiota siihen, että Ranskan porvarillinen valtiokoneisto ei ollut kehityksensä kulussa tullut vain »porvariston väkivaltaisen luokkaherruuden välineeksi», vaan myös sellaiseksi välineeksi, jonka avulla »kansan suoranaista taloudellista riistoa täydennetään muunlaisella riistolla varmistamalla porvarillisille perheille kaikki hyvätuloiset paikat valtiokoneistossa»¹¹¹. Tämä oli uusi piirre Marxin esittämässä porvarillisen valtiokoneiston luonnehdinnassa. Hän korosti sitä porvarillisen valtiokoneiston puolta, joka ilmenee yhä selvemmin imperialistisissa valtioissa, nimittäin siinä, että valtiokoneisto kasvaa yhteen monopolien kanssa. Tässä mielessä Marx samasti uudenaikaisen porvarillisen valtion keskitettyyn ja organisoituun hallitusvaltaan.¹¹²

Marx saattoi nyt konkretisoida porvarillisen valtiokoneiston murskaamista koskevaa väittämää. Porvarillisen valtiokoneiston murskaaminen merkitsee puhtaasti sortavien valtioelinten hävittämistä. Nämä elimet ovat keskittyneet pääasiassa toimeenpanovallan koneistoon eli, kuten Marx ja Engels asian useammin ilmaisivat, hallitusvaltaan tai valtiolliseen hallituskoneistoon. Pariisin kommuunin kokemus osoitti, että »valtion hallituskoneistosta oli tullut vallankumouksen pääasiallinen ja ainoa hyökkäyskohde»¹¹³.

Tarkastellessaan porvarillisen valtion toimeenpanovallan koneistoa Marx, Engels ja Lenin erittelivät terävästi porvarillisen valtiokoneiston eri portaiden ominaispiirteitä.¹¹⁴

Toimeenpanovallan koneiston paisuminen ja voimistuminen imperialismin kaudella. Lenin kehitti edelleen Marxin ja Engelsin oppia porvarillisesta valtiokoneistosta. Hän osoitti, että Ranskassa, Amerikassa, Sveitsissä, Englannissa, Saksassa ym. kapitalistisissa maissa on käynnissä »toimeenpanovallan», sen virka- ja sotilaskoneiston täydellistämisen- ja lujittamisprosessi»¹¹⁵. Lenin tähdensi, että porvarilliselle yhteiskunnalle ominaista keskitettyä valtiovaltaa luonnehtivat erityisesti sellaiset laitokset kuin virkamiehistö ja vakinainen armeija. Hän totesi, että näissä laitoksissa ilmenee hyvin selvästi porvarillisen valtion vieraantumisen kansasta ja porvariston ylivalta. Lenin paljasti sen säännönmukaisuuden, että »kaikkien porvarillisten puolueiden, muun muassa demokraattisimpienkin ja 'vallankumouksellis-demokraattisimpienkin', on välttämättä voimistettava sortotoimenpiteitä vallankumouksellista proletariaattia vastaan, lujitettava sortokoneistoa, ts. tuota samaa valtiokoneistoa»¹¹⁶.

Kansainvälisen vallankumousliikkeen kasvu ja siitä johtuva joukkojen entistä laajempi osallistuminen porvarillisen valtion edustuslaitosten toimintaan, pyrkimys voimistaa sortotoimenpiteitä työväenluokkaa vastaan, maan militarisointi ja hyökkäyspolitiikka ovat johtaneet siihen, että porvarillisen valtion hallintokoneisto on paisunut hirvittäviin mittoihin.

Nykyinen asiointi vahvistaa Leninin toteamuksen, että »porvarillis-parlamentaaristen ja huomattavassa määrin myös porvarillis-perustuslaillisten maiden koko historia osoittaa, että ministerien vaihdos merkitsee hyvin vähän, sillä reaalin hallintotyö on jättiläismäisen virkamiesarmeijan käsissä»¹¹⁷. Teoksessaan »Imperialismi kapitalismin korkeimpana vaiheena» Lenin selvitti valtiomonopolistisen kapitalismin synnyn. Hän osoitti, että finanssioligarkian ja valtiokoneiston yhteenkasvaminen ja monopolistien vaikutus lainsäädäntöelimiin synnyttävät imperialistisen porvariston pyrkimyksen kaventaa demokratiaa ja korvata se plutokratialla, käänteen kohti taantumusta niin sisä- kuin ulkopolitiikassakin.

Useissa teoksissaan, varsinkin »Imperialismi-vihkoissa», kirjoissa »Imperialismi kapitalismin korkeimpana vaiheena» ja »Marxilaisuuden irvikuvasta ja 'imperialistisesta ekonomismista'», Lenin kehitti Engelsin ajatusta pörssin ja hallituksen liitosta sekä osoitti kanavat, joiden kautta monopolipääoma, finanssioligarkia vaikuttaa ratkaisevalla tavalla valtiokoneistoon. Hän pystyi tämän ansiosta paljastamaan imperialistisen yhteiskunnan poliittisen elämän ja valtiollisen järjestelmän tärkeimmät kehityslinjat.

Lenin totesi, että porvarillisen valtion sotilas- ja virkakoneisto on pahin este proletaarisen vallankumouksen tiellä. Hän erotti tästä sotilas- ja virkakoneistosta »yhteiskunnallisen taloudenhoidon» koneiston ja katsoi, että tilinpito- ja rekisteröintielimet voidaan sosialistisen vallankumouksen aikana säilyttää ja järjestää uudelleen.

Leninin yli puoli vuosisataa sitten toteama imperialistisen valtion vieraantuminen yhteiskunnasta esiintyy nykyään monin muodoin. Se ilmenee porvarillisen valtion sosiaalisen pohjan kapenemisena, valtiokoneiston äärimilleen vietyinä militarisoituna ja valtiokoneiston huipukkeroksen byrokratisoitumisena, sen muuttumisena etuoikeutetuksi kastiksi, pyrkimyksenä siirtyä parlamentaarisesta vallankäytöstä autoritaarisiin vallankäyttömuotoihin ja -menetelmiin sekä toistuvina yrityksinä rajoittaa työtätekevien sosiaalisia ja poliittisia oikeuksia.

Imperialismin ja sen poliittisen päällysrakenteen historiallinen kehitys on antanut aiheen tehdä NKP:n ohjelmassa johtopäätöksen, että nykyajan porvarillisesta valtiosta on tullut monopoliporvariston asioita hoitava toimikunta ja että valtiomonopolistinen kapitalismi yhdistää monopolien mahdin ja valtion mahdin yhdeksi koneistoksi tarkoituksenaan monopolien rikastuttaminen, työväenliikkeen ja kansallisen vapaustaistelun tukahduttaminen, hyökkäyssotien aloittaminen ja kapitalistisen järjestelmän pelastaminen.¹¹⁸ NKP:n ohjelmassa korostetaan, että finanssioligarkia turvautuu nykyoloissa fasistiseen hallintojärjestelmään nojautuen lähinnä armeijaan, poliisiin ja santarmikuntaan¹¹⁹, ts. toimeenpanevan valtakoneiston tärkeimpiin portaisiin, jotka vastaavat suoranaisesti kansanjoukkojen kurissapitämisestä.

Tietysti valtiokoneiston hillitön kasvu on aiheuttanut sen, että valtiokoneistoon otetaan mukaan huomatt-

tava osa väestön keskikerroksista. Imperialististen valtioiden hallintokoneistossa on nykyään runsaasti pikku- ja keskiasteen virkamiehiä ja älymystöläisiä, jotka ovat lähteneet työtätekevien keskuudesta tai yhteiskunnalliselta asemaltaan ovat lähellä työkansaa, mm. proletariaattia. Samoin on alemman ja jossakin määrin myös keskiasteen upseeriston laita. Nämä hallintokoneiston henkilöstöryhmät joutuvat useinkin konfliktiin porvarillista valtiokoneistoa johtavan huippukerroksen kanssa. Siitä johtuvat valtion virkamiesten lojaalisuustarkastukset, vasemmistomielisten henkilöiden sulkeminen valtion viroista yms. toimenpiteet. Valtiolaivan peräsimeen päästetään vain kapitalistiluokan kannalta »luotettavia» henkilöitä.

Hallituksen edustama toimeenpanovallan koneisto keskittää käsiinsä yhä enemmän hallinto- ja lainsäädäntövaltuuksia ns. delegoidun lainsäädännön avulla. Vaikka muodollisesti hallitus on vastuunalainen parlamentille, tosiasiallisesti juuri ministeristö edustaa todellista valtaa.

Marx, Engels ja Lenin tutkivat perusteellisesti sekä niitä yleisiä lainalaisuuksia, jotka ilmenevät porvarillisen valtiokoneiston toimeenpanovallan voimistumisessa, että toimeenpanovallan eri portaiden merkitystä. He kiinnittivät tällöin erityistä huomiota niihin toimeenpanovallan portaisiin, jotka suoranaisesti sortavat työväenluokkaa ja muita työtätekeviä joukkoja.

Jo vuonna 1849 Marx korosti, että riistäjäluokat tarvitsevat voimakkaan armeijan, jotta »vähemmistö voisi hallita enemmistöä»¹²⁰. Puhuessaan Napolin armeijasta Engels katsoi sen päätarkoitukseksi kansanjoukkojen kurissapitämisen. »Se oli muodostettu ja organisoitu varta vasten ja yksinomaan kansan kurissapitämistä varten»¹²¹.

Selvitellessään armeijan osuutta Pariisin työväestön kapinan (kesäkuu 1848) tukahduttamisessa Marx kiinnitti huomiota siihen, että yksi Jules Favren, sisäasiainministeriön silloisen sihteerin (vuoden 1848 vallankumouksen jälkeen), ensimmäisiä toimenpiteitä oli »armeijan palauttaminen Pariisiin, mikä myöhemmin teki porvaristolle mahdolliseksi ampua työläisiä»¹²². Samansuuntaisen ajatuksen esitti Engels eritellessään Ranskan ja Preussin välistä sotaa (1870—1871), ennen Pariisin kommuunin syntyä. Hän totesi, että kenraali Trochun

nimittäminen Pariisin puolustukseen tarkoitetun armeijan komentajaksi »todistaa, ettei tällä hetkellä Pariisissa olevia runsaslukuisia joukkoja aiota lähettää rintamalle. Pariisi on pidettävä kurissa»¹²³. Armeija tukahduttaa työtätekevien vallankumouksellisia esiintymisiä äärimmäisen julmissa muodoissa.

Imperialismi on kauttaaltaan militarismin läpituonke-
maa. Työväenliikkeen pelko sekä pyrkimys aluevaltauksiin ja kansallisten vapausliikkeiden tukahduttamiseen kannustavat imperialistista porvaristoa tehostamaan militarisoitua. Lenin kirjoitti: »Nykyaikainen militarismi on kapitalismin seuraus. Molemmissa muodoissaan se on kapitalismin 'ilmentymä elämässä': sekä sotilaallisena voimana, jota kapitalistiset valtiot käyttävät ulkoisissa yhteentörmäyksissään... että hallitsevien luokkien käsissä olevana aseena proletariaatin kaikkinaisten (taloudellisten ja poliittisten) liikkeiden nujertamiseksi.»¹²⁴

Porvarillisen valtiokoneiston militarisointi on nykyoloissa saavuttanut erityisen laajat mittasuhteet. Tässä yhteydessä NKP:n ohjelmassa sanotaan: »Valtiomonopolistinen kapitalismi voimistaa ennen näkemättömästi militarismia. Imperialistivallat pitävät rauhankin aikana yllä valtavan suuria asevoimia. Sotilasmenot nielevät yhä suuremman osan valtion budjettivaroista. Imperialistiset valtiot muuttuvat militaristisiksi, sotilas- ja poliisivaltioiksi; militarismi tunkeutuu koko porvarillisen yhteiskunnan elämään.»¹²⁵

Poliisi on porvariston diktatuurin tärkeä väline. Tieteellisen kommunismin klassikot pitivät poliisia tärkeänä osana työväenluokkaa vastaan suunnattua porvarillisen valtion sortokoneistoa. Engels kirjoitti teoksessaan »Työväenluokan asema Englannissa» seuraavaa: »Tekipä porvari mitä tahansa, poliisi käyttäytyy häntä kohtaan aina kohteliaasti ja pitäytyy tiukasti lakiin; proletaria sitä vastoin kohdellaan raa'asti ja julmasti. Itse köyhyys saa epäilemään häntä kaikista mahdollisista rikoksista ja riistää häneltä lailliset puolustuskeinot vallankäyttäjien mielivaltaa vastaan. Sen vuoksi proletaarille ei ole olemassa lain suojaa: poliisi ryntää sumeilematta hänen taloonsa, vangitsee hänet ja pahoinpitelee häntä mielensä mukaan.»¹²⁶

Marx, Engels ja Lenin osoittivat, että poliisin vaino-
toimien kärki on suunnattu työläisiä ja vallankumouk-

sellisen työväenliikkeen johtajia vastaan. Erityisen julmasti poliisi vainoaa kommunististen ja työväenpuolueiden jäseniä, se turvautuu laittomiin vangitsemisiin ja pahoinpitelyyn sekä käyttää joukkojen vallankumouksellista liikettä vastaan petomaista terroria. Artikkelissaan »Bismarck ja Saksan työväenpuolue» Engels puhui Bismarckin ja tämän apureiden julmista sortotoimenpiteistä Saksan sosiaalidemokraattisen puolueen toimitsijoita vastaan. Hän totesi, että poliisi sai oikeuden karkottaa sosialistisesta propagandasta epäillyn henkilön jokaisesta poikkeustilaan julistetusta piirikunnasta. Koska työväenluokan puolue on julistettu lainsuojattomaksi ja sillä on riistetty poliittiset oikeudet, »poliisi voi kohdella tämän puolueen yksityisiä jäseniä aivan mielensä mukaan»¹²⁷. Julman kohtelun uhreiksi joutuvat myös heidän perheidensä jäsenet. Eräitä puolueen jäseniä »vangitaan milloin vain poliisi saa päähänsä, pidetään viikkokaupalla tutkintavankeudessa ja päästetään vapaalle jalalle vasta sen jälkeen, kun he ovat viettäneet vankilassa useita kuukausia. Poliisi keksii uusia, rikosoikeuskokoelmalle tuntemattomia rikoksia, ja kokoelman säännöksiä tulkitaan äärimmäisen väljästi. Ja poliisi löytää melko usein lahjottuja tai tarpeeksi fanaattisia oikeusvirkamiehiä ja tuomareita, jotka auttavat ja tukevat sitä.»¹²⁸

Marx ja Engels pitivät poliisia ja santarmistoa erityisenä voimana, jonka päätehtävänä on työtätekevien joukkojen alistaminen. Poliisi- ja santarmivoimien erikoiset muodostamisperiaatteet tekevät poliisi- ja santarmilaitoksesta kaikkein taantumuksellisimman hallintojärjestelmän tukipylvään.

Kuten marxismi-leninisin klassikot totesivat, poliisi on porvarillisen valtion tärkein linnake. Lenin kirjoitti: »Koska poliisi on kaukana kansasta, muodostaa se ammattilaiskastin ja koostuu miehistä, jotka 'ovat harjaantuneet' käyttämään väkivaltaa köyhää väestöä kohtaan, miehistä, jotka saavat jonkin verran korkeampaa palkkaa ja nauttivat 'virravallan' suomia etuoikeuksia ('kunniallisista tuloista' puhumattakaan),— se pysyy poikkeuksetta kaikissa demokraattisissakin tasavalloissa, porvariston herruuden vallitessa, tämän porvariston uskollisimpana välikappaleena, tukena, suojana.»¹²⁹

Porvarillinen oikeuslaitos ja sen luokkatehtävä. Tieteellisen kommunismin klassikot arvostelivat erittäin kär-

kevästi sellaista porvarillisen valtiokoneiston elintä kuin porvarillinen oikeuslaitos, jonka rangaistustoimenpiteiden kärki on suunnattu työväenluokkaa, kommunistisia ja työväenpuolueita, vallankumouksellista työväenliikettä vastaan. He asettivat tuomareiden riippumattomuutta ja puolueettomuutta julistavien porvarillisten teorioiden vastapainoksi teesin, että on epäviisasta ja epäkäytännöllistä puhua tuomarin puolueettomuudesta silloin kun lainsäätäjä on puolueellinen.¹³⁰

Engels kuvasi räikein värein Englannin oikeuslaitoksen, jonka todellinen olemus ilmeni valamiesoikeudessa. Tämä oikeus on »juridisen valheen ja siveettömyyden huipentuma»¹³¹, sillä köyhää eivät tuomitse hänen vertaisensa henkilöt, vaan hänen vannoutuneet vihollisensa, rikkaat, jotka ovat avoimesti sotajalalla omistamattomia vastaan. Myös porvarilliset tuomarit ovat ilmeisesti puolueellisia, he painostavat valamiehiä langettamaan tietyn tuomion. Se seikka, että työläistä tuomitseva oikeudenpalvelija kuuluu hallitsevaan luokkaan, määrää ennalta tuomion luonteen. Porvarillisen tuomioistuimen edessä oleva työläinen on syyllinen yksinpä sen vuoksi, että hän kuuluu porvarillista valtiovaltaa vihaavaan työväenluokkaan.

Teoksessaan »Työväenluokan asema Englannissa» Engels luonnehti porvarillista tuomioistuinta proletariaattia vastaan suunnatuksi luokkaherruuden elimeksi. Engels paljasti nerokkaasti porvarillisen tuomioistuimen luokkaolemuksen, sen sortavan luonteen ja leimasi sen tuomarisäädyn suljetuksi korporaatioksi.¹³² Puhuessaan Kommunistien liiton Kölnin yhteisön jäseniä vastaan vuoden 1848 lopulla järjestetystä oikeudenkäynnistä Marx totesi, että valamiesoikeuden, sellaisena kuin se oli organisoitu, kaikkein vähiten voitiin katsoa tarjoavan mitään takeita työtätekevien joukkojen edustajille. Juuri »sensus antaa tietylle luokalle etuoikeuden nimetä omasta keskuudestaan valamiehiä». Marx tiivistä ajatuskulkunsa seuraavasti: »Olisi ilmeinen ihme, jos tällainen valamiehistö ei luovuttaisi syytettyjä, jotka asettuivat avoimesti vastustamaan etuoikeutettua luokkaa ja olemassaolevaa valtiovaltaa, suoraan heidän leppymättömien vihollistensa käsiin.»¹³³ Marx kiinnitti huomiota siihen, että koko porvarillinen oikeudenhoito on riippuvainen hallituksesta: »Tuomarikunnan ollessa riippuvuussuhteessa itse porva-

rillinen oikeudenkäyttö tulee riippuvaiseksi hallituksesta, ts. porvarillinen oikeus väistyy virkamiesten mielivallan tieltä.»¹³⁴

Marx, Engels ja Lenin selvittivät porvarillisen oikeudenkäytön olemuksen. He pitivät koko porvarillista oikeudenkäyttöä kapitalistisen omistuksen välttämättömänä takeena ja porvariston luokkaherruuden tehokkaana välineenä. Lenin pani merkille porvarillisen oikeuslaitoksen kastiluonteen ja tähdensi, että porvarillisen oikeuslaitoksen rankaisutoimenpiteet suuntautuvat työväenluokkaa vastaan. Hän näki kapitalistisen yhteiskunnan oikeuslaitoksessa keinon, jonka avulla pidetään kurissa riistettyjä joukkoja ja suojellaan rahapohattojen etuja.¹³⁵ Luonnehtiessaan Ranskan oikeusvirkamiehiä Marx paljasti heidän »näennäisen riippumattomuutensa, joka olikin ollut vain verhona heidän nöyristellessään toinen toistansa seuraavien hallitusten edessä, joille he kullekin vuorollaan olivat vannoneet uskollisuudenvalan ja sitten rikkoneet sen»¹³⁶.

Porvarillisen oikeuslaitoksen ja oikeudenkäytön koko historia osoittaa niiden sortavan luonteen, se todistaa, että porvarillisen oikeuslaitoksen organisaatio ja toiminta on suunnattu vallankumouksellista proletariaattia vastaan. Sen vuoksi, kuten Marx, Engels ja Lenin opettavat, työväenluokka murskaa sosialistisen vallankumouksen aikana porvarillisen oikeuslaitoksen ja muut työtätekeviä sortavan porvarillisen valtiokoneiston portaat.

* * *

Jos vanhaa, esimonopolistista porvarillista valtiota verrataan nykyajan kapitalistiseen valtioon, niin havaitaan, että ne monessakin suhteessa eroavat huomattavasti toisistaan. Niinpä esimerkiksi valtion virkamiesten lukumäärä on nykyään kasvanut valtavasti, ja valtiokoneiston ylläpidosta aiheutuvat kustannukset ovat lisääntyneet monisatakertaisiksi. Porvarillisen valtion uusi taloudellinen rooli on aiheuttanut todellisen »byrokratiaräjähdyksen», joka on samalla merkinnyt myös valtionlaitosten tehtäväalueiden laajenemista sekä kanslianhoidon ja tilinpidon monimutkaistumista. »Englantilainen filosofi Thomas Hobbes, jota olivat hämmästyttäneet 1600-luvun valtion mittasuhteet ja »hirvittävä» mahti, nimitti

senaikaisen valtion Leviathaniksi, hirviöksi. Entä mitä Hobbes sanoisi nykyaikaisesta porvarillisesta valtiosta, jonka rinnalla hänen Leviathaninsa ei ole sen vaikuttavampi näky kuin kissanpoikanen norsun rinnalla?»¹³⁷

Vaikka porvaristo yrittääkin kaikin tavoin lujittaa valtiokoneistoaan ja tehdä sen elinvoimaiseksi, porvarillinen valtiokoneisto on kapitalismin yleisen kriisin nykyvaiheessa hyvää vauhtia rappeutumassa. Kapitalistinen, porvarillinen valtiokoneisto muodostuu yhä suuremmissa määrin yhdeksi pahimmaksi esteeksi maailman yhteiskunnallisen edistyksen tiellä.

PROLETAARINEN VALLANKUMOUS JA PORVARILLISEN VALTIOKONEISTON MURSKAAMINEN

1. PROLETAARISTA VALLANKUMOUSTA KOSKEVAN MARXILAISEN OPIN LUOMINEN

Ennen Marxia ja Engelsiä ei ollut proletaarisen vallankumouksen teoriaa. Proletariaatilla ei vielä ollut omia ideologejaan, jotka olisivat voineet todistaa, että proletaarinen vallankumous on välttämätön kapitalismin hävittämiseksi ja sosialistisen yhteiskunnan rakentamiseksi.

Tieteellisen kommunismin klassikot ryhtyivät jo tieteellisen ja poliittisen toimintansa alkutaipaleella etsimään niitä keinoja, joiden avulla voitaisiin poistaa yhteiskunnallinen vääryys, riisto ja poliittinen sorto, hävittää kapitalistinen järjestelmä ja rakentaa sen tilalle uusi, sosialistinen yhteiskunta.

Siihen aikaan kun Marx ja Engels astuivat poliittiselle näyttämölle, oppositiohenkinen filosofinen ja poliittinen kirjallisuus heijasteli huomattavalta osaltaan erilaisten uudistusliikkeiden oppeja. Marx ja Engels havaitsivat tämän kirjallisuuden dogmaattiseksi ja arveluttavaksi. Jo vuonna 1843 Marx huomautti kirjeessään A. Rugelle: »Sen lisäksi, että uudistajien käsityksiä leimaa yleinen sekavuus, jokainen heistä joutuu tunnustamaan itselleen, ettei hänellä ole tarkkaa käsitystä siitä, millainen tulevaisuuden täytyy olla.»¹

Utopistisosialistien teokset eivät nekään tyydyttäneet Marxia ja Engelsiä. Vaikka näissä teoksissa arvosteltiinkin kapitalismia ja hahmoteltiin tulevaisuuden sosialistisen yhteiskunnan ääri viivoja, tämä arvostelu ei ollut yhteydessä joukkojen käytännölliseen taisteluun, vallankumoukselliseen liikkeeseen. Utopistisosialistit perusti-

vat toiveensa keksimiinsä yhteiskuntateorioihin, joihin ihmisten täytyi lopulta uskoa (niiden järkevyyden vuoksi) ja sitten myös toteuttaa.

Tutkiessaan silloista ja aikaisempaa vallankumouksellista ja erityisesti työväenliikettä ja perehtyessään kriittisesti filosofiseen, taloudelliseen ja poliittiseen kirjallisuuteen Marx ja Engels päätyivät siihen tulokseen, että proletaarinen vallankumous on välttämätön ja lainomainen ilmiö ja että se on *ainoa* keino kapitalistisen yhteiskunnan ja sen perustana olevan työtätekevien joukkojen riiston hävittämiseksi. Marxisin klassikot valitsivat vallankumouksellisen taistelun tien. »Mikään siis ei estä meitä yhdistämästä kritiikkiämme politiikan kritiikkiin, tiettyyn puoluekantaan politiikassa, eikä niin muodoin myöskään yhdistämästä ja samastamasta kritiikkiämme *todelliseen* taisteluun»², Marx kirjoitti.

Proletaarista vallankumousta koskeva kysymys Marxin ja Engelsin teoksissa. Väittäjä, jonka mukaan kapitalistisen yhteiskunnan muuttaminen sosialistiseksi edellyttää yhteiskunnallista vallankumousta, esiintyi tieteellisen kommunismin klassikkojen ensimmäisissä teoksissa vielä tieteellisenä hypoteesina. Sen perustelemiseksi oli tutkittava syvällisesti kapitalistista tuotantotapaa ja tämän tuotantotavan kaikkia yhteyksiä päällysrakenneilmiöihin. Marx ja Engels ryhtyivätkin tähän työhön.

Tämän tutkimustyön yhtenä tuloksena oli Engelsin teos »Työväenluokan asema Englannissa». Kuvatessaan työväestön sietämättömän raskaita elinehtoja, jotka johtuivat hallitsevan luokan pyrkimyksestä rikastua työtätekevien kustannuksella, Engels huomautti: »Kun näkee omistavan luokan mielettömyyden, kun näkee, miten tämä luokka on häikäistynyt hetkellisistä eduistaan eikä huomaa selvää selvempiäkään ajan merkkejä, niin silloin todellakin menettää kaikki toiveensa sosiaalisen kysymyksen rauhanomaisesta ratkaisemisesta Englannissa. Ainoaksi mahdolliseksi keinoksi jää väkivaltainen vallankumous, eikä se varmaankaan odotuta itseään.»³

Teoksessaan »Sisäiset kriisit» Engels luonnehti työväestön liikehtimistä Manchesterissa. Hän päätteli, että senkaltaiset lailliset vallankumoukset kuin mikä oli havaittavissa Manchesterissa, vallankumoukset, joiden esittämisiksi ei tarvita kuin neljä viisi rakuunaa, voivat tuottaa vain yhden ainoan myönteisen tuloksen, nimittäin

»tietoisuuden siitä, että vallankumousta on mahdotonta suorittaa rauhanomaista tietä ja että vain vallitsevien luonnonvastaisten suhteiden väkivaltainen kumoaminen, aatelis- ja teollisuusaristokratian radikaalinen kukistaminen voi parantaa proletaarien aineellista asemaa»⁴.

Myös Marx tuli samanaikaisesti Engelsin kanssa johtopäätökseen, että kapitalismin hävittäminen ja uuden, sosialistisen yhteiskunnan rakentaminen edellyttävät vallankumousta. Teoksessaan »Kriittisiä reunahuomautuksia 'Preussilaisen' artikkeliin 'Preussin kuningas ja yhteiskunnallinen uudistus'» Marx kirjoitti: »*Sosialismi* ei voi toteutua ilman *vallankumousta*. Sosialismi tarvitsee tätä *poliittista* tapahtumaa.»⁵

Jo ensimmäisissä teoksissaan tieteellisen kommunismin luojat asettivat kysymyksen, minkä luokan täytyy suorittaa yhteiskunnallinen vallankumous ja asettua yhteiskunnan vallankumouksellisten voimien johtoon. Niinpä »Hegelin oikeusfilosofian kritiikissä» Marx osoitti proletariaatin historiallisen tehtävän sekä tämän erikoisen luokan syntyedellytykset.⁶ Hieman myöhemmin kirjoittamissaan »Kriittisissä reunahuomautuksissa 'Preussilaisen' artikkeliin 'Preussin kuningas ja yhteiskunnallinen uudistus'» hän puhui »Saksan proletariaatin erinomaisista taipumuksista sosialismiin»⁷.

Näissä teoksissa ei kuitenkaan vielä perusteltu yksityiskohtaisesti marxilaisen teorian tärkeimpiin kuuluvaa kysymystä, proletariaatin roolia tulevassa yhteiskunnallisessa vallankumouksessa. Tällaisen perustelun Marx ja Engels esittivät ensimmäisessä yhteisteoksessaan »Pyhä perhe», joka oli suunnattu nuorhegeliläisiä (Bruno Baueria ja kumpp.) vastaan. Nuorhegeliläiset olivat Saksan pikkuporvariston ideologeja. He katsoivat, että kaikki politiikka liittyy väkivallan herruuteen eikä järjen ylivaltaan. Sen vuoksi politiikka ei muka ole järjelle kyllin arvokas alue, ja filosofian ainoana tehtävänä voi olla vain paluu »puhtaaseen teoriaan» ja »puhtaaseen kritiikkiin». Nuorhegeliläiset luopuivat siten todellisesta taistelusta taantumusta vastaan ja tyytyivät näennäiseen taisteluun »puhtaan ajattelun» alueella.

Arvostellessaan nuorhegeliläisiä Marx ja Engels koskettelivat »Pyhässä perheessä» luomansa opin, tieteellisen kommunismin, eri puolia. He perustelivat proletariaatin roolin edessä olevassa sosialistisessa vallankumouk-

nessa. Marx ja Engels osoittivat, että proletariaatti ja omistavat luokat ovat vastakohtia, joiden olemassaolo perustuu yksityisomistukseen. Jos proletariaatti on kiinnostunut yksityisomistuksen lakkauttamisesta ja siis siitä, että proletariaatti itse (riistettynä luokkana) lakkaa olemasta, niin omistavat luokat (»pääoma») ovat kiinnostuneita oman vastakohtansa, proletariaatin, olemassaolosta, sillä kapitalistinen tuotantotapa on vastakohtien, työn ja pääoman, ykseyttä.

Yksityisomistaja edustaa tämän ristiriidan konservatiivista puolta ja proletaari sen hävittävää puolta; edellinen pyrkii säilyttämään ristiriidan, jälkimmäinen hävittämään sen. Taloudellisen kehityksen edistyessä yksityisomistus ajautuu väistämättömästi kohti tuhoaan, sillä se synnyttää pakostakin tulevan haudankaivajansa, proletariaatin. »Proletariaatti panee täytäntöön tuomion, jonka yksityisomistus langettaa itselleen proletariaatin synnyttämällä, samalla tavoin kuin se panee täytäntöön tuomion, jonka palkkatyö langettaa itselleen tuottamalla vierasta rikkautta ja omaa kurjuuttaan. Voitettuaan proletariaatti ei suinkaan muutu yhteiskunnan absoluuttiseksi puoleksi, sillä se pääsee voittoon vain tehtyään lopun itsestään ja vastakohtastaan. Proletariaatin voiton jälkeen niin proletariaatti kuin sen olemassaolon aiheuttanut vastakohtakin, yksityisomistus lakkaavat olemasta.»⁸

Kuten tästä lausunnosta ilmenee, »Pyhä perhe» sisälsi jo historiallisten lainalaisuuksien analyysia, joka oli tulosta kapitalistisen yhteiskunnan talouselämän tutkimuksesta. Tämä analyysi johti Marxin ja Engelsin johtopäätökseen, että »proletariaatti voi ja sen täytyy vapauttaa itsensä»⁹.

Samoin johtopäätöksen he tekivät »Saksalaisessa ideologiassa». Päättäessään jaksoa »Kommunismi on itse kansakäymisen muodon tuotantoa» Marx ja Engels kirjoittivat: »Kun karkulaismaaorjat pyrkivät vain vapaasti kehittämään ja toteuttamaan siihenastisia olemassaoloehtojaan ja sen tähden saavuttivat viime kädessä vain vapaan työn, proletaarin täytyi, voidakseen puolustaa persoonallisuuttaan, hävittää siihenastinen olemassaoloehdonsa, joka on samalla koko tähänastisen yhteiskunnan olemassaolon ehto, ts. työ. Siksi he ovat suorassa vastakkaisuhteessa siihen muotoon, jossa yhteiskunnan yksilöt ovat kokonaisuutena ilmentäneet itseään, nimittäin valtioon,

ja heidän on kumottava valtio voidakseen toteuttaa persoonallisuuttaan.»¹⁰

Marx ja Engels eivät siis enää vain asettaneet kysymystä siitä, että proletariaatin on vapautettava itsensä, vaan myös määrittelivät proletariaatin suhteen porvarilliseen järjestelmään: proletariaatti on tulevan vallankumouksen tärkein liikevoima, koska vain proletariaatti on johdonmukaisesti vallankumouksellinen luokka kapitalistisessa yhteiskunnassa. Yhteiskunnallinen vallankumous, jonka täytyy hävittää kapitalismi ja johtaa yhteiskunta sosialismiin, tulee olemaan luonteeltaan *proletaarinen*, se tulee olemaan proletaarinen vallankumous.

Proletaarisen vallankumouksen lainomaisuuden ja välttämättömyyden perustelu. Kehitellessään proletaarista vallankumousta koskevaa oppiaan Marx ja Engels korostivat, että proletaariseen vallankumoukseen tarvitaan kypsät objektiiviset ja subjektiiviset edellytykset.

Kapitalistisen yhteiskunnan valtavasti kasvavat tuotantovoimat joutuvat jyrkkään ristiriitaan porvarillisten tuotantosuhteiden kanssa, mikä merkitsee tuotantovoimien ja tuotantosuhteiden vastaavuuden lain rikkoutumista. Tämän seurauksena porvarillinen yhteiskunta tulee proletaariseen vallankumoukseen, jonka tehtävänä on hävittää riistojärjestelmä ja sitä suojeleva porvarillinen valtio sekä luoda edellytykset uuden poliittisen päällysrakenteen, ennen kaikkea proletaarisen valtion, synnylle. Tämä edellyttää kuitenkin myös vallankumouksen subjektina olevan proletariaatin poliittista valveutuneisuutta. »Ja jollei näitä totaalisen kumouksen aineellisia elementtejä ole — nimittäin jollei toisaalta ole tiettyjä tuotantovoimia ja toisaalta vallankumouksellista joukkomuodostumaa, joka nousee... itseään tähänastista 'elämäntuotantoa' ja sen pohjana olevaa 'kokonaistoimintaa' vastaan — jollei näitä aineellisia elementtejä ole olemassa, niin käytännölliselle kehitykselle on... kerrassaan yhdentekevää, vaikka kyseisen kumouksen *ajatus* olisi lausuttu julki jo satoja kertoja.»¹¹

Ei siis ole kysymys vain proletaarisen vallankumouksen tarkoituksenmukaisuudesta ja oikeudenmukaisuudesta, vaan myös sen *lainomaisuudesta ja väistämättömyydestä*. Tämän vallankumouksen aikana itse proletariaatti vapautuu menneisyyden kiroista. »Vallankumous on siis välttämätön ei ainoastaan siksi, että *hallitsevaa*

luokkaa on mahdoton kukistaa millään muulla tavalla, vaan myös siksi, että *kukistava* luokka voi vain vallankumouksessa heittää niskastaan koko vanhan kaman ja kypsyä kykeneväksi laskemaan uuden yhteiskunnan perustaa.»¹²

Kehitellessään proletaarisen vallankumouksen teoriaa Marx ja Engels osoittivat tieteellisesti kestävämmäksi ja käytännöllisesti avuttomaksi pikkuporvarillisen sosialismin yhteiskunnanuudistussuunnitelmineen. He luonnehtivat niitä pikkuporvarillisia ideologeja, jotka esiintyivät sosialismin lipun alla, mutta jotka kielsivät proletaarisen yhteiskunnallisen vallankumouksen lainomaisuuden (Louis Blanc, Proudhon ym.), reformisteiksi. Nämä eivät suinkaan edustaneet proletariaatin etuja, vaan päinvastoin estivät niiden ajamista.

Tässä yhteydessä voidaan panna merkille kaksi äärimmäisyyskantaa. Toisen toi selvimmin julki Proudhon ja toisen Louis Blanc.

Proudhonin oppi heijasti pikkuporvarillisen oppositiion erästä luonteenomaista piirrettä, nimittäin vihaa valtiota ja sen elimiä kohtaan. »Sen sijaan että tavoittelisitte valtaa, pyytäkää sitä olemaan sekaantumatta mihinkään ja opettakaa kansa itsenäisesti, ilman hallituksen apua, luomaan rikkauksia ja ylläpitämään järjestystä»¹³, Proudhon kirjoitti. Sosiaalisen kysymyksen ratkaisemiseksi ilman valtion osanottoa Proudhon keksi kansanpankin ilmaisluottoineen, jonka avulla pientuottajien piti vapautua valtion ja suurpääoman harjoittamasta sorrosta. Arvostellessaan Proudhonia Marx sanoi hänen suunnitelmaansa *poroporvarilliseksi* mielikuvitukseksi¹⁴.

Myös Louis Blanc arvosteli porvarillista yhteiskuntaa ja esitti oman suunnitelmansa yhteiskunnan uudistamiseksi. Valtio piti järjestää »demokraattisten periaatteiden»¹⁵ mukaisesti. Kyseessä oli »palvelija-valtio», joka erosi »vallanpitäjä-valtiosta» ja joka voitiin muodostaa yleiseen äänioikeuteen perustuvan kansanäänestyksen tuloksena. »Valtio ja demokratia ovat vastuunalaisten, vaihdettavien ja kaikkien valitsemien kansanedustajien kokous. Kansanedustajat on valtuutettu kiteyttämään lakiin kaikkien tahto»¹⁶, Louis Blanc kirjoitti. Valtion täytyi johtaa tuotantoa ja perustaa yhteiskunnallisia versaita, jotka vähitellen, ilman erityisiä järkytyksiä, kor-

vaavat yksityisomistukseen pohjautuvat tuotanto-organisaation muodot. Blanc kielsi luokkataistelun ja sen, että yhteiskunnan uudistaminen edellyttää väkivallan käyttöä.

Proudhonin ja Blancin uudistussuunnitelmat poikkesivat toisistaan etupäässä siinä, että Blanc piti valtion puuttumista yhteiskuntaelämään välttämättömänä, kun taas Proudhon kielsi sen.

Eräät porvarilliset tiedemiehet näkevät periaatteellisen eron siinä, että Blanc piti vallankumousta päämääränä, kun taas Proudhon, joka erotti toisistaan yhteiskunnallisen ja poliittisen vallankumouksen, katsoi poliittisen vallankumouksen päämääräksi ja piti yhteiskunnallista vallankumousta keinona sen saavuttamiseksi.

Tämä käsitys on virheellinen ennen kaikkea siksi, ettei yhteiskunnallista vallankumousta voida asettaa poliittisen vallankumouksen vastakohtaksi. Marx kirjoitti: »Jokainen vallankumous hajottaa *vanhan yhteiskunnan* ja on sikäli *yhteiskunnallinen*. Jokainen vallankumous kukistaa *vanhan vallan* ja on sikäli *poliittinen*.»¹⁷ Kyseinen käsitys on virheellinen myös siksi, että Proudhon enempiä kuin Blanckaan eivät tosiasiallisesti koskaan kehottaneet vallankumoukseen, vaan ainoastaan propagoivat suunnitelmaansa yhteiskunnan muuttamiseksi uudistusten tietä. Sen vuoksi Marx ja Engels katsoivat heidän edustavan samaa pikkuporvarillisen sosialismin siipeä, nimittäin sovittelevaa ja reformistista siipeä.

Polemiikissaan pikkuporvarillisia ideologeja vastaan Marx ja Engels eivät ainoastaan puolustaneet muotoutumassa olevia dialektismaterialistisia käsityksiä proletarisesta vallankumouksesta ja sen suhteesta valtioon, vaan myös esittivät uusia väittämiä. Niinpä »Filosofian kurjuudessa» Marx liitti työväenliikkeen kehittymisen kapitalistisen tuotannon kehitykseen. Hän osoitti vakuuttavasti, miten kapitalistisen yhteiskunnan kehitys saa aikaan työläisjoukkojen liikehdinnän, miten työläisten herkeämättömässä ja sitkeässä taistelussa kapitalisteja vastaan työväestön rivit tiivistyvät ja se muuttuu luokasta »sinänsä» luokaksi »itseään varten» ja miten yhteiskuntakehityksen historiallinen lainmukaisuus tekee välttämättömäksi kapitalistisen yhteiskunnan ja sen virallisen edustajan, porvarillisen valtion, hävittämisen.

Kritikoidessaan Proudhonia, joka kielsi poliittisen liikehdinnän, Marx todisti, ettei luokkayhteiskunnan historiassa ole ollut eikä voikaan olla poliittista liikettä, joka ei olisi samalla myös yhteiskunnallista liikettä. Vasta siinä yhteiskunnassa, jossa ei ole luokkien välistä antagonismia, yhteiskunnalliset edistysaskeleet lakkaavat olemasta poliittisia vallankumouksia. Toistaiseksi taas sosiaalitieteen viimeinen sana on, että yhteiskunnan täydellinen muuttaminen edellyttää vallankumousta, joka ei ole ajateltavissa ilman väkivaltaa kukistettavia luokkia kohtaan.¹⁸

Samana ajatuksena esitti Engels kirjeessään »Brysselin kommunistiselle kirjeenvaihtajakomitealle». Hän muotoili kommunistien aikomukset ja tehtävät seuraavasti:

»1) on puolustettava proletaarien etuja vastakohtana porvariston eduille; 2) tämän saavuttamiseksi on hävitettävä yksityisomistus ja korvattava se yhteisomistuksella; 3) ei tunnusteta muuta keinoa näiden päämäärien saavuttamiseksi kuin väkivaltainen demokraattinen vallankumous.»¹⁹

Teoksessaan »Kommunismien periaatteet» Engels toi täysin selkeästi julki kaksi johtopäätöstä: proletariaatin päämäärät voidaan saavuttaa vain vallankumouksen avulla; vallankumouksen väkivaltainen luonne (se missä määrin väkivaltaa käytetään) ei riipu kommunistien ohjelmallisista kannanotoista, vaan konkreettisesta historiallisesta tilanteesta, vallassa olevan riistäjäluokan väkivaltaisesta toiminnasta.²⁰

»Kommunistisessa manifestissa» Marx ja Engels kehittivät edelleen proletarisen vallankumouksen teoriaa. »Manifestin» punaisena lankana on ajatus, että ihmiskunnan koko historia (alkukantaisen yhteisjärjestelmän hajoamisesta lähtien) on ollut luokkataistelun, riistäjien ja riistettyjen välisen taistelun historiaa. Kapitalismin kaudella luokkataistelu kehittyy siihen pisteeseen, että sorretti proletariaatti vapautuu porvariston ikeestä ja samalla vapauttaa välttämättömästi koko yhteiskunnan kaikkinaisesta riistosta ja sorrosta. Proletariaatti vapautuu sosialistisen vallankumouksen avulla, jonka tuloksena syntyy proletariaatin diktatuurin valtio, luokkajaon hävittämisen ja kommunistisen yhteiskunnan rakentamisen tärkein edellytys. »Ensimmäisenä askeleena työväen vallankumouksessa on proletariaatin nouseminen

hallitsevaksi luokaksi, demokratian valloittaminen.»²¹ Käyttäen hyväkseen poliittista herruuttaan proletariaatti ottaa pois porvaristolta kaiken pääoman, keskittää kaikki tuotantovälineet valtion, ts. hallitsevaksi luokaksi järjestyneen proletariaatin käsiin ja lisää mahdollisimman nopeasti tuotantovoimien määrää.²²

Analysoidessaan tätä väittämää Lenin totesi, että se sisältää yhden marxilaisen valtio-opin tärkeimmistä ja loistavimmista ajatuksista, nimittäin proletariaatin diktatuurin ajatuksen.²³

»Kommunistisessa manifestissa» Marx ja Engels tarkastelivat proletariaatin diktatuuria proletariaatin poliittisena ja taloudellisena herruutena, joka kieltää valtiovallan kaikki aikaisemmat, riistoon perustuvat organisaatiomuodot.

Muotoillessaan proletaarisien vallankumouksen teorian perusväittämiä Marx ja Engels tulivat hyvin lähelle sitä johtopäätöstä, että proletariaatin on murskattava porvarillinen valtiokoneisto.

Vuoden 1848 vallankumouksen kokemukseen perustuva johtopäätös porvarillisen valtiokoneiston murskaamisen välttämättömyydestä. Vuoden 1848 vallankumous Euroopassa vaikutti suuresti kansainvälisen työväenliikkeen kehitykseen. Vallankumouksen kokemukset tarjosivat runsaasti aineistoa teoreettiselle tutkimukselle. Marx ja Engels analysoivat vuosien 1848—1849 tapahtumia monissa merkkiteoksissaan: »Luokkataistelu Ranskassa 1848—1850», »Louis Bonaparten brumairekuun kahdeksastoista», »Vallankumous ja vastavallankumous Saksassa» ym. Näissä teoksissaan Marx ja Engels kehittivät edelleen proletaarisien vallankumouksen teoriaa ja asettivat yksiselitteisesti kysymyksen siitä, ettei porvarillista valtiokoneistoa voida käyttää tämän vallankumouksen päämäärien saavuttamiseksi. Puhuessaan esim. vuoden 1848 vallankumouksesta Ranskassa Marx totesi, että vasta tappio on paljastanut proletariaatille sen totuuden, että »sen aseman pieninkin parantaminen pysyy *utopiana* porvarillisen tasavallan *puitteissa*... Sinänsä vielä porvarilliset vaatimukset, joihin se tahtoi pakottaa helmikuun tasavallan myöntymään, vaihtuivat silloin rohkeaksi vallankumoukselliseksi taistelutunnukseksi: *Porvaristo kukistettava! Työväenluokan diktatuuril!*»²⁴.

Tässä yhteydessä Marx ja Engels kiinnittivät huomio-

ta porvarillisen valtiovallan muotoihin, työväen vallankumouksen aikana murskattavan porvarillisen valtiokoneiston päämääriin ja tehtäviin. Porvariston valtakaudella porvarillis-demokraattinen tasavalta on paras valtiomuoto. »Paras valtiomuoto on se, jonka vallitessa yhteiskunnallisia ristiriitoja ei peitellä, eikä kahlehdita väkivaltaisesti, vaan siis ainoastaan keinotekoisesti, vain näennäisesti. Paras valtiomuoto on se, jossa nämä ristiriidat kehittyvät avoimen taistelun asteelle ja saavat sitten ratkaisunsa»,²⁵ Marx kirjoitti.

Siitä ei kuitenkaan seuraa, että tämä valtiomuoto olisi hyväksyttävä proletaarisen valtion kannalta. Päinvastoin, porvarillisesta vallasta perin juurin eroava uusi työväen valta tarvitsee myös uusia muotoja, jotka ilmaisevat sen luokkasisällön. Kysymykseen, millaisia nämä muodot ovat, Marx ja Engels eivät vielä antaneet vastausta. He vastasivat siihen myöhemmin yleistäessään kansainvälisen työväenliikkeen kokemusta. Toistaiseksi he esittivät ajatuksen, että tavanomaisen porvarillisen tasavallan täytyy väistyä toisen, proletariaatin etujen mukaisen valtiomuodon tieltä. Marx kirjoitti, että porvarillinen tasavalta rakoilee joka saumasta ja että sen seuraajaksi — ehkäpä vain joidenkin lyhyiden välisoittojen jälkeen — voi tulla ainoastaan »punainen tasavalta». Marx asetti tässä lausunnossa ensi kerran »punaisen tasavallan» porvarillis-demokraattisen tasavallan vastapainoksi, mutta ei vielä luonnehtinut sen organisatorisia tunnuspiirteitä.

Selvitellessään porvarillisen poliittisen vallan luonnetta Marx ja Engels tutkivat sitä koneistoa, jonka välityksellä tämä valta toteutuu. »Valtiovallan *olemassaolo* ilmenee nimenomaan sen *virkamiehistön*, armeijan, hallintokoneiston ja tuomarikunnan olemassaolona. Jos jätetään syrjään tämä valtiovallan ruumiillistuma, tasavalta on pelkkä varjo, kuvitelma, nimi.»²⁶

Porvarillisen valtiovallan ja hallinnon elimet, mm. armeija, poliisi, tuomioistuin- ja prokuraattorilaitos, muodostavat porvarillisen valtiokoneiston. Se on proletariaatille vihamielinen kahdessakin suhteessa: ensiksikin sen päämäärien ja tehtävien sisältönä on riistäjäluokan etujen valvominen, ja toiseksi tämän valtiokoneiston rakenne ja organisaatio on sopeutettu tätä tarkoitusta vastaaviksi.

Selvitellessään syitä Saksan maaliskuun vallankumouksen tappioon Marx sanoi, että vallankumous »uudisti vain poliittisen huippukerroksen jättäen koskemattomiksi sen perusteet: vanhan byrokratian, vanhan armeijan, vanhan prokuraattorilaitoksen sekä vanhat, absolutismin palveluksessa syntyneet, kasvaneet ja harmaantuneet tuomarit»²⁷.

Marx yleisti vuoden 1848 Ranskan vallankumouksen lopputulokset ja totesi, että vallankumouksen jälkeen valtiokoneisto ei kokenut perusteellisia muutoksia ja näytti soveltuvan porvariston riistotarkoituksiin. Tutkiessaan porvarillisen valtiokoneiston olemusta ja sen roolia vallankumouksessa Marx tuli ymmärrettävästi johtopäätökseen, että proletariaatin täytyy murskata porvarillinen valtiokoneisto. Marxin teos »Louis Bonaparten brumairekuun kahdeksastoista» sisälsi tämän väittämän laajan perustelun.

Marx kirjoitti tässä teoksessaan, että kun kaikki aikaisemmat vallankumoukset ovat säilyttäneet riistoa ja sortoa palvelevan valtiokoneiston, niin sosialistisen vallankumouksen täytyy rikkoa, murskata tämä valtiokoneisto perustuksiaan myöten ja luoda sen tilalle uusi, todella kansanvaltainen valtiokoneisto, joka kykenee vapauttamaan työtätekevät kaikesta sorrosta.

Marx opetti, että porvarillinen valtiokoneisto on murskattava ensinnäkin siksi, että se estää proletariaattia pystyttämästä luokkaherruuttaan. Porvarillinen valtiokoneisto on porvariston diktatuurin linnake ja, kuten vuoden 1848 tapahtumat osoittivat, toteuttaa vallankumouksen kehittymistä vastustaessaan taantumuksellisia sortotoimenpiteitä proletariaattia vastaan. Porvarillinen valtiokoneisto on murskattava toiseksi siksi, että sen olemassaolo on yhteensoveltumaton proletariaatin poliittisen herruuden kanssa. Tämän luokan ja sen etujoukon, kommunistisen puolueen, on pyrittävä poliittisen vallan ottoon. Mutta se ei merkitse, että proletariaatti ja sen puolue voivat käyttää päämääriensä saavuttamiseksi byrokraattista porvarillista valtiokoneistoa, joka on sorron väline. Erotukseksi kaikista niistä puolueista ja luokista, jotka ovat kukin vuorollaan taistelleet vallasta ja nähneet suunnattoman valtiorakennuksen tärkeimpänä voittosaaliina, proletariaatin täytyy diktatuurinsa pystyttäessään murskata porvarillinen valtioko-

neisto²⁸ ja luoda sellainen valtiokoneisto, joka olisi kansan palvelija eikä sen herra.

Tarkasteltavana olevalla kaudella Marx ja Engels selvittelivät eräitä muitakin ongelmia, jotka liittyivät proletariaatin taktiikkaan porvarillisen valtiokoneiston murskaamisessa. Niinpä he esittivät proletariaatille seuraavanlaisia ensiarvoisen tärkeinä pitämiään toimia: »Uusien virallisten hallitusten rinnalle... pitää perustaa heti omia vallankumouksellisia työväenhallituksia joko kunnallishallitusten, kunnallisneuvostojen muodossa tai työväenklubien tai työväenkomiteoiden muodossa, jotta porvarillis-demokraattiset hallitukset eivät ainoastaan menettäisi heti työläisten tukea, vaan myös huomaisivat, että niitä ovat alusta pitäen valvomassa ja uhkaamassa viranomaiset, joiden takana on koko työläisjoukko.»²⁹ Silti monet porvarillisen valtiokoneiston murskaamiseen liittyvät kysymykset olivat vielä ratkaisematta.

Vastauksen näihin kysymyksiin antoi vuoden 1871 Ranskan vallankumous, jonka aikana ensi kerran historiassa pystytettiin proletariaatin diktatuuri Pariisin kommuunin muodossa. Pariisin kommuuni antoi Marxille ja Engelsille tosiasia-aineistoa uusiin teoreettisiin yleistyksiin ja tieteellisiin ennustuksiin.

Pariisin kommuunin kokemuksen yleistäminen. Maaliskuun 18. päivänä 1871 Ranskan pääkaupungin työväestö nousi kapinaan ja muodosti Pariisin kommuunin. Valtiovalta siirtyi ensi kerran ihmiskunnan historiassa työtekeville, jotka ryhtyivät hajottamaan vanhaa, riistoa palvellutta valtiokoneistoa ja luomaan sen tilalle uutta, proletaarista valtiokoneistoa. Marx ja Engels tutkivat huolellisesti ja kaikin puolin Pariisin kommuunin kokemusta.

Teoksessaan »Kansalaissota Ranskassa» Marx ennen kaikkea totesi, että maaliskuussa 1871 Pariisissa puhkesi proletaarinen vallankumous. Todisteeksi siitä hän lainasi Kansalliskaartin keskuskomitean 18. maaliskuuta 1871 julkistamaa manifestia, jossa sanottiin: »Pariisin proletaarit ovat vallassa olevien luokkien kykenemättömyyden ja petturuuden nähdessään käsittäneet, että on koittanut hetki, jolloin heidän on pelastettava asema ottamalla käsiinsä julkisten asiain hoito... He ovat käsittäneet, että heidän korkeimpana velvollisuutenaan, ja

ehdottomana oikeutenaan on olla oman kohtalonsa herroja ja ottaa käsiinsä hallitusvalta.»³⁰

Edelleen Marx ja Engels selvittivät Pariisin kommuunin *luokkaolemuksen*. Luonnehtiessaan Kommuunia Marx kirjoitti: »Mahdollisimman yksinkertaisesti käsitettynä se on muoto, jossa työväenluokka ottaa... käsiinsä poliittisen vallan.»³¹ »Sosiaalidemokraattinen poroporvari on hiljattain jälleen alkanut tuntea terveellistä pelkoa kuullessaan sanat: proletariaatin diktatuuri. No niin, hyvät herrat, tahdotteko tietää, miltä tämä diktatuuri näyttää? Tarkastelkaa Pariisin kommuunia. Se oli proletariaatin diktatuuria»³², huomautti Engels.

Marxin ja Engelsin näkemys Pariisin kommuunista proletariaatin diktatuurina pohjautui ennen kaikkea Pariisin kommuunin toiminnan kaikinpuoliseen tutkimukseen.

Pariisin kommuuni tukahdutti riistäjien vastarintaa kaikilla yhteiskuntaelämän alueilla: poliittisella, taloudellisella ja ideologisella alueella. Tosin se ei tehnyt tätä aina tarpeeksi päättäväisesti, mikä oli yhtenä pääsyynä sen tappioon.

Kommuuni piti suoranaisena tehtävänään Pariisin ja koko Ranskan puolustamista preussilaisia valloittajia vastaan. Ranskan sotavoimien tappiosta huolimatta Pariisin kommuuni esti saksalaiset joukot marssimasta Pariisiin. Se aseisti kaikki kansalaiset ja mobilisoi heidät taisteluun miehittäjiä vastaan käyttäen valtaa maanpuolustustarkoituksessa.

Kommuuni julisti koko maailmalle, että Kommuunin lippu on yleismaailmallisen tasavallan lippu, ja tähdensi siten kansainvälistä luonnettaan. I Internationaalin myötävaikutuksella Pariisin kommuuni pyrki lujittamaan yhteyksiään muiden maiden työläisiin. Vasta äärimmäisen epäsuotuisaksi muodostunut historiallinen tilanne esti Kommuunin pääsemästä tarkoituksensa perille.

Työväenluokan hallituksena Pariisin kommuuni romutti porvarillisen valtiokoneiston tärkeimmät sortoa ylläpitävät osat: poliisin, oikeuslaitoksen ja vakinaisen sotaväen. Se hävitti porvarillisen parlamentarismen ja virkakoneiston etuoikeutettuna kastina ja muutti kaikki viranhaltijat kansan palvelijoiksi.

Kommuuni pyrki saamaan puolelleen laajat työtätekevät ja pikkuporvarilliset joukot. Tutkiessaan Kommuunin lainsäädäntöä Marx pani merkille ne toimenpi-

teet, jotka olivat lähinnä pikkuporvariston etujen mukaisia. Kommuuni pyrki myös turvaamaan proletariaatin ja talonpojiston liiton. Talonpojiston piti kannattaa Kommuunia ja liittoutua proletariaatin kanssa hyväksyen sen johtajuus, koska tämä oli talonpojiston omien etujen mukaista. Epäsuotuisa historiallinen tilanne ja kommunnardien päättämättömyys taistelussa vastavallankumousta vastaan estivät kuitenkin tämän liiton toteutumisen. Ellei Tiersin hallituksen toimeenpanema saarto olisi eristänyt Kommuunia muusta maasta, »talonpojat olisivat pian julistaneet kaupunkiproletariaatin johtajakseen ja kasvattajakseen»³³.

Luonnehdittaessa Pariisin kommuunia proletariaatin diktatuuriksi on tietysti otettava huomioon, että Kommuuni oli vasta uuden, proletaarisen vallan alkio. Tämä johtui siitä, ettei silloin vielä ollut olemassa proletaarisen vallankumouksen voittoon tarvittavia objektiivisia edellytyksiä, sekä siitä, ettei Kommuunin johdossa ollut proletariaatin etujoukkoa, marxilaista puoluetta.

Pariisin kommuuni pysyi pystyssä 72 päivää, eikä se edellä mainittujen syiden takia ehtinyt saada Ranskan laajoja työtätekeviä joukkoja mukaan sosialistiseen rakennustyöhön. Silti se pyrki epäilemättä siihen ja otti ensi askeleita tähän suuntaan.

Pariisin kommuuni todisti proletaarisen vallankumouksen ja sen voiton tuloksena pystytettävän proletariaatin diktatuurin valtion välttämättömyyden.

I Internationaalin 7-vuotisjuhlallisuuksissa pitämässään puheessa Marx sanoi: »Viimeinen ja suurin kaikista tähänastisista liikkeistä on ollut Pariisin kommuuni. Pariisin kommuuni oli — eikä siitä voi olla muuta kuin yksi mieli — poliittisen vallan ottamista työväenluokan käsiin.»³⁴

Sosiaalidemokraattisessa liikkeessä, varsinkin Saksan sosiaalidemokratiassa Marxin kuoleman jälkeen, alkoivat voittaa alaa opportunistiset käsitykset, jotka johdattivat proletariaatin pois vallankumouksen tieltä reformistisen sovittelun tielle. Engels vastusti jyrkästi näitä käsityksiä sekä pyrkimystä kuvata hänet ja Marx rauhanomaisen, parlamentin kautta ja ilman vallankumouksellista toimintaa tapahtuvan vallanoton kannattajiksi. Tässä yhteydessä hän kirjoitti mm. Karl Liebknechtille seuraavaa: »Olen samaa mieltä kanssasi siitä, että *tällä hetkel-*

lä meidän täytyy mikäli mahdollista esiintyä rauhallisesti ja lainmukaisesti sekä välttää kaikkea, mikä voi antaa aihetta yhteenottoihin. Mutta minä en tietenkään voi hyväksyä sinun hyökkäyspuheitasi kaikkea väkivaltaa vastaan, kaikissa muodoissa ja kaikissa olosuhteissa, ensiksikään siksi, ettei yksikään vastustaja ota sanojasi täydestä — niin tyhmiä he eivät sentään ole —, ja toiseksi siksi, että teoriasi mukaan myös minä ja Marx osoittautuisimme anarkisteiksi.»³⁵

Marx ja Engels eivät koskaan olleet parlamenttitaistelun vastustajia. Päinvastoin, he arvostelivat jyrkästi eräiden sosiaalidemokraattisen puolueen jäsenten ääri-vasemmistolaisia hairahduksia. Marx ja Engels kehottivat mm. käyttämään parlamenttia julkisuuden foorumina ja parlamenttivaaleja keinona proletariaatin vallan kumouksellisten voimien ja puolueen joukkovaikutuksen tarkastamiseksi.

Engels kannatti saksalaisten sosiaalidemokraattien taistelua parlamentin edustajapaikoista, koska vallankumouksellisen liikehdinnän laskukaudella, Pariisin kommuunin tappion jälkeen, osallistuminen tähän taisteluun oli vallankumouksellisen propagandan ja agitaation tehokkaimpia muotoja. Sen vuoksi Engels kirjoitti, että tämänkaltaisissa olosuhteissa on syytä turvautua rauhanomaiseen politiikkaan, sillä vallankumouksia ei tehdä tilauksesta, niitä valmistelee koko historian kulku. Taktiset näkökohdat eivät kuitenkaan saa olla ristiriidassa marxismin periaatteiden kanssa. Engels vastusti jyrkästi marxismin henkeä vastaan sotivaa taktiikkaa. Vähän ennen kuolemaansa hän kirjoitti 1. huhtikuuta 1895 päivätyssä kirjeessään Kautskylle: »Hämmästykseni näen tänään 'Vorwärtsissä' otteen 'Johdannostani' *tietämättäni painettuna* ja siten typisteltynä, että esiinnyn siinä rauhanomaisena laillisuuden umpimähkäisenä puolustajana. Sitä enemmän nyt ilahduttaa, että koko teksti ilmestyy 'Neue Zeitissa', ja tällainen loukkaava vaikutelma häviäisi.»³⁶

Marx ja Engels määrittelevät Pariisin kommuunin uudentyyppiseksi valtioksi. »Kommuuni oli erittäin joustava valtiollinen muoto, kun sitä vastoin kaikki aikaisemmat hallitusmuodot olivat oleellisesti olleet sortavia... se oli vihdoinkin löydetty valtiollinen muoto, jonka vallitessa saattoi tapahtua työn taloudellinen vapautta-

minen.»³⁷ Niin lyhytikäinen kuin Pariisin kommuuni olikin, Marx pystyi näkemään siinä uudentyyppisen valtion piirteitä. Kommuuni merkitsi hänen sanojensa mukaan »valtiovallan takaisinottamista yhteiskunnan käsiin, jolloin yhteiskuntaa alistavien ja sortavien voimien tilalle astuvat sen omat elävät voimat; se on vallan siirtämistä itse kansanjoukoille, jotka järjestyneen sortovoiman tilalle luovat oman voimansa»³⁸. Marx huomasi tämän ennen kaikkea Pariisin kommuunin pyrkimyksestä luoda uuden, työtätekeviä palvelevan vallan koneisto.

Kommuuni lakkautti riistoyhteiskunnalle ominaiset poliittiset laitokset ja saattoi voimaan proletaarisen demokratian. Se oli historian ensimmäinen enemmistölle tarkoitettu demokratia, enemmistön herruuden poliittinen muoto. Kommuunin toimihenkilöt eivät kuitenkaan tajunneet tarpeeksi selvästi, ettei demokratia ole proletaarisen vallankumouksen kannalta itsetarkoitus ja että demokratiaa ei voida ulottaa koskemaan hallitsevien luokkien edustajia, jotka kaikin tavoin jarruttavat yhteiskunnan sosialistista uudistamista. Engels kirjoitti, että demokratian käsite samoin kuin kansan käsite muuttuu luokkataistelun kehittymisen myötä. Valtaan pyrkivä porvaristo tarkoittaa kansalla ennen kaikkea omaa itseään, ja demokratian, jonka porvaristo saattaa voimaan yksinomaan itseään varten, se esittää yleiskansallisena, puhtaana demokratiana. Engels käsitti, että kukistetut riistäjäluokat liittoutuvat väistämättömästi proletaarista valtiota, proletariaatin diktatuuria vastaan tunnuksestaan puhdas demokratia. 11.—12. joulukuuta 1884 päivätyssä kirjeessään Bebelille hän kirjoitti: »Joka tapauksessa ainoa vastustajamme kriisin aikana ja sen jälkeisenä päivänä on *puhtaan demokratian ympärille ryhmittyvä taantumusjoukko*, ja sitä emme mielestäni saa jättää ottamatta huomioon.»³⁹ Pariisin kommuuni jätti tämän seikan huomiotta, mikä oli yksi Kommuunin perusvirheitä.

Marx näki Kommuunin tyyppisen valtion ylivoimaisen paremmuuden parlamentaariseen tasavaltaan verrattuna mm. siinä, että Kommuunin lainsäädäntöelimen jäsenet eivät vastanneet ainoastaan lakien laadinnasta, vaan myös niiden toteuttamisesta. Kommuunin kansanedustajat olivat vallan uusien organisaatioperiaatteiden

mukaisesti vastuunalaisia kansalle, kansasta riippuvaisia ja kansan erotettavissa millä hetkellä tahansa. Esi-
puheessaan Marxin teokseen »Kansalaissota Ranskassa»
kolmanteen saksankieliseen painokseen Engels tähdensi,
että Marx oli antanut suurenmoisen panoksen proletariaa-
tin diktatuurin valtiomuotoa koskevaan oppiin eritelles-
sään tieteellisesti Pariisin kommuunin kokemuksia. Myös
Engels esitti Pariisin kommuunin täydellisen luonneh-
dinnan, jota Lenin sanoi myöhemmin selväpiirteiseksi
yhteenvedoksi Kommuunin opetuksista ja »marxilai-
suuden viimeiseksi sanaksi nyt tarkasteltavassa kysymyk-
sessä»⁴⁰. Tämä on tärkeää panna merkille myös siksi,
että kirjallisuudessamme oli yhteen aikaan vallalla vir-
heellinen väittäminen, jonka mukaan Marxin käsitys Pa-
riisin kommuunista proletariaatin diktatuurin mahdolli-
simman tarkoituksenmukaisena muotona muka unohdet-
tiin ja korvattiin Engelsin opilla demokraattisesta tasa-
vallasta. Todellisuudessa asia oli siten, että kun Engels
puhui demokraattisesta tasavallasta, jossa työväenluokka
voi suorittaa vallankumoukselliset tehtävänsä, hän viit-
tasi Pariisin kommuunin valtiojärjestelmään pitäen Kom-
muunia demokraattisen tasavallan esikuvana.⁴¹

Pitäen ohjenuoranaan Pariisin kommuunin kokemusta
Marx ja Engels hylkäsivät parlamentaarisen tasavallan
proletariaatin diktatuurin mahdollisena poliittisena muo-
tona. He sanoivat, että parlamentarisessa porvarillisessa
tasavallassa proletariaatilla on vain mahdollisuus »ker-
ran kolmessa tai kuudessa vuodessa päättää, kuka hallit-
sevan luokan jäsenistä tulee edustamaan ja alistamaan
kansaa parlamentissa». Itse asiassa kyseinen tasavalta ei
millään lailla eroa perustuslaillisesta monarkiasta tai
Louis Bonaparten keisarikunnasta; tämä poliittinen muo-
to on omiaan porvariston diktatuurin toteuttamiseen.
Vasta Pariisin kommuunin tyyppinen tasavalta voi tur-
vata yhteiskunnan sosialistisen uudistamisen ja olla pro-
letariaatin diktatuurin poliittinen muoto.

Tällainen tasavalta ei suinkaan pirsto kansakuntaa
vaan päinvastoin edistää sen demokraattista keskitystä.
»Kansakunnan yhtenäisyys ei tulisi rikkoutumaan, vaan
päinvastoin järjestymään tämän kommunismijärjestelmän
avulla»⁴², Marx tähdensi.

Marx ja Engels pitivät kansakunnan yhtenäisyyttä
yhteiskunnallisen tuotannon merkittävänä kehitysteki-

jänä. He asettivat kuitenkin porvarillisen byrokraattisen sentralismin vastakohtaksi demokraattisen proletaarisen sentralismin. Lenin kirjoitti: »Marx ikään kuin aavisti ennakoita sen mahdollisuuden, että hänen katsomuksiaan tullaan vääristelemaan, ja tähdensi varta vasten sitä, että Kommuunin syytteleminen kansakunnan yhtenäisyyden hävittämishalusta ja keskusvallan lakkauttamispyrkimyksistä on tietoista väärennystä. Marx käyttää varta vasten ilmausta 'järjestää kansakunnan yhtenäisyys' asettaakseen porvarillisen, sotilaallisen, virkavaltaisen sentralismin vastakohtaksi tietoisien, demokraattisen, proletaarisen sentralismin.»⁴³

Tutkittuaan Pariisin kommuunin kokemusta marxismen klassikot tekivät sen tärkeän johtopäätöksen, että vallankumouksen voitto edellyttää porvarillisen valtiokoneiston perusteellista hajottamista.

Huhtikuun 12. päivänä 1871 päivätyssä kirjeessään Kugelmannelle Marx kirjoitti: »Jos katselet minun kirjani 'Brumairekuun kahdeksastoista' viimeistä lukua, niin havaitset, että julistan Ranskan vallankumouksen seuraavaksi yritykseksi sen, ettei enää saa, kuten tähän asti on tehty, siirtää virkavaltais-sotilaallista koneistoa käsistä toisiin, vaan *murskata* se, ja tämä on jokaisen todellisen kansanvallankumouksen ennakkoehto mannermaalla.»⁴⁴ Marxin ja Engelsin allekirjoittamassa esipuheessa »Kommunistisen puolueen manifestin» saksankieliseen painokseen (1872) sanottiin: Pariisin kommuunin käytäntö, jolloin poliittinen valta ensi kerran oli kahden kuukauden ajan proletariaatin käsissä, vahvistaa, että »työväenluokka ei voi yksinkertaisesti ottaa haltuunsa valmista valtiokoneistoa eikä käynnistää sitä omiin tarkoituksiinsa»⁴⁵.

Marx ei ulottanut porvarillisen valtiokoneiston murskaamista koskevaa johtopäätöstä koskemaan kaikkia maita ottaen huomioon kunkin maan erikoisolot. Se että hän piti esimerkiksi Englantia ja Yhdysvaltoja poikkeuksina yleissäännöstä, johtuu siitä, että näiden maiden hallitsevat luokat eivät olleet vuoteen 1871 mennessä perineet aikaisemmilta historian kausilta keskitettyä virkavaltaista koneistoa eivätkä ehtineet luoda sellaista koneistoa. Englannissa enempää kuin Yhdysvalloissakaan ei siihen aikaan vielä ollut voimakasta sotilaallista koneistoa eikä jokseenkin kehittyntä byrokratiaa.

Puhuessaan Amsterdamissa I Internationaalinen Haagin konferenssin päättäjien jälkeen pidetyssä joukkokokouksessa Marx totesi: »Me tiedämme, että on otettava huomioon eri maiden laitokset, tavat ja perinteet; emmekä me kiistä, että on olemassa maita, kuten Amerikka ja Englanti ja jos tuntisin paremmin laitoksianne, niin liisäisin niihin ehkä Hollanninkin, joissa työläiset voivat rauhanomaisin keinoin saavuttaa tavoitteensa.»⁴⁶

Tässä lausumassa kiinnittää huomiota kaksi momenttia: Marx totesi yksiselitteisesti mahdolliseksi proletaarisen vallankumouksen väkivaltaisen ja rauhanomaisen kehityksen ja vaati ratkaisemaan valtiokoneiston murskaamista koskevan kysymyksen konkreettis-historialliselta kannalta.

2. LENIN KEHITTÄÄ EDELLEEN MARXILAISTA OPPIA PROLETAARISESTA VALLANKUMOUKSESTA JA VALTIOVALLASTA VENÄJÄN KAHDEN ENSIMMÄISEN VALLANKUMOUKSEN KOKEMUSTEN VALOSSA

Venäjän vuosien 1905—1907 vallankumous oli imperialismin kauden ensimmäinen kansanvallankumous. Sillä oli valtava merkitys proletaarista vallankumousta koskevan marxilaisen teorian edelleenkehittelylle.

Tämän vallankumouksen aikana Lenin perusteli nerokkaasti työväenluokan ja bolševikkipuolueen taktiikan, kehitti ajatusta proletariaatin johtovallasta senaikaisessa porvarillis-demokraattisessa vallankumouksessa, osoitti, että vallankumouksen voiton välttämättömänä edellytyksenä on työväenluokan ja talonpojiston liitto, jonka johdossa on proletariaatti, sekä selvitti, millä tavoin porvarillis-demokraattinen vallankumous voi kehittyä sosialistiseksi vallankumoukseksi. Vuosien 1905—1907 vallankumouksessa saavutettujen kokemusten pohjalta Lenin kehitti virkavaltaisen porvarillisen valtiokoneiston murskaamista koskevaa marxilaista oppia sekä paljasti imperialismin aikaisen porvarillis-demokraattisen vallankumouksen voiton tuloksena syntyvän vallan luonteen ja erikoispiirteet. Hän rikastutti siten proletaarisen vallankumouksen marxilaista teoriaa ja laski perustan sille kommunistisen puolueen ja työväenluokan taktiikalle, jota noudattaen Venäjällä kukistettiin marraskuussa 1917

porvariston ja tilanherrojen valta ja pystytettiin työväenluokan diktatuuri.

Vuosien 1905—1907 vallankumous ja valtiovalta. Vuosien 1905—1907 vallankumouksen tärkeimpänä erikoispiirteenä oli se, että proletariaatti oli tämän vallankumouksen tärkein liikkeellepaneva ja johtava voima. Tämä johtui Venäjän kapitalismin koko kehityskulusta. Kun Länsi-Euroopan porvarilliset vallankumoukset tapahtuivat sellaisella kapitalismin kehitystasolla, jolloin teollisuusproletariaatti oli vielä heikko ja pienilukuinen, Venäjän ensimmäinen vallankumous käynnistyi imperialismin kaudella, jolloin Venäjän teollisuuden ripeä kehitys edisti teollisuustyöväestön keskittymistä kaupunkeihin ja helpotti sen järjestäytymistä. Erotukseksi lännen porvarillis-demokraattisten vallankumousten aikaisesta proletariaatista Venäjän proletariaatilla oli oma etujoukkonsa, bolševikkipuolue, joka johti proletariaattia ja ilmaisi selvästi sen luokkavaatimukset.

Vuosiin 1905—1907 tultaessa Venäjän koko kapitalistinen kehityskulku vaati takapajuksen poliittisen päällysrakenteen, absolutismin, ja talouselämässä ilmenevien feodalismin jäänteiden hävittämistä. Porvaristo ei voinut johtaa vallankumouksellista liikehdintää sen vuoksi, että imperialismin kaudella se pelkää työväen vallankumouksellista liikehtimistä: työväenluokka ei tyydy pelkästään demokraattisiin vaatimuksiin, vaan pyrkii sosialistiseen vallankumoukseen. Sitä paitsi porvaristo »pelkää täydellistä välien katkaisemista virkamiehistön, byrokratian kanssa, jonka edut on tuhansin sitein yhdistetty omistavien luokkien etuihin»⁴⁷, totesi Lenin. Siitä johtuu porvariston pyrkimys tasoittaa vallankumouksen teräviä kulmia, estää sen päätökseen vieminen ja säilyttää vanhan vallan tärkeimmät välineet ja laitokset, jotta niitä voitaisiin käyttää proletariaattia vastaan.⁴⁸

Leniniä kiinnosti ennen kaikkea Venäjän ensimmäisen vallankumouksen suhde vanhaan valtiokoneistoon, sillä kysymys valtiovallasta on jokaisen vallankumouksen keskeinen kysymys.

Marx ja Engels olivat ratkaisseet pääpiirteissään kysymyksen, miten *proletaarinen* vallankumous suhtautuu porvarilliseen virkavaltaiseen valtiokoneistoon. Eräs Marxin lausuma viittasi siihen, että hän piti valtiovallan so-

tilaallis-virkavaltaisen koneiston murskaamista jokaisen todellisen kansanvallankumouksen tehtävänä. Marxisin klassikot eivät kuitenkaan olleet kehitelleet tätä ajatusta pitemmälle. Myöhemmin II Internationaalin opportunistit painoivat Marxin idean unholaan.

Lenin totesi Venäjän ensimmäisen vallankumouksen kansanvallankumoukseksi ja päätteli, että mikäli se onnistuu, sen täytyy ryhtyä murskaamaan vanhaa virkavaltaista koneistoa.

Absolutismin aikana syntynyt keskitetty virkavaltainen valtiokoneisto oli ollut taistelukeino feodaalista hajanaisuutta vastaan sekä edistänyt kansallisten markkinoiden muotoutumista. Siihen aikaan kyseinen valtiokoneisto oli myötävaikuttanut yhteiskunnan tuotantovoimien kehitykseen ja sen olemassaolo selittyi taloudellisesta välttämättömyydestä. Myöhemmin itsevaltiuden keskitetty virkavaltainen valtiokoneisto ei vastannut kapitalismin tuotantovoimien kehitystarpeita. Tässä vaiheessa kapitalistiset tuotantosuhteet joutuivat jyrkkään ristiriitaan poliittisen päällysrakenteen kanssa.

Pitäen tätä lähtökohtana Lenin väitti, että demokraattisen, kansanvallankumouksen täydellisen voiton turvaamiseksi ei alkuunkaan riitä, että hallitusmuotoa muutetaan jonkin verran korvaamalla Venäjän absoluuttinen monarkia porvarillisella perustuslaillisella monarkialla, joka säilyttää työtätekeviä sortavan ja orjuuttavan koneiston. Lenin ei rajoittunut toteamaan, että virkavaltainen valtiokoneisto on luonteeltaan vastavallankumouksellinen, vaan hän tähdensi tämän koneiston hävittämisen välttämättömyyttä: »Niin kauan kuin vanha valta pysyy pystyssä ja pitää hallussaan koko äärettömän suurta valtionhallintokonetta, niin kauan ei voida puhuakaan vakavasti kansanedustuksen merkityksestä eikä mahdollisuudesta tyydyttää kansan miljoonaisten joukkojen kipeimpiä tarpeita»⁴⁹; »vanhan vallan välitön kukistaminen tai pahimmassa tapauksessa sen herpauttaminen ja voimattomaksi saattaminen, uusien vallanelinten välitön luominen kansan toimesta,—kaikki se on epäilemättä *suorin* tie, kansalle edullisin tie, mutta se vaatii myös suurinta voimaa»⁵⁰.

Proletariaatin ja talonpojiston vallankumouksellis-demokraattinen diktatuuri. Päätökseen saatettu demokraattinen kumous (proletariaatin ja talonpojiston diktatuurin pys-

tyttäminen) merkitsee, että luodaan kaikki edellytykset vallankumouksen rauhanomaiselle kehitykselle kohti työväenluokan diktatuuria. Tämä taas on mahdollista vain siinä tapauksessa, että vallankumouksen tiellä ei ole sellaisia esteitä, jotka on raivattava asevoimalla, ts. silloin kun voitolle päässyt demokraattinen vallankumous on jo lakaissut pois tällaiset esteet (ennen kaikkea taantumuksellisen armeijan ja poliisin).

Jos Venäjän proletariaatti olisi taistellut yksin hallitsevia luokkia vastaan, jos sillä ei olisi ollut liittolaisia, niin se ei tietenkään olisi voinut ryhtyä murskaamaan vanhaa virkavaltaista koneistoa. Proletariaatin liittolaisena porvarillis-demokraattisessa vallankumouksessa on talonpojisto.

Venäjän ensimmäisen vallankumouksen kuluessa syntynyt proletariaatin ja talonpojiston liitto saattoi suotuisien olosuhteiden vallitessa turvata vallankumouksen voiton vastavallankumouksesta, valtiovallan siirtymisen näiden vallankumouksellisten luokkien käsiin. Tällainen vallankumouksellinen valta, joka tukeutuu kapinallisiin joukkoihin ja ottaa tehtäväkseen täydellisen demokraattisen kumouksen toteuttamisen, mutta joka ei vielä hajota kapitalismin taloudellisia perusteita, on *proletariaatin ja talonpojiston vallankumouksellis-demokraattista diktatuuria*. Puhuessaan vallan ottamisesta proletariaatin ja talonpojiston käsiin Lenin tähdensi: »Ja sellainen voitto tulee olemaan nimenomaan diktatuuria, ts. se on välttämättömästi nojaava sotilasvoimaan, aseellisiin joukkoihin, kapinaan eikä joihinkin 'laillista', 'rauhanomaista tietä' luotuihin laitoksiin. Se voi olla vain diktatuuria, sillä niiden uudistusten suorittaminen, jotka proletariaatista ja talonpojistosta ovat heti ja ehdottomasti tarpeellisia, nostaa sekä tilanherrat, suurporvarit että tsarismen vimattuun vastarintaan.»⁵¹ Lenin opetti, että vallankumouksellis-demokraattista diktatuuria tarkoittava tunnus viittaa porvarillis-demokraattisen vallankumouksen historiallisesti rajoittuneeseen luonteeseen sekä välttämättömyyteen käydä uusissa oloissa taistelua työväenluokan täydelliseksi vapauttamiseksi kaikesta riistosta.

Eritellessään vuosien 1905—1907 vallankumouksen kehitystä Lenin todisti, että proletariaatti voi ja sen täytyy toimia porvarillisdemokraattisen vallankumouksen kehittämiseksi sosialistiseksi vallankumoukseksi. Lenin

herätti siten eloon Marxin esittämän, mutta myöhemmin unohdetun jatkuvan (keskeytyksettömän) vallankumouksen aatteen⁵². »Demokraattisesta vallankumouksesta me alamme heti siirtyä, juuri voimiemme, tietoisien ja järjestyneen proletariaatin voimien mukaan, alamme siirtyä sosialistiseen vallankumoukseen. Me olemme keskeytymättömän vallankumouksen kannalla. Me emme pysähdy puolitiehen.»⁵³

Leninin teoria porvarillis-demokraattisen vallankumouksen kehittymisestä sosialistiseksi vallankumoukseksi kumosi II Internationaalin dogmin, jonka mukaan voitaneen porvarillis-demokraattisen vallankumouksen ja edessä olevan sosialistisen vallankumouksen erottaa toisistaan enemmän tai vähemmän pitkä aikaväli. Näiden vallankumousten välisenä ajanjaksona kapitalismi pääsee muka kehittymään entistä vapaammin ja voimakkaammin, samoin luokkataistelu kehittyy suuresti, koska proletariaatti kasvaa lukumääräisesti, ja sen tietoisuus ja järjestyneisyys saavuttavat korkean tason. Vasta tämän jälkeen aika on kypsä sosialistiseen vallankumoukseen.

Senaikaisen Venäjän oloissa tällainen kysymyksenasettelu olisi käytännössä merkinnyt pelkkää hallitusmuodon vaihdosta, parhaassa tapauksessa itsevaltiuden korvaamista porvarillisella parlamentaarisella tasavallalla.

Lenin opetti, että on varmistettava vallankumousprosessin jatkuvuus. Vallankumousprosessin sisältönä on proletariaatin ja talonpojiston vallankumouksellis-demokraattisen diktatuurin kehittyminen proletariaatin sosialistiseksi diktatuuriksi. Lenin asetti tämän opin myös Trotskin esittämän anarkistisen »keskeytymättömän vallankumouksen teorian» vastakohtaksi. Tämän teorian kannattajat (Trotski, Parvus ym.) katsoivat, että on heti alkuun pystytettävä työväen valta sivuuttaen vallankumouksen porvarillis-demokraattinen vaihe (»ilman tsaaria ja työväen hallitus»), siis välittämättä Venäjän talonpojiston, tuon vakavasti otettavan voiman, poliittisista eduista ja mielialoista.

Demokraattinen kansantasavalta proletariaatin ja talonpojiston vallankumouksellis-demokraattisen diktatuurin muotona. Lenin esitti vaatimuksen koko kansan nostattamisesta aseelliseen kapinaan itsevaltiutta vastaan ja sellaisen väliaikaisen vallankumoushallituksen muodosta-

misesta, joka pystyisi luomaan edellytykset todella demokraattisen tasavallan voimaansaattamiselle Venäjällä. Lenin asetti uudella tavalla kysymyksen proletariaatin esittämästä demokraattisen tasavallan vaatimuksesta porvarillis-demokraattisen vallankumouksen sosialistiseksi kehittymisen oloissa. Hän opetti, että se demokraattinen tasavalta, joka syntyy voitollisen kansanvallankumouksen ja tsarismien kukistumisen tuloksena, tulee luokkaolemukseltaan olemaan proletariaatin ja talonpojiston vallankumouksellisdemokraattista diktatuuria. Jo niin aikaisin kuin VSDTP:n 3. edustajakokouksessa 18. huhtikuuta 1905, kosketellessaan kysymystä sosiaalidemokraattien osallistumisesta väliaikaiseen vallankumoushallitukseen, Lenin tähdensi, että ilman proletariaatin ja talonpojiston demokraattista diktatuuria demokraattinen tasavalta Venäjällä ei ole mahdollinen. Sosiaalidemokraattien täytyy mennä väliaikaiseen vallankumoushallitukseen varmistukseksi sen, että tämä hallitus toteuttaa proletariaatin ja talonpojiston diktatuurin.⁵⁴

Demokraattista kansantasavaltaa koskeva väittäminen oli luonteeltaan syvästi vallankumouksellinen ja laajoille työtätekeville joukoille ymmärrettävä. Sitä osoittavat mm. vuonna 1905 työväestön keskuuteen levitetty Moskovan bolševikkien lentolehtiset. Eräs niistä sisälsi kehotuksen: »Toverit, aseistautukaamme, kukistakaamme tsaarivalta voimakeinoin ja kutsukaamme koolle Perustava kokous... Taistelkämme demokraattisen tasavallan puolesta, joka on ensimmäinen askel kohti sosialismia.» Toisessa lentolehtisessä sanottiin: »Työväenluokka on tajunnut selvästi, että vain koko kansan yleisellä, yhtäläisellä, suoranaisella ja salaisella äänestyksellä vapaasti valitsema Perustava kokous voi luoda sellaiset olot, joissa sosialistinen työväenliike tulee kehittymään vapaasti.»⁵⁵

Lenin ei rajoittunut uutta vallankumouksellista valtaa ja demokraattista kansantasavaltaa koskevien yleisväittämien esittämiseen. Hän viitoitti työväenluokan puolueen minimiohjelman mukaisesti työtätekevien uuden vallan selkeän ja konkreettisen toimintaohjelman. Siinä tapauksessa, että vallankumous kehittyy menestyksellisesti ja itsevaltius kukistetaan, proletariaatin ja talonpojiston täytyy muodostaa uusi valtiovallan keskuselin, väliaikainen vallankumoushallitus, josta tulee proleta-

riaatin ja talonpojiston diktatuurin väline. Tämän hallituksen ohjelman pitää Leninin mukaan sisältää seuraavat kuusi pääkohtaa, jotka seuraavat välittömästi sosiaalidemokraattien minimiohjelmasta: 1) koko kansaa edustava Perustava kokous; 2) kansan aseistautuminen; 3) poliittinen vapaus; 4) täydellisen vapauden tunnustaminen sortetuille kansallisuuksille; 5) 8-tuntinen työpäivä; 6) talonpoikien vallankumouskomiteat.

Tämän ohjelman toteuttaminen olisi merkinnyt porvarillis-demokraattisen vallankumouksen päätökseen viemistä, täydellisen demokraattisen kumouksen suorittamista. Uusilla vallankumouksellisen vallan elimillä oli tässä mielessä tärkeä merkitys, niiden piti tukahduttaa riistäjäluokkien vastarinta ja järjestää kansanjoukkojen luova vallankumouksellinen toiminta. Työläisten, talonpoikien ja sotilaiden edustajien neuvostojen täytyi Leninin mielestä kehittyä tällaisiksi vallankumouksen, joukkomittaisen lakkoliikehdinnän spontaanisti synnyttämiksi elimiksi.

Venäjän vallankumouksen myöhempi kehitys vahvisti lopullisesti Leninin johtopäätöksen. Lenin arvosteli jyrkästi menševikkejä, jotka eivät tahtoneet nähdä neuvostoissa uuden vallankumouksellisen vallan alkeita, vaan pitivät niitä pelkästään paikallisina itsehallintoeliminä.

Työläisten taisteluosastojen, talonpoikien kapinajoukkojen ja vallankumouksellisten luokkien muiden sotilaallisten muodostelmien piti olla uusien vallankumouksellisten vallanelinten sotilaallisena tukena. Vallankumouksen menestyessä nämä muodostelmat piti muuttaa kansan yleiseksi nostoväeksi.

Työläisten edustajien neuvostot olivat vuosien 1905—1907 vallankumouksessa tosiasiallisesti kapinaelimiä. Niiden voima ja menestys olivat kokonaan riippuvaisia kapinan menestymisestä. Leninille lankeaa suuri ansio siitä, että hän näki neuvostoissa — niin kehittymättömiä ja lyhytikäisiä kuin neuvostot silloin vielä olivat — uuden vallankumouksellisen vallan ituja.

Venäjän ensimmäisessä vallankumouksessa saavutetun kokemuksen perusteella ei vielä voitu tehdä johtopäätöstä, että neuvostojen täytyy olla paitsi proletariaatin ja talonpojiston vallankumouksellis-demokraattisen diktatuurin myös proletariaatin sosialistisen diktatuurin pysyviä elimiä. Sen vuoksi Lenin katsoi tuolla Venäjän val-

lankumousliikkeen kehityskaudella, että neuvostot ovat väliaikaisia elimiä, jotka toimivat siihen saakka kunnes Perustava kokous kutsutaan koolle.

Helmikuun porvarillis-demokraattinen vallankumous Venäjällä. Lenin keksii neuvostojen tasavallan proletariaatin diktatuurin valtiomuotona. Helmi—maaliskuussa 1917 Venäjällä tapahtui toinen porvarillis-demokraattinen vallankumous, joka johti tsarismiin kukistumiseen. Pitäen ohjeenaan Leninin esittämää väittämää, jonka mukaan sosialismi voi voittaa yhdessä maassa, bolševikkipuolue asetti tavoitteeksi siirtymisen helmikuun porvarillis-demokraattisesta vallankumouksesta sosialistiseen vallankumoukseen.

Itsevaltiuden kukistumisen jälkeen syntyi omalaatuinen tilanne. Toisaalta porvaristo pystyi säilyttämään valtansa nojautuen Euroopan pääomapiireihin ja käyttäen hyväkseen laajojen työtätekevien joukkojen valveutumattomuutta; se muodosti väliaikaisen hallituksen diktatuurinsa välineenä. Toisaalta työväenluokan johtamat vallankumoukselliset joukot pyrkivät kehittämään vallankumousta edelleen, ne alkoivat murskata joitakin virkavaltaisen valtiokoneiston osia ja perustivat neuvostoja, jotka olivat proletariaatin ja talonpojiston vallankumouksellis-demokraattisen diktatuurin väline. Näin syntyi kaksoisvalta.

»Huhtikuun teeseissä» Lenin tähdensi välttämättömyyttä ottaa valtiovalta proletariaatin ja köyhän talonpojiston käsiin sekä perusteli teoreettisesti sosialistiseen vallankumoukseen siirtymistä tarkoittavan suunnitelman. Hän asetti tehtäväksi kaksoisvallan poistamisen ja esitti väittämän, että Venäjän oloissa neuvostotasavalta on ainoa mahdollinen proletariaatin diktatuurin muoto. Tämä perustavantarkeä johtopäätös sisältyy 5. teesiin: »Ei parlamentaarista tasavaltaa — palaaminen siihen työläisten edustajien neuvostoista olisi askel taaksepäin — vaan työläisten, batrakkien (maataloustyöläisten) ja talonpoikien edustajien neuvostojen tasavalta koko maassa, alhaalta ylös asti.»⁵⁶

Tutkiessaan helmikuun vallankumouksen kehitystä sen ensimmäisessä vaiheessa Lenin päätteli, että neuvostoihin perustuvalla valtaorganisaatiolla ei ollut vain väliaikainen, ohimenevä merkitys, niin kuin hän oli aikaisemmin arvellut. Perehdyttyään vuoden 1917 neuvos-

tojen kokemuksiin Lenin tarkisti kantansa, jonka mukaan neuvostojen tehtävänä oli vain siirtää valta Perustavalle kokoukselle ja uusille, yleiskansallisella tasolla ja uuden, demokraattisen perustuslain mukaisesti valituille pysyville vallanelimille. Nyt hän piti tällaista vallansiirtoa »askeleena taaksepäin». *Neuvostoista piti tulla proletariaatin diktatuurin pysyvä valtiomuoto.*

Leninin esittämä käsitys neuvostotasavallasta proletariaatin diktatuurin poliittisena muotona oli merkittävä panos marxilaiseen oppiin ja osoittautui ensiarvoisen tärkeäksi Lokakuun suuren sosialistisen vallankumouksen voitolle. Leninin keksintö merkitsi samalla Pariisin kommuunin tyyppistä demokraattista tasavaltaa koskevan marxilaisen opin edelleenkehittelyä. Lenin totesikin, että neuvostot ovat »kommuuni marxilaisessa mielessä, vuoden 1871 kokemuksen mielessä»⁵⁷. Hän samasti useissa teoksissaan neuvostotasavallan Kommuunin tyyppiseen demokraattiseen tasavaltaan.⁵⁸

Vaikka Lenin tähdensi neuvostotasavallan valtavaa kansainvälistä merkitystä uudentyyppisenä demokratiana, hän ei silti suinkaan pitänyt neuvostotasavaltaa ainoana mahdollisena eikä liioin muille kansoille väistämättömänä. Lenin sanoi suoraan, että »neuvostot ovat proletariaatin diktatuurin venäläinen muoto»⁵⁹, ja korosti, että proletariaatin diktatuurin valtiomuotoa on parannettava vaihtamalla valtiorakennustyössä saavutettuja kokemuksia kansainvälisellä tasolla. Sitä osoittaa mm. seuraava väite: »Neuvostojärjestelmä ja proletariaatin diktatuurin eri muodot voidaan viimeistellä ja kehittää lopullisesti vain useamman maan ponnistuksilla.»⁶⁰

»Huhtikuun teesien» julkistamisen jälkeen bolševikkien toimintaperustaksi tuli tunnus »Kaikki valta neuvostoille». Siitä luovuttiin väliaikaisesti heinäkuun 1917 tapahtumien jälkeen, kun menševikkien ja eserrien johtamat neuvostot olivat luisuneet porvariston leiriin ja vajonneet väliaikaisen hallituksen apureiksi. Lokakuun vallankumouksen valmisteluaikana, jolloin bolševikit saivat enemmistön Pietarin ja Moskovan neuvostoissa, tunnus »Kaikki valta neuvostoille» esitettiin jälleen.

Kaksoisvallan oloissa tämä tunnus merkitsi suuntautumista vallankumouksen rauhanomaiseen kehitykseen.⁶¹ Vallankumouksen rauhanomainen kehitys oli mahdollinen, koska neuvostot saattoivat kukistaa väliaikaisen

hallituksen rauhanomaisin keinoin ja pystyttää yksinvaltansa. Sitä paitsi puolueiden rauhanomainen taistelu neuvostojen sisällä saattoi muuttaa nämä työväenluokan ja köyhän talonpojiston diktatuurin elimiksi.

Arvioidessaan Venäjällä 27. helmikuuta — 4. heinäkuuta 1917 vallinnutta historiallista tilannetta Lenin kirjoitti: »Rauhallinen kehitys olisi silloin ollut mahdollista jopa siinäkin mielessä, että luokkien ja puolueiden taistelu neuvostojen *sisällä* olisi silloin voinut tapahtua kaikkein rauhallisimmin ja kivuttomimmin, jos valtiolta kokonaisuudessaan olisi ajoissa siirtynyt neuvostoille.»⁶² Lenin piti rauhanomaista vallansiirtoa neuvostoille mahdollisena siksi, että osa virkavaltaista koneistoa oli murskattu ja tämän koneiston toiminta kokonaisuudessaan oli häiriintynyt. Vallan siirtyessä kokonaan neuvostoille tämä koneisto piti murskata lopullisesti ja korvata neuvostokoneistolla.

Vallan siirrettyä sotilasdiktatuurin käsiin mahdollisuutta porvarillis-demokraattisen vallankumouksen rauhalliseen kehittymiseen sosialistiseksi vallankumoukseksi ei voitu todellistaa. Sen vuoksi päiväjärjestykseen tuli kysymys aseellisesta kapinasta ainoana keinona riistäjien vallan kukistamiseksi ja proletariaatin diktatuurin pystyttämiseksi.

Lenin kehittää edelleen Marxin oppia porvarillisen valtiokoneiston murskaamisesta. Sosialistisen vallankumouksen kynnyksellä Lenin kirjoitti nerokkaan teoksensa »Valtio ja vallankumous», jolla oli arvaamaton merkitys sekä teorian että poliittisen käytännön alalla. Teoksen tehtävänä oli mm. selvittää joukoille, »mitä niiden täytyy lähitulevaisuudessa tehdä vapautuakseen pääoman ikeestä»⁶³. Vaikka Lenin ei ehtinytkään esittää »Valtiossa ja vallankumouksessa» omana lukunaan niitä johtopäätöksiä, jotka hän oli tehnyt Venäjän kahden porvarillis-demokraattisen vallankumouksen kokemusten perusteella, koko teos pohjautuu itse asiassa näihin johtopäätöksiin. Lenin tähdensi »Valtiossa ja vallankumouksessa» voimakkaasti Marxin ajatusta, jonka mukaan porvarillinen valtiokoneisto täytyy murskata.

Lenin selvitti ensimmäisenä Marxin esittämän käsitteen »todellinen kansanvallankumous». Hän konkretisoi tämän käsitteen ja osoitti, että sen alle *ei kuulu ainoastaan* sosialistinen vallankumous, vaan myös jokainen

yleisdemokraattinen vallankumous, jossa »kansan suuri joukko, kansan valtaenemmistö» esiintyy »aktiivisesti, itsenäisesti, omine taloudellisine ja poliittisine vaatimuksineen»⁶⁴. Lenin kiinnitti huomiota siihen seikkaan, että kun Marx puhui todellisesta kansanvallankumouksesta, hän otti mahdollisimman tarkasti huomioon ne luokkien väliset voimasuhteet, jotka vuonna 1871 valitsivat useimmissa Euroopan mannervaltioissa. Yhdesäkään näistä maista proletariaatti ei siihen aikaan muodostanut kansan enemmistöä. »Todella enemmistön mukaansa vetävä 'kansan'-vallankumous saattoi olla nimeään vastaava vain käsittäessään sekä proletariaatin että talonpojiston. Nämä kaksi luokkaa muodostivatkin silloin 'kansan'. Molempia luokkia liittää yhteen se, että 'virkavaltais-sotilaallinen valtiokoneisto' sortaa, painaa ja riistää niitä. Tämän koneiston *murskaaminen*, sen *hävittäminen* on 'kansan', sen enemmistön, työläisten ja talonpojiston suurimman osan todellisen edun mukaista, se on köyhien talonpoikain ja proletaarien vapaan liiton 'ennakkoehto', ja ilman sellaista liittoa demokratia on heikko ja sosialistinen uudestijärjestäminen mahdotonta»,⁶⁵ Lenin kirjoitti.

Lenin totesi, että jo Pariisin kommuuni, joka oli proletaarisen vallankumouksen ensimmäinen yritys *murskata* porvarillinen valtiokoneisto, raivasi tietä tällaiseen liittoon, mutta ei useiden sisäisten ja ulkoisten syiden johdosta saavuttanut päämääräänsä. Lokakuun sosialistista vallankumousta edeltäneiden 1900-luvun vallankumousten joukosta hän mainitsi esimerkkinä todellisesta kansanvallankumouksesta Venäjän vuosien 1905—1907 ja vuoden 1917 porvarillis-demokraattiset vallankumoukset.⁶⁶ Kun edellisessä vallankumouksessa hän näki seuraavan (Pariisin kommuunin jälkeen) yrityksen riistovaltion »valmiin» koneiston murskaamiseksi, tämän prosessin alkeita,⁶⁷ niin jälkimmäisestä, vuoden 1917 helmikuun vallankumouksesta *alkoi* hänen mielestään Venäjän vanhan valtiokoneiston murskaaminen⁶⁸, jolla oli suuri merkitys Lokakuun suuren sosialistisen vallankumouksen valmistelussa ja joka vietiin päätökseen (tietysti laadullisesti uudella perustalla) tämän vallankumouksen voiton ansiosta. Lenin analysoi sen kokemuksen, joka oli hankittu vanhan valtiokoneiston murskaamisesta Venäjän porvarillis-demokraattisten vallankumousten aika-

na, varsinkin helmi—maaliskuussa 1917, jolloin työväestö *alkoi* särkeä vanhaa valtiokoneistoa, poliisia, armeijaa ja virkakuntaa⁶⁹. Leninin analyysilla on edelleen ajankohtainen teoreettinen ja käytännöllinen merkitys nykyajan maailmanlaajuisen vallankumousprosessin kehitykselle.

Venäjän kolmen vallankumouksen kokemusten yleistykseen perustuvaa leniniläistä tulkintaa Marxin »todellisesta kansanvallankumouksesta» tukevat ne vallankumoukset, jotka tapahtuivat toisen maailmansodan jälkeen sosialistiselle kehitystielle astuneissa Euroopan ja Aasian maissa. Kuten Venäjälläkin, näissä maissa porvaristoa ja tilanherroja palvelevan »valmiin» valtiokoneiston murskaaminen alkoi vallankumouksen yleisdemokraattisessa vaiheessa ja päättyi sosialistisen vallankumouksen vaiheessa.

Tiivistäen voidaan sanoa, että Marx ja myöhemmin Lenin pitivät todellisena kansanvallankumouksena sellaista vallankumousta, jossa proletariaatin johtamat laajat kansanjoukot esiintyvät aktiivisesti, omine taloudellisine ja poliittisine vaatimuksineen. Imperialismin kaudella tällaiset vallankumoukset tunnetaan demokraattisina kansanvallankumouksina, jotka johtavat proletariaatin ja talonpojiston vallankumouksellisdemokraattisen diktatuurin pystyttämiseen. Kyseiset vallankumoukset syrjäyttävät riistäjäluokat poliittisen vallan käyttäjinä ja nostavat valtaan työtätekevien edustajia. Sen vuoksi nämä vallankumoukset, samoin kuin sosialistisetkin vallankumoukset, eivät ole ajateltavissa ilman vanhan kansanvastaisen valtiokoneiston murskaamista.

Vanhan valtiokoneiston lopullinen murskaaminen on mahdollista *ainoastaan* voittoisan sosialistisen vallankumouksen tuloksena ja sen pohjalla, tähdensi Lenin.⁷⁰ Sosialistinen vallankumous merkitsee siirtymistä »valtiosta sanan varsinaisessa merkityksessä» valtioon sanan epävarsinaisessa merkityksessä⁷¹, sosialistisen valtion syntymistä.

Lenin arvosteli jyrkästi niitä vääristelyjä, joiden kohteeksi porvarillisen valtiokoneiston murskaamista koskeva marxilainen oppi oli joutunut.

Ennen kaikkea hän osoitti mahdollisimman selvästi marxilaisten ja anarkistien näkemuseron tässä kysymyksessä. Tämä ero koskee kolmea perusseikkaa.

Ensinnäkin marxilaiset, jotka asettavat tavoitteeseen luokkien ja valtion täydellisen hävittämisen, katsovat, että tämä päämäärä voidaan saavuttaa vasta sosialistisen vallankumouksen täydellisen voiton jälkeen, valtion kuoleutumiseen johtavan sosialismin rakentamisen tuloksena; anarkistit vaativat hävittämään valtion heti ja kertaheitolla, ajattelematta valtion todellista lakkauttamisprosessia.

Toiseksi marxilaiset ovat sitä mieltä, että proletariaatin täytyy poliittisen vallan vallattuaan särkeä kokonaan vanha valtiokoneisto ja korvata se uudella, Kommunin tyyppisellä koneistolla; valtiokoneiston murskaamista puoltavat anarkistit eivät voi sanoa, millä proletariaatti korvaa tuon koneiston. He kiistävät sen, että proletariaatti käyttää hyväkseen valtiovaltaa yleensä, mm. proletariaatin vallankumouksellista diktaatturia.

Kolmanneksi marxilaiset vaativat, että proletariaattia valmennettaisiin vallankumoukseen käyttämällä hyväksi nykyaikaista valtiota; anarkistit taas vastustavat tätä jyrkästi.

Lenin suomi säälimättä opportunisti Kautskya juuri siitä syystä, että tämä oli ohjelmassaan vääristellyt kokonaan marxilaista asennetta sortavaan valtiokoneistoon. Hän paljasti Kautskyn ahdaskatseiseksi kirjanopineeksi ja sofistiksi: lähtien Marxin lausumasta, jonka mukaan työväenluokan voima on keskitettävä päättävästi proletaarisen valtiovallan käsiin, Kautsky yritti todistaa, että porvarillisen valtiokoneiston murskaaminen on samalla myös sentralismin hävittämistä.

Kuten edellä mainittiin, Marx ja Engels katsoivat, että porvarillisen valtiokoneiston murskaaminen ei sulje pois sentralismia, vaan päinvastoin vaatii voimistamaan sentralismia, mutta ei virkavaltaista vaan demokraattista, proletaarista sentralismia. Kautsky taas heitti vallankumouksen yli laidan, sillä polemiikissaan Saksan sosiaalidemokraattisen puolueen vasemmistosiiven edustajia vastaan hän itse aiassa kehotti käymään parlamenttitaistelua, saavuttamaan enemmistön edustuselimissä. Kautsky ei myöntänyt sitä, että sosialistisen vallankumouksen poliittisena sisältönä on se, että »proletariaatti hävittää 'hallintokoneiston' ja koko valtiokoneiston ja korvaa sen uudella»⁷².

Kautsky väitti, että porvarillisen valtiokoneiston murskaaminen johtaa toimeenpano- ja määräysvaltaa käyttävän valtiokoneiston valtiollisten toimintojen eliminoitumiseen. Luetellessaan eri ministeriöitä ja virastoja hän kysyi: »Mikä ministeriö virkamiehineen voitaisiin lakkauttaa?» Hän itse vastasi kysymykseensä seuraavasti: »Ei, yhtäkään nykyisistä ministeriöistä ei meidän poliittinen taistelumme hallitusta vastaan tule lopettamaan.»⁷³ Lenin kumosi tämänkin perustelun ja osoitti, että Kautskyn taikauskoinen kunnioitus ministeriöitä kohtaan on aiheetonta. »Miksi niiden tilalle ei voida asettaa esimerkiksi asiantuntijain komissioita, jotka toimivat Työläisten ja sotilaiden edustajien täysivaltaisten ja kaikkivaltaisten neuvostojen yhteydessä?»⁷⁴ Lenin kysyi. Asian ydin ei kuitenkaan ole se, säilytetäänkö ministeriöt vai korvataanko ne »asiantuntijain komissioilla» tai muilla laitoksilla. »Asian ydin on siinä, säilyykö vanha valtiokoneisto (joka on tuhansin säikein sidottu porvaristoon ja läpeensä kaavamaisuuden kangistama) vai *hävitetäänkö* se ja korvataan *uudella*. Vallankumous ei saa merkitä sitä, että uusi luokka komentaisi, hallitsisi *vanhan* valtiokoneiston avulla, vaan sitä, että uusi luokka *murskaa* tuon koneiston ja komentaa, hallitsee *uuden* koneiston avulla — tämän marxilaisuuden *perusajatuk-*sen Kautsky hämää taikka ei ole sitä lainkaan ymmärtänyt.»⁷⁵ Mitä »virkamiehistön valtiollisten toimintojen eliminoimiseen» tulee, niin Kautsky asetti tuon kysymyksen vain seuraavasta syystä. Palvoessaan porvarillisen demokratian kehittyneitä muotoja hän pani merkille sen ilmeisen tosiseikan, että kun proletariaatti murskaa porvarillisen valtiokoneiston ja pystyttää oman diktatuurinsa, se ei lopeta viranhaltijoiden valtiollisia toimintoja, vaan lakkauttaa porvarillisen, kansan yläpuolella olevan virkakoneiston, se luopuu porvarillisesta demokratiasta ja korvaa sen uudella, proletaarisella demokratialla.

Lenin palautti kunniaan marxismin vallankumouksellisen sisällön, hän paljasti opportunistin sen kaikissa ilmenemismuodoissa ja kehitti edelleen proletaarista vallankumousta ja porvarillisen valtiokoneiston murskaamista koskevia marxilaisia väittämiä ottaen huomioon imperialismien aikakauden ja sen synnyttämät objektiiviset kehitystendenssit. Lenin asetti uudella tavalla kysy-

myksen valtiokoneiston murskaamisesta Englannissa ja USA:ssa. Hän kirjoitti: »Nyt, vuonna 1917, ensimmäisen imperialistisen suursodan kaudella, tämä Marxin tekemä rajoitus menettää merkityksensä. Sekä Englanti että Amerikka, sotilasvallan ja virkavaltaisuuden puuttumisen kannalta suurimmat ja viimeiset anglosaksilaisen 'vapauden' edustajat koko maailmassa, ovat nyt täydellisesti suistuneet kaikkialistavien ja kaikkimusertavien virkavaltaisten ja sotilaallisten laitosten yleiseurooppalaiseen likaiseen, veriseen suohon. Nyt on sekä Englannissa että Amerikassa 'jokaisen todellisen kansanvallankumouksen eunnakkoehtona' 'valmiin valtiokoneiston' (joka siellä vuosina 1914—1917 saatettiin 'eurooppalaiseen', yleisimperialistiseen täydellisyyteen) *m u r s k a a m i n e n, h ä v i t t ä m i n e n.*»⁷⁶ Lenin teki siten sen keksinnön, että kapitalismin imperialistisessa kehitysvaiheessa vanhan, »valmiin» sotilaallis-virkavaltaisen valtiokoneiston murskaaminen on sosialistisen vallankumouksen ja yleensä jokaisen todellisen kansanvallankumouksen välttämätön ehto ja *yleinen laki jokaisessa maassa.*

Tämä johtopäätös on erityisen ajankohtainen nykyoloissa, jolloin kaikissa, varsinkin korkealle kehittyneissä, kapitalistisissa maissa sotilaallis-virkavaltaisen valtiokoneisto paisuu, muodostetaan voimakkaita sotateollisia komplekseja, voimistetaan monopolien etujen mukaisesti valtion puuttumista talouselämään ym. yhteiskunnan elämäntoimintoihin, laajennetaan ja syvennetään imperialistivaltioiden sotalaitosten kansainvälisiä yhteyksiä jne.

Lenin katsoi, että porvarillinen valtiokoneisto kaikissa kapitalistisissa maissa on proletariaatille vihamielinen voima, joka täytyy murskata. Samalla hän eritteli tarkoin tämän koneiston eri osien merkityksen. Tiedetään, että kun Marx puhui välttämättömyydestä »hävittää kaikki vanhan hallitusvallan pelkät sortoelimet»⁷⁷, hän painotti siten erilaista suhtautumista murskattavaksi kuuluvan vanhan valtiokoneiston eri osiin. Tosin hän esitti tämän ajatuksen varsin ylimalkaisessa muodossa.⁷⁸

Lenin konkretisoi Marxin ajatuksen erittelemällä Venäjän vuoden 1917 porvarillis-demokraattisen vallankumouksen ja varsinkin Lokakuun suuren sosialistisen vallankumouksen kokemukset. Lenin osoitti *ensinnä*, mitä tarkoittaa *erilainen* suhtautuminen murskattavan

porvarillisen valtiokoneiston eri osiin. Samalla kun hän erotti tämän koneiston varsinaiset sortoelimet (taantumuksellisen vakinaisen sotaväen, poliisin, santarmiston yms.), jotka kaikissa tapauksissa on hävitettävä viipymättä, hän korosti, että eräät porvarillisen valtiokoneiston portaat täytyy säilyttää, ts. niitä ei yleensä tarvitse murskata. Kyseessä ovat eräät hallintoelimet ja joukkotiedotusvälineet (esim. posti), luettelointi- ja tilinpitokoneisto, pankit ym.

»Paitsi pääasiallisesti 'sortavaa' koneistoa — vakinaista sotaväkeä, poliisilaitosta ja virkamieskuntaa, on nykyisessä valtiossa koneisto, joka on erittäin kiinteässä yhteydessä pankkeihin ja syndikaatteihin, koneisto joka suorittaa suurta luettelointi- ja kirjaamistyötä, jos niin voidaan sanoa. Sitä koneistoa ei voida eikä pidä murskata. Se on temmattava irti kapitalistien alaisuudesta, siitä on *leikattava, karsittava, hakattava* pois kapitalistit vaikutussäikeineen, se on *alistettava* proletaaristen neuvostojen alaiseksi», Lenin kirjoitti. Ja edelleen: »Suurpankit ovat se 'valtiokoneisto', jota me tarvitsemme sosialismin toteuttamista varten ja jonka me otamme kapitalismilta *valmiina*. Tällöin tehtäväksemme jää vain *karsia* pois se, mikä *rujontaa kapitalistisesti* tuota oivalista koneistoa, ja tehdä se entistä suuremmaksi, entistä demokraattisemmaksi, *entistä kaikkikäsittevämmäksi.*»⁷⁹

Pitäen ohjenuoranaan näitä Leninin väittämiä Venäjän proletariaatti murskasi Lokakuun suuren sosialistisen vallankumouksen aikana kaikki virkavaltaisen valtiokoneiston sortavat osat ja asetti palvelukseensa ne valtiokoneiston osat, joiden varsinaisena tehtävänä ei ollut työtekevien alistaminen. Venäjän proletariaatti alisti nämä valtiokoneiston osat neuvostojen alaisiksi ja vakiinnutti poliittisen herruutensa.

3. LOKAKUUN SUURI SOSIALISTINEN VALLANKUMOUS TOTEUTTAA MARXILAIS-LENINILÄISEN OPIN PORVARILLISEN VALTIOKONEISTON MURSKAAMISESTA

Lokakuun vallankumous, joka valmisteltiin ja suoritettiin siihenastisen vallankumousliikkeen, erityisesti Pariisinkommuunin ja Venäjän kahden porvarillis-demokraattisen vallankumouksen, kokemuksiin tukeutuvan kom-

munistisen puolueen johdolla, hävitti riistäjien valtiovallan ja pystytti Venäjällä proletariaatin diktatuurin.

Lokakuun suuri sosialistinen vallankumous on klassinen esimerkki siitä, miten proletariaatti ottaa vallan käsiinsä kapinan avulla. Lokakuun sosialistinen vallankumous suoritettiin ei-rauhanomaisin keinoin. Vallankumouksen ei-rauhanomainen kehitystie vaati sellaisessa tilanteessa, jolloin porvaristo valtiokoneistoonsa nojautuen teki vimmatua vastarintaa, taantumuksellisten valtionlaitosten nopeaa ja päättäväistä murskaamista. Tässä mielessä Lokakuun suuri sosialistinen vallankumous tarjoaa vertaansa vailla olevan mallinäytteen.

Lokakuun aseellinen kapina kukisti väliaikaisen hallituksen, ja valta siirtyi Pietarin neuvoston ja sen Sotilaallis-vallankumouksellisen komitean käsiin. Kapinan voitto merkitsi porvarillisen valtiokoneiston johtoportaan nujertamista ja loi siten edellytykset tämän koneiston murskaamiselle. Puhuessaan Lokakuun kapinan voiton päivänä, 25. lokakuuta (7. marraskuuta) 1917, Pietarin neuvoston istunnossa Lenin sanoi: »Tämän kumouksen merkitys on ennen kaikkea siinä, että meillä tulee olemaan neuvostohallitus, meidän oma vallanelimemme, johon porvaristo ei tule millään tavoin osallistumaan. Sorretut joukot luovat itse vallan. Vanha valtiokoneisto hävitetään perin juurin ja muodostetaan uusi hallintokoneisto neuvostojärjestöjen muodossa.»⁸⁰

Erittäin suuri merkitys vanhan valtiokoneiston murskaamiselle oli sillä seikalla, että Venäjän proletariaatin oli jo vallankumouksen alkuvaiheessa onnistunut tehdä se, mikä muilta kansainvälisen työväenluokan osastoilta, mm. Pariisin kommunardeilta, ei ollut onnistunut: jo vallankumouksen alussa kutsuttiin koolle koko maan työväenluokkien edustajien kokous, jolle siirrettiin kaikki valtiovalta. Tällaiseksi täysivaltaiseksi ja laajapohjaiseksi kansanforumiksi muodostui Neuvostojen 2. yleisvenäläinen edustajakokous, joka proletariaatin voittoisaan aseelliseen kapinaan nojautuen vahvasti *lainsäädäntötietä* valtiovallan ottamisen työväenluokan käsiin ja julisti, että vanha valtiokoneisto hävitetään ja sen tilalle luodaan uusi valtioelinten järjestelmä. Se oli ratkaiseva askel porvarillisen valtiokoneiston murskaamisessa ja uuden valtiokoneiston luomisessa, joka tapahtui samanaikaisesti.

Sosialististen vallankumousten aikakauden aloittanut Lokakuun vallankumous osoitti siis käytännössä, että näiden vallankumousten hävitystyö liittyy elimellisesti valtavaan luomistyöhön. Tätä luomistyötä, työväenluokan valtioelinten järjestelmän rakentamista, ei suinkaan siirretä siihen ajankohtaan, jolloin maaperä uuden valtion rakentamista varten on täysin raivattu, vaan se aloitetaan heti samanaikaisesti vanhojen valtioelinten lakkauttamisen kanssa.

Lokakuun vallankumouksen kulku vahvisti oikeaksi Leninin väittämät, että porvarillisen valtiokoneiston sortava osa on murskattava ja että joitakin vanhan valtiokoneiston portaita, joiden tehtävät johtuvat koko yhteiskunnan tarpeista ja jotka eivät suoranaisesti harjoita sortoa, voidaan ja jopa täytyy säilyttää. Vallankumouksen aikana Lenin kehitti näitä väittämiään edelleen. Vaikka porvarillista valtiokoneistoa murskattiinkin aseellisella kapinalla alkaneessa vallankumouksessa, joka kohtasi kukistettujen riistäjien vimmittua vastarintaa, kommunistinen puolue toimi harkitsevasti ja varovaisesti pyrkien mahdollisuuksien mukaan karttamaan vanhan valtiokoneiston eräiden osien ja laitosten tarpeetonta särkemistä.

Kuten Lenin totesi, väliaikaisen hallituksen kukistumisen jälkeen »muutamassa viikossa on murskattu miltei perustuksiaan myöten armeijan, maaseudun ja tehtaiden epädemokraattiset laitokset»⁸¹. Kaikki vanhan valtiokoneiston elimet eivät joutuneet saman kohtalon alaisiksi. Valtion syndikaatit, pankit, posti, lennätin, kulkulaitoksen ja kunnallistalouden johtoporras yms. laitokset asetettiin jo Lokakuun vallankumouksen alkupäivinä työtekevien palvelukseen. Neuvostovaltio käytti laajasti hyväkseen myös vanhoja tuotantoyhtymiä sekä valtiokapitalististen monopolien luomia sääntelyorganisaatioita.

Niiden vanhan valtiokoneiston osien murskaaminen, joiden suhteen oli aina oltu sitä mieltä, että ne on hävitettävä kokonaan, osoittautui käytännössä paljon vaikeammaksi tehtäväksi kuin osattiin luullakaan. Monia valtiokoneiston portaita oli suorastaan mahdotonta murskata kertaheitolla. Ottakaamme esimerkiksi sellainen valtiokoneiston osa kuin vakinainen sotaväki. Bolševikeilla ei ollut epäilystäkään siitä, että vanha armeija kaikkine

johtoportaineen on lakkautettava. »Sotaväkihän on luutunein väline, jolla vanhaa järjestelmää pidetään pystyssä, se on porvarillisen kurin ja pääoman herruuden kivettynein tukipylyvä, jonka avulla pidetään yllä ja juurrutetaan orjamaista kuuliaisuutta sekä alistetaan työtätekevät pääoman valtaan... Jokaisen voitokkaan vallankumouksen ensimmäinen käsky — Marx ja Engels ovat monesti tähdentäneet sitä — on ollut: vanha sotaväki on lakkautettava, laskettava hajalle ja sen tilalle on luotava uusi»⁸², Lenin kirjoitti.

Jo kauan ennen Lokakuun vallankumousta kommunistinen puolue suoritti mittavan työn sotilasjoukkojen voittamiseksi vallankumouksen puolelle. Heti vallankumouksen voiton jälkeen käyttöön otettu komentajiston vaaliperiaate erotti upseerikunnan lojaalin osan sen vastavallankumouksellisista aineksista ja itse asiassa horjutti armeijan vanhaa johtojärjestelmää. Kaikki tämä helpotti ja joudutti suuresti porvarillisen valtiokoneiston kyseisen osan murskaamista. Senhetkinen tilanne vaati kuitenkin käyttämään hyväksi joitakin armeijan vanhan johtojärjestelmän portaita. Ennen rauhan solmimista ei voitu keskeyttää päiväkseen armeijan elin- ja ampumatarvikehuoltoa, sotilasjunaliikenteen ohjailua enempiä kuin ase- ja ampumatarvikevarastojen vartiointiakaan. Tästä johtui, että samalla kun neuvostovalta lakkautti armeijan vanhan johtojärjestelmän, ts. ne sotalaitoksen portaat, jotka suoranaisesti sortivat ja alistivat sotilasjoukkoja⁸³, se käytti hyväkseen eräitä armeijan osia uudistaen niitä vähitellen. Niinpä esimerkiksi Sotatekninen päähallinto säilytettiin, jos kohta se järjestettiin uudelleen ja demokratisoitiin. Samoin hallitus menetteli myös Päätökistöhallinnon suhteen. Näiden vanhan armeijan hallintojen koneistoa käytettiin myöhemmin hyväksi Puna-armeijaa muodostettaessa.

Jokseenkin samansuuntaista taktiikkaa bolševikki-puolue noudatti muidenkin ministeriöiden ja keskusvirastojen suhteen. Niitä ei lakkautettu heti eikä kertaheitolla, vaan vähitellen, vaiheittain. Tällöin alkuvaiheessa vanhoja ministeriöitä ja virastoja ei lakkautettu, vaan niiden tuli täyttää edelleen tehtävänsä. Sotilaallis-vallankumouksellinen komitea lähetti kaikkiin ministeriöihin ja keskusvirastoihin komissaarinsa valvomaan, että ne toimivat työtätekevien etujen vaatimalla tavalla.

Vanhan valtiokoneiston murskaamista koskevan opin mukaisesti päätettiin heti alkuun, että valtio- ja yhteiskuntaelämän eri aloja eivät johda ministeriöt vaan kansankomissariaatit, joita Neuvostojen 2. yleisvenäläisen edustajakokouksen asetuksessa ensimmäisen neuvostohallituksen muodostamisesta nimitettiin valiokunniksi. Näitä valiokuntia johtaneet kansankomissaarit olivat neuvostovallan alkukuukausina myös vastaavien ministeriöiden johtajia, tarkemmin sanoen ministeriöiden ja keskusvirastojen vanhaa koneistoa valvovia komissaareja.

Vanhat ministeriöt ja keskusvirastot lakkautettiin lopullisesti vasta vuonna 1918, jolloin kansankomissariaatit oli muodostettu ja niiden toimintaedellytykset turvattu. Vuoden 1917 loppuun mennessä valtioneuvosto, valtioneuvoston kanslia ja väliaikaisen hallituksen kanslia lakkautettiin Kansankomissaarien neuvoston erityisasetuksilla.⁸⁴

Yhtä joustavasti murskattiin myös paikallisten valtioelinten koneistoa. Heti alkuun pantiin viralta kuvernementtien ja kihlakuntien komissaarit, jotka väliaikainen hallitus oli nimittänyt tsaarinajan kuvernöörien ja zemstvopäälliköiden tilalle. Samanaikaisesti niin keskuksessa kuin muuallakin maassa lakkautettiin kaikki oikeuslaitokset sekä tutkintatuomari-, prokuraattori- ja valamiesinstituutiot.

Kommunistinen puolue pyrki myös valtiokoneiston paikallistasolla säilyttämään tämän koneiston käyttökelpoiset osat (esim. vanhat raha- ja talouslaitokset). Marraskuun 15. päivänä 1917 päivätyssä Kansankomissaarien neuvoston ohjekirjeessä pantiin erityistä painoa näiden laitosten hyväksikäytölle. Neuvostoja kehoitettiin tällöin lähettämään rahatoimistoon, tarkastusvirastoon, aksiisikonttoriin ym. vanhoihin laitoksiin omat komissaarinsa. Ohjekirjeessä sanottiin: »Kaikki virastot ja hallinnot tulevat olemaan Työläisten, sotilaiden ja talonpoikien edustajien neuvoston vastaavan osaston jatkoa tai paremminkin sen toimeenpaneva elin julkisten asioiden hoidossa.»⁸⁵

Niiden vanhan valtiokoneiston osien hyväksikäyttö, jotka voitiin sopeuttaa kehittyvän sosialistisen vallankumouksen tarpeita vastaaviksi, merkitsi myös asianomaisen työntekijävoimien hyväksikäyttöä. Työväenluokka oli tullut valtaan, mutta sillä ei juuri ollut omasta takaa

valtion hallintoon perehtyneitä työntekijöitä, talous- ja kulttuurialan asiantuntijoista puhumattakaan. Vastavallankumoukselliset käsittivät sen mainiosti, he toivoivat, että työväen valta kaatuu pätevien työntekijävoimien puutteeseen. Mutta heidän suunnitelmansa valuivat hiekkään, kun Leninin ajatus vanhojen valtionvirkailijoiden hyväksikäytöstä toteutettiin käytännössä. »Ei riitä, että 'raivataan pois' kapitalistit, heidät on (sen jälkeen, kun on raivattu pois kelvottomat, parantumattomat 'vastarintamiehet') pantava *uuteen valtionpalvelukseen*. Tämä koskee sekä kapitalisteja että porvarillisen sivistyneistön, toimihenkilöiden ym. ylintä kerrosta»⁸⁶, Lenin kirjoitti. Hän huomautti, että niiden vanhojen asiantuntijoiden suhteen, jotka eivät mene vapaaehtoisesti uuden järjestelmän palvelukseen, voitolle päässyt proletariaatti voi käyttää pakkokeinoja, mm. turvautumalla siihen näille asiantuntijoille tuttuun periaatteeseen, johon hierarkkisen porvarillisen valtiokoneiston organisaatio ja toiminta perustuvat, nimittäin virkavallan määräysten tinkimättömän noudattamisen periaatteeseen.

Puhuessaan siitä, että neuvostovallan täytyy käyttää hyväkseen vanhoja asiantuntijoita työväenluokan johtamien työtätekevien johdolla ja valvonnassa, Lenin tarkoitti alun perin luettelointi- ja tilinpitokoneiston ylempiä virkailijoita. Lokakuun suuren sosialistisen vallankumouksen jälkeen Lenin kehitteli ajatustaan ja ulotti sen koskemaan muidenkin vanhan valtiokoneiston hallinnonhaarojen asiantuntijoita⁸⁷, mm. sota-, meri- ja oikeusministeriön asiantuntijoita. Hän korosti siten niiden keinojen moninaisuutta, joiden avulla proletaarinen vallankumous murskaa vanhan valtiokoneiston, sekä tämän tehtävän monimutkaisuutta: käytäntö ei siedä mitään kaavamaisuutta.

Vaikka monet porvarillisista asiantuntijoista saatiinkin mukaan valtion palvelukseen, valtiokoneiston henkilöstön perusrungon muodostivat työväenluokan keskuudesta lähteneet työntekijät. Kymmeniä tuhansia työläisiä, sekä puolueen jäseniä että puolueeseen kuulumattomia, lähetettiin neuvostojen, ammattiliittojen ja tehdaskomiteoiden toimesta kansankomissariaatteihin, teollisuuden hallintoelimiin ja armeijan johtoportaan.

Lokakuun vallankumouksessa saavutetun kokemuksen kansainvälinen merkitys. Lokakuun vallankumouksen käy-

täntö kumoaa porvarillisten historioitsijoiden väitteet, joiden mukaan sosialistisen vallankumouksen poliittinen puoli on pelkästään vanhan murskaamista ja hävittämistä⁸⁸. Edellä mainittiin jo siitä, että kun Venäjän työväenluokka oli voitokkaan aseellisen kapinan tuloksena pystyttänyt diktatuurinsa, se ei murskannut kertaheitolla kaikkia vanhan valtiollisen järjestelmän laitoksia, vaan Leninin oppia seuraten käytti monia näistä laitoksista luovalla tavalla vallankumouksellisten uudistusten käynnistämiseksi. Samanaikaisesti vanhan valtiokoneiston laitosten tilalle luotiin sitkeää taistelua käyden uuden, proletaarisen eli sosialistisen valtion elimiä.

Tämän monimutkaisen tehtävän ratkaisemista helpotti se, että aseellisen poliittisen kumouksen alkaessa maassa oli olemassa etukäteen muodostettu ja ankaran koulun käynyt uuden hallintokoneiston kantajoukko, jolla saatiin nopeasti korvata vanha valtiokoneisto. Tämä seikka vaikutti määrävästi siihen, missä muodossa vanha valtiokoneisto murskattiin. Kyseessä ovat Työläisten, sotilaiden ja talonpoikien neuvostot. Ellei edellä mainittua seikkaa oteta huomioon, ei voida ymmärtää kommunistisen puolueen strategiaa ja taktiikkaa valtiorakennustyössä. Vanhan valtiokoneiston päättäväinen ja verrattain nopea murskaaminen kävi mahdolliseksi vain sen ansiosta, että neuvostot saattoivat muodostaa uuden valtiokoneiston perusrungon. Lenin korosti: »Jollei kansan vallankumouksellisten luokkien luova toiminta olisi synnyttänyt neuvostoja, niin proletaarinen vallankumous olisi Venäjällä toivoton yritys, sillä on varmaa, että vanhalla koneistolla proletariaatti ei kykenisi pitämään valtaa eikä uutta koneistoa voida luoda heti paikalla.»⁸⁹

Neuvostojen ansiosta kävi mahdolliseksi edustuslaitoksen säilyessä voittaa parlamentarismi organisaationa, joka eristää lainsäädännän liian pitkälle toimeenpanosta ja saattaa kansanedustajat ja hallitusvirkamiehet etuoikeutettuun asemaan. Porvarillisen parlamentarismista Lokakuun vallankumous loi neuvostojen muodossa sosialistiset edustuselimet, jotka ovat selontekovelvollisia valitsijoille, tekevät väestölle selkoa toiminnastaan ja ovat kiinteässä yhteydessä joukkojen kanssa.

Se missä muodossa ja kuinka nopeasti vanhan valtiokoneiston murskaaminen tapahtui Venäjällä, on erittäin tärkeää proletaarisen valtion muodostumista hallit-

sevien lainalaisuuksien selvittämisen kannalta. Neuvostoliiton kokemus on vahvistanut oikeaksi marxismileninismien periaatteen, jonka mukaan kysymystä porvarillisen valtiokoneiston murskaamisesta on lähestyttävä dialektisesti ottaen kussakin tapauksessa huomioon taloudelliset ja poliittiset tekijät, kansalliset perinteet ja maailmantilanne. Vain analysoimalla konkreettista tilannetta voidaan määritellä oikein, missä muodoissa ja kuinka nopeasti porvarillinen valtiokoneisto murskataan, millä tavoin ja missä laajuudessa joitakin sen laitoksia käytetään hyväksi.

Lokakuun suuri sosialistinen vallankumous on osoittanut, että vanhan valtiokoneiston murskaaminen, tämä poliittisen elämän syvälekäypä muutos, ei ole *pelkkää hävitystä, vaan eteenpäinmenoa*, uuteen laatuun siirtymistä.

Tässä yhteydessä on tärkeää panna merkille, että Lenin nojautuen Marxin suorittamaan Pariisin kommunistin kokemuksen analyysiin ja 1900-luvun Venäjän vallankumouksen rikassisältöiseen käytäntöön esitti ja kehitti yksityiskohtaisesti ajatuksen, että riistäjien »valmiin» valtiokoneiston murskaaminen sosialistisen vallankumouksen vaiheessa *edellyttää* objektiivisesti ja subjektiivisesti proletariaatin diktatuurin valtion *uuden koneiston* samanaikaista (tai miltei samanaikaista) *luomista*.

Eräissä tutkielmissa tätä Leninin näkemystä tulkitaan liian väljästi siinä mielessä, että vanhan valtiokoneiston murskaaminen on samalla uuden valtiokoneiston luomista. Tällainen tulkinta sietää kuitenkin täsmennystä, koska vanhan valtiokoneiston murskaaminen ja uuden luominen eivät ole sama prosessi, vaan kaksi eri prosessia, jos kohta ne kytkeytyvät mahdollisimman läheisesti toisiinsa. Jonkin aikaa, etenkin sosialistisen vallankumouksen alkuvaiheessa, molemmat prosessit esiintyvät yhteensulautuneina. Vanha valtiokoneisto murskataan sosialistisen vallankumouksen verrattain lyhyen ajanjakson kuluessa (joskin kronologisesti tämä ajanjakso saattaa jonkin verran vaihdella maasta toiseen). Kyseisen ajanjakson kestäessä rinnan vanhan, riistoa palvelevan valtiokoneiston murskaamisen, hävittämisen kanssa ja erottamattomassa yhteydessä siihen luodaan uusi, sosialistinen valtiokoneisto, joka ei tietysti polje paikallaan. Uuden valtiokoneiston edelleen kehittämiseen ei kuitenkaan enää liity vanhan

valtiokoneiston murskaamista, koska tätä koneistoa ei enää ole olemassa. Kysymys on nyt uuden, sosialistisen valtiokoneiston parantamisesta.

Toisinaan Leninin käsitystä vanhan valtiokoneiston murskaamisesta tulkitaan liian ahtaasti. Asia pelkistetään siihen, miten työtätekevät suhtautuvat vanhaan, riistoa palvelemaan valtioon. Tämä johtaa vanhan valtiokoneiston hävittämisen ja uuden valtiokoneiston luomisen välillä vallitsevan yhteyden tiettyyn aliarviointiin.

Lenin tarkasteli tätä kysymystä paljon laajemmin ja syvällisemmin, nimittäin kysymyksenä »proletariaatin sosialistisen vallankumouksen suhteesta valtioon»⁹⁰. Tällä ongelmalla oli kaksi eri puolta: toinen oli proletariaatin kielteinen suhde vanhaan porvarilliseen valtioon⁹¹ ja toinen työläisten ja talonpoikien suhde uuteen, proletaariseen valtioon, joka syntyy vanhan valtion raunioille sosialistisen vallankumouksen tuloksena ja on tärkein väline tämän vallankumouksen päämäärien saavuttamiseksi ja sen tehtävien täyttämiseksi.⁹² Lenin kirjoitti »Valtiossa ja vallankumouksessa» seuraavaa: »Se, että vanha virkakoneisto *murskataan* kerralla ja että ryhdytään heti rakentamaan uutta, mikä tekee mahdolliseksi kaikkinaisen virkamiehistön supistamisen vähitellen olemattomiin — se *ei ole* utopiaa, se on Kommuunin kokemus, se on vallankumouksellisen proletariaatin suoranainen, välitön tehtävä.»⁹³

Vielä aikaisemmin, helmi—maaliskuussa 1917, valmistellessaan apuaineistoa »Valtiota ja vallankumousta» varten, Lenin asetti Marxin ajatuksen porvarillisen valtiokoneiston murskaamisesta suoraan yhteyteen tämän koneiston korvaamista koskevan kysymyksen kanssa. Hän kirjoitti: »Vanhan ('valmiin') valtiokoneiston ja **parlamenttien korvaaminen Työläisten edustajien neuvostoilta ja näiden** luottamusmiehillä. Siinä on asian ydin..»⁹⁴

Lokakuun suuren sosialistisen vallankumouksen jälkeen Lenin kehitti monissa teoksissaan ajatusta, että vanhan valtiokoneiston murskaaminen ja uuden, neuvostoihin perustuvan valtiokoneiston luominen kuuluvat yhteen, koska ne ovat riistäjien valtiokoneiston murskaamisprosessin *kaksi puolta*. Tässä yhteydessä on syytä mainita ennen kaikkea Leninin alustus 25. lokakuuta (7. marraskuuta) 1917 pidetyssä Pietarin työläisten ja

sotilaiden edustajien neuvostossa.⁹⁵ Vanhan valtiokoneiston murskaamisen ja uuden rakentamisen keskinäinen yhteys on tuiki tähdellistä ottaa huomioon, jos tahdotaan ymmärtää oikein Leninin väittämä, jonka mukaan Marxin »Louis Bonaparten brumairekuun kahdeksannessatoista» ensi kerran muotoilema johtopäätös, että vanhan valtiokoneiston murskaaminen on välttämätöntä, on marxilaisen valtio-opin ydinkohta. Lenin ei suinkaan *palauttanut* tätä murskaamisprosessia sen negatiiviseen, hävittävään puoleen, vaan päinvastoin lähti siitä, että riistäjien valtiokoneiston murskaaminen edellyttää *ehdottomasti* valtavaa *myönteistä* toimintaa uudentyyppisen valtiokoneiston luomiseksi. Vasta tämän uuden valtiokoneiston avulla voidaanakin täyttää yhteiskunnan sosialistiseen uudistamiseen liittyvät laajakantoiset ja monipuoliset luovat tehtävät. »Kaikella tällä oli suuri periaatteellinen merkitys. Maailman kansat, joiden silmissä suurenmoinen sosialistinen rakennustyö käynnistyi, saattoivat jo sen alkupäivistä lähtien nähdä, ettei proletaarinen vallankumous rajoitu vanhan hävittämiseen. Proletaarisen vallankumouksen päätarkoituksena, sen sieluna on luova työ, uuden elämän rakentaminen»⁹⁶, sanoi Leonid Brežnev alustuksessaan »Viisikymmentä vuotta sosialismin suuria voittoja». Juuri tässä mielessä Lenin tulkitsi »proletariaatin diktatuurin ajatuksen vanhan valtiokoneiston murskaamisen ajatukseksi». Hän kirjoitti, että »sanonta 'proletariaatin diktatuuri' ilmaisee vain historiallisesti konkreettisemmin ja tieteellisesti tarkemmin sen, että proletariaatin tehtävä on 'murskata' porvarillinen valtiokoneisto»⁹⁷.

4. MARXISMI-LENINISMI PROLETAARISEN VALLANKUMOUKSEN MONIMUOTOISUUDESTA JA NYKYAIKA

Tieteellisen kommunismin klassikot ovat todistaneet teoreettisesti ja käytännöllinen kokemus vahvistanut oikeaksi, että sosialistisen vallankumouksen suoritustavat ja sen muodot riippuvat lähinnä aikakauden yleisistä oloista ja, mikä tärkeintä, kunkin maan konkreettisista olosuhteista, vallankumouksellisen tilanteen kärkevyydestä, luokkien välisistä voimasuhteista sekä työväenluokan ja sen vastustajien järjestyneisyydestä. Proletaarista vallankumousta ei koskaan suoriteta tilauksesta, jonkin kertakaikkisen kaavan mukaan. Kommunistit hylkäävät

porvarillisen propagandan tyhjänpäiväiset sepustukset, joissa heidän väitetään pyrkivän vallankumouksen maastavientiin. Sosialistinen vallankumous ei ole mikään vientiartikkeli. Se on kunkin maan sisäisen kehityksen tuote, ja sen voi suorittaa vain kyseisen maan kansa tajuttuaan vallitsevan järjestelmän muuttamisen välttämättömäksi. Lenin kirjoitti: »Olemme aina sanoneet, että työläisten vapautuminen on työläisten oma asia. Olemme aina sanoneet: työtätekevien vapautumista sorrosta ei voida tuoda ulkoapäin; heidän on itsensä, taistelullaan, liikkeellään, agitaatiollaan opittava ratkaisemaan uusi historiallinen tehtävä.»⁹⁸

Kommunististen ja työväenpuolueiden neuvottelukouksen julkilausumassa sanotaan: »Pitäen ohjenuoranaan marxilais-leniniläistä oppia kommunistiset puolueet ovat aina vastustaneet vallankumouksen maastavientä. Samalla ne taistelevat päättävästi imperialistista vastavallankumouksen maastavientä vastaan. Ne katsovat kansainväliseksi velvollisuudekseen kehottaa kaikkien maiden kansoja liittymään yhteen, kokoamaan kaikki sisäiset voimansa, toimimaan aktiivisesti ja sosialistisen maailmanjärjestelmän mahtiin tukeutuen ehkäisemään tai torjumaan päättävästi imperialistien puuttumisen vallankumoukseen nousseen kansan asioihin missä maassa tahansa.»⁹⁹

Ohjatessaan joukkoja sosialistiseen vallankumoukseen jokainen marxilais-leniniläinen puolue joutuu väistämättömästi ratkaisemaan kysymyksen, millaiseksi valtiovallan siirtyminen työväenluokan käsiin muodostuu.

Proletaarisen vallankumouksen muotorunsauden väistämättömyys. Todelliset marxistit-leninistit ovat aina osoittaneet joustavuutta sosialistisen vallankumouksen eri muotojen ja menettelytapojen soveltamisessa. Lenin kirjoitti tässä yhteydessä mm. seuraavaa: »Marx ei sitonut omia — eikä sosialistisen vallankumouksen tulevien suorittajien — käsiä kumouksien muotojen, otteiden eikä keinojen suhteen käsittäen mainiosti, miten paljon uusia ongelmia silloin nousee, miten kumouksen kulussa muuttuu koko tilanne, miten *usein* ja *voimakkaasti* se tulee muuttumaan kumouksen kulussa.»¹⁰⁰

Työväenluokan päämäärien humanisuudesta johtuu, että niiden saavuttamiseksi valitaan humaniset keinot. Koska työväenluokka on nykyajan edistyksellisin ja

demokraattisin luokka, se pyrkii ratkaisemaan sosiaaliset ongelmat yhteiskunnalle mahdollisimman kivuttomalla tavalla, rauhanomaisin keinoin. Sosialistisen vallankumouksen rauhanomainen suoritustapa vastaa parhaiten työväenluokan etuja ja maailmankatsomusta, sillä tässä tapauksessa yhteiskuntaelämän syvälekäyvät muutokset voidaan toteuttaa mahdollisimman vähin ihmisuhrein ja supistaa tuotantovoimien kärsimät vauriot mahdollisimman vähin.

Lenin ennusti, että vallankumouksen rauhanomaisen kehityksen estyessä turvaudutaan toiseen vaihtoehtoon, nimittäin proletariaatin ja porvariston väliseen kansalaissotaan.¹⁰¹

Monet porvarilliset ideologit väittävät, että marxilainen oppi lähtee yleensä siitä vakaumuksesta, että »verinen vallankumous» on välttämättömyys ja yhteiskunnallisten muutosten väistämätön ennakkoehto.»¹⁰²

Porvarilliset ideologit maalailevat niitä »kärsimyksiä» ja »onnettomuuksia», joita siirtyminen uuteen yhteiskuntajärjestelmään tuo muka väistämättömästi mukanaan. Kommunisteja on yritetty kuvata salaliittolaisiksi, vallankaappaajiksi ja väkivallan kannattajiksi, jotka aina ja kaikissa tapauksissa pyrkivät hinnalla millä hyvänsä järjestämään aseellisen kapinan ja aloittamaan kansalaissodan kaapatakseen vallan.

Nuo sosialismiin siirtymistä esittävät kauhukuvat eivät vastaa todellista asiaintilaa. Marxilaisella opilla sosialistisen vallankumouksen kehitysteistä ei ole mitään yhteistä porvarillisen propagandan sepitelmien kanssa.

Erityisen laajasti antikommunistit sekä revisionistiset ja reformistiset teoretikot keinottelevat sillä tosiasialla, että niissä maissa, jotka nykyään muodostavat sosialistisen maailmanjärjestelmän, sosialistiset vallankumoukset tapahtuivat maailmansodan yhteydessä. He väittävät tällä perusteella, ettei sosialistinen vallankumous muka yleensä ole ajateltavissa ilman sota, että se liittyy väistämättömästi sotaan, jonka tuote se on.

Kyseessä on porvarillisen sofistiikan vulgaari menettelytapa, joka perustuu melko yleiseen ajatusvirheeseen »tämän jälkeen, siis tämän vuoksi». Sosialistinen vallankumous ei välttämättä liity kansalaissotaan eikä liioin kansojen väliseen sotaan. Käytäntö on osoittanut, että vaikka imperialistien lietsomat maailmansodat päättyi-

vätkin useiden maiden eroamiseen kapitalistisesta maailmanjärjestelmästä, sosialististen vallankumousten syynä eivät olleet sodat, vaan kapitalismin sovittamattomat ristiriidat. Sanomme enemmänkin: itse sodat johtuivat sellaisten teikjöiden vaikutuksesta, jotka aina ovat yhteydessä kapitalistisen järjestelmän antagonismeihin, ja tässä mielessä ne olivat ilmausta kapitalismin samoista kivulloisista kehitysprosesseista, jotka aiheuttavat myös vallankumouksellisia kriisejä. Tosiasiat todistavat siitä, että kapitalismin yleisen kriisin syventyessä kapitalismia raatelevat sovittamattomat ristiriidat kärjistyvät yhä enemmän aiheuttaen rauhanaikanakin vallankumouksellisia kriisejä milloin yhdessä, milloin toisessa maassa. Yhteiskunnallisten ja poliittisten ristiriitojen kärjistymisestä on nykyaikana tullut useimpien kapitalististen maiden pysyvä olotila. Sen purkautuminen sosialistiseksi vallankumoukseksi ei vaadi maailmansotaa eikä mitään muita järkytyksiä. **»Kapitalistinen maailmanjärjestelmä kokonaisuudessaan on kypsä proletariaatin yhteiskunnalliseen vallankumoukseen»¹⁰³**, korostetaan NKP:n ohjelmassa.

Työväenluokka ja sen puolueet, jotka ovat sosialistisen maailmanvallankumouksen johdonmukaisia kannattajia, vastustavat päättävästi militarismia ja sotaa ja puolustavat sitkeästi rauhaa. Lenin kirjoitti: **»Sosialistit ovat aina tuominneet kansojen väliset sodat raakalaismaisina ja petomaisina tekoina.»¹⁰⁴** Työväenluokan toiveet lopulliseen voittoon pääsemisestä eivät perustu sotaan. Sen korkein ihanne ja tärkein päämäärä on sosialismin ja kommunismin rakentaminen, ja tämä päämäärä voidaan parhaiten saavuttaa rauhan oloissa, ilman sotaa ja sen aiheuttamia tuhoja.

Marxistit-leninistit ovat aina puolustaneet tätä väittämää. Jo Kominternin 7. kongressi kumosi kommunismin vihollisten parhaavat sepitelmät, joiden mukaan kommunistit ovat syvästi kiinnostuneita sodista ja kannustavat muka sodan lietsomiseen jouduttaakseen vallankumousta. Vaikka sota todellakin saattaa johtaa vallankumoukselliseen kriisiin kapitalistisissa maissa, kommunistit vastustavat sittenkin sotaa, joka, kuten kongressissa korostettiin, tuo työtätekeville suunnattomia onnettomuuksia, kuoleman, nälänhädän ym. kärsimyksiä, horjuttaa kaikkien maiden tuotantovoimia ja hajottaa työ-

väenjärjestöt. Puhuessaan kongressissa Palmiro Togliatti väitti aivan oikein: »Me emme puolusta rauhaa siksi, että kuuluisimme hyvänahkaisten tolstoilaisten joukkoon, vaan siksi, että me pyrimme luomaan edellytykset vallankumouksen voitolle.»¹⁰⁵

Kommunistit eivät ole koskaan salanneet päämääriään. He tunnustavat aina avoimesti ja todistelevat, että kapitalistisen yhteiskunnan vallankumouksellinen muuttaminen sosialistiseksi yhteiskunnaksi on välttämätöntä. He julistavat avoimesti, että sosialistisen vallankumouksen päätarkoituksena on riistää porvaristolta poliittinen valta ja antaa se työväenluokan ja sen liittolaisten käsiin. Ja koska riistäjät eivät milloinkaan luovu vapaaehtoisesti vallasta, vaan päinvastoin lujittavat kaikin voimin heidän etuoikeuksiaan suojelevaa järjestelmää, niin sosialistinen vallankumous esiintyy aina poliittisena kumouksena, joka suoritetaan kärkevää, sitkeää ja päättäväistä luokkataistelua käyden. »Me emme ole koskaan odottaneet emmekä odota, että vallanpitäjien 'vakaumuksista' tai sivistyneiden ihmisten siirtymisestä 'hyveen' puolelle aiheutuisi poliittisia ja sosiaalisia mullistuksia. Olemme aina opettaneet ja opetamme edelleenkin, että poliittisten uudistusten perustana on luokkataistelu, riistonalaisen kansanosan taistelu riistävää kansanosaa vastaan ja se on *viime kädessä* ratkaiseva kaikkien tuollaisten uudistusten kohtalon»,¹⁰⁶ Lenin kirjoitti. Marxismi-leninismi vastustaa tällöin vallankumoustaistelun muotojen kaavamaisista, pyrkimystä tehdä jostakin taistelumuodosta universaalinen, yleispätevä. Lenin tähdensi, että »vallankumouksellisen luokan täytyy olla valmis vaihtamaan mahdollisimman nopeasti ja odottamatta yksi muoto toiseen»¹⁰⁷.

Tärkein ero marxismi-leninismiin ja reformismiin välillä ei ole siinä, että edellinen, kuten oikeistososialistisessa kirjallisuudessa väitetään, on väkivaltaisen vallankumouksen kannalla ja jälkimmäinen rauhanomaisin keinoin suoritettavien uudistusten kannalla. Tärkein ero on siinä, että reformismi luopuu yleensä vallankumouksesta ja korvaa sen sisäisellä »kehityksellä», kapitalismin »muuntumisella», kun taas marxistit-leninistit lähtevät siitä, että valta voidaan ottaa työväenluokan ja kaikkien työtätekevien käsiin sekä asevoimalla että rauhanomaisin keinoin, mutta aina vallankumouksen kautta.

Proletaarisen vallankumouksen ei-rauhanomainen ja rauhanomainen tie. Monopolikapitalismin kaudella historiallinen kehitys on tapahtunut niin, että useimmissa maissa ei käytännöllisesti katsoen ole ollut suuriakaan mahdollisuuksia sosialistisen vallankumouksen suorittamiseen rauhanomaisin keinoin. Taantumuksellisen imperialistisen porvariston kiihdyttäessä kaiken aikaa militarisointia ja sotilaspoliittisen ja virkavaltaisen koneiston jatkuvasti voimistuessa sosialistisen vallankumouksen ei-rauhanomainen tie on näyttänyt todennäköisemmältä kuin rauhanomainen tie. Sen vuoksi kansainvälisessä kommunistisessa ja työväenliikkeessä on kauan aikaa kiinnitetty huomiota lähinnä aseelliseen kapinaan poliittisen kumouksen klassisena muotona.

Pitäen lähtökohtana Lokakuun suuren sosialistisen vallankumouksen kokemusta sekä muiden maiden proletariaatin taistelukokemusta Kommunistinen Internationaali orientoi maailman vallankumousliikkeen aseelliseen taisteluun sosialistisen vallankumouksen perusmuotona, mikä 20- ja 30-luvulla oli aivan oikein. Tämä linja vastasi täysin senaikaista tilannetta ja luokkien välisiä voima-suhteita. Imperialismilla oli ratkaiseva ylivoima maailmassa, ja imperialismi saattoi tukahduttaa vallankumousliikettä aseellisesti. Siitä huolimatta Kommunistinen Internationaali ei periaatteessa pitänyt mahdottomana sosialistisen vallankumouksen rauhanomaista kehitystä ja etsi luovasti siihen johtavia teitä. Erityisen suuri merkitys oli tässä mielessä Kominternin 7. kongressin (1935) päätöksillä. Kongressi kehotti kommunistisia puolueita muodostamaan fasisminvastaisten demokraattisten voimien liiton ja kansanrintamahallituksen, josta saattoi tulla proletariaatin ja talonpojiston demokraattisen diktatuurin elin. Tämä hallitus toimisi koko siirtymäkauden ajan, jolloin luotaisiin edellytykset porvarillis-demokraattisen vallankumouksen kehittymiselle sosialistiseksi vallankumoukseksi.

Niissä maissa, joissa porvarillis-demokraattinen vallankumous oli jo kauan sitten saatettu päätökseen, kansanrintaman edustajien hallinto, johon myös kommunistien oli määrä osallistua, saattoi yhtä hyvin muodostua siirtymävaiheeksi sosialistiseen vallankumoukseen. Georgi Dimitrov sanoi kongressissa mm. seuraavaa: »Lenin kehotti meitä 15 vuotta sitten keskittämään kaiken huo-

miomme siihen, että löydettäisiin sosialistiseen vallankumoukseen *siirtymisen* tai sen *lähestymisen* muoto. Kenties yhteisrintamahallitus osoittautuukin useissa maissa yhdeksi tärkeimmäksi siirtymismuodoksi.»¹⁰⁸

Kominternin 7. kongressin päätöksissä perusteltiin väittämä, jonka mukaan sosialistista vallankumousta voidaan lähestyä demokratian säilyttämiseksi ja laajentamiseksi käytävän rauhanomaisen taistelun tietä käyttäen hyväksi imperialistista taantumusta vastaan suuntautuvia laajoja joukkoliikkeitä.

Aseellinen taistelu taantumuksellisen porvariston ja maailmanimperialismin väkivaltaa vastaan on nykyoloissa, kuten ennenkin, monille maille todennäköisin tie sosialistiseen vallankumoukseen. Tämä pätee varsinkin niihin maihin, joissa imperialistisella porvaristolla on voimakas sotilas- ja poliisikoneisto; työväenluokka ja muut vallankumoukselliset voimat kohtaavat sen vuoksi vimmattua vastarintaa porvariston taholta, joten porvarillisen diktatuurin kukistaminen tapahtuu väistämättömästi aseellisen luokkataistelun tietä. Eräissä maissa avautuu kuitenkin nykyaikana uusia mahdollisuuksia sosialistisen vallankumouksen suorittamiseen rauhanomaisin keinoin, ilman aseellista kapinaa ja kansalaissotaa. Vallankumouksen rauhanomaisen kehityksen mahdollisuus selittyy siitä, että nykykaudella on ilmaantunut koko joukko uusia tekijöitä, jotka aiemmin puuttuivat. Näiden tekijöiden joukosta on mainittava erityisesti kapitalistisen maailmanjärjestelmän yleinen heikentyminen, uudet voimasuhteet kansainvälisellä näyttämöllä, sosialistisen maailmanjärjestelmän vaikutuksen jatkuva kasvu sekä yleisdemokraattisten liikkeiden voimistuminen kapitalistisissa maissa. Nämä yleisdemokraattiset joukkoliikkeet voivat johtaa siihen, että talonpojiston sekä pikku- ja keskiporvariston perusjoukot, so. kansan enemmistö, liittyy työväenluokan ympärille monopolienvastaisen toimintaohjelman pohjalla.

Siihen myötävaikuttavat paljolti myös syvenevät ristiriidat hallitsevan porvariston eri ryhmien välillä.

Kuten vuonna 1969 pidetyssä Kommunististen ja työväenpuolueiden kansainvälisessä neuvottelukokouksessa todettiin, viimeaikaiset tapahtumat todistavat siitä, että kapitalistisissa maissa työväenluokka on vallankumouksellisen taistelun tärkein liikkeelle paneva ja mobi-

lisoiva voima. »Mikään toinen luokka, mikään toinen yhteiskuntakerros ei ole niin järjestynyt ja voimakas. Työväenluokka yhdistää riveihinsä valtavan määrän ihmisiä. Sen vallankumouksellinen kokemus on poikkeuksellisen rikas. Sen aatteellinen, henkinen ja kulttuuritaso kohoaa vuosi vuodelta. Sen poliittinen ja moraalinen auktoriteetti yhteiskunnassa on kasvanut mittaamattomasti»¹⁰⁹, sanoi Leonid Brežnev tässä neuvottelukokouksessa.

Viime vuosina on kapitalistisessa maailmassa puhjennut talouspula, jota kärkevyydeltään ja syvällisyydeltään verrataan 30-luvun pulaan. Porvarillisen yhteiskunnan aatteellinen ja poliittinen kriisi on voimistunut. Työttömyys ja elinkustannusten nousu painavat kansanjoukkoja raskaana taakkana. Näissä oloissa työväenluokka tehostaa taisteluaan suurpääomaa vastaan, joka on pääsyylinen yhteiskunnallisiin onnettomuuksiin. NKP:n Keskuskomitean toimintaselostuksessa puolueen 25. edustajakokoukselle korostettiin: »Lakkotaistelu, johon osallistuvat työtätekevän väestön mitä erilaisimmat kerrokset, on saavuttanut viime vuosikymmenien korkeimman tason. Työväenluokan voima ja arvovalta ovat kasvaneet, se esittää yhä suurempaa osaa etujoukkona taistelussa työväen etujen, kansakunnan todellisten etujen puolesta. Myös ammattiyhdistysliikkeessä on tapahtunut siirtymistä vasemmalle. Monissa maissa on muovautumassa työväen- ja muiden demokraattisten puolueiden toimintayhtenäisyys, ja niiden asemat ovat lujittuneet.»¹¹⁰

Tällainen tilanne tekee vallankumouksellisille voimille mahdolliseksi saada ratkaisevan yliotteen, jonka turvin työväenluokka voi käyttää taantumuksellisia, imperialistisia porvaristopiirejä vastaan kansalle edullisia taistelumuotoja sekä valita itse taistelutantereen.

Monien kapitalististen maiden (Ison-Britannian, Ranskan, Italian, Itävallan, Ruotsin, Norjan, USA:n, Australian, Argentiinan ym.) kommunististen puolueiden ohjelmissa todetaan, että sosialistisen vallankumouksen rauhanomaisen kehityksen mahdollisuudet ovat kasvaneet.¹¹¹

Poliittisen vallan rauhanomaista ottamista työväenluokan käsiin helpottaa monessa suhteessa kapitalistisen maailman henkisten arvojen romahdus, porvarillisen yhteiskunnan henkinen alennustila. »Nykypäivien kapitalismi on yhteiskunta, jolla ei ole ihanteita, yhteis-

kunta, jolla ei ole tulevaisuutta. Ja tästä on seurauksena moraalinen rappeutuminen, henkinen tyhjiys, tylsistävä poroporvarillisuus, jota kannustetaan erikoisesti tätä tarkoitusta varten luodulla poroporvarillisella valekulttuurilla»¹¹², sanoi Leonid Brežnev esitelmässään »Leninin asia elää ja voittaa».

Marxismi-leninismi ei kuitenkaan absolutisoi sosialistisen vallankumouksen rauhanomaista kehitystietä eikä suinkaan kuvittele sitä virstanpylväin viitoitetuksi tasaiseksi tieksi. Ehdottoman »puhdas» rauhanomainen sosialistinen vallankumous on tuskin mahdollinen, samoin sen yhtä »puhdas» ei-rauhanomainen tie. Todellisuudessa on kysymys vallitsevasta tendenssistä, joka raivaa tiensä muita tendenssejä voittaen. Erilaiset tendenssit saattavat kietoutua ja usein kietoutuvatkin väistämättömästi toisiinsa monella eri tavalla.

Tässä yhteydessä on mielenkiintoista todeta, että jo ennen Lokakuun vallankumouksen voittoa Lenin piti mahdollisena porvariston sovinnollista luopumista vallastaan. Tosin ottaen huomioon senaikaisen maailmantilanteen hän katsoi tämän mahdollisuuden poikkeustapaukseksi ja tähdensi, että *sosialistisen vallankumouksen ei-rauhanomainen tie on kaikkein todennäköisin*. »Mutta ei voida kieltää sitä, että yksityisissä tapauksissa, poikkeustapauksissa, esim. jossain pikkuvaltiossa sen jälkeen, kun suuri naapurivaltio on jo suorittanut yhteiskunnallisen vallankumouksen, porvaristo voi sovinnollisesti luopua vallasta, jos se tulee vakuuttuneeksi vastarinnan toivottomuudesta ja katsoo paremmaksi säilyttää henkensä.»¹¹³

Lenin tutki huolellisesti pienimpiäkin mahdollisuuksia sosialististen uudistusten toteuttamiseen yhteiskunnalle kivuttomalla tavalla. Hän kosketteli tätä kysymystä useaan otteeseen tähdentäen, että tietyissä olosuhteissa tällainen tie sosialismiin on mahdollinen ja että työväenluokan on käytettävä sitä hyväkseen, sillä se on koko kansan kannalta edullisin. Mutta tämä tie »edellyttää, että proletariaatin voitto on ehdottoman varma, että kapitalistien asema on ehdottoman toivoton ja että kapitalistit ovat ehdottomasti pakotettuja ja valmiita mitä rehellisimmin alistumaan»¹¹⁴.

Historia on vahvistanut oikeaksi Leninin ennakkonäkemyksen, että työväenluokka voi ottaa vallan käsiinsä ja pystyttää sosialistisen valtion rauhanomaisin keinoin.

Mainittakoon esimerkkinä Unkarin proletariaatin kokemus: vuonna 1919 Unkarin proletariaatti otti vallan rauhanomaista tietä. Lenin totesi, että tässä maassa siirtyminen proletariaatin diktatuuriin oli helpompaa kuin Venäjällä, sillä »porvaristo itse luovutti vallan Unkarin kommunisteille»¹¹⁵.

Esimerkin sosialistisen vallankumouksen menestyksellisestä kehittämisestä rauhanomaisessa muodossa tarjoaa kansandemokratioiden kokemus. Useimmissa näistä maista kansandemokraattisen vallankumouksen asteittainen kehittyminen sosialistiseksi vallankumoukseksi tapahtui ankaran luokkataistelun vaiheissa; luokkataistelua käytiin kuitenkin ilman asevoiman käyttöä ja kansalaissotaa. Suuri merkitys oli sillä seikalla, että Neuvostoliiton antama tuki teki mahdottomaksi imperialistien tunkeutumisen näihin maihin.

Parlamentaaristen taistelumuotojen hyväksikäyttö. Yhtenä sosialistisen vallankumouksen rauhallisen kehityksen teistä saattaa nykyoloissa olla parlamentaaristen taistelumuotojen hyväksikäyttö. Ottaen huomioon maailman-socialismin ja demokratian voimien valtava kasvu, työväenliikkeen vahvistuminen ja kapitalismin asemien yleinen heikentyminen voidaan sanoa, että eräille kapitalistisille maille, joissa vallitsevat vankat parlamentaariset traditiot, tällainen sosialistisen vallankumouksen kehitystie on täysin mahdollinen. Tosin jo Engelsillä tapaamme mielenkiintoisia lausumia siitä, että parlamentin avulla voidaan suorittaa vallankumouksellinen siirtyminen sosialismiin rauhanomaisin keinoin. Teoksessaan »Vuoden 1891 sosiaalidemokraattisen ohjelman luonnoksen arvostelua» hän kirjoitti, että tällainen siirtyminen voi osoitautua täysin mahdolliseksi niissä maissa, »joissa kansanedustus on keskittänyt käsiinsä kaiken vallan, joissa perustuslaillista tietä voidaan tehdä mitä tahansa, kunhan vain kansan enemmistö on saatu taakse»¹¹⁶.

NKP:n 20. edustajakokouksen päätöslauselmassa perusteltiin mahdollisuuksia parlamentaarisen demokratian hyväksikäyttämiseen sosialistisen vallankumouksen rauhallista kehitystä silmällä pitäen. Päätöslauselman perusväittämät otettiin myöhemmin NKP:n ohjelmaan.

Näissä asiakirjoissa sanotaan, että nojautuen kansan enemmistöön ja vastustaen päättäväisesti opportunisteja, jotka eivät kykene luopumaan kapitalisteja ja tilanher-

roja kohtaan harjoittamastaan sovittelupolitiikasta, työväenluokka voi tuottaa tappion taantumuksellisille kansanvastaisille voimille, saavuttaa vankan enemmistön parlamentissa, muuttaa parlamentin porvariston luokkaetuja palvelevasta välineestä työkansaa palvelevaksi välineeksi, järjestää laajan ulkoparlamentaarisin joukkotaistelun, murtaa taantumusvoimien vastarinnan ja luoda edellytykset sosialistisen vallankumouksen suorittamiselle rauhanomaisin keinoin.¹¹⁷

On itsestään selvää, ettei tässä tapauksessa voida rajoittaa tavanomaisiin vaaliliittoihin, vaaliurnien vaiheilla käytävään taisteluun tai vapaaseen voimien kisailuun ja keskusteluihin parlamentissa. Tämähän merkitsisi vajoamista siihen samaan »parlamenttikretinismiin», jota reformistit ja oikeistososiaalidemokraatit ovat poteneet jo kauan ja parantumattomasti.

Marxismi-leninismi lähtee siitä, että parlamenttitaistelu voi turvata rauhanomaisen tien sosialismiin vain siinä tapauksessa, että se tukeutuu työväestön, talonpojiston ja kaupungin keskikerrosten vallankumoukselliseen joukkoliikkeeseen, joka suuntautuu monopolistista suurpääomaa ja taantumusta vastaan ja jonka tavoitteena ovat syvälekäyvät yhteiskunnalliset uudistukset, rauha ja sosialismi. Tälle sosialistisen vallankumouksen muodolle on siis luonteenomaista mm. se, että vallankumousta viedään eteenpäin samanaikaisesti sekä ylhäältä että alhaalta käsin. Tällöin joukkojen ulkoparlamentaarinen taistelu ei ainoastaan täydennä parlamenttienemmistön toimenpiteitä, vaan se on myös parlamentin todella vallankumouksellisen roolin perusta ja tärkein edellytys.

Sosialistisen vallankumouksen rauhallinen kehitys tai ainakin sosialistisen vallankumouksen pisimmälle menevä valmistelu voi eräissä kapitalistisissa maissa turvata ylimmän toimeenpanovallan siirtymisen työtätekevien käsiin. Tämä koskee varsinkin niitä maita, joissa on historiallisesti muodostunut voimakas presidentinvalta, joissa presidentti on valtion ja hallituksen tosiasiallinen päämies, ylipäällikkö jne.

Jos tällainen presidentti valitaan yleisillä vaaleilla ja hänellä on siis kansakunnan enemmistö takanaan, niin hän ja hänen hallituksensa voivat halutessaan johtaa kansanjoukkojen taistelua syvälekäypien yhteiskunnallisten uudistusten puolesta, sosialismiin siirtymisen edellytys-

ten luomisen puolesta. Sen vuoksi eräät marxilais-leniniläiset puolueet pyrkivät liittoutumaan muiden edistyksellisten poliittisten voimien kanssa ja asettamaan oman presidenttiehdokkaan.

Kuten tunnettua, eräissä Euroopan maissa (nykyään sosialistisissa DDR:ssä, Puolan Kansantasavallassa ym.) presidentinvalta osoittautui kansanvallankumouksen aikana tehokkaaksi välineeksi, jonka avulla hillittiin vastavallankumouksellisia voimia ja turvattiin kansanvallankumouksen kehittyminen sosialistiseksi vallankumoukseksi. Samanlaista osaa esitti Kuubassa Fidel Castron hallitus, sen jälkeen kun tässä maassa oli pystytetty kansan vallankumouksellis-demokraattinen diktatuuri.

Esimerkkinä siitä, miten työtätekevät voivat käyttää hyväkseen presidentinvaltaa tarkoituksenaan syvälekäypien yhteiskunnallisten uudistusten toteuttaminen ja välttämättömien edellytysten luominen rauhanomaista sosialismiin siirtymistä varten, on Salvador Allenden hallituksen kolmivuotinen toiminta Chilessä. »Kansan yhtenäisyyden liiton hallitus Chilessä asetti itselleen ylevän ja historiallisesti merkittävän päämäärän: se pyrki uudistamaan yhteiskunnan rauhanomaisin keinoin, tiukan laillisuuden puitteissa työtätekevien, so. kansan valtaenemmistön, etujen mukaisesti»¹¹⁸, Leonid Brežnev totesi. Chilen riistäjäluokat ja ryhmä salaliiton solmineita sotilashenkilöitä tekivät ulkomaisten imperialististen voimien tukemina kaikkensa saattaakseen maan elämän häiriötilaan ja astuivat väkivallan, fasistisen sotilasdiktatuurin ja terrorin tielle. Taantumus kukisti asevoimalla maan laillisen hallituksen ja heitti työläisiä vastaan panssarivaunuja, tykistöä ja lentokoneita. Kansan valitsema tasavallan presidentti murhattiin petomaisesti.

Kuitenkin mukailien Marxin sanoja, jotka hän lausui Pariisin kommunardien esiintymisen johdosta, voidaan varmuudella väittää: kävipä Chilen kansan yhtenäisyyden liiton hallitukselle miten tahansa, tämän hallituksen toiminta yhteiskunnan rauhanomaiseksi uudistamiseksi ja edellytysten luomiseksi sosialismiin siirtymistä varten tullaan tuntemaan paitsi Etelä-Amerikassa myös kaikkialla maailmassa, kaikki marxilais-leniniläiset puolueet tulevat ottamaan tämän kokemuksen huomioon valitessaan taistelukeinoja rauhan, demokratian ja sosialismin puolesta.

»Chilen murhenäytelmä ei ole suinkaan kumonnut kommunistien johtopäätöstä, että vallankumous saattaa kehittyä erilaisia teitä, muun muassa rauhanomaista tietä, jos siihen on tarvittavat edellytykset. Se on kuitenkin muistuttanut ankarasti, että vallankumouksen on osattava puolustaa itseään. Se opettaa olemaan valppaana nykyajan fasismin ja ulkomaisen taantumuksen vehkeilyjen suhteen ja kehottaa voimistamaan kansainvälistä solidaarisuutta kaikkia niitä kohtaan, jotka ovat lähteneet kulkemaan vapauden ja edistyksen tietä»¹¹⁹ sanotaan NKP:n Keskuskomitean toimintaselostuksessa puolueen 25. edustajakokoukselle.

Tapahtuipa siirtyminen kapitalismista sosialismiin missä muodossa tahansa, se on mahdollinen vain sosialistisen vallankumouksen avulla. Marxismi-leninismi hylkää nykyisten opportunistien ja reformistien väitteet, että rinnan vallankumouksellisen sosialistisen muutosprosessin kanssa tapahtuu muka »kapitalismin asteittaista muuntumista sosialismiksi». Tämäntapaiset vanhat teorialat, jotka nykyään esitetään uutuuksina, ovat epätieteellisiä ja ristiriidassa todellisuuden kanssa. Mikään kapitalistisen yhteiskunnan evoluutio — olipa se kuinka silmänpistävä tahansa — ei voi johtaa sosialismiin. Siihen päästään vain sosialistisen vallankumouksen kautta. Vallankumous pysyy vallankumouksena riippumatta siitä, suoritetaanko se rauhanomaisin vai ei-rauhanomaisin keinoin, sillä tärkeintä on se, että valta siirtyy taantumuksellisen porvariston käsistä työväenluokan käsiin. »Rauhanomainen ja aseellinen (ei-rauhanomainen) tie sosialismiin eivät eroa toisistaan evoluutiona ja revolutiona (vallankumouksena), vaan ne edustavat ainoastaan vallankumouksen kahta eri muotoa. Rauhanomainen tie ei ole vallankumouksen kieltämistä, se ei ole reformismia, samoin kuin reformismi ei samastu käsitteeseen rauhanomainen tie sosialismiin.»¹²⁰ Rauhallisinkin vallankumous on laajojen kansanjoukkojen luokkataistelun korkein aste.

Uusia piirteitä porvarillisen valtiokoneiston murskaamisesta koskevan marxilais-leniniläisen opin soveltamisessa nykyoloihin. Kumpikin vallankumouksen tie, niin rauhanomainen kuin ei-rauhanomainenkin, edellyttää, että riistäjäluokan sotilaallis-virkavaltainen koneisto murskataan ja sen tilalle luodaan uusi, uuden järjestelmän

olemusta ilmentävä valtiovalta, so. proletariaatin diktatuuri muodossa tai toisessa. Tähän on lisättävä, että itse käsite sosialistisen vallankumouksen suorittaminen asevoimalla tai rauhanomaisin keinoin ei pysy muuttumattomana, vaan se on sisällöltään konkreettinen ja vastaa kulloistakin historian kautta.

Niinpä kun Pariisin kommuunin aikana sosialistisen vallankumouksen ei-rauhanomainen tie edellytti välttämättömästi aseistautuneiden työtätekevien esiintymistä koko vakinaista sotaväkeä vastaan, kansan taistelua *koko* armeijaa vastaan, niin jo Lokakuun suuri sosialistinen vallankumous osoitti, että vakinaisen sotaväen edistyksellinen osa, sen miehistö, voi muodostaa vallankumouksen asevoimat. (Riittää kun palautetaan mieliin Itämeren laivaston matruusien ja latvialaisten tarkkaampujien toiminta Lokakuun vallankumouksen päivinä.)

Samanlainen tilanne voi muodostua ja muodostuukin nykypäivinä. Monissa maissa vallankumouksen asevoiman saattavat muodostaa paitsi armeijan vallankumouksellinen miehistö myös sen edistysmielinen keski- ja ylijohdo.

Jos enin osa maan sotavoimista on kansan puolella, niin aseellinenkin vallanotto voi olla eräs tapa pystyttää proletariaatin diktatuuri ilman verenvuodatusta.

Toisaalta Marx ja Engels katsoivat, että sosialistisen vallankumouksen rauhanomainen tie on mahdollinen niissä maissa, joissa ei tarvitse murskata keskitettyä virkavaltaista valtiokoneistoa. Sen jälkeen kun kaikkiin kapitalistisiin maihin on luotu luja keskitetty valtiokoneisto, poliittisen vallan ei-aseellinen (rauhanomainen) ottaminen proletariaatin käsiin edellyttää välttämättömästi tämän valtiokoneiston »sortavien» osien murskaamista.

Toisen maailmansodan jälkeen monissa Euroopan ja Aasian maissa tapahtuivat kansandemokraattiset vallankumoukset. Niiden kehitys todistaa siitä, että kommunistiset puolueet soveltavat luovasti sitä marxilais-leniniläisen tieteen johtopäätöstä, että riistoa palveleva valtiokoneisto on murskattava kansanvallankumouksen aikana. Näissä maissa hävitettiin jokseenkin nopeasti se vanhan valtiokoneiston osa, jota kansa vihasi eniten, — poliisilaitos, armeija ym. kurissapitoelimet. Jo kansandemokraattisen järjestelmän olemassaolon alkupäivinä hajotettiin kaikki fasistisia ja militaristisia tarkoituksia

palvelevat järjestöt; valtiokoneisto puhdistettiin fasis-
tisista ja fasistimielisistä aineksista, sota -ja fasistiri-
kollisille langetettiin ankara rangaistustuomio.

Mitä vanhan valtiovallan ylimpiin ja paikalliselimiin
tulee, niin ne korvattiin uusilla muutaman vuoden ku-
luessa. Niinpä esimerkiksi Unkarissa, Puolassa ja Roma-
niassa olivat kansandemokraattisen järjestelmän pystyttä-
misen jälkeenkin melko pitkään voimassa vanhat perus-
tuslait (asianomaisin muutoksin); tuona aikana säilyivät
tietyissä määrin myös organisaatorakenteeltaan vanhat
valtiovallan elimet. Niiden luokkasisältö oli kuitenkin
muuttunut perinjuurisesti. Porvariston diktatuurin eli-
mistä ne oli muutettu proletariaatin ja talonpojiston dik-
tatuurin elimiksi, jotka toteuttivat menestyksellisesti
kansandemokraattisen vallankumouksen tehtäviä. Myö-
hemmin, tavallisesti vielä kansandemokraattisen vallan-
kumouksen aikana, nuo vanhat muodot lakkautettiin ja
korvattiin uusilla.

Näiden maiden vallankumousten voittopuolisesti rau-
hanomainen luonne painoi siten leimansa niihin menetel-
miin, joiden avulla vanha valtiokoneisto hävitettiin ja
korvattiin uudella, sekä näiden muutosten vauhtiin.

Nykyaikana, jolloin monien kehittyneiden kapitalis-
tisten maiden kommunistiset puolueet pyrkivät saamaan
aikaan edistyksellisen, monopolienvastaisen demokratian
sosialistiseen vallankumoukseen siirtymisen tai sen lähes-
tymisen muotona, herää joukko uusia monimutkaisia
kysymyksiä, jotka liittyvät porvarillisen valtiokoneiston
murskaamista koskevan marxilais-leniniläisen väittämän
soveltamiseen. Mainittu toimintalinja on hahmoteltu
mm. sellaisissa asiakirjoissa kuin Ranskan Kommunis-
tisen Puolueen keskuskomitean manifesti »Edistyksellisen
demokratian, sosialistisen Ranskan puolesta» (6. joulu-
kuuta 1968)¹²¹ ja 27. kesäkuuta 1972 hyväksytty Rans-
kan vasemmistovoimien yhteisohjelma, jossa on asetettu
tavoitteeksi »monopolienvallan korvaaminen uudel-
la taloudellisella ja poliittisella demokratialla»¹²², Sak-
san Kommunistisen Puolueen Düsseldorfin edustajako-
kouksen (marraskuu 1971) teesit¹²³, Italian Kommunisti-
sen Puolueen 13. edustajakokouksen aineisto¹²⁴ ym.

Kansainvälisessä politiikassa alkanut siirtyminen jän-
nitystilan ja vastakkainolon politiikasta liennytykseen,
valtioiden ja kansojen välisten suhteiden normalisointiin

ja yhteistyön kaikinpuoliseen kehittämiseen on avannut suotuisia mahdollisuuksia taistelulle monopolien heruutta vastaan, demokratian ja yhteiskunnallisen edistyksen puolesta. Tämä tilanne on luonteenomainen varsinkin Euroopan mannervaltioille. Euroopan 29 kommunistisen ja työväenpuolueen konferenssin (Berliini, 29.—30. kesäkuuta 1976) päätösasiakirja sisältää Euroopan poliittisen tilanteen syvällisen marxilais-leniniläisen analyysin. Asiakirjassa sanottiin mm., että »nykyään, jos koskaan, on voimistettava taistelua demokraattisten oikeuksien puolustamiseksi ja kehittämiseksi, jotta ehkäistäisiin monopolipääoman kasvava pyrkimys turvautua sortaviin ja autoritaarisiin vallankäyttömenetelmiin, jotka uhkaavat Euroopan kansojen saavutuksia ja näiden kansojen etenemistä rauhan ja yhteiskunnallisen edistyksen tiellä»¹²⁵.

Erityisen ajankohtainen on nykyoloissa Leninin väittävä, jonka mukaan työväenluokan johtamat työtätekevät voivat ja heidän täytyy porvariston vallan kukistamisen ja sotilaallis-virkavaltaisen koneiston murskaamisen jälkeen käyttää yhteiskunnan sosialistiseksi uudistamiseksi 'loisesta' vapautettua, teknillisesti hyvin varustettua mekanismia¹²⁶.

Valtiomonopolistisen kapitalismin kasvun, tieteellisteknisen vallankumouksen kehityksen ja kahden yhteiskuntajärjestelmän kamppailun luomissa olosuhteissa on tapahtunut olennaisia muutoksia porvarillisen valtion tehtävissä. Porvarillisen valtion taloudellisen, tieteellisteknisen, ideologisen ja sosiaalisen toiminnan merkitys ja laajuus ovat kasvaneet, mikä on aiheuttanut huomattavia muutoksia valtiokoneiston rakenteessa. Samalla kun kehittyneiden kapitalististen maiden valtiokoneiston vallankumouksen aikana murskattavat sortoelimet ovat edelleen kasvaneet ja voimistuneet, on kasvanut myös niiden (ajanmukaistettujen ja varsinkin uudelleen luotujen) elinten ominaispaino, joita — mikäli niiden luokkasosiaalinen olemus muutetaan — voidaan ja täytyy käyttää sosialistisen vallankumouksen tehtävien täyttämiseksi. Kyseessä ovat USA:ssa, Englannissa, Ranskassa, Saksan Liittotasavallassa, Italiassa, Japanissa ym. porvarillisissa maissa nykyään toimivat ministeriöt, komiteat ja muut hallituslaitokset, jotka vastaavat talouselämän kapitalistisesta ohjelmoinnista valtakunnan laajuudessa,

valtioidenvälisen yhteyksien ylläpitämisestä sekä teknistä kehitystä edistävien tieteellisten tutkimusten ja kokeilujen suorittamisesta; lukuisat tieteellis-teolliset kompleksit, tutkimusinstituutit ja tietokonekeskukset; valtiokoneistossa laajan jalansijan saaneet hallintotyön koneistus- ja automatisointipalvelut, jotka käyttävät hyväkseen uusimpia elektronisia laitteita; nykyaikaiset joukkotiedotusvälineet ja viestilaitokset avaruusviestintäkeskukset mukaan luettuina.

Erittelevä ja joustava suhtautuminen vanhan valtiokoneiston murskaamiseen nykyoloissa edellyttää, että otetaan huomioon vallankumousprosessin erikoispiirteet teollisesti kehittyneissä kapitalistisissa maissa sekä heikosti tai keskinkertaisesti kehittyneissä kapitalistimaissa.

Kuten edellä mainittiin, Lenin osoitti välttämättömäksi erilaisen suhtautumisen vanhan valtiokoneiston eri portaisiin sekä eri valtionvirkailijaryhmiin. Leninin ohjeilla on ollut valtava merkitys ratkaistaessa vanhan valtiokoneiston murskaamiseen liittyviä käytännöllisiä tehtäviä; tällöin on otettu huomioon tämän prosessin yleissuunta ja erikoisuudet Neuvostoliiton eritasavalloissa ja muissa sosialistiselle kehitystielle astuneissa maissa. Sitä ajankohtaisempia ovat Leninin neuvot nykyaikana, jolloin tieteen muuttuessa suoranaiseksi tuotantovoimaksi kapitalististen maiden sivistyneistö täydentää yhä enemmän palkkatyöntekijöiden rivejä ja lähentyä sosiaalisilta eduiltaan työväenluokkaa. Samanaikaisesti kasvaa pikkuporvariston, työväestön ja talonpojiston keskuudesta lähteneiden henkilöiden osuus sivistyneistön kokonaismäärässä, mm. eri valtionvirkailijaryhmissä. Vaikka eri sivistyneistöryhmien asemassa ilmeneekin olennaisia eroja, tulevaisuuden sosialistisissa vallankumouksissa voidaan suuri osa sivistyneistöä vetää paljon nopeammin ja kivuttomammin kuin ennen mukaan uuden valtiokoneiston toimintaan.¹²⁷

On otettava huomioon, että menestyksellinen taistelu edistyksellisen, monopolienvastaisen demokratian puolesta kasvattaa niiden henkilöiden määrää, jotka tulevaisuudessa voivat tulla mukaan sosialistisen valtiokoneiston toimintaan. Tulevien sosialististen vallankumousten aikana joudutaan epäilemättä vielä suuremmassa määrin kuin ennen huomioimaan kansan yhteiskunnallinen psykologia ja perinnäiset käsitykset eri valtio- ja oikeus-

laitoksista. Tämä seikka vaikuttaa väistämättömästi siihen, millä tavoin vanhan valtiokoneiston eri osat murskataan.

Olivatpa vallankumouksen konkreettiset ehdot ja kehitystiet millaisia hyvänsä, vaihtelivatpa vanhan valtiokoneiston korvaamisen muodot, menetelmät ja vauhtimiten paljon tahansa, vanhan valtiokoneiston murskaamista koskeva väittäjä on yleinen ja ehdoton laki. Tätä seikkaa on tärkeää korostaa, sillä nykyiset oikeistopportunistiset teoretikot yrittävät korvata marxilais-leniniläisen suuntauksen porvarillisen valtiokoneiston vallankumoukselliseen murskaamiseen linjalla, joka tähtää »tämän valtion luonteen edistykselliseen muuntamiseen» (Guy Mollet). Heidän mielestään »sosialistisen liikkeen edessä ei enää ole vanhaa pulmaa: hävittääkö valtio vai antaako sen musertaa itsensä». Edellä esitettyjen rivien kirjoittaja Pietro Nenni, joka on yksi Italian sosialistien johtajia, katsoo, että tehtävänä on vaatia valtion johtoelimissä »vastuullisuuden turvaamista, jotta valtio muutettaisiin vähitellen alistamisen välineestä yhteiskunnassa syntyvien ja kehittyvien uusien ainesten kirvoittamisen välineeksi»¹²⁸.

Tuollaiset nykyopportunistien ja heidän edeltäjiensä esittämät väittämät merkitsevät sitä, että sosialistinen vallankumous riisutaan aseista porvarilliseen valtiokoneistoon nojautuvan leppymättömän luokkavihollisen edessä.

Marxilais-leniniläinen johtopäätös riistäjien sotilaallis-virkavaltaisen valtiokoneiston murskaamisesta pätee nykyäänkin. Se ilmaisee tarkoin yhden proletaarisen kansanvallankumouksen ja sosialistisen valtion rakennustyön tärkeimmistä yleisistä lainmukaisuuksista ja päätehtävistä.

Tämän perustehtävän ratkaiseminen ei ole suinkaan helppoa. Demokratiaa ja yhteiskunnallista edistystä puoltavilla voimilla on vastassaan kokenut vihollinen. Porvaristo yrittää kaikin tavoin vahvistaa horjuvia asemiaan, se pyrkii hajottamaan työtätekeviä, iskostamaan heidän tajuntaansa porvarillisia ajatuskaavoja ja heikentämään laajojen joukkojen kiinnostusta sosialismiin.

»Näissä oloissa kommunistipuolueet pyrkivät parantamaan vallankumouksellisen taistelunsa strategiaa ja taktiikkaa. Ne asettavat tavoitteekseen kaikkien demokraattisten voimien yhdistämisen taisteluun monopolien

herruutta vastaan. Niiden teoreettisissa kannanotoissa on mielenkiintoisia väittämiä, joskaan kaikkea ei ehkä voida pitää loppuun käsiteltynä ja kiistattomana. Tämä onkin ymmärrettävää: etsintä on etsintä. Tärkeintä on vain, että sen suunta olisi oikea.

Mitä teitä valitaankin, niin viime kädessä kommunistien kutsumuksena on johtaa joukot tärkeimpään päämäärään, sosialismiin»¹²⁹, Leonid Brežnev korostaa. Historia opettaa, että edistyksellisten voimien on tätä päämäärää kohti edetessään osattava käyttää tehokkaasti hyväkseen kaikkia (kulloisenkin ajankohdan kannalta tarkoituksenmukaisia) luokkataistelun muotoja muistaen, että hallitsevat riistäjäluokat eivät kaihda mitään keinoja valtansa säilyttämiseksi yhteiskunnassa ja valtakumouksen murskaamiseksi.

KANSALLINEN VAPAAUSLIIKE, VALTIO JA OIKEUS

1. MARX, ENGELS JA LENIN SIIRTOMAIDEN JA RIIPPUVUUSSUHTEESSA OLEVIENT MAIDEN POLIITTISEN KEHITYKSEN ONGELMISTA

Siirtomaiden ja riippuvuussuhteessa olevien maiden poliittisen kehityksen teitä koskevan marxilais-leniniläisen opin perusteet. Marx ja Engels esittivät ensinnä siirtomaiden ja riippuvuussuhteessa olevien maiden poliittisen kehityksen suuntauksia selvittelevän tieteellisen opin perusperiaatteet. 1850-luvulta lähtien he kiinnittivät jatkuvasti huomiota kapitalismin siirtomaapolitiikan kysymyksiin ja todellisina internationalisteina tunsivat syvää huolestuneisuutta siirtomaiden kansojen kohtaloista. Marxisin klassikot yhdistivät elimellisesti tieteellisen puolueettomuuden ja proletariaatin etujen puolustajien periaatteelliset kannanotot taistelussa kommunististen ihanteiden toteuttamisen puolesta. He katsoivat, että orjuutettujen kansojen taistelu ei ole mikään muusta ihmiskunnan historiasta erillinen prosessi, vaan osa sosialistista maailmanvallankumousta ja siirtomaiden kehitysnäkymiä koskevaa kysymystä. He pitivät sorrettujen kansojen taistelua siirtomaatorjuutta vastaan historiallisesti oikeudenmukaisena tekona, kapitalismia heikentävänä tekijänä ja ennustivat siirtomaatorjuuden väistämättömän hävittämisen tulevaisuudessa. Marx ja Engels ensimmäisinä liittivät kansallisuuskysymyksen ratkaisemisen sosiaalisen vapautuksen puolesta käytävään taisteluun.¹ Marxin ja Engelsin esittämää väittämää »Kansa, joka sortaa muita kansoja, ei voi olla vapaa» Lenin sanoi »internationalismin perusperiaatteeksi». Euroopan ulkopuolella olevien maiden yhteiskunnallisen ja poliittisen kehityksen ongelmien selvittely teki marxismista todella kansainvälisen

opin. Marxismi oli oikeastaan ensimmäinen oppi, joka kehitellessään yleiskäsitystä yhteiskunnallisesta ja poliittisesta kehitystapahtumasta otti tässä yhteydessä tarkastelun kohteeksi siirtomaiden ja riippuvuussuhteissa olevien maiden tarjoaman aineiston. Porvarilliset yhteiskuntatieteilijät olivat siihen asti ignoroineet tätä aineistoa pitäen parempana tutkia yhteiskuntahistoriallisia prosesseja lähinnä ns. sivistyskansoilla.

Niiden ydinongelmien joukkoon, joiden ratkaisun pohjalta Marx ja Engels muotoilivat näkemyksensä ja kannanottonsa siirtomaakysymyksessä, kuuluivat kansallisuuskysymys (Irlannissa, Puolassa, Italiassa sekä eteläslaaveilla); Ison-Britannian yliherruus Intiassa, sen historiallinen merkitys ja tulevaisuus; ongelma kapitalistista kehitysvaihetta tuntemattomien maiden ja kansojen siirtymisestä sosialismiin (kyläyhteisön historialliset vaiheet Venäjällä ja Bulgariassa); valtiovallan erikoispiirteet itämailla² ym. Tarkastellessaan kaikinpuolisesti näitä kysymyksiä tieteellisen kommunismin klassikot esittivät joukon mainioita luonnehdintoja siirtomaiden valtiojärjestelmästä ja poliittisten prosessien erikoisuuksista, eräistä yhteiskunnallista ja kansallisuussortoa vastaan suuntautuvan poliittisen liikehdinnän tyypeistä sekä paljastivat riippuvuussuhteissa olevien maiden tärkeimmät poliittiset kehitystendenssit.

Lenin eritteli syvällisesti ja kaikinpuolisesti uudet kehitysilmiot imperialismin kaudella. Nojautuen suurten edeltäjiensä esittämiin väittämiin ja soveltaen niitä luovasti uusiin historiallisiin oloihin hän osoitti vakuuttavasti, että siirtomaiden kansojen imperialistinen orjuutus ja riisto ovat historiallisesti uusi kansallisuussorron muoto ja että imperialismi jouduttamalla kapitalismin kehitystä jälkeenjääneissä maissa laajentaa ja kärjistää taistelua kansallisuussortoa vastaan. Siirtomaiden kansojen taistelu vierasmaista sortoa ja riistoa vastaan muodostui kansallisen vapausliikkeen tärkeimmäksi käyttövoimaksi. Lenin tuli siihen merkittävään johtopäätökseen, että imperialismin kaudella kansallisuuskysymys muuttuu kansallisuus- ja siirtomaakysymykseksi. Tämä merkitsi mm. sitä, että kansallistietoisuuden herääminen sekä »uusien» porvarillis-demokraattisten kansallisten vapausliikkeiden synty ja sittemmin myös kansan joukkotaistelun kehkeytyminen siirtomaissa nostavat välttämättö-

mästi esiin kysymyksen imperialismin orjuuttamien kansojen ja kansakuntien valtiollisesta itsenäistymisestä.

Leninin mielestä itsenäisten valtioiden muodostuminen entisten siirtomaiden tilalle olisi sinänsä vakava isku imperialismille ja edistäisi suuresti ihmiskunnan eteenpäinmenoa. Mutta yhteiskunnallisen edistyksen tärkeimmäksi perustaksi tulisi vasta uusien valtioiden ei-kapitalistinen kehitys. Lokakuun vallankumouksen jälkeen Lenin kehitteli tätä ajatusta Buharan, Horezmin, tsaari-Venäjän entisten reuna-alueiden kansojen ja Mongolian kokemuksen valossa.

Suuri merkitys orjuutettujen maiden valtiollisen itsenäistymisen ja niiden poliittisten kehitysnäkymien ymmärtämiselle oli myös toisella Leninin johtopäätöksellä, jonka mukaan siirtomaat muuttuvat emämaiden porvariston reservistä proletaarisen vallankumouksen reserviksi. Siitä seurasi, että tuon ajan kaikki vallankumoukselliset virrat oli yhdistettävä yhdeksi imperialisminvastaiseksi virraksi. Sen vuoksi Lenin esitti, että Marxin ja Engelsin lauselmaa »Kaikkien maiden proletaarit, liittykää yhteen!» täydennettäisiin seuraavasti: »Kaikkien maiden proletaarit ja maailman sorretut kansat, liittykää yhteen!»

Vallankumousliikkeen kaikkien ainesosien (virtojen) keskinäisen yhteyden ja riippuvaisuuden kannalta Lenin ratkaisi sellaiset monimutkaiset ja erittäin kärkevät kysymykset kuin kansakuntien itsemääräämisoikeus, kansanvallankumouksen tuloksena syntyneen valtion luonne äärimmäisen takapajuisissa maissa, joissa ei vielä ole työväenluokkaa, kansallis-demokraattisten puolueiden olemus ja niiden kehitystendenssit (mm. Mongoliassa), valtiollisen yhdistymisen muodot ja periaatteet monikansallisissa maissa (Neuvostoliiton kokemus) ym.

Leninin opilla siirtomaariippuvuuden eri muodoista sekä poliittisten ja taloudellisten muotojen keskinäisen suhteen muuttumisesta on erittäin suuri merkitys imperialististen ja kehitysmaiden välisten suhteiden ymmärtämiselle.

Lähtien siitä, että mitkään uudistukset poliittisella alalla eivät voi poistaa finanssipääoman herruutta, Lenin muotoili joukon vapautuneiden maiden poliittisen ja taloudellisen itsenäisyyden turvaamiseen liittyviä tehtäviä, Leninin johtopäätökset muodostavat uskolo-

nialisminvastaisen taistelun nykyisen strategian ja taktiikan perustan.

Marxin, Engelsin ja Leninin esittämät väittämät auttavat selvittämään teoreettisesti Aasian, Afrikan, Latinalaisen Amerikan ja Oseanian maissa nykyään tapahtuvia prosesseja sekä ratkaisemaan tavattoman monimutkaisia käytännöllisiä ongelmia. Niinpä kyläyhteisön roolia käsittelevillä Marxin ja Engelsin tutkimuksilla³ on suoranaisten merkitys talonpoikien osuustoimintamuotojen valinnalle mm. Trooppisen Afrikan maissa; »Kommunistiseen manifestiin» sisältyvä epätieteellisten sosialististen oppien (pikkuporvarillisen sosialismin, feodaalisen sosialismin ym.) analyysi tekee mahdolliseksi ymmärtää nykyisen »afrikkalaisen» tai »arabialaisen» sosialismin ideologioiden julistamien käsitysten aatteellisen ja yhteiskunnallisen pohjan; Marxin ja Engelsin väittämät valtiovallan suhteellisesta itsenäisyydestä tiettyinä kehityskausina ovat se lähtökohta, josta käsin voidaan ymmärtää valtiolaitoksen erikoispiirteet monissa Afrikan maissa; Leninin suorittama Buharan, Horezmin ja Mongolian (vuosien 1920 ja 1921 vallankumousten jälkeen) valtajärjestelmän analyysi⁴ sekä hänen arviointinsa Mongolian kansanvallankumouksellisen puolueen roolista⁵ ovat pohjustaneet nykyaikaisen asennoitumisen moniin vallankumouksellisen demokratian ongelmiin; Leninin ajatus talonpoikais- eli kansanneuvostoista⁶ toteutuu nykyään eräissä sosialismin suuntautuvissa maissa.

Lopuksi itämaiden historian ja siirtomaiden kansallisen vapausliikkeen ongelmat olivat lähtökohtana marxilais-leniniläisen valtio- ja oikeusteorian eräiden yleisempien, perustavien ongelmien selvittelylle. Niinpä esimerkiksi on tiettyä, että Marxin ja Engelsin käsitykset liittomuodon merkityksestä kansallisuuskysymyksen ratkaisemisessa muotoutuivat Irlannin (Englannin silloisen siirtomaan) kansallisuuskysymyksen syvällisen ja kaikinpuolisen tarkastelun tuloksena. Leninin suorittama Venäjän, Itävalta-Unkarin ja idän siirtomaiden kansallisuuskysymyksen analyysi ei ainoastaan varustanut proletariaattia kansallisia suhteita hallitsevien lainalaisuuksien tuntemuksella, vaan myös teki mahdolliseksi löytää valtio-oikeudellisia keinoja kansallisuussuhteiden käytännölliseksi sääntelemiseksi lähtien siitä, että poikkeuksetta kaikille kansoille ja kansakunnille, mm. jäl-

keenjääneiden maiden ja siirtomaiden kansoille, on tunnustettava itsemääräämisoikeus. Jälkeenjääneiden maiden yhteiskunnallisen ja poliittisen rakenteen tutkimuksen pohjalta syntyi ei-kapitalistisen kehityksen marxilais-leniniläinen teoria. Itämaiden tarjoamaan tosiasia-aineistoon pohjautuivat Leninin johtopäätökset taloudellisen ja poliittisen itsenäisyyden keskinäisestä suhteesta, imperialististen maiden uudenlaisen politiikan, uuskolonialismin, synnystä ym.

Marx ja Engels siirtomaahallinnosta. Pohtiessaan itämaihin liittyvää problematiikkaa Marx ja Engels pyrkivät ennen kaikkea selvittämään tärkeimmän ja monimutkaisimman kysymyksen: millä tavoin sosialistinen vallankumous kapitalistisissa maissa liittyy siirtomaiden kehitystendensseihin ja siirtomaiden kansojen taisteluun? Tässä yhteydessä he perustelivat proletariaatin asenteen erilaisia liikkeitä kohtaan. Paljastaessaan kapitalismin alhaisia päämääriä ja niiden menetelmien julmuuden, joiden avulla kapitalistit hallitsivat orjuuttamissaan maissa, marxismi-leninismen klassikot ilmaisivat huolestuneisuutensa siitä, että itämaiden kansat etenevät vielä liian hitaasti yhteiskunnallisia uudistuksia kohti, mikä viime kädessä saattaa vaikuttaa haitallisesti proletarisen vallankumouksen kohtaloihin Euroopassa. Niinpä Marx kirjoitti Engelsille vuonna 1858: »Seuraava ongelma on meille vaikea: vallankumous on mannermaalla välttämätön ja se tulee myös heti saamaan sosialistisen luonteen. Eikö se tule vääjäämättä muserretuksi tässä pienessä nurkkakunnassa, koska porvarillisen yhteiskunnan liike on vielä nousussa paljon suuremmalla alueella?»⁷

Etsiessään vastausta tähän kysymykseen Marx ja Engels ryhtyivät tutkimaan itämaiden sisäisiä yhteiskunnallisia ja poliittisia voimatekijöitä. Niiden joukkoon kuuluivat mm. kyläyhteisö, valtion erityinen rooli (maan yksityisomistus tavallisesti puuttui, ja valtio täytti joitakin taloudellisia tehtäviä) sekä siirtomaariippuvuuden eri muodot.

Tarkastellessaan yhteisön merkitystä itämaiden kehityksessä Marx ja Engels panivat merkille yhteisösuhteiden tavattoman elinvoimaisuuden niin itämailla kuin Venäjällä ja jopa Euroopassakin (saks. Mark)⁸. Yhteisö oli pitkään ollut maalaisväestön yhteiskunnallisen ja valtiollisen elämän ydinsolu. Marxisin klassikot kat-

soivat sen johtuneen yhteiskuntaelämän lamatilasta, joka perustui yhteisetujen ja yksilön yksityisetujen tiettyyn yhteensoveltamiseen, niin että yhteisedut olivat vallitsevina (yhteisön dualismi). Tässä yhteydessä Marx ja Engels asettivat kysymyksen yhteisöorganisaation merkityksestä itämaiden valtiorakenteessa ja niiden historiallisessa kehityksessä. Vastatessaan tähän kysymykseen Marx tähdensi, että »kaikki riippuu historiallisesta ympäristöstä»⁹. Yhteisön dualismi voi muuttaa sen keskitehtyn despotian, so. erään valtiiovallan muodon, perustaksi (itämainen despotia), se voi johtaa yhteisön hajoamiseen (näin kävi Länsi-Euroopassa), tai vihdoin tiettyjen olosuhteiden vallitessa (jos proletaarinen vallankumous voittaa Euroopan kehittyneissä maissa ja jälkeenjääneitä maita autetaan) yhteisö voi tulla välittömästi yhteiskunnallisten suhteiden korkeammaksi muodoksi.

Selvitellessään siirtomaiden kyläyhteisön eri puolia Marx ja Engels tarkastelivat tätä kysymystä niin ikään konkreettis-historialliselta kannalta. Niinpä Marx katsoi, että Intiassa »maan yhteisöomistuksen lakkauttaminen oli englantilaisilta vandaaliteko, joka ei vienyt alkuasukkaita eteen- vaan taaksepäin»¹⁰. Toisaalta Engels paljasti alankomaalaiset siirtomaaorjuuttajat, jotka käyttivät hyväkseen kyläyhteisöä. Hän kirjoitti 16. helmikuuta 1884 päivätyssä kirjeessään Kautskylle: »Kansa pysytään alkukantaisen sivistymättömyyden tasolla ja 70 miljoonaa markkaa vuodessa (nyt kai jo enemmän) Hollannin valtion kassaan.»¹¹ Marx ja Engels paljastivat jo silloin ns. välillisen hallinnon, jota harjoitettiin emämaan lahjomien perinteisten vallanelinten (feodaalinen sekä suku- ja heimoylimystö) välityksellä. Ruotiessaan siirtomaavaltioiden julistamaa siirtomaiden »itsehallintoa» Marx kirjoitti, että Intian alkuasukasvaltiot lakkasivat tosiasiallisesti olemasta siitä hetkestä lähtien, kun nämä ruhtinaskunnat joutuivat riippuvaisiksi Itä-Intian kompaniasta.¹²

Marx ja Engels selvittivät kaikinpuolisesti kyläyhteisön roolin (myös yhteisön eräät myönteiset mahdollisuudet ja sen piintyneisyyden). Heidän analyysinsä tekee mahdolliseksi tarkastella dialektisesti nykyajan Aasian ja Afrikan maiden paikallisten valtioelinten, maankäytön oikeudellisen sääntelyn, väestön elintapojen ym. elämän puolien erikoisuuksia.

Itämaiden väestön yhteisöorganisaatio oli Marxin ja Engelsin käsityksen mukaan suoranaudessa yhteydessä despoottiseen valtiovaltaan: se oli yksi valtiovallan perusteista. Ensiksikin yhteisö oli despoottisen valtiovallan alkulähde. Teoksessaan »Frankkilaisaika» Engels kirjoitti: »Tämän valtiovallan muoto on määräytynyt taaskin siitä muodosta, jonka yhteisöt ovat tähän mennessä saaneet. Siellä, minne se syntyy — kuten Aasian arjalaisilla kansoilla ja venäläisillä — aikana, jolloin yhteisö muokkaa vielä maata yhteisvoimin tai ainakin antaa sitä vain yksittäisten perheiden väliaikaiseen käyttöön, missä näin ollen ei vielä ole maan yksityisomistusta, siellä valtiovalta esiintyy despotismin muodossa.»¹³

Toiseksi yhteisön ansiosta tämä valta saattoi säilyä pitkään. Lenin kirjoitti myöhemmin: »Kaikki tietävät, että tuollaiselle valtiojärjestelmälle on ominaista hyvin suuri kestävyys niissä tapauksissa, jolloin kyseessä olevan maan taloudessa ovat vallitsevina aito patriarkaaliset esikapitalistiset piirteet, ja tavaratalouden ja luokkajakautumisen kehitys on mitätöntä.»¹⁴

Tutkiessaan itämaiden poliittisen vallan organisaatiota Marx ja Engels pyrkivät selvittämään ne itämaisen despotian ominaispiirteet, jotka saattoivat vaikuttaa luokkien välisiin voimasuhteisiin sekä kansan kotimaisia riistäjiä ja siirtomaariippuvuutta vastaan käymän taistelun muotoon. Engelsin mielestä luokat ovat syntyneet kahden tietä.¹⁵ Hän väitti, että itämailla hallitseva luokka muodostuu henkilöistä, jotka toimiessaan valtionhallinnon piirissä monopolisoivat itselleen herruuden ja yhteiskunnalliseen sortoon liittyvät tehtävät.¹⁶ Nämä väittämät auttavat meitä ymmärtämään ns. byrokraattisen porvariston syntyprosessin. Kyseessä on porvaristo, joka tällä hetkellä on valtiolaivan peräsimestä eräissä Afrikan maissa.

Itämainen valtio eli despotia syntyy valtana, joka valvoo mm. eräitä kyläyhteisöjen yhteisetuja. Valtio on siten tietyssä määrin yhteiskuntaa luova tekijä. Se liittää yhteisöt tietyksi kokonaisuudeksi. Valtion toimintojen kasvava itsenäisyys yhteiskunnan suhteen muuttuu aikaa myöten herruudeksi yhteiskuntaan. Kuten Engels huomautti, »valtio, joksi samanheimoisten yhteisöjen luonnolliset ryhmät aluksi vain yhteisten etujensa suojelemiseksi (esim. maan kastelua varten itämailla) ja

puolustamiseksi ulkoisia vihollisia vastaan olivat kehittyneet, saa nyt yhtä varmasti tarkoitusperäkseen etuoikeutettujen luokkien elämän ja valta-aseman edellytysten puolustamisen väkivalloin hallittua luokkaa vastaan»¹⁷.

Hallitsevan luokan despoottinen valtio voi puuttua talouselämään ja tuottajien omistussuhteisiin, silloin kun on kysymys finanssipoliittisista eduista, sodankäynnistä tai suurisuuntaisista yleisistä töistä. Tämä puuttuminen tapahtuu monella eri tavalla.

»Aasiassa on ikimuistoisista ajoista saakka ollut olemassa tavallisesti vain kolme hallinnonhaaraa: finanssivirasto eli oman kansan ryöväysvirasto, sotilasvirasto eli muiden kansojen ryöväysvirasto ja lopuksi yleisten töiden virasto. Ilmastosuhteet ja erikoislaatuiset pintamuodot, erityisesti laajojen aavikkoalueiden olemassaolo... ovat vaikuttaneet sen, että kanavien ja vesijohtolaitteiden avulla tapahtuvasta keinokastelusta on tullut itämaisen maanviljelyn perusta... Tästä johtuu se taloudellinen tehtävä, jonka kaikki aasialaiset hallitukset ovat joutuneet täyttämään, nimittäin yleisten töiden järjestelytehtävä»¹⁸, Marx kirjoitti.

Selvitellessään valtiovallan sisäistä organisaatiota ja alueellista jakautumista itämaisessa yhteiskunnassa Marx ja Engels panivat merkille pyrkimyksen tiukkaan hierarkiaan. Itämaiden valtiovalta muistutti eräänlaista pyramidia, jonka huipulla oli yksi mies, despoottinen yksilö. Häntä ympäröi henkilöryhmä, jonka käsissä olivat vallan välineet. Tämän valtapiramidin eri tasoja personoivat eriarvoiset välittäjänasemassa olevat vallankäyttäjät.

Riippuvuussuhteessa olevissa Aasian, Afrikan ja Oseanian maissa poliittiselle vallalle oli ominaista sen sakralisaatio. Koska todellinen yhteiskunnallinen valta olennoitui itämailla itsevaltiaassa (kuninkaassa, tyrannissa), niin hänet kuviteltiin jumalalliseksi olennoiksi. Tämä kuvitelma vahvistettiin itämaisten uskontojen opinkappaleissa. Siitä johtuu, että itämaiden poliittinen ja uskonnollinen elämä kutoutuvat nykyäänkin läheisesti toisiinsa.

Edellä mainituilla itämaiden yhteiskunnallisten ja poliittisten olojen erikoispiirteillä siirtomaakautta edeltäneeltä ajalta on muutakin kuin historiallista mielenkiintoa. Näiden erikoisuuksien selvittely tekee mahdolliseksi analysoida ja arvioida tarkoin Aasian ja Afrikan maiden

kapitalistisen kolonisaation, joka on muuttanut perusteellisesti näiden maiden yhteiskuntataloudellisten prosessien normaalia kulkua, ottaa oikealla tavalla huomioon siirtomaaherruuden vastaisten esiintymisten ja liikkeiden perussyt ja -muodot kapitalistisen kolonisaation eri vaiheissa sekä vihdoin ymmärtää Aasian ja Afrikan kehitysmaiden nykyiset tehtävät (suhtautuminen ns. perinnäisiin vallanelimiin, monarkkiseen hallitusmuotoon, yhteisön rooli, uskonnon ongelma politiikassa ja oikeudessa ym.).

Tutkiessaan kansallisen vapausliikkeen ongelmia marxismin klassikot päätyivät merkittäviin teoreettisiin löytöihin valtio- ja oikeustieteen alalla. He kehittivät mm. kansallisuuskysymyksen valtio-oikeudellisen ratkaisun perusteet ja esittivät ajatuksen, että kansoilla, jotka siirtyvät sosialismiin sivuuttaen kapitalistisen kehitysvaiheen, tulee olemaan erikoislaatuinen valtiomuodostuma.

Jo »Kommunistinen manifesti» sisälsi perustavantärkeitä väittämiä, jotka luonnehtivat kansallisuuskysymyksen asettelua tieteellisen sosialismin luoja teoksissa. Kyseessä ovat proletaarista internationalismia ja työväenluokan suurta historiallista tehtävää koskevat väittämät sekä tieteellisesti perusteltu ennustus, jonka mukaan »kansakunnan sisäisen luokkavastakohtaisuuden hävitessä häviää myös kansakuntien välinen vihamielisyys»¹⁹. Marx ja Engels jatkoivat kansallisuuskysymyksen selvittelyä mm. sen aineiston valossa, joka liittyi Englannin suhteisiin sellaisiin siirtomaihin kuin Irlanti, Intia ja Kiina, sekä Puolan kysymyksen yhteydessä. Tässä vaiheessa marxismin klassikot viimeistelivät kansallisuuskysymyksen sosialistisen ratkaisuohjelman teoreettisen perustan ja kohottivat tämän ohjelman yleismaailmalliseen pätevyYTEEN.

»Kansa, joka on orjuuttanut toisen kansan, takoo omia kahleitaan»²⁰, kirjoitti Marx tarkoittaen lähinnä siirtomaaherruuden kielteisiä seurauksia. Kansallisuussorto ja ennen kaikkea siirtomaasorto sitoo hallitsevan kansakunnan työväenluokan valtaa pitävien luokkien sota-vaunuihin ja lamauttaa sen taistelua.

Irlanti tarjosi siitä vakuuttavan esimerkin. Marx totesi, että Irlanti on Englannin suurmaanomistajien harvainvallan linnoitus, huomattava rikkauden lähde ja

landlord-laitoksen tärkein moraalinen voimanlähde ja että Englannin työväenluokan vapautuminen on mahdotonta ilman suurmaanomistajien kukistamista. Porvaristo käytti Irlannin sarronalaista asemaa hyväkseen heikentääkseen työväenliikettä. Marx kirjoitti, että Englannin työväenluokka »on *hajaantunut* kahdeksi *toisilleen vihamieliseksi* leiriksi, englantilaisiin proletaareihin ja irlantilaisiin proletaareihin». »*Tässä antagonismissa on Englannin työväenluokan voimattomuuden salaisuus sen järjestyneisyydestä huolimatta. Siinä on kapitalistiluokan mahdin säilymisen salaisuus.*»²¹

Näin ollen kansallisuussarron hävittäminen sekä emä- ja siirtomaan välisten uusien poliittisten ja oikeudellisten suhteiden aikaansaaminen olivat välttämättömiä siirto- ja emämaan kansojen etenevän kehityksen kannalta. Marx kirjoitti tässä yhteydessä, että Englannin työväenluokan täytyy auttaa »1801 perustetun unionin... korvaamisessa vapailla suhteilla liittovaltiopohjalla»²²; silloin kansaa sortavan maa-aristokratian tuhoaminen käy helpommin ja nopeammin.

Puhuessaan siirtomaiden valtiorakenteen muodoista Marx ja Engels puolustivat sellaisia muotoja, jotka palvelisivat tärkeintä päämäärää, nimittäin työtätekevien yhtenäisyyttä, proletariaatin voimien yhteenliittämistä sen vallankumouksellisessa taistelussa. Vaikka Marx ja Engels periaatteessa vastustivat liittovaltiota pitäen parempana keskitettyä suurvaltiota, joka luo suotuisimmat edellytykset tuotantovoimien kehitykselle, he myönsivät kuitenkin poikkeuksen mahdolliseksi esim. Irlannin kohdalla, joka oli Englannin siirtomaa. Vuonna 1867, jolloin liittovaltion muodostaminen saattoi edistää sarron retun kansakunnan, irlantilaisten, kansallista vapautusta, Marx kirjoitti Engelsille: »Aikaisemmin olen pitänyt Irlannin eroamista Englannista mahdottomana. Nyt pidän sitä väistämättömänä, vaikka eroamisen jälkeen päädyttäneenkin *valtioliittoon.*»²³ Analysoidessaan siirtomaaongelmaa Marx tuli siten yleiseen johtopäätökseen, että liittovaltiomuoto on tietyissä olosuhteissa hyväksyttävä.

Marxin kysymyksenasettelulla oli toinenkin periaatteellinen puoli. Aikaisemmin Marx ratkaisi eräiden emä- ja siirtomaiden (mm. Englannin ja Irlannin) keskinäisten suhteiden ongelman siten, että asetti taloudellisen puolen

tietyissä mielessä etusijaan (kapitalismin nopea kehitys Irlannissa, joka oli osa Englantia, jouduttaa sosialistisen vallankumouksen taloudellisten edellytysten kehittymistä). Vuonna 1867 Marx korosti taloudellisen puolen merkitystä: siirtomaan itsemäärääminen kansallisen vapaustaistelun tuloksena voi jouduttaa asiain kehitystä emämaassa.

Edellä sanotusta käy ilmi, että tieteellisen kommunismin klassikot esittivät joukon periaatteellisia, perustavanlaatuisia väittämiä kansallisen vapausliikkeen, valtion ja oikeuden kysymyksissä. Sen vuoksi eräiden afrikkalaisten ideologiien Marxia vastaan linkoamat syytökset kolonialismin ongelman väheksynnästä (L. Senghor) ja väitteet, että Marx muka hyväksyi siirtomaavallan Intiassa (B. Onuoha), ovat täysin perusteettomia.²⁴

Marx ja Engels elivät aikakaudella, jolloin siirtomajärjestelmän luhistuminen oli vielä edessäpäin, monien vuosikymmenien päässä, eivätkä he tietysti pyrkineet ratkaisemaan ennakoita siirtomaiden kansojen poliittisen organisaation konkreettisia kysymyksiä, jotka nousevat siirtomaiden itsenäistymisen jälkeen. Syyskuun 12. päivänä 1882 päivätyssä kirjeessään Kautskylle Engels puhui siitä, miten siirtomaat tulevat kehittymään ajankohtana, jolloin sosialistinen vallankumous voittaa edistyneimmissä kapitalistisissa maissa. Hän sanoi, että »pelkästään alistetut, alkuasukkaiden asuttamat maat, kuten Intia, Algeria sekä Hollannin, Portugalin ja Espanjan alusmaat proletariaatti joutuu ottamaan toistaiseksi haltuunsa ja saattamaan ne mahdollisimman pian itsenäisyyteen»²⁵. Mitä yhteiskunnallisia ja poliittisia vaiheita nuo maat joutuvat tuolloin läpäisemään, oli Engelsin mukaan vaikea sanoa. »Kiistatonta on kuitenkin, että voitokas proletariaatti ei voi työntyä millään tavoin onnellistamaan mitään vierasta kansaa horjuttamatta siten omaa voittoaan»²⁶, Engels kirjoitti.

Lenin sorrettujen kansojen valtiollisen kehityksen ongelmista. Leninille kuuluu suuri ansio siitä, että hän kehitti edelleen kansallisen vapausliikkeen, valtion ja oikeuden ongelmia koskevia marxilaisia aatteita soveltaen niitä imperialismin ja proletaaristen vallankumousten aikakauden oloihin. Hän osoitti ennen kaikkea, että imperialismin kaudella »kansallisuuskysymys on yleismaailmallinen ilmiö»²⁷. Siirtomaiden kansojen imperialistinen

orjuutus ja riisto olivat kansallisuussorron historiallisesti uusi muoto esim. Länsi-Euroopan maissa ja esimonopolistisella kaudella esiintyneisiin sortomuotoihin verrattuna. »Imperialismi on *uudelta* historialliselta pohjalta taapahtuvan kansakuntien sorron aikakautta.»²⁸

Lenin vastusti jyrkästi opportunistien ja sosiaališovinistien väitettä, että »kansakuntien itsemääräminen on menneisyyteen häipyneen porvarillis-demokraattisten valankumousten ja liikkeiden kauden kulunut tunnus». »Imperialismi synnyttää kansakuntien sortoa uudelta pohjalta. Imperialismi uudistaa tämän vanhan tunnuksen», Lenin kirjoitti. Väitteensä tueksi hän viittasi idän siirtomaihin, joissa ovat mahdollisia »'uudet' porvarillis-demokraattiset kansallisliikkeet»²⁹. Lenin kumosi myös opportunistien väitteet, että kansallisvaltion ihanne on vanhentunut. Hän totesi, että kun Euroopassa kansalliset vapausliikkeet kuuluvat menneisyyteen, niin Idässä, Aasiassa ja Afrikassa, siirtomaissa »tämä liike kuuluu nykyisyyteen ja tulevaisuuteen. Intian, Kiinan, Persian ja Egyptin mainitseminen lienee riittävä»³⁰. Sen vuoksi Lenin ehdotti, että vuoden 1898 Lontoon konferenssin päätöksiä täydennettäisiin korostamalla, kuinka ajankohtainen kansakuntien itsemäärämisvaatimus on imperialismin kaudella.³¹

Kehitellessään kansakuntien itsemäärämiseen liittyviä ongelmia Lenin tähdensi, että on otettava huomioon historialliset ja »konkreettis-valtiolliset olot». Hän erotti toisistaan suurin piirtein kolme maaryhmää: ensiksikin Länsi-Euroopan kehittyneimmät kapitalistiset maat ja Yhdysvallat, toiseksi Itä-Euroopan maat (Itävalta, Balkanin maat ja varsinkin Venäjä) ja kolmanneksi »puolisiirtomaat, sellaiset kuin Kiina, Persia ja Turkki, ja kaikki siirtomaat, joissa on yhteensä noin 1000 miljoonaa asukasta»³². Ensimmäistä tyyppiä ovat ne maat, joissa kansallinen liike *on menneisyyttä*, toista tyyppiä ne maat, joissa kansallinen liike *on nykyisyyttä*, ja kolmatta tyyppiä ne maat, joissa se *on huomattavassa määrin tulevaisuutta*.³³ Luonnehtiessaan lähemmin toista ja kolmatta tyyppiä Lenin kirjoitti: »Niissä yleensä on *vielä* sorrettuja ja kapitalistisesti kehittymättömiä kansakuntia. Näillä kansakunnilla on vielä *objektiivisesti* yleiskansallisia tehtäviä, nimittäin *demokraattisia* tehtäviä, *vieraiden kansallisuuksien harjoittaman sorron ku-*

kistamista tarkoittavia tehtäviä.»³⁴ Tässä yhteydessä Lenin kumosi P. Kijevskin (J. Pjatakovin) teesin, jonka mukaan on epämielekästä esittää itsemääräämistunnuksien siirtomaiden suhteen, niissä kun ei ole työväestöä. Lenin tähdensi, että demokraattisia tunnuksia ei esitetä ainoastaan proletariaattia, vaan myös koko työtätekevää väestöä varten.³⁵ Kuten tunnettua, jo seuraavana päivänä sosialistisen vallankumouksen voiton jälkeen Venäjällä hyväksyttiin rauhanasetus, jossa julistettiin *kaikkien* imperialismin sortamien kansojen kansallisen itsemääräämisen periaate.

Selvitellessään kansakuntien itsemääräämistä koskevia kysymyksiä Lenin pitäytyi marxilaiseen traditioon, jonka mukaan tätä demokraattista vaatimusta ei pidä tarkastella irrallisena vaan maailmantilanteen kannalta. 1900-luvun alussa, jolloin maailman alueellinen jako suurvaltojen kesken oli saatettu päätökseen, muotoutui imperialismin siirtomaajärjestelmä. Se oli uusi ajanilmiö. Näissä oloissa Lenin asetti tehtäväksi taistelun imperialististen valtojen yhteisrintamaa vastaan, *kaikkien* imperialismia vastaan suuntautuvien kansallisten liikkeiden hyväksikäyttämisen sosialistisen vallankumouksen tarkoituksia silmällä pitäen. Samalla hän kehotti ottamaan oppia vastaisen varalle tähdentämällä seuraavaa seikkaa: »Erilliset demokraattiset vaatimukset, mm. itsemäärääminen, eivät ole absoluutti, vaan *pieni osa* yleisessä demokraattisessa (nykyään: yleisessä sosialistisessa) *maailmanliikkeessä*. Saattaa olla, että erillisissä konkreettisissa tapauksissa pieni osa on ristiriidassa kokonaisuuden kanssa, jolloin siitä on kieltäydyttävä.»³⁶

Leninin sanat pitävät paikkansa nykypäivinäkin. Riittää kun palautetaan mieliin Biafran separatistinen »itsemäärääminen» Nigeriassa — itsemäärääminen, jota edistykselliset voimat vastustivat — tai Bangladeshin kansan itsemäärääminen, jota useimmat maat kannattivat.

Lenin analysoi siirtomaariippuvuuden eri muodot imperialismin kaudella sekä niistä johtuvat taistelukeinot sarron eri muotoja vastaan. Hänen analyysillään on valtava merkitys Aasian, Afrikan, Latinalaisen Amerikan ja Oseanian maiden poliittiseen kehitykseen liittyvien kysymysten selvittelylle.

Imperialismin siirtomaajärjestelmässä esiintyy Leninin mukaan monimuotoista ja useammanasteista riippuvuutta. »Suurimmat 'mukavuudet' ja suurimmat edut finanssipääomalle tuottaa tietenkin *sellainen* alistaminen, johon liittyy alistettavien maiden ja kansojen valtiollisen riippumattomuuden menetys.»³⁷ Tästä alistamisesta voidaan tehdä loppu vain kansallisen vapautusvallankumouksen avulla, jonka tuloksena saavutetaan valtiollinen itsenäisyys. Lenin opetti, että on olemassa myös joukko valtiollisen riippuvuuden siirtymämuotoja, sellaisia kuin puolisiirtomaa, »kauppasiirtomaa» sekä rahataloudellinen, diplomaattinen ym. riippuvuus. »Siirtomaapolitiikan monilukuisiin 'vanhoihin' vaikuttimiin finanssipääoma on tuonut lisäksi taistelun raaka-ainelähteistä, pääoman viennistä, 'vaikutuspiireistä' — ts. edullisten kauppojen, toimilupien, monopolivoittojen ym. piireistä — vihdoin talousalueista yleensä»,³⁸ Lenin kirjoitti.

Lokakuun suuren sosialistisen vallankumouksen jälkeen, aikana, jolloin siirtomaajärjestelmän kriisi oli vasta alkanut ja imperialistiset valtiot turvautuivat luovintaan heikentääkseen kansallista vapaustaistelua, Lenin oli ensimmäinen, joka havaitsi ja paljasti tuon luovinnan. Jo niin aikaisin kuin vuonna 1920 hän tähdensi, että »on selitettävä ja paljastettava alinoma kaikkien ja eritoten takapajuisten maiden mitä laajimmille työtätekevien joukoille se petos, jota imperialistiset valtiot harjoittavat järjestelmällisesti muodostamalla muka valtiollisesti itsenäisten valtioiden varjolla sellaisia valtioita, jotka ovat taloudellisessa, rahataloudellisessa ja sotilaallisessa suhteessa täysin riippuvaisia imperialistisista valtioista»³⁹.

Leninin esittämään siirtomaariippuvuuden muotojen analyysiin perustuu kehitysmaiden kansoihin kohdistuvan sorron, jäljempänä tarkasteltavan uuskolonialistisen politiikan, paljastaminen.

Lenin antoi merkittävän panoksen kansallisuus- ja siirtomaongelman marxilaiseen selvittelyyn myös sillä toimintansa alueella, joka liittyi Kommunistiseen Internationaaliin.

Kominternin 2. kongressissa Lenin esitti ja perusteli joukon ohjelmallisia väittämiä, joista tuli Kominternin myöhemmän teoreettisen toiminnan perusta. Ne olivat

pääkohdittain seuraavat: kansallisen vapausliikkeen kiinteä liitto Neuvosto-Venäjän kanssa; sellaisten vallankumouksellisten puolueiden perustaminen ja lujittaminen, jotka kykenevät johtamaan jälkeenjääneiden maiden työtätekevien taistelua kansallisen ja yhteiskunnallisen vapautuksen puolesta; kommunististen puolueiden liitto kansallis-vallankumouksellisten puolueiden kanssa, jossa työväenliike säilyttää ehdottoman itsenäisyytensä; sosiaalis-taloudellisten uudistusten asteittäisyys; talonpoikaisneuvostojen muodostaminen työtätekevien vallaneliminä; sosialististen maiden ja kansainvälisen työväenliikkeen apu.

2. KANSALLISEN VAPAUSTAISTELUN VALTIOPOLIITTISET KYSYMYKSET NKP:n JA KANSAINVÄLISEN KOMMUNISTISEN LIIKKEEN ASIAKIRJOISSA

Leninin kuoleman jälkeen kommunistiset ja työväenpuolueet ovat yhteisesti antaneet suuren panoksen kansallista vapaustaistelua, valtiota ja oikeutta koskevan marxilaisen opin edelleenkehittelyyn. Kommunistinen Internationaali⁴⁰ omisti aikoinaan runsaasti huomiota näille kysymyksille. Kommunistisen Internationaalin kongressien ja sen Toimeenpanevan komitean päätöksissä, Kominternin ohjelmassa (1929) ym. asiakirjoissa asetettiin konkreettisia tehtäviä siirtomaiden muuttamiseksi porvariston reservistä proletaarisen vallankumouksen reserviksi. Kaikessa toiminnassaan Komintern liitti kansallisuus- ja siirtomaakysymyksen kysymykseen siitä, ketkä ovat proletariaatin liittolaisia vallankumouksessa. Näin pohjustettiin kommunististen puolueiden myöhemmät johtopäätökset, jotka koskevat nykyajan kolmea vallankumouksellista päävoimaa: sosialistista maailmanjärjestelmää, kapitalististen maiden proletariaatin taistelua ja kansallista vapausliikettä sekä näiden voimien yhdistämistä samaksi vallankumoukselliseksi virraksi.

Komintern siirtomaiden poliittisen kehityksen siirtymämuodoista. 1920-luvun loppupuolella ja 30-luvun alussa Komintern keskittyi poliittisten siirtymämuotojen selvittelyyn pitäen silmällä niitä itämaita, joissa silloin vallitsi vallankumouksellinen tilanne (Kiina, Intia ym.). Näissä maissa olivat jo muotoutuneet kapitalistiset tuo-

tantosuhteet ja oli olemassa kansallinen teollisuusproletariaatti. Kyseisten maiden kohdalla asetettiin mm. kysymys siitä, että kansallinen vapautusvallankumous voi kehittyä sosialistiseksi vallankumoukseksi yhteiskunnallis-poliittisten uudistusten edustamien välivaiheiden kautta. Tällaista mahdollisuutta tarkasteltiin reaalisenä näköalana Kiinan porvarillis-demokraattisen vallankumouksen kehityksessä 1925—1927. Kominternin Toimeenpanevan komitean 7. täysistunnon päätöslauselmassa (16. joulukuuta 1926) sanottiin: »Kiinan vallankumouksen tuloksena valtio tulee sosiaalis-poliittiselta luonteeltaan olemaan proletariaatin, talonpojiston ym. riistonalaisten luokkien demokraattista diktatuuria. Se tulee olemaan ei-kapitalistiseen (sosialistiseen) kehitykseen johtavan siirtymäkauden vallankumouksellinen imperialisminvastainen hallitus.»⁴¹ Talouspolitiikan alalla Kominternin Toimeenpanevan komitean täysistunto korosti »vallankumouksellisen valtion toteuttamien radikaalisten uudistusten»⁴² välttämättömyyttä.

Kominternin 6. kongressi (1928) osoitti, että »on olemassa objektiivinen mahdollisuus takapajuisten siirtomaiden ei-kapitalistiseen kehitykseen, mahdollisuus edistyneimpien siirtomaiden porvarillis-demokraattisten vallankumousten kehittymiseen sosialistiseksi vallankumoukseksi edellyttäen, että muiden maiden voitokas proletariaatin diktatuuri tukee tätä kehitystä»⁴³. Kiinan kysymystä koskevassa Kominternin tpk:n päätöslauselmassa (kesäkuu 1930) sanottiin, että sellaisen vallankumouksen strategia kuin mikä on käynnissä Kiinassa ei alkuaikoina riistä kapitalismilta kehittymismahdollisuutta, vaan rajoittaa tämän kehityksen talouselämän piiriin vallankumouksellis-demokraattisen diktatuurin elinten harjoittaman valvonnan avulla. »Talousalalla tapahtuvien muutosten ei-kapitalistinen luonne ei ilmene siinä, että kapitalismia ryhdytään heti alkuun karkottamaan kaikista yhteiskuntasuhteiden huokosista, vaan siinä, että vallankumouksellis-demokraattisen diktatuurin elimet tulevat vallattuja taloudellisia asemia hyväksikäyttäen luomaan vähitellen edellytyksiä ja etuisuuksia ei-kapitalististen tuotantomuotojen asteittaiselle kehitykselle.»⁴⁴

Vuonna 1929 hyväksytyssä Kominternin ohjelmassa siirtomaat, puolisiirtomaat ja riippuvuussuhteessa olevat

maat sekä »vielä takapajuisemmat maat» (eräät Afrikan osat) erotettiin omaksi ryhmäkseen. Ohjelmassa edellytettiin, että näissä maissa sosialistinen vallankumous voi voittaa ja sosialistinen valtio syntyä vain useiden siirtymäasteiden kautta jolloin alun perin pystytetään vallankumouksellisdemokraattinen diktatuuri, joka pitkähkön ajan kuluessa kehittyy proletariaatin diktatuuriksi. Oppi siirtymäajan valtiomuodoista, jotka saattoivat tulla kysymykseen proletariaatin diktatuurin puolesta taisteltaessa, muodostui tärkeäksi panokseksi marxilais-leniniläiseen teoriaan.

Puhuttaessa siitä, että jälkeenjääneet maat voivat siirtyä sosialismiin useiden väliasteiden kautta, Kominternin ohjelmassa korostettiin, että näiden maiden työtätekevien täytyy liittoutua kansainvälisen proletariaatin, mm. Neuvostoliiton kanssa. Ohjelmassa sanottiin, että kapitalismin yleisen kriisin ja proletaarisen neuvostovaltion olemassaolon luomissa olosuhteissa »vapausliikkeet siirto- ja puolisiirtomaissa voivat näiden maiden sisäisten yhteiskuntasuhteiden kehittymättömyydestä huolimatta johtaa niiden sosialistiseen kehitykseen sillä ehdolla, että proletariaatin diktatuuri ja kansainvälinen proletaarinen liike yleensä antavat tukensa näille maille»⁴⁵. Erittäin suuri merkitys oli myös Kominternin 7. kongressin muotoilemalla teesillä »imperialisminvastaisen yhteisrintaman muodostamisesta siirtomaihin»⁴⁶. Siitä tuli edistyksellisten voimien valtiollisen itsenäisyystaistelun perusta.

Ottaen huomioon siirtomaiden historiallisten olojen erikoislaadun Komintern määritteli joukon käytännöllisiä tehtäviä. Monet niistä edistykselliset voimat ottivat lukuun taistelussa riippumattomuuden puolesta, uutta valtiota perustettaessa ja sosiaalis-taloudellisia uudistuksia koskevia lakeja hyväksyttäessä. Näiden tehtävien joukkoon kuuluivat: ulkomaisten imperialistien ja paikallisten feodaaliherrojen vallastasyökseminen; neuvostoihin pohjautuvan työtätekevien demokraattisen vallan pystyttäminen; täydellinen kansallinen riippumattomuus; imperialistien omistuksessa olevien suurten tuotantolaitosten kansallistaminen; feodaaliherrojen maiden takavarikoiminen sekä maan kansallistaminen; työläisten ja talonpoikien vallankumousneuvostojen järjestäminen ym.

Kominternin ohjelmassa tähdennettiin, että »imperialistien vallastasyöksemisen täytyy merkitä kansan- (talonpoikais-) neuvostojen vallan järjestämistä» ja että »talonpoikaisneuvostojen sekä työläisten ja talonpoikien neuvostojen» täytyy tulla uuden työtätekevien vallan perustaksi.

Kommunististen ja työväenpuolueiden kansainvälinen neuvottelukokous (1960) ja NKP:n ohjelma siirtomaajärjestelmän luhistumisesta ja uusien valtioiden kehitysteistä. Toisen maailmansodan jälkeen, jolloin imperialismin siirtomaajärjestelmä oli ehtinyt hajoamisvaiheeseensa, kommunistisen ajattelun piti selittää uudet prosessit ja määritellä siirtomaariippuvuudesta vapautuvien maiden kehityssuunnat. Erittäin tärkeä merkitys on tässä mielessä ollut kommunististen ja työväenpuolueiden kansainvälisillä neuvottelukokouksilla. Neuvottelukokousten asiakirjat sisältävät perustavantärkeitä väittämiä, mm. johtopäätöksen imperialismin siirtomaajärjestelmän hävittämisestä kansalliseen vapautukseen tähtäävien vallankumousten tuloksena. Vuonna 1960 pidetty Kommunististen ja työväenpuolueiden edustajien neuvottelukokous arvioi imperialismin siirtomaajärjestelmän luhistumisen maailmanhistorialliseksi tapahtumaksi, joka on merkitykseltään toinen sosialistisen maailmanjärjestelmän muodostumisen jälkeen. Neuvottelukokouksen päätöksissä tähdennettiin, että uusien valtioiden muodostuminen kolonialismin raunioille on vallankumouksen tulosta, olipa vallankumous luonteeltaan rauhanomainen tai ei-rauhanomainen. Tämä väittäminen ensinnäkin kumosi uusien valtioiden syntyä koskevat porvarilliset opit (vapaaehtoisen vallansiirron, dekolonisaation yms. opit). Toiseksi se todisti siitä, että eräät marxismin klassikkojen periaatteelliset väittämät sosialistisen valtion syntytapojen ja -muotojen moninaisuudesta voidaan (tietyissä rajoissa) yleistää koskemaan myös ei-sosialistisia valtioita. Kyseessä ovat valtiot, jotka syntyvät kansalliseen vapautukseen tähtäävien vallankumousten tuloksena. Näihin vallankumouksiin osallistuvat laajat kansanjoukot.

Vuoden 1960 neuvottelukokouksen päätöksissä muotoiltiin tärkeä väittäminen, jonka mukaan uudet riippumattomat valtiot saattavat kehittyä kahta perustietä: kapitalistista ja ei-kapitalistista tietä. Neuvottelukokouksessa todettiin: tämänhetkiset luokkien väliset voimasuh-

teet uusien valtioiden sisällä ja kansainvälisellä näyttämöllä eivät tee mahdolliseksi vapautuneiden maiden kapitalistista kehitystietä. Kuitenkin vain ei-kapitalistiset uudistukset voivat johtaa yhteiskunnalliseen edistykseen, kansojen vapauteen ja hyvinvointiin. Tässä yhteydessä esitettiin varsin merkityksellinen väittäminen kansallisen demokratian valtiosta nykyajan uutena ilmiönä. Tämä valtio käsitettiin sellaiseksi valtioksi, joka astuu ei-kapitalistisen kehityksen tielle.

Vuoden 1960 neuvottelukokouksen asiakirjoissa mainittiin kansallisen demokratian valtion perustuntomerkit.⁴⁷ Ne ovat pääpiirteissään seuraavat:

1) kyseisen valtion syntymisen edellytyksiä heijastavat tuntomerkit: kansallis-demokraattisen, imperialismin- ja feodalisminvastaisen vallankumouksen ratkaiseva voitto entisissä siirtomaissa; tämä vallankumous tapahtuu tilanteessa, jossa johtoasema ei kuulu proletariaatille vaan vallankumouksellisen demokratian voimille;

2) vallan luonnetta ilmentävät tuntomerkit: valtiovalta ei ole keskittynyt jonkin yhden luokan vaan eri luokkien ja yhteiskuntakerrosten demokraattisen liiton käsiin; tämä valta on sisällöltään yleisdemokraattinen eikä sosialistinen valta;

3) vallan organisaatiomuotoja luonnehtivat tuntomerkit: demokraattisten hallintomuotojen soveltaminen (neuvottelukokouksen Julkilausumassa sanotaan, että kyseinen valtio »hylkää diktatoriset ja despoottiset hallintomenetelmät»); kansalle turvataan laajat demokraattiset oikeudet ja vapaudet sekä reaaliset vaikutusmahdollisuudet valtion politiikkaan;

4) tuntomerkit, jotka osoittavat sosiaalis-taloudellisia uudistuksia ja viittaavat yhteiskunta- ja talousjärjestelmän perusteisiin: imperialismin- ja feodalisminvastaisten uudistusten toteuttaminen, ulkomaisten monopolien kansallistaminen, agraariuudistus, talouden valtionsektorin luominen ym.;

5) tämän valtion ulkopolitiikkaa luonnehtivat tuntomerkit: valtion poliittisen ja taloudellisen riippumattomuuden johdonmukainen puolustaminen, imperialismin ja sen sotilasliittojen sekä maan alueella olevien sotilastukikohtien vastustaminen, taistelu kolonialismin uusia muotoja ja imperialistisen pääoman tunkeutumista vastaan.

Marxilais-leniniläisiä käsityksiä kansallisen demokration valtiosta kehiteltiin edelleen vuonna 1961 hyväksytyssä NKP:n ohjelmassa. Siinä luonnehditaan selkeästi kansallisen demokration valtion poliittista perustaa: »Kansallisen demokration valtion poliittisena perustana on kaikkien niiden edistyksellisten, isänmaallisten voimien liitto, jotka taistelevat täydellisen kansallisen riippumattomuuden, laajan demokration sekä imperialismin ja feodalisminvastaisen, demokraattisen vallankumouksen loppuunviemisen puolesta.»⁴⁸

Vuoden 1960 neuvottelukokouksen asiakirjoissa ja NKP:n ohjelmassa (1961) esitettiin vielä kaksi tärkeää väittämää, jotka sivuavat kyseistä problematiikkaa. Kysymys on kansallisen porvariston roolista kansallisen riippumattomuuden saavuttamisen tuloksena syntyneissä valtioissa sekä imperialismin uudesta taktiikasta näiden valtioiden suhteen. Neuvottelukokouksen asiakirjoissa ja NKP:n ohjelmassa painotettiin, että kansallinen porvaristo on luonnostaan kaksinainen. NKP:n ohjelmassa sanottiin: »Siirtomaiden, entisten siirtomaiden ja riippuvaisuussuhteessa olevien maiden kansallinen porvaristo, joka ei ole sidottu imperialistisiin piireihin, on nykyoloissa objektiivisesti kiinnostunut imperialismin ja feodalisminvastaisen vallankumouksen perustehtävien suorittamisesta. Se ei siis ole vielä menettänyt edistyksellistä merkitystään eikä kykyään osallistua ajan vaatimien yleiskansallisten tehtävien ratkaisemiseen.»⁴⁹ Maan sisäisen luokkataistelun kärjistyessä kansallinen porvaristo osoittaa kuitenkin yhä suurempaa taipumusta sovittelemiseen imperialismin ja kotimaisen taantumuksen kanssa. Kansallisen porvariston kaksinaista luonnetta koskeva väittämä antoi avaimen useiden vapautuneiden maiden valtiovallan luonteen, monien uusien valtioiden sisä- ja ulkopolitiikan sekä kansallisen rintaman muodostamiseen liittyvien ongelmien selittämiseen.

Erittäin suuri merkitys oli vuoden 1960 neuvottelukokouksen asiakirjoissa ja NKP:n ohjelmassa esitetyllä teesillä, että imperialistisen herruuden muodot ja menetelmät entisissä siirtomaissa muuttuvat. Vaikka tässä yhteydessä ei vielä käytetty termiä neokolonialismi (se otettiin käyttöön myöhemmin), niin näissä jo ennen kolonialismin täydellistä luhistumista hyväksytyissä asiakirjoissa kansoja varoitettiin uudesta vaarasta. NKP:n

ohjelmassa sanottiin, että imperialistit, joiden on pakko tunnustaa siirtomaiden kansoille poliittinen riippumattomuus, »pyrkivät säilyttämään kansojen siirtomaariiston uusin menetelmin ja uusissa muodoissa»⁵⁰. Imperialistit turvautuvat kaikkiin keinoihin (siirtomaasota, sotilasliittoutumat, salaliitot, terrori, taloudellinen painostus ja lahjonta) pitääkseen edelleenkin vapautuneet maat valtansa alaisina, tehdäkseen niiden riippumattomuuden muodolliseksi tai riistääkseen niiltä itsenäisyyden. He yrittävät »auttamisen» varjolla säilyttää näissä maissa entiset asemansa ja vallata uusia, laajentaa yhteiskunnallista tukipohjaansa, vetää puolelleen kansallisen porvariston, saattaa voimaan despoottisen sotilashallituksen ja nostaa valtaan kuuliaisia marionetteja. Näiden väittämien pohjalta voitiin analysoida valtion luonne niissä maissa, joissa itsenäistymisen jälkeen tulivat valtaan imperialistimieliset yhteiskuntakerrokset.

Korostettakoon, että nykyisessä siirtomaapolitiikassa käytetään varsin joustavia menetelmiä. Niinpä uuskolonialismin menetelmiä yhdistetään vanhan kolonialismin menetelmiin. Esimerkiksi USA:n nykyinen imperiumi käsittää monia siirtomaita ja riippuvuussuhteessa olevia alueita (Puerto-Ricon, Guamin, Neitsytsaaret ym.). Myös Englannin ja Ranskan politiikka tarjoaa lukuisasti esimerkkejä kolonialististen ja uuskolonialististen menetelmien yhdistelystä.

Kolonialismista vapautuneiden maiden valtiota ja oikeutta koskevan opin edelleenkehittely liittyy vuonna 1969 pidetyn Kommunististen ja työväenpuolueiden kansainvälisen neuvottelukokouksen toimintaan sekä NKP:n 23. (1966), 24. (1971) ja 25. (1976) edustajakokouksen päätöksiin.

NKP:n 23. edustajakokous pidettiin ajankohtana, jolloin edistykselliselle kehitystielle astuneet uudet valtiot olivat jo hankkineet tiettyä kokemusta. Kansallisen demokratian valtioiden kehityksessä tulivat jokseenkin selvästi esille paitsi yleisdemokraattiset piirteet myös riistoa vastustavat pyrkimykset, ja näiden valtioiden yhteiskunnallinen suuntautuminen selkiytyi. Edustajakokous kehitti sen vuoksi uuden termin niitä maita varten, jotka kehittyvät ei-kapitalistista tietä: »sosialistisen suuntauksen valtio». Tämä käsite ei merkinnyt luopumista entisestä termistä »kansallisen demokratian val-

tio», mutta se vastasi täydellisemmin tämän valtion uutta kehityskautta, jolloin valtion sosiaalinen olemus ilmeni entistä selvemmin. Tämän termin hyväksyi myös vuonna 1969 pidetty Kommunististen ja työväenpuolueiden kansainvälinen neuvottelukokous.

Selvitellessään kansallisen demokratian (sosialistisen suuntauksen) valtion kehitystendenssiä NKP:n 23. edustajakokous ja kansainvälinen neuvottelukokous (1969) korostivat, että tämä kehitys tapahtuu tilanteessa, jota leimaavat syvenevä rajankäynti luokkavoimien välillä sekä taistelu imperialismia ja kotimaisia taantumusvoimia vastaan. Tämä luonnehdinta auttoi voittamaan kuvitelman kansallisen demokratian valtiosta luokkien yläpuolella olevana valtiona.

Samalla vuoden 1969 neuvottelukokouksen asiakirjoissa tähdennettiin voimakkaasti, että luokkavoimien uudelleenryhmittymisen ei suinkaan tee mahdottomaksi kansallisen rintaman muodostamista ja lujittamista. Päinvastoin, koska sosialistisen suuntauksen maiden edessä on yhä yleisdemokraattisia tehtäviä (valtiollisen itsenäisyyden lujittaminen, taloudellinen kehitys ym.), niin myös objektiiviset edellytykset kaikkien edistyksekkäiden voimien yhdistymiselle kansallisen rintaman puitteissa säilyvät edelleen.

NKP:n 23. edustajakokouksen ja vuoden 1969 neuvottelukokouksen asiakirjoissa eriteltiin yksityiskohtaisesti imperialismiin uudet toimintatavat Aasian ja Afrikan riippumattomissa valtioissa, selvitettiin uusissa olosuhteissa harjoitettavan imperialistisen tunkeutumisen mekanismi sekä osoitettiin siirtomaavallasta vapautuneiden maiden poliittisen ja taloudellisen riippumattomuuden keskinäinen suhde. Valtiollinen itsenäisyys on hyvin tärkeä saavutus. Se ei kuitenkaan ratkaise kansalliseen vapautukseen tähtäävän vallankumouksen kaikkia ongelmia. Valtiollista itsenäisyyttä ei voida lujittaa niin kauan kuin taloudellinen riippumattomuus on saavuttamatta. Tämä riippumattomuus taas liittyy erottamattomasti eikapitalistiseen kehitystiehen. Näin ollen poliittinen ja taloudellinen itsenäisyys voidaan saavuttaa vain siinä tapauksessa, että lähdetään kulkemaan yhteiskunnallisen edistyksen tietä⁵¹.

Siirtomaariippuvuudesta vapautuneiden maiden myöhemmässä kehityksessä saavutettu kokemus yleistettiin

NKP:n 24. edustajakokouksessa. Tuolloin esitettiin erittäin tärkeä ajatus, että monissa maissa kansallinen vapaustaistelu kehittyi taisteluksi riistoon perustuvia yhteiskunnallisia suhteita vastaan ja että viimeksi mainittu edustaa sosialistisen suuntauksen maiden kehityksen perustendenssiä. »Tärkeintä on se, että taistelu kansallisen vapautuksen puolesta on monissa maissa alkanut kehittyä taisteluksi sekä feodaalisia että kapitalistisia riistosuhteita vastaan»⁵², sanottiin edustajakokouksen NKP:n Keskuskomitean toimintaselostuksen johdosta hyväksymässä päätöslauselmassa. Se ilmeni ennen kaikkea eräiden uusien riippumattomien valtioiden toiminnassa, joka suuntautui riistoa vastaan. Leonid Brežnevin selostuksessa eriteltiin sosialistisen suuntauksen maissa oikeuskeinojen avulla suoritettavien yhteiskunnallisten uudistusten muodot ja menetelmät. Näiden uudistusten joukkoon luettiin imperialistisen omaisuuden kansallistaminen, agraariuudistus sekä eräissä valtioissa toimeenpantu maan kansallistaminen. Moniin maihin syntyi tämän tuloksena valtionsektori, joka esitti johtavaa osaa ja jota selostuksessa luonnehdittiin »vallankumouksellisdemokraattisen politiikan taloudelliseksi perustaksi»⁵³.

NKP:n 24. edustajakokous yleisti Chilessä valtiovallasta käydyn vallankumoustaistelun kokemuksen. Vuonna 1970 Chilessä pidettiin presidentinvaalit, joissa Kansan yhtenäisyyden liitto saavutti voiton. Kansainvälisen imperialismien ja kotimaisen taantumuksen vastustuksesta huolimatta (se uhkasi johtaa jopa kansalaissotaan) presidentiksi valittiin Salvador Allende, sosialistisen työväenpuolueen edustaja. Chilen olot olivat sikäli erikoislaatuisia, että tärkein merkitys valtioelinten järjestelmässä ei ollut niinkään parlamentilla kuin presidentillä. Näin ollen maassa luotiin edellytykset Chilen kommunistisen puolueen ohjelman toteuttamiselle niiltä osin, joissa puhuttiin mahdollisuudesta vallata valta rauhanomaisin keinoin käyttäen hyväksi presidentin virkaa. NKP:n 24. edustajakokous luonnehti Chilen kansan voittoa rauhanomaista, perustuslaillista tietä saavutetuksi voitoksi. Leonid Brežnevin selostuksessa sanottiin, että »kansa sai ensimmäisen kerran koko mantereen historiassa perustuslaillista tietä muodostetuksi sellaisen hallituksen, jollaisen se haluaa ja johon se luottaa»⁵⁴. Edustajakokouksen asiakirjoissa muotoiltiin mm. johtopäätös, että myös

eräissä kehitysmaissa kansa voi ottaa poliittisen vallan käsiinsä verrattain rauhanomaisin keinoin käyttäen hyväkseen paitsi parlamenttia myös (ja ennen kaikkea) presidentin virkaa. Chilen vallankumouksen rauhallinen kehitys kuitenkin katkaistiin. Ulkomaisen imperialismin tukema taantumus pani toimeen vastavallankumouksellisen vallankaappauksen. Presidentti murhattiin ja edistyksellisiä voimia vastaan kohdistettiin mitä julmimpia vainoja. Fasistijunta hukutti kansanvallankumouksen vereen.

Chilen vallankumouksen väliaikainen tappio ei vähennä tämän vallankumouksen historiallisia ansioita ja sen kokemuksen merkitystä, sanottiin NKP:n Keskuskomitean toimintaselostuksessa puolueen 25. edustajakokoukselle. »Viime vuosien vallankumousliikkeen kokemus on osoittanut havainnollisesti: jos monopolipääoman ja sen poliittisten käskyläisten herruus joutuu uhanalaiseksi, imperialismi ei kaihda mitään keinoja. Se luopuu kaikesta näennäisestäkin demokratiasta. Se on valmis polkemaan sekä valtioiden suvereniteettia että kaikkea laillisuutta, humanisuudesta puhumattakaan. Parjaus, kansalaispiirien hämäys, taloudellinen saarto, sabotaasi, nälänhädän ja rappiotilan aikaansaaminen, lahjonta ja uhkailut, terrori, poliittisten murhien järjestäminen ja pogromit fasismin tyyliin — tällaista asevarastoa käyttää nykyajan vastavallankumous, joka toimii aina liittossa kansainvälisen imperialistisen taantumuksen kanssa. Kaikki tämä on kuitenkin viime kädessä tuomittu epäonnistumaan. Vapauden asia, edistyksen asia on voittamaton.»⁵⁵

NKP:n 25. edustajakokous sattui ajankohtaan, jolloin kansallinen vapausliike siirtomaavallasta vapautuneissa maissa oli saavuttanut uusia merkittäviä voittoja. Neuvostokommunistit tervehtivät edustajakokouksessaan lämpimästi Guinea-Bissaun, Kap Verden saarten, Mosambikin ja Angolan kansojen voittoa, joka kruunasi niiden monivuotisen sankarillisen taistelun riippumattomuuden puolesta. Luonnehtiessaan uusien valtioiden sisäistä tilannetta NKP:n Keskuskomitean pääsihteeri Leonid Brežnev totesi selostuksessaan: »Mitkä ovat monissa vapautuneissa maissa viime vuosina tapahtuneiden muutosten pääsuunnat? Ne ovat teollisuuden kehityksen painopisteen siirtyminen valtiosektoriin, feodaalimaan-

omistuksen lakkauttaminen, ulkomaisten tuotantolaitosten kansallistaminen, joka tähtää nuorten valtioiden omien luonnonvarojen saattamiseen niiden tehokkaaseen määräämisvaltaan, omien työntekijävoimien muodostaminen. Sanalla sanoen, vaikeuksista huolimatta tuossa osassa maailmaa tapahtuu syvällisiä edistyksellisiä muutoksia. Se on tietysti historiallisesti merkittävä prosessi.»⁵⁶

Leonid Brežnev kiinnitti huomiota siihen, että räjänkäynti luokkavoimien välillä ja luokkataistelun voimistuminen näissä maissa on monimutkainen prosessi. Eräiden maiden hallintojärjestelmät ja poliittiset järjestöt, jotka julistivat sosialistisia aatteita ja suorittivat edistyksellisiä uudistuksia, joutuivat sisäisen ja ulkoisen taantumuksen voimakkaan painostuksen kohteeksi.⁵⁷

Miten porvarilliset tiedemiehet vääristelevät marxismia Idän maiden poliittista kehitystä koskevassa kysymyksessä? Porvarillisten vääristelyjen arvostelua. Nykyajan anti-kommunistiset ideologit keinottelevat mielellään Aasian ja Afrikan maiden poliittista kehitystä koskevalla kysymyksellä. Tuollaiset spekulatiot tähtäävät tavallisesti marxismin periaatteellisia väittämiä vastaan. On olemassa epäluukuinen määrä porvarillisia oppeja, jotka »kumoavat» marxismin tässä kysymyksessä. Seuraavassa tarkastelemme eräitä niistä.

Marxismin kriitikkojen keskuudessa on nykyään varsin muodikasta arvioida marxismi toteutumatta jääneeksi ideologiaksi, utopiaksi. Tältä kannalta hyökkäävät marxismia vastaan mm. »yhtenäisen teollisuusyhteiskunnan» teorian kannattajat. Heidän mielestään sosialismi ja kapitalismi lähentyvät jossakin kehityksensä vaiheessa toisiaan niiden samankaltaisuuden kasvaessa. Tässä yhteydessä vääristellään kaikin tavoin porvarillisten ja sosialististen yhteiskuntien sekä »kolmannen maailman» maiden aikaisempia kehitysvaiheita. »Me tiedämme nyt, ettei yhteiskunnan kehitysvaiheita siinä mielessä kuin Marx ne käsitti ole olemassa», väittää kategorisesti eräs yhtenäisen teollisuusyhteiskunnan teoretikoista R. Aron tunnetussa teoksessaan »Les desillusions du progres». »On ilmeistä, ettei voida 'harpata' 'teollistumistuskien' tai 'alkuperäisen kasaantumisen' yli, mutta niiden läpi ei kuljeta yhtä ainoata tietä vaan useampia teitä.»⁵⁸ Marxilainen oppi maailmanhistoriallisen tapahtumisen perus-

vaiheista tuntuu Aronista liian kaavamaiselta, yksioikoiselta ja vieläpä utooppiselta. Sen vuoksi hän tähdentää kehitysteiden useutta, jolla hän tosiasiaassa ymmärtää vain yhtä tietä, nimittäin kapitalistista kehitystietä.

Pyrkiessään kaikin tavoin vähätteleämään sosialistisen näköalan merkitystä uusien Aasian ja Afrikan maiden kehityksessä porvarilliset ideologit koettavat todistaa, että siirtomaaherruutta vastaan tähtäävät vallankumoukset kolmannessa maailmassa samastuvat täysin niihin prosesseihin, jotka tapahtuivat Länsi-Euroopan maissa teollistumiskaudella 1600- ja 1700-luvulla. Lyhyesti sanoen 1900-luvun kansalliseen vapautukseen tähtäävät vallankumoukset samastetaan Länsi-Euroopan porvarillisiin vallankumouksiin. Tuon teesin perustelemiseksi modernissa porvarillisessa sosiologiassa käytetään yhä laajemmin amerikkalaisen sosiologin W. Rostow'n »taloudellisten kasvuvaiheiden teoriaa», jonka hän on esittänyt kirjassaan »Taloudelliset kasvuvaiheet. Ei-kommunistinen manifesti».

Rostow'n käsityksen mukaan jokainen yhteiskunta käy läpi viisi perättäistä vaihetta kehittyessään »perinteisestä yhteiskunnasta» moderniksi yhteiskunnaksi: 1) perinteinen yhteiskunta, 2) muutoksen vaatimien edellytysten luominen, 3) muutos, 4) eteneminen kypsyyttä kohti, 5) »korkeatasoisen joukkokulutuksen» vaihe.⁵⁹

Rostow väittää, ettei näiden vaiheiden sisältö riipu yhteiskunnallisten suhteiden luonteesta eikä omistumuodoista. Vaiheet eroavat toisistaan pääasiassa teknis-taloudellisen tason osalta, ja siirtyminen vaiheesta toiseen tapahtuu niiden välityksellä, »joilla on tehokasta (ja todellista) valtaa». Mainitun kehitysnäkymän yhteydessä yksi valtion elimellisistä tehtävistä (»turvallisuuden varmistaminen», »perustuslaillisen oikeusjärjestyksen» turvaaminen) on sellainen tehtävä eli funktio kuin »hyvinvoinnin ja kasvun» turvaaminen. Tämän tehtävän (samoin kuin muutkin tehtävät) asettavat »ne, joilla on tehokasta valtaa», ja he valvovat myös sitä.⁶⁰

Kasvuvaiheiden läpäisemisprosessi on kirjoittajan mielestä identtinen ja lainomainen kaikille maille, joskin se eri maissa tapahtuu eri tavoin. Kyseisen teorian marxisminvastainen tarkoitus tulee erityisen selvästi esiin silloin, kun Rostow arvioi sosialistisen vallankumouksen

yhteiskunnallisia ja taloudellisia seurauksia. Hänen mielestään sosialismi ei suinkaan ole tehokkaan valtio-organisaation ainoa muoto, jonka vallitessa siirrytään perinteisestä yhteiskunnasta teolliseen kypsyYTEEN. Se on vain yksi malleista, joka voi panna alulle taloudellisen kasvuprosessin yhteiskunnassa, jossa ei ole länsimaille tunnusomaisia ehtoja (Rostow pitää länsimaista mallia kaikkein luonnollisimpana ja tyypillisimpänä). »Pakkokollektivoinnin» ja teollistamisen pohjalla suoritettavat sosialistiset uudistukset (kuten Neuvostoliitossa) edustavat hänen mielestään yhteiskunnan ajanmukaistamisprosessin patologista muotoa. Yhteiskuntaa ei näet voitu ajanmukaistaa muilla keinoin.⁶¹

Rostow'n teorian piti tavallaan täyttää se aatteellinen ja metodologinen tyhjiö, joka oli syntynyt porvarilliseen sosiologiaan sodanjälkeisinä vuosina, varsinkin tieteilisen kommunismin klassikkojen niin syvällisesti ja kaikinpuolisesti ennustaman maailman siirtomaajärjestelmän luhistumisen kaudella. Mitä »takapajuisuuteen» ja sosialististen uudistusten »kalliiseen hintaan» tulee, niin nämä teesit eivät ole Rostow'n keksimiä. Rostow oli lainannut nämä ym. samantapaiset teesit porvarillisen sovjetologian asevarastosta, joka 1950—60-lukujen vaihteessa eli propagandahälinän aikaa. Koska väitteet sosialismin takapajuisuudesta, siitä, että neuvostoyhteiskunta on »porvarillisen yhteiskunnan huononnettu muoto», eivät oikein tuntuneet vakuuttavilta, Rostow ja hänen jälkeensä muutkin sovjetologit yrittivät pönkittää niitä tähdentämällä sosialistisen järjestelmän »uudelleen-syntymistä», »eroosiota» yms. muutoksia. Rostow kirjoitti, että kypsyYTEEN pyrkivä yhteiskunta kasvaa lopulta kommunismin »yli» (se on yksi alemmista vaiheista), joka »luultavasti vaihtuu »korkeatasoisen joukkokulutuksen aikakaudeksi»⁶². Tämä on ilmeinen myönnytys konvergenssikuvitelmielle, ja se on yhtenä syynä siihen, miksi Rostow'n teoria on suosittu kolmannen maailman pikkuporvarillisten ideologioiden ja poliitikoiden keskuudessa.

Antikommunistiset ideologit ja poliitikot sekä porvarilliset yhteiskuntatieteilijät arvostelevat ja vääristelevät tällä hetkellä aivan erityisesti marxismin klassikkojen kannanottoja kansallisen vapausliikkeen kysymyksistä.

Näiden vääristelyjen tarkoituksena on laimentaa kolmannen maailman vapautuvien kansojen ja kansakuntien kasvava kiinnostus sosialististen maiden saavutuksiin ja marxilais-leniniläiseen oppiin, jonka mukaan jälkeenjääneet kansat voivat siirtyä sosialismiin sivuuttaen kapitalistisen kehitysvaiheen. Tietoisina siitä, kuinka mahtavaksi voimaksi voi muodostua sosialististen maiden liitto kansallisten vapausliikkeiden kanssa imperialistista sortoa ja taantumusta vastaan taisteltaessa, porvarilliset ideologit riisuvat tieteellisen »puolueettomuuden» naamion ja julistavat avoimesti, että heidän pyrkimyksensä on »estää nuoret kansat uskomasta kommunistiseen ideologiaan ja liittymästä kommunistisen yhteisön jäseniksi»⁶³. Tässä tarkoituksessa he vääristelevät karkeasti kommunistien ohjelmaa ja sosialististen uudistusten käytäntöä (ennen kaikkea Neuvostoliitossa) ja yrittävät pelotella vapautuvia kansakuntia luulotellulla neuvostoekspansiolla, neuvostokolonialismilla yms.⁶⁴

Yksi porvarillisten tutkijoiden yleisimmistä menetteilytavoista on asettaa Marxin ja Engelsin väärin ymmärretyt tai tulkitut käsitykset Leninin käsitysten vastakohdaksi. Niinpä länsisaksalaiset sovjetologit B. Meissner ja K. Westen väittävät, että tieteellisen kommunismin perustajien mielestä yksikään kansa ei voi sivuuttaa kapitalistista kehitysvaihetta.⁶⁵ Tässä yhteydessä viitataan useimmiten yhteiskuntataloudellisten muodostumien lainomaista vaihtumista koskevaan historiallisen materialismin väittämään, jonka Marx esitti esipuheessa teokseensa »Kansantaloustieteen arvostelua»⁶⁶. Erityisen sitaattivalikoiman avulla päästään siihen, että Marxin ja Engelsin todellista käsitystä jälkeenjääneiden maiden siirtymisestä sosialismiin tulkitaan (eräistä epätieteellisistä tarkoituksenmukaisuussyistä) ilmeisen ahtaasti. Tuollaiset tulkinnat muodostavat sopivan taustan porvarillisten ideologioiden kaikenmoisille toteamuksille siitä, että tässä nykytärkeässä kysymyksessä Lenin muka poikkesi oikeaoppisesta marxismista (K. Westen).⁶⁷ Tämä tapaus osoittaa, että nykypäivän porvarilliset ideologit eivät kaihda mitään keinoja eräiden antikommunististen propagandististen väitteiden »teoreettiseksi» perustelemiseksi, eivät edes eilisten aatteellisten vastustajiensa todisteluja. Kysymys on siitä, että II Internationaalin opportunistit (K. Kautsky, Van Col, F. Adler ym.) pitivät

niin ikään Leninin kantaa kansallisuus- ja siirtomaakysymyksestä marxismista poikkeamisena ja hylkäsivät siirtomaiden kansojen ei-kapitalistisen kehitystien. Nykyajan taantumuksellisen porvariston ideologit eivät modifioi tuonkaltaisia perusteluja puhtasoppisen marxismin palauttamisen nimissä, vaan pitäen silmällä antikommunistisen propagandan ja politiikan tarpeita.

Mainittakoon vielä yksi marxilaisen opin nykyaikaisen vääristelyn muoto. Kyseessä on nykyajan porvarillisten yhteiskuntatieteilijöiden harjoittama vääristely. Esimerkkinä voidaan mainita amerikkalaisen orientalistin K. Wittfogelin teos »Itämainen despotismi: totaalisen vallan vertailevaa tutkimusta» (1957). Pitäen ohjeenaan väärää (metodologisilta perusteiltaan Montesquiehon palautuvaa) teesiä, että luonnolliset tekijät vaikuttavat määrävästi poliittisten laitosten syntyyn ja toimintaan, Wittfogel on ottanut tehtäväkseen todistaa vallan olennaisen samankaltaisuuden muinaisajan despoottisesti hallituilla itämailla ja Neuvosto-Venäjällä.

»Tiedostettuaan» »totaalisen (kontrolloimattoman) vallan» pohjimmaiset perusteet Wittfogel toteaa omahyväisesti: »Marx käytti termiä 'itämainen despotismi' aavistamatta sitä, että valtiollisen orjuuden uudenaikaiset muodot voivat syntyä teollisuusyhteiskunnan oloissa.»⁶⁸ Itämainen yhteiskunta on Wittfogelin mukaan virkavaltaisesti despoottinen yhteiskunta. Niinpä tsaari-Venäjä (rinnan Länsi-Rooman, myöhäisajan Bysantin ja Mayasivilisaation kanssa) edustaa »agrodespoottista» valtiota. Toisaalta historiassa on esiintynyt »byrokraattisen kapitalismin» ja »byrokraattisen landlorismin» valtioita sekä vihdoin totalitaarisia valtioita (niiden joukkoon Wittfogel lukee lähinnä Neuvostoliiton, samalla kun todella totalitaariset, fasistiset hallintojärjestelmät hän kuvaa historiallisesti satunnaisiksi). Kuten monissa muissakin »vertailevan» tutkimuksensa kohdissa, kirjoittaja käsittelee mielivaltaisesti tieteellisten vastaväittäjiensä yksittäisiä termejä, hän muuttaa useinkin näiden termien sanamuotoa tai tulkitsee niitä väärin.

3. MARXISMI-LENINISMI VALTION JA OIKEUDEN NYKYISESTÄ KEHITYKSESTÄ SIIRTOMAARIIPPUVUUDESTA VAPAUTUNEISSA MAISSA

Aasian ja Afrikan valtioiden syntyyn ja kehitykseen liittyvät uudet ongelmat. Lokakuun suuri sosialistinen vallankumous, joka katkaisi maailmanimperialismin ketjun, merkitsi käännekohtaa myös kansallisen vapausliikkeen kehityksessä. Se aloitti imperialismin siirtomaajärjestelmän kriisin ja avasi reaalisen mahdollisuuden kansalliseen vapautukseen tähtääville vallankumouksille.⁶⁹ »Huominen päivä tulee maailman historiassa olemaan nimenomaan sellainen päivä, jolloin imperialismin sortamat ja heräämässä olevat kansat heräävät lopullisesti ja jolloin alkaa niiden ratkaiseva, pitkäaikainen ja voimia kysyvä vapaustaistelu»⁷⁰, ennusti Lenin vuonna 1922.

Tapahtumien myöhempi kehitys on vahvistanut tämän ennustuksen täysin oikeaksi. Toisen maailmansodan jälkeen imperialismin siirtomaajärjestelmän kriisi kehittyi sen hajoamiseksi, ja 1950-luvun puolivälissä alkoi kolonialismin lopullinen luhistuminen. Aasian, Afrikan, Latinalaisen Amerikan ja Oseanian entisten siirtomaaimperiumien raunioille on syntynyt 90 uutta valtiota. Noin 30 milj. ihmistä on edelleen siirtomaaikeen alla, ja taistelu on käynnissä, mutta »kokonaisuutena katsoen imperialismin siirtomaajärjestelmää sen klassisissa muodoissa voidaan jo pitää hävitettynä»⁷¹.

Kansallisen vapausliikkeen ennen näkemätön laajuus sekä vapautuneiden maiden monimutkaiset poliittiset kehitysprosessit asettivat marxilais-leniniläisen valtio- ja oikeusteorian ratkaistavaksi uusia ongelmia. Niiden joukkoon kuuluivat mm. seuraavat kysymykset: millä tavoin voi syntyä uusia valtioita siirtomaariippuvuuden hävittämisen tuloksena, miten siirtomaahallintokoneisto murskataan ja korvataan kansallisella hallintokoneistolla, mitkä ovat uuden valtion olemus, sisältö ja muodot, oikeuden kehitystiet ym. Näiden ongelmien ratkaisemista vaikeuttivat paitsi eri maiden tavattoman kirjavat olot myös uusien valtioiden erilainen sosiaalinen suuntaus. Mistään kaavamaisesta ratkaisusta ei voitu puhua, ja marxilais-leniniläisestä dialektiikasta tuli se tieteellinen kompassi, joka teki marxilaisille tiedemiehille mahdolli-

seksi antaa vastauksen valtio- ja oikeuselämän uusia kehitysilmiöitä koskeviin periaatteellisiin kysymyksiin.

Porvarillinen politologia uusien valtioiden synnystä. Siirtomaajärjestelmän luhistuessa porvarilliset ideologit yrittivät puolustaa siirtomaaherroja ja »selittää» omalla tavallaan uusien valtioiden syntyä. He esittivät kolme toisiinsa läheisesti liittyvää oppia: dekolonisaation, siirtomaavaltion ja vallansiirron opin. Niiden mukaan imperialistiset valtiot ovat muka vapaaehtoisesti ja johdonmukaisesti saattaneet siirtomaissa voimaan länsimaisia poliittisia ja oikeudellisia instituutioita: vakuuttaneet siirtomaille perustuslakeja ja vaalimenettelyn, perustaneet toimeenpanevia neuvostoja kuvernöörihallinnon yhteyteen, lainsäädäntöasiain neuvottelukuntia ym. Juurruttamalla näitä »länsimaisen oikeuden» instituutioita imperialistivallat ovat muka määrätietoisesti valmentaneet siirtomaiden kansoja »itsehallintoon», mikä tietyssä vaiheessa (siirtomaaparlamenttien ja niille osaksi vastuunalaisten paikallisten hallitusten muodostaminen) on johdannut erikoislaatuisen epäsuvereenin siirtomaavaltion syntyyn.

Porvarilliset oikeustieteilijät väittävät, että tämän prosessin loppuvaiheessa emämaa on siirtänyt vallan (suvereniteetin) siirtomaalle. Emämaa on muka itse korvannut oikeudelliset alistussuhteet oikeudellisilla tasevertaisuussuhteilla.

Kyseisissä opeissa jätetään siis kokonaan huomiotta se yhteys, joka vallitsee uuden valtion synnyn ja kansallisen vapautuksen puolesta käytävän taistelun välillä, uuden valtion muodostumisen *vallankumouksellinen perusta*. Itsenäistyminen selitetään siirtomaavaltioiden vapaaehtoiseksi myönnytykseksi, ja todellista dekolonisaatiota, tuota pitkäaikaista ja monimutkaista prosessia (kansojen vapautuminen siirtomaasorron seuraamuksista, poliittisen ja taloudellisen riippumattomuuden lujittaminen, edistyksellinen kehitystie), tulkitaan muodollisjuridiselta kannalta. Harrisin mielestä dekolonisaatio päättyy siihen, että siirtomaa saa oman perustuslain ja parlamentin.⁷²

Marxilais-leniniläinen valtio- ja oikeusteoria on kumonnut nämä kolonialismia puolustelevat opit.⁷³ Historialliset tosiasiat osoittavat, että jo siirtomaiden perustuslakien ilmaantuminen, lainsäädäntöasiain neuvottelukun-

tien ja myöhemmin siirtomaaparlamenttien ja -hallitusten muodostaminen oli sorrettujen kansojen pitkällisen taistelun tulosta. Monissa maissa siirtomaajorjuuttajat ovat tehneet myönnytyksiä (perustuslain julistaminen ja parlamentin muodostaminen Egyptissä 1922, perustuslain voimaansaattaminen Syyriassa 1930, Irakin suvereniteetin muodollinen tunnustaminen 1932, alkuasukasväestön ensimmäisten edustajien mukaanottaminen Adenin toimeenpanevaan neuvostoon 1944 ja Kenian lainsäädäntöasiain neuvottelukuntaan 1957 ym.) vain sorrettujen kansojen aseellisen taistelun pakottamina.

Tuonkaltaiset myönnytykset eivät ole poistaneet siirtomaariippuvuutta. Siinäkin tapauksessa, että vaalivoiton saavuttaneen puolueen johtajasta (jonka siirtomaajorjuuttajat olivat useinkin saattaneet pistää vankilaan) tuli paikallisen hallituksen pääministeri, emämaan hallituksella ja kenraalikuvernöörillä oli edelleen ratkaiseva sananvalta siirtomaan hallinnossa.

Näin ollen mitään siirtomaavaltiota ei ole luotu. Kansallisen vapausliikkeen paineessa on muutettu vain siirtomaariippuvuuden muotoa. Sitä paitsi siirtomaavaltion käsite on oikeudellinen mahdottomuus.

Vallansiirron oppi on yhtä kestämaton. Koska siirtomaajorjuuttajien oli pakko tunnustaa vapaus sorretuille kansoille, he kutsuivat koolle pyöreän pöydän konferensseja käsittelemään ns. vallansiirtoa (Ghana, Etelä-Jemen ym.). Kyseessä ei kuitenkaan ollut siirtomaajorjuuttajien vapaaehtoinen teko, vaan kansojen taisteleman itsenäisyyden juridinen vahvistaminen. Valta oli osaksi jo temmattu siirtomaajorjuuttajien käsistä; joskus sitä harjoittivat joillakin alueilla siirtomaiden kansojen asevoimat ja niiden perustamat elimet (Etelä-Jemen, Algeria ym.). Siirtomaajorjuuttajien oli pakko tunnustaa ja vahvistaa tämä asiointila.

Marxilais-leniniläinen oppi uusien valtioiden synnyistä. Marxilais-leniniläisen valtio- ja oikeusteorian kannalta uusien valtioiden synty merkitsi valtiovallan siirtymistä emämaan imperialistisen porvariston käsistä entisen siirtomaan tiettyjen luokkien ja yhteiskuntakerrosten käsiin. »Valtiovallan siirtyminen luokan käsistä toisen luokan käsiin on vallankumouksen ensimmäinen, tärkein perustunnusmerkki tuon käsitteen tarkassa teollisessä sekä käytännöllis-poliittisessä merkityksessä»⁷⁴,

Lenin tähdensi. Uusien valtioiden syntyminen entisten siirtomaiden tilalle ei siis johdu siirtomaavaltioiden armosta. Se on tulosta kansalliseen vapautukseen tähtäävästä imperialisminvastaisesta vallankumouksesta, olkoon se luonteeltaan rauhanomainen tai ei-rauhanomainen.

Tietysti kansalliseen vapautukseen tähtäävän vallankumouksen mittasuhteet ja muodot olivat eri maissa erilaiset. Monissa maissa uuden valtion synty oli tulosta pitkällisestä aseellisesta taistelusta siirtomaajoukkoja vastaan, jotka pyrkivät säilyttämään vallitsevia oloja (Algeria, Etelä-Jemen, Angola, Kenia, Indonesia, Guinea-Bissau ym.). Useiden siirtomaiden kansat yhdistivät aseelliset esiintymiset rauhanomaisiin taistelumuotoihin; tässä tarkoituksessa pantiin toimeen kansalaisten tottelemattomuuskampanjoita (Intia), boikotoitiin emämaan tavaroita (Burma) tai jollekin täydellistä itsenäisyyttä vaatineelle puolueelle turvattiin enemmistö siirtomaaparlamentissa (Ghana). Maailman näyttämöllä vallitsevien voimasuhteiden muuttuessa sosialismin eduksi monet maat, varsinkin Trooppisessa Afrikassa ja Oseaniassa, saavuttivat itsenäisyytensä etupäässä tai miltei kokonaan rauhanomaisin keinoin (esim. vuoden 1958 kansanäänestys Guineassa). Ajankohtana, jolloin sosialismin voimat maailman näyttämöllä kasvoivat, jolloin kansallinen vapausliike ahdisteli imperialismia kaikkialla maailmassa ja jolloin vallankumouksellinen liikehdintä siirtomaissa saavutti ennen näkemättömät mittasuhteet, kyseiset toimet johtivat toivottuun tulokseen.

Näin ollen uusi valtioryhmä kokonaisuudessaan on *vallankumouksellista* alkuperää; asiaan ei vaikuta se, kuinka laajaksi kansallinen vapaustaistelu kehittyi kussakin yksityisessä maassa. Uudet valtiot ovat syntyneet vallankumouksen ansiosta, joka yhdisti erilaiset, luokkasemaltaan vastakkaisetkin väestökerrokset kansallisen riippumattomuuden lipun alle.

Nykyinen kokemus siis todistaa, että marxismi-leninisin hahmottelemat tärkeimmät lainalaisuudet, jotka hallitsevat valtioiden syntyä, pätevät myös kolonialismista vapautuviin maihin. Lisäksi tämä kokemus osoittaa, että siirtomaaherruuden vastaisen vallankumouksen oloissa muodostuvien valtioiden syntyprosessissa ilmenee tiettyjä erikoispiirteitä: ulkopoliittisten tekijöiden huomattava vaikutus kansalliseen vapautukseen tähtäävien

vallankumousten kehitykseen (kyseessä on ennen kaikkea sosialismin voimien vahvistuminen toisen maailmansodan jälkeen); kansalliseen vapautukseen tähtäävän maailmanlaajuisen imperialisminvastaisen vallankumouksen vaikutus siirtomaajuuksiin, joiden oli pakko myöntää eräille maille itsenäisyys jo ennen kuin tapahtumat ehtivät kehittyä aseellisten esiintymisten asteelle; monissa vapautuneissa maissa tapahtuva valtiovallan siirtyminen luokka-asemaltaan erilaisten, jopa ristiriitaisten yhteiskunnallisten voimien liiton käsiin; välikerrosten poliittisen vallan pystyttäminen maissa, joissa luokkarakenne ei ole vielä vakiintunut; emämaiden eräiden porvarillis-demokraattisten instituutioiden hyväksikäyttö siirtomaiden kansojen itsenäisyystaistelussa jne.

Porvarillinen tiede valtion ja oikeuden kehitysteistä vapautuneissa maissa. Uusien riippumattomien valtioiden kehitys on alkanut ja tapahtuu monimutkaisissa oloissa. Monissa näistä valtioista vallan sosiaalinen luonne ei ole vielä tarpeeksi selvä, niiden politiikka on ristiriitaista, eräät valtiot eivät läheskään heti valinneet sosiaalista kehityssuuntausta (muutamat niistä eivät ole vielä valinneet sitä), mikä johtuu vastakkaisten voimien ja tendenssien taistelusta. Tässä tilanteessa porvarillinen valtio- ja oikeustiede osoittautui kestäväksi, kykenemättömäksi ratkaisemaan uusien valtioiden luonnetta ja kehitysteitä koskevaa kysymystä. Kapitalististen maiden valtio- ja oikeustieteilijät luonnehtivat suurinta osaa uusista riippumattomista valtioista eliitin, erityisen »poliittisen luokan» vallaksi. Tämä hallitseva yhteiskuntakerros käytti muka valtiovaltaa vain omien etujensa mukaisesti.⁷⁵

Porvarilliset ideologit opettivat, että vapautuneiden maiden valtio ja oikeus länsimaistuvat väistämättömästi. Tämä oppi todisti riistäjien pyrkimystä sysätä vapautuneet maat kapitalistiselle kehitystielle. Monien entisten siirtomaiden ensimmäisten perustuslakien laadintaan osallistunut tunnettu englantilainen juristi I. Jennings väitti, että itsenäistyneiden maiden kehityksen on yksityiskohdissakin seurattava Westminsterin mallia (kysymys on Englannin entisistä siirtomaista) tai entisten siirtomaaisäntien malleja.⁷⁶ Vain tällä ehdolla vapautuneiden maiden poliittinen järjestelmä saatettiin tunnustaa demokraattiseksi.

Vapautuneiden maiden oikeuskehitystä pohdittaessa porvarillinen tiede julisti aluksi lähinnä oikeuden jatkuvuutta ja sittemmin länsimaisen oikeuden reseptiota, omaksumista. Näiden oppien kannattajat todistelivat, että on sovellettava entistä lainsäädäntöä (oikeuden jatkuvuus) tai omaksuttava länsimaisen oikeuden yleisperiaatteet, juurrutettava ne vapautuneiden maiden lainsäädäntöön sen omina säännöksinä (reseptio).

Länsimaistamista, oikeuden jatkuvuutta ja reseptiota koskevat opit ovat ajan oloon kokeneet tiettyjä muutoksia. Tunnettu porvarillinen valtiotieteilijä P. Harris väittää, että itse elämä on hylännyt entisen näkökannan, joka tähdensi länsimaisen demokratian välttämättömyyttä, että Westminsterin malli on hylätty nykypäivän Afrikassa niin teoriassa kuin käytännössäkin ja että näyttää siltä, ettei sitä hyväksytä tulevaisuudessakaan.⁷⁷ Samaa kirjoittaa Bordeaux'n yliopiston professori D. G. Lavroff.⁷⁸ Ranskalainen kirjoittaja R. Gendarme, joka vuonna 1966 laati UNESCO:n toimeksiannosta aiheesta käsittelevän selostuksen, hylkäsi ilman muuta reseption ajatuksen. Hänen mielestään on naurettavaa siirtää kapitalististen maiden oikeussäännöksiä aivan toisenlaisiin taloudellisiin oloihin.

Silti olisi virheellistä väittää, että porvarillinen tiede on luopunut kokonaan entisistä oikeuskehitysopeistaan. Puhuessaan porvarillisen konstitutionalismin kriisistä vapautuneissa maissa porvarilliset kirjoittajat selittävät sitä ohimenevillä syillä. Jotkut esittävät kriisin syyksi vapautuneiden maiden alhaisen teknisen kehitystason (M. Duverger), jotkut ideologisten edellytysten puuttumisen (C. Friedrich), jotkut taas heimoyhteiskunnan perinteiden sitkeähenkisyyden (P. Harris). Sen vuoksi useimmat kirjoittajat lausuvat vakaumuksenaan, että koittaa vielä aika, jolloin länsimaisia malleja aletaan hyödyntää vapautuneissa maissa.

Vapautuneiden maiden oikeuskehitystä koskevassa kysymyksessä porvarillisessa tieteessä ovat tällä hetkellä vallitsevina adaptaation ja innovaation (symbioosin) ajatukset. Adaptaation kannattajat (E. Schaeffer, P. Lampúe, R. David) perustelevat »välttämättömyyttä» omaksumaa kapitalismin oikeudellinen organisaatio, mutta ei reseption muodossa, vaan mukauttamalla porvarillisen oikeuden periaatteet kolmannen maailman maissa vallit-

seviin suhteisiin.⁷⁹ Innovaation kannattajat sitä vastoin katsovat, että vapautuneet maat tarvitsevat »uutta kehitysoikeutta» (E. Le Roy).⁸⁰ Jotta tätä uutta oikeutta voitaisiin soveltaa elämään, on käytettävä hyväksi afrikkalaisen ja »itämäisen» oikeuden vanhoja muotoja kolonisaatiota edeltäneeltä ajalta (Kéba M'Baye).⁸¹ Kysymys on taaskin sellaisten muotojen etsinnästä, jotka voivat turvata kapitalistisen kehityksen ns. sopusoinnuttamisen (M. Alliot) tietä.⁸²

Marxismi-leninismi valtion ja oikeuden kehitysteistä Aasian ja Afrikan maissa. Sosialistinen valtio- ja oikeusteoria on hylännyt porvarilliset opit ja selittänyt todella tieteellisesti valtiovallan luonteen sekä valtion ja oikeuden kehitysprosessit siirtomaariippuvuudesta vapautuneissa maissa. Nojautuen Marxin ja Engelsin lausuntoihin⁸³, Leninin teesiin ei-kapitalistisen kehityksen mahdollisuudesta⁸⁴ sekä kommunististen ja työväenpuolueiden kansainvälisten neuvottelukokousten⁸⁵ ja NKP:n 24. ja 25. edustajakokouksen asiakirjoihin⁸⁶ sosialististen maiden tiedemiehet lähtevät siitä, että siirtomaariippuvuudesta vapautuneet maat voidaan jakaa kahteen pääryhmään: toiset kehittyvät kapitalistista tietä ja toiset ovat astuneet ei-kapitalistisen kehityksen tielle. Edellisessä ryhmässä, joka toistaiseksi on lukumääräisesti suurempi, on syntynyt kapitalistisen suuntauksen valtio, joka on porvarillisen kehityksen eri asteilla. Jälkimmäisessä ryhmässä on siirtomaasorron hävittämisen jälkeen muodostunut kansallisen demokratian valtio tai muita sosialistisen suuntauksen valtion muotoja. Tällä hetkellä sosialistisen suuntauksen valtio on olemassa kahdessakymmenessä maassa, joissa asuu 150 milj. henkeä.

»Niissä toteutetaan — ja mitä pitemmälle, sitä enemmän — syvällisiä sosiaalisia muutoksia, jotka vastaavat kansanjoukkojen etuja ja johtavat kansallisen riippumattomuuden lujittumiseen.»⁸⁷

Kapitalistisen ja sosialistisen suuntauksen maiden lisäksi on olemassa sellaisia maita, joissa väliasemassa olevia yhteiskunnallisia voimia edustavat vallanpitäjät eivät ole määritelleet selvästi poliittista ja ideologista kantaansa. Kiisteltäessä siitä, mikä kehitystie yhteiskunnan tulee valita, näissä maissa on muodostunut vastakkaisen poliittisten voimien ja tendenssien tasapaino. Useiden maiden taloudellinen ja sosiaalis-poliittinen kehi-

tys 1950—1970-luvulla on osoittanut, ettei tällainen tilanne voi säilyä kauan. Kärkevä taistelu johtaa väistämättömästi tasapainon rikkoutumiseen kapitalismia (Kenia, Uganda) tai sosialismia (Tansania) kannattavien voimien hyväksi. Käsitteemme mukaan näiden maiden lukumäärä ei tällä hetkellä ole kovinkaan suuri, joten niitä ei voida erottaa kolmanneksi pääryhmäksi.

Siirtomaasorrosta vapautuneiden maiden yhteiskunnallinen suuntaus riippuu siitä, mikä luokka (luokat, yhteiskuntakerrokset) käyttää poliittista valtiovaltaa. Ei ole helppo työ selvittää valtion luonne useissa vapautuneissa maissa, joissa vallitsee erikoislaatuinen sosiaalinen rakenne; luokanmuodostusprosessit eivät ole niissä vielä päättyneet, väliasemassa olevat kerrokset esittävät merkittävää osaa maan elämässä, ja politiikka on useinkin ristiriitaista. Metodologiselta kannalta ongelman oikea ratkaisu edellyttää, että otetaan huomioon marxilais-leniniläinen oppi valtion luokkaluonteesta, marxismin väittämät historiallisesta valtiotyypistä, sen olemuksesta ja sisällöstä sekä Leninin ohje, jonka mukaan poliittisten laitosten luonnetta ei pidä määritellä sen mukaan, mitä ne sanovat itsestään, vaan sen mukaan, miten »ne käyttäytyvät silloin, kun on kysymys asioista, jotka koskevat yhteiskunnan eri luokkien: tilanherrojen, kapitalistien, talonpoikain, työläisten ja niin edespäin elinetoja»⁸⁸. Toisin sanoen valtiovallan luonne on määriteltävä valtiovallan suorittamien perustavantärkeiden yhteiskunnallisten toimenpiteiden perusteella.

Vapautuneiden maiden valtiovallan luonnetta määriteltäessä on lähdettävä myös siitä Leninin esittämästä väittämästä, jonka mukaan yhteiskunnassa, joka ei ole läpikäynyt porvarillisen vallankumouksen kautta, kehittyy kaksi yhteiskunnallista sotaa.⁸⁹ On saatava selville, mikä luokka näyttelee johtavaa osaa vallankumouksessa, sillä johtoasema vallankumouksessa on askel kohti yhteiskunnan valtiollista johtoa. Lopuksi perustava merkitys on Leninin opilla vallankumouksellisen kansan demokraattisesta diktatuurista, luokkavoimien uudelleenryhmittymisestä vallankumouksen kehittymisen ja syventymisen myötä.

Siirtomaaikeen alla olevissa maissa on monien vuosikymmenien ajan käyty kahta yhteiskunnallista sotaa. Toinen niistä on ollut yleiskansallinen taistelu siirto-

maariippuvuudesta vapautumisen puolesta; se on yhdistänyt yleisdemokraattisen ohjelman (valtiollisen itsenäisyyden vaatimuksen) taakse erilaisia, jopa vastakkaisia luokkavoimia, yksityisistä feodaaliherroista ja sukua ja heimoylimystön edustajista aina työväenluokkaa myöten. Toinen yhteiskunnallinen sota on ollut työtätekevien taistelu vierasmaisten ja paikallisten riistäjien harjoittamaa sortoa vastaan. Tämän taistelun tavoitteena on ollut yhteiskunnan uudistaminen sellaisten periaatteiden pohjalla, jotka johtavat sosialismiin.

Vierasmaisen sorron oloissa yleiskansalliset tehtävät nousivat etualalle. Tältä pohjalta syntyi niiden luokkavoimien laajapohjainen liitto, jotka osallistuivat kansalliseen vapautukseen tähtäävään vallankumoukseen. Koska kolonialismin kaudella työväenluokka oli pienilukuisen ja heikosti järjestynyt eikä sillä tavallisesti ollut omaa puoluetta, riistäjät (kansallinen porvaristo, välikerrokset, jotka viime kädessä edustavat riistäjien etuja, ym.) pääsivät useimmissa maissa tämän liiton johtoon. He pystyivät syrjäyttämään proletariaatin (muissa maissa vallankumoukselliset demokraatit), käyttämään hyväkseen kansan taistelua, ottamaan vallan uudessa valtiossa sekä pysäyttämään vallankumouksen kehittymisen kansalliseen vapautukseen tähtäävästä vallankumouksesta kansallis-demokraattiseksi vallankumoukseksi (Pakistan, Tunisia, Marokko, Kenia ym.). Kolonialismin hävittämisen tuloksena syntyneestä valtiosta on näissä maissa tullut porvarillista tyyppiä oleva valtio tai valtio, joka kehittyy porvarilliseksi valtiotyyppiksi tai on siirtymävaiheessa siihen. Nämä käsitteet ilmaisevat valtion riistoluonteen kapitalistista kehitystietä kulkevien maiden erikoisolossa.

Niille Trooppisen Afrikan ja Oseanian maille, joissa yhteiskunnan jakautuminen luokkiin ei ole vielä päättynyt, on leimallista se, että valtaan on tullut porvarillismielinen autokratia, ts. erityinen sosiaaliryhmä, joka ajaa syntymässä olevan porvariston etuja. Kyseisten maiden tyypillisenä valtiomuotona on porvarillismielinen monokraattinen tasavalta, jossa vallitsee porvarillismielinen autoritaarinen järjestelmä (joko perustuslaillis-autoritaarisen tai sotilashallinnon muodossa).

Sosialistisen suuntauksen tielle astuneissa maissa valtiovalta on periaatteessa toisenlainen. Kansallisen riip-

pumattomuuden puolesta taisteltaessa työväenluokka (sen alkeet useissa Trooppisen Afrikan maissa) ei myöskään ollut johtoasemassa. Mutta näissä maissa (toisin kuin kapitalistisen suuntauksen maissa) johtovalta kuului vallankumouksellisille demokraateille, joiden joukossa oli työtätekevän pikkuporvariston edistysmielisiä edustajia, sivistyneistö- ja sotilaspiireistä lähtöisin olevia henkilöitä ja toisinaan työläisiäkin. Sen vuoksi kansalliseen vapautukseen tähtäävä vallankumous saattoi useissa maissa kehittyä kansallis-demokraattiseksi vallankumoukseksi (Guinea, Ghana ennen vuotta 1966, Tansania, Mali ennen vuotta 1968 ym.). Toisessa maaryhmässä, joka alun perin oli lähtenyt kulkemaan kapitalistisen kehityksen tietä, vallankumoukselliset demokraatit asettuivat johtamaan uutta kumousta, joka katkaisi kapitalistisen kehityksen ja avasi tien sosialistiselle kehitykselle (Irak ym.).

Rauhanomainen tai ei-rauhanomainen kansallis-demokraattinen vallankumous on johtanut siihen, että valtiolaivan peräsimeen on päässyt eri luokkavoimien liitto. Monien sosialistisen suuntauksen maiden perustuslakien mukaisesti tähän liittoon kuuluvat tavallisesti talonpojat, työläiset, kaupungin pikkuporvaristo, sotilashenkilöt ja sivistyneistö. Kyseiselle liitolle on piirteellistä erilaisten, jopa ristiriitaisten luokkavoimien (työtätekevien ja eräiden työtätekemättömien yhteiskuntakerrosten) mukanaolo. Tämä johtuu siitä, että nuo luokkavoimat kokevat yhteisiksi eräät maan edessä olevat ensisijaiset demokraattiset tehtävät (valtion itsenäisyyden lujittaminen, taloudellinen kehitys ym.).

Edellä mainittujen luokkien ja yhteiskuntakerrosten yhteisetujen ilmentäjänä on tällä hetkellä vallassa oleva vallankumouksellinen demokratia.

Valtiovalta ei kyseisissä maissa ole välittömästi sidoksissa johonkin yhteen yhteiskuntaluokkaan tai toisilleen sukua olevien luokkien liittoon. Koska valtiovalta ajaa vastakkaisten yhteiskuntakerrosten etuja, jotka väliaikaisesti käyvät yksiin, se on melko itsenäinen voima. Mutta tämä ei suinkaan merkitse sitä, että sosialistisen suuntauksen valtio on jonkinlainen luokkien yläpuolella oleva valtio. Sekin on luokkavaltio, mutta se ei ilmennä jonkin yhden luokan vaan eri luokkien ja yhteiskunnallisten voimien etuja.

Koska sosialistisen suuntauksen valtio ilmentää väestön enemmistön etuja (se kansallisen porvariston osa, joka kannattaa edistyksellisiä uudistuksia, kuuluu kansaan), niin se ei enää lukeudu porvarilliseen valtiotyyppiin. Mutta valtiovalta ei po. maissa vielä kuulu yksinomaan työtätekeville. Valtiovallan harjoittamiseen osallistuu myös osa riistäjistä. Sosialistisen suuntauksen valtio ei siis edusta myöskään sosialistista valtiotyyppiä. Se on sosialistiseen valtioon johtava siirtymäajan valtio. Vallankumouksen syventyessä kyseinen valtio voi kehittyä sosialistiseksi valtioksi, ellei sisäinen (kuten esim. Ghanassa 1966) tai ulkoinen vastavallankumous katkaise väkivalloin tätä prosessia. Teesi sosialistiseen valtiotyyppiin johtavasta siirtymäajan valtiosta merkitsee kansan vallankumouksellis-demokraattista diktatuuria koskevan Leninin opin soveltamista monien vapautuneiden maiden oloihin.

Kehitystietä valitsemattomien valtioiden sosiaalisen olemuksen määrittely ja siis niiden typologia ovat erittäin vaikeita ongelmia. Marxilaisessa kirjallisuudessa on yritetty selvittää näiden valtioiden erikoispiirteet. Puolalainen kirjoittaja J. Kleer laskee kyseiset valtiot »välijärjestelmään» kuuluviksi. Hän kirjoittaa: »Teoreettisesti katsoen 'kolmannen maailman' maat, 'mustan' Afrikan maat mukaan luettuina, voivat valita yhden kolmesta kehityssuunnasta: sosialistisen kehityksen, uuskapitalistisen kehityksen tai kehityksen kohti välijärjestelmää.»⁹⁰ Kleer pitää välijärjestelmää Afrikan maiden todennäköisimpänä kehitystienä, vieläpä »uutena yhteiskuntamuodostumana» ennustaen sille pitkäaikaista olemassaoloa.

Käsityksemme mukaan niitä valtioita, jotka eivät ole vielä valinneet sosiaalista suuntausta, ei voida valtiovaltan lyhytikäisyyden ja sosiaalisen epävakaisuuden vuoksi erottaa omaksi valtiotyypiksi (tämä edellyttäisi uuden yhteiskuntataloudellisen muodostuman käsitettä). Sanomme enemmänkin: koska kyseiset valtiot ovat laadullisesti epämääräisiä eikä niiden kehityksessä ole havaittavissa mitään päätendenssiä, niitä ei voida lukea niiden valtioiden ryhmään, jotka ovat siirtymävaiheessa johonkin määrättyyn valtiotyyppiin. Niitä ei voida myöskään lukea erityistä siirtymätyyppiä olevien valtioiden joukkoon (yhdessä kapitalistisen ja sosialistisen suuntauk-

sen valtioiden kanssa). Meidän mielestämme tuollaista erityistä valtiotyyppeä ei ole olemassa, koska on mahdotonta yhdistää samaan luokkakategoriaan vallan luonteen ja sosiaalisen suuntauksen puolesta erilaisia valtioita.

Ei-kapitalistinen kehitystie. Sosialistisen suuntauksen valtio ja oikeus. Marx ja Engels hahmottivat aikoinaan jälkeenjääneiden maiden ei-kapitalistisen kehityksen suuntaviivat. He katsoivat, että sosialistinen vallankumous voitettuaan edistyneimmissä maissa »muuttaa täydelleen ja jouduttaa tavattomasti»⁹¹ takapajuisten valtioiden kehitystä. He väittivät tällä perusteella, että taloudellisesti jälkeenjääneet maat voivat siirtyä välittömästi sosialismiin ohittaen kapitalistisen kehitysvaiheen. Niinpä Marx arveli, että tällainen lyhennetty kehitystie oli yhteen aikaan mahdollinen Venäjälle.⁹² Engels piti sitä mahdollisena myös Bulgarian kohdalla.⁹³ Hän teki myös seuraavan yleistävän johtopäätöksen: tällainen kehitystie on mahdollinen »kaikille esikapitalistisella kehitysstasella oleville maille»⁹⁴.

Marx ja Engels pitivät jälkeenjääneiden maiden ei-kapitalistisen kehityksen välttämättömänä edellytyksenä sosialistisen vallankumouksen voittoa Euroopan kaikissa tai useimmissa teollisesti kehittyneissä maissa, joiden voitokas työväenluokka voisi auttaa jälkeenjääneiden maiden vallankumouksellisia joukkoja.⁹⁵

Kuten tunnettua, Marxin ja Engelsin mainitsemat edellytykset eivät heidän elinaikanaan syntyneet. Voitollisia proletaarisia vallankumouksia ei silloin tapahtunut, joten kysymyksenasettelu pysyi luonteeltaan yleisteoreettisena.

II Internationaalin valtakaudella tieteellisen kommunismin klassikkojen näkemykset painettiin unholaan. Amsterdamin kongressissa hollantilainen sosialisti Col sanoi mm. seuraavaa: »Kapitalismi on taloudellisen kehityksen välttämätön vaihe, joka siirtomaidenkin on käytävä läpi. Marxin oletus, että eräät maat voivat vaikkapa osaksi ohittaa kapitalistisen kehityskauden taloudellisessa kehityksessään, ei ole toteutunut.»⁹⁶

Lenin puolusti ja kehitti luovasti Marxin ja Engelsin käsityksiä ei-kapitalistisesta kehitystiestä. Tässä mielessä erityinen merkitys oli Leninin puheenvuoroilla Kominternin 2. kongressissa ja Mongolian valtuuskuntien kanssa käydyillä keskusteluilla (1921). Lenin lähti siitä, että

ensimmäisen sosialistisen valtion synnyttyä ei-kapitalistinen kehitystie muodostuu reaalisesti mahdollisuudeksi, sillä jälkeenjääneet maat voivat tukeutua tämän valtion kaikinpuoliseen apuun. Hän korosti myös, että ei-kapitalististen uudistusten johtaminen edellyttää demokraattista kansanpuoluetta (vallankumouksellis-demokraattista puoluetta, joka työväenluokan syntyessä ja kehittyessä muuttuisi vähitellen teoissa eikä vain sanoissa puolueeksi, joka rakentaa toimintansa tieteellisen sosialismin pohjalle. Lenin varoitti: »Pelkkä kyltin vaihdos on vahingollista ja vaarallista.»⁹⁷

Lenin ratkaisi valtiovallan luonnetta ja organisaatiomuotoja koskevan kysymyksen. Hänen ratkaisunsa merkitsi tärkeää panosta ei-kapitalistisen kehityksen teorian kehittelyyn. Jo niin aikaisin kuin vuonna 1905 Lenin loi opin proletariaatin ja talonpojiston vallankumouksellis-demokraattisesta diktatuurista. Puhuessaan tämän vallan tieteellisestä käsitteestä Lenin luonnehti kyseistä valtaa vallankumouksellisen kansan demokraattiseksi diktatuuriksi. Tämä yleistävä termi pätee myös niihin maihin nähden, joissa kansanvallankumouksen päästessä voitolle ei ole vielä työväenluokkaa sellaisenaan.

Sosialistisen vallankumouksen voitettua Venäjällä Lenin konkretisoi tätä oppia soveltaen sitä jälkeenjääneiden maiden oloihin. Hän nojautui tuolloin entisen tsaari-Venäjän reuna-alueiden kansojen ja Mongolian kokemukseen. Lenin konkretisoi tätä oppia soveltaen sitä takapajuisten maiden oloihin. Hän piti mahdollisena sitä, että niissä maissa, joissa ei vielä ole työväenluokkaa, pystytetään alun perin talonpojiston (kansan) diktatuuri, jota tullaan toteuttamaan kansanvallankumouksellisen puolueen johdolla. Hän puhui siitä, että valta voi siirtyä talonpojiston käsiin, mm. Buharassa⁹⁸, jossa oli perustettu kommunistinen puolue. Tällainen valta voisi niin ikään suorittaa eräitä proletariaatin ja talonpojiston vallankumouksellis-demokraattisen diktatuurin perustehtäviä. Myöhemmässä vaiheessa, vallankumouksen syvennyessä ja työväenluokan ilmaantuessa, kyseinen valta kehittyi proletariaatin vallankumouksellis-demokraattiseksi diktatuuriksi ja sittemmin proletariaatin diktatuuriksi (Buhara, Horezm, Mongolia, Tuva). A. I. Išanov huomauttaa aivan oikein, että Lenin asetti neuvostojärjes-

telmään perustuvan kansanvaltion, muodoltaan uudentyyppisen vallan ongelman.⁹⁹ »Puolittain feodaalisten suhteiden kahlehtimat talonpojat voivat aivan hyvin omaksua neuvostojärjestelmäa ja toteuttaa sen elämässä»,¹⁰⁰ Lenin kirjoitti. Tässä yhteydessä hän korosti, että neuvostolaitokset on mukautettava vastaamaan jälkeensä jääneiden maiden kehitystasoa.¹⁰¹

Puhuessaan vallankumouksellisen-demokraattisen vallan organisaatiomuodoista Lenin opetti, että niissä maissa, jotka eivät ole läpikäyneet teollista kehitysvaihetta, joissa ei ole tai ei juuri ole proletariaattia ja joissa vallitsevat feodaalis-patriarkalliset suhteet, on perustettava kansanneuvostojen (talonpoikaisneuvostojen) tyyppiset elimet.

Neuvostojen 8. yleisvenäläisessä edustajakokouksessa pitämässään alustuksessa Lenin sanoi (mainiten mm. Buharan) seuraavaa: »Neuvostovallan ideat ja periaatteet ovat helppotajuisia ja niitä voidaan toteuttaa viipymättä niin teollisesti kehittyneissä maissa, joissa on sellainen yhteiskunnallinen perusta kuin proletariaatti, kuin myös maissa, joissa on sellainen perusta kuin talonpojisto. Talonpoikien neuvostojen aate on voittanut. Valta on talonpoikien varmoissa käsissä; heidän hallussaan ovat maat, työvälineet. Talonpoikaisten neuvostotasavaltojen ja Venäjän sosialistisen tasavallan ystävyysuhteet on jo varmistettu politiikkamme käytännöllisillä tuloksilla.»¹⁰²

Neuvostoliiton peräpohjolan kansojen, Buharan, Horezmin, Mongolian ja Tuvan kokemus on vahvistanut Marxin, Engelsin ja Leninin periaatteelliset väittämät ei-kapitalistisen kehityksen edellytyksistä, poliittisen vallan luonteesta ja valtio-organisaation muodoista. Nykyään nämä väittämät saavat vahvistuksen sosialistisen suuntauksen maissa, joissa toteutetaan vallankumouksellisia uudistuksia. Monien nykyisten Aasian ja Afrikan maiden ei-kapitalistinen kehitys eroaa kuitenkin olennaisesti Neuvostoliiton peräpohjolan kansojen kehityksestä tai Buharan ja Mongolian kehityksestä (Buharan ja Mongolian kansoilla oli kiinteitä perinteisiä yhteyksiä Venäjän proletariaattiin). Aasian ja Afrikan maiden nykyinen ei-kapitalistinen kehitys tapahtuu toisessa historiallisessa tilanteessa, erikoisten kansainvälisten ja valtionsisäisten olosuhteiden vallitessa. Kysymys on oikeastaan laadullisesti uudesta ei-kapitalistisesta kehitysprosessista. Tä-

män prosessin kaikkia erikoispiirteitä ei tietysti ole voitu nähdä ennalta, eikä tällaista tehtävää ole asetettukaan. Voidaan puhua vain Marxin, Engelsin ja Leninin mahdollisimman yleisistä, periaatteellisista väittämistä, heidän perusajatuksistaan ja teoreettisista lähtökohdistaan. Niinpä esim. silloin kun puhutaan kansan vallankumouksellis-demokraattisesta diktatuurista sosialistisen suuntauksen maissa, tämä ei suinkaan merkitse, että mainittu diktaattori olisi jonkin menneisyydessä esiintyneen vallan jäljennös. Sosialistisen suuntauksen maat tuovat paljon uutta ja omaperäistä valtio- ja oikeusorganisaation muotoihin.

Valtion luonne ja muoto sosialistisen suuntauksen maissa. Kansandemokraattisen vallankumouksen voitto on nykyoloissa johtanut uuden, erikoislaatuisen valtion syntyyn. Sosialistisen suuntauksen maiden perustuslaeissa tätä valtiota luonnehditaan kansandemokraattiseksi tasavallaksi, niissä puhutaan kansanvallasta, kansallidemokraattisesta vallasta, »kansandemokratian periaatteesta» (Jemenin Kansandemokraattisen Tasavallan perustuslaki vuodelta 1970, Irakin vuoden 1970 väliaikainen perustuslaki, Kongon Kansantasavallan perustuslaki vuodelta 1973, Burman perustuslaki vuodelta 1974, Angolan perustuslaki vuodelta 1975, Madagaskarin perustuslaki vuodelta 1973, Mosambikin perustuslaki vuodelta 1975 ym.).

Kansallinen kansanvalta on demokraattisten voimien liiton väline, sanotaan Jemenin Kansandemokraattisen Tasavallan Yhtyneen poliittisen järjestön — Kansallisen rintaman ohjelmassa (1975). Tämä valta on työläis- ja talonpoikaisjoukkojen ja niiden liittolaisten harjoittamaa kansan demokraattista diktatuuria feodalismin, puolifeodalismin ja näiden liittolaisten voimia vastaan taisteltaessa.¹⁰³ Kongon työpuolueen ohjelmassa (1972)¹⁰⁴ puhutaan »vallankumouksellisesta demokraattisesta kansanvaltiosta», »todellisesta kansallisesta ja kansan demokratiasta», Burman perustuslaissa (1974) työtätekevien joukkojen vallasta.

Kansan käsite on historiallisesti konkreettinen. Eri oloissa, eri maissa ja jopa saman maan eri kehitysvaiheissa sen sisältö on erilainen. Kansa koostuu ennen kaikkea työtätekevistä luokista ja yhteiskuntakerroksista. Siihen voi kuulua muitakin väestökerroksia, jotka objektiivisen

asemansa vuoksi voivat tiettyinä ajankohtana, tietyissä konkreettisissa oloissa viedä historiallista kehitystä eteenpäin.

Sosialistisen suuntauksen maissa, joissa yleiskansalliset eli yleisdemokraattiset tehtävät ovat toistaiseksi etualalla, osa kansallista porvaristoa kuuluu edelleen kansaan, koska tämä osa porvaristosta kannattaa, joskin epäröiden, eräitä feodalismin- ja imperialisminvastaisia uudistuksia.

Kansa ei ole suinkaan pelkkä luokkien ja yhteiskuntakerrosten summa, vaan tietty sosiaalinen yhteisö, jota pitävät koossa joko työtätekevien yhteiset perusedut tai eri (työtätekevien ja osaksi työtätekemättömien) yhteiskuntakerrosten ensiarvoisen tärkeät, yleiskansalliset edut. Sosialistisen suuntauksen maiden nykyisissä oloissa tällaiset luokkien keskinäissuhteet saavat ilmauksensa yleisdemokraattisessa, yleiskansallisessa rintamassa, kaikkien edistyksellisten voimien liitossa. »Kansallisen demokratian valtion poliittisena perustana on kaikkien niiden edistyksellisten, isänmaallisten voimien liitto, jotka taistelevat täydellisen kansallisen riippumattomuuden, laajan demokratian sekä imperialismin- ja feodalisminvastaisen, demokraattisen vallankumouksen loppuunviemisen puolesta»¹⁰⁵, sanotaan NKP:n ohjelmassa.

Sosialistisen suuntauksen maiden perustuslait määrittelevät tämän liiton kokoonpanon eri tavoin. Eräissä niistä puhutaan vain työtätekevistä väestökerroksista, joiden joukkoon luetaan myös pikkuporvaristo. Niinpä Jemenin Kansandemokraattisen Tasavallan perustuslaissa (1970) sanotaan, että »kaikki valta Jemenin Kansandemokraattisessa Tasavallassa kuuluu kansalle» (7. pykälä). Ja edelleen: »työväenluokan luja liitto talonpojiston ja pikkuporvariston kanssa muodostaa kansallisdemokraattisen vallankumouksen vankan poliittisen perustan Jemenin Kansandemokraattisessa Tasavallassa». Työtätekevän kansan vallasta puhutaan myös Burman perustuslaissa (1974), joka julistaa »työtätekevien suvereenin riippumattoman valtion» (1. pykälä).

Kansandemokratian luomisesta on kysymys Mosambikin perustuslaillisissa säädöksissä sekä kansanvallasta 4. helmikuuta 1976 annetussa Angolan laissa. Etiopian hallituksen 1976 julkistamassa Kansallisdemokraattisen vallankumouksen ohjelmassa puhutaan niistä tehtävistä,

jotka liittyvät eri väestökerrosten laajaan liittoon nojautuvan ja proletariaatin johtaman kansandemokraattisen tasavallan perustamiseen.

Sosialistisen suuntauksen valtiolle on tunnusomaista se, että valtaa harjoittava liitto koostuu sosiaalisesti erilaisista, jopa ristiriitaisista luokkavoimista. Tähän liittoon voivat (tiettyyn kehitysvaiheeseen asti) kuulua tosiasiassa antagonistiset yhteiskuntaluokat ja -kerrokset (esim. työväenluokka ja osa kansallista porvaristoa). Näiden yhteiskuntakerrosten edut lankeavat yhteen yleisdemokraattisten tehtävien osalta, siirtomaa-ajoilta periytyviä jäänteitä poistettaessa, mutta ne poikkeavat toisistaan kehityksen perusnäköalaa koskevissa kysymyksissä. Työväenluokka taistelee viime kädessä sosialismin puolesta, se pyrkii luomaan edellytykset sille, että tulevaisuudessa voitaisiin siirtyä sosialismiin, kun taas kansallisen porvariston ihanteena on porvarillis-demokraattinen tasavalta.

Kansallisen porvariston asema on ristiriitainen. Osallistuessaan tiettyssä määrin imperialisminvastaiseen taisteluun kansallinen porvaristo pelkää oman työväenluokan aktiivisuutta. Siitä johtuu, että syvälekäyviä yhteiskunnallisia uudistuksia suoritettaessa työtätekemättömät kerrokset asettuvat vastustamaan kansan etuja. Monissa vapautuvissa maissa työtätekemättömät kerrokset ovat harjoittaneet sabotaasia, järjestäneet suoranaisia vastavallankumouksellisia esiintymisiä ja jopa tukeneet imperialistista interventiota (Guinea). Sen vuoksi vallankumouksellisen kehityksen kuluessa tapahtuu jatkuvaa luokkavoimien uudelleenryhmittymistä. Vain Leninin oppi vallankumouksen syventymisen myötä tapahtuvasta luokkavoimien uudelleenryhmittymisestä¹⁰⁶ auttaa ymmärtämään oikein valtiovallan dialektiikan sosialistisen suuntauksen maissa.

Yleiskansallisen liiton sisäisesti ristiriitainen luonne aiheuttaa sen, että sosialistisen suuntauksen valtion politiikka on tiettyssä määrin epävakaa. Erilaisten yhteiskuntakerrosten etuja ajavat vallankumoukselliset demokraatit osoittavat jatkuvasti horjuvaisuutta, joka saattaa huipentua antikommunistisiin mielenilmauksiin. Kehitysvaikeudet ja väistämättömät yhteenotot riistäjien ja näiden ulkomaisten suojelijoiden kanssa johtavat toisinaan »äkkikäänteisiin nuorten valtioiden politiikassa

ja aiheuttavat joskus taantumistakin»¹⁰⁷, sanoi Leonid Brežnev alustuksessaan »Lokakuun suuri vallankumous ja ihmiskunnan edistys». Samaa ajatusta hän korosti myös puheessaan Sosialististen Neuvostotasavaltojen Liiton perustamisen 50-vuotisjuhlaistunnossa 21.12.1972. »Niiden tai näiden valtioiden sisällä tapahtuvat sosiaaliset ja poliittiset yhteenotot saattavat johtaa kaikenlaisiin käänteisiin ja äkkimuutoksiin.»¹⁰⁸ Kun analysoidaan sosialistisen suuntauksen valtiossa toteutettavia toimenpiteitä ja osoitetaan niiden epäjohtonmukaisuus, on muistettava, ettei se johdu joidenkin yksilöiden henkilökohtaisista ominaisuuksista, vaan sen syy on paljon syvemmällä: se on objektiivisessä yhteydessä valtiovallan sisäisesti ristiriitaiseen luonteeseen.

Vaikka valtiovalta sosialistisen suuntauksen maissa kuuluu kansallisdemokraattiselle liitolle kokonaisuudessaan, eri liittokumppanien osuus vallan käytössä on erilainen. Koska työtätekevät, ennen muuta työläiset ja talonpojat, muodostavat jokaisessa maassa väestön enemmistön, niin työkansan voimien liittoa koskevien perustuslain säännösten mukaisesti ratkaisevien asemien valtiovallan harjoittamisessa täytyy olla työtätekevien käsissä.

Eri työtätekevien luokkien osuus valtiovallan harjoittamisessa niin ikään vaihtelee. Monet vallankumouksellisen demokratian johtajat pitävät kansanvallan etujoukkona talonpojistoja vedoten siihen, että talonpojisto on lukumääräisesti suurin yhteiskuntaluokka. Poliittisissa ja perustuslaillisissa asiakirjoissa (Burman Vallankumousneuvoston poliittinen julkilausuma, Algerian vuoden 1963 perustuslaki ym.)¹⁰⁹ työkansan voimien liittoa muodostavia luokkia ja yhteiskuntakerroksia lueteltaessa on talonpojat mainittu ensimmäisellä sijalla. Burman Vallankumousneuvoston poliittisessa julkilausumassa sanotaan: »Edetessään sosialismin päämäärää kohti Vallankumousneuvosto tulee perustamaan organisaationsa pääasiasa talonpojiston ja muiden työtätekevien voimaan.»¹¹⁰

Monissa sosialistisen suuntauksen maissa kiteytyy kuitenkin vakaumus työväenluokan, yhteiskunnan edistyksellisimmän luokan, johtajuuden välttämättömyydestä. Tämä ajatus esitetään sekä näiden maiden eräiden johtajien puheissa että perustuslaillisissa asiakirjoissa. Jemenin Kansandemokraattisen Tasavallan perustuslaissa

(1970) sanotaan: »Työväenluokan historiallinen merkitys kasvaa jatkuvasti, ja työväenluokasta tulee lopulta yhteiskunnan johtava luokka.» Tämänkaltaiset väittämät heijastavat yhteiskunnallisten prosessien todellista dialektiikkaa sosialistisen suuntauksen maissa. Vastaavasti Kongon työpuolueen ohjelmassa (1972) sanotaan, että maassa pystytetään tulevaisuudessa proletariaatin diktatuuri.¹¹¹ Tämä teesi on kuitenkin toistaiseksi ainoa lajissaan sosialistisen suuntauksen maiden virallisissa asiakirjoissa.

Sosialistisen suuntauksen maiden valtiiovallan erikoislaatuista sisältöä vastaavat spesifiset valtiomuodot. Näissä maissa on syntynyt uusia instituutioita, uudentyyppiset suhteet valtion keskuselinten välillä, uudet valtiorakenteen periaatteet ja uuden poliittisen (valtiollisen) järjestelmän perusteet. Nuo suhteet ja instituutiot eroavat porvarillisissa maissa ja kapitalistisen suuntauksen maissa muotoutuvista suhteista ja instituutioista. Sen vuoksi voidaan sanoa, että sosialistisen suuntauksen maissa on olemassa uusi, aikaisemmin tuntematon valtiomuoto, joskin se on vielä luonteeltaan keskeneräinen.

Silloin kun tieteellisessä kirjallisuudessa tahdotaan ilmaista tämän valtiomuodon ominaispiirteet yleistetyssä termissä, käytetään tavallisesti käsitettä kansallisdemokraattinen valtiomuoto tai kansallisdemokraattinen tasavalta. Tämä käsite rajaa kyseisen valtiomuodon porvarillisesta (mm. porvarillis-demokraattisesta) tasavallasta, mutta myös sosialistisen valtion muodoista: neuvostotasavallasta ja kansandemokraattisesta (kansan-) tasavallasta.

Kansallisdemokraattinen tasavalta on sosialistiseen valtiotyyppiin johtava valtiomuoto. Sen vuoksi englantilaisen hakemiston »Africa South to Sahara» (Saharan eteläpuolinen Afrikka) kirjoittajien väite, että eräissä Afrikan maissa esiintyy »kommunistisen valtion poliittinen muoto»¹¹², on täysin perusteeton.

Sosialistisen suuntauksen maissa kansallisdemokraattinen tasavalta saa runsaasti väliaikaisia ja spesifisiä, yksilöllisiä piirteitä. Neuvostoliittolaisessa oikeustieteellisessä kirjallisuudessa on koetettu yleistää saavutetut kokemukset ja hahmottaa uuden valtiomuodon joitakin yleisiä tuntomerkkejä.¹¹³ Niiden joukkoon luetaan seuraavat seikat:

1. Hallitsevan vallankumouksellisdemokraattisen puolueen elimet ja sen toiminta kytkeytyvät läheisesti valtion elimiin ja toimintaan ja eräissä tapauksissa sulautuvat yhteen niiden kanssa. Tämä johtaa siihen, että perustetaan poliittisen vallan erikoislaatuisia ylimpiä puolue- ja valtioelimiä (esim. vallankumousneuvostot Algeriassa ja eräissä muissa maissa), puolueelimet hoitavat monia valtioelinten tehtäviä (Guinea, Tansania) tai valitsevat ylimmät valtioelimet (esim. Kongon perustuslaki määrää, että maan presidentin valitsee Kongon työpuolueen kongressi) tai että valtioelimet perustavat puolue-elimiä (etupäässä presidentin asetuksilla).

2. Sosialistisen suuntauksen maiden valtiomuodolle, valtioelinten organisaatiolle ja toiminnalle, valtiorakenteelle, valtiolliselle ja poliittiselle järjestelmälle on ominaista demokratian ja sentralismin erikoislaatuinen keskinäinen suhde. Eräiden maiden perustuslaeissa (kuten JKDT:n perustuslaissa) mainitaan demokraattisen sentralismin periaate. Siitä puhutaan eräissä muissakin merkitykseltään perustuslaillisissa säädöksissä (esim. Algerian wilaya-kartta vuodelta 1969, Burman Vallankumousneuvoston 15. maaliskuuta 1972 antama asetus demokraattisen sentralismin voimaansaattamisesta valtiokoneiston toiminnassa). Sosialistisen suuntauksen maissa tämän periaatteen voimaansaattaminen merkitsee porvarillisen valtion virkavaltaisen sentralismin hylkäämistä, mutta se ei vielä ole sosialistista demokraattista sentralismia. Valtioelinten organisaatiossa ja toiminnassa, niiden keskinäisissä suhteissa ja koko valtiorakenteessa (niissäkin maissa, joiden väestö on kansallisesti kirjavaa) sentralistiset momentit ovat vallitsevina.

3. Sosialistisen suuntauksen valtion tärkeä muodollinen erikoispiirre on se, että uusia poliittisia instituutioita yhdistetään vanhoihin instituutioihin, joille annetaan uusi sisältö. Valtion kehittyessä vanhat elimet saavat uutta sisältöä ja syntyy uusia valtioelimiä: Algerian kansankokoukset, JKDT:n kollegiaalinen presidentinvalta (presidenttineuvosto), Guinean ja JKDT:n korkeimman edustuston pysyvät elimet, jotka korkeimman edustuston valtuuttamina hoitavat joitakin sen tehtäviä istuntokausien väliaikoina (pysyvät toimikunnat) sekä kansan- ja vallankumoustuomioistuimet.

4. Sosialistisen suuntauksen maissa vallitsee kansal-

lisen demokratian valtiojärjestelmä. Se ei ole enää porvarillisen demokratian järjestelmä, mutta ei vielä sosialistisen demokratian järjestelmä, koska valta ei vielä kuulu työväenluokalle eikä kommunistinen puolue ole saavuttanut johtoasemaa kansallisen demokratian järjestelmässä.

Kansallisen demokratian valtiojärjestelmälle ominaiset menettelytavat heijastavat sitä seikkaa, että valtaa harjoittaa erilaisten luokkavoimien liitto. Poliittiset oikeudet ja vapaudet julistetaan tavallisesti voimaan koko kansakunnalle, maan koko väestölle. Riistäjäluokkaa ei suljeta pois poliittisista oikeuksista. Silti tämän luokan taantumuksellisimmat edustajat ovat tiettyjen rajoitusten alaisia (ns. poliittinen eristys, kieltä valitsemasta näitä henkilöitä tiettyihin puolueen ja valtion virkoihin ym.), samalla kun työtätekeville väestökerroksille turvataan määrätty, enemmistöperiaatteen mukainen edustuskiintiö ylimmissä ja paikallisissa valtioelimissä, joskaan tämä kiintiö ei vastaa täysin työtätekevien osuutta maan väestöstä eikä ota lukuun työväenluokan edistyksellistä roolia.

Sosialistisen suuntauksen maissa esiintyvät hallitusmuodot jäävät entisten luokitusten (presidenttitasavalta ja parlamentaarinen tasavalta) rajojen ulkopuolelle. Neuvostoliittolaisessa kirjallisuudessa on sen vuoksi esitetty uutta terminologiaa: keskitetty dualistinen ja monistinen tasavalta. On tehty uusi johtopäätös unitarismin merkityksestä monikansallisen ja moniheimoisen väestön asuttamien Aasian ja Afrikan maiden erikoisoloissa. Näissä oloissa yhtenäisvaltiolla voi olla myönteinen merkitys ilman autonomisia muodostumiakin. Yhtenäisvaltiomuoto edistää feodaalisen hajanaisuuden, heimokarsinoitumisen ja separatismien poistamista sekä uusien kansakuntien muodostumista ja yhteenliittymistä, se voimistaa valtion organisatorista roolia. Kussakin konkreettisesti tapauksessa tämä ongelma on tietysti ratkaistava erikseen, ottaen tarkoin huomioon kaikki tekijät.

Oikeuden luonne ja erikoispiirteet sosialistisen suuntauksen maissa. Marxilais-leniniläinen oikeustiede on hylännyt porvarilliset opit oikeuden jatkuvuudesta, reseptios- ta, länsimaistamisesta, adaptaatiosta ja symbioosista ja esittänyt sosialistisen suuntauksen maiden oikeuskehityksen perustendenssien tosi tieteellisen selityksen. Neuvostoliittolaiset oikeustieteilijät¹¹⁴ ovat luoneet opin kansal-

lisdemokraattisesta oikeudesta sosialistiseen oikeustyyppiin johtavana oikeutena. He ovat osoittaneet tutkimuksissaan, että niissä valtioissa, jotka ovat lähteneet kulkemaan ei-kapitalistisen kehityksen tietä, ovat muotoutumassa uudet oikeusjärjestelmät. Nämä oikeusjärjestelmät ovat tällä hetkellä varsin monimutkaisia: niissä yhtyvät vanhat ja uudet instituutit, kansallinen lainsäädäntö ja monet siirtomaavallan ajoilta peräisin olevat instituutit, uskonnollinen (muhamettilainen) oikeus ja tavanomainen oikeus. Silti näiden maiden oikeusjärjestelmän kehitystendenssit eroavat perin juurin kapitalistisen suuntauksen maiden oikeusjärjestelmän kehitystendensseistä.

Kaikissa ei-kapitalistisen kehitystien valinneissa valtioissa on ennen kaikkea tarkistettu perusteellisesti siirtomaavallan aikainen oikeus; on hyväksytty uudet perustuslait ja perustuslailliset säädökset (ohjelmalliset poliittiset julkilausumat, kartat), jotka määrittelevät maan kehityksen pääsuunnan (perustuslait laaditaan ja hyväksytään tavallisesti tällaisten asiakirjojen pohjalta). Näin ollen vallankumousneuvostojen tai eri väestökerroksia edustavien yleiskansallisten kongressien hyväksymät poliittiset julkilausumat ja kartat ovat kyseisissä maissa tärkein oikeuslähde. Monissa tapauksissa valtiollisen rakennustyön pääkysymyksiä (mm. paikallisten edustuselinten muodostamista ja agraariuudistusta) koskevien karttojen hyväksyminen luo pohjaa asianomaisten lakien laadinnalle, joka tapahtuu myöhemmin.

Useissa maissa on hyväksytty uudet rikos- ja siviililakikokoelmat (Algeria, Guinea), samalla kun eräät vanhat oikeussäännökset, jotka eivät ole ristiriidassa uusien perustuslaillisten säännösten kanssa, ovat edelleen voimassa. Eräissä maissa on julkaistu erityisiä säädöksiä, jotka sallivat siirtomaavallan ajoilta periytyvän lainsäädännön osittaisen soveltamisen (Algeria). Lisäksi uusissa rikos-, siviili-, työ- ym. lakikokoelmissa on otettu huomioon entisen emämaan oikeussäännöksiä (Kongo, Guinea).

Muhamettilaisen oikeuden säännökset, jotka monissa maissa (Algeria, Irak) ovat säilyttäneet merkityksensä, sekä tavanomaisen oikeuden säännökset määräävät paljolti yksilön oikeusaseman, varsinkin avioliittoa, perhettä ja perimystä koskevissa kysymyksissä. Nykyään nuo säännökset alkavat kuitenkin saada uutta sisältöä. Ei-

kapitalistisen kehityksen edistämiseksi käytetään hyväksi myös eräitä vanhoja porvarillisia oikeusinstituutteja (delegoitu lainsäädäntö, prefektien harjoittama kansan-neuvostojen valvonta, parlamentin hajotusoikeus ym.). Yhteiskunnallisia uudistuksia suoritettaessa sovelletaan eräitä tavanomaisen oikeuden instituutteja (esim. maan yhteisöomistusta ja yhteismuokkausta käytetään hyväksi osuuskuntia perustettaessa).

Kokonaisuutena katsoen muhamettilaisen ja tavanomaisen oikeuden säännökset sekä siirtomaavallan perua olevat säännökset jarruttavat edistyksellistä oikeuskehitystä. Sen vuoksi ne korvataan vähitellen uusilla oikeussäännöksillä ja -instituuteilla. Tämä kehitysprosessi vaatii joustavaa politiikkaa, koska väestö pitää kiinni yhteisön perinteistä ja uskomuksista, eikä sitä voida joututtaa keinotekoisesti.

Uusilla oikeussäännöksillä ja -instituuteilla on ratkaiseva merkitys sosialistisen suuntauksen maiden oikeusjärjestelmässä. Ne luodaan sosiaalis-taloudellisten ja poliittisten uudistusten pohjalta. Valtio-oikeuden alalla uudet instituutit muotoutuvat sitä mukaa kuin valtiovallan luonne vakiintuu, valtion edustuselimet saavat kiinteät muodot ja taantumuksellisimmat suurtilanherat ja porvarit joutuvat »poliittisen eristyksen» alaisiksi. Siviili- ja hallinto-oikeudessa uudet instituutit ovat yhteydessä laittoman rikastumisen tietä hankitun valtion omaisuuden erikoissuojeluun (tässä tarkoituksessa on perustettu erikoisia toimikuntia, joiden tehtävänä on omaisuuden tarkastaminen, ja määrätty oikeusasioiden käsittelyn prosessuaaliset takeet) sekä työttä ansaittujen suurien tulojen erikoisverotukseen (eräissä maissa näistä tuloista perittävä vero nousee 95 ja jopa 99 prosenttiin). Työoikeudessa uusien instituuttien ja säännösten synty liittyy vähimmäispalkan ja tuotantolaitosten ammattijärjestöjen oikeuksien säätämiseen sekä työehtosopimusten solmimiseen. Uusia oikeusinstituutteja syntyy myös agraariuudistuksen, teollisuuden kansallistamisen, suunnittelun käyttöönottamisen, talonpoikien ja käsityöläisten osuustoiminnallistamisen ym. sosiaalisten toimenpiteiden yhteydessä.

Eräiden uusien instituuttien synty johtuu sosialistisen oikeuden vaikutuksesta. Tässä on syytä mainita normit, jotka koskevat työläisten ja talonpoikien edus-

tuskiintiötä valtioelimissä ja työtätekevien osallistumista tuotantolaitosten johtoon, sekä perustuslakien säännökset valtiovallan luonteesta, omistusmuodoista ja vallankumouksellis-demokraattisten puolueiden johto- asemasta. Eräissä maissa on omaksuttu niiden oloja vastaavasti sosialistisissa maissa kansallisuuskysymyksen ratkaisemiseksi kehitettyjä instituutteja (kansakuntien ja eri kansallisuuksiin kuuluvien kansalaisten tasavertaisuus taataan laissa, kansallisuuksille varataan paikkoja edustuselimissä ja valtiokoneistossa, koulutetaan kansallisia työntekijävoimia).

* * *

Kun luodaan silmäys nyky maailman kuvaan, huomio kiintyy väkisinkin erääseen tärkeään seikkaan: niiden valtioiden vaikutus, jotka vielä äskettäin olivat siirtotai puolisiirtomaita, on tuntuvasti voimistunut¹¹⁵, sanoi Leonid Brežnev. Tosiaankin, niiden maiden kansat, jotka äskettäin saavuttivat itsenäisyytensä, taistelevat imperialismia ja kaikenlaista herruutta ja riistoa vastaan, ne pyrkivät lujittamaan riippumattomuuttaan ja taloudellista itsenäisyyttään. Nämä kansat antavat yhä merkittävämmän panoksen yhteiseen taisteluun rauhan, demokratian ja nopean yhteiskunnallisen edistyksen puolesta.

Kuvaavaa on, että Berliinissä (kesäkuu 1976) pidetyssä Euroopan kommunististen ja työväenpuolueiden konferenssissa kiinnitettiin suurta huomiota siihen seikkaan, että taistelu rauhan ja yhteistyön puolesta Euroopan mantereella liittyy läheisesti muissa maanosissa käytävään taisteluun rauhan ja yhteiskunnallisen edistyksen puolesta. NKP:n valtuuskunnan johtaja Leonid Brežnev tähdensi puheessaan: »Kiistatonta on, että Aasian, Afrikan ja Latinalaisen Amerikan kansojen panos rauhan ja edistyksen hyväksi kasvaa. Sosialismi on jo juurtunut syvälle moniin maihin, jotka ovat luoneet yltään imperialismiin siirtomaaikkeen ja astuneet vapaan, riippumattoman kehityksen tielle.» »Kuten oppimme luojaat ovat ennustaneet, sosialismista on tullut ihmiskunnan jatkuvan edistyksen objektiivinen ehto ja välttämätön tarve.»¹¹⁶ Konferenssi korosti, että tärkeimmät vallankumoukselliset voimat — sosialistiset valtiot, kapitalististen maiden työväenliike

ja kansallinen vapausliike — kykenevät yhteistoiminnassa kaikkien demokraattisten rauhantahtoisten voimien kanssa voittamaan taantumuksen vastarinnan ja saavuttamaan uusia menestyksiä taistelussa rauhan, kansojen turvallisuuden, demokratian ja sosialismin puolesta.¹¹⁷

Entisten siirtomaiden kansat ovat avanneet historiansa uuden lehden. Vaikka kotimaisen taantumuksen ja imperialismin painostus on aiheuttanut väliaikaisia tappioita ja eräissä maissa on tapahtunut taantumista, oikeistovoimat eivät pysty mitätöimään kansallisen vapaustaistelun saavutuksia. Leonid Brežnev sanoi Lokakuun suuren sosialistisen vallankumouksen 60-vuotispäivälle omistetussa alustuksessaan seuraavaa: »Tänään voimme sanoa varmuudella, ettei mikään maailman maiti voi pyyhkäistä olemattomiin imperialismin entisten siirto- ja puolisiirtomaiden monimiljoonaisten kansanjoukkojen sankarillisen vapaustaistelun tuloksia. Kansojen vapautuksen asia on voittamaton, sille kuuluu tulevaisuus. Lokakuun vallankumouksen sytyttämä valo ei sammuu tälläkään maailmanhistorian rintamalla.»¹¹⁸

Tutustuessaan esillä olevaan teokseen lukija on saanut yleiskuvan lähes puolitoista vuosisataa kestäneestä marxilaisen valtio- ja oikeusopin kehityksestä. Tämän opin synty aloitti periaatteellisesti uuden kauden poliittisten ja oikeudellisten aatteiden historiassa. Marxin, Engelsin ja Leninin nerokkaat teokset olivat proletariaatille — yhteiskuntaluokalle, joka hävittää riistojärjestelmän, vapauttaa itsensä ja koko ihmiskunnan yksityisomistukseen perustuvista suhteista ja vieraantumisesta ja rakentaa uuden, kommunistisen yhteiskunnan — valtiota ja oikeutta koskevan tieteellisen tiedon lähde.

Tämä aiheutti ennen kaikkea olennaisia muutoksia valtio- ja oikeusteoreettisen analyysin problematiikassa. Työväenluokan perusetuja ilmentävien tutkijoiden keskeiseksi huomionkohteeksi tulivat ongelmat, jotka liittyivät vapautuksensa puolesta taistelevan proletariaatin tärkeimpiin sosiaalisiin ja poliittisiin tarpeisiin. Kyseessä ovat ennen muuta sellaiset ongelmat kuin työtätekevien poliittisen orjuutuksen syyt ja mekanismi, olemukseltaan kansanvastaisen pääoman herruuden hävittämisen ehdot ja keinot, keinot ja menetelmät työväenluokan poliittisen vallan pystyttämiseksi ja todellisen demokration aikaansaamiseksi, valtio- ja oikeusinstituutioiden kohtalot sosialistisen vallankumouksen suorittamisen jälkeen ym.

Valtio- ja oikeustieteen tutkimuskohteen, tehtävien ja tarkoitusten muuttuessa käsitettiin uudella tavalla, marxilaiselta kannalta, ennen kaikkea oikeustiede. Tuolloin luotiin poliittisteoreettisen tiedon dialektismaterialistinen hankinta-, rakentamis- ja tulkintatapa sekä menetelmä tämän tiedon tarkistamiseksi kokemuksen valossa.

Lisäksi kehitettiin poliittisteoreettisen tiedon soveltamis-
muodot, joiden joukosta on mainittava erityisesti tämän
tiedon yhdistäminen käytännölliseen poliittiseen liikkee-
seen, työväenluokan vallankumoukselliseen vapautustais-
teluun.

Kuten tunnettua, käytäntö on viime kädessä kaiken
teorian totuudellisuuden kriteeri. Työväenluokan ja sen
kommunistisen etujoukon johtamien työtätekevien jouk-
kojen vallankumouksellinen taistelu on todistanut käy-
tännössä marxismi-leninisin teoreettisten perusväittä-
mien elinvoimaisuuden, totuudellisuuden ja järkkymät-
tömyyden.

Maailmansosialismin kokemuksella on tässä mielessä
ollut poikkeuksellisen tärkeä merkitys. NKP:n Keskus-
komitean 31. tammikuuta 1977 hyväksymässä päätöksessä
»Lokakuun suuren sosialistisen vallankumouksen 60-
vuotispäivästä» sanotaan: »Maailmansosialismin histo-
riallinen kokemus on rikastuttanut marxismi-leninisin
aarteistoa uusilla väittämillä ja johtopäätöksillä sekä
laajentanut vallankumouksellisen teorian ja käytännön
näköpiiriä. Se on todistanut kumoamattomasti sosialis-
tisen vallankumouksen ja uuden yhteiskunnan rakenta-
misen peruslakien yleispätevyyden, ts. marxilais-lenini-
läisen tieteen keksimien ja Lokakuun vallankumouksen
käytännössä ensi kertaa toteutuneiden lakien yleispätevyy-
den, sekä vahvistanut sen totuuden, että näitä lakeja on
sovellettava luovasti ottaen huomioon yksityisten mai-
den konkreettiset olot ja erikoisuudet.»¹

Mitä marxilais-leniniläiseen valtio- ja oikeustietee-
seen tulee, niin se ei nykyään enää ole pelkkä väline
todellisten yhteiskunnallisten prosessien tiedostamisessa
niiden juridisessa, valtiollisessa ja oikeudellisessa ilmai-
sumuodossa. Se on aktiivinen ja mahtava voima, joka on
mukana rakentamassa yhteiskuntaa ja edistää tehokkaasti
inhimillisen yhteiselämän humanisimpien periaatteiden
toteuttamista maan päällä. Kehittynyt sosialistinen
yhteiskunta toteuttaa johdonmukaisesti nämä periaatteet,
se panee historian vaakaan »työtätekevien todella kään-
teentekevät saavutukset, jotka kommunistisen puolueen
johtaman työväenluokan valta on mahdollistanut»².

Neuvostoliiton uudesta perustuslaista (1977) on tullut
kehittyneen sosialistisen yhteiskunnan ja sosialistisen
koko kansan valtion elämän peruslaki. Tässä keskeisessä

poliittis-oikeudellisessa ja teoreettisessa asiakirjassa on ilmaistu selvästi puolueen ja kansan Lokakuun vallankumouksen jälkeisen uudistustyön tulokset ja hahmoteltu kommunistisen rakennustyön suuntaviivat. Neuvostoliiton uusi perustuslaki rakentuu Marxin, Engelsin ja Leninin suurten aatteiden vankalle perustalle. Samalla se rikastuttaa merkittävästi marxilais-leniniläistä valtio- ja oikeusoppia.

Perustuslaissa on ilmaistu selkeästi sosialistisen koko kansan valtion luokkasosiaalinen luonne ja korkein päämäärä. Valtioelinten tehtävät, rakenne, vastuualueet ja toimintajärjestys on saatettu tarkoin sopusointuun neuvostoyhteiskunnan nykyisen kehitystason kanssa. Perustuslaissa on määritelty ankaran tieteellisesti kehittyneen sosialismin poliittisen järjestelmän rakenneperiaatteet, sen perusosat ja kehityksen pääsuunta. Siinä on tuotu esiin neuvostokansan tahto harjoittaa johdonmukaisesti sellaista politiikkaa, joka tähtää rauhan lujittamiseen ja rauhanomaisen rinnakkainolon vakiinnuttamiseen kansainvälisellä näyttämöllä. Ensi kerran historiassa on perustuslaissa vahvistettu se todella merkittävä totuus, että sosialistisessa koko kansan valtiossa »jokaisen vapaa kehitys on kaikkien vapaan kehityksen ehto».

Neuvostoliiton uudessa perustuslaissa on hahmoteltu myös sosialistisen valtion myöhemmän kehityksen yleisuunta. Perustuslaissa on esitetty ajatus, että asianomaisten aineellis-teknisten, organisatoristen, sosiaalis-poliittisten, sivistyksellisten, henkisten ja siveellisten edellytysten luomisen myötä, varsinkin sosialistisen demokratian kaikinpuolisen laajentamisen, syventämisen ja kehittämisen myötä tapahtuu vähitellen sosialistisen valtion tosiasiallinen muuttuminen kommunistiseksi yhteiskunnalliseksi itsehallinnoksi. Sanoivatpa reaalisen sosialismin viholliset siitä mitä tahansa, neuvostoyhteiskunnan poliittisen ja oikeusjärjestelmän ja sosialistisen koko kansan valtion kehitys kulkee juuri siihen suuntaan kuin marxismi-leninisin klassikot ovat ennustaneet ja NKP on todennut perusasiakirjoissaan.

Neuvostoliiton uusi perustuslaki tuo painavan lisän sosialismin kansainväliseen teoreettiseen ja käytännölliseen kokemukseen. Sosialismista on tullut yhteiskunnallis-poliittinen ja taloudellinen realiteetti, ja se esittää yhä suurempaa osaa maailman kehityksessä. Nykyään

käy yhä selvemmäksi, että yhteiskunnan sosialistinen uudistaminen on objektiivinen välttämättömyys, aikakauden vaatimus. Sosialististen aatteiden leviäminen kaikkialle maailmaan ja niiden vaikutuksen kasvu ovat varma merkki siitä, että yhteiskunnallinen edistys yleensä nopeutuu.

Nykyaikana, ankarien luokkataistelujen kaudella, käy erityisen ajankohtaiseksi Leninin vaatimus, että merkittäviä historiallisia muutoksia tarkasteltaessa on noudatettava tiukasti tieteellistä, marxilaista lähestymistapaa.

Kommunistiset puolueet kiinnittävät vakavaa huomiota marxilaisen yhteiskuntatieteen jatkuvan kehityksen turvaamiseen. Nykyajan marxilais-leniniläinen valtio- ja oikeustiede parantaa kaikin tavoin metodologiaansa ja kohottaa sen tasoja. Tämä tekee marxilais-leniniläiselle valtio- ja oikeustieteelle mahdolliseksi analysoida ja yleistää luokkataistelussa sekä valtion ja oikeuden kehittämisen saavutettua uutta historiallista kokemusta. Tämä tiede ilmaisee entistä konkreettisemmin kohti kommunismia etenevän yhteiskunnan yleisiä poliittisia ja oikeudellisia arvoja ja vakiinnuttaa ne elämään.

VIITTEET JA SELITYKSET

Johdanto

- ¹ *V. I. Lenin. Valitut teokset* (10 osaa), 1. osa, kustannusliike Edistys, Moskova 1976, s. 20.
- ² *Д. А. Керимов. Методологические проблемы исследования государства и права развитого социализма.*— XXV съезд КПСС и вопросы теории государства и права. Москва, 1977, с. 15.
- ³ *L. I. Brežnev. NKР:n Keskuskomitean toimintaselostus ja puolueen tulevat tehtävät sisä- ja ulkopolitiikan alalla. КК:n pääsihteeri toveri L. I. Brežnevin selostus 24. helmikuuta 1976, APN, Helsinki 1976, s. 127—128.*
- ⁴ Sama, s. 129.
- ⁵ *Л. И. Брежнев. О Конституции СССР.* Москва, 1977, с. 74.
- ⁶ *L. I. Brežnev. NKР:n Keskuskomitean toimintaselostus ja puolueen tulevat tehtävät sisä- ja ulkopolitiikan alalla, s. 131.*
- ⁷ Sama, s. 128.
- ⁸ *М. А. Сулов. Избранное. Речи и статьи.* Москва, 1972, с. 673.
- ⁹ *L. I. Brežnev. Puheita, Otava, Helsinki 1973, s. 48.*
- ¹⁰ Ks. *V. I. Lenin. Teokset*, 31. osa, s. 485.
- ¹¹ »Kommunisti», 10/70, s. 463.

1. luku

- ¹ *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset* (3 osaa), 1. osa, kustannusliike Edistys, Moskova 1972, s. 99.
- ² Sama, s. 111.
- ³ *V. I. Lenin. Valitut teokset* (10 osaa), 5. osa, s. 13.
- ⁴ Ks. *В. И. Далин. Французские историки эпохи Реставрации.*— Kirjassa: Маркс — историк. Москва, 1968, с. 7—32.
- ⁵ *V. I. Lenin. Valitut teokset* (10 osaa), 1. osa, s. 385.
- ⁶ *Международное рабочее движение. Вопросы истории и теории*, т. 1, Москва 1976, с. 354.

- ⁷ Ks. Э. Л. Розин. Возникновение марксистского учения о государстве и праве, Москва 1967, с. 5—6.
- ⁸ П. И. Стучка. Избранные произведения по марксистско-ленинской теории права. Рига, 1964, с. 60, 65—66.
- ⁹ Lainausta kirjasta: П. И. Стучка. Избранные произведения, с. 60.
- ¹⁰ Karl Marx — Friedrich Engels. Werke, Bd. 26.1, Dietz Verlag, Berlin 1965, S. 320.
- ¹¹ Lainausta kirjasta: В. П. Волгин. Развитие общественной мысли во Франции в XVIII веке. Москва, 1958, с. 247.
- ¹² Karl Marx — Friedrich Engels. Werke, Bd. 3, S. 304.
- ¹³ Ks. V. I. Lenin. Valitut teokset (10 osaa), 5, osa, s. 106.
- ¹⁴ G. F. Puchta. Cursus der Institutionen, Bd. 1, Leipzig 1856, s. 46.
- ¹⁵ J. G. Fichte. Sämtliche Werke, Bd. 3, Berlin 1845, S. 55.
- ¹⁶ G. W. F. Hegel. Sämtliche Werke, Bd. 3, Stuttgart 1927, S. 217.
- ¹⁷ Кс. И. П. Разумовский. Проблемы марксистской теории права. Москва, 1925, с. 89, 92.
- ¹⁸ G. Stiehler. Der Idealismus von Kant bis Hegel. Darstellung und Kritik, Berlin 1970, S. 356.
- ¹⁹ Lainausta kirjasta: Emil Kaler. Wilhelm Weitling. Seine Agitation und Lehre, Göttingen — Zürich 1887, S. 63.
- ²⁰ Кс. Karl Marx. Filosofian kurjuus, kustannusliike Edistys, Moskova 1971, s. 13.
- ²¹ В. Ф. Асмус. Избранные философские труды, т. 2, Москва, 1971, с. 286.
- ²² V. I. Lenin. Valitut teokset (10 osaa), 1. osa, s. 252.
- ²³ Tyypillisen näytteen tämäläisestä marxismin vääristelystä tarjoaa sveitsiläisen marxologin Arnold Künzlin parhaava opus »Karl Marx. Eine Psychographie» (Wien 1966).
- ²⁴ Кс. V. I. Lenin. Teokset, 21. osa, s. 65.
- ²⁵ Ф. Энгельс и современные проблемы философии марксизма. Москва, 1971, с. 39. Aiemmin tätä käsitystä kehittänyt K.-H. Schöneburg (K.-H. Schöneburg. Von der proletarischen Revolution in der Staatstheorie. Zur Genesis der kommunistischen Staatsauffassung bei Marx und Engels bis 1848.— Kirjassa: Festschrift für Arthur Baumgarten, Berlin 1966, S. 182).
- ²⁶ Кс. A. Ruge. Briefwechsel und Tagebuchblätter aus den Jahren 1825 bis 1880, Berlin 1886, S. 290.
- ²⁷ DDR:ssä julkaistun Engelsin elämäkerran kirjoittajat huomauttavat aivan oikein: »Tämä ajatuskanta on läheistä sukua nykyajan porvarillisille filosofisille koulukunnille, jotka eivät hyväksy imperialistista järjestelmää, mutta jotka rajoittuvat 'totaaliseen kieltämiseen' ajattelun, teorian alueella kieltäen

työtätekeviltä joukoilta kuvun luoda historiaa» («Friedrich Engels. Eine Biographie». Dietz Verlag, Berlin 1970, S. 57).

- ²⁸ Ks. Карл Маркс. Биография, Москва, 1973, с. 24—25.
- ²⁹ Кс. А. И. Володин. Гегель и русская социалистическая мысль XIX века. Москва, с. 70—88.
- ³⁰ Кс. В. С. Нерсеяну. Гегелевская философия права: история и современность. Москва, 1974, с. 127—168; N. Lapin. Nuori Marx, kustannusliike Edistys, Moskova 1977, s. 153—203; Т. И. Ойзерман. Формирование философии марксизма. Москва, 1974, с. 190—200.
- ³¹ *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke*, Bd. 1, S. 205.
- ³² *G. W. F. Hegel. Sämtliche Werke*, Bd. 7, S. 342.
- ³³ Кс. V. I. Lenin. Valitut teokset (10 osaa), 9. osa, s. 67.
- ³⁴ *G. W. F. Hegel. Sämtliche Werke*, Bd. 11, S. 71.
- ³⁵ *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke*, Bd. 1, S. 224.
- ³⁶ Sama, s. 209.
- ³⁷ Sama, s. 216.
- ³⁸ Sama, s. 250.
- ³⁹ Sama, s. 295.
- ⁴⁰ Кс. Л. Сэв. Марксизм и теория личности. Москва, 1972, с. 148—149.
- ⁴¹ *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke*, Bd. 1, S. 266.
- ⁴² V. I. Lenin. Teokset, 3. osa, s. 12.
- ⁴³ *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke*, Bd. 1, S. 296.
- ⁴⁴ Sama.
- ⁴⁵ Кс. samaa, s. 207.
- ⁴⁶ Кс. *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke*, Bd. 2, S. 159.
- ⁴⁷ Кс. *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset* (3 osaa), 1. osa, s. 14—18.
- ⁴⁸ *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke*, Bd. 2, S. 502—506.
- ⁴⁹ Кс. *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset* (3 osaa), 1. osa, s. 80—81, 111.
- ⁵⁰ Кс. *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset* (3 osaa), 1. osa, s. 27; ks. *Karl Marx. Filosofian kurjuus*, s. 187; ks. *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset* (3 osaa), 1. osa, s. 111.
- ⁵¹ *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset* (3 osaa), 1. osa, s. 67.
- ⁵² Кс. Из истории формирования и развития марксизма. Материалы научных сессий. Москва, 1959, с. 12—44.
- ⁵³ V. I. Lenin. Teokset, 13. osa, s. 23.

- ⁵⁴ *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset (3 osaa), 1. osa, s. 199.*
- ⁵⁵ Ks. *Karl Marx — Friedrich Engels. Kirjeitä, kustannusliike Edistys, Moskova 1976, s. 70.*
- ⁵⁶ *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset (3 osaa), 1. osa, s. 432.*
- ⁵⁷ *V. I. Lenin. Valitut teokset (10 osaa), 7. osa, s. 34.*
- ⁵⁸ *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset (3 osaa), 2. osa, s. 76 (kursivointi minun.— L. M.).*
- ⁵⁹ Sama.
- ⁶⁰ *Karl Marx. Pääoma, 1. osa, kustannusliike Edistys, Moskova 1974, s. 36.*
- ⁶¹ *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset (3 osaa), 2. osa, s. 265—266.*
- ⁶² *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke, Bd. 7, S. 400—401.*
- ⁶³ Mt., 8. osa, s. 600.
- ⁶⁴ Ks. *Marx — Engels. Kirjeitä, s. 77.*
- ⁶⁵ Ks. mts. 267.
- ⁶⁶ Ks. Союз Коммунистов — предшественник I Интернационала (сборник документов). Москва, 1964, с. 401—402.
- ⁶⁷ Marxin teoksen merkittävät ansiot tunnustavat jopa antikommunistit (ks. *R. Aron. Les étapes de pensée sociologique, Paris 1967, p. 288*).
- ⁶⁸ *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke, Bd. 6, S. 138.*
- ⁶⁹ Ks. mt., 8. osa, s. 598.
- ⁷⁰ Tällainen käsitys valtion ro. rakennepiirteestä esiintyy toisinaan erikoiskirjallisuudessa. Niinpä J. V. Bromlei kirjoittaa: »Käsitys, että valtio on poliittinen yhteisö, on kiistaton...» (*Ю. В. Бромлей. Этнос и этнография. Москва, 1973, с. 15*).
- ⁷¹ Ks. *Karl Marx. »Grundrissen» johdanto, Kansankulttuuri, Helsinki 1975, s. 53.*
- ⁷² Ks. mts. 55.
- ⁷³ *М. А. Суслов. Наша эпоха — эпоха торжества марксизма-ленинизма. «Коммунист», 1976, № 5, с. 16.*
- ⁷⁴ *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke, Bd. 17, S. 7.*
- ⁷⁵ *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset (3 osaa), 2. osa, s. 11.*
- ⁷⁶ *Marx — Engels. Kirjeitä, s. 214.*
- ⁷⁷ *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke, Bd. 16, S. 422.*
- ⁷⁸ *V. I. Lenin. Valitut teokset (10 osaa), 5. osa, s. 274.*
- ⁷⁹ Ks. *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset (3 osaa), 1. osa, s. 432; Ks. Marx — Engels. Kirjeitä, s. 266.*

- ⁸⁰ *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 7. osa, s. 42.
- ⁸¹ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 3. osa, s. 21.
- ⁸² Ks. *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 8. osa, s. 179.
- ⁸³ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Werke, Bd. 17, S. 546.
- ⁸⁴ Sama.
- ⁸⁵ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 3. osa, s. 20.
- ⁸⁶ Mt., 2. osa, s. 166.
- ⁸⁷ *В. И. Ленин*. Полн. собр. соч., т. 33, с. 239.
- ⁸⁸ Ks. *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 3. osa, s. 22—23; mt., 2. osa, s. 167—168.
- ⁸⁹ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Werke, Bd. 17, S. 544.
- ⁹⁰ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 2. osa, s. 330—331.
- ⁹¹ Engels kirjoitti, että »Anti-Dühring» julkaistiin Marxin tieteen; ennen painatusta Marx oli tutustunut koko käsikirjoitukseen (*Friedrich Engels*. Anti-Dühring, Kansankulttuuri, Helsinki 1971, s. 10).
- ⁹² *Friedrich Engels*. Anti-Dühring, s. 171.
- ⁹³ Mts. 207.
- ⁹⁴ Mts. 206—207.
- ⁹⁵ Ks. 2. lukua.
- ⁹⁶ Ks. Разложения родового строя и формирование классового общества. Москва, 1968; Beiträge zur Entstehung des Staates, Berlin 1973.
- ⁹⁷ Ks. *П. Н. Федосеев*. Марксизм в XX веке. Москва, 1972, с. 75.
- ⁹⁸ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Werke, Bd. 19, S. 377.
- ⁹⁹ Ks. *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 3. osa, s. 333—334.
- ¹⁰⁰ Ks. *Marx — Engels*. Kirjeitä, s. 436.
- ¹⁰¹ Ks. mts. 434—435.
- ¹⁰² Ks. samaa.
- ¹⁰³ Ks. *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 3. osa, s. 14.
- ¹⁰⁴ Länsisaksalainen oikeustieteilijä ja »marxologi» Wolf Paul vääristelee karkeasti marxismin perustajien näkökantaa väittäessään, että historiallinen materialismi tulkitsee oikeutta »vain epädialektisesti, yksiulotteisesti, nimittäin lineaarisen kausaliteetin näkökulmasta». Paulin mukaan historiallinen materialismi selittää oikeuden »pelkästään 'aineellisten' etujen,

vastaavasti 'aineellisen' tuotantoprosessin ja sille ominaisen tuotantosuhteiden ja tuotantovoimien 'perusta'-dialektiikan tuotteeksi. Niin sanottu 'päällysrakenne' menettää kaiken itsenäisen merkityksensä» (*W. Paul. Marxistische Rechtstheorie als Kritik des Rechts. Intention, Aporien und Folgen des Rechtsdenkes von Karl Marx — eine kritische Rekonstruktion, Frankfurt am Main 1974, S. 137*).

¹⁰⁵ *Marx — Engels. Kirjeitä, s. 426—427.*

¹⁰⁶ Mts. 429.

¹⁰⁷ Ks. *Marx — Engels. Kirjeitä, s. 433—436.*

¹⁰⁸ Mts. 441.

¹⁰⁹ Ks. *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke, Bd. 22, S. 251.*

¹¹⁰ *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset (3 osaa), 1. osa, s. 177.*

¹¹¹ Ks. *Karl Marx. Pääoma, 1. osa, s. 671.*

¹¹² *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke, Bd. 39, S. 194.*

¹¹³ Ks. seuraavia laajoja erikoistutkielmia, joissa analysoidaan Leninin valtio- ja oikeusaatteita: *B. M. Чихвадзе. Государство, демократия, законность. Ленинские идеи и современность. Москва, 1967; А. И. Денисов. Советское государство. Москва 1967; Роль В. И. Ленина в становлении и развитии советского законодательства. Москва, 1969; Марксистско-ленинская общая теория государства и права. Основные институты и понятия. Москва, 1970; Ленинское учение о диктатуре пролетариата. Москва, 1970; Государство, право, экономика. Москва, 1970.*

¹¹⁴ Ks. *V. I. Lenin. Teokset, 2. osa, s. 505.*

¹¹⁵ *V. I. Lenin. Valitut teokset (10 osaa), 7. osa, s. 11.*

¹¹⁶ Mts. 31.

¹¹⁷ Mts. 15.

¹¹⁸ *V. I. Lenin. Teokset, 17. osa, s. 58—59.*

¹¹⁹ Tässä luvussa analysoidaan vain lyhyesti, ei läheskään täydellisesti leniniläistä vaihetta marxilaisen valtiotieteen kehityksessä sekä valtion ja oikeuden leniniläisen tutkimusmetodiikan luonteenomaisia piirteitä.

¹²⁰ Ks. esimerkiksi: *V. I. Lenin. Valitut teokset (10 osaa), 5. osa, s. 465; V. I. Lenin. Teokset, 16. osa, s. 308—309.*

¹²¹ Kirjoitettu tammi — kesäkuussa 1916, julkaistu huhtikuussa 1917.

¹²² Yhtä läheisesti liittyi Leninin imperialismiin teoria hänen filosofisiin tutkimuksiinsa. Imperialismin selvittely vaati syventämään dialektismaterialistista käsitystä yhteiskunnasta ja ihmisestä, varsinkin oppia ristiriidoista.

¹²³ *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset (3 osaa), 1. osa, s. 29.*

- 124 Mts. 79—80.
- 125 Ks. *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 6. osa, s. 12.
- 126 Ks. mt., 5. osa, s. 441—443.
- 127 Ks. mt., 6. osa, s. 12.
- 128 Mts. 177.
- 129 *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 10. osa, s. 420.
- 130 *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 5. osa, s. 456.
- 131 Mts. 434.
- 132 Ks. Tie kommunismiin. Vieraskielisen kirjallisuuden kustannusliike, Moskova 1961, s. 489.
- 133 *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 5. osa, s. 306.
- 134 Valtiomonopolistisen kapitalismin taloudellista olemusta Lenin luonnehti tässä teoksessa seuraavasti: »Valtion monopoli on kapitalistisessa yhteiskunnassa vain... miljoonaomistajain tulojen kohottamis- ja lujittamiskeino» (mts. 420).
- 135 Ks. mts. 423.
- 136 Ks. mts. 450—451.
- 137 Ks. mts. 462.
- 138 Mts. 497.
- 139 Sama.
- 140 Mts. 498.
- 141 Ks. Die materialistische Geschichtsauffassung. Dargelegt von Karl Kautsky. Zweiter Band. Der Staat und die Entwicklung der Menschheit. Verlag J. H. W. Dietz Nachf. G. M., Berlin 1929, S. 55, 57, 525.
- 142 *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 5. osa, s. 438. Toisaalla Lenin kirjoittaa, että imperialismi on »taantumusta pitkin linjaa kaikenlaisten poliittisten järjestelmän vallitessa» (mts. 494).
- 143 Ks. *V. I. Lenin*. Teokset, 16. osa, s. 308.
- 144 Ks. *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 5. osa, s. 308.
- 145 Ks. mt., 9. osa, s. 418—422.
- 146 *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 7. osa, s. 38.
- 147 Mts. 11.
- 148 Ks. mts. 12.
- 149 Ks. mts. 29.
- 150 Mts. 116.
- 151 Ks. *V. I. Lenin*. Teokset, 27. osa, s. 117.
- 152 Sama.

- 153 Ks. *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 7. osa, s. 52—53, 96, 99—101.
- 154 Ks. mts. 29—39.
- 155 Mts. 116.
- 156 Ks. mts. 40.
- 157 Mts. 31.
- 158 Mts. 40.
- 159 *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 9. osa, s. 8; ks. 8. osa, s. 510.
- 160 *V. I. Lenin*. Teokset, 33. osa, s. 79.
- 161 Mts. 35.
- 162 Lenin korosti, että »neuvostovaltiomuoto on kansainvälinen saavutus» (*V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 8. osa, s. 355).
- 163 *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 8. osa, s. 34.
- 164 Mts. 114.
- 165 *V. I. Lenin*. Teokset, 32. osa, s. 189.
- 166 *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 10. osa, s. 479.
- 167 *Л. И. Брежнев*. Ленинским курсом. Речи и статьи, т. 2. Москва, 1970, с. 136.
- 168 *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 5. osa, s. 76.
- 169 Ks. *V. I. Lenin*. Teokset, 28. osa, s. 132.
- 170 Международное Совецание коммунистических и рабочих партий. Документы и материалы. Москва, 1969, с. 54—55.

2. luku

- 1 Ks. *Marx — Engels*. Kirjeitä, s. 70.
- 2 Huomautettakoon, että David Ricardo ei analysoinut jakoa irrallaan tuotannosta, vaan yhteydessä siihen. Hän kirjoitti: »Maan tuote, kaikki mitä sen pinnalta saadaan työn, koneiden ja pääoman yhteiskäytön tuloksena, jaetaan kolmen yhteiskuntaluokan kesken: maan omistajien, rahan eli maan muokkaukseen tarvittavan pääoman omistajien ja maata muokkaavien työläisten kesken» (The Works and correspondence of David Ricardo. V. 1. On the Principle of Political Economy and Taxation. Cambridge. At the University Press. For the royal economic society, 1951, p. 5).
- 3 *Karl Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 168.
- 4 *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 1. osa, s. 140.
- 5 Ks. mts. 140—141.
- 6 *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 1. osa, s. 31.

- ⁷ Ks. *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 1. osa, s. 445—446.
- ⁸ *Marx — Engels*. Kirjeitä, s. 34.
- ⁹ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 1. osa, s. 445.
- ¹⁰ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 3. osa, s. 20.
- ¹¹ Ks. *Marx — Engels*. Kirjeitä, s. 426—427, 433—436.
- ¹² Ks. mts. 429—431.
- ¹³ Ks. *Marx — Engels*. Kirjeitä, s. 472.
- ¹⁴ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 1. osa, s. 140—141.
- ¹⁵ Ks. mts. 445—446; ks. *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 1. osa, s. 15—24.
- ¹⁶ *Marx — Engels*. Kirjeitä, s. 34.
- ¹⁷ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 1. osa, s. 140—141. Ks. myös *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 1. osa, s. 45.
- ¹⁸ Ks. *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 2. osa, s. 76; 1. osa, s. 445; *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 1. osa, s. 20—22, 45—46.
- ¹⁹ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 1. osa, s. 445.
- ²⁰ *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 5. osa, s. 15.

Vastapainona marxilaiselle kategorialle »yhteiskuntataloudellinen muodostuma», joka tarjoaa ankarasti tieteellisen kriteerin ihmiskunnan historian aikajaotusta ja kommunismia kohti etenevän yhteiskunnan kehityslakien selvittelyä varten, nykyajan porvarillisessa sosiologiassa on yleistynyt laajasti »teknologinen suuntaus», jonka luonteenomaisia ilmenemismuotoja on Walt Rostown »taloudellisten kasvuvaiheiden teoria». Tämä teoria, jonka tarkoituksena on, sen keksijän sanojen mukaan, heittää taisteluhaaste marxismille ja syrjäyttää tämä nykyisen historian tarkastelutapana, on tieteellisesti kestävä, koska se abstrahoituu tuotantosuhteista ja yhteiskunnan luokkarakenteesta ja palauttaa yhteiskunnan »taloudellisen» kehityshistorian tieteellis-tekniseen edistykseen ja kulutustason kohoamiseen. Kyseisen teorian sosiaalinen tehtävä ilmenee siinä, että samalla kun Rostown teoria puolustelee monopoli-kapitalismia ja todistelee, että sosialistiset maat eivät pysty voittamaan taloudellista kilpailua johtavien kapitalististen maiden kanssa, se tarjoaa omalaatuisen muunnoksen nykyisen antikommunismiin muodinmukaisista sepitelmistä sosialismin ja kapitalismin konvergenssista, asteittaisesta lähentymisestä, niiden »identtisestä» kehittymisestä tieteellis-teknisen kumouksen oloissa (ks. *Современные буржуазные теории о слиянии*

капитализма и социализма (критический анализ). Москва, 1970).

- ²¹ Ks. *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 1. osa, s. 95; ks. *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 1. osa, s. 245—246.
- ²² *Marx — Engels*. Kirjeitä, s. 171—172.
- ²³ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 1. osa, s. 446.
- ²⁴ Ks. *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 3. osa, s. 131.
- ²⁵ *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 7. osa, s. 410.
- ²⁶ Mts. 98.
- ²⁷ Ks. *Е. Жуков*. Некоторые вопросы теории социально-экономической формации.—«Коммунист», 1973, № 11, с. 96.
- ²⁸ *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 1. osa, s. 22.
- ²⁹ Mt., 2. osa, s. 359 (alahuomautus).
- ³⁰ Sama.
- ³¹ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 2. osa, s. 341.
- ³² *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 1. osa, s. 239.
- ³³ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (6 osaa), 4. osa, s. 261.
- ³⁴ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 3. osa, s. 65.
- ³⁵ Mt., 2. osa, s. 343.
- ³⁶ *Karl Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 303.
- ³⁷ Sama.
- ³⁸ *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 8. osa, s. 37.
- ³⁹ Ks. esim. *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 9. osa, s. 72—73.
- ⁴⁰ *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 5. osa, s. 309.
- ⁴¹ Sama.
- ⁴² *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 2. osa, s. 343.
- ⁴³ Mts. 342.
- ⁴⁴ Ks. Tie kommunismiin, s. 569.
- ⁴⁵ *Friedrich Engels*. Anti-Dühring, s. 212.
- ⁴⁶ Porvarillisten valtateorioiden arvostelua ks. *В. Г. Каленский*. Политическая наука в США (Критика буржуазных концепций власти). Москва, 1969; *Э. Л. Кузьмин*. Мировое государство: иллюзия или реальность. Москва, 1969, с. 6—21;

- Л. А. Григорян. Народовластие в СССР. Москва, 1972, с. 44—73.*
- ⁴⁷ *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset (3 osaa), 1. osa, s. 454.*
- ⁴⁸ *V. I. Lenin. Valitut teokset (10 osaa), 9. osa, s. 67.*
- ⁴⁹ Mts. 67—68.
- ⁵⁰ *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset (3 osaa), 3. osa, s. 243.*
- ⁵¹ Mt., 1. osa, s. 24.
- ⁵² Mts. 27.
- ⁵³ Sama.
- ⁵⁴ Sama.
- ⁵⁵ *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset (6 osaa), 4. osa, s. 199.*
- ⁵⁶ *Г. В. Плеханов. Избранные философские произведения, т. III. Москва, 1957, с. 165.*
- ⁵⁷ *Marx — Engels. Kirjeitä, s. 377—378.*
- ⁵⁸ *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset (3 osaa), 3. osa, s. 173.*
- ⁵⁹ Ks. *V. I. Lenin. Valitut teokset (10 osaa), 9. osa, s. 68.*
- ⁶⁰ *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset (3 osaa), 3. osa, s. 287.*
- ⁶¹ *Friedrich Engels. Anti-Dühring, s. 324.*
- ⁶² *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset (3 osaa), 3. osa, s. 293.*
- ⁶³ Ks. mts. 286—287.
- ⁶⁴ *И. Н. Хлопун. Возникновение скотоводства и общественное разделение труда в первобытном обществе.— Kirjassa: Ленинские идеи в изучении истории первобытного общества, рабовладения, феодализма. Москва, 1970, с. 98.*
- ⁶⁵ Ks mts. 112.
- ⁶⁶ *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset (3 osaa), 3. osa, s. 290.*
- ⁶⁷ *Karl Marx. Pääoma, 1. osa, s. 93.*
- ⁶⁸ Mts. 92.
- ⁶⁹ *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset (6 osaa), 4. osa, s. 256.*
- ⁷⁰ *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset (3 osaa), 3. osa, s. 288.*
- ⁷¹ *V. I. Lenin. Valitut teokset (10 osaa), 1. osa, s. 33—34.*

- 72 *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset (3 osaa), 3. osa, s. 209.*
- 73 Mts. 294.
- 74 Sama.
- 75 Ks. mts. 292.
- 76 Ks. samaa.
- 77 *Friedrich Engels. Anti-Dühring, s. 206.*
- 78 *Marx — Engels. Kirjeitä, s. 433.*
- 79 Ks. *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset (3 osaa), 3. osa, s. 241.*
- 80 Ks. mts. 241.
- 81 Ks. mts. 250.
- 82 *V. I. Lenin. Valitut teokset (10 osaa), 7. osa, s. 15.*
- 83 *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset (3 osaa), 3. osa, s. 289.*
- 84 Mts. 248.
- 85 Sama.
- 86 Mts. 290.
- 87 Mts. 293.
- 88 Mts. 257.
- 89 Ks. mts. 250.
- 90 Sama.
- 91 Ks. mts. 253.
- 92 Mts. 254.
- 93 Mts. 255.
- 94 Ks. *K. Маркс и Ф. Энгельс. Соч., т. 45, с. 338—347.*
- 95 Ks. *Всемирная история, т. 1, Москва, 1955, с. 658—660; История Древней Греции. Москва, 1971, с. 101—106; P. Oliva. Ranná řeská tyrannis, Praha 1954.*
- 96 Ks. *C. C. Соловьева. Раннегреческая тиранния. Москва, 1964, с. 52—82. P. Olivan mielestä varhaiskreikkalainen tyrannia oli jo valtion alkumuoto (P. Oliva. La tyrannie première forme de L'Etat en Grèce et son rôle historique.—»La pensée», 1966, № 66).*
- 97 *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset (3 osaa), 3. osa, s. 294.*
- 98 Mts. 264.
- 99 Mts. 265.
- 100 *K. Маркс и Ф. Энгельс. Соч., т. 45, с. 361.*

- ¹⁰¹ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 3. osa, s. 294.
- ¹⁰² Ks. *Friedrich Engels*. *Anti-Dühring*, s. 184.
- ¹⁰³ Ks. esim. *C. Dillon, C. Leiden, P. Stewart*. *Introduction to Political Science*, Toronto — New York — London 1958, p. 8.
- ¹⁰⁴ Ks. esim. *G. Burdeau*. *Traité de science politique*, 2. osa, Paris 1967, p. 251.
- ¹⁰⁵ *A. Hauriou*. *Droit constitutionnel et institutions politiques*. Paris 1968, p. 87.
- ¹⁰⁶ Mts. 191—192.
- ¹⁰⁷ *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 7. osa, s. 15.
- ¹⁰⁸ Mt., 9. osa, s. 68.
- ¹⁰⁹ Ks. Проблемы истории докапиталистических обществ, кн. 1, Москва, 1968, с. 30, 42, 436.
- ¹¹⁰ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 3. osa, s. 294, 295.
- ¹¹¹ Alue ja suvun jäsenten sidonnaisuus tiettyyn alueeseen niiden verisiteiden edellytyksenä, joiden pohjalta vanhat sukuyhteisöt syntyivät ja pysyivät koossa, tunnettiin jo alkukantaisen yhteisöjärjestelmän aikana. Alkukantaisen yhteisöjärjestelmän hajotessa tämä sidonnaisuus lakkasi vähitellen olemasta.
- ¹¹² Ks. *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 3. osa, s. 253, 255.
- ¹¹³ »Julkinen valta» tarkoittaa samaa kuin »yhteiskunnallinen valta». Käsikirjoituksessaan »Marxismi valtiosta» Lenin käyttää sanontoja »yhteiskunnallinen valta» ja »julkinen valta» samassa merkityksessä.
- ¹¹⁴ *Karl Marx — Friedrich Engels*. *Werke*, Bd. 1, S. 326.
- ¹¹⁵ Ks. mts. 317—320, 321—323, 325—328.
- ¹¹⁶ Mt., 4. osa, s. 337.
- ¹¹⁷ Mts. 338.
- ¹¹⁸ Mt., 22. osa, s. 235.
- ¹¹⁹ Ks. *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 7. osa, s. 30—31; *В. И. Ленин*. *Полн. собр. соч.*, т. 33, с. 340.
- ¹²⁰ Ks. *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 3. osa, s. 253, 256, 294.
- ¹²¹ Mts. 295.
- ¹²² *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 1. osa, s. 239.
- ¹²³ Mt., 9. osa, s. 69.
- ¹²⁴ Ks. *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 3. osa, s. 253.

- 125 *V. I. Lenin. Valitut teokset (10 osaa), 9. osa, s. 72.*
- 126 Mts. 69.
- 127 *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset (3 osaa), 3. osa, s. 295.*
- 128 *V. I. Lenin. Valitut teokset (10 osaa), 9. osa, s. 72—73.*
- 129 *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset (3 osaa), 3. osa, s. 295.*
- 130 Sama.
- 131 Lenin hyväksyi Hegelin tunnetun ajatuksen, jonka mukaan »mitä rikkaampi määriteltävä esine on, so. mitä enemmän erilaisia puolia se tarjoaa tarkasteltavaksi, sitä erilaisempia voivat olla myös niiden perusteella esitetyt määritelmät». Lenin katsoi sen pätevän varsinkin sellaisiin monisärmäisiin käsitteisiin kuin »elämä, valtio» (*V. I. Lenin. Teokset, 38. osa, s. 193*).
- 132 *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset (3 osaa), 3. osa, s. 299.*
- 133 Ks. *Friedrich Engels. Anti-Dühring, s. 206—207.*
- 134 *К. Маркс и Ф. Энгельс. Соч., т. 46, ч. II, с. 23.*
- 135 *Karl Marx. Pääoma, 3. osa, s. 382.*
- 136 Mts. 381.
- 137 Ks. *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset (3 osaa), 3. osa, s. 333—334.*
- 138 *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke, Bd. 26. 1, S. 381.*
- 139 Mts. 259.
- 140 *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset (3 osaa), 2. osa, s. 76.*
- 141 *V. I. Lenin. Valitut teokset (10 osaa), 7. osa, s. 13.*
- 142 Mts. 15.
- 143 Sama.
- 144 Mts. 17.
- 145 Mts. 16.
- 146 *V. I. Lenin. Valitut teokset (10 osaa), 9. osa, s. 69.*
- 147 Sama.
- 148 *Friedrich Engels. Anti-Dühring, s. 30.*
- 149 *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset (3 osaa), 3. osa, s. 333.*
- 150 Ks. *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke, Bd. 1, S. 233; ks. Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset (3 osaa), 1. osa, s. 66.*

- ¹⁵¹ Ks. *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke*, Bd. 13, S. 7—11; *Marx — Engels. Kirjeitä*, s. 431—436.
- ¹⁵² *Marx — Engels. Kirjeitä*, s. 464.
- ¹⁵³ Mts. 431.
- ¹⁵⁴ *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset* (3 osaa), 3. osa, s. 296.
- ¹⁵⁵ Sama.
- ¹⁵⁶ *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset* (3 osaa), 3. osa, s. 334.
- ¹⁵⁷ Mts. 333.
- ¹⁵⁸ Ks. *V. I. Lenin. Teokset*, 1. osa, s. 342; 5. osa, s. 71—72; 13. osa, s. 129.
- ¹⁵⁹ *Proudhon. Confessions d'un revolutionnaire*, Paris 1896, p. 220.
- ¹⁶⁰ *М. А. Бакунин. Избранные произведения*, т. 1, с. 237.
- ¹⁶¹ *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke*, Bd. 18, S. 342—343.
- ¹⁶² Mt., 38. osa, s. 64.
- ¹⁶³ *Friedrich Engels. Anti-Dühring*, s. 196.
- ¹⁶⁴ *V. I. Lenin. Teokset*, 1. osa, s. 343.
- ¹⁶⁵ Международное Совещание коммунистических и рабочих партий. Документы и материалы, с. 47.
- ¹⁶⁶ Luonnehtiessaan tämän opin todellista tarkoitusta Max Reimann toteaa, että samoin kuin hitleriläisen fasismin aikana saksalaiset monopolit ja militaristit keskittivät maan kaikki voimat sodanvalmisteluihin tunnuksenaan »kansanyhteisö», samoin kristillis-demokraattiset vallanpitäjät Saksan Liittotasavallassa tahtoivat äskettäin tehdä sen »muotoutuneen yhteiskunnan» avulla. *Макс Рейман. В интересах сил мира.— «Проблемы мира и социализма», 1966, № 6, с. 7.*
- ¹⁶⁷ Saksan Liittotasavallan perustuslaissa toukokuun 23. päivältä 1949 julistetaan: »Saksan Liittotasavalta on demokraattinen ja sosiaalinen liittovaltio» (20. artikla, 1. pykälä). »Osavaltioiden perustuslaillisen rakenteen tulee vastata tasavaltaisen demokraattisen ja sosiaalisen oikeusvaltion peruseriaatteita tämän Perustuslain hengessä» (28. artikla, 1. pykälä) (Конституции буржуазных государств Европы. Москва, 1957, с. 831, 833).
- ¹⁶⁸ *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset* (3 osaa), 1. osa, s. 443.
- ¹⁶⁹ *V. I. Lenin. Teokset*, 19. osa, s. 42.
- ¹⁷⁰ *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset* (3 osaa), 3. osa, s. 20.
- ¹⁷¹ *Friedrich Engels. Anti-Dühring*, s. 323.
- ¹⁷² *V. I. Lenin. Valitut teokset* (10 osaa), 7. osa, s. 15.

- 173 Mt., 9. osa, s. 82.
- 174 Mts. 73.
- 175 Mts. 79.
- 176 Ks. *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 3. osa, s. 21.
- 177 Edellä selostetun perusmerkityksen ohella termiä valtiolaitos käytetään myös eräissä muissa merkitystehtävissä, mm. rajattaessa valtiollisia periaatteita ja instituutioita muista yhteiskunnallisista ilmiöistä.
- 178 *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 7. osa, s. 89.
- 179 Sama.
- 180 *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 3. osa, s. 28. Ks. myös: *Friedrich Engels*. Anti-Dühring, s. 323; *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 6. osa, s. 362; 7. osa, s. 46, 66—68, 89.
- 181 *В. И. Ленин*. Полн. собр. соч., т. 33, с. 18, 230—231.

3. luku

- 1 *Г. В. Плеханов*. Избранные философские произведения, т. 1. Москва, 1956, с. 535—536.
- 2 *Karl Marx — Friedrich Engels*. Werke, Bd. 21, S. 492.
- 3 Sama. Plehanov mainitsi »1700-luvun näkökannasta» todeten, että »1700-luvulla koko yhteiskuntaelämää selitettiin lainsäätäjän toiminnalla» (*В. Г. Плеханов*. Избранные философские произведения, т. 1, с. 530).
- 4 *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 1. osa, s. 444—445.
- 5 *Karl Marx — Friedrich Engels*, Valitut teokset (6 osaa), 1. osa, s. 489—491.
- 6 *Karl Marx — Friedrich Engels*. Werke, 3. osa, S. 313.
- 7 *Karl Marx*. Filosofian kurjuus, s. 89.
- 8 *Karl Marx — Friedrich Engels*. Werke, Bd. 4, S. 6.
- 9 *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 1. osa, s. 66.
- 10 Sama.
- 11 *Karl Marx — Friedrich Engels*. Werke, Bd. 3, S. 12.
- 12 Mt., 4. osa, s. 387.
- 13 Mt., 10. osa, s. 171.
- 14 Mt., 6. osa, s. 245.
- 15 *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (6 osaa), 1. osa, s. 488.

- ⁶ *A. Ross. On Laws and Justice. University of California Press, 1959, p. 350.*
- ¹⁷ Ks. samaa.
- ¹⁸ Palautettakoon mieliin, että Marx luonnehti tätä koulukuntaa feodaalisen järjestelmän (ancien régime) saksalaiseksi teoriaksi, joka puolustaa tämän päivän konnamaisuutta eilispäivän konnamaisuudella esittäen tämän vakuudeksi historiallisen, kristillissaksalaisen vekselinsä (*Karl Marx — Friedrich Engels. Werke, Bd. 1, S. 80—81, 567*).
- ¹⁹ *Г. В. Плеханов. Избранные философские произведения, т. 1, с. 626.*
- ²⁰ *Karl Marx. Filosofian kurjuus, s. 89.*
- ²¹ Myöhemmin oikeustieteen fenomenologinen koulukunta ilmaisi tämänkaltaisen lähestymistavan vielä selvemmin. Mainitun koulukunnan kannattajien mielestä lainsäätäjä ei luo oikeusnormeja, vaan keksii ne samaan tapaan kuin keksitään matemaattisia sääntöjä.
- ²² *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke, Bd. 2, S. 610.*
- ²³ *Marx — Engels. Kirjeitä, s. 382. Ks. myös: Karl Marx — Friedrich Engels. Werke, Bd. 30, S. 614.*
- ²⁴ *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset (3 osaa), 3. osa, s. 333.*
- ²⁵ *R. Stammler. Wirtschaft und Recht nach der materialistischen Geschichtsauffassung, Verlag von Veit Comp., Leipzig 1914, S. 62.*
- ²⁶ Stammlerin opin kriittistä arviointia ks.: *V. I. Lenin. Teokset, 34. osa, s. 23—24.*
- ²⁷ Oireellista on, ettei itse Stammler myöhemmin palannut tähän ongelmaan. Korostaessaan tämän tekijän merkitystä uuskantilaisen oikeusfilosofian luomisessa länsimaiset kirjoittajat sivuuttavat tavallisesti vaikenemalla hänen yrityksensä marxismin »voittamiseksi».
- ²⁸ *Marx — Engels. Kirjeitä, s. 431.*
- ²⁹ Myöhemmin nämä tendenssit olivat »ilmausta marxismin madaltamisesta, joka johtui porvarillisen ideologian tunkeutumisesta työväenliikkeen piiriin, opportunistista ja marxilaisen teorianmuodostuksen tason laskusta II Internationaalissa» (Философская энциклопедия, т. 1, с. 305).
- ³⁰ Ks.: Марксистско-ленинская общая теория государства и права. Социалистическое право. Москва, 1973, с. 628 и сл.
- ³¹ Ks. *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset (3 osaa), 3. osa, s. 14.*
- ³² *Marx — Engels. Kirjeitä, s. 434.*
- ³³ *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset (3 osaa), 2. osa, s. 331.*

- ³⁴ *Friedrich Engels*. *Anti-Dühring*, s. 130.
- ³⁵ Ks. esim. *Stoyanovitch K.* *Marxisme et droit*, Paris 1964, p. 328.
- ³⁶ *Marx — Engels*. Kirjeitä, s. 433—434.
- ³⁷ Mts. 436.
- ³⁸ *Karl Marx*. Pääoma, 3. osa, s. 782.
- ³⁹ Sama.
- ⁵⁰ *Marx — Engels*. Kirjeitä, s. 434.
- ⁴¹ *Karl Marx — Friedrich Engels*. *Werke*, Bd. 2, S. 491.
- ⁴² *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 1. osa, s. 107.
- ⁴³ *V. I. Lenin*. Teokset, 13. osa, s. 312.
- ⁴⁴ *Karl Marx — Friedrich Engels*. *Werke*, Bd. 35, S. 267.
- ⁴⁵ *Karl Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 217—218.
- ⁴⁶ Emme kajoa tässä yhteydessä niihin menetelmiin, joiden avulla pääoma korvaa työpäivän lyhennyksen (työn voimaperäistäminen ym.).
- ⁴⁷ *Karl Marx — Friedrich Engels*. *Werke*, Bd. 30, S. 370.
- ⁴⁸ *Karl Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 529.
- ⁴⁹ *Karl Marx — Friedrich Engels*. *Werke*, Bd. 3, S. 311.
- ⁵⁰ Sama.
- ⁵¹ Ks. *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 3. osa, s. 14.
- ⁴² *И. Сабо*. Основы теории права. Москва, 1974, с. 84—85.
- ⁵³ Ks. *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 5. osa, s. 101—102.
- ⁵⁴ *Friedrich Engels*. *Anti-Dühring*, s. 123.
- ⁵⁵ *Marx — Engels*. Kirjeitä, s. 434.
- ⁵⁶ Sama.
- ⁵⁷ *Karl Marx — Friedrich Engels*. *Werke*, 16. osa, s. 194.
- ⁵⁸ *V. I. Lenin*. Teokset, 15. osa, s. 330.
- ⁵⁹ *V. I. Lenin*. Teokset (10 osaa), 6. osa, s. 341.
- ⁶⁰ Imre Szabo kiinnittää aiheellisesti huomiota myös tähän seikkaan tarkastellessaan samankaltaisten normien uusintamista erilaisissa sosiaalisissa oikeusjärjestelmissä: siitä johtuu, että kyseiset normit vaikuttavat luokkien yläpuolella olevilta tai luokille yhteisiltä. Nuo »vakiosäännöt» »eivät ole olemassa muista normeista erillään, vaan ne joka kerta sisällytetään tiettyyn sitovien käyttäytymissääntöjen järjestelmään ja ovat voimassa tämän järjestelmän yhteydessä ja sen sisällä. Tämä toistuu joka kerta uudessa sosiaalisessa oikeustyyppissä, minkä vuok-

si ulkonaisesti yhtäläiset 'vakionormit' esiintyvät erilaisissa sosiaalisissa yhteyksissä... On olemassa sellaisia oikeudellisesti merkitseviä käyttäytymismalleja, jotka toistuvat erilaisissa yhteiskuntajärjestelmissä; toiset mallit sitä vastoin ovat erottamattomasti sidoksissa tiettyyn yhteiskuntajärjestelmään eivätkä esiinny sen ulkopuolella. Molemmat muodostavat kuitenkin konkreettisesti oikeusjärjestelmässä ykseyden, joka on oikeuden tärkeä, olennainen piirre. Oikeuden ykseys määräytyy valitsevan yhteiskuntajärjestelmän sisäisestä logiikasta. Valtio ilmaisee ja takaa sen» (*И. Сабо. Основы теории права, с. 86—87*). Huomautettakoon ohimennen, että nämä väittämät ovat varsin merkityksellisiä konvergenssiajatuksen arvostelulle oikeusalalla.

- ⁶¹ *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke, Bd. 21, S. 509.*
- ⁶² *V. I. Lenin. Teokset, 16. osa, s. 304.*
- ⁶³ Ks. *V. I. Lenin. Valitut teokset (10 osaa), 9. osa, s. 390.*
- ⁶⁴ *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke, Bd. 16, S. 194.*
- ⁶⁵ *V. I. Lenin. Valitut teokset (10 osaa), 9. osa, s. 416.*
- ⁶⁶ *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke, Bd. 13, s. 444.*
- ⁶⁷ Engels kirjoitti: »Porvari tietää, että... lain pyhyys, toisen yhteiskunnan osan aktiivisella ja toisen osan passiivisella tahdonilmauksella voimaan saatetun järjestyksen koskemattomuus on hänen yhteiskunnallisen asemansa paras tuki. Englantilainen porvari löytää laissa, niin kuin jumalassaan, oman itsensä, ja sen vuoksi laki on hänelle pyhä» (*Karl Marx — Friedrich Engels. Werke, Bd. 2, S. 443*).
- ⁶⁸ *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke, Bd. 1, S. 144—145.*
- ⁶⁹ *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset (3 osaa), 1. osa, s. 173, 178; ks. myös Karl Marx — Friedrich Engels. Werke, Bd. 22, S. 78—79, 251.*
- ⁷⁰ Ks. *V. I. Lenin. Teokset, 16. osa, s. 302 ja seur.*
- ⁷¹ *Marx — Engels. Kirjeitä, s. 472.*
- ⁷² *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke, Bd. 3, S. 310.*
- ⁷³ Sama.
- ⁷⁴ Sama.
- ⁷⁵ *C. C. Алексеев. Проблемы теории права, т. 1, Свердловск, 1972, с. 58.*
- ⁷⁶ *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke, Bd. 3, S. 325.*
- ⁷⁷ Ks. *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset (3 osaa), 3. osa, s. 333.*
- ⁷⁸ *C. C. Алексеев. Mts. 57—58.*
- ⁷⁹ *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset (3 osaa), 3. osa, s. 199.*

Ottaen huomioon tämän Engelsin tekemän varauksen ei voi yhtyä A. J. Furmaniin, joka vedoten siihen, että Engels käyttää alkukantaisen yhteisjärjestelmän luonnehdinnassa termiä oikeus, päättelee: »oikeus esiintyy myös alkukantaisen yhteisjärjestelmän vallitessa» (A. E. Фурман. Исторический материализм. Москва, 1970, с. 185).

- ⁸⁰ Кс. Буржуазные учения о капиталистическом государстве. Москва, 1967, с. 55—58. Кс. myös: М. А. Аржанов. Указ. соч., с. 44.
- ⁸¹ *Karl Marx — Friedrich Engels, Werke*, Bd. 3, S. 325.
- ⁸² *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset* (3 osaa), 2. osa, s. 330—331.
- ⁸³ *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke*, Bd. 3, S. 325.
- ⁸⁴ Кс. *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset* (3 osaa), 2. osa, s. 330—331.
- ⁸⁵ Edellä sanotusta seuraa, että jos me tahdomme esittää sellaisen oikeusmääritelmän, joka loogisen ja historiallisen ykseyden periaatteen mukaisesti kuvastaisi oikeuden koko todellista historiaa, niin me emme voi tässä yleismääritelmässä pelkistää oikeutta valtion voimaan saattamien tai sanktioimien normien järjestelmäksi. (Tätä seikkaa L. I. Spiridonov tähdentää oikeutetusti kirjassaan «Социальное развитие и право». Ленинград, 1973, с. 171.) Jos taas me tahdomme tehdä oikeusmääritelmässä tavallaan yhteenvedon oikeuden historiallisesta kehityskulusta ottaen malliksi kehittyneen valtiollisesti järjestyneen yhteiskunnan oikeusrakenteen, niin tämä tuntomerkki voidaan täydellä syyllä hyväksyä lähtökohdaksi.
- ⁸⁶ Р. Сорokinin opista ks. В. А. Туманов. Буржуазная правовая идеология. Москва, 1971, с. 281 и сл.
- ⁸⁷ *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke*, Bd. 36, S. 533
- ⁸⁸ R. David. Les grands systèmes de droit contemporains, Dalloz 1971, p. 72—73.
- ⁸⁹ *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke*, Bd. 3, S. 62.
- ⁹⁰ И. Сабо. Основы теории права, с. 97.
- ⁹¹ V. I. Lenin. Valitut teokset (10 osaa), 6. osa, s. 145.
- ⁹² Роль В. И. Ленина в становлении и развитии советского законодательства. Москва, 1970, с. 16.
- ⁹³ *Karl Marx. Pääoma*, 1. osa, s. 89.
- ⁹⁴ On mahdollinen sellainenkin vaihtoehto, jolloin suhde sisältää jo monia oikeudellisia piirteitä ja edellytyksiä, mutta vasta normi saattaa sen uuteen laadulliseen tilaan. Oikeusmuoto on »annetun» ja »luotavan» monimutkaista yhteenkietoutumista.

- ¹ *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset (3 osaa), 1. osa, s. 446.*
- ² *К. Маркс и Ф. Энгельс. Фейербах. Противоположность материалистического и идеалистического воззрений. (Новая публикация первой главы «Немецкой идеологии».) Москва, 1966, с. 97.*
- ³ *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke, Bd. 3, S. 463.*
- ⁴ *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset (3 osaa), 3. osa, s. 107.*
- ⁵ Mts. 105.
- ⁶ *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset (6 osaa), 1. osa, s. 96.*
- ⁷ Ks. mts. 90—92.
- ⁸ *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset (6 osaa), 1. osa, s. 482.*
- ⁹ Mts. 483.
- ¹⁰ Mts. 128.
- ¹¹ *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke, Bd. 3, S. 339.*
- ¹² Mts. 345.
- ¹³ Mts. 342.
- ¹⁴ Mt., 6. osa, s. 255.
- ¹⁵ КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК, т. 2, Москва, 1970, с. 40.
- ¹⁶ Tie kommunismiin. Kokoelma NKР:n 22. edustajakokouksen aineistoa, s. 481.
- ¹⁷ *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset (3 osaa), 2. osa, s. 315.*
- ¹⁸ Ks. mts. 168.
- ¹⁹ Mt., 3. osa, s. 296; myös s. 333.
- ²⁰ *V. I. Lenin. Valitut teokset (10 osaa), 9. osa, s. 82.*
- ²¹ *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset (6 osaa), 2. osa, s. 143.*
- ²² *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke, Bd. 3, S. 340.*
- ²³ Mts. 344.
- ²⁴ *Friedrich Engels. Anti-Dühring, s. 323.*
- ²⁵ Sama.
- ²⁶ Ks. *Marx — Engels. Kirjeitä, s. 278—279.*
- ²⁷ Ks. *V. I. Lenin. Valitut teokset (10 osaa), 9. osa, s. 69—70.*

- ²⁸ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (6 osaa), 2. osa, s. 90.
- ²⁹ *Marx — Engels*. Kirjeitä, s. 433.
- ³⁰ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 3. osa, s. 129—130.
- ³¹ Ks. *Karl Marx — Friedrich Engels*. Werke, 17. osa, S. 596.
- ³² Ks. esim. *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 2. osa, s. 166—168; *Karl Marx — Friedrich Engels*. Werke, Bd. 22, S. 200.
- ³³ *В. И. Ленин*. Полн. собр. соч., т. 33, с. 225.
- ³⁴ Ks. *Karl Marx — Friedrich Engels*. Werke, Bd. 3, S. 198.
- ³⁵ Mt., 5. osa, s. 136.
- ³⁶ *V. I. Lenin*. Teokset, 6. osa, s. 106.
- ³⁷ Ks. *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 8. osa, s. 188—189.
- ³⁸ *Л. И. Брежнев*. О Конституции СССР. Москва, с. 45.
- ³⁹ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Werke, Bd. 1, S. 323—324.
- ⁴⁰ Mt., 6. osa, s. 349, 246.
- ⁴¹ Mts. 254.
- ⁴² Mt., 1. osa, s. 279.
- ⁴³ Mt., 5. osa, s. 383—384.
- ⁴⁴ Mt., 2. osa, s. 579.
- ⁴⁵ Sama.
- ⁴⁶ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Werke, Bd. 1, S. 457, 580.
- ⁴⁷ Mts. 457.
- ⁴⁸ Mts. 326.
- ⁴⁹ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Werke, Bd. 11, S. 240.
- ⁵⁰ Mts. 137—138.
- ⁵¹ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Werke, Bd. 7, S. 241, 230.
- ⁵² Mt., 8. osa, s. 344; ks. myös 11. osa, s. 268—269.
- ⁵³ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Werke, 16. osa, S. 331—333.
- ⁵⁴ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 3. osa, s. 406.
- ⁵⁵ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Werke, Bd. 18, S. 496, 499.
- ⁵⁶ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Werke, Bd. 19, S. 260.
- ⁵⁷ Mt., 18. osa, s. 497.
- ⁵⁸ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Werke, Bd. 22, S. 475.
- ⁵⁹ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (6 osaa), 2. s. 444.

- ⁶⁰ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 1. osa, 252—253.
- ⁶¹ Ks. *Karl Marx — Friedrich Engels*. Werke, Bd. 16, S. 73.
- ⁶² Ks. *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset, (6 osaa), 2. osa, s. 445.
- ⁶³ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Werke, Bd. 18, S. 495.
- ⁶⁴ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Werke, Bd. 8, S. 344.
- ⁶⁵ Mt., 1. osa, s. 574; 8. osa, s. 354.
- ⁶⁶ Ks. mt., 8. osa, s. 352.
- ⁶⁷ Mt., 13. osa, s. 525.
- ⁶⁸ *Л. И. Брежнев*. Конституция СССР, с. 22.
- ⁶⁹ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Werke, Bd. 1, S. 328.
- ⁷⁰ Ks. *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 1. osa, s. 103.
- ⁷¹ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Werke, Bd. 2, S. 443.
- ⁷² Mt., 11. osa, s. 34, 312.
- ⁷³ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Werke, Bd. 16, S. 365.
- ⁷⁴ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 2. osa, s. 197.
- ⁷⁵ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Werke, Bd. 13, S. 536.
- ⁷⁶ Ks. mt., 5. osa, s. 196—197, 272.
- ⁷⁷ Mt., 12. osa, s. 618—620.
- ⁷⁸ Mt., 18. osa, s. 514; ks. *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 1. osa, s. 328—329.
- ⁷⁹ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Werke, Bd. 12, S. 619.
- ⁸⁰ *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 7. osa, s. 50.
- ⁸¹ Ks. *E. Wade and G. Phillips*. Constitutional Law. London—New York—Toronto 1935, p. 139.
- ⁸² *J. Harvey and K. Hood*. The British State, London 1958, p. 62.
- ⁸³ Ks. *Karl Marx — Friedrich Engels*. Werke, Bd. 11, S. 44.
- ⁸⁴ *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 8. osa, s. 192.
- ⁸⁵ *V. I. Lenin*. Teokset, 20. osa, s. 218.
- ⁸⁶ *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 8. osa, s. 193.
- ⁸⁷ Ks. *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 1. osa, s. 212.
- ⁸⁸ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Werke, Bd. 10, S. 489.
- ⁸⁹ Mt., 17. osa, s. 651.
- ⁹⁰ Ks. mt., 39. osa, s. 389.

- ⁹¹ *V. I. Lenin. Valitut teokset (10 osaa), 9. osa, s. 413—414.*
- ⁹² Mts. 416.
- ⁹³ Mts. 422.
- ⁹⁴ Ks. mt., 10. osa, s. 39.
- ⁹⁵ Ks. *V. I. Lenin. Teokset, 31. osa, s. 241.*
- ⁹⁶ Ленинский сборник, т. 37, с. 212.
- ⁹⁷ *V. I. Lenin. Valitut teokset (10 osaa), 9. osa, s. 418.*
- ⁹⁸ Mts. 259.
- ⁹⁹ *V. I. Lenin. Teokset, 8. osa, s. 510.*
- ¹⁰⁰ *V. I. Lenin. Valitut teokset (10 osaa), 7. osa, s. 49.*
- ¹⁰¹ Mts. 51.
- ¹⁰² Mts. 35.
- ¹⁰³ *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke, Bd. 1, S. 249—250.*
- ¹⁰⁴ Ks. *B. E. Гулюев. Демократия и современный империализм. Москва, 1970, с. 180—188.*
- ¹⁰⁵ *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke, Bd. 6, S. 254.*
- ¹⁰⁶ Mt., 5. osa, s. 194.
- ¹⁰⁷ *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset (3 osaa), 1. osa, s. 431.*
- ¹⁰⁸ *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke, Bd. 17, S. 288.*
- ¹⁰⁹ *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset (3 osaa), 2. osa, s. 195.*
- ¹¹⁰ Sama, s. 196.
- ¹¹¹ *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke, Bd. 17, S. 540.*
- ¹¹² Ks. mts. 542.
- ¹¹³ Mts. 542—543.
- ¹¹⁴ Ks. *V. I. Lenin. Valitut teokset (10 osaa), 7. osa, s. 51—52, 53, 266.*
- ¹¹⁵ Mts. 37.
- ¹¹⁶ Mts. 36.
- ¹¹⁷ Mts. 212.
- ¹¹⁸ Ks. Tie kommunismin, s. 481—482.
- ¹¹⁹ Ks. mts. 489—490.
- ¹²⁰ *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke, Bd. 6, S. 194.*
- ¹²¹ Mt., 15. osa, s. 122.
- ¹²² Mt., 17. osa, s. 629.
- ¹²³ Mts. 55.

- ¹²⁴ *V. I. Lenin. Valitut teokset (10 osaa), 3. osa, s. 360.*
- ¹²⁵ Tie kommunismin, s. 484.
- ¹²⁶ *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke, Bd. 2, S. 492.*
- ¹²⁷ Mt., 19. osa, s. 281—282.
- ¹²⁸ Mts. 282.
- ¹²⁹ *V. I. Lenin. Teokset, 24. osa, s. 345.*
- ¹³⁰ Ks. *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke, Bd. 1, S. 145.*
- ¹³¹ Mts. 585—586.
- ¹³² Ks. *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke, Bd. 2, S. 490—491.*
- ¹³³ Mt., 6. osa, s. 129.
- ¹³⁴ Mts. 142.
- ¹³⁵ Ks. *V. I. Lenin. Valitut teokset (10 osaa), 7. osa, s. 449.*
- ¹³⁶ *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset (3 osaa), 2. osa, s. 197.*
- ¹³⁷ *Г. В. Мальцев. Буржуазное государство на современном этапе общего кризиса капитализма. Кигясса: XXV съезд КПСС и вопросы теории государства и права. Москва, 1977, с. 30 2*

5. luku

- ¹ *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke, Bd. 1, S. 344.*
- ² Mts. 345.
- ³ Mt., 2. osa, s. 472.
- ⁴ *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke, Bd. 1, S. 460.*
- ⁵ *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset (6 osaa), 1. osa, s. 138.*
- ⁶ Ks. mts. 115—116.
- ⁷ Mts. 133.
- ⁸ Mts. 383—384.
- ⁹ Mts. 384.
- ¹⁰ Mt., 2. osa, s. 131.
- ¹¹ Mts. 100.
- ¹² Mts. 98.
- ¹³ *Proudhon. Confessions d'un revolutionnaire, Paris 1896, p. 183.*
- ¹⁴ Ks. *Karl Marx — Friedrich Engels. Valitut teokset (3 osaa), 2. osa, s. 23.*
- ¹⁵ *Louis Blanc. Organisation der Arbeit, Zürich 1919, S. 12, 13.*

- ¹⁶ *Louis Blanc*. Histoire de la Revolution de 1848, t. 2, Paris 1870, p. 279—280.
- ¹⁷ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (6 osaa), 1. osa, s. 138.
- ¹⁸ Ks. *Karl Marx*. Filosofian kurjuus, s. 187—188.
- ¹⁹ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Werke, Bd. 27, S. 61.
- ²⁰ Ks. *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 1. osa, s. 78.
- ²¹ Mts. 110.
- ²² Ks. samaa.
- ²³ Ks. *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 7. osa, s. 29—30.
- ²⁴ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 1. osa, s. 199.
- ²⁵ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Werke, Bd. 5, S. 136.
- ²⁶ Mt., 6. osa, s. 321.
- ²⁷ Mts. 234.
- ²⁸ Ks. *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 1. osa, s. 431—432.
- ²⁹ Mts. 159.
- ³⁰ Mt., 2. osa, s. 194.
- ³¹ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Werke, Bd. 17, S. 591.
- ³² *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 2. osa, s. 168.
- ³³ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Werke, Bd. 17, S. 551.
- ³⁴ Mts. 432.
- ³⁵ Mt., 37. osa, s. 366.
- ³⁶ *Marx — Engels*. Kirjeitä, s. 489.
- ³⁷ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 2. osa, s. 199.
- ³⁸ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Werke, Bd. 17, S. 543.
- ³⁹ *Marx — Engels*. Kirjeitä, s. 388.
- ⁴⁰ *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 7. osa, s. 75.
- ⁴¹ Ks. *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 2. osa, s. 167—168.
- ⁴² Mts. 198.
- ⁴³ *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 7. osa, s. 56—57.
- ⁴⁴ *Marx — Engels*. Kirjeitä, s. 266.
- ⁴⁵ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 1. osa, s. 86.

- ⁴⁶ Mt., 2. osa, s. 266.
- ⁴⁷ *V. I. Lenin. Teokset*, 8. osa, s. 506—507.
- ⁴⁸ Ks. *V. I. Lenin. Teokset*, 12. osa, s. 445—446.
- ⁴⁹ *V. I. Lenin. Teokset*, 10. osa, s. 514.
- ⁵⁰ *V. I. Lenin. Teokset*, 13. osa, s. 7.
- ⁵¹ *V. I. Lenin. Valitut teokset* (10 osaa), 3. osa, s. 74—75.
- ⁵² Marx esitti ensinnä keskeytymättömän vallankumouksen ajatuksen teoksessaan »Kansalaissota Ranskassa». Asiaa tarkasteltiin lähemmin »Keskuskomitean ensimmäisessä vetoomuksessa Kommunistien liitolle». Marxin ja Engelsin kirjoittamassa kommunistien ja blanquillaisten sopimuksessa, joka vahvisti uudelleen perustetun Kommunistivallankumouksellisten yleismaailmallisen seuran järjestölliset ja ideologiset periaatteet, sanottiin: »Seuran tarkoituksena on kaikkien etuoikeutettujen luokkien kukistaminen, näiden luokkien alistaminen proletariin diktatuurin alaiseksi ylläpitämällä keskeytymätöntä vallankumousta siihen asti, kunnes toteutetaan kommunismi, josta tulee ihmissuvun viimeinen organisaatiomuoto» (*Karl Marx — Friedrich Engels. Werke, Bd. 7, S. 553*).
- ⁵³ *V. I. Lenin. Valitut teokset* (10 osaa), 3. osa, s. 172.
- ⁵⁴ Ks. *V. I. Lenin. Teokset*, 10. osa, s. 440—441. Koska vuoden 1905 vallankumous Venäjällä kärsi tappion, väliaikainen vallankumousohallitus jäi muodostamatta. Vuoden 1917 helmikuun vallankumouksen voitettua Venäjälle syntyi väliaikainen hallitus, joka ei kuitenkaan ollut vallankumouksellinen vaan vastavallankumouksellinen voima. Väliaikaista vallankumousohallitusta koskeva väittämä, jonka Lenin muotoili Venäjän vallankumouksellisen kokemuksen pohjalta, ylittää kuitenkin teoreettiselta sisällöltään kansalliset puitteet, sillä on kansainvälinen merkitys. Uusissa historiallisissa oloissa, jolloin vallankumousprosessi kehittyi suotuisamman tilanteen vallitessa, moniin Euroopan kansandemokratioihin syntyivät väliaikaiset vallankumousohallitukset, joilla oli suuri merkitys proletariaatin ja talonpojiston diktatuurin pystyttämiseksi ja sen kehittymiseksi proletariaatin sosialistiseksi diktatuuriksi.
- ⁵⁵ Листовки московских большевиков 1905 г. Москва, 1941, с. 35, 41.
- ⁵⁶ *V. I. Lenin. Valitut teokset* (10 osaa), 6. osa, s. 310.
- ⁵⁷ *V. I. Lenin. Teokset*, 24. osa, s. 15.
- ⁵⁸ Ks. *V. I. Lenin. Valitut teokset* (10 osaa), 7. osa, s. 116; ks. myös *В. И. Ленин. Полн. собр. соч.*, т. 33, с. 313.
- ⁵⁹ *V. I. Lenin. Valitut teokset* (10 osaa), 8. osa, s. 202.
- ⁶⁰ Mt., 10. osa, s. 405.
- ⁶¹ Ks. *V. I. Lenin. Valitut teokset* (10 osaa), 6. osa, s. 308—309; *V. I. Lenin. Teokset*, 25. osa, s. 171—172.

- ⁶² *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 6. osa, s. 520.
- ⁶³ Mt., 7. osa, s. 12.
- ⁶⁴ Mts. 43.
- ⁶⁵ Mts. 43—44.
- ⁶⁶ Ks. mt., 6. osa, s. 271—272.
- ⁶⁷ Ks. *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 7. osa, s. 43; 8. osa, s. 317—318.
- ⁶⁸ Ks. mt., 6. osa, s. 272.
- ⁶⁹ Ks. samaa.
- ⁷⁰ Ks. *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 7. osa, s. 110.
- ⁷¹ Ks. mts. 89.
- ⁷² Mts. 112.
- ⁷³ Mts. 111.
- ⁷⁴ Mts. 112.
- ⁷⁵ Sama.
- ⁷⁶ Mts. 42—43.
- ⁷⁷ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 2. osa, s. 198. Engels tähdensi samaa ajatusta Kansalaissota Ranskassa -nimisen teoksen johdannossa (*Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 2. osa, s. 168).
- ⁷⁸ Eritellessään Pariisin kommuunin kokemusta Marx totesi, että Kommuunin suorittamien toimenpiteiden ansiosta »hallituksen sortokoneisto ja valta yhteiskuntaan olisi murrettu... hävittämällä puhtaasti sortavat elimet; niiden tehtävien, jotka kuuluvat oikeutetusti hallitusvallalle, ei pitänyt olla yhteiskunnan yläpuolella olevien elinten vaan tämän yhteiskunnan vastuunalaisten palvelijoiden hoidossa» (*Karl Marx — Friedrich Engels*. Werke, Bd. 17, S. 597).
- ⁷⁹ *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 7. osa, s. 266.
- ⁸⁰ Mts. 351.
- ⁸¹ Mts. 405.
- ⁸² *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 8. osa, s. 229.
- ⁸³ Niihin kuuluivat esim. päämajan, rintamien ja armeijoiden esikuntien yhteydessä toimineet poliittiset osastot ja tiedusteluelimet, joiden tehtäväpiiriin kuului armeijan vallankumouksellisen liikehdinnän vastustaminen, sotasensuuri, posti- ja lennätinlaitoksen sotilaallinen valvontatoimisto, sotilaspapiston hallinto, sotilastuomioistuininlaitoksen päähallinnon osasto ym.
- ⁸⁴ Декреты Советской власти, т. I, Москва, 1957, с. 231, 234.
- ⁸⁵ «Известия ВЦИК», № 266, 15 ноября 1917.
- ⁸⁶ *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 7. osa, s. 269; ks. *V. I. Lenin*. Teokset, 26. osa, s. 257.

- ⁸⁷ Ks. *V. I. Lenin*. Teokset, 42. osa, s. 40—43; *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 8. osa, s. 429—432.
- ⁸⁸ Ks. esim. *Ed. H. Carr*. The Bolschevik Revolution 1917—1923, vol. 1.—3., Zucl. 1950—1953.
- ⁸⁹ *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 7. osa, s. 264.
- ⁹⁰ Mts. 12.
- ⁹¹ Ks. mts. 41—42.
- ⁹² Ks. mts. 44 ja seur.
- ⁹³ Mts. 52.
- ⁹⁴ *В. И. Ленин*. Полн. собр. соч., т. 33, с. 230.
- ⁹⁵ Ks. *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 7. osa, s. 351—352.
- ⁹⁶ *Л. И. Брежнев*. Ленинским курсом. Речи и статьи, т. 2, Москва, 1970, с. 80.
- ⁹⁷ *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 8. osa, s. 179.
- ⁹⁸ *V. I. Lenin*. Teokset, 27. osa, s. 459.
- ⁹⁹ Программные документы борьбы за мир, демократию и социализм, Москва, 1961, с. 76—77.
- ¹⁰⁰ *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 7. osa, s. 523.
- ¹⁰¹ Mts. 226.
- ¹⁰² Valitettavasti tuonkaltaisia johtopäätöksiä johdonmukaisiksi marxilaisiksi julistautuvat henkilöt propagoivat tänä päivänäkkin. Eräät heistä väittävät: »Porvarillinen vallankumous on sellainen vallankumous, jonka aikana toinen riistäjäluokka kukistaa toisen riistäjäluokan, mutta tämäkään vallankumous ei toteudu ilman kansalaissotaa. Vielä vähemmän proletaarinen vallankumous on ajateltavissa ilman kansalaissotaa.» (Lainaus julkaisusta: «Проблемы мира и социализма», 1964, № 7, с. 7.)
- ¹⁰³ Tie kommunismiin, s. 464.
- ¹⁰⁴ *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 5. osa, s. 349.
- ¹⁰⁵ Lainaus kirjasta: *Эрколи*. О задачах Коммунистического Интернационала в связи с подготовкой империалистами новой мировой войны, Москва, 1935, с. 53.
- ¹⁰⁶ *V. I. Lenin*. Teokset, 8. osa, s. 191.
- ¹⁰⁷ *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 9. osa, s. 452.
- ¹⁰⁸ *Георгий Димитров*. Избранные произведения, т. I, Москва, 1957, с. 466.
- ¹⁰⁹ Международное Совецание коммунистических и рабочих партий. Документы и материалы, Москва, 1969, с. 58.
- ¹¹⁰ *L. I. Brežnev*. NKР:n Keskuskomitean toimintaselostus ja puolueen tulevat tehtävät sisä- ja ulkopoliittikan alalla, APN, Helsinki 1976, s. 52.

- 111 Ks. Программные документы коммунистических и рабочих партий капиталистических стран Европы. Москва, 1960; Проблемы современного капитализма и рабочий класс. Прага, 1963.
- 112 *L. I. Brežnev. Leninin asia elää ja voittaa*, Karjala-kustantamo, Petroskoi 1970, s. 51.
- 113 *V. I. Lenin. Valitut teokset* (10 osaa), 6. osa, s. 166.
- 114 Mt., 9. osa, s. 306.
- 115 *V. I. Lenin. Teokset*, 29. osa, s. 225.
- 116 *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke*, Bd. 22, s. 234.
- 117 Ks. Tie kommunismiin, s. 506—507, 508—509, 511—512.
- 118 *Л. И. Брежнев. Ленинским курсом. Речи и статьи*, т. 4, Москва, 1974, с. 279—280.
- 119 *L. I. Brežnev. NKР:n Keskuskomitean toimintaselostus ja puolueen tulevat tehtävät sisä- ja ulkopolitiikan alalla*, s. 54.
- 120 Ленинская теория социалистической революции и современность. Москва, 1972, с. 370.
- 121 Кс. «Партийная жизнь», 1969, № 1, с. 65—75.
- 122 «Правда», 1972, 14 декабря.
- 123 *В. Гернс, Р. Штайгервальд. Антимонополистическая демократия и путь к социализму.*—«Проблемы мира и социализма», 1972, № 6, с. 34—38.
- 124 «Правда», 1972, 15 марта.
- 125 За мир, безопасность, сотрудничество и социальный прогресс в Европе. К итогам Конференции коммунистических и рабочих партий Европы. Берлин 29—30 июня 1976. Москва, 1976, с. 39.
- 126 Кс. *V. I. Lenin. Valitut teokset* (10 osaa), 7. osa, s. 53.
- 127 *Б. Пономарев. Актуальные проблемы теории мирового революционного процесса.*—«Коммунист», 1971, № 15, с. 59—62.
- 128 Lainaus kirjasta: Проблемы современного коммунистического движения. Москва, 1972, с. 225—229. Кс. myös: Проблемы коммунистического движения. Некоторые вопросы теории и методологии. Москва, 1972, с. 257—259.
- 129 *Л. И. Брежнев. Великий Октябрь и прогресс человечества.*—«Коммунист», 1977, № 16, с. 15.

6. luku

- ¹ Кс. Национальные отношения и государство в современный период. Москва, 1972.
- ² Marx ja Engels käyttivät termiä Itä tarkoittamaan erikoislaatuista sosiaalista järjestelmää yhteisössä, jolle on tunnus-

omaista erityinen valtiojärjestelmä. Mainitun valtiojärjestelmän alkukotina ovat olleet ulkoeurooppalaiset yhteisöt. Marxisin klassikot katsoivat, että po. sosiaalinen järjestelmä on saavuttanut maailmanhistoriassa laajan maantieteellisen levinneisyyden. Myöhemmin, varsinkin kapitalistisen siirtomaaks-pansion kaudella, termillä Itä alettiin tarkoittaa imperialismin orjuuttamia Aasian, Afrikan ja Oseanian kansoja (ks. Принцип историзма в познании социальных явлений. Москва, 1972, с. 21—83).

- ³ Ks. *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 3. osa, s. 141—142; *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke*, Bd. 19, S. 402; *Marx — Engels*. Kirjeitä, s. 373—374.
- ⁴ Ks. *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 10. osa, s. 157; *V. I. Lenin*. Teokset, 42. osa, s. 318—319.
- ⁵ Ks. *V. I. Lenin*. Teokset, 42. osa, s. 318—319.
- ⁶ Ks. *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 10. osa, s. 157.
- ⁷ *Marx — Engels*. Kirjeitä, s. 108.
- ⁸ Ks. *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 3. osa, s. 142; *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke*, Bd. 19, S. 474.
- ⁹ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 3. osa, s. 141.
- ¹⁰ *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke*, Bd. 19, S. 402.
- ¹¹ *Marx — Engels*. Kirjeitä, s. 373.
- ¹² Ks. *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke*, Bd. 9, S. 201—202.
- ¹³ Mt., 19. osa, s. 475.
- ¹⁴ *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 5. osa, s. 154.
- ¹⁵ Ks. *Friedrich Engels*. *Anti-Dühring*, s. 205.
- ¹⁶ Ks. mts. 206—207.
- ¹⁷ Mts. 171.
- ¹⁸ *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke*, Bd. 9, S. 129.
- ¹⁹ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 1. osa, s. 109; ks. myös s. 98, 104—105, 115.
- ²⁰ Mt., 2. osa, s. 156.
- ²¹ *Marx — Engels*. Kirjeitä, s. 233, 234.
- ²² Mts. 227.
- ²³ *Marx — Engels*. Kirjeitä, s. 192, 195; *Karl Marx — Friedrich Engels. Werke*, Bd. 22, S. 236.
- ²⁴ Ks. *O. B. Мартышин*. Социализм и национализм в Африке. Москва, 1972, с. 180.
- ²⁵ *Marx — Engels*. Kirjeitä, s. 358.

- 26 Sama.
- 27 *V. I. Lenin. Teokset*, 41. osa, s. 282.
- 28 *Mt.*, 39. osa, s. 731.
- 29 *Mts.* 732.
- 30 *V. I. Lenin. Teokset*, 21. osa, s. 402.
- 31 *Ks. V. I. Lenin. Valitut teokset (10 osaa)*, 6. osa, s. 38—51.
- 32 *Mts.* 46.
- 33 *Ks. mts.* 135.
- 34 *Mts.* 156.
- 35 *Ks. mts.* 161.
- 36 *Mts.* 96.
- 37 *V. I. Lenin. Valitut teokset (10 osaa)*, 5. osa, s. 459.
- 38 *Mts.* 497.
- 39 *Mt.*, 10. osa, s. 17.
- 40 Пути мировой революции. Седьмой расширенный пленум Исполнительного Комитета Коммунистического Интернационала. Стеногр. отчёт, т. 1—2. Москва 1927. Siirtomaiden ja riippuvuussuhteessa olevien maiden vallankumouksellista liikkettä koskevia selostuksia käsiteltiin Kominternin 6. ja 7. kongressissa.— VI Конгресс Коминтерна. Стеногр. отчет, вып. 4, М., 1930; VII Всемирный конгресс Коминтерна. М., 1935.
- 41 ИККИ и ВКП(б) по китайскому вопросу. Москва—Ленинград, 1927, с. 55.
- 42 *Mts.* 70.
- 43 Стратегия и тактика Коминтерна в национальной революции на примере Китая. Москва, 1934, с. 58—59.
- 44 *Mts.* 280.
- 45 Коммунистический Интернационал в документах. 1919—1932. Москва, 1933, с. 30.
- 46 VII Всемирный конгресс Коминтерна, с. 10.
- 47 Программные документы борьбы за мир, демократию и социализм. Москва, 1964, с. 67—68.
- 48 Tie kommunismiin, s. 505—506.
- 49 *Mts.* 504.
- 50 *Mts.* 502.
- 51 Vapautuneiden maiden monimutkaisia kehitysprosesseja selitetään neuvostoliittolaisten taloustieteilijöiden muotoilemassa riippuvaisen kehityksen opissa (ks. Развивающиеся страны: закономерности, тенденции, перспективы. Москва, 1974.)

- ⁵² NKP:n 24. edustajakokous 30. 3 — 9. 4. 1971. Pääselostukset ja tärkeimmät päätökset, Helsinki 1971, Kirjapaino kursiivi Oy, s. 157.
- ⁵³ Ks. mts. 25.
- ⁵⁴ Mts. 27.
- ⁵⁵ *L. I. Brežnev*. NKP:n Keskuskomitean toimintaselostus ja puolueen tulevat tehtävät sisä- ja ulkopolitiikan alalla. NKP:n 25. edustajakokous, s. 54—55.
- ⁵⁶ Mts. 22—23.
- ⁵⁷ Ks. mts. 23.
- ⁵⁸ *R. Aron*. Les desillusions du progres. Essai sur la dialectique de la modernite, Paris 1969.
- ⁵⁹ Ks. *W. Rostow*. The Stages of Economic Growth. Non-Communist Manifesto, Cambridge Mass. 1960, p. 4.
- ⁶⁰ Rostow esittää tämän selityksen uudessa kirjassaan »The Politics of the Stages of Economic Growth, Cambridge Mass. 1971, p. 11—12.
- ⁶¹ *W. Rostow*. The Stages of Economic Growth, p. 162—164.
- ⁶² Mts. 133.
- ⁶³ *G. Gögen, R. Zastrow u.a.* Entwicklungsländer zwischen Ost und West, München 1969, S. 7.
- ⁶⁴ Ks. *H. Seton-Watson*. The New Imperialism, London 1962; *B. Meissner*. Die marxistische-leninistische Lehre vom »Staat der nationalen Demokratie«.—»Aus Politik und Zeitgeschichte«, Bonn 1963, N 10.
- ⁶⁵ Ks. *B. Meissner*. Mts. 3; *K. Westen*. Der Staat der nationalen Demokratie. Ein Kommunistisches Modell für Entwicklungsländer, Köln 1964, S. 68—69.
- ⁶⁶ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 1. osa, s. 445—446.
- ⁶⁷ *K. Westen*. Mts. 26.
- ⁶⁸ *K. Wittfogel*. The Orient Despotism, New Haven 1957, p. 2.
- ⁶⁹ Vuonna 1919 siirto- ja puolisiirtomaat sekä riippuvaisuussuhteissa olevat maat muodostivat 77,2 % maapallon pinta-alasta, ja niissä asui 68,2 % maapallon väestöstä.
- ⁷⁰ *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 10. osa, s. 530.
- ⁷¹ *Л. И. Брежнев*. Великий Октябрь и прогресс человечества.—«Коммунист», 1977, № 16, с. 14.
- ⁷² *P. B. Harris*. Studies in African Politics, London 1970, p. 9—31.
- ⁷³ Марксистско-ленинская общая теория государства и права. Исторические типы государства и права. Москва, 1871 (9. ja 10. luku); Функция государства в независимых странах Африки. Москва, 1972; *Ю. А. Юдин*. Политические системы

стран тропической Африки (государство и политические партии). Москва, 1975.

On ilmestynyt muitakin ongelmia yksityiskohtaisesti selvitteleviä taloustieteilijöiden, historioitsijoiden ym. yhteiskuntatieteilijöiden teoksia. Ks. esim. Развивающиеся страны: закономерности, тенденции, перспективы. Москва, 1974; *К. Н. Брутенц*. Современные национально-освободительные революции (некоторые вопросы теории). Москва, 1974, и др.

- ⁷⁴ *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 6. osa, s. 320.
- ⁷⁵ *D. Apter*. Politics of Modernization. Chicago 1965.
- ⁷⁶ *I. Jennings*. Democracy in Africa, Cambridge 1963. I. Jennings on tarkoittanut tämän kirjan aputeokseksi afrikkalaiselle lukijalle.
- ⁷⁷ *P. B. Harris*. Mts. 44, 147.
- ⁷⁸ *D. G. Lavroff*. Les parties politiques en Afrique noir. Paris 1970, p. 34.
- ⁷⁹ Ks. »Revue juridique et politique», 1967, N 1, p. 26; »Revue senegalaise de droit, 1971, N 9, p. 53—72.
- ⁸⁰ Ks. »Revue senegalaise de droit», 1971, N 9, p. 64.
- ⁸¹ Ks. »Revue senegalaise de droit», 1970, N 7; 1971, N 10, p. 68, 81.
- ⁸² »Journal of African Law», vol. II, N 2, 1967.
- ⁸³ Ks. *Karl Marx — Friedrich Engels*. Werke, Bd. 22, S. 428—429.
- ⁸⁴ Ks. *V. I. Lenin*. Teokset, 31. osa, s. 230.
- ⁸⁵ Заявление Совещания представителей коммунистических и рабочих партий. Программные документы борьбы за мир, демократию и социализм, с. 67—68: Kommunististen ja työväenpuolueiden edustajien neuvottelukokouksen julkilausuna s. 39—40. Liite Kommunistin n:oon 10/60.
- ⁸⁶ Ks. NKП:n 24. edustajakokous, s. 158; *L. I. Brežnev*. NKП:n Keskuskomitean toimintaselostus ja puolueen tulevat tehtävät sisä- ja ulkopoliittikan alalla, s. 22—23.
- ⁸⁷ Mts. 24—25.
- ⁸⁸ *V. I. Lenin*. Teokset, 18. osa, s. 30.
- ⁸⁹ Ks. *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 3. osa, s. 177—178.
- ⁹⁰ *S. Chodak, J. Kleer*. Sozialismus a modernizacija w Charnej Africe, Warszawa 1967, p. 273. J. Kleerin eräiden väittämien arvostelua ks.: Функции государства в независимых странах Африки. Kirjoittajat huomauttavat aivan oikein, että »välivaihe ei ole enempiä uusi yhteiskuntamuodostuma kuin vaihtoehtokaan vapautuvien maiden kahdelle tärkeimmälle kehitystielle, kapitalistiselle ja sosialistiselle kehitystielle» (s. 28). Sen vuoksi teokseen sisältyvää väitettä, että »kokonaisuutena katsoen J. Kleerin kehittämä 'välijärjestelmän' oppi on hedelmällinen» (s. 28), tuskin voidaan hyväksyä.

- ⁹¹ Ks. *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (3 osaa), 1. osa, s. 80.
- ⁹² *Karl Marx — Friedrich Engels*. Valitut teokset (6 osaa), 2. osa, s. 324. (Esipuhe vuoden 1882 toiseen venäjänkieliseen painokseen — Kommunistisen puolueen manifesti).
- ⁹³ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Werke, Bd. 36, S. 546.
- ⁹⁴ Mt., 22. osa, s. 427.
- ⁹⁵ *Karl Marx — Friedrich Engels*. Werke, Bd. 18, S. 564—565 (Engels kehittelee tässä kyseistä ajatusta käyttäen esimerkkinä Venäjää).
- ⁹⁶ Колониальная политика и социал-демократия. СПб., 1906, с. 13.
- ⁹⁷ *V. I. Lenin*. Teokset, 42. osa, s. 319.
- ⁹⁸ Ks. *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 10. osa, s. 157.
- ⁹⁹ *A. И. Ишанов*. О некоторых проблемах народной советской государственности.— Киrjassa: XXIV съезд КПСС и задачи развития общественных наук. Ташкент, 1972.
- ¹⁰⁰ *V. I. Lenin*. Teokset, 31. osa, s. 229.
- ¹⁰¹ Ks. mt., 42. osa, s. 163.
- ¹⁰² *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 10. osa, s. 157.
- ¹⁰³ Kansallinen rintama -poliittisen järjestön ohjelma kansallisdemokraattisen vallankumouksen vaiheessa, Aden 1976 (arabian kielellä).
- ¹⁰⁴ »Etumba», 1973, N 295, p. 6, 8.
- ¹⁰⁵ Tie kommunismiin, s. 505—506.
- ¹⁰⁶ Ks. *V. I. Lenin*. Valitut teokset (10 osaa), 3. osa, s. 117—118.
- ¹⁰⁷ *Л. И. Брежнев*. Великий Октябрь и прогресс человечества.— «Коммунист», 1977, № 16, с. 14.
- ¹⁰⁸ *L. I. Brežnev*. Puheita, Keuruu 1973, s. 203—204.
- ¹⁰⁹ Algerian vuoden 1963 perustuslaki ei vuodesta 1965 lähtien ole ollut voimassa.
- ¹¹⁰ Политическая декларация Революционного Совета Бирмы.— «Новое время», 1962, № 20, с. 17.
- ¹¹¹ »Etumba», 1973, N 295, p. 5.
- ¹¹² Africa South to Sahara. London 1971, p. 229.
- ¹¹³ «Советское государство и право», 1971, № 11.
- ¹¹⁴ Право в независимых странах Африки; *В. А. Лухачев*. Уголовное право в независимых странах Африки. Москва 1974; Правовое регулирование экономической деятельности в империалистических и развивающихся странах. Москва 1973; Государство и право в развивающихся странах. Москва 1976.

- ¹¹⁵ Ks. *L. I. Brežnev*. NKР:n Keskuskomitean toimintaselostus ja puolueen tulevat tehtävät sisä- ja ulkopolitiikan alalla, s. 24.
- ¹¹⁶ За мир, безопасность, сотрудничество и социальный прогресс в Европе. К итогам Конференции коммунистических и рабочих партий Европы. Берлин, 29—30 июня 1976 г.
- ¹¹⁷ Mts. 46—47.
- ¹¹⁸ *Л. И. Брежнев*. Великий Октябрь и прогресс человечества.— «Коммунист», 1977, № 16, с. 15.

Loppulause

- ¹ «О 60-й годовщине Великой Октябрьской социалистической революции». Постановление ЦК КПСС от 31 января 1977 г. Москва, 1977, с. 16.
- ² *Л. И. Брежнев*. О конституции СССР. Москва, 1977. Изд. 2-ое, с. 23.

Johdanto	5
1. luku. Marxin ja Engelsin dialektismaterialistisen valtio- ja oikeusopin muovautumisvaiheet ja sen edelleenkehittely Leninin teoksissa	24
1. Marxilaisen valtio- ja oikeusopin sosiaalihistorialliset syntyedellytykset ja teoreettiset alkulähteet	25
2. Dialektismaterialistisen valtio- ja oikeuskäsityksen muotoutuminen (1842—1847)	43
3. Marxilaisen valtio- ja oikeusopin rikastaminen ja kehittäminen 1848—1871	59
4. Marxilaisen valtio- ja oikeusopin kehitys 1871—1895	78
5. Lenin kehittää marxilaista valtio- ja oikeusoppia	92
2. luku. Luokkayhteiskunta ja valtio	116
1. Luokkayhteiskunnan ja valtion keskinäistä suhdetta koskevan ongelman dialektismaterialistinen ratkaisu	116
2. Valta yhteiskunnallisena ilmiönä	127
3. Valtion alkuperä	135
4. Valtion olemus antagonistisiin luokkiin jakautuneessa yhteiskunnassa	157
5. Valtiotyyppi	179
3. luku. Materialistinen mullistus oikeutta koskevissa katsomuksissa	184
1. Sosiaalis-taloudellinen järjestelmä ja oikeus	184
2. Oikeuden luokkaluonne	206
3. Oikeus ja poliittinen valta	222
4. luku. Porvarillinen valtio	234
1. Porvarillisen valtion luokkaolemus, tehtävät ja muodot	234
2. Edustuselimet porvarillisen valtion koneistossa	249
3. Toimeenpanovallan organit porvarillisessa valtiokoneistossa	265
5. luku. Proletaarinen vallankumous ja porvarillisen valtiokoneiston murskaaminen	280
	437

1. Proletaarista vallankumousta koskevan marxilaisen opin luominen	280
2. Lenin kehittää edelleen marxilaista oppia proletaarisesta vallankumouksesta ja valtiovallasta Venäjän kahden ensimmäisen vallankumouksen kokemusten valossa	298
3. Lokakuun suuri sosialistinen vallankumous toteuttaa marxilais-leniniläisen opin porvarillisen valtiokoneiston murskaamisesta	313
4. Marxismi-leninismi proletaarisen vallankumouksen monimuotoisuudesta ja nykyaika	322
6. luku. Kansallinen vapausliike, valtio ja oikeus	341
1. Marx, Engels ja Lenin siirtomaiden ja riippuvuussuhteessa olevien maiden poliittisen kehityksen ongelmista	341
2. Kansallisen vapaustaistelun valtiopoliittiset kysymykset NKP:n ja kansainvälisen kommunistisen liikkeen asiakirjoissa	355
3. Marxismi-leninismi valtion ja oikeuden nykyisestä kehityksestä siirtomaariippuvuudesta vapautuneissa maissa	370
Loppulause	395
Viitteet ja selitykset	399

Lukijalle

Kustannusliike Progress pyytää lukijoita esittämään mielipiteensä tästä kirjasta, suomennoksen laadusta ja kirjan asusta. Kustannusliike on kiitollinen myös muista ehdotuksista ja toivomuksista.

Osoitteemme:

*Zubovski bulvar, 17
Moskova, Neuvostoliitto*